7. Deelonderzoek 4:

Seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg.

Rapport Rijksuniversiteit Groningen,

prof. dr. H.W.E. Grietens

SEKSUEEL MISBRUIK VAN KINDEREN IN PLEEGZORG

Rapport bij deelonderzoek 4:
Aard en omvang van seksueel misbruik in de pleegzorg
en de reactie op signalen (periode 1945-2007)

in opdracht van de commissie-Samson

Prof. dr. Hans Grietens

Afdeling Orthopedagogiek
Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen

juli 2012

Inhoud

Inleiding 5
1 Een korte schets van de pleegzorg in Nederland 6
1.1 Inleiding 6
1.2 Doelgroep en indeling van de pleegzorg 6
1.3 Wat is ‘goede’ pleegzorg? 7
1.4 Pleegzorg of residentiële zorg? 7
1.5 De problematiek van jeugdigen in pleegzorg 8
1.6 Demografische kenmerken van de doelgroep in pleegzorg in Nederland 9
1.7 Professionalisering in de pleegzorg 10
1.8 Pleegzorg en het thema ‘seksualiteit’ 11
2 Seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg: een synthese van de wetenschappelijke literatuur 15
2.1 Inleiding 15
2.2 Onderzoeksvragen 15
2.3 Methode 15
2.3.1 Zoekproces naar rechtstreekse bronnen 15
2.3.2 Verbreding van het zoekproces 17
2.4 Resultaten 18
2.4.1 Onderzoek naar seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg: een onderbelicht thema? 18
2.4.2 Wat leren we over de omvang van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007? 20
2.4.3 Wat leren we over de aard van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007? 24
2.4.4 Wat leren we over de slachtoffers? 25
2.4.5 Wat leren we over de daders? 27
2.4.6 In welke pleeggezinnen vindt seksueel misbruik plaats? 28
2.4.7 Hoe wordt er met de signalen van seksueel misbruik omgegaan? 29
2.4.8 Is er onderzoek vanuit kindperspectief? 30
2.4.9 ‘Onware’ beschuldigingen van seksueel misbruik in het pleeggezin 31
2.5 Hoe kan het dat pleegkinderen seksueel misbruikt worden? Reflecties vanuit de literatuurstudie 33
2.5.1 Het microniveau 33
2.5.2 Het mesoniveau 34
2.5.3 Het macroniveau 35
2.6 Conclusies 35
3 Seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg in Nederland: empirisch onderzoek over de periode 1945-2007 37
3.1 Inleiding 37
3.2 Professionals rapporteren over seksueel misbruik 37

3.2.1 Een inhoudsanalyse van incidenten en vermoedens uit de survey 37
3.2.1.1 Onderzoeksvragen 37
3.2.1.2 Methode 38
3.2.1.3 Resultaten 39
3.2.1.4 Conclusies 47
3.2.2 Professionals over de vraag 'Hoe kan het dat kinderen in pleegzorg seksueel worden misbruikt?' 48
3.2.2.1 Onderzoeksvragen 48
3.2.2.2 Methode 48
3.2.2.3 Resultaten 49
3.2.2.4 Conclusies 53
3.3 Slachtoffers rapporteren over seksueel misbruik 54
3.3.1 Een kwalitatieve analyse van de meldingen bij de commissie Samson 54
3.3.1.1 Onderzoeksvragen 54
3.3.1.2 Methode 54
3.3.1.3 Resultaten 56
3.3.1.4 Conclusies 71
3.3.2 Een analyse van de verhalen van slachtoffers 72
3.3.2.1 Onderzoeksvragen 72
3.3.2.2 Methode 72
3.3.2.3 Resultaten 74
3.3.2.4 Conclusies 84
3.4 Pleegouders over de zorg voor seksueel misbruikte pleegkinderen 85
3.4.1 Onderzoeksvragen 85
3.4.2 Methode 85
3.4.3 Resultaten 86
3.4.4 Conclusies 91
3.5 Dossieronderzoek bij de William Schrikker Groep naar incidenten van seksueel misbruik in pleeggezinnen 92
3.5.1 Inleiding 92
3.5.2 Karakterisering van de William Schrikker Groep 93
3.5.3 Archieven en archiefbeheer 94
3.5.4 Bronnenonderzoek en bronnenkritiek 94
3.5.4.1 Steekproef pupillendossiers 96
3.5.4.2 Jaarverslagen 96
3.5.5 Resultaten archiefonderzoek pleegzorg 97
3.5.5.1 1945-1965 97
3.5.5.2 1965-1980 99
3.5.5.3 1980-1995 99
3.5.5.4 1995-2007 100
3.5.5.5 Meldingen 100
3.5.6 Conclusie 101
4 Discussie 102

4.1 Enkele opvallende resultaten 102
4.2 Sterke en zwakke punten van het onderzoek 107
4.3 Thema's voor verder onderzoek 108
5 Algemene conclusie 109
Literatuur 110
Bijlagen 118
Bijlage 1: Vragenlijst over incidenten en vermoedens
Bijlage 2: Format van de commissie-Samson voor de meldingen
Bijlage 3: Codeerschema voor de analyse van de meldingen
Bijlage 4: Leidraad voor interviews slachtoffers
Bijlage 5: Leidraad voor interviews pleegouders

INLEIDING

Dit deelrapport gaat over seksueel misbruik van pleegkinderen in Nederland in de periode 1945-2007. Het bestaat uit vijf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt een korte schets gegeven van de pleegzorg in Nederland. In het tweede hoofdstuk wordt verslag gedaan van een studie van de internationale, wetenschappelijke literatuur over seksueel misbruik van pleegkinderen. Het derde hoofdstuk bevat de rapportage van het empirisch onderzoek over seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg (1945-2007). Dit onderzoek omvatte vier delen: 1) een onderzoek bij professionals, 2) een onderzoek bij slachtoffers, 3) een onderzoek bij pleegouders die seksueel misbruikte pleegkinderen opvangen, en 4) een dossierstudie naar incidenten en vermoedens van seksueel misbruik bij pleegkinderen die werden geplaatst via de William Schrikker Groep. In het vierde hoofdstuk reflecteren we over de bevindingen uit de literatuurstudie en het empirisch onderzoek. We kijken naar de convergenties en de verschillen tussen de vier perspectieven (literatuur, rapportage door professionals, slachtoffers, en pleegouders) vanwaaruit we het probleem hebben bekeken, bespreken de sterke punten en beperkingen van ons onderzoek en noemen enkele thema's voor verder onderzoek. In het vijfde hoofdstuk formuleren we een algemene conclusie.

Volgende vragen lagen aan de basis van het onderzoek:

1. Wat was de omvang van seksueel misbruik van kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007?
2. Wat was de aard van dit misbruik?
3. Welke pleegkinderen werden het slachtoffer van misbruik?
4. Wie waren de daders en welke kenmerken hebben ze?
5. Welke kenmerken hadden de pleeggezinnen waar seksueel misbruik plaatsvond?
6. Hoe werd er met de signalen van seksueel misbruik omgegaan?

Een bijkomende vraag die in de loop van het onderzoek aan belang won, was de vraag: 'Hoe was seksueel misbruik van kinderen in pleeggezinnen mogelijk?' Deze algemene vraag overkoepelt de bovenstaande vragen. We zijn haar dan ook gaan beschouwen als de centrale vraag, waarop we in dit onderzoek een antwoord hebben proberen te krijgen.

Op verzoek van de commissie-Samson werd in het onderzoek aan het kindperspectief een belangrijke plek toebedeeld. Dit perspectief komt het meest naar voren in het tweede deel van ons empirisch onderzoek. Dit bevat een analyse van een deel van de meldingen over misbruik in pleegzorg die bij de commissie werden gedaan en van de levensverhalen van enkele slachtoffers. Maar ook in de literatuurstudie en de andere delen van het empirisch onderzoek hebben we getracht om het kindperspectief, waar mogelijk en gepast, te belichten.

HOOFDSTUK 1

Een korte schets van de pleegzorg in Nederland

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een korte schets van de pleegzorg in Nederland. We gaan eerst in op de doelgroep en de indeling van de pleegzorg (1.2). Vervolgens hebben we het over wat 'goede' pleegzorg is (1.3) en de relatie tussen pleegzorg en residentiële zorg (1.4). Dan beschrijven we hoe de populatie van pleegkinderen in Nederland eruitziet. We hebben het over hun problematiek (1.5) en demografische kenmerken (1.6). Nadien zoomen we in op de professionalisering in de pleegzorg (1.7). Tot slot staan we kort stil bij het thema 'seksualiteit en pleegzorg' (1.8).

1.2 Doelgroep en indeling van de pleegzorg

Hoewel pleegzorg al lang bestaat, is zij in Nederland pas in 1989 een erkende vorm van jeugdhulpverlening met een eigen organisatie geworden. Dit gebeurde naar aanleiding van de invoering van de Wet op de Jeugdhulpverlening (Van der Ploeg, 2002). Pleegzorg is een vorm van pedagogische zorg waarbij kinderen voor korte of langere tijd uit hun gezin van oorsprong worden gehaald en geplaatst worden in een ander gezin, hetzij uit hun eigen (familiale) netwerk, hetzij uit het bestand van pleeggezinnen ingeschreven in een jeugdzorginstelling die pleegzorg aanbiedt (De Baat & Bartelink, 2011; Strijker, 2009). Plaatsing kan vrijwillig dan wel door de kinderrechter opgelegd zijn. In het laatste geval betreft het kinderen met een justitiële kinderbeschermingsmaatregel: een ondertoezichtstelling (OTS) of een voogdijmaatregel. Sinds in 2005 de jeugdhulpverlening werd gereorganiseerd en er een nieuwe Wet op de Jeugdzorg kwam (Van der Linden, Siethoff, & Zeijlstra-Rijpstra, 2009), zijn er in Nederland 28 jeugdzorginstellingen die pleegzorg aanbieden. Vier pleegzorgaanbieders opereren landelijk, de andere regionaal (www.pleegzorg.nl/pleegzorginstellingen).

De pleegzorg is gevarieerd wat betreft type, duur en vorm. Men onderscheidt twee typen: netwerk- en bestandspleegzorg. Wanneer een kind wordt geplaatst in een gezin uit het eigen netwerk spreken we van netwerkpleegzorg, wanneer het een plaatsing is in een 'vreemd' gezin, gaat het om bestandspleegzorg. Pleegzorg kan van beperkte duur zijn (bijv. zes maanden). Dan wordt zij ingezet als een 'hulpverleningsvariant' en is er voor het kind een perspectief op terugkeer naar het gezin van oorsprong. Maar pleegzorg kan ook een 'opvoedingsvariant' worden. Dan wordt het pleeggezin voor het kind een gezin 'voor het leven', en verblijft het er minstens tot het de meerderjarigheid heeft bereikt. Daarnaast zijn er crisispleegzorg en deeltijdse pleegzorg. In het laatste geval is het kind een deel van de dag of de week bij pleegouders en verblijft het voor de rest van de tijd in zijn gezin van oorsprong of een residentiële omgeving. Verder onderscheidt men dagpleegzorg en pleegzorg bij logeer-, weekend- of vakantiegezinnen. Voor kinderen met specifieke behoeften, bijvoorbeeld kinderen die door chronische verwaarlozing, fysieke of emotionele mishandeling en/of seksueel misbruik in hun thuissituatie ernstig werden getraumatiseerd en kampen met geestelijke gezondheidsproblemen, bestaan er intensieve vormen van pleegzorg, in het bijzonder orthopedagogische of therapeutische pleegzorg. Deze komt in Nederland al in de jaren zestig van de vorige eeuw voor (Hart de Ruyter,

Boeke, & van Beugen, 1968). Ze kent tot op de dag van vandaag een toepassing (bijv. van der Most e.a., 2001).

1.3 Wat is ‘goede’ pleegzorg?

Wat is ‘goede’ pleegzorg en hoe kan deze worden gerealiseerd? In het onderzoek naar de uitkomsten van pleegzorg wordt de laatste jaren vooral gewezen op veiligheid, continuïteit en ‘belongingness’ (het gevoel erbij te horen) als dimensies van ‘goede’ pleegzorg (Fernandez & Barth, 2010; Kerman, Freundlich, & Maluccio, 2009; Strijker, 2009).

Een voorwaarde voor goede pleegzorg is de stabiliteit van de plaatsing. Uit de literatuur blijkt dat over het algemeen bij 20% tot 55% van de pleegkinderen kan worden gesproken van een stabiele leef- en opvoedsituatie. Zij maken geen verplaatsingen mee (van Oijen & Strijker, 2010). Bij ongeveer 20% van de pleegkinderen echter is er sprake van een zeer instabiele leef- en opvoedingssituatie. Zij werden drie maal of vaker geconfronteerd met een verandering van leef- en opvoedingsomgeving.

Eén bevinding die in verschillende studies naar voren komt, is dat het heel belangrijk is om voortijdige stopzetting van plaatsingen te vermijden en ervoor te zorgen dat kinderen zo min mogelijk worden verplaatst. In Nederland doet men hier de laatste jaren vele inspanningen voor. In Gelderland bijvoorbeeld probeert men integrale pleegzorg te organiseren (Damen, Van den Elsen, & Pijnenburg, 2010). Men streeft er onder andere naar het crisispleeggezin waar het kind terecht kon voor de eerste opvang een vaste plek te laten worden, wanneer zich een langdurigere plaatsing opdringt. Hoewel volgens Strijker en Knorth (2007) het verloop van kinderen in de pleegzorg in Nederland iets gunstiger uitvalt dan in sommige van onze buurlanden, kan toch niet worden ontkend dat er ook hier nog te veel pleegkinderen worden verplaatst (van Manen, 2011).

1.4 Pleegzorg of residentiële zorg?

De keuze voor pleegzorg mag dan internationaal wel een breed maatschappelijk draagvlak hebben (Eurochild, 2010), het empirisch onderzoek is minder duidelijk over de vraag of de keuze voor pleegzorg leidt tot betere resultaten bij kinderen (bijv. op het vlak van cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling) dan de keuze voor residentiële zorg. Deze vraag onderzoeken is om meerdere redenen lastig. Eén belangrijke reden is dat bij vergelijkend onderzoek de beginsituatie in beide groepen idealiter gelijk zou moeten zijn (bijv. achtergronden, redenen van plaatsing, gedragsproblemen bij het kind, ontwikkelingsniveau van het kind, gezinskenmerken…). In een gerandomiseerd onderzoeksopzet zou het zelfs zo moeten zijn dat de kinderen volgens toeval aan een groep (pleegzorg, residentiële zorg) worden toegewezen. Zoveel controle kan de jeugdzorgonderzoeker meestal niet uitoefenen, al bestaan er wel statistische technieken om randomisering van onderzoeksgroepen te benaderen.

Onderzoekers die proberen beide groepen met elkaar te vergelijken lopen dus tegen heel wat methodologische en ethische problemen aan. De resultaten van hun onderzoek tonen niet zonder meer aan dat plaatsing in een pleeggezin in alle gevallen beter is voor kinderen dan plaatsing in een tehuis. Zo vonden Wiener en Wiener (1990) in de Verenigde Staten dat kinderen die in de residentiële zorg verbleven het op diverse domeinen van ontwikkeling beter deden dan pleegkinderen. In Nederland volgde van Ooyen-Houben (1991) twee jaar lang jonge kinderen die verbleven in tehuizen en pleeggezinnen. Ze vergeleek hun ontwikkeling. Hoewel de beginsituatie enigszins verschillend was – de pleegkinderen hadden bij instroom doorgaans een wat lichtere

problematiek dan de tehuiskinderen – was het niet zo dat hun ontwikkeling beter verliep. Ook bij vele tehuiskinderen waren grote vorderingen te zien en op hun beurt bleven vele pleegkinderen kwetsbaar en achter op hun ontwikkeling. Recent onderzoek van Lee en Thompson (2008) wijst in dezelfde richting. Andere onderzoekers in de VS bevestigen dit beeld. Pleegkinderen doen het niet altijd beter dan tehuiskinderen, vaak laten ze slechtere resultaten zien, doen ze het minder goed op school, integreren ze minder goed in de maatschappij en kampen ze met ernstigere psychosociale problemen. Het deed bij enkele onderzoekers uit de Verenigde Staten recent zelfs de roep weerklinken naar meer traditionele residentiële woonvormen (Allen & Vacca, 2011).

Onderzoek waarin pleegkinderen de pleegzorg evalueren laat vaak een hoge mate van tevredenheid zien. Chapman, Wall en Barth (2004) bijvoorbeeld vonden dat 90% van de kinderen hun pleeggezin graag zag en zich opgenomen voelde in het gezin. Ongeveer de helft van de ondervraagde kinderen wou permanent in het pleeggezin blijven en ruim een derde wou graag dat de pleegouders hen zouden adopteren. Ook Wilson en Conroy (1999), die een grootschalig onderzoek deden bij 1100 uithuisgeplaatste kinderen tussen vijf en achttien jaar, rapporteerden een hoge tevredenheid. Kinderen in netwerkplaatsingen rapporteerden gemiddeld een wat grotere tevredenheid dan kinderen in bestandsplaatsingen. In eerstgenoemde groep gaf 94% aan zich geliefd te voelen, in laatstgenoemde groep 82%. Over het algemeen waren pleegkinderen overigens meer tevreden over hun uithuisplaatsing dan kinderen die in een tehuis verbleven. Soortgelijk resultaat werd recentelijk ook in Nederland gevonden (Stichting Alexander, 2011). De pleegkinderen en kinderen in gezinshuizen waren in dit onderzoek over het algemeen tevredener dan de kinderen in tehuizen. Maar dat wil niet zeggen dat pleegkinderen niets op de zorg hebben aan te merken. Integendeel, het kan in hun ogen nog beter, zoals blijkt uit een recent overzicht van studies waarin kinderen die nog in de pleegzorg zaten, werden ondervraagd (Grietens, 2011). De voorbereiding bijvoorbeeld kan worden verbeterd, in het bijzonder is meer uitleg en informatie op kindniveau wenselijk. Wanneer kinderen naar een ander pleeggezin of naar een tehuis worden overgeplaatst, vinden ze dat heel vervelend, maar als hun de reden voor de verplaatsing tijdig en goed wordt uitgelegd, wordt de breuk draaglijker. Verder willen pleegkinderen als ‘gewone’ kinderen worden bejegend. En ze zijn natuurlijk met hun toekomst bezig en hopen op steun wanneer ze de jeugdzorg verlaten.

1.5 De problematiek van jeugdigen in pleegzorg

De problematiek van jeugdigen in de pleegzorg verschilt in wezen niet van die van jeugdigen in tehuizen. We zien zowel internaliserende als externaliserende problemen, maar laatstgenoemde krijgen veel aandacht in interventies, omdat ze het meest opvallen en het meest storend zijn in de dagelijkse omgang met het pleegkind (Strijker, 2009). Het enige verschil dat soms wordt gerapporteerd is een gradatieverschil. Soms blijkt dat kinderen in residentiële voorzieningen ernstigere problemen vertonen dan pleegkinderen. Dit heeft dan veelal te maken met het feit dat ze doorgaans iets ouder zijn en een langere plaatsingsgeschiedenis met meer mislukte plaatsingen achter de rug hebben.

De laatste jaren worden in de pleegzorg nogal wat kinderen gemeld met ernstige hechtingsproblematieken – men spreekt in dat verband over een gedesorganiseerde hechtingsstoornis – en symptomen van posttraumatische stress. Vaak gaat het om erg jonge kinderen (onder de 5 jaar) die voor ze uit huis werden geplaatst diverse trauma’s hebben meegemaakt, bijvoorbeeld interpersoonlijk geweld, scheiding, verlies. Het is voor deze kinderen van zeer groot belang dat hun nieuwe omgeving stabiliteit verzekert en de mogelijkheden biedt

zich te hechten aan hun pleegouders én dat pleegouders hierbij goed worden ondersteund (Dozier, Grasso, Lindhiem, & Lewis, 2007). Posttraumatische stress is bij deze kinderen dikwijls het gevolg van verwaarlozing of mishandeling in hun thuissituatie en kan zich in diverse geestelijke gezondheidsproblemen uiten. Overwaakzaamheid (arousal), herbelevingen van pijnlijke gebeurtenissen en ervaringen (intrusion) en vermijdingsgedrag (avoidance) zijn de belangrijkste symptomen die wijzen op posttraumatische stress (Oswald, Heil, & Goldbeck, 2010).

Strijker (2009) geeft een overzicht van internationale studies naar het voorkomen van een geschiedenis van verwaarlozing en mishandeling bij pleegkinderen. Voor fysieke mishandeling worden percentages gerapporteerd tussen 7,7 en 66,0, voor emotionele mishandeling tussen 0,1 en 74,0, voor verwaarlozing tussen 28,0 en 81,9 en voor seksueel misbruik tussen 2,1 en 54,0. Dat deze cijfers sterk uiteenlopen heeft onder andere te maken met de verschillen in de onderzochte populaties (bijvoorbeeld leeftijden van de pleegkinderen), de definities en onderzoeksmethoden en -instrumenten die worden gehanteerd, en het type informant dat wordt ondervraagd. In een recent onderzoek bij eenennegentig pleegkinderen in het noorden van Nederland (Grietens, Van Oijen, & ter Huizen, 2012) kwam naar voren dat deze kinderen gemiddeld meer dan acht ingrijpende levensgebeurtenissen hadden meegemaakt voor ze in het pleeggezin waren terechtgekomen. Scheiding, verlies en vooral interpersoonlijk geweld waren de vaakst voorkomende gebeurtenissen.

1.6 Demografische kenmerken van de doelgroep in pleegzorg in Nederland

In 2010 waren er in Nederland 24.150 kinderen die van een vorm van pleegzorg gebruikmaakten, 15.206 kinderen woonden in een pleeggezin en er waren 8944 nieuwe plaatsingen. In datzelfde jaar waren er 20.063 kinderen in 24-uurs pleegzorg, dit is 57% van de minderjarigen die gebruikmaakten van voltijd jeugdzorg accommodaties (Jeugdzorg Nederland, 2011).

Sinds 2000 is het aantal kinderen in pleegzorg jaarlijks blijven stijgen en nu zijn er ongeveer dubbel zoveel kinderen die van pleegzorg gebruik maken als aan het begin van deze eeuw. Het is zelfs zo dat de huidige bezettingsgraad lichtjes hoger is dan de landelijke capaciteit toelaat, ondanks het feit dat de overheid in 2010 de pleegzorgcapaciteit met honderddrie plaatsen heeft uitgebreid. Er zijn dus momenteel iets meer kinderen in de pleegzorg dan er door de overheid aan middelen worden voorzien. Voor het eerst sinds tien jaar zien we de cijfers wel enigszins stabiliseren (Pleegzorg Nederland, 2011).

Het blijkt dat er veel kinderen zijn die een korte tijd gebruik van pleegzorg maken (38% van de kinderen woonde minder dan drie maanden in het pleeggezin), maar tegelijkertijd is het aantal plaatsingen van langere duur hoog. Meer dan een derde van de kinderen bleef langer dan een jaar bij de pleegouders wonen. Opvallend is verder het grote aandeel van crisisplaatsingen in het totale aantal nieuwe plaatsingen, ruim een kwart.

In 2010 waren er ongeveer evenveel jongens als meisjes in pleegzorg en was het aantal kinderen jonger dan twaalf jaar ruim vertegenwoordigd (72%). Dit is een trend die al verschillende jaren bestaat. Pleegzorg wordt het meest bij jongere kinderen ingezet. Meer dan een derde van de kinderen (36%) was jonger dan vijf jaar. De netwerkpleegzorg groeit ongeveer even hard mee als de bestandspleegzorg. In 2010 waren 36% van de plaatsingen netwerkplaatsingen (bij familie of kennissen van het kind). Hoeveel kinderen in de informele (niet bij jeugdzorg bekende) pleegzorg zitten, is niet geweten. Twee derde van alle pleegkinderen waren geplaatst onder een OTS of voogdijmaatregel.

Om de groeiende vraag aan pleegzorg te kunnen beantwoorden, is een voldoende groot aanbod aan kandidaat-pleegouders wenselijk. Men kampt echter al jaren met een tekort aan pleegouders en ook in 2010 kon men vaststellen dat er meer pleegouders stopten (3163) dan dat er nieuwe bij kwamen (2991). In totaal zorgen er nu 15.500 pleeggezinnen voor 24.150 pleegkinderen.

Er verblijven momenteel in Nederland dus meer kinderen in pleegzorg dan in residentiële zorg. Dat is lange tijd anders geweest. Het is vooral het laatste decennium dat het aantal plaatsingen in pleegzorg sterk is toegenomen. In de periode 1945-2007 vertoonde de verhouding kinderen in residentiële zorg versus kinderen in pleegzorg grote fluctuaties. In bepaalde perioden waren er meer kinderen in pleegzorg dan in residentiële zorg. In andere perioden was de verhouding omgekeerd (zie Dekker e.a., 2012).

1.7 Professionalisering in de pleegzorg

Dat het in het belang is van pleegkinderen om te zoeken naar het meest geschikte pleeggezin en dat de problematiek van sommige pleegkinderen van die aard is dat ze in het dagelijkse leven zorg nodig hebben van goed geïnformeerde en getrainde pleegouders, lezen we al in de jaren vijftig en zestig in de werken van Mulock Houwer (Hellinckx & Pauwels, 1984), Hart De Ruyter (o.a. Hart De Ruyter, Boeke, & Beugen, 1968) en van Spanje (1968). Ook in de jaarverslagen van pleegzorgaanbieders vinden we hier aandacht voor terug. Jaarlijks wordt er vanaf begin jaren zeventig in vele organisaties een studiedag voor pleegouders georganiseerd. Vaak gaat die dag over een specifiek thema en wordt een expert uitgenodigd. Voorbeelden vonden we onder andere in de jaarverslagen van de William Schrikker Groep. Zo ging de pleegouderdag daar in 1975 over de thema's: 'een pleegkind is niet je eigen kind', 'de rechten van pleegouders', 'de toekomst van een pleegkind' en 'pleegouders als medewerkers van de stichting' (William Schrikker Groep, jaarverslag 1975). Dit laatste suggereert dat het thema 'professionalisering van pleegouders' leefde in de organisatie.

Toch kent pleegzorg lang een informeel karakter en is zorgen voor een kind uit het eigen netwerk of een vreemd kind dat het minder goed heeft 'iets dat men er uit naastenliefde en sociale bewogenheid bij doet'. De professionalisering in de pleegzorg komt pas goed op gang wanneer begin jaren negentig in verschillende regio's in Nederland het STAP programma wordt ingevoerd. STAP is gebaseerd op het Amerikaanse programma MAPP, wat staat voor Model Approach to Partnerships in Parenting, een programma voor toekomstige pleegouders dat in de jaren tachtig in de Verenigde Staten werd ontwikkeld (Van Lieshout, 1997; Van Pagée, Miltenburg, & Mayers Pasztor, 1991).

STAP is een groepsgewijs programma en heeft als doel om aspirant-pleegouders voor te bereiden op pleegzorg. Het programma biedt een kennismaking met de complexiteit van pleegzorg en wil verandering op gang brengen betreffende attitudes en vaardigheden die nodig zijn bij het pleegouderschap. Het STAP-programma bestaat uit tien bijeenkomsten waarin een groep aspirant-pleegouders wordt begeleid door pleegzorgmedewerkers en een ervaren pleegouder. Er wordt informatie verstrekt (bijv. hoe zit de pleegzorg in Nederland in elkaar?; wat is de doelgroep van pleegzorg?) en ingegaan op concrete thema's (bijv. de aanpak van gedragsproblemen bij het pleegkind). Er is kans tot het stellen van vragen en het oefenen in rollenspel. Telkens wordt stilgestaan bij de selectie van kandidaat-pleegouders en de vraag of het wel iets voor hen is. Er worden vijf selectiecriteria voor ogen gehouden: openheid en duidelijkheid in contacten, ouderschap delen, kinderen helpen een positieve kijk op zichzelf te

ontwikkelen, kinderen helpen hun gedrag te veranderen zonder daarbij lichamelijke straf te gebruiken en het inschatten van de impact van pleegouderschap op het eigen gezin. Om deze doelen te bereiken, werden werkboeken ontwikkeld (STAP, 1992). Tijdens de bijeenkomsten wordt een uitgebreid profiel van het aspirant-pleeggezin opgesteld en wordt gepeild naar de motivatie van de pleegouders. Aspirant-pleegouders kunnen op elk moment aangeven wanneer ze willen stoppen en zich terugtrekken uit de procedure.

Voor de invoering van STAP verliep de selectie van pleegouders op individuele basis via gesprekken met de pleegzorgwerker. Selectie en 'matching' (cf. infra) waren zeer nauw met elkaar verbonden. Een van de punten van kritiek op deze werkwijze was dat toekomstige pleegouders zich soms erg bekeken en gecontroleerd voelden en dat ze te weinig informatie kregen om een juist beeld van pleegzorg te kunnen vormen (Bruil, Van der Veldt, & Mesman Schulz, 1992).

Op de vraag of de invoering van STAP de professionalisering van pleegouders ten goede komt en dus de kwaliteit van de pleegzorg bevordert, is het antwoord niet zo heel duidelijk. Dit komt omdat het empirisch onderzoek hierover beperkt is (Strijker, 2009). Het weinige onderzoek leidt bovendien tot niet zo eenduidige resultaten. Zo vonden Bruil, Van der Veldt en Mesman Schulz (1992) aanwijzingen dat aspirant-pleegouders door het volgen van het programma positievere attitudes kregen over pleegzorg, dat ze meer kennis verwierven en dat er een meer gedegen selectie kon worden doorgevoerd. De samenwerking tussen de pleegouders en de pleegzorgwerkers werd echter niet of nauwelijks door het programma bevorderd en er werd ook vastgesteld dat relatief weinig pleegzorgwerkers samen met aspirant-pleegouders het programma volgden, al was dit wel de bedoeling van de programmamakers.

Samen met de aandacht voor de voorbereiding van ouders op het pleegouderschap, is vanaf eind jaren tachtig het thema 'matching' op de agenda van pleegzorg gekomen. Matching is het proces van zoeken naar het meest geschikte pleeggezin voor een kind. Het is een complex proces want er zijn vele factoren die het succes of mislukken van een plaatsing in de hand kunnen werken (Van Dam, Nordkamp, & Robbroeckx, 1997; Strijker, 2009). Tegenwoordig is matching een specialisme binnen de pleegzorg en vindt men in elk pleegzorgteam een of meerdere medewerkers (meestal gedragswetenschappers) wiens belangrijkste taak het is te zoeken naar een goede 'match' tussen pleegkind en pleegouders (pleeggezin). Daarbij kunnen steeds meer nuttige inzichten uit het pleegzorgonderzoek worden ingezet (Cousins, 2011), maar onze kennis is nog lang niet toereikend om de complexe realiteiten waarin pleegzorg zich afspeelt afdoende te kunnen beheersen en voorspellen, wat nodig is voor een perfecte 'match'. Volgens sommige onderzoekers is dit laatste trouwens een utopie (Quinton, 2007).

1.8 Pleegzorg en het thema 'seksualiteit'

In oudere werken voor professionals in de pleegzorg komt het thema seksualiteit al aan bod. Het gaat dan over problematisch seksueel gedrag van pleegkinderen en hoe pleegouders hiermee moeten omgaan. Er is bijvoorbeeld Mulock Houwer (Hellinckx & Pauwels, 1984) die ingaat op het onanerende pleegkind en pleegouders adviseert hoe hierop te reageren. De link tussen seksueel probleemgedrag en eventueel seksueel misbruik voorafgaand aan de plaatsing in het pleeggezin wordt niet gelegd. De verklaringen die voor deze gedragingen worden gegeven zijn erg kindgericht. Men heeft het over 'nerveuze' of 'labiele' kinderen. Hun gedrag wordt gezien als onderdeel van hun infantiele neurose. Deze uitleg past in een tijdsgeest waarin psychoanalytische

theorieën vigeren en het gedrag van kinderen minder vanuit de (opvoedings-)context wordt verklaard.

Seksueel probleemgedrag van kinderen en seksueel misbruik worden pas sinds de jaren tachtig met elkaar in verband gebracht. Vanaf het midden van de jaren zeventig kregen onderzoekers immers meer aandacht voor seksueel misbruik van kinderen, dit onder impuls van de vrouwenrechtenbeweging, die onder andere het slachtofferschap van moeders en kinderen in gezinnen waar geweld heerst, aan het licht brengt. Ook wordt stilaan duidelijk welke de traumatische gevolgen zijn van seksueel misbruik voor kinderen (Asher, 1988).

In Nederland is het wachten tot begin jaren negentig eer het thema seksueel misbruik echt op de agenda van pleegzorg komt. De Amerikaanse onderzoekster McFadden (1989) heeft intussen in haar land het thema bij pleegzorg onder de aandacht gebracht en haar werk vindt ook in Nederland weerklank. Een aantal pleegzorginstellingen organiseert een cursus 'Omgaan met een seksueel misbruikt pleegkind'. Deze is bedoeld voor aspirant-pleegouders en pleegouders die een misbruikt pleegkind in hun gezin hebben.

Ook in het verlengde van STAP kwam er aandacht voor het thema. In 1996 werd een trainingsmodule ontwikkeld en uitgebracht over het thema en de opvang in pleegzorg van kinderen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik. De module bestaat uit een handleiding voor trainers (STAP, 1996a) en een werkboek voor pleegouders (STAP, 1996b). Er wordt onder andere ingegaan op de ontwikkeling van de seksualiteit bij kinderen, seksueel misbruik en signalen in gedrag en emoties van kinderen die hiervan het slachtoffer zijn, behoeften aan aanpak bij slachtoffers van seksueel misbruik, waarden en normen van het gezin in verband met seksualiteit en het bespreekbaar maken van seksualiteit in het gezin. Er worden in de module die uit meerdere bijeenkomsten bestaat diverse voorbeeldsituaties besproken om duidelijk te maken aan pleegouders hoe de gevolgen van seksueel misbruik zich manifesteren in het dagelijks leven en hoe ze adequaat kunnen reageren op het gedrag en de behoeften van het pleegkind. Daarnaast wordt stilgestaan bij de gevoelens die het misbruik bij de pleegouders oproept. De module wordt op verschillende locaties in Nederland gebruikt. Dat pleegouders iets hebben aan deze en andere trainingsmodules over de opvang en zorg voor seksueel misbruikte pleegkinderen blijkt uit een recent interview met een pleegmoeder in *Pleegcontact*, het blad van de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen. Ze volgde samen met haar man in de jaren negentig de cursus en vertelt:

> *'Wat heeft al deze kennis ons als pleegouder opgeleverd? Voor ons was het heel belangrijk om te weten dat we samen met onze pleegzorginstantie open en eerlijk moesten zijn naar elkaar toe. [...] Daarnaast is het belangrijk dat bij iedere plaatsing intimiteit en veiligheid gespreksonderwerpen zouden moeten zijn tussen pleegouders en pleegzorgwerker.'* (Pleegcontact 3, 2011, p. 4-5)

Voor zover ons bekend, is er geen onderzoek verricht naar de tevredenheid van trainers en pleegouders met deze module en evenmin naar de impact van de module op het werk in de pleegzorg (Desmet & Lemmens, 2011).

Vanaf 1995 komen in de literatuur voor pleegouders en professionals in de pleegzorg thema's als seksualiteit, intimiteit, grenzen steeds vaker aan bod. Onder andere in *Mobiel: Tijdschrift voor Pleegzorg* vonden we er bijdragen over terug. We geven enkele voorbeelden. In 1995 publiceerde de kinderpsychologe Martin Delfos enkele stukken over intimiteit en seksualiteit bij pleegkinderen. Ze gaf tips aan pleegouders. Het doel was aan te geven wat kan en

wat niet in relatie tot pleegkinderen. De tips gingen over affectie geven, grenzen respecteren, privacy bewaren en veiligheid bieden. Bijvoorbeeld:

> *'Op schoot kruipen doe je niet bij iedereen. Als het pleegkind dat niet geleerd heeft, maak dan een afspraak. "Bij pleegmoeder en -vader mag het wel, maar niet bij de buurman".'* (Delfos, 1995, p.6)

> *'Het is dan van het grootste belang dat de pleegouder laat zien dat er grenzen zijn die niet en nooit overschreden worden, niet van het pleegkind naar de pleegouder en niet andersom. Dit hoeft niet eens met zoveel woorden verteld te worden. De lichaamstaal zegt vaak genoeg en is eerlijker dan woorden. Een stapje terug, letterlijk afstand nemen; de deur van de douche, die op een kier staat, dicht doen, zijn vaak signalen waar het kind meer aan heeft dan aan duizend woorden.'* (Delfos, 1995, p.7)

Interessant is een artikel van Wiggerts (2007) over 'een medewerker die de weg weet'. Het gaat over het bespreekbaar maken bij medewerkers in de pleegzorg van kindermishandeling (waaronder seksueel misbruik) en het aanstellen van twee medewerkers bij De Rading (provincie Utrecht) als aandachtsfunctionarissen kindermishandeling. Zij moeten het onderwerp kindermishandeling bespreekbaar maken en helpen het plan van aanpak bij kindermishandeling vorm te geven en uit te voeren. De auteur wijst op de noodzaak hiervan want 'het is bekend dat een groep pleegzorgbegeleiders het bespreken van deze onderwerpen lastig vindt en deze uit onmacht achterwege laat'. (http://www.mobiel-pleegzorg.nl/2007/09/een-medewerker-die-de-weg-weet)

Verder vonden we stukken waarin pleegouders werden geïnformeerd over het fenomeen van loverboys en hun invloed op tienermeisjes in de pleegzorg, onder andere via sociale media op het internet. Pleegouders kregen naast informatie ook tips om het risico te verkleinen dat hun pleegdochter in de handen van een loverboy zou vallen. (Verhoofstad, 2011; http://www.mobiel-pleegzorg.nl/2011/09/kwetsbare-meisjes)

Eind 2011 verschenen er in *Mobiel* nieuwe bijdragen over grenzen, seksualiteit en intimiteit. Dit keer ging de aandacht vooral uit naar grensoverschrijdend seksueel gedrag. Er werd onder andere verwezen naar het 'Vlaggensysteem (on)gepast seksueel gedrag' (www.senvzw.be) dat opvoeders houvast kan bieden bij het beoordelen van seksueel gedrag van kinderen en jongeren (Frans, 2010). Ook was er een gesprek met seksuoloog en gedragswetenschapper Derikx, werkzaam bij Xonar en Rubicon Jeugdzorg. Hij beweerde:

> *'Seksualiteit is een taboe in pleegzorg. Als pleegkinderen hun seksuele grenzen verkennen, rinkelen alle alarmbellen. Veel plaatsingen in Nederland worden afgebroken vanwege incidenten op seksueel gebied. Daarom moeten we meer over seks praten.'*

Verder gaf Derikx te verstaan dat het voor pleegkinderen dubbel zo moeilijk is als voor andere kinderen om over seksualiteit te praten in hun gezin. Ze zijn erg bang om opnieuw te worden afgewezen wanneer ze dit thema ter sprake brengen. Het gevolg hiervan kan zijn dat ze seksueel risicovol gedrag gaan vertonen.

Ook in andere publicaties voor professionals in de pleegzorg vonden we het thema seksualiteit terug. Zo had Cottyn (2000) er aandacht voor in een artikel over de ontwikkeling van pubers in pleegzorg. In 2001 gaven Delfos en Visscher een boek uit met de titel *(Pleeg)kinderen en vreemd gedrag!?* Eén hoofdstuk (Lamers-Winkelman, 2001) behandelde de opvang van seksueel misbruikte kinderen in een pleeggezin.

Samenvattend kunnen we zeggen dat het thema seksualiteit al vroeg aanwezig is in de vakliteratuur voor professionals in de pleegzorg. Het thema wordt sterk geproblematiseerd en er wordt vooral gefocust op het seksueel probleemgedrag dat sommige pleegkinderen vertonen. Sinds het midden van de jaren negentig krijgt de zorg voor seksueel misbruikte kinderen in pleegzorg meer aandacht. De link wordt gelegd tussen seksueel misbruik en seksueel probleemgedrag van pleegkinderen. Pleegouders en professionals krijgen de gelegenheid cursussen over deze problematiek te volgen om sneller signalen te zien en adequater te reageren.

HOOFDSTUK 2

Seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg: een synthese van de wetenschappelijke literatuur

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de wetenschappelijke literatuur over het thema 'seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg'.

We bespreken achtereenvolgens de onderzoeksvragen waarop we een antwoord proberen te geven (2.2), de methode die we bij de literatuursearch hanteerden (2.3) en de resultaten per onderzoeksvraag (2.4). Dan staan we stil bij de betekenis van de resultaten in het licht van de vraag: 'hoe komt het dat kinderen in pleegzorg seksueel misbruikt worden?' (2.5). Tot slot formuleren we enkele conclusies (2.6).

2.2 Onderzoeksvragen

Met deze literatuurstudie willen we de volgende vragen beantwoorden:

1. Wat leren we over de omvang van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007?
2. Wat leren we over de aard van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007?
3. Wat leren we over de slachtoffers?
4. Wat leren we over de daders?
5. Wat leren we over de pleeggezinnen waar seksueel misbruik plaatsvindt?
6. Hoe wordt er met de signalen van seksueel misbruik omgegaan?
7. Wordt er in de wetenschappelijke literatuur gerapporteerd over seksueel misbruik in pleegzorg vanuit het kindperspectief?

2.3 Methode

We beschrijven eerst ons zoekproces naar bronnen die rechtstreeks te maken hebben met het thema van deze literatuurstudie (2.3.1) en geven dan aan waarom en hoe we het zoekproces hebben verbreed (2.3.2).

2.3.1 Zoekproces naar rechtstreekse bronnen

Aan de hand van relevante trefwoorden over de doelgroep (o.a. *foster care, foster child, foster parent, foster family, foster home, kinship care*) en de problematiek (o.a. *sexual abuse, sexual violence, child abuse, child maltreatment*) werden via de EBSCOHost databases (o.a. PsycInfo, ERIC, MedLine) 33 publicaties gevonden. Niet alle publicaties echter bleken even relevant te zijn voor onze literatuurstudie. Sommige kwamen uit kranten of populaire tijdschriften, andere gaven

een beschrijving van een casus of een rechtszaak. Deze publicaties werden niet in de literatuurstudie betrokken. Verder werd de literatuurlijst al lezend nog aangevuld met relevante publicaties die we aantroffen in artikelen. Ook 'grijze literatuur' werd geraadpleegd, meestal in de vorm van rapporten die terug te vinden waren op het internet (Billings & Moore, 2004; Holder e.a., 2003; Johnson, 2005; Vera Institute of Justice, 1983).

We vonden tevens onderzoeksrapporten over *historical abuse in care* uit Wales (Waterhouse, 2000), Noorwegen (Stensrud, Wormdal, Tjelflaat, & Sørli, 2007), Ierland (http://www.childabusecommission.ie; zie ook Carr e.a., 2009 en Flanagan e.a. 2009), Canada (Fournier & Grey, 1998) en Australië (Butler, 2004; Mullighan, 2008). Verder consulteerden we een rapport uit het Verenigd Koninkrijk waarin case-studies van seksueel misbruik in pleegzorg staan beschreven (Parrott, MacIver, & Thoburn, 2007) en de rapporten van de commissie Bergmann (2011) en het Deutsches Jugendinstitut (Bundschuh, 2011; Kindler & Schmidt-Ndasi, 2011; Zimmermann, 2011). De Duitse rapporten hadden echter vooral betrekking op seksueel misbruik in gezinnen en tehuizen. Over seksueel misbruik in pleeggezinnen vonden we weinig terug.

Tot slot vonden we twee reviewstudies over mishandeling van uithuisgeplaatste kinderen (Biehal & Parry, 2010; Kendrick, 1998), waarvan er één (Biehal & Parry) exclusief ging over pleegzorg.

De publicaties die relevant bleken voor deze literatuurstudie zijn op enkele uitzonderingen na allemaal Engelstalig. De meeste zijn afkomstig uit de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. De eerste publicaties over het thema komen uit de Verenigde Staten. Seksueel misbruik van kinderen die uit huis werden geplaatst, kwam er begin jaren tachtig van de vorige eeuw in de aandacht van onderzoekers (Gil, 1982; Kendrick, 1998; McFadden & Ryan, 1991). Pas in de jaren negentig zien we de eerste publicaties over dit thema verschijnen in het Verenigd Koninkrijk en nog enkele jaren later komen er publicaties uit continentaal Europa (Kendrick, 1998). We vonden geen Nederlandstalige publicaties over het thema seksueel misbruik bij kinderen in pleegzorg. Eén studie had betrekking op seksueel misbruik in pleegzorg uit de periode vóór 1945. Ze ging over joodse kinderen die de Holocaust overleefden en in het pleeggezin waar ze ondergedoken leefden tijdens de oorlog door een pleegouder of –broertje/zusje seksueel misbruikt werden (Lev-Wiesel & Amir, 2005). In principe valt deze studie dus buiten de periode waarop ons onderzoek betrekking heeft. We nemen ze toch mee in onze bespreking, dit omdat het aantal studies beperkt is en sommige kinderen uit deze studie ook na 1945 nog in pleeggezinnen leefden. Publicaties over pleegzorg in niet-westerse landen (bijv. Afrika) hebben we niet in de literatuurstudie opgenomen, omdat de contexten van kinderen die er niet in hun thuissituatie kunnen opgroeien en de systemen van jeugdzorg, zo deze er al zijn, erg verschillen van deze in westerse landen.

De oudste publicatie dateert van 1978, de recentste van 2010. Tot slot nog enkele opmerkingen over de zoektermen in verband met pleegzorg. In de Engelstalige literatuur heeft de term *foster care* en het hiervan afgeleide *foster child* en *foster parent* doorgaans een ruimere betekenis dan in het Nederlands. *Foster care* omvat *family foster care*, *foster home care* en *kinship care*. In het Nederlands wordt met de term 'pleegzorg' meestal *family foster care* en *kinship care* bedoeld. Eerstgenoemde term verwijst naar bestandspleegzorg, laatstgenoemde naar netwerkpleegzorg. Wat in de Engelstalige wereld *foster homes* worden genoemd, komt ongeveer overeen met wat men in Nederland gezinshuizen noemt. Deze vormen in het Nederlandse jeugdzorgsysteem een aparte groep van voorzieningen (www.gezinshuis.com). Verder kunnen

kinderen worden geplaatst bij buren, een onderwijzer of andere figuren uit hun sociale netwerk. Dit is ook een vorm van pleegzorg. In de literatuur spreekt men in deze gevallen wel eens over *network care*, dit om het onderscheid met plaatsing bij familieleden of bestandspleeggezinnen te verduidelijken (Strijker, 2009). Waar mogelijk zullen wij proberen te differentiëren tussen de verschillende vormen van pleegzorg.

2.3.2 Verbreding van het zoekproces

Omdat er weinig wetenschappelijke bronnen waren te vinden die rechtstreeks rapporteerden over seksueel misbruik van pleegkinderen in pleegzorg, hebben we het zoekproces verbreed en secundaire bronnen geïncludeerd. Dit in de verwachting aanknopingspunten te vinden voor het thema van deze literatuurstudie. De eerste en belangrijkste verbreding was dat we de literatuur hebben geëxploreerd over seksueel misbruikte kinderen die uit huis worden geplaatst en in de pleegzorg worden opgevangen (zie Desmet & Lemmens, 2011). Het is namelijk bekend dat kinderen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik (bijv. in hun gezin van oorsprong) grote kans lopen later opnieuw slachtoffer te worden van seksueel geweld, ook wanneer ze uit huis werden geplaatst en opgroeien in een tehuis of pleeggezin. Dit komt onder andere omdat vele van deze kinderen door de misbruikervaringen geleerd hebben dat misbruik ‘erbij hoort’ in de relatie met (mannelijke) verzorgers, ze affectie met seks gaan verwarren en verzorgend of affectief gedrag van (mannelijke) volwassenen verkeerd gaan ‘lezen’. Ook in de pleegzorgliteratuur wordt deze problematiek van seksueel misbruikte kinderen beschreven (zie o.a. Dowdell e.a., 2009; Edmond e.a., 2002; Edmond e.a., 2006; Macaskill, 1991; McFadden, 1989; Swan, 1997). Om de zorg voor deze kinderen te verbeteren, werden trainings- en interventieprogramma’s ontwikkeld (bijv. Hellett & Simmonds, 2003; Johnson, 2006), ook in Nederland (STAP, 1996a, 1996b). Over het effect hiervan werd echter erg weinig onderzoek verricht (Desmet & Lemmens, 2011). Het bestuderen van de wetenschappelijke literatuur over de opvang van seksueel misbruikte kinderen in de pleegzorg leverde enkele nieuwe bronnen op voor onze literatuurstudie. Daarnaast hielp het ons om het fenomeen van revictimisering bij seksueel misbruikte pleegkinderen beter te begrijpen. Een tweede verbreding bestond uit het bestuderen van de wetenschappelijke literatuur over seksueel misbruik van kinderen in adoptiesituaties. Dit leverde geen direct bruikbare referenties op. Wel troffen we ook in de adoptieliteratuur enkele studies aan over de opvang van kinderen die eerder slachtoffer waren geweest van seksueel misbruik (zie o.a. Smith & Howard, 1994). Een derde verbreding was dat we wetenschappelijke literatuur hebben bestudeerd over enkele specifieke problemen van jongeren in pleeggezinnen, in het bijzonder de literatuur over weglopers in de pleegzorg en tienerzwangerschappen. We waren van oordeel dat beide thema’s misschien indirecte informatie zouden opleveren voor onze literatuurstudie. Zowel over weglopen als tienerzwangerschappen van pleegkinderen was er weinig literatuur te vinden. Toch vonden we enkele studies die voor ons interessant waren (Courtney e.a., 2005; Courtney & Zinn, 2009; Nesmith, 2006; Polit e.a., 1989; Polit e.a, 1990).

2.4 Resultaten

2.4.1 Onderzoek naar seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg: een onderbelicht thema?

De uitgebreide zoektocht naar wetenschappelijke artikelen over seksueel misbruik bij kinderen in pleegzorg leverde slechts een beperkt aantal relevante publicaties op. Alleen de publicatie van Lev-Wiesel en Amir (2005) ging exclusief over seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg. Dit is een belangrijke vaststelling die er volgens ons op wijst dat het thema onderbelicht is in het wetenschappelijk onderzoek. Dit geldt bij nader inzien ook ten aanzien van andere vormen van mishandeling (fysieke, emotionele) en verwaarlozing van kinderen in pleegzorg. Het doet Biehal en Parish (2010) die een uitgebreide review maakten van de Engelstalige literatuur (inclusief de 'grijze' literatuur) over mishandeling van kinderen in pleegzorgsituaties besluiten:

> *'It remains unclear how many carers experience allegations of abuse and what proportions of these allegations are subsequently substantiated. It is also unclear how many looked after children make allegations of maltreatment and in what circumstances they do so. Crucially, it is essential to know how many of them experience maltreatment while in foster care, and to understand more about the nature and severity of this maltreatment and the circumstances in which it occurs.' (p. 42)*

Breno en Galupo (2008) die bij vrouwen de link onderzochten tussen een geschiedenis van seksueel misbruik en negatieve gevolgen van uithuisplaatsing in pleeggezinnen, stelden eveneens vast dat:

> *'Research directly addressing sexual abuse occurring in the child welfare system is limited.' (p. 98)*

De recente studies over 'historical abuse in care' besteden wel veel aandacht aan seksueel misbruik in pleeggezinnen. Deze rapporten bevatten vooral casestudies en getuigenissen van slachtoffers. Ze leren ons veel over de aard van het seksueel misbruik in pleeggezinnen, de omstandigheden waarin het misbruik kon plaatsvinden en de reacties van verantwoordelijken. Het gebrek aan onderzoek over dit thema is opmerkelijk. Pleegzorg is op dit moment wereldwijd immers de meest frequent uitgevoerde maatregel wanneer zich een beslissing tot uithuisplaatsing van kinderen opdringt en geniet over het algemeen en vooral voor jongere kinderen de voorkeur boven plaatsing in een tehuis. De keuze voor pleegzorg boven residentiële zorg uit zich in internationale beleidsdocumenten en ook in cijfers (Eurochild, 2010). Thoburn (2007) bijvoorbeeld stelde in een cross-nationale vergelijking van jeugdzorgsystemen vast dat 1) in het merendeel van de landen er meer kinderen in pleegzorg ('family foster care', 'kinship care', 'family foster homes') waren dan in residentiële zorg (tehuizen) en 2) nagenoeg overal het aantal kinderen geplaatst in pleegzorg toenam ten opzichte van het aantal kinderen geplaatst in residentiële zorg. Men zou dan ook verwachten dat er meer onderzoek komt naar de veiligheid van pleegkinderen in pleeggezinnen, temeer daar we weten uit onderzoek dat vele kinderen in de pleegzorg voor de plaatsing leefden in erg onveilige gezinsomstandigheden (Strijker, 2009). Deels is dit ook het geval. Vele *outcome* studies over pleegzorg nemen het thema 'de veiligheid van het pleegkind in het pleeggezin' op (bijv. Biehal, Ellison, Baker, & Sinclair, 2010; Hunt,

Waterhouse, & Lutzman, 2008; Sinclair, Baker, Gibson, & Wills, 2005). Maar aan seksueel geweld tegen kinderen in pleegzorg werd tot dusver slechts weinig aandacht besteed.
In Nederland werd nog geen empirisch onderzoek verricht naar seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg. Het lijkt ook hier tot dusver niet op de agenda te staan van onderzoekers. Wel is het fenomeen bekend en vonden we er in gepopulariseerde werken verwijzingen naar. In het jubileumboek bij de honderdste verjaardag van de Vereeniging Kinderzorg 'Een kind is geen postpakket' (Stichting AZZ, 2006) kan men bijvoorbeeld lezen over een ex-pleegkind (in de jaren vijftig verbleef ze in een pleeggezin) dat getuigt:

> *'Je moet ook weten: veel kinderen in pleeggezinnen werden seksueel misbruikt. Ik weet het van veel meisjes. Die mannen konden niet van ze afblijven of gluurden door het badkamerraampje. Je voelde dat het niet klopte, maar praatte er niet over. Ook daardoor hebben zoveel mensen slechte herinneringen aan hun pleeggezinnen' (p.67).*

Ook in het boek van Crone (2005) over het verbergen van joodse kinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog in het Centraal Israëlitisch Weeshuis te Utrecht staat tussen de lijnen door vermeld dat in die tijd geweten was dat het in pleeggezinnen wel eens minder veilig kon zijn voor kinderen (dan in weeshuizen) omdat ze gevaar liepen er te worden misbruikt. Verder zagen we het thema seksueel misbruik van pleegkinderen opduiken in de klinische literatuur, bijvoorbeeld bij Bezemer (1986) die verslag doet van een casus van een vrouw die als pleegkind door haar pleegvader werd misbruikt.

Interessant is ook het artikel van Weterings in het boek *Opgroeien in een pleeggezin* dat zij redigeerde in 1984. Zij benadert er het thema seksualiteit en pleegzorg vanuit een systeembenadering en laat zien hoe de komst en het gedrag van een pleegpuber een gezinsgeheim – een man die de aandacht voor zijn (jaloerse) echtgenote verliest en naar andere, jongere vrouwen begint te kijken – naar boven kan brengen. We geven het voorbeeld uit deze publicatie hier integraal weer. We doen dit omdat het ook vanuit het thema seksueel misbruik in de pleegzorg kan worden gelezen.

> *'Lieke was 15 jaar en drie jaar bij haar pleegouders. Zij kon heel goed met hen opschieten, vooral omdat zij nog niet zo oud waren: pleegvader was 32 jaar en pleegmoeder 38 jaar. Lieke ontwikkelde zich, ook als meisje en vrouw. Zij was trots op haar lichaam en wilde dit ook laten zien. Daarom ging zij af en toe alleen in haar slipje over de gang naar de badkamer. Daarmee daagde zij ook uit. Pleegmoeder ging zich steeds meer hieraan ergeren. Hoogoplopende ruzies ontstonden tussen pleegvader, pleegmoeder en Lieke toen pleegmoeder een keer haar man zag met Lieke op schoot. De maat was nu vol. Lieke moest de deur uit.' (Weterings, 1984, p. 110)*

Tot slot willen we een recente studie van Strijker en van de Loo (2010) niet onvermeld laten. Zij rapporteerden in de marge van hun dossierstudie over voortijdig afgebroken plaatsingen van kinderen met een lichte verstandelijke beperking dat in 11,1% van de gevallen vermeend seksueel misbruik van het kind in het pleeggezin de reden voor het stopzetten van de plaatsing was. Verdere informatie over deze gevallen wordt echter niet gegeven.

Naar redenen voor het gebrek aan aandacht van onderzoekers voor seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg is het gissen. Misschien komt het omdat, over het algemeen, het wetenschappelijk onderzoek naar kinderen in pleegzorg beperkt in omvang is. Beperkter in elk geval dan dat over kinderen in tehuizen of adoptie. Pas de laatste twee decennia zien we wereldwijd een forse toename van het onderzoek over pleegzorg (Fernandez & Barth, 2010; Strijker, 2009). Gevolg is allicht dat vele thema's nog onderbelicht zijn.

2.4.2 Wat leren we over de omvang van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007?

Ten eerste viel ons bij het bestuderen van de literatuur op dat we weinig cijfers vonden over feiten of vermoedens van seksueel misbruik.

De cijfers die we in de literatuur tegenkwamen, liepen nogal uiteen. Dit heeft te maken met de definitie van seksueel misbruik die de onderzoekers hanteerden (gaat het enkel om seksueel misbruik waarbij er lichamelijk contact is of worden ook niet-lichamelijke vormen van misbruik geteld?), de manier waarop de data werden verzameld (bijv. maakt men gebruik van geregistreerde meldingen?), werden dossiergegevens geanalyseerd of werd een retrospectieve bevraging bij ex-pleegkinderen gehouden?), de periode waarin de data werden verzameld (deze kan onder andere de definitie die werd gehanteerd beïnvloeden, daar definities tijdsgebonden kunnen zijn, zie Miller-Perrin & Perrin, 2007), en het land of de regio waar het onderzoek werd uitgevoerd.

Het cijfermateriaal dat in de onderzoeken wordt gerapporteerd dient daarom erg voorzichtig te worden geïnterpreteerd. We vonden geen enkele studie waarin men erin slaagde informatie te verkrijgen van een representatieve groep van kinderen in de pleegzorg. Daarom mogen de cijfers niet worden geïnterpreteerd als prevalentie- of incidentiecijfers van seksueel misbruik van pleegkinderen. Voor zover wij konden nagaan, streefden de meeste onderzoekers geen representativiteit na, maar wilden ze een indicatie verkrijgen van de omvang van seksueel misbruik op basis van onderzochte meldingen of dossiergegevens. De meeste onderzoekers baseerden zich op gerapporteerde meldingen.

Vaak hadden studies als thema 'mishandeling' (abuse, maltreatment) van kinderen in pleegzorg en gingen ze dus niet uitsluitend over seksueel misbruik. Er werd bijvoorbeeld ook getracht in kaart te brengen wat de omvang was van fysieke mishandeling of verwaarlozing van pleegkinderen. Of, nog breder: hoe vaak pleegkinderen in hun pleeggezin aan geweld werden blootgesteld. De meeste onderzoekers specifieerden de verschillende vormen van geweld die pleegkinderen in hun pleeggezin kunnen meemaken, sommige deden dit echter niet. Zo meldden Kufeldt e.a. (1998) dat in Canada 43% van de kinderen in pleegzorg rapporteerde ooit geweld te hebben meegemaakt in het pleeggezin en gaf 5% aan dat mishandeling plaatsvond op het moment van het onderzoek. De auteurs differentieerden deze vraag echter niet en zo komen we uit dit onderzoek dus niet te weten wat de omvang is van seksueel misbruik in pleeggezinnen.

Fanshel en Shinn (1978) en Fanshel, Finch, en Grundy (1990) deden een uitgebreid en meerjarig follow-up onderzoek bij 585 kinderen die in pleegzorg (family foster homes) waren via de Casey Family Programs in New York. Ze verzamelden via diverse bronnen zeer uitgebreide informatie over de achtergronden van deze kinderen, hun ontwikkeling en welbevinden in pleegzorg, en hun leven nadien. In een van de follow-up studies werd aan jongvolwassen ex-pleegkinderen de vraag

gesteld: *'Did anyone in the foster home ever try to take advantage of you sexually?'* 24% van de ondervraagde meisjes en 8% van de jongens had zulk incident meegemaakt. Het verschil tussen de geslachten was significant. Op het geslacht van de kinderen na hing geen enkele andere variabele uit het onderzoek significant samen met seksueel misbruik in pleegzorg, ook niet seksueel misbruik in het gezin van oorsprong.

Bolton, Laner, en Gai (1981) bestudeerden 50% van de meldingen van kindermishandeling in Maricopa County (Arizona) tussen januari 1976 en december 1978. Ze verdeelden de meer dan vijfduizend meldingen die ze over deze periode van drie jaar verkregen in twee groepen: meldingen over pleegkinderen (foster home cases) en andere kinderen (non foster home cases). In totaal betroffen de meldingen 11.653 kinderen. De auteurs gingen ook na of de meldingen werden onderzocht en mishandeling kon worden bevestigd, en of zich hierin tussen de twee groepen verschillen voordeden. Van de 11.653 in de meldingen betrokken kinderen waren er honderdveertien pleegkinderen, dit was bijna 10% (9,8%). De auteurs extrapoleerden dit cijfer naar de gehele bevolking van pleegkinderen in Maricopa County toe en kwamen zo tot de schatting dat ongeveer 7% van alle kinderen die in pleegzorg waren het risico liepen te leven in een pleeggezin waarbij kindermishandeling werd vermoed. Ter vergelijking: in deze periode werd in de algemene bevolking het percentage kinderen bij wie intrafamiliale mishandeling werd vermoed, geschat op ongeveer 2%. Pleegkinderen liepen dus veel meer risico op kindermishandeling dan andere kinderen. Helaas differentieerden de auteurs dit incidentiecijfer niet verder en weten we dus niet wat de incidentie van seksueel misbruik was. Margolin en Craft (1989) onderzochten de karakteristieken van plegers van seksueel kindermisbruik, die een verzorgende rol ten aanzien van het kind hadden. Ze analyseerden 2372 tussen 1985 en 1986 geïdentificeerde (bewezen) cases in de staat Iowa. In deze studie was het aantal pleegkinderen zeer beperkt, in 0,4% van de geïdentificeerde cases ging het om een pleegzorgsituatie. In totaal waren er zes cases. In drie gevallen was de pleegvader de dader, in de drie overige gevallen de pleegmoeder. Opvallend in deze studie is dat het aantal geïdentificeerde cases van seksueel misbruik in adoptiesituaties een stuk hoger lag, 2,3%. In adoptiesituaties bleken vaders (2,2%) de daders te zijn. Het is interessant dit te vermelden daar in de Verenigde Staten vrij regelmatig van pleegzorg wordt overgegaan naar adoptie, in het bijzonder bij jonge kinderen (Strijker, 2009).

McFadden en Ryan (1986, 1991) deden in de jaren tachtig op uitgebreide schaal onderzoek naar mishandeling van kinderen in pleegzorg (family foster homes) in de Verenigde Staten. Ze publiceerden hierover diverse artikelen en rapporten. In eerste instantie gingen ze op zoek naar cijfermateriaal. Uit 27 staten kregen ze informatie over de meldingen van kindermishandeling in pleegzorg en de mate waarin deze meldingen konden worden geïdentificeerd ('substantiated') als mishandeling, dit over de periode 1980-1984. Op basis hiervan konden ze incidentiecijfers afleiden. Er waren grote verschillen tussen staten. De incidentiecijfers varieerden van drie tot zevenenzestig meldingen per 1000 pleeggezinnen en van twee tot zevenentwintig geïdentificeerde gevallen van mishandeling per 1000 pleeggezinnen. Omdat de auteurs het aantal pleegkinderen op wie hun studie betrekking had niet vermeldden, kan geen percentage van pleegkinderen dat slachtoffer is van mishandeling worden berekend. Daarna werd onderzocht welke vormen van mishandeling werden teruggevonden. Het betrof een studie van honderdzesenzeventig meldingen (waarvan 76,1% geïdentificeerd) uit vijf staten. Bij 15,9% van deze meldingen ging het om seksueel misbruik. Seksueel misbruik kwam in deze steekproef minder voor dan fysieke mishandeling, maar meer dan verwaarlozing en emotionele mishandeling.

Rosenthal, Motz, Edmonson, en Groze (1991) onderzochten meldingen (gedaan in de staat Colorado tussen 1983 en 1987) van fysieke mishandeling, seksueel misbruik en verwaarlozing bij uithuisgeplaatste kinderen, onder wie kinderen die verbleven in family foster homes. Van de tweehonderdtweeënzeventig meldingen waarvan de setting kon worden getraceerd hadden er honderdtwee (37,5%) betrekking op kinderen in family foster homes. Dertig van deze kinderen waren het slachtoffer van seksueel misbruik. Over de settings heen waren er zevenenzestig kinderen (24,6%) slachtoffer van seksueel misbruik. Van deze zevenenzestig kinderen verbleef dus bijna de helft (44,8%) in een foster home. Ruim 11% van alle meldingen ging over seksueel misbruik van een kind in een foster home. De auteurs maakten ook een analyse van slachtoffer- en daderkenmerken, maar omdat ze deze analyse niet uitsplitsten per vorm van mishandeling en setting, kunnen we hier niet over rapporteren. Ook over de duur van de mishandeling werd slechts in algemene termen gerapporteerd. Wel kunnen we melden dat het in de meerderheid van de gevallen ging om misbruik door een pleegouder, maar er ook heel wat meldingen waren van misbruik door siblings in de foster home.

Spencer en Knudsen (1992) gingen na hoeveel gevallen van verwaarlozing, seksueel misbruik en fysieke mishandeling van kinderen er gemeld en bevestigd werden bij het Department of Public Welfare van de staat Indiana tussen 1984 en 1990. Het ging om gevallen waarbij de dader niet een biologische ouder van het kind was, maar iemand uit een out-of-home setting waar het kind verbleef. Naast scholen, kinderdagverblijven en ziekenhuizen behoorden ook foster homes tot de doelgroep van het onderzoek. De auteurs stelden vast dat kinderen die voltijds in een out-of-home setting verbleven, meer risico liepen mishandeld, verwaarloosd of misbruikt te worden dan kinderen die maar een deel van de dag in een setting verbleven en dat het risico er ook heel wat groter was dan bij kinderen die thuis woonden. Voor kinderen in pleegzorg (foster homes) bleek het risico op fysieke mishandeling groter te zijn dan dat op seksueel misbruik, en op zijn beurt was het risico op seksueel misbruik dan weer groter dan dat op verwaarlozing. In totaal waren 16,93 van de 1000 pleegkinderen het slachtoffer van een vorm van mishandeling. Ongeveer een derde daarvan, of 5,23 op 1000 pleegkinderen, waren het slachtoffer van (geïdentificeerd) seksueel misbruik. Ter vergelijking: bij kinderen die thuis woonden bedroeg dit cijfer 2,42 en bij kinderen in residentiële voorzieningen 70,20.

Benedict, Zuravin, Brandt en Abbey (1994) en Zuravin, Benedict en Somerfield (1993) gingen na wat de omvang en aard van kindermishandeling (fysiek, seksueel) en verwaarlozing was bij kinderen in family foster homes. Ze vergeleken deze gegevens met gegevens over kindermishandeling en verwaarlozing bij kinderen die thuis woonden. Ze analyseerden meldingen van kindermishandeling en verwaarlozing bij de Child Protection Services in Baltimore City in de periode 1984-1988. In deze periode werden vierhonderddrieënveertig meldingen gedaan over mishandeling en verwaarlozing in ‘family foster homes’. Er waren in Baltimore City in die periode tweehonderdvijfentachtig family foster homes, wat betekent dat er ongeveer 1,5 meldingen per foster home waren. Ruim 10% van de meldingen ging over seksueel misbruik, de meeste meldingen gingen over fysieke mishandeling (60%) en meer dan 10% van de rapportages maakte gewag van meerdere vormen van kindermishandeling. Van de meldingen van seksueel misbruik werd meer dan de helft bewezen. Het percentage bewezen meldingen van seksueel misbruik lag veel hoger dan dat van fysieke mishandeling (9%) of verwaarlozing (20-40%). In 40% van de gevallen was de pleger van het misbruik een pleegouder, in de andere gevallen was de pleger een sibling uit de foster home (dit percentage was hoger dan dat van de pleegouders) of iemand uit het netwerk van de pleegouders. Hoewel de kans op melding van seksueel misbruik in pleeggezinnen vier keer hoger was dan in gezinnen zonder pleegkinderen,

was het aantal bewezen gevallen van misbruik in beide groepen niet significant verschillend. Seksueel misbruik was van alle vormen van mishandeling het meest verspreid over de family foster homes: er waren meldingen in 48% van de homes (ter vergelijking: voor fysieke mishandeling was dit percentage 39%).

Poertner, Bussey, en Fluke (1999) gingen na hoe veilig het leven is van uit huis geplaatste kinderen. Dit deden ze door meldingen van mishandeling en verwaarlozing van deze kinderen te bestuderen, die werden gedaan bij het Department of Children and Family Services van de staat Illinois in de jaren 1993 tot en met 1997. Over de jaren heen kon bij 2% van de uit huis geplaatste kinderen mishandeling of verwaarlozing worden vastgesteld. Opvallend was dat in de periode van het onderzoek het aantal uit huis geplaatste kinderen in Illinois met meer dan 40% steeg maar het percentage mishandelde of verwaarloosde kinderen niet mee steeg. Verder constateerden de onderzoekers grote verschillen tussen de settings waar de kinderen verbleven. Bij kinderen in netwerkpleegzorg was het gemiddelde percentage mishandeling en verwaarlozing 1,9%, bij kinderen in bestandspleegzorg 2,5% en bij kinderen in gespecialiseerde vormen van pleegzorg 2,1%. Ter vergelijking: het gemiddelde percentage bij de kinderen die in tehuizen verbleven was 1,5%. Wanneer we kijken naar het type van mishandeling zien we dat seksueel misbruik vaker voorkwam dan fysieke mishandeling en verwaarlozing, respectievelijk 31,9%, 14,7% en 10,6% van de gevallen (opmerking: de onderzoekers hadden ook nog enkele andere categorieën in hun studie opgenomen, maar deze betroffen geen specifieke vorm van mishandeling en waren eerder algemene categorieën, zoals ‘substantial risk of harm’). Van de gevallen van mishandeling in netwerkpleegzorg ging 20,3% over seksueel misbruik. In bestandspleegzorg was dit 36,9% en in gespecialiseerde pleegzorg 45,2%. Ter vergelijking: van de gevallen in tehuizen ging 55,1% over seksueel misbruik.

Hobbs, Hobbs, en Wynne (1999) onderzochten mishandeling en seksueel misbruik bij tehuis- en pleegkinderen in de stad Leeds (Engeland). Het onderzoek was van retrospectieve aard. De steekproef bestond uit honderdachtenvijftig kinderen uit tehuizen en pleeggezinnen bij wie fysieke mishandeling of seksueel misbruik werd vermoed en die onderzocht waren door kinderartsen. Het onderzoek had betrekking op een periode van zes jaar (van 1990 tot 1995). Een meerderheid waren gevallen van kinderen in pleegzorg (n=133). Eenennegentig van hen waren het slachtoffer van seksueel misbruik (60% meisjes, 40% jongens) en vijftien kinderen waren eveneens slachtoffer van fysieke mishandeling. De leeftijden van de kinderen waren erg uiteenlopend (van 1 tot 17 jaar). De auteurs geven geen raming van de incidentie of prevalentie van seksueel misbruik bij kinderen in pleegzorg, maar besluiten uit hun studie dat deze kinderen ongeveer zeven tot acht keer meer risico liepen bij een kinderarts te komen omwille van vermeend misbruik of mishandeling dan kinderen uit de algemene bevolking. Op het artikel van Hobbs, Hobbs, en Wynne kwam later kritiek door Ainsworth en Hansen (2000). Zij betwijfelden de methodologische kwaliteit van de studie, bekritiseerden het gebrek aan transparantie en repliceerbaarheid van het onderzoek en wezen op enkele inconsistenties in de resultaten. Bij de vaststelling dat pleegkinderen zeven tot acht keer meer risico zouden lopen op misbruik of mishandeling plaatsten ze na grondige studie van de gebruikte methode enkele vraagtekens. Billings en Moore (2004) onderzochten de meldingen van kindermishandeling door pleegouders in de staat Oklahoma tussen 1998 en 2003. Ze konden de gegevens bestuderen van zevenhonderddrieënvijftig minderjarigen. Het aantal pleegkinderen waarvoor gemeld werd, bedroeg minder dan 2% van het totale aantal kinderen in pleegzorg. Seksueel misbruik kwam van alle vormen van mishandeling het minst in de meldingen voor. Percentages varieerden van 2%

(1998) tot 6% (2001). De auteurs zagen in de meldingen vooral klachten over fysieke mishandeling en verwaarlozing.

Ten slotte willen we kort de studie van Macaskill (1990) vermelden. Deze auteur volgde een groep seksueel misbruikte pleeg- en adoptiekinderen. Van de tachtig kinderen bleken er acht (10%) seksueel te zijn misbruikt tijdens een eerdere plaatsing in een pleeggezin.

2.4.3 Wat leren we over de aard van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen in de periode 1945-2007?

Verschillende studies over de omvang van seksueel misbruik van pleegkinderen gingen ook in op de aard van het misbruik, zij het soms erg summier. Bolton, Laner en Gai (1981), Spencer en Knudson (1992), Poertner, Bussey en Fluke (1999) en Billings en Moore (2004) gaven geen omschrijving van de aard van het misbruik.

Fanshel en Shinn (1978) en Fanshel, Finch en Grundy (1990) stelden in hun follow-up onderzoek aan ex-pleegkinderen de vraag of zij ooit tijdens hun verblijf in pleegzorg op een of andere manier seksueel waren lastiggevallen. Aansluitend bij deze vraag kregen de respondenten de kans te vertellen wat er was gebeurd en wat de aard van het misbruik was. Uit de kwalitatieve analyses die de auteurs van de interviews maakten (zie paragraaf 2.4.8 voor voorbeelden) kunnen we afleiden dat het ging om ernstige en chronische vormen van seksueel misbruik, die levenslange gevolgen hadden.

Margolin en Craft (1989) onderscheidden in hun studie van geïdentificeerde misbruikgevallen in de staat Iowa zes in ernst oplopende vormen van misbruik, gaande van ongepaste niet-lichamelijke contacten (bijv. exhibitionisme) tot seksueel contact waarbij het slachtoffer fysieke verwondingen opliep. Wanneer men de gevallen van misbruik in pleegzorg bekijkt, merkt men dat het ging om ernstige vormen van misbruik, waarbij sprake was van geslachtsgemeenschap (in vele gevallen onder bedreiging van het slachtoffer) of seksuele agressie waarbij het pleegkind ernstige verwondingen opliep. Ook in de groep adoptiekinderen werden vele ernstige vormen van misbruik gerapporteerd. In ongeveer 45% van de gevallen bij adoptiekinderen ging het om seksueel misbruik met gedwongen geslachtsgemeenschap. McFadden en Ryan (1986) stelden in hun verdiepende studie vast dat van de achtentwintig gevallen van geïdentificeerd seksueel misbruik er twaalf waren waarbij zich een vorm van penetratie had voorgedaan. Bij de overige gevallen was er volgens de auteurs sprake van ‘some form of sexualized behaviour which could be categorized as exploitive or neglectful’.

Rosenthal, Motz, Edmonson, en Groze (1991) codeerden in hun analyse van meldingen welke handelingen slachtoffers van seksueel misbruik hadden moeten ondergaan. Ze maakten in hun analyse geen onderscheid tussen de settings waarin het misbruik plaatsvond. Er is echter weinig reden te veronderstellen dat de aard van de seksuele handelingen anders zou zijn in de verschillende settings. Er werden zeer uiteenlopende seksuele handelingen genoteerd, gaande van kussen tot diverse vormen van penetratie (vaginaal, anaal, oraal). Sommige slachtoffers ondergingen meerdere seksuele handelingen. De vaakst genoteerde seksuele handeling was het betasten van de geslachtsdelen van het kind (36% van de gevallen) en bij een meerderheid van de kinderen (60%) werd een vorm van penetratie genoteerd (27% vaginaal, 14% anaal, 19% oraal). Negenenvijftig procent van de seksuele contacten waren van heteroseksuele aard, eenenveertig van homoseksuele aard. Heteroseksuele contacten betroffen nagenoeg steeds (87,8%) een mannelijke dader en een vrouwelijk slachtoffer, homoseksuele contacten waren meestal tussen een mannelijke dader en een mannelijk slachtoffer (72,4%).

Benedict, Zuravin, Brandt en Abbey (1994) en Zuravin, Benedict en Somerfield (1993) gingen slechts kort in op de aard van het seksueel misbruik dat ze in de meldingen over kinderen in family foster homes aantroffen. Ze rapporteerden dat er in 48% van de incidenten sprake was van penetratie. In de overige gevallen ging het om pogingen tot penetratie, strelen of lastig vallen. Hobbs, Hobbs, en Wynne (1999) konden de aard van het seksueel misbruik afleiden uit de medische dossiers van de kinderen. Alle kinderen werden immers na aanmelding door een kinderarts onderzocht. Van de eenennegentig pleegkinderen in hun onderzoek bij wie seksueel misbruik werd vermoed, vertoonden er negenendertig abnormale genitale symptomen. Bij achttien van deze kinderen wezen de symptomen op penetratie. Bij drieënvijftig kinderen werden abnormale anale symptomen vastgesteld. Bij vierendertig van hen kon dit worden toegeschreven aan anale penetratie.

De eerder vermelde studies over historical abuse van pleegkinderen in Australië, Noorwegen, Ierland, Canada en Wales laten door hun getuigeniskarakter veel zien over de aard van seksueel misbruik in pleegzorgsituaties. In de getuigenissen zien we zowel misbruik van meisjes als jongens naar voren komen en dit op verschillende leeftijden. De verhalen van de slachtoffers gaan over allerlei vormen van seksueel misbruik, in vele gevallen is er sprake van penetratie. Zeer vaak betrof het misbruik met een langdurig, ernstig en gewelddadig karakter. Het seksueel misbruik stond zelden op zich. Er kwamen naast het misbruik ook andere, chronische en ernstige vormen van mishandeling voor, zoals fysieke mishandeling, geestelijk geweld, verwaarlozing en kinderarbeid.

Holder e.a. (2003) besluiten op basis van de studies (in hoofdzaak uit de Verenigde Staten) die zij ter beschikking hadden dat 1) de cijfers over de omvang van seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg erg van elkaar verschillen, maar 2) er tussen de studies een grote overeenkomst is wat betreft de aard van het seksueel misbruik. Deze is zonder meer ernstig te noemen. Het misbruik duurt bij vele kinderen erg lang en de handelingen zijn zeer intrusief. Wij kunnen op basis van de literatuur die wij bestudeerden de beide conclusies van deze auteurs bijtreden.

2.4.4 Wat leren we over de slachtoffers?

Hoewel er weinig onderzoek naar seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg is gedaan, hebben we toch al enig inzicht in wie de slachtoffers zijn. In de eerder genoemde studies komen enkele kenmerken van de slachtoffers naar voren. Zo zijn meisjes over het algemeen kwetsbaarder voor seksueel misbruik in een pleeggezin dan jongens. Ook jonge kinderen in pleegzorg, kinderen met ernstige gedrags- en emotionele problemen, kinderen met een ontwikkelingsachterstand of een verstandelijke beperking, en kinderen die al meerdere plaatsingen in tehuizen of pleeggezinnen hebben gehad, zijn kwetsbaarder. Tot slot valt op dat kinderen die al eerder seksueel misbruikt werden (bijv. in de thuissituatie) een groter risico lopen om opnieuw het slachtoffer te worden van misbruik dan andere kinderen.

We staan kort bij deze kenmerken stil. De vaststelling dat meisjes kwetsbaar zijn voor seksueel misbruik in pleeggezinnen hoeft niet te verwonderen. Over het algemeen zijn meisjes vaker het slachtoffer van seksueel misbruik dan jongens. In hun overzicht van prevalentiestudies geven Gilbert e.a. (2009) bijvoorbeeld aan dat in economisch welvarende westerse landen de cijfers van seksueel misbruik (breed gedefinieerd en over leeftijden heen) in de algemene bevolking bij meisjes variëren van 15 tot 30%, bij jongens van 5 tot 15%.

Onderzoek heeft aangetoond dat jonge kinderen (jonger dan 12 jaar) over het algemeen meer kans lopen seksueel te worden misbruikt dan oudere kinderen (ouder dan 12 jaar). Ze hebben minder kennis van seksualiteit, kunnen zich moeilijk verweren tegen het machtsmisbruik van de dader, en beseffen vaak niet wat hen overkomt. Terzelfdertijd dient hierbij te worden aangestipt dat deze leeftijdsverschillen ook beïnvloed kunnen worden door het meldgedrag van kinderen. Oudere kinderen melden doorgaans minder snel seksueel misbruik dan jongere kinderen, onder andere omdat ze bij langdurig en ernstig misbruik heel sterk in de macht zijn van de dader, heel erg beschaamd zijn om te vertellen wat er is gebeurd en zichzelf van het misbruik zijn beginnen de schuld te geven (McClain, 2004; Miller-Perrin & Perrin, 2007; Paine & Hansen, 2002). Dit laatste element – zichzelf de schuld van het gebeuren geven – vonden we terug in de studie van Lev-Wiesel en Amir (2005) over verborgen joodse kinderen die werden misbruikt door hun 'redders'. Verschillende slachtoffers vonden als kind dat zij dit lot verdienden en dat het misbruik bij het vernederen van hun ras hoorde. Opvallend was verder dat deze slachtoffers ten aanzien van niet-joodse daders een nogal ambivalente houding aannamen. Ze verafschuwden wat de dader had gedaan en waren hier erg boos en verdrietig over, maar tegelijkertijd waren ze de daders en het pleeggezin dankbaar. Die hadden tenslotte hun leven gered.

Ook kinderen met een ontwikkelingsachterstand lopen meer risico op mishandeling, waaronder seksueel misbruik. Dat vele pleegkinderen een ontwikkelingsachterstand hebben, is bekend (Halfan, Mendonca, & Berkowitz, 1995; Stock & Fisher, 2006). De link tussen deze achterstand en seksueel misbruik in pleegzorg is echter nauwelijks bestudeerd. Alleen Benedict, Zuravin, Somerfield en Brandt (1996) rapporteerden erover. Zij vonden dat vele pleegkinderen problemen hadden op het vlak van gezondheid, ontwikkeling en school die hen kwetsbaar maakten voor mishandeling (waaronder seksueel misbruik) in het pleeggezin.

Seksueel misbruik maakt kinderen kwetsbaar voor revictimisering. Als het eens is gebeurd, kan het weer gebeuren. Bij een andere dader, in een andere context. We schreven eerder dat dit te maken kan hebben met het feit dat misbruikte kinderen (vooral jonge kinderen) affectie met seks zijn gaan verwarren en normaal verzorgend gedrag van volwassenen (bijv. bij het baden) verkeerd gaan 'lezen' als seksueel uitnodigend gedrag. Het kan ook zijn dat zij hebben geleerd dat het misbruik 'erbij hoort', 'dat het nu eenmaal moet' en de enige manier is om affectie en interesse van volwassenen te ontvangen. Tot slot zou het kunnen zijn dat de kinderen het misbruik een tweede (of derde, vierde ...) keer 'toelaten', omdat ze zich minderwaardig, slecht en vies voelen en in hun ogen niet beter verdienen. Aan de opvang van seksueel misbruikte kinderen in de pleegzorg wordt de laatste jaren in onderzoek heel wat aandacht besteed (Desmet & Lemmens, 2011). Het aantal misbruikte kinderen dat in pleegzorg terecht komt, is immers hoog (sommige studies geven percentages van meer dan 50%, zie Strijker, 2009) en de zorgen die deze kinderen nodig hebben, zijn specifiek (McFadden, 1989). Velen van hen vertonen ernstige gedragsproblemen, waaronder geseksualiseerd probleemgedrag of seksueel agressief gedrag (Dowdell et al., 2009), en symptomen van posttraumatische stress. In een recent onderzoek bij pleegkinderen tussen 6 en 12 jaar in het noorden van Nederland werd (een vermoeden van) seksueel misbruik gerapporteerd bij de helft van de meisjes, bij de jongens bedroeg het percentage (vermoedens van) seksueel misbruik 27,8%. Vele van deze kinderen kampten zowel met ernstige gedragsproblemen als traumasymptomen (Grietens, Van Oijen, & ter Huizen, 2012). De aandacht voor het thema 'pleegkinderen met een geschiedenis van seksueel misbruik' heeft vooralsnog niet geleid tot veel onderzoek over seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg.

Dit is des te opmerkelijker omdat, zoals we eerder beschreven, in de literatuur vaak wordt benadrukt dat deze pleegkinderen kans lopen opnieuw te worden misbruikt.

Tot slot wordt gewezen op het gevaar van verplaatsingen van pleegkinderen. De link tussen verplaatsingen en seksueel misbruik is maar zelden rechtstreeks onderzocht. Wel stelde men in diverse studies in de Verenigde Staten (Holder e.a., 2003) vast dat vele pleegkinderen die slachtoffer waren van mishandeling (o.a. seksueel misbruik) in pleegzorg vaak niet aan hun eerste plaatsing toe waren, maar een lang traject hadden in de jeugdzorg met vele breuken en verplaatsingen. Deze werden niet zelden voorafgegaan door weglopen, vooral bij adolescenten in pleegzorg. En ook dit wegloopgedrag kon in verband worden gebracht met situaties van mishandeling en misbruik in het pleeggezin (Courtney e.a., 2005; Courtney & Zinn, 2009; Nesmith, 2006). Verplaatsingen van pleegkinderen verhogen de kans op seksueel misbruik, omdat de kinderen hierdoor met meer mensen te maken krijgen en – statistisch gezien – de kans groter wordt dat zij mensen met slechte bedoelingen tegenkomen. Maar ook krijgen zij door die vele verplaatsingen niet de mogelijkheid zich te hechten aan volwassenen – en kunnen volwassenen zich niet aan hen hechten – en dit maakt hen kwetsbaar voor seksueel misbruik (Alexander, 1992).

Interessant bij deze opsomming is dat bijna alle in de literatuur genoemde karakteristieken van slachtoffers die risico's inhouden op seksueel misbruik in pleegzorg vooraf bij jeugdzorg bekend zouden kunnen zijn. Dat geldt vanzelfsprekend voor het geslacht en de leeftijd van kinderen, en voor het aantal verplaatsingen dat ze hebben meegemaakt. Maar ook over de beperkingen, gedrags- en ontwikkelingsproblemen van pleegkinderen moet in principe gemakkelijk en op korte termijn informatie kunnen worden ingewonnen. Lastiger te weten te komen is of het pleegkind een geschiedenis van seksueel misbruik heeft. Als dit niet de reden van uithuisplaatsing is, weet men het vaak niet, blijft het bij een vaag vermoeden of duikt het op tijdens de plaatsing.

2.4.5. Wat leren we over de daders?

Er werd tot dusver geen systematisch onderzoek verricht naar wie de daders zijn van seksueel misbruik in pleeggezinnen.

Enkele elementen keren wel terug in de genoemde studies. Er zijn diverse daders: pleegvaders, pleegmoeders, eigen kinderen van de pleegouders, andere pleegkinderen in het gezin, broers of zussen van het pleegkind, mensen buiten het pleeggezin (verwanten, buren, e.d.). Verder kan een pleegkind misbruikt worden door de biologische ouder(s) of door familieleden wanneer het bij hen op bezoek is. De literatuur waarin meldingen worden geanalyseerd, suggereert dat vooral pleegvaders en in mindere mate de eigen kinderen of andere pleegkinderen in het gezin de daders zijn.

Komt uit de literatuur een profiel van daders naar voren? Wat opvalt in de getuigenissen van slachtoffers is de grote macht en dominantie die de dader over hun leven heeft. De dader heeft het kind helemaal afhankelijk van zich gemaakt. Hij gebruikt geweld. Soms is dat geweld van fysieke aard. Maar vaker is er geestelijk geweld en bedreiging van psychologische aard. Plegers hebben tijdens het grooming-proces dat het 'echte' seksueel misbruik voorafging het slachtoffer vaak zover gekregen dat die het misbruik voor zich houdt. In feite zijn deze daderkenmerken universeel. Men komt ze in de literatuur over seksueel misbruik vaker tegen (zie bijv. Miller-Perrin & Perrin, 2007). Ze zijn niet specifiek bij misbruik van pleegkinderen. Wat

wel specifiek is bij deze doelgroep, is ermee dreigen dat het slachtoffer zal worden weggestuurd uit het pleeggezin wanneer het vertelt over het misbruik en terug zal moeten naar een eng tehuis. Een thema, tot slot, dat af en toe wordt gemeld, is de seksuele geaardheid van de pleegouder. Cameron (2005), bijvoorbeeld, gaat in op de seksuele geaardheid van plegers. Hij stelde vast dat in kranten en andere media vaak melding werd gemaakt dat de daders van seksueel misbruik bij pleegkinderen homoseksuele mannen waren en kwam tot de conclusie dat dit vrij goed overeenstemde met wat hierover is terug te vinden in officiële statistieken en meldingen. Hij besloot dat de seksuele geaardheid van pleegouders (i.h.b. mannen) een risicofactor kan zijn en zette vraagtekens bij het beleid dat toelaat dat ook homoseksuele mannen pleeg- of adoptieouder mogen zijn. Hicks (2006) betwijfelt deze stelling. Hij stelde in zijn onderzoek naar de houding van professionals in de jeugdzorg ten aanzien van homoseksuele pleeg- of adoptieouders vast dat er grote vooroordelen bestonden, in het bijzonder ten aanzien van homoseksuele mannen. Zij zouden in de ogen van de professionals voor pleeg- en adoptiekinderen niet alleen verwarrende rolmodellen zijn, maar ook zouden kinderen die bij homoseksuele stellen of alleenstaanden werden ondergebracht een grotere kans lopen op seksueel misbruik. Deze pleegouders werd een grote mate van seksuele perversie toegedicht en vooral jonge adoptie- en pleegkinderen zouden kwetsbaar zijn. Hicks gaat in zijn artikel in op de mogelijke redenen achter deze vooroordelen en maakt duidelijk dat ze niet stroken met de hem bekende praktijken.

2.4.6 In welke pleeggezinnen vindt seksueel misbruik plaats?

Wat we over de karakteristieken van pleeggezinnen waar seksueel misbruik is, weten, heeft in hoofdzaak betrekking op hun demografische achtergrond en minder op hun pedagogische of relationele functioneren.

Uit het onderzoek van Bolton, Laner en Gai (1981) bleek bijvoorbeeld dat de pleeggezinnen waarin mishandeling (fysiek, emotioneel of seksueel) van een pleegkind werd gemeld op diverse karakteristieken verschilden van andere gezinnen waar mishandeling werd gemeld. De pleegouders waren gemiddeld ouder (dan de ouders uit de meldingen die verdacht werden hun eigen kind te mishandelen), het gezinsinkomen was hoger, er waren minder gezinnen die van een uitkering leefden, meer niet-Engelssprekende pleegouders en minder mogelijkheden om op een gepaste wijze kinderen te disciplineren.

Holder e.a. (2003) vatten de literatuur samen over karakteristieken van pleeggezinnen waar een vorm van mishandeling (fysiek, emotioneel of seksueel) of verwaarlozing wordt gemeld. Ze vermeldden dat pleegmoeders van gezinnen waar mishandeling en verwaarlozing plaatsvinden vaak jonger zijn (maar de studies spreken elkaar tegen en in de hierboven genoemde studie van Bolton, Laner en Gai, 1981, werd gerapporteerd dat pleegouders gemiddeld ouder waren) en in hun jeugd slachtoffer waren van seksueel misbruik. Deze moeders rapporteren nogal eens gezondheidsproblemen. Verder varieert de scholingsgraad van pleegouders en vindt men dus niet alleen mishandeling en verwaarlozing in gezinnen van lager geschoolden. In vele gezinnen is de stress hoog. Ze zijn sociaal geïsoleerd en beschikken over weinig steunbronnen. Tot slot hebben sommige pleegouders slechts beperkte pedagogische vaardigheden en geen training gekregen alvorens ze gedragsmoeilijke pleegkinderen gingen opvangen.

Behalve karakteristieken van pleeggezinnen waarin kindermishandeling plaatsvindt, worden ook signalen genoemd. Vooral Oftedahl (1989) gaat hierop in. Signalen dat er sprake kan zijn van kindermishandeling (algemeen) in het pleeggezin zijn de aanwezigheid van klachten over de pleegouders in het verleden (hoe vaag deze ook mogen zijn), een gebrek aan ervaring en

training bij pleegouders, de frequente (plotse en onaangekondigde) verplaatsing van pleegkinderen en bepaalde aspecten van de gezinssamenstelling (bijv. vele pleegkinderen, of weinig spreiding in leeftijden van pleegkinderen, bijv. allemaal jonge kinderen).

Interessant is de vraag hoe seksueel misbruik in pleegzorg zich verhoudt tot het type van pleegzorg. Is er meer of minder kans op seksueel misbruik in bestands- versus netwerkpleegzorg? Onderzoek waarin deze vraag expliciet wordt bestudeerd, vonden we niet. Wel suggereert het onderzoek van Hobbs, Hobbs, en Wynne (1999) dat kinderen die in bestandspleegzorg verblijven meer kans op seksueel misbruik zouden lopen dan kinderen in netwerkpleegzorg. Enkele studies over mishandeling (breder dan alleen seksueel misbruik) van kinderen in pleegzorg suggereren eveneens dat kinderen in netwerkpleegzorg minder gevaar lopen. Meldingen van mishandeling komen in netwerkpleegzorg minder voor dan in bestandspleegzorg (Winokur e.a., 2008) en ook het aantal gevallen waarin mishandeling kan worden aangetoond ligt er lager (Biehal & Parry, 2010). Toch mag het risico op misbruik in netwerkpleegzorg niet worden onderschat en mag hier in onderzoek best meer aandacht aan worden besteed, aldus Little (2007) en Hunt e.a. (2008). Eerstgenoemde auteur bijvoorbeeld bestudeerde de woon- en leefomstandigheden van zwarte kinderen die bij hun (sociaal) gedepriveerde grootouders woonden. Hij stelde vast dat de behuizing van deze (informele) netwerkpleeggezinnen vaak schamel was en weinig privacy bood. Kinderen dienden dan in de kamer van hun grootouders te slapen, wat (zo suggereert de auteur zonder hierbij cijfers te vermelden) de kans op ongewenst seksueel gedrag verhoogde. Ook Gleeson, O'Donnell en Johnson Bonecutter (1997) maken in hun onderzoek gewag van enkele gevallen van seksueel misbruik in netwerkpleegzorg die leidden tot het vroegtijdig stopzetten van de plaatsing. En dan is er de al genoemde studie van Strijker en van de Loo (2010) waarin wordt gesuggereerd dat kinderen met een verstandelijke beperking die in netwerkpleegzorg verbleven zelfs een grotere kans liepen te worden misbruikt dan kinderen met een verstandelijke beperking in bestandspleegzorg.

2.4.7 Hoe wordt er met de signalen van seksueel misbruik omgegaan?

In verschillende rapporten over historical abuse in de pleegzorg vonden we in de getuigenissen van slachtoffers indicaties terug over hoe er destijds met signalen werd omgegaan. Er is echter door de onderzoekers geen systematische analyse gemaakt van deze signalen. Slachtoffers gaven aan dat ze als kind nergens naar toe konden en weinig contacten hadden met voogden, kinderrechters of jeugdzorgmedewerkers. Verder ervaarden ze geweld (cf. 2.4.5).

Uit de studie van Fanshel, Finch en Grundy (1990) leren we dat slachtoffers het misbruik vaak voor zich hielden uit angst te worden herplaatst of uit onwetendheid. Sommige respondenten vonden dat hun pleegzorgbegeleider het had moeten zien, maar geen of te weinig tijd nam om met hen te praten of naar hen te luisteren.

Wanneer pleegkinderen na veel aarzeling en heel lang wachten toch iets van het misbruik vertelden, was de kans heel groot dat ze niet werden geloofd, omdat ze 'maar' pleegkinderen waren.

In de jaren dertig, veertig en vijftig werden pleegkinderen nogal eens ingezet als gratis werkkrachten op de boerderij of het land. Ze hadden geen stem, niemand bekommerde zich om hen en ze leefden vaak verborgen. Het seksueel misbruik was een onderdeel van de algemene vernedering die ze ondergingen. In de rapporten die de Child Abuse Commission in Ierland maakte, komt dit scherp naar voren. In Australië en Canada waren vele pleegkinderen autochtonen (Aboriginals en Indianen) die van hun familie werden weggerukt en 'in dienst'

kwamen van de kolonisten. Het lijkt alsof deze onvrijwillig verplaatste kinderen vogelvrij waren verklaard. Er keek niemand naar hen om en er was geen instantie die zich met hun lot bemoeide. De vernederingen zetten zich voort van generatie op generatie (Butler, 2004; Fournier & Crey, 1998; Mullighan, 2008).

2.4.8 Is er onderzoek vanuit kindperspectief?

Enkele van de in de vorige paragrafen genoemde onderzoeken verkenden seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg vanuit het kindperspectief. Daarmee bedoelen we dat er ex-pleegkinderen werden ondervraagd, die als (jong-) volwassenen terugkeken op hun tijd in de pleegzorg. Vooral de overheidsrapporten over historical abuse in de jeugdzorg hanteren een kindperspectief en laten slachtoffers uitgebreid aan het woord komen.

De slachtoffers beschrijven de aard en ernst van het seksueel misbruik, het machtsmisbruik dat ermee gepaard ging, hun armoedige levensomstandigheden waarin naast seksueel misbruik ook andere vormen van mishandeling voorkwamen, de onmogelijkheid om hieraan te ontsnappen en de reacties van de omgeving wanneer ze een poging deden om over het misbruik te vertellen. We geven enkele voorbeelden uit de rapporten:

> *'I'm in the kitchen with... foster father... and he starts fixing the curtains and makes sure no one can see in and I'm thinking "what's he doing that for?"... Next thing he picks me up and puts me on the table and takes me knickers off. ...I'll never forget his eyes, they are all glassy…' (rapport Child Abuse Commission Ierland, p. 309)*

> *'... these little books, like pornographic books… he [foster father] told me that he was going to leave them there on my bed for me… he touched me and… told me it would make me feel better.' (Mullighan, 2008, p. 257)*

> *'I made a complaint to the police about sexual abuse – they took my statement for 1½ hours – after that my FSO said "I don't believe you" and the file has now disappeared – is there a cover up by the department and the police.' (Butler, 2004, p. 282)*

Fanshel, Finch en Grundy (1990) belichtten het thema seksueel misbruik in pleegzorg ook vanuit het kindperspectief. Ze vroegen er in hun follow-up studie rechtstreeks naar of respondenten seksueel waren lastiggevallen toen ze in pleegzorg waren en namen in hun boek enkele getuigenissen op. We geven enkele voorbeelden waaruit de negatieve belevingen van de slachtoffers naar voren komen, evenals de verwarring waarin ze ten tijde van het misbruik verkeerden en de levenslange gevolgen die het misbruik had:

> *('What do you think of the most unhappy time of your life? Why?')*
> *'Because of the trauma inflicted due to my foster father's sexual advancement… I wasn't sure how to fight back or stop it… No one would believe me. Plus I realized that no matter what foster family I was in, there was and would always be a place where the "real" family drew lines and the foster child would always be an outsider.' (p. 192)*

> *('Please tell me in your own words – what was it like to be in this foster home?')*
> *'Some really good and really bad things. Nice house, nice people, did anything for me. Divorced while I was in foster care. Mother drank; father made sexual advances and abused me once (sexually). Sexual advances by foster father have had the most lasting impression. Divorce of foster folks – most upsetting at the time because I had no family left.' (p. 193)*

Tot slot vermelden we de narratieve studie van Price (2002) over de ervaringen van geweld en revictimisering van kinderen in pleeg- en residentiële zorg. Enkele ex-pleegkinderen in haar studie getuigden in hun verhaal van seksueel misbruik terwijl ze in pleegzorg waren. Hun verhalen illustreren opnieuw het traumatische én verwarrende karakter van het misbruik in pleegzorg. Eén voorbeeld is Anya (fictieve naam):

> *'... who was severely physically abused and had been raped as a child, moved to a relative's home at the age of nine where she was sexually abused by her uncle. Yet she recalled that experience as "being in heaven", comparatively, she was better cared for in that home. By the time Anya was sixteen, she had moved seven times between the homes of blood and fictive kin.' (p. 232)*

2.4.9 'Onware' beschuldigingen van seksueel misbruik in het pleeggezin

Sommige auteurs gaan in op 'onware' beschuldigingen van seksueel misbruik (Biehal & Parry, 2010; Bray & Minty, 2001; Browne & Lynch, 1999; DePanfilis & Girvin, 2005; Minty & Bray, 2001; Robins, 1991). Vooral in de jaren tachtig en negentig lijkt dit thema aan de orde te komen. We willen het hier daarom kort bespreken.

Iedere beschuldiging van seksueel misbruik in een pleegzorgsituatie dient grondig te worden onderzocht. De uitspraak of een beschuldiging al dan niet terecht is, heeft immers zeer verregaande gevolgen, zowel voor het pleegkind als de pleegouders.
Wanneer een beschuldiging onterecht als onwaar wordt afgedaan, wordt het kind en zijn verhaal gediskwalificeerd en gaat het kind zich (nog meer) onbegrepen voelen. Mogelijk nemen schuldgevoelens bij het kind toe en daalt de kans fors dat het in de toekomst nog een onthulling over het misbruik zal doen. Pleegkinderen blijken overigens in het nadeel te zijn ten opzichte van kinderen die in een nieuw samengesteld gezin met een stiefvader wonen, wanneer het aankomt op geloofd worden bij melding van seksueel misbruik. Hartmann (2009) legde proefpersonen vignetten voor met verhalen van meisjes (6, 11, 15 jaar) die het slachtoffer waren van seksueel misbruik door hun vader en in hun nieuwe leefsituatie misbruik meldden door hun pleeg- of stiefvader. De proefpersonen dienden de verhalen van de meisjes te oordelen op hun geloofwaardigheid. Ongeacht de leeftijd werden de verhalen van de pleegkinderen minder geloofwaardig geoordeeld dan deze van de kinderen die bij een stiefvader woonden. Er werden diverse motieven aangehaald waarom de pleegkinderen deze verhalen 'verzonnen': ze deden dit volgens de beoordelaars omdat ze boos waren op hun pleegouders, ontevreden waren met hun leefsituatie of zich wilden redden uit een problematische schoolsituatie.

Omgekeerd kunnen verzonnen verhalen over seksueel misbruik van pleegkinderen leiden tot grote drama's in pleeggezinnen. Gezinnen kunnen erdoor worden ontwricht of verscheurd en

pleegouders verliezen hun moed en motivatie (Hicks & Nixon, 1991). Ook het pleegkind wordt gedupeerd. De pleegzorgplaatsing breekt voortijdig af – op zich houdt deze breuk al risico's in, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling, de schoolloopbaan en de geestelijke gezondheid van het pleegkind – en het vinden van een nieuw pleeggezin wordt allicht bemoeilijkt. Sommige pleegouders lijden zo onder de beschuldigingen dat ze niet meer goed functioneren en geestelijke gezondheidsproblemen gaan vertonen, tot en met suïcidaal gedrag (Bray & Minty, 2001). McFadden en Ryan (1991, p. 228) vatten de complexiteit van het thema als volgt samen:

> *'It is too simplistic to say that children never lie, yet children must be protected. Each situation must be carefully evaluated as to the context in which the accusations occurred, the child's placement history, experience before placement, desire to return home, perceptions of reality, chronological and developmental ages, the stresses on the foster family, and the role the child is playing in the foster family.'*

Hoe vaak zijn klachten van seksueel misbruik in de context van pleegzorg onwaar? De meest uitgebreide studie over dit thema komt van Minty en Bray (2001). Zij analyseerden zorgvuldig 22 klachten van pleegkinderen over mishandeling door pleegouders of broers of zussen. Tien klachten gingen over seksueel misbruik. Slechts één klacht bleek onwaar. Ze betrof een 14-jarig meisje dat beweerde dat haar pleegvader haar ongewenst betastte en zoende. Maar slechts één klacht kon worden bewezen. Ze ging over een eigen zoon van pleegouders die orale seks had met zijn zesjarige pleegzusje. Bij één klacht moest het onderzoek worden stopgezet omdat de beklaagde (pleegvader van twee meisjes van 8 en 11 jaar) zelfmoord pleegde. De andere klachten konden niet worden bewezen. Het was telkens het woord van het pleegkind tegen dat van de beklaagde. Wel werden een aantal pleeggezinnen geschrapt uit het bestand van de pleeggezinnendiensten. Voor drie pleegvaders was er al eerder een klacht over seksueel misbruik geweest. Dat was onder andere het geval voor de pleegvader bij wie het misbruik werd bewezen. Het is onjuist en bovendien gevaarlijk om de cijfers uit deze studie te veralgemenen. Wel durven we zeggen dat het aantal onware klachten (1/10) in de lijn ligt van wat op basis van de algemene literatuur over seksueel misbruik van kinderen kan worden verwacht (Coulborn Faller, 2007; Miller-Perrin & Perrin, 2007). Het aantal meldingen van kinderen over seksueel misbruik dat onwaar blijkt te zijn, wordt immers zeer laag geschat (<10%). Bij jonge kinderen zou het nog lager liggen.

Waarom zouden pleegkinderen zeggen dat ze seksueel misbruikt worden in hun pleeggezin, terwijl dit niet zo is? De redenen zijn niet altijd duidelijk, aldus Minty en Bray (2001). Het kan gaan om 'vergelding'. Het pleegkind wil de pleegouders misschien 'iets betaald zetten'. Het is niet graag in het pleeggezin, voelt het aan als een straf en wil er weg. Druk van de eigen ouders of de omgeving kan hierbij een rol spelen. Maar het kan ook zijn dat het pleegkind door de ervaring van seksueel misbruik in het verleden bepaalde gedragingen van de pleegouders verkeerd interpreteert en bestempelt als misbruikend. Zo was er in de studie van Minty en Bray (2001) een beschuldiging van een 16-jarig pleegmeisje over misbruik door haar pleegmoeder. De klacht ging erover dat zij het meisje bij haar achterwerk betastte en zoende. De pleegmoeder gaf toe dat ze dit had gedaan. Maar het betasten was per ongeluk gebeurd, ze had op de trap in het voorbijgaan even het achterwerk van het meisje aangeraakt. Het zoenen betrof een nachtzoen. Het meisje bleek in eerdere situaties op vreselijke wijze te zijn misbruikt en wellicht was haar klacht door deze ervaringen en de eruit volgende angsten ingegeven. De klacht stond overigens

geboekstaafd als ‘niet bewezen’. Tot slot meldden Minty en Bray (2001) dat er bij vele pleegkinderen aan de klachten ernstige en langdurige spanningen in de relatie met de pleegouders waren voorafgegaan. Ongeveer een derde van de pleegkinderen had zelfs het pleeggezin al verlaten op het moment dat ze de klacht uitten.

De vraag stelt zich of onware beschuldigingen van pleegkinderen over seksueel misbruik kunnen worden herkend. Hebben ze bepaalde kenmerken die hen verdacht maken? Deze vraag is bij ons weten nog geen onderwerp van onderzoek geweest. Uit de literatuur over onware beschuldigingen van seksueel misbruik (zie bijv. Miller-Perrin & Perrin, 2007; van Wijk & Nieuwenhuis, 2011) kunnen enkele punten worden genoemd die in de context van pleegzorg relevant zijn (bijv. het ontbreken van essentiële informatie in de aangifte, het noemen van stereotiepe seksuele handelingen en gedragingen), maar meer onderzoek over dit thema in de pleegzorg is wenselijk.

2.5 Hoe kan het dat pleegkinderen seksueel misbruikt worden? Reflecties vanuit de literatuurstudie

Op de vraag hoe het mogelijk is dat kinderen in pleeggezinnen slachtoffer kunnen worden van seksueel misbruik is alleen een genuanceerd antwoord mogelijk. Allicht zijn de dynamieken achter het fenomeen meervoudig en kunnen verschillende factoren ter verklaring worden ingebracht. We onderscheiden factoren op micro-, meso- en macroniveau.

2.5.1 Het microniveau

Factoren op microniveau zijn te vinden bij gezinnen en kinderen. Factoren op kindniveau bespraken we in paragraaf 2.4.4. Op enkele van de genoemde factoren hebben we al behoorlijk zicht. Dat seksueel misbruikte kinderen groot risico lopen opnieuw te worden misbruikt, is bekend en geldt ook voor kinderen in pleegzorg.

We zullen nu nader ingaan op factoren op gezinsniveau. Hoe kunnen we seksueel misbruik van kinderen in pleeggezinnen vanuit dit perspectief begrijpen? Laten we niet vergeten dat pleeggezinnen in de eerste plaats gezinnen zijn. Seksueel misbruik in gezinnen komt voor, evenals andersoortig interpersoonlijk geweld, vaker dan we denken (zie o.a. Gilbert e.a., 2009 en Stoltenborgh e.a., 2011). Wellicht zijn een aantal van de risicofactoren die seksueel misbruik in reguliere gezinnen mogelijk maken (Finkelhor, 1986; Miller-Perrin & Perrin, 2007; Milner & Crouch, 1999) terug te vinden in pleeggezinnen waar misbruik is. Sociale isolatie van het gezin is hiervan een voorbeeld, evenals gebrek aan sociale steun. Gezinnen waar seksueel misbruik plaatsvindt zijn doorgaans nogal op zichzelf gericht en wekken voor de buitenwereld de schijn dat alles er goed gaat. Ook bepaalde demografische kenmerken komen wellicht overeen. Eén voorbeeld, waarvoor empirische steun werd gevonden (cf. 2.4.6), is de scholingsgraad van (pleeg-)ouders. Seksueel misbruik, zowel in reguliere als pleeggezinnen, beperkt zich niet tot gezinnen waar de scholingsgraad lager is. Het lijkt in alle lagen van de bevolking voor te komen. Andere risicofactoren voor seksueel misbruik die we wellicht ook in pleeggezinnen aantreffen zijn huwelijksproblemen, rigide attitudes, angsten en inadequate verwachtingen in verband met seksualiteit en de aanwezigheid van seksuele psychopathologie bij een van de pleegouders of andere gezinsleden (bijv. seksueel opgewonden raken door kinderen). Er is meer onderzoek nodig om zicht te krijgen op de kenmerken van pleeggezinnen waar seksueel misbruik

plaatsvindt, maar men kan verwachten dat deze gezinnen vele kenmerken zullen delen met reguliere gezinnen waar misbruik is.

Pleeggezinnen verschillen echter in bepaalde opzichten van reguliere gezinnen en deze verschillen houden mogelijk verband met seksueel misbruik of vergroten de kans erop. We geven als voorbeeld het incesttaboe. Ten aanzien van pleegkinderen in de bestandspleegzorg is dit taboe er niet. Hier is in de literatuur over seksueel misbruik in pleegzorg tot dusver opmerkelijk weinig aandacht aan besteed. Enkel in een wat ouder rapport van het Vera Institute of Justice (1983) vonden we er iets over terug:

> *'Foster children may be more vulnerable to sexual abuse, since the incest taboo prohibiting sexual relations between members of the biological family is not operative in the relations between foster parents and foster children.' (p. 11)*

Dat, voor zover bekend, het risico op seksueel misbruik van kinderen in netwerkpleegzorg lager wordt geschat dan dat van kinderen in bestandspleegzorg kan hiermee te maken hebben. Hier ligt overigens een interessant verschil tussen pleegzorg en adoptie. Een kind adopteren betekent voor dat kind juridische veiligheid, het wordt lid van een nieuw gezin en deelt het incesttaboe met de andere gezinsleden. De situatie van pleegkinderen ligt dichter bij die van kinderen met een stiefouder. Ook deze kinderen worden kwetsbaarder geacht voor mishandeling (van Ijzendoorn e.a., 2009), in het bijzonder voor seksueel misbruik (zie o.a. Miller-Perrin & Perrin, 2007).

2.5.2 Het mesoniveau

Factoren op het mesoniveau hebben te maken met evoluties in de jeugdzorg. Deze kunnen (hypothetisch) in verband worden gebracht met seksueel misbruik van pleegkinderen.
Ten eerste is er het feit dat het aantal pleegkinderen op vele plaatsen in de wereld de laatste jaren sterk is toegenomen en pleegzorg door vele beleidsmakers wordt voorgesteld als het eerste alternatief wanneer zich uithuisplaatsing van een kind opdringt (Grietens, Vanbinst, & Vanschoonlandt, 2011). Op zich is dit geen ongunstige evolutie. Maar ze heeft wel geleid tot een chronisch tekort aan aspirant-pleegouders. Dit tekort legt een hypotheek op de kwaliteit van de screening van pleeggezinnen, de matching tussen pleegkind en pleegouders en de voorbereiding van de plaatsing.

Ten tweede houdt het frequent verplaatsen van kinderen in pleegzorg allerlei risico's in. Het is niet goed voor de ontwikkeling van kinderen en leidt tot gedragsproblemen. Dit is al lang geweten. Eind jaren vijftig van de vorige eeuw waarschuwden onderzoekers in de VS al voor de gevaren van *foster care drift* (Maas & Engler, 1959). Helaas is frequente verplaatsing van kinderen in pleegzorg ook in Nederland nog steeds een realiteit. Strijker (2009) stelde vast dat een pleegkind gemiddeld één keer per jaar ongepland van verblijf verandert.
Ten derde is er de professionalisering van pleegzorgwerkers en pleegouders. Die is in deze sector relatief laat op gang gekomen (zie paragraaf 1.7). Pleegzorg is lange tijd een erg informele zorgvorm gebleven, die teerde op het idealisme en de welwillendheid van mensen die wilden zorgen voor het kind van een ander. Dit heeft gemaakt dat er weinig toezicht was en weinig naar pleegkinderen werd omgekeken door de overheid. De rapporten over historical abuse in de pleegzorg geven hier voorbeelden van.

Nu er wereldwijd meer aandacht komt voor de selectie van pleegouders, de matching tussen pleegkind en pleegouder en de deskundigheidsbevordering van pleegouders (Strijker, 2009), kan men verwachten dat zich minder mishandeling van kinderen in pleegzorg zal voordoen. Lang zeker is dit echter niet, gezien de toename van het aantal pleegkinderen en de moeilijkheid om stabiliteit van plaatsing te garanderen (cf. supra).

2.5.3 Het macroniveau

Factoren op het macroniveau hebben te maken met de status van pleegkinderen en de manier waarop er in onze maatschappij over hen wordt gedacht.

Pleegkinderen worden wel eens gediscrimineerd ten opzichte van andere kinderen. Dat was in de jaren veertig, vijftig en zestig pertinent het geval, zo blijkt uit de rapporten over historical abuse. Je telde als kind al amper mee, laat staan als pleegkind. Maar ook in meer recente tijden was er discriminatie en werden pleegkinderen gezien als kinderen ‘met wie iets is’ en ‘met wie het niet meer goed komt’, ondanks de invoering van de Conventie van de Rechten van het Kind en de toenemende aandacht voor kwaliteitsstandaarden in de jeugdzorg (West, 1999). Deze sociale uitsluiting speelt op vele domeinen van het leven. Een goed gedocumenteerd voorbeeld is de school. Pleegkinderen hebben het doorgaans moeilijker op school dan andere kinderen en krijgen er vaak niet de kansen die ze verdienen (Allen & Vacca, 2011; Fox & Berrick, 2007; Unrau, 2007). Ook ten aanzien van een thema als seksueel misbruik zien we discriminatie. We verwijzen naar het onderzoek van Hartmann (2009) waaruit bleek dat pleegmeisjes die seksueel misbruik door hun pleegvader meldden minder snel werden geloofd dan meisjes die misbruik door hun stiefvader meldden.

Dat pleegkinderen deze discriminatie en uitsluiting voelen blijkt onder andere uit onderzoek waarin de kwaliteit van de pleegzorg wordt bestudeerd vanuit het kindperspectief. Pleegkinderen rapporteren dat ze zich op sommige momenten ‘tweederangskinderen’ voelen en worden gediscrimineerd of gepest door leeftijdsgenoten omwille van hun ‘anders’-zijn. Discriminatie blijkt verder uit de vele, vaak ongeplande verplaatsingen die sommige pleegkinderen moeten ondergaan (Grietens, 2012). Tot slot presenteren de media negatieve beelden over pleegkinderen, ook vandaag nog (Riggs e.a., 2009).

2.6 Conclusies

Wat kunnen we concluderen uit het wetenschappelijk onderzoek over seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg? We zetten enkele conclusies op een rijtje.

1) De omvang van het onderzoek is beperkt. Seksueel misbruik van pleegkinderen stond lange tijd niet op de agenda van onderzoekers. De studies die in de jaren tachtig en begin jaren negentig van de vorige eeuw in de Verenigde Staten werden uitgevoerd, hebben het thema slechts even onder de aandacht gebracht. De rapporten over ‘historical abuse’ in de pleegzorg die in verschillende landen recentelijk werden gepubliceerd doen vermoeden dat het thema terug in de aandacht komt. Omdat we nu al een behoorlijke kennis hebben over seksueel misbruik en de vele, negatieve lange-termijn gevolgen voor slachtoffers, kunnen we verwachten dat het aantal wetenschappelijke publicaties over het fenomeen de komende jaren zal toenemen.

2) Over de omvang van seksueel misbruik in de pleegzorg zijn geen duidelijke cijfers voorhanden. Het komt voor, meer dan we durven denken. Maar cijfers geven over de prevalentie en incidentie is moeilijk. Grootschalige studies waarin schattingen van de omvang worden

gemaakt zijn er niet. De studies over omvang die wij in de literatuur aantroffen, hadden betrekking op een staat, regio, of stad en hebben dus een beperkte generaliseerbaarheid. Bovendien kan er op vele studies over omvang conceptuele en methodologische kritiek worden gegeven. De meeste studies differentiëren bijvoorbeeld niet of amper tussen verschillende vormen van kindermishandeling en gaan uit van geregistreerde meldingen. Pleegkinderen die niet hebben kunnen, durven of willen melden komen in deze cijfers niet voor. Gegeven het feit dat we uit de algemene literatuur over seksueel misbruik weten dat er heel wat slachtoffers zijn die niets melden of dit pas gaan doen wanneer ze volwassen zijn, kan worden verondersteld dat de cijfers die op basis van geregistreerde meldingen werden gegenereerd onderschattingen van het reële cijfer zijn.

3) Het seksueel misbruik van pleegkinderen in pleegzorg is vaak langdurig, ernstig en gaat gepaard met geweld. Vooral pleegvaders, maar ook de eigen kinderen van de pleegouders worden als daders genoemd. Er is in deze gezinnen vaak ook sprake van fysieke mishandeling, emotionele mishandeling en verwaarlozing.

4) Meisjes, kinderen jonger dan 12 jaar, kinderen met een (verstandelijke) beperking, kinderen die eerder slachtoffer waren van misbruik en kinderen die vaak verplaatst werden in de zorg, lopen meer risico op seksueel misbruik in pleegzorg.

5) Er zijn tot dusver nog geen eenduidige demografische karakteristieken geïdentificeerd die misbruik in pleeggezinnen voorspellen. Het risico lijkt toe te nemen wanneer zich hogervermelde kindkarakteristieken voordoen in combinatie met sociale isolatie van het pleeggezin en een gebrek aan training en ervaring bij de pleegouders in de opvang van gedragsmoeilijke pleegkinderen.

6) Komt seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg zo vaak voor dat we van een structureel probleem kunnen spreken? Deze vraag is vanuit onze literatuurstudie eigenlijk niet te beantwoorden. Kwantitatief materiaal over de omvang van seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg ontbreekt en vergelijkingen – bijvoorbeeld met kinderen die in hun gezin van oorsprong wonen – werden amper gemaakt. Bepaalde literatuurbronnen die wij over het thema hebben gevonden, doen wel vermoeden dat ten minste op sommige momenten en in sommige Westerse landen seksueel misbruik van pleegkinderen vaak voorkwam. Dat was het geval in Canada (Fournier & Crey, 1998) en Australië (Butler, 2004; Mullighan, 2008), waar grote groepen kinderen uit de autochtone bevolking van hun ouders werden weggerukt en verplaatst in pleeggezinnen waar ze op grote schaal behalve verwaarloosd en mishandeld, ook seksueel misbruikt werden. Het onderzoek uit andere landen wijst niet op een dergelijk structureel probleem als in Canada en Australië. Wel is overal waar het fenomeen tot dusver werd onderzocht, aan het licht gekomen dat pleegkinderen een erg kwetsbare groep zijn en dat de structuur van het jeugdzorgsysteem risico’s voor deze kinderen inhoudt.

HOOFDSTUK 3

Seksueel misbruik van pleegkinderen in Nederland: empirisch onderzoek over de periode 1945-2007

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk rapporteren we over het empirisch onderzoek naar seksueel misbruik van pleegkinderen in Nederland in de periode 1945-2007. We onderscheiden vier delen. We rapporteren over een empirisch onderzoek bij professionals (3.2), slachtoffers (3.3) en pleegouders (3.4). Het vierde deel (3.5) gaat over de case-studie die we deden bij de William Schrikker Groep, in het bijzonder het dossieronderzoek naar incidenten van seksueel misbruik in pleegzorg.

3.2 Professionals rapporteren over seksueel misbruik

We hebben op twee manieren het perspectief van professionals op seksueel misbruik in de pleegzorg betrokken in ons onderzoek. Ten eerste hebben we professionals laten rapporteren over incidenten en vermoedens van seksueel misbruik ten aanzien van pleegkinderen (3.2.1), waar zij weet van hadden. Deze incidenten/vermoedens hebben we op hun inhoud geanalyseerd. Ten tweede hebben we een groepsinterview gehouden met experten in de pleegzorg, die werkzaam zijn in één grote landelijke pleegzorgaanbieder: de William Schrikker Groep (3.2.2).

3.2.1 Een inhoudsanalyse van incidenten en vermoedens uit de survey

Uit de survey naar seksueel misbruik in de jeugdzorg (zie de andere deelrapporten van deelonderzoek 4) kwamen ook incidenten en vermoedens van seksueel misbruik in de pleegzorg naar voren. Om meer te weten te komen over de inhoud van deze incidenten en vermoedens, werd een bijkomende ondervraging georganiseerd. Het doel hiervan was om zicht te krijgen op deze incidenten en vermoedens, vanuit het perspectief van de professionals in de pleegzorg.

3.2.1.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen stonden in deze bijkomende bevraging centraal:

Wat was de situatie waarin het seksueel misbruik plaatsvond?
Wat was de aard van het seksueel misbruik?
Hoe kwam het misbruik aan het licht?
Wat gebeurde er vervolgens, dit wil zeggen hoe werd binnen de pleegzorg omgegaan met de incidenten of vermoedens?

3.2.1.2 Methode

De informatie over de onderzoeksvragen werd verzameld aan de hand van een vragenlijst (zie Bijlage 1). Deze bevatte deels open vragen waarin respondenten konden beschrijven hoe het incident of vermoeden waarvan ze melding hadden gemaakt, eruit zag en wat er met het incident/vermoeden was gebeurd, en deels gesloten vragen, waarin gepeild werd naar achtergrondinformatie.

De vragenlijst werd per post of e-mail gestuurd naar alle voorzieningen die in de landelijke survey een incident of vermoeden hadden gemeld van seksueel misbruik in de pleegzorg. Twee voorzieningen waar meerdere incidenten en vermoedens werden gemeld, werden telefonisch gecontacteerd met de vraag of een telefonisch interview kon worden afgenomen met een verantwoordelijke die op de hoogte was van de incidenten of vermoedens en voldoende lang bij de organisatie werkzaam was om zicht te hebben op haar functioneren en (recente) geschiedenis. Het format voor het interview was gebaseerd op de vragenlijst.
Van de interviews werd een transcript gemaakt. De informatie uit de interviews en de vragenlijsten werd samengevat in een (excel-)tabel met de volgende variabelen: ‘type informatie (incident/vermoeden)’, ‘geslacht kind’, ‘leeftijd kind’, ‘duur misbruik’, ‘frequentie misbruik’, ‘andere vormen van mishandeling’, ‘aard misbruik’, ‘geslacht dader’, ‘leeftijd dader’, ‘relatie dader-kind’, ‘plaats misbruik (in pleeggezin of elders)’, ‘anderen aanwezig bij het misbruik’, ‘reactie van de instelling’, en ‘opvallendheden’. Van deze tabel werd een inhoudelijke analyse gemaakt. Waar mogelijk werd gezocht naar overeenkomsten tussen incidenten/vermoedens en naar samenhang tussen variabelen. We gebruikten hiervoor de methode van de voortdurende vergelijking (Boeije, 2002).

We kregen informatie over incidenten en vermoedens vanuit tien instellingen die pleegzorg aanbieden (acht instellingen reageerden op de vragenlijsten, twee op de uitnodiging voor het interview). Er werden in totaal eenendertig meldingen van seksueel misbruik gerapporteerd. Eenentwintig meldingen werden gekarakteriseerd als ‘incidenten’, tien als ‘vermoedens’. In de analyse maken we verder tussen beide categorieën geen onderscheid meer, omdat respondenten dezelfde vragenlijst hadden ingevuld, ongeacht of ze het nu hadden over een incident dan wel een vermoeden.

We stelden vast dat vele rapportages onvolledig waren of hiaten vertoonden. Zelfs basale informatie ontbrak soms. Zo is van enkele gevallen niet geweten of het om een jongen of een meisje ging dat slachtoffer was van seksueel misbruik. Soms ontbrak de leeftijd van het kind en/of de dader. Ook informatie over de karakteristieken van het misbruik (aard, duur, frequentie) was vaak onvolledig, evenals informatie over wat er met de melding gebeurde. De redenen hiervoor zijn op het eerste zicht niet duidelijk. De meeste incidenten en vermoedens gaan immers niet zo heel ver terug in de tijd. Enkele gaan terug tot eind jaren negentig. Het lijkt alsof er weinig werd geregistreerd over de incidenten en vermoedens bij pleegzorg zelf. Veel informatie werd ons door de respondent, die in alle gevallen een persoon was die al lang voor de organisatie werkte en deze goed kende (bijv. vanuit een functie in het management) verstrekt ‘uit het geheugen’. Sommige zaken echter werden destijds niet door de respondent zelf begeleid, maar door iemand die intussen niet meer bij de organisatie werkzaam was. Ook bij de telefonische contacten bleek de informatie die kon worden opgediept door de respondenten soms relatief beperkt te zijn. De informatie over de aard van de feiten bleef natuurlijk soms onduidelijk omdat het slachtoffer niet zoveel had verteld (althans niet aan de professionals binnen pleegzorg), of na

het uitkomen van het incident snel naar een veiligere plek werd verplaatst en mogelijk uit het blikveld van de professionals was verdwenen.

3.2.1.3 Resultaten

Eerst gaan we in op wie de slachtoffers en wie de daders waren. Vervolgens staan we stil bij de situatie waarin het seksueel misbruik zich voordeed en de aard ervan. We bespreken ook enkele opvallendheden die we in de beschrijvingen aantroffen. Ten slotte hebben we het over hoe het misbruik werd gemeld en welke de reacties waren van de instellingen.

3.2.1.3.1 Over de slachtoffers

Tweeëntwintig meldingen gingen over meisjes, vier over jongens. Eén van deze vier meldingen betrof een zaak waar vier jongens het slachtoffer waren van eenzelfde dader in hetzelfde pleeggezin. Bij vijf meldingen werd het geslacht van het slachtoffer niet genoemd (omdat het niet geweten was door de respondent).

Het jongste slachtoffer was 3 jaar, de oudsten (n=4) waren 16 jaar. Van zes slachtoffers was de leeftijd niet bekend bij de respondent. Van twee andere was de leeftijd onduidelijk, maar werd vermoed dat het slachtoffer een tiener was. Van de slachtoffers van wie de leeftijd bekend was (n=23), is dit de verdeling:

- 3 jaar: n = 1
- 4 jaar: n = 3
- 5 jaar: n = 1
- 9 jaar: n = 2
- 10 jaar: n = 4
- 11 jaar: n = 2
- 12 jaar: n = 1
- 13 jaar: n = 4
- 14 jaar: n = 1
- 16 jaar: n = 4

Er waren dus meer incidenten/vermoedens bij oudere kinderen – tienplussers (16/23) - dan jongere kinderen en bijna de helft (10/23) gingen over kinderen van 12 jaar of ouder.
In drie gevallen was er sprake van een verstandelijke beperking bij het slachtoffer.

3.2.1.3.2 Over de daders

In negenentwintig gevallen was de dader een man. In één geval waren er twee mannelijke daders betrokken. Er werden dus uitsluitend mannelijke daders genoemd. In twee gevallen echter was onduidelijk wat het geslacht van de dader was.

Negentien keer werd een pleegvader als dader genoemd, één keer de vriend van pleegmoeder, twee keer een ander pleegkind (jongen) in het gezin, vier keer de eigen zoon van de pleegouders. Andere volwassenen van buiten het pleeggezin die werden genoemd waren de biologische vader, de vriend van moeder en een kennis van bekenden van het pleeggezin waar het kind een tijdje logeerde (telkens een keer). Andere minderjarigen die werden genoemd waren

‘oudere kinderen op school’ (1). In twee gevallen was het niet duidelijk voor de respondent welke de relatie van de dader met het slachtoffer was.

In de meeste gevallen (24/31) vond het misbruik plaats in het pleeggezin en was de dader een bekende van het pleegkind. In drie gevallen vond het misbruik plaats buiten het pleeggezin en vier gevallen waren hierover niet duidelijk. Het ging dus in de meeste gevallen om seksueel misbruik door een volwassen persoon uit het dagelijks leven van het kind, met wie het een belangrijke relatie had.

Drie meldingen gingen over een netwerkplaatsing. Bij twee meldingen was de grootvader de dader, bij één melding was de dader de oom van het kind.

3.2.1.3.3 Over het seksueel misbruik

1) Duur

De duur van het misbruik varieerde van drie weken tot ‘jarenlang’. Opvallend is dat de duur van het misbruik heel vaak onbekend was bij de respondent en dus niet kon worden ingevuld. Dat was bij ongeveer 50% van de gevallen zo.

2) Frequentie

De frequentie van het misbruik varieerde van ‘één keer’ tot ‘gemiddeld eens per week’ en ‘best vaak’. Ook dit item werd vaak niet ingevuld (bijna in de helft van de gevallen).

3) Ernst

Om de ernst van het seksueel misbruik in beeld te krijgen, hebben we ons gebaseerd op een indeling die Young, Riggs, en Robinson (2011) maakten. Deze auteurs onderzochten in een ruime steekproef hoe slachtoffers de ernst van seksueel misbruik percipiëren. Ze stelden vast dat twee elementen bijdroegen aan de ernst van seksueel misbruik: 1) de mate van intrusie (‘meer’, ‘minder’) van de seksuele handelingen en 2) de aanwezigheid van bepaalde psychosociale factoren:

1. ‘Meer intrusieve’ handelingen zijn handelingen waarbij er sprake is van genitaal contact (bijv. penetratie of een poging hiertoe). Ook wanneer in het verhaal signalen aanwezig waren die mogelijkerwijs konden duiden op genitaal contact (bijv. roodheid bij de vagina), werd dit als een ‘meer intrusieve handeling’ gescoord; alle anderen handelingen (bijv. betasten, strelen) werden als ‘minder intrusief’ gescoord.
2. Psychosociale factoren die bijdragen aan de ernst van het misbruik zijn: vernedering, angstig maken van het slachtoffer, machtsvertoon van de dader, fysieke dwang, en of het slachtoffer een bekende is van het slachtoffer. Dit laatste is in onze analyse de belangrijkste factor gebleken, daar in de meeste gevallen geweten was welke de relatie tussen het slachtoffer en de dader was. De aanwezigheid van de andere psychosociale factoren werd niet altijd gerapporteerd. We hebben de factor ‘dader is een bekende van het slachtoffer’ nog verscherpt door enkel die situaties als ‘ernstig’ te scoren waarin het slachtoffer werd misbruikt door een volwassen figuur met wie het een verzorgende relatie werd verondersteld te hebben (bijv. pleegouder) en van wie het dus afhankelijk was.

De combinatie van de beide elementen leidde tot vier categorieën (zie Tabel 1).

In totaal konden twintig van de eenendertig incidenten en vermoedens worden gecategoriseerd. Over vijf gevallen was er te weinig informatie. Zes andere gevallen bevatten wel informatie, maar deze bleek te beperkt te zijn en niet te leiden tot een antwoord op de vraag naar de ernst van het misbruik. Er bleef teveel twijfel.

Tabel 1 Incidenten/vermoedens in functie van mate van intrusie van handelingen en bekendheid met dader (n=20)

	Minder intrusief	Meer intrusief
Dader is geen volwassene en/of verzorgingsfiguur	2	3
Dader is een volwassene én verzorgingsfiguur	7	8

Bij vijftien van de twintig gecategoriseerde incidenten/vemoedens was de dader een volwassene én verzorgingsfiguur van het kind. Dit was dus in een meerderheid van de gevallen. Er waren iets meer gevallen waarbij de seksuele handelingen een hoge mate van intrusie hadden (11/20 of 55%). In de groep incidenten/vermoedens met 'dader is een volwassene én verzorgingsfiguur' waren er iets meer seksuele handelingen met meer (8/15) dan met minder intrusie (7/15). In totaal konden achttien van de twintig gecategoriseerde incidenten/vermoedens ernstig worden genoemd. Acht incidenten/vermoedens waren ernstig vanwege hun aard én vanwege de relatie die het slachtoffer tot de dader had.

We geven een voorbeeld uit elke categorie (zoveel mogelijk gebruiken we hierbij de woorden van de respondenten)[1]:

'Minder intrusief' en 'dader is geen volwassene en/of verzorgingsfiguur':

> *Een pleegkind (meisje) van 13 jaar met een verstandelijke beperking was op bezoek bij haar moeder. De vriend van moeder gaf aan haar seksueel aantrekkelijk te vinden en pakte haar op de slaapkamer van moeder in haar broekje. Moeder was hierbij niet aanwezig. Het meisje gaf over dit incident signalen aan haar pleegmoeder die argwaan kreeg en vermoedde dat er sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag zou kunnen zijn. Er is een gesprek gekomen met pleegzorg en moeder en haar vriend. Die is op zijn gedrag gewezen en er is bescherming gezocht voor het meisje (noot: wat er precies is gedaan, wordt niet gerapporteerd). Het meisje gaf rond het incident weinig bezorgdheden te kennen, het leek alsof het voor haar niets bijzonders was.'*

[1] Alleen het laatste voorbeeld valt onder de strikte definitie van seksueel misbruik die de commissie-Samson hanteert. Voorbeelden 1 en 3 vallen niet onder de strikte definitie omdat het misbruik betrof buiten de context van de plaatsing. Voorbeeld 2 valt niet onder de strikte definitie omdat er geen sprake is van een hands on situatie (fysiek contact).

‘Minder intrusief’ en ‘dader is een volwassene én verzorgingsfiguur’:

> *‘Een pleegvader van 45 jaar keek met zijn 13-jarige pleegdochter regelmatig naar pornofoto’s en -filmpjes op de computer. Het gebeurde in een periode van drie weken zo’n vier à vijf keer. Er waren geen andere personen bij aanwezig. Het speelde zich af in de computerkamer van de pleegvader. Deze meende dit te moeten doen om de pleegdochter voor te lichten en zag er geen erg in. De gezinsvoogd meldde dit incident bij pleegzorg en omdat er ernstig werd getwijfeld aan de waarden en normen in dit pleeggezin werd de plaatsing beëindigd en het pleeggezin van de lijst geschrapt. Het meisje werd overgeplaatst, evenals de twee andere pleegkinderen (jongens) die het gezin had opgenomen. Zij zouden ook in het verleden met de pleegvader naar porno hebben gekeken en hier makkelijk toegang toe hebben gehad. Alle pleegkinderen in dit gezin waren zwakbegaafd.’*

‘Meer intrusief’ en ‘dader is geen volwassene en/of verzorgingsfiguur’:

> *‘Een pleegkind (meisje) van 5 jaar is slachtoffer geworden van seksueel misbruik door oudere jongens op school. Ze moest seksuele handelingen verrichten bij een 7-jarig jongetje. Zelf moest ze haar onderbroekje uitdoen en werd ze door de jongen betast. Ze moest onder dwang seksuele handelingen uitvoeren bij andere jongens. Uit het verhaal is niet duidelijk hoe vaak deze incidenten zich hebben voorgedaan, maar de school heeft toen het werd ontdekt wel alle ouders voor een gesprek bij elkaar geroepen.’*

‘Meer intrusief’ en ‘dader is een volwassene én verzorgingsfiguur’:

> *‘Een meisje verbleef als tiener bij haar oom en tante in netwerkpleegzorg. Vele jaren na het beëindigen van de plaatsing, ze is dan al volwassen, maakt ze bekend (uit het verhaal wordt niet duidelijk aan wie) dat ze destijds door haar oom vijf jaar lang, ongeveer eens per week, seksueel werd misbruikt. Ze werd door hem betast en moest hem oraal bevredigen. Hij gebruikte hierbij intimidatie. Ze had het nooit eerder gemeld en niemand had een signaal gezien.’*

3.2.1.3.4 Enkele opvallende resultaten

In de casussen vielen ons enkele bijzonderheden op, die iets zeggen over de complexiteit van seksueel misbruik in pleegzorgsituaties. Ze gaan respectievelijk over 1) de ‘vrijwilligheid’ van het seksueel contact, 2) de reactie van ouders wanneer een eigen kind beschuldigd wordt van seksueel misbruik, en 3) ‘onware’ beschuldigingen van seksueel misbruik.

1) ‘Vrijwilligheid’ van het seksueel contact

In twee gevallen was het volgens de rapporterende professional zo dat het pleegkind het seksuele contact met de pleegvader als vrijwillig beleefde.
Het eerste geval betrof een meisje van 16 jaar. Ze had een relatie met haar pleegvader en er waren seksuele handelingen (geen gemeenschap). De relatie duurde verschillende maanden en het seksuele contact was onregelmatig gespreid over deze periode. Het meisje had erover geschreven in haar dagboek en dat werd door de pleegmoeder gelezen. Het meisje had het verteld aan haar pleegzorgwerker en die had ervoor gezorgd dat de plaatsing werd beëindigd, het meisje elders kon worden ondergebracht en het pleeggezin geschrapt werd van de lijst.
Het tweede geval betrof een meisje van 13 jaar met een verstandelijke beperking dat verliefd was geworden op haar 40-jarige pleegvader, nadat ze al enkele jaren in het pleeggezin woonde. Er is ook sprake dat de pleegvader op haar verliefd was geworden. De relatie heeft vier à vijf maanden geduurd. Hoeveel keren er contact is geweest is niet duidelijk, daar beiden hier niet open over waren. Ook over wat er is gebeurd is er geen duidelijkheid en praatten de betrokkenen niet. Er wordt van uitgegaan dat er enkele keren gemeenschap is geweest. Het meisje gaf aan de contacten gewild te hebben en prettig te hebben gevonden. Ze wilde geen aangifte doen. Nadat het was uitgekomen (hoe dat is gegaan staat niet gerapporteerd), zijn AMK en BJZ ingeschakeld, werd het meisje uit het pleeggezin weggehaald, werd het pleeggezin van de lijst geschrapt en werd er zowel aan de dader als aan het meisje hulp geboden.

Beide voorbeelden geven aan dat seksueel misbruik verschillende gedaanten kent. Hier zien we geen agressieve dader, geen dwang en intimidatie, en evenmin zien we een slachtoffer dat pijn of nare ervaringen rapporteert en de dader beschuldigt. Toch gaat het onmiskenbaar om seksueel misbruik, gezien het leeftijdsverschil en de machtspositie van de volwassene. De meisjes beleven het op dit moment echter niet zo. Het is uit de rapportages niet duidelijk geworden in hoeverre deze meisjes beïnvloed waren door de dader. Het is vanuit dit perspectief te begrijpen dat een van hen geen aangifte wilde doen (of het andere meisje dit wilde, is niet geweten). En het is evenzeer begrijpelijk vanuit dit perspectief dat een van hen erover schreef in haar dagboek en het vertelde aan de pleegzorgwerker.

2) Reacties van pleegouders op beschuldigingen van seksueel misbruik door een eigen kind

De twee gevallen waarbij de dader van het seksueel misbruik een eigen kind (zoon) van de pleegouders was, werden gekenmerkt door ongeloof van de ouders dat hun zoon dit zou hebben gedaan en dus ontkenning van het verhaal van het pleegkind.
De manier waarop het seksueel misbruik naar buiten kwam, was in beide gevallen anders.
In het eerste geval betrappen de ouders hun 14-jarige zoon in het bed van zijn 10-jarige pleegzusje. Ze zijn erg geschrokken. Er wordt in dit zeer christelijke gezin nadien weinig gepraat over het incident en dus is ook niet geweten wat er precies is gebeurd en hoe lang het misbruik al aan de gang was. Aan het meisje wordt helemaal niets gevraagd, zij wordt verplaatst. De jongen vertelt heel weinig, seksualiteit zit in dit gezin erg in de taboesfeer. De ouders beschermen de jongen.

In het tweede geval komt het seksueel misbruik naar buiten als de plaatsing al is afgelopen en het kind terug bij de ouders woont. Het dan 14-jarige meisje vertelt in een hulpverleningssituatie aan haar therapeute dat ze in het pleeggezin op de leeftijd van 10 jaar

hele vervelende seksuele ‘spelletjes’ moest spelen met de zoon van haar pleegouders (die toen 11 jaar was). Er kwam ook dwang bij te pas en het meisje voelde zich heel machteloos. Haar therapeute meldt het aan pleegzorg en dan worden de pleegouders geïnformeerd. Deze geloven het verhaal niet (‘onze zoon doet zoiets niet’) maar worden door pleegzorg wel geschrapt uit de lijst van pleeggezinnen.

Hetzelfde kan zich voordoen wanneer een pleegkind de pleegvader van seksueel misbruik beschuldigt. De pleegmoeder kan het verhaal van het kind niet geloven en haar man steunen. Eén geval in onze subset van incidenten/vermoedens is hier een voorbeeld van. Een 14-jarig meisje beschuldigde haar pleegvader ervan dat hij haar twee keer zou hebben verkracht. De pleegvader ontkent en de pleegmoeder steunt haar man. Het kind heeft het verhaal gebracht in een hoog oplopende ruzie. Pleegzorg, Bureau Jeugdzorg en politie worden ingeschakeld en er wordt een aangifte gedaan. Het meisje wordt verplaatst en de ouders worden van de lijst geschrapt als pleeggezin. Nadien is men echter gaan twijfelen aan het waarheidsgehalte van het verhaal van het meisje en heeft men het verhaal een functie toegedicht. Mogelijk vertelde het meisje dit omdat ze heel boos was, haar zin niet kreeg en uit het pleeggezin weg wou.

Maar het kan ook anders. Twee andere verhalen uit de subset laten zien dat het niet altijd zo is dat de pleegmoeder de pleegvader steunt. In één geval waarbij sprake was van jarenlang ernstig seksueel misbruik door de pleegvader van verschillende jongens heeft de pleegmoeder na het uitbrengen van het verhaal een einde aan de relatie met haar man gemaakt. In een ander geval vertelde een 14-jarig meisje aan haar pleegmoeder over seksueel misbruik door haar pleegvader en werd ze door de pleegmoeder geloofd. Pleegvader werd gearresteerd en veroordeeld. Het meisje kon bij haar pleegmoeder blijven.

Hoewel onze steekproef beperkt is en het niet mogelijk is algemene uitspraken te doen, zijn deze verschillen wel erg interessant. Wanneer de dader een eigen kind van het gezin is, lijkt het misbruik niet zo gauw te worden geloofd door de pleegouders. Wanneer de dader de pleegvader is, zijn er gevallen waar de pleegmoeder meegaat in de ontkenning van de vader, maar er zijn ook gevallen waarin ze de kant van het pleegkind kiest.

Op basis van onze gegevens kunnen we niet verklaren waarom pleegmoeders in sommige gevallen de kant van hun man en in andere die van het pleegkind kozen en ook niet waarom pleegouders ontkenden dat hun kind het pleegkind zou hebben misbruikt. Een paar hypothesen hierover kunnen we wel naar voren brengen.

Het pertinente karakter van het gemelde misbruik zou een verklaring kunnen zijn. De twee gevallen waarin de pleegmoeder de kant van haar pleegdochter koos, waren zeer ernstige gevallen. Het eerste geval betrof een pedofiele veelpleger die zich jarenlang vergreep aan de pleegjongens uit het gezin, in het bijzonder wanneer ze in de fase van de pre-puberteit waren (in het gezin waren er ook pleegmeisjes, maar deze werden niet misbruikt). De feiten – het ging om langdurig en ernstig seksueel misbruik met penetratie – werden naar buiten gebracht door een jongvolwassene die het pleeggezin al had verlaten. Ook in het tweede geval was er wellicht sprake van ernstige feiten. Het meisje heeft aan pleegzorg niet heel precies kunnen aangeven wat er is gebeurd tussen haar en haar pleegvader, maar het justitiële onderzoek heeft wel tot een veroordeling van de man geleid. In het geval waar de pleegmoeder de kant van de pleegvader koos ging het ook om ernstige feiten (verkrachting en penetratie), maar zoals vermeld is men later aan het waarheidsgehalte van de feiten gaan twijfelen. Wanneer we de drie verhalen naast elkaar leggen, lijkt meer nog dan de ernst van de feiten – wellicht gaat het in de drie verhalen om ernstige vormen van misbruik – het pertinente karakter van het

misbruik het gedrag van de pleegmoeders te verklaren. In de twee gevallen waarin de pleegmoeder de kant van het pleegkind koos, kon men niet om het seksueel misbruik en zijn waarheidsgehalte heen. Het andere geval was, althans zo bleek nadien, minder duidelijk. Vandaar misschien het verschil in reactiewijzen van de pleegmoeders.

In minstens één van de twee gevallen van seksueel misbruik door een zoon van de pleegouders ging het ook om ernstige feiten. Het meisje dat het verhaal aan haar therapeute vertelde nadat de plaatsing al was beëindigd, heeft het over 'nare spelletjes' waarbij de jongen aan haar zat en zij aan zijn piemel moest zitten en deze moest likken. Toch werd het kind door de ex-pleegouders niet geloofd. Waarom? Omdat het al weg is uit het pleeggezin en 'er nu nog mee aan komt'? Of omdat de 'spelletjes' als onschuldig worden afgedaan, als geëxperimenteer tussen kinderen? Of omdat de beschuldiging komt van een pleegkind en men er omwille van de achtergronden en status van zo'n kind dan per definitie minder geloof aan hecht (cf. het onderzoek van Hartmann, 2009, paragraaf 2.4.9)?

3) 'Onware' beschuldigingen van seksueel misbruik

In de vorige paragraaf beschreven we al een situatie waarbij een pleegkind een verhaal over seksueel misbruik door de pleegvader naar buiten bracht, maar nadien twijfels rezen over het waarheidsgehalte ervan. In de subset van incidenten/vermoedens zagen we nog een ander verhaal waarbij het mogelijk ging om een onware beschuldiging. We vatten het samen in de woorden van de respondent:

> *'Een meisje van 13 jaar dat met haar halfbroertje sinds twee jaar in een pleeggezin verblijft, loopt op een dag uit dat gezin weg. Ze gaat naar haar moeder en vertelt haar dat haar pleegvader haar sinds enige tijd seksueel misbruikt. Het is meerdere keren gebeurd dat hij bij haar in bed kwam liggen en haar streelde en kuste. De pleegvader is daarop door de politie ondervraagd, er is aangifte gedaan. Hij is echter blijven ontkennen en het OM heeft de klacht verworpen. Het is nooit tot een rechtszaak gekomen. Dit is wel altijd een "moeilijke" situatie gebleven. Het pleegmeisje heeft haar verhaal meerdere keren bevestigd, maar ze heeft het ook een paar keren ontkend. Dan zei ze dat ze het verhaal had verteld om weg te kunnen uit het pleeggezin. De "waarheid" omtrent dit verhaal is altijd wat in het midden gebleven, aldus pleegzorg.'*

Dit voorbeeld en het eerder genoemde voorbeeld tonen aan dat er soms kan worden getwijfeld aan het waarheidsgehalte van de beschuldigingen van pleegkinderen en dat het fenomeen van 'onware beschuldigingen', dat in de Angelsaksische literatuur onder anderen door Minty en Bray (2001) en Biehal en Parry (2010) werd beschreven (zie paragraaf 2.4.9) ook in de Nederlandse pleegzorgcontext aan de orde is. De verhalen uit onze subset waren te summier en daarom konden we niet nagaan of er karakteristieken in terugkwamen die men wel eens vaker aantreft bij beschuldigingen van seksueel misbruik die later onwaar bleken te zijn (bijv. conflicten tussen kind en pleegouders, verzet tegen de plaatsing, een voorgeschiedenis van seksueel misbruik). Kennelijk, zo leiden we af uit de antwoorden van de respondenten, is er nooit een vorm van 'waarheidsvinding' gebeurd, waardoor de waarheid in het midden is

gebleven. Wel werden in de beide gevallen maatregelen genomen door het kind dat de beschuldigingen uitte naar elders te verplaatsen.

3.2.1.3.5 De melding en de reactie van de instelling

Van zeven incidenten/vermoedens kon de respondent geen informatie over de melding verstrekken.
Een analyse van de overige gevallen leert dat er verschillende manieren zijn waarop het seksueel misbruik aan het licht kwam. In elf gevallen vertelde het pleegkind het aan een volwassene, bijvoorbeeld de pleegmoeder, de biologische moeder, de pleegzorgwerker, de gezinsvoogd, een vriendin of een kennis. Zoals in de voorgaande paragrafen werd aangegeven, is het niet altijd zo dat het kind (onmiddellijk) werd geloofd.

Vijf kinderen gaven een (indirect) signaal dat een volwassene beducht maakte op het misbruik. Afhankelijk van de leeftijd van het kind kon dat signaal er heel verschillend uitzien. Eén meisje van 16 jaar bijvoorbeeld (cf. supra) schreef erover in haar dagboek en zo vernam haar pleegmoeder over het misbruik. Twee oudere kinderen liepen uit het pleeggezin weg alvorens het misbruik te melden. Een meisje van vier jaar dat tijdens de bezoekmomenten door haar biologische vader seksueel werd misbruikt deed met disneypoppen (vader en dochter) seksuele spelletjes na, had een jaar lang obstipatie, ging weer bed- en broekplassen en gaf te kennen ‘last van haar plasser te hebben’. Een meisje van drie jaar dat al op hele jonge leeftijd door haar biologische vader seksueel was misbruikt, toonde in haar nieuwe pleeggezin grote angst wanneer de pleegmoeder haar luier wilde verschonen. Uit het gesprek dat de pleegmoeder hierop met het kind had, werd duidelijk dat ze in het pleeggezin waar ze eerder verbleef door de zoon des huizes pijn was gedaan bij de vagina. In één geval gaf de oma waar het kind in netwerkplaatsing was een signaal aan pleegzorg (in de casus is niet beschreven om wat voor signaal het ging). In twee gevallen werden kinderen betrapt. Het ging om misbruik tussen kinderen onderling, in het eerste geval tussen twee pleegkinderen, in het tweede geval tussen een pleegkind en een eigen kind van de pleegouders.

In vijf gevallen werd het misbruik gemeld nadat het kind het pleeggezin al had verlaten. Soms kwam de melding pas vele jaren na het einde van de plaatsing en was het slachtoffer al volwassen. Op zich hoeft dit niet te verwonderen. In de literatuur wordt beschreven dat een aanzienlijk aantal slachtoffers pas jaren na de feiten (bijv. in de jongvolwassenheid) beginnen te praten en dat sommige slachtoffers nooit iets over het misbruik vertellen (McClain, 2004; Paine & Hansen, 2002). Verschillende factoren spelen hierbij een rol. Smith e.a. (2000) vonden onder andere dat oudere slachtoffers en slachtoffers die de dader goed kenden minder vaak het seksueel misbruik uitbrachten en ook dat het langer duurde eer ze dit deden. Beide factoren lijken voor ons van belang te zijn. Er waren heel wat tieners in onze subset en eerder beschreven we dat een grote meerderheid van de daders bekenden van het pleegkind waren, meestal leden van het pleeggezin. Bekenden van wie ze op vele vlakken (materieel, psychologisch, sociaal, pedagogisch) afhankelijk waren. We zijn ook nagegaan wat de ernst van het seksueel misbruik was in deze gevallen. Het is namelijk uit de literatuur bekend dat ernstig seksueel misbruik vaak niet wordt gemeld door kinderen (Paine & Hansen, 2002). We gebruikten de ernstcriteria uit paragraaf 3.2.1.3.3. In alle gevallen was er minstens één ernstcriterium aanwezig. In vier gevallen was er sprake van meer intrusieve seksuele handelingen, in drie gevallen was de dader een volwassen verzorgingsfiguur en in twee gevallen was er sprake van intimidatie.

Uit die incidenten/vermoedens waarover we voldoende informatie hebben, bleek dat de pleegzorginstelling maatregelen nam ter bescherming van het pleegkind. Vaak kwam dit neer op een verplaatsing van het kind. We telden tien verplaatsingen en drie aangiften. Hoewel verplaatsing toch een beetje 'de omgekeerde wereld is', aldus een respondent, leek er meestal geen andere keuze mogelijk. Behalve in twee gevallen, waar de pleegmoeder het opnam voor het slachtoffer en de dader uit huis werd gezet. Er werd nagenoeg altijd door pleegzorg gepraat met het kind en de pleegouders en soms werd professionele hulp gezocht voor het kind, het pleeggezin en in één casus ook voor het team van pleegzorgwerkers.

3.2.1.4 Conclusies

Wat kunnen we leren uit de analyse van deze 31 incidenten en vermoedens, die werden gerapporteerd door professionals?

We leren dat seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg vele gezichten heeft. Deze conclusie baseren we op het feit dat het:

1. pleegkinderen van alle leeftijden trof;
2. niet alleen in bestandspleegzorg voorkwam, maar ook in netwerkpleegzorg;
3. door verschillende daders werd gepleegd;
4. uiteenlopend was qua duur en frequentie;
5. soms werd gemeld door het slachtoffer of door een andere persoon terwijl het nog bezig was en het kind nog in het pleeggezin woonde, maar soms pas werd uitgebracht nadat het kind al (vele jaren) uit het pleeggezin weg was;
6. soms werd ontdekt omdat een pleegouder of pleegzorgwerker verontrustende signalen bij het kind had gezien, maar soms ook niet werd ontdekt, omdat geen signalen werden gezien, of pas later werd ontdekt, en dan werd door de betrokken professionals bepaald gedrag van het kind of de pleger retrospectief als signaal geduid.

Ondanks deze heterogeniteit in de rapportages van de professionals, zien we volgende convergenties in het materiaal:

1. de slachtoffers waren vaak tienermeisjes, dit in tegenstelling tot wat in de literatuur wordt gerapporteerd (cf. Hoofdstuk 2);
2. de dader was vaak de pleegvader van het kind;
3. het seksueel misbruik was vaak van ernstige aard.

Verder willen we onder de aandacht brengen dat sommige verhalen voor de professionals grote hiaten vertoonden en zij er dus slechts beperkt over konden rapporteren. De informatie was vaak niet meer traceerbaar voor hen omdat het van te lang geleden was of niet stond geregistreerd bij pleegzorg. Tot slot is het mogelijk dat sommige soorten van misbruik (bijv. door pleegvaders) de professionals meer zijn opgevallen en bijgebleven dan andere (bijv. door andere kinderen).

3.2.2 Professionals over de vraag ‘Hoe kan het dat kinderen in pleegzorg seksueel worden misbruikt?’

Om meer zicht te krijgen op wat professionals in de pleegzorg denken over de vraag hoe seksueel misbruik van pleegkinderen mogelijk is, deden we een kleinschalig onderzoek bij één pleegzorgaanbieder.

3.2.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende vragen stonden centraal in het onderzoek:
Hebben de professionals in hun carrière incidenten van seksueel misbruik van pleegkinderen meegemaakt, of hebben ze ooit vermoedens in die richting gehad?
Hoe ontstaat volgens hen seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg?
Hoe gaan ze om met het thema ‘seksueel misbruik’ in de begeleiding van pleeggezinnen?
Wat doen ze bij signalen van kinderen in verband met seksueel misbruik in het pleeggezin?
Wat zou er in de jeugd- en de pleegzorg moeten veranderen om seksueel misbruik van kinderen in pleeggezinnen te voorkomen?

3.2.2.2 Methode

Het onderzoek werd uitgevoerd bij de William Schrikker Groep (WSG), een landelijk werkende instelling voor jeugdbescherming, jeugdreclassering en pleegzorg, die zich richt op kinderen met een beperking of chronische ziekte, maar ook op kinderen van ouders met een beperking (www.wsg.nu). We kozen voor WSG omdat zij landelijk pleegzorg aanbiedt en een lang bestaan heeft (de groep viert in 2012 haar 70-jarig bestaan). Tevens hadden we met de WSG contact in het kader van het dossieronderzoek over incidenten van seksueel misbruik in de pleegzorg (cf. paragraaf 3.5).

Een lid van ons team stelde de vraag naar medewerking aan het onderzoek per e-mail aan de verantwoordelijke van het Expertisecentrum WSG. Ze legde uit dat het de bedoeling was om medewerkers met een ruime expertise inzake kinderbescherming, pleegzorg en het thema seksueel misbruik te spreken. Voorgesteld werd om dit in groep te doen. Zo kon gezamenlijk worden gereflecteerd over de vraag naar de oorzaken en dynamieken van seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg.

De verantwoordelijke legde de vraag voor aan het team en liet ons weten dat (inclusief zijzelf) vijf medewerkers van WSG bereid waren aan het onderzoek deel te nemen. Het interview duurde ongeveer twee uur en had een open structuur. We hadden niet echt een leidraad met vragen, maar stemden onze doorvraag-vragen af op wat de groepsleden vertelden en volgden zoveel mogelijk de loop van het gesprek, zonder daarbij de centrale vraag en de verschillende deelvragen uit het oog te verliezen.

Door de aanpak in groep kunnen we de methode van dit onderzoek omschrijven als een focusgroepmethode (Flick, 2006). Focusgroepen bieden de mogelijkheid om op een vlugge en efficiënte manier gegevens te verkrijgen over een bepaald onderwerp, in dit geval: seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg. De deelnemers aan een focusgroep kunnen allen relevante informatie over het onderwerp verschaffen, omdat ze (grotendeels) dezelfde ervaring en kennis delen. De aanwezigheid van de groepsleden stimuleert de gesprekken en maakt het voor de onderzoeker mogelijk om op korte tijd veel informatie te verzamelen (Morgan, 1993).

De groep WSG-medewerkers die wij interviewden was erg homogeen qua achtergrond en expertise. Alle groepsleden hadden als gezinsvoogd gewerkt. Bij het groepsinterview waren aanwezig: twee gezinsvoogden die langer dan 15 jaar in die functie hebben gewerkt, één trainer die voormalig inhoudelijk manager en gezinsvoogd was geweest, één staffunctionaris en voormalig gezinsvoogd, en tenslotte één directeur Expertisecentrum en voormalig gezinsvoogd. Alle groepsleden beschikten over meer dan 15 jaar werkervaring in de sector jeugdbescherming voor kinderen/ouders met een beperking. Ze konden allen vanuit hun praktijk voorbeelden geven van seksueel misbruik van kinderen in de jeugdzorg. De voorbeelden hadden betrekking op misbruik in de residentiële zorg én de pleegzorg. Steeds ging het om kinderen met een verstandelijke of lichamelijke beperking of kinderen van ouders met een beperking.

Het interview werd met toestemming van de geïnterviewden op band opgenomen en nadien uitgetypt. Van de inhoud maakten we een thematische analyse, dit wil zeggen dat we – in relatie tot de onderzoeksvragen waarop we een antwoord wilden krijgen – op zoek gingen naar de belangrijkste thema's die in het gesprek aan bod kwamen en naar hun eventuele samenhang.

3.2.2.3 Resultaten

Doorheen het gesprek kwamen vier grote thema's naar voren: 1) het 'wervende' gedrag van slachtoffers van seksueel misbruik, 2) de kwetsbaarheid van professionals en pleegouders, 3) waarom seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg niet of te laat wordt gezien en 4) veranderingen in de jeugdzorg met het oog op het voorkomen van seksueel misbruik.

3.2.2.3.1 'Wervend' gedrag van slachtoffers

Een eerste thema dat, vooral aan het begin van het interview, naar voren kwam ging over de moeilijkheden in het opvangen van seksueel misbruikte kinderen in pleeg- of residentiële zorg. De deelnemers hadden het over het 'wervende' gedrag van sommige vrouwelijke slachtoffers. Vooral in de residentiële zorg is dit een complex probleem 'want je concentreert getraumatiseerde kinderen bij elkaar' en 'je weet dat het risico zo groot is'. De problemen van deze slachtoffers zijn volgens de respondenten heel moeilijk te doorbreken, 'het zit bijna in de genen'. In een groep trekt dit soort van gedrag aan. Bij een uithuisplaatsing haal je het kind wel uit het systeem, maar je kan onmogelijk het systeem uit het kind halen. Een respondent vatte samen:

> *'Je kan een kind leren ermee (seksueel misbruik en de gevolgen ervan) omgaan, maar je kan het feit dat het is gebeurd niet ongedaan maken.'*

In een pleeggezin is dit anders, aldus de respondenten. Er zitten doorgaans geen getraumatiseerde kinderen bij elkaar. 'Maar helaas gebeurt het daar ook'. Hier spelen echter andere mechanismen. Respondenten wezen op de autonomie van het pleeggezin. Lange tijd was het zo dat men, als een kind ondergebracht was in een pleeggezin, dit gezin met rust liet zolang er geen vragen, behoeften of klachten kwamen. De idee hierachter was onder andere dat een pleegkind in een zo normaal en gewoon mogelijke situatie moet kunnen opgroeien. Deze manier van doen houdt gevaren in, daar zijn professionals zich nu wel terdege van bewust. Impliciet gaan professionals van de verwachting uit dat pleegouders de grenzen van wat kan en mag in de omgang met een

pleegkind kennen, en zich hier aan houden. Ook ten aanzien van seksualiteit. Een respondente verwoordde het als volgt:

> *'Je mag wel verwachten dat een pleegvader de grens weet tussen een knuffel of aan de borstjes zitten van een meisje, dat ze die scheidingslijn kennen.'*

Bovendien gaat men ervan uit dat pleegvaders het aanvoelen wanneer ze een grens overgaan ('... dat je dat voelt als man'), ook wanneer een meisje 'seksueel wervend' is:

> *'Dan zeg je als man: daar trap ik niet in. Daar ga ik niet in mee. Ik ga dat meisje niet naar bed brengen, niet in de douche zetten, laat dat maar aan een vrouw over.'*

3.2.2.3.2 Kwetsbaarheid van professionals en pleegouders

Het tweede grote gespreksthema was de kwetsbaarheid van professionals en pleegouders. Hier hebben zich de laatste jaren veranderingen voorgedaan. Professionals in de jeugdzorg zijn zich veel meer bewust geworden van de aanwezigheid van seksueel misbruik in onze samenleving en van hun kwetsbaarheid in relatie tot slachtoffers. Je kunt beschuldigd worden van misbruik. Als groepsleider bijvoorbeeld wanneer je een meisje dat in de groep erg druk en agressief is op een fysieke manier tot bedaren wil brengen. Of als gezinsvoogd wanneer je met een meisje alleen in een kamer of in de auto bent. Mannelijke hulpverleners gaan zulke situaties dan ook vermijden. Dat was vroeger niet het geval.

Dit besef van de eigen kwetsbaarheid is volgens de respondenten ook in de pleegzorg terug te vinden. Een aantal pleegvaders is zich in toenemende mate bewust dat zij van seksueel misbruik kunnen worden beschuldigd bij de omgang met hun pleegkind. Wat ze in de media over seksueel misbruik horen en lezen zet hen aan het denken en beïnvloedt hun dagelijks handelen. Eén respondent gaf een kenmerkend voorbeeld van een pleegvader die tijdens een overleg zei dat hij met zijn jonge pleegkinderen onder de douche wil gaan, maar hierbij wel zijn zwembroek aanhoudt. Sommige pleegouders zijn dus kennelijk erg bezig met thema's als 'grenzen' en 'grensoverschrijdend gedrag' en stellen er professionals vragen over.

Dit besef van de eigen kwetsbaarheid als pleegouder en het reflecteren over grenzen is een gunstige evolutie. Maar het legt wel een hypotheek op de omgang met het pleegkind. Die verloopt namelijk niet meer zo vanzelfsprekend, en hierdoor komt een belangrijke doelstelling van pleegzorg misschien wel op de helling te staan: het herstel en behoud van het gewone leven voor het pleegkind.

3.2.2.3.3 Waarom men seksueel misbruik in pleegzorg niet of te laat ziet

Dit thema kreeg veel aandacht tijdens het gesprek. Er werd ingegaan op mogelijke verklaringen waarom seksueel misbruik van kinderen niet of te laat wordt geïdentificeerd en op evoluties die professionals hebben doorgemaakt in het omgaan met en gevolg geven aan signalen van mogelijk seksueel misbruik van kinderen.

De respondenten konden allen voorbeelden geven van incidenten van seksueel misbruik die zich in de loop van hun carrière in pleegzorg hadden voorgedaan, en waarbij ze vooraf geen signalen hadden gezien. Ze hadden niets in de gaten en waren totaal verbijsterd toen het misbruik

naar boven kwam. Soms werden ze misleid door de dader. Eén voorbeeld ging over een jongetje dat in netwerkpleegzorg was bij zijn tante. Deze had het jongetje vele jaren ernstig misbruikt. Ze had er de mogelijkheid toe omdat haar man als vrachtwagenchauffeur vaak uithuizig was en de jongen een verstandelijke beperking had. Hij kon het niet uiten dat er iets misliep. Toen er toch signalen naar boven kwamen, legde de tante uit dat de chauffeur van het busje dat de jongen 's ochtends kwam ophalen om naar een dagcentrum te gaan, de dader was. Het duurde jaren eer aan het licht kwam dat zijzelf de dader was. Al die tijd had ze de professionals om de tuin geleid.
Er kwamen in het gesprek vier redenen waarom men seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg niet of te laat zag, naar voren.

Een eerste reden heeft te maken met de geslotenheid van de pleegzorg. Twee elementen dragen volgens de respondenten bij aan deze geslotenheid. Een eerste hebben we al genoemd: de autonomie die lange tijd aan pleeggezinnen werd verleend. Een tweede is de afstand tussen het pleegkind en de professionals. In vergelijking met de residentiële zorg is deze in de pleegzorg groter en is de sociale controle minder sterk. Dit verandert natuurlijk wanneer pleegouders als (semi-)professionals worden beschouwd, maar zoals we eerder beschreven is dit een recente evolutie (zie paragraaf 1.7). Ook het informele karakter dat de pleegzorg nog steeds heeft, in het bijzonder dan de netwerkpleegzorg, en het gebrek aan protocollering werden door de professionals genoemd als elementen die tot de geslotenheid bijdragen.

Een tweede reden is de niet altijd even duidelijke rolverdeling van professionals in de pleegzorg. Wat hoort tot de taken en verantwoordelijkheden van de pleegzorgwerker en wat tot die van de gezinsvoogd? Dat is niet strikt afgebakend. Wie praat er bijvoorbeeld met het pleegkind? De gezinsvoogd, want die is toch het aanspreekpunt voor het kind? Maar mag de pleegzorgwerker dan niet met het pleegkind praten? Ook niet als hij een signaal van misbruik meent te zien? Sommige professionals die we ondervroegen hadden voorheen als gezinsvoogd gewerkt en vonden deze rolverdeling verwarrend. De rol van de gezinsvoogd is eerder vaag. 'In mijn tijd [als gezinsvoogd] kon ik daar niet achterkomen. Wat is mijn taak? Ik kon er niet goed invulling aan geven', aldus een respondente die gezinsvoogd was in de eerste helft van de jaren negentig. Deze rolverwarring bemoeilijkt het identificeren van signalen en het tijdig reageren hierop.

Een derde reden is het gebrek aan kennis bij professionals van signalen die wijzen op mogelijk seksueel misbruik en het gevolg geven aan deze signalen. De respondenten deelden de ervaring dat seksueel misbruik een moeilijk thema is en blijft voor vele hulpverleners in de jeugdzorg. Niet iedereen wil zich erin verdiepen. Het is een complex en gevoelig thema dat mensen raakt. Sommige hulpverleners willen er liever niet mee te maken hebben en als ze er in hun praktijk mee worden geconfronteerd, duwen ze het weg of geven de casus aan een collega. Zelfs ervaren hulpverleners blijven het moeilijk hebben met het thema. De respondenten verwezen naar zichzelf. Zij hadden al vaker met het probleem te maken gehad, maar toch zijn er bepaalde aspecten die moeilijk blijven. Het is niet zo moeilijk om het thema seksueel misbruik in een pleeggezin ter sprake te brengen, bijvoorbeeld als een pleegkind daar in zijn voorgeschiedenis mee werd geconfronteerd. Professionals brengen het thema in als een aandachtspunt, net zoals ze bijvoorbeeld druggebruik inbrengen. Dit gebeurt dan pro-actief, in het kader van veiligheidstaxatie en -evaluatie. Respondenten verwezen hierbij naar de Deltamethode in de gezinsvoogdij (PI Research Van Montfoort, 2008) en de 'Signs of Safety'-methode in de jeugdzorg (Turnell & Edwards, 2009). Beide methoden hebben tot doel om de veiligheid van kinderen in gezinnen te verhogen en bieden professionals handvatten voor een uitgebreide veiligheidstaxatie en follow-up van gezinnen.

Respondenten gaven aan dat ze in vergelijking met vroeger alerter zijn op tekens van seksueel misbruik die kinderen geven en dat ze vlugger signalen zien. Seksueel grensoverschrijdend gedrag van kinderen wordt sneller als zodanig benoemd. Hulpverleners trekken eerder aan de alarmbel bij dit soort signalen en brengen ze ter sprake op vergaderingen, want *'zoiets doe je niet alleen'*. Een respondent gaf als voorbeeld een 15-jarig meisje in pleegzorg dat verbaal seksueel grensoverschrijdend gedrag vertoonde. Dit werd op de casuïstiekbespreking gemeld en aan alle betrokken hulpverleners werd gevraagd na te gaan welke mannen er in de buurt van dit meisje waren. Deze verhoogde aandacht voor signalen is vooral een gevolg van de toename van de kennis die professionals hebben over seksueel misbruik. Wat echter moeilijk blijft, is iets doen met de signalen die men ziet. Professionals brengen een signaal ter sprake op het teamoverleg en toetsen het bij collega's. Maar wat is dan de volgende stap? Hoe maak je dit bespreekbaar bij het pleeggezin en bij het pleegkind? Hier ervaart men een grote handelingsverlegenheid. Er is geen protocol en op basis van een enkel signaal kan men niet veel doen. Men kan moeilijk een kind laten verplaatsen op basis van zo weinig informatie. Bovendien hebben pleegouders het blokkaderecht. Te laat reageren is uiteraard evenmin goed. Met dit dilemma zitten professionals. Een respondente verwoordde het als volgt:

> *'We worden misschien beter in het opvangen van signalen, in het zien en oog hebben voor gedrag. Maar vervolgens is er de stap: "en dan?" Het instrument hebben om dat te bespreken met de belanghebbenden die daar dan bij betrokken zijn, dat is, denk ik, het item waar we nu voor staan.'*

Eén respondent noemde als bijkomende moeilijkheid het praten met kinderen over seksualiteit en seksueel misbruik. Over het algemeen hebben professionals in de pleegzorg te weinig handvatten om dergelijke gesprekken met kinderen te voeren. Vooral ten aanzien van jonge kinderen en kinderen met een (verstandelijke) beperking zijn de handelingsverlegenheid en behoeften groot.

Ten vierde is er het ongeloof ten aanzien van signalen van mogelijk seksueel misbruik. Professionals dienen zichzelf er telkens weer van te overtuigen dat er sprake zou kunnen zijn van seksueel misbruik, wanneer zij signalen menen te zien. Dat blijkt verre van vanzelfsprekend te zijn. Men durft niet geloven dat een kind in het pleeggezin wordt misbruikt:

> *'Je gaat in de "het-kan-niet-waar-zijn-stand".'*

Professionals willen niet dat het gebeurt. Niet in hún pleeggezin:

> *'Je wilt niet dat jouw pleegouders daarvan worden beschuldigd.'*

Het is moeilijk om los te raken uit de 'het-kan-niet-waar-zijn-stand'. Het gevaar bestaat dat men meegaat met het verhaal van de pleegouders of alleen de positieve dingen ziet. Een respondente gaf als voorbeeld dat bij een zesjarig jongetje seksueel grensoverschrijdend gedrag werd gezien. Dat werd gemeld aan de pleegouders en deze beschuldigden de biologische vader van het kind, want daar ging hij in het weekend naar toe. Als hulpverlener moet je opletten daar niet te snel in mee te gaan:

> *'Je denkt als hulpverlener: het zal daar wel vandaan komen. Maar wie zegt nou dat het niet die pleegvader is geweest?'*

Een andere respondente meldde dat de vader van een pleeggezin waar ze kwam op een bepaald moment door twee buurmeisjes werd beticht van seksueel misbruik. Het misbruik werd later bewezen. De pleegmoeder wist er niets van. De respondente evenmin ('er leek niets aan de hand.'). De vader viel enkel in goede zin op. Hij was altijd bij de eersten om te helpen als er iets moest worden georganiseerd, hij hielp op schoolfeestjes en in de voetbalvereniging. Het was een 'leuke, geweldig gewaardeerde vader'. Het gezin stond bekend als keurig, ze woonden in een net rijtjeshuis. Of de kinderen (allen met een verstandelijke beperking) seksueel misbruikt werden door de pleegvader, werd nooit bewezen. Wel viel op dat ze angstig waren bij het douchen en aankleden.

3.2.2.3.4 Veranderingen in de jeugdzorg met het oog op het voorkomen van seksueel misbruik

Wil seksueel misbruik van pleegkinderen worden voorkomen, dan dient de organisatie van de jeugdzorg te veranderen en de opleiding te worden verbeterd.

Wat betreft de organisatie van de praktijk hadden de respondenten het over de rolverdelingen binnen pleegzorg (cf. supra). Wat doet de gezinsvoogd? Wat doet de pleegzorgwerker? En hoe verhouden beide rollen zich ten opzichte van elkaar? Belangrijk ten aanzien van het thema 'seksueel misbruik in pleegzorg' is wie er met pleegkinderen praat en wie signalen verder onderzoekt. In het bijzonder dit laatste is niet zo duidelijk. De gezinsvoogd heeft als taak om te benoemen bij de betrokkenen (pleegouders, biologische ouders, kind) dat er signalen zijn, zonder te oordelen of te beschuldigen. Maar wie onderzoekt de signalen verder?

De respondenten wezen ook op de toenemende bureaucratisering in de jeugdzorg. Die heeft aan de ene kant zijn nut (er wordt meer informatie bijgehouden), maar houdt ook gevaren in. Wanneer men veel tijd aan administratieve taken dient te besteden, gaat dit ten koste van de contacten met de pleeggezinnen. Deze worden beperkt in aantal en duur. De intensiteit van het contact dreigt hierdoor verloren te gaan, aldus een respondente. Dit is jammer, want het is daar dat de vertrouwensrelatie met de pleegouders haar voedingsbodem vindt. Als men door teveel administratieve belasting en een te hoge case-load maar weinig tijd in een pleeggezin kan doorbrengen, vermindert de kans dat men signalen dat er iets mis is, gaat zien.

Wat betreft de opleiding, vonden de respondenten dat het thema 'seksueel misbruik' onderbelicht is. Het mag meer aandacht krijgen, zowel in hbo-opleidingen als aan de universiteiten. Praten met kinderen over seksualiteit en (vermoedens van) seksueel misbruik bijvoorbeeld is moeilijk. Er is hier een grote handelingsverlegenheid rond. Hulpverleners kennen te weinig van seksueel misbruik en hoe erover praten met betrokkenen. Daarom gaan ze het thema liever uit de weg.

3.2.2.4 Conclusies

De hoofdvraag van dit groepsinterview met medewerkers van de William Schrikker Groep luidde: 'Hoe kan het dat kinderen in pleegzorg seksueel worden misbruikt?' Het antwoord op deze vraag heeft volgens hen met drie factoren te maken.

Ten eerste is de pleegzorg een nogal afgesloten vorm van hulpverlening. Pleeggezinnen werd lange tijd veel autonomie gegund, de hulpverleners bleven op afstand en kwamen pas in beeld wanneer er problemen of vragen waren. Ook was de rolverdeling tussen hulpverleners niet

altijd duidelijk, in het bijzonder deze tussen de gezinsvoogd en de pleegzorgwerker. Dit stond allicht het (tijdig) identificeren en efficiënt reageren op signalen van seksueel misbruik in de weg.

Ten tweede is seksueel misbruik voor hulpverleners een moeilijk thema, zelfs wanneer ze een lange staat van dienst en veel ervaring hebben. Men wil niet geloven dat zich seksueel misbruik voordoet in een pleeggezin dat men begeleidt en raakt moeilijk uit de 'het-kan-niet-waar-zijn-stand'. Op het gebied van het signaleren van mogelijk seksueel misbruik zijn professionals de laatste jaren alerter en vaardiger geworden. Veel moeilijker echter is het om gevolg te geven aan deze signalen (bijv. ze bespreken met de betrokkenen). Hieromtrent leven behoeften aan training en deskundigheidsbevordering.

Ten derde maakt de toegenomen bureaucratisering in de jeugdzorg het niet gemakkelijk voor professionals om een intensief contact met cliënten te onderhouden. Nochtans is dit wenselijk, want het is bevorderlijk voor de vroegtijdige signalering van seksueel misbruik en de opvolging van signalen.

3.3 Slachtoffers rapporteren over seksueel misbruik

3.3.1 Een kwalitatieve analyse van de meldingen bij de commissie-Samson

De commissie-Samson stelde ons in een geanonimiseerd bestand de meldingen van slachtoffers uit de periode 1945-2007 ter beschikking voor een kwalitatieve analyse. Het betrof de meldingen gedaan in de periode van de oprichting van het meldpunt tot oktober 2011. De analyse, die gezien de vragen waarop ze een antwoord wou geven (cf. 3.3.1.1) van kwalitatieve aard was, was bedoeld als een aanvulling bij de (kwantitatieve) analyses van de meldingen die de commissie doet.

We willen er uitdrukkelijk op wijzen dat de analyse niet het hele bestand van meldingen van slachtoffers uit de pleegzorg betrof en dat ze niet kan leiden tot algemene uitspraken, maar enkel bedoeld is om ons beter te doen verstaan hoe, vanuit het perspectief van de slachtoffers, seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg mogelijk was.

3.3.1.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen stonden centraal:

1. Wat was de context van de uithuisplaatsing?
2. Waaruit bestond het seksueel misbruik?
3. Welke daderkenmerken vallen op?
4. Welke gezinskenmerken vallen op?
5. Hoe hield het pleegkind zich staande?
6. Wat gebeurde er met de signalen die de pleegkinderen gaven?

3.3.1.2 Methode

3.3.1.2.1 De steekproef van meldingen

De meldingen werden geregistreerd volgens een format dat de commissie-Samson had opgesteld (zie Bijlage 2). Alle meldingen hadden dus eenzelfde structuur. Eerst werden uit alle beschikbare

meldingen (zowel residentiële als pleegzorg; n=569) die meldingen verwijderd die te weinig informatie bevatten. Criterium voor selectie was dat een narratieve synthese van de melding moest kunnen worden gemaakt van minstens een halve pagina. Ook meldingen die geen verband hielden met de opdracht (seksueel misbruik in de jeugdzorg) of niet gingen over de doelgroep (geen uithuisgeplaatste kinderen) werden verwijderd. Dit werd gedaan door twee onderzoekers, onafhankelijk van elkaar. De onderzoekers legden hun bevindingen naast elkaar en overlegden waar zich twijfel voordeed. Ze hielden driehonderdzeventig meldingen (zowel uit residentiële zorg als pleegzorg) over, die voldoende informatie bevatten voor een synthese. Dan werden de meldingen gelezen en gesynthetiseerd. Dit gebeurde door drie onderzoekers. De eerste tien meldingen werden door de drie onderzoekers, onafhankelijk van elkaar, gesynthetiseerd, om te zien of grosso modo tot eenzelfde synthese werd gekomen. Een aandachtspunt bij het vergelijken was of onderzoekers niet teveel gingen interpreteren bij het schrijven van de synthese. De bedoeling was om bij het maken van de synthesen zo dicht mogelijk bij de woorden uit de meldingen te blijven. De overeenkomsten tussen de syntheses waren zo groot dat besloten kon worden dat de onderzoekers elk apart syntheses konden schrijven.

Nadat van de overgebleven meldingen een synthese was gemaakt, werden de meldingen die over slachtoffers uit pleegzorg gingen apart genomen. Sommige van deze meldingen betroffen slachtoffers die behalve in een pleeggezin ook in een tehuis hadden gezeten. Deze meldingen werden twee keer geanalyseerd, de eerste keer met het oog op seksueel misbruik in de pleegzorg, de tweede keer met het oog op seksueel misbruik in de residentiële zorg.

De meldingen over pleegzorg (n=140) werden geordend volgens de vier tijdsperioden die de commissie Samson hanteert: 1945-1965, 1965-1980, 1980-1995 en 1995-nu. De meldingen hadden betrekking op honderdnegenenveertig slachtoffers. Vier meldingen gingen over twee kinderen, één melding over drie en één over vier kinderen. Er waren slachtoffers uit de verschillende perioden waarop het onderzoek betrekking heeft (Tabel 2). De meeste slachtoffers (32,2%) kwamen uit de periode 1945-1965 (1965-1980: 22,1%; 1980-1995: 24,8%; 1995-nu: 20,8%).

Meer dan driekwart van de slachtoffers waren meisjes (75,3% meisjes; 24,7% jongens). Honderdzestien slachtoffers meldden zelf (77,9%). Bij drieëndertig slachtoffers was iemand anders de melder. Bij twee slachtoffers was dit de echtgenoot (periode 1945-1965). Voor de periode 1980-1995 was dit bij drie slachtoffers de pleegmoeder en bij één slachtoffer een kennis (mentor). Voor de periode 1995-nu was er bij zevenentwintig slachtoffers een andere melder dan het slachtoffer zelf. In de meeste gevallen was de melder een ouder (veelal de moeder) van het kind. In een enkel geval betrof het een pleegouder die meldde, of een oma, een stiefmoeder, een buur of een hulpverlener.

Tabel 2 Aantallen pleegkinderen uit de meldingen van de commissie Samson (tot oktober 2011) die slachtoffer waren van seksueel misbruik in pleegzorg en over wie een narratieve synthese kon worden gemaakt

Periode	Vrouw	Man	Totaal
1945-1965	39	9	48
1965-1980	26	7	33
1980-1995	30	7	37
1995-nu*	15	13	28(3)*
Totaal	110	36	146(149)

*: in deze periode is van drie kinderen het geslacht niet vermeld

We gingen na welke (volgens eigen zeggen) de leeftijd was waarop de kinderen voor het eerst uit huis werden geplaatst. Ongeveer twee derde van de kinderen werd voor de leeftijd van tien jaar uit huis geplaatst (66,4%), bijna vier op de tien kinderen (38,9%) waren jonger dan zes jaar. Van iets minder dan tien procent van de kinderen (9,4%) was de leeftijd bij uithuisplaatsing niet in de melding terug te vinden.

Verder gingen we na hoe oud de kinderen (volgens eigen zeggen) waren toen het seksueel misbruik in het pleeggezin begon. Bij iets meer dan de helft van de kinderen was dit voor de leeftijd van tien jaar (51,9%). Eén op de vijf kinderen was volgens eigen zeggen jonger dan zes jaar toen het misbruik begon (19,5%). Bij de overige kinderen (38,2%) begon het misbruik na hun tiende levensjaar of (bij 10,1%) kon het niet worden teruggevonden in de melding.

3.3.1.2 .2 Het coderen van de meldingen

Er werd per onderzoeksvraag een codeerschema gemaakt. Startpunt waren de meldingen uit de periode 1945-1965. De meldingen werden doorgelezen en per vraag werden relevante tekstfragmenten gemarkeerd, dit wil zeggen fragmenten die betrekking hadden op de onderzoeksvragen. Elk fragment werd van een (voorlopige) code voorzien. De gemarkeerde fragmenten werden dan per synthese samengezet en vervolgens over de synthesen heen. Daarbij werd de methode van de voortdurende vergelijking gehanteerd (Boeije, 2002). De gemarkeerde tekstfragmenten en hun voorlopige codes werden met elkaar vergeleken op inhoud en gelijkaardige codes werden bij elkaar gezet. Zo ontstond per onderzoeksvraag een voorlopig schema met codes. Elke code werd kort omschreven. De voorlopige schema’s werden vervolgens gebruikt als codeerschema’s voor de meldingen uit de drie andere perioden. De meeste informatie uit deze meldingen kon worden gecodeerd met het schema uit de periode 1945-1965. Waar nodig werden de codes aangevuld of werden bestaande codes gedifferentieerd. Tot slot werden de verschillende schema’s tot één groot schema geïntegreerd. Alle meldingen werden gecodeerd aan de hand van dit schema. Het schema en de omschrijvingen van de codes werden voorgelegd aan een andere onderzoeker, die betrokken was bij het maken van de syntheses van de meldingen. De reacties van deze onderzoeker op de codes en hun omschrijving werden doorgesproken en waar nodig werden codes en omschrijvingen aangepast.

In Tabel 3 (Bijlage 3) geven we een overzicht van de kerncodes van het schema.

3.3.1.3 Resultaten

We bespreken de bevindingen per onderzoeksvraag. Het codeerschema dient als leidraad bij de bespreking.

3.3.1.3.1 Wat was de context van de uithuisplaatsing?

Wat betreft de context van de uithuisplaatsing maken we een onderscheid tussen a) de redenen die de melder aangeeft voor de uithuisplaatsing, b) of er eerdere ervaringen van seksueel misbruik waren en c) of het slachtoffer al een eerdere uithuisplaatsing achter de rug had.

a) Redenen voor de uithuisplaatsing

De redenen voor de uithuisplaatsing die de melders rapporteerden, kunnen worden samengevat in vijf rubrieken: 1) de ouders konden niet voor het kind zorgen omwille van een reden die met henzelf had te maken, 2) de ouders konden niet voor het kind zorgen omwille van een reden die met het kind te maken had, 3) het kind werd thuis mishandeld of verwaarloosd, 4) het kind paste niet (meer) in het leven van zijn ouders en 5) de uithuisplaatsing was een gevolg van een oorlogssituatie (specifiek voor de periode 1945-1965). In sommige gevallen konden de slachtoffers (of andere personen die de melding deden) niet meer achterhalen waarom tot de uithuisplaatsing was beslist.

Dat ouders niet (langer) voor het kind konden zorgen om een reden die (voornamelijk) met henzelf te maken had en het kind daarom door toedoen van de kinderrechter uit huis werd geplaatst, had verschillende oorzaken, onder andere psychiatrische problematiek bij de ouder, ziekte, overlijden van een ouder met als gevolg dat de overblijvende ouder de zorg niet voldoende op zich kon nemen, een groot gezin, alcoholverslaving, echtscheiding, enzovoort. Dit was over de tijdsperioden heen volgens de melders veruit de belangrijkste rubriek. We geven enkele voorbeelden[2]:

> *'Vader heeft haar in het nonnenklooster ondergebracht omdat moeder in een psychiatrische instelling verbleef. Vader pleegde zelfmoord toen het slachtoffer 11 jaar was.' (melding uit periode 1945-1965)*
>
> *'Mevrouw is uit huis geplaatst omdat haar moeder de opvoeding na de echtscheiding niet meer aan kon.' (melding uit periode 1980-1995)*
>
> *Moeder en vader wonen niet meer samen, de moeder heeft borderline, kind was thuis niet meer veilig.' (melding uit periode 1995-nu)*

In sommige gevallen gaf de melder aan dat de reden voor de uithuisplaatsing vooral te maken had met een reden die bij het kind lag. Dan ging het om 'moeilijk' of 'onhandelbaar' gedrag van het kind, al dan niet in combinatie met redenen die met de ouder te maken hadden (bijv. pedagogische onmacht). Of om een kind met een beperking. Deze rubriek kwam beduidend minder naar voren in de verhalen van de melders.

Samen met de categorie 'ouders kunnen niet meer voor het kind zorgen om een reden die voornamelijk met henzelf heeft te maken' kwamen we mishandeling en verwaarlozing het vaakst tegen in de verhalen van slachtoffers die de achtergrond van hun uithuisplaatsing schetsten. Enkele voorbeelden:

> *'Door stiefmoeder is mevrouw, volgens herinnering, mishandeld vanaf 1½ jaar oud.' (melding uit periode 1945-1965)*

[2] Alle voorbeelden zijn gebaseerd op de synthesen die we van de meldingen hebben gemaakt en dus niet rechtstreeks op de meldingen zelf.

'Haar vader was uit de ouderlijke macht ontheven vanwege lichamelijke en geestelijke mishandeling en mocht geen contact meer hebben met zijn kind.' (melding uit periode 1965-1980)

'Haar biologische moeder werd uit de ouderlijke macht gezet door de rechter in verband met verwaarlozing van haar kinderen. Toen is ze terechtgekomen in een pleeggezin.' (melding uit periode 1980-1995)
'Moeder was psychisch ziek, kon niet voor de kinderen zorgen, er was sprake van verwaarlozing.' (melding uit periode 1995-nu)

In enkele meldingen kwam naar voren dat de plaatsing er kwam omdat er voor het kind geen plaats meer was in het ouderlijk gezin, bijvoorbeeld omwille van een nieuwe relatie van de ouder bij wie het kind woonde. Het betrof meldingen uit de eerst twee perioden. Bijvoorbeeld:

'... moeder overleed toen mevrouw 13 of 14 jaar was. Vader kreeg een nieuwe relatie, maar er was voor haar geen plaats meer. De oudere zussen waren al het huis uit.' (melding uit periode 1945-1965)

'Thuis waren geen bijzondere problemen: er waren 5 kinderen en dat was duidelijk teveel voor de ouders ("Nadat ze er twee uit huis gewerkt hadden, hebben ze er een feestje van gemaakt").' (melding uit periode 1965-1980)

In de periode 1945-1965 kwamen we een aantal meldingen tegen over kinderen van wie de ouders in de oorlog waren omgekomen, gevangen gezet of niet teruggekeerd, of zo door de oorlog waren getekend dat ze de verdere zorg voor hun kind niet konden opnemen.

b) Eerdere ervaringen van seksueel misbruik

Er waren slachtoffers die rapporteerden dat ze al seksueel misbruikt waren voor ze in het pleeggezin terechtkwamen. Het ging om spontane rapportages. In totaal waren er eenendertig (op honderdnegenenveertig) meldingen waarin een spontane rapportage van eerder seksueel misbruik was terug te vinden. Het hoogste aantal rapportages kwam uit de periode 1965-1980 en 1980-1995 (bijna een derde), het laagste uit de periode 1995-nu (bij twee meldingen). Het seksueel misbruik kon in de thuissituatie geweest zijn, in een tehuis, een ander pleeggezin of op een andere plek.

c) Eerdere uithuisplaatsingen

Er waren slachtoffers die al op andere plaatsen waren geweest voor ze in het pleeggezin kwamen waarover de melding ging. Ook hier betreft het spontane rapportages. We vonden vierenveertig meldingen over slachtoffers die eerder al op een andere plek hadden gezeten. Evenals bij de vorige categorie zagen we een trend over de perioden heen. In de periode 1945-1965 kwam de categorie 'eerdere plaatsingen' terug in tweeëntwintig van de achtenveertig verhalen, dit is bijna de helft van het totale aantal meldingen uit deze periode. In de perioden 1965-1980 en 1980-1995 lag dit aantal lager (ongeveer een op vier) en in de periode 1995-nu nog lager (een op zeven).

3.3.1.3.2 Waaruit bestond het seksueel misbruik?

De karakteristieken van het seksueel misbruik beschrijven we in vier rubrieken: a) de ernst van het misbruik, b) de plek waar het misbruik plaatsvond, c) of het misbruik op zich stond dan wel gepaard ging met andere vormen van kindermishandeling en d) of beschreven wordt hoe het seksueel misbruik ontstond.

a) De ernst van het seksueel misbruik

De ernst van het seksueel misbruik hebben we op dezelfde wijze gecategoriseerd als de ernst van de incidenten/vermoedens die professionals rapporteerden (cf. paragraaf 3.2.1). We categoriseerden: 1) de mate van intrusie ('meer', 'minder') van de seksuele handelingen en 2) de aanwezigheid van psychosociale factoren die het misbruik kenmerken.

Over de meldingen heen zagen we dat de ernst van het gerapporteerde misbruik zeer groot was. Bij honderdzeventien meldingen zagen we een hoge intrusiviteit van de seksuele handelingen. Er was daarbij enig onderscheid tussen de verschillende perioden (1945-1965: 89,6%; 1965-1980: 63,6%; 1980-1995: 86,5%; 1995-nu: 75%). Bij honderdtien meldingen waren psychosociale factoren aanwezig die bijdroegen tot de ernst van het misbruik. Hier was het onderscheid tussen de perioden gering (dader was een volwassene die zorg droeg voor het kind en/of gebruik van geweld was in 1945-1965: 75%; 1965-1980: 75,8%; 1980-1995: 73%; 1995-nu: 78,6%). Pleegvaders werden in alle perioden het vaakst als dader genoemd[3]. In de perioden 1945-1965 en 1965-1980 was in ongeveer één op de vijf meldingen een oudere, thuiswonende zoon van het pleeggezin betrokken (resp. 20,8% en 21,9%). Pleegmoeders, broers of zussen van het slachtoffer, en anderen werden slechts in weinig meldingen (< 10%) genoemd als daders. Fysiek geweld was er bijvoorbeeld wanneer het slachtoffer tijdens het misbruik tegenstribbelde, wilde weglopen of gillen. Soms ging het misbruik met veel fysieke pijn gepaard, bijvoorbeeld:

> *'Het misbruik bestond uit betasten en penetratie, het deed veel pijn.' (melding uit periode 1945-1965)*

> *'De pleegbroer speelde doktertje. Het misbruik vond plaats in de kamer van de pleger. Ze [slachtoffer] werd betast, gevingerd, van binnen en van buiten onderzocht. [...] De laatste keer had het slachtoffer blaasontsteking en deed het misbruik erg pijn.' (melding uit periode 1980-1995)*

Geestelijk geweld kon gaan van intimidatie en bedreiging, verbaal of met wapens. Zo werden kinderen nogal eens bang gemaakt of gemanipuleerd. Bijvoorbeeld:

> *'Dader [pleegbroer] en slachtoffer deelden dezelfde slaapkamer, hij had een soort macht over haar, mevrouw wist niet goed wat er gebeurde. [...] Pleegbroer heeft haar niet fysiek mishandeld. Wel was er sprake van dreiging: pleegbroer had namelijk de fiets van mevrouw meegenomen en niet*

[3] In de periode 1945-1965 was bij 62,5% van de meldingen een pleegvader als dader betrokken, in de periode 1965-1980 bij 71,9%, in de periode 1980-1995 bij 83,8% en in de periode 1995-nu bij 77,4%.

teruggebracht. Als ze dit zou vertellen, zou hij haar van achteren besluipen en neersteken.' (melding uit periode 1995-nu)

'Hoewel er geen sprake was van fysiek geweld, werd mevrouw in de periode na de zomer dat ze in het pleeggezin was wel gemanipuleerd om langs te blijven komen. Het gebeurde onder het mom van de liefde ("Wij houden van jou").' (melding uit periode 1980-1995)

Regelmatig lazen we in de verhalen van de slachtoffers, vooral in deze uit de eerste twee perioden, dat daders ermee dreigden dat het pleegkind naar een tehuis zou moeten wanneer het zou vertellen aan anderen over het seksueel misbruik. Het tehuisleven werd door de daders als afschrikwekkend voorgesteld. Om het pleegkind nog banger te maken refereerden daders soms naar tehuizen in de buurt of naar een tehuis waar het pleegkind al eerder verbleven had en waaraan het slechte herinneringen had. Andere daders gingen dan weer dreigen dat bij het uitbrengen van het misbruik het broertje of zusje van het pleegkind het pleeggezin zou moeten verlaten of dat ze hen iets zouden aandoen. Of ze deden hun slachtoffer geloven dat ze hun biologische ouders niet meer zouden kunnen zien wanneer ze het misbruik zouden uitbrengen. Melders getuigden dat het seksueel misbruik niet op zich stond, maar was ingebed in een context van mishandeling, negatieve bejegening en verwaarlozing. Behalve seksueel misbruik was er fysieke (bijv. geslagen worden, geschopt worden, lijfstraffen krijgen, enz.) en geestelijke mishandeling (bijv. vernederd, geminacht, achtergesteld worden, enz.). Verder waren er verhalen van deprivatie, op materieel (bijv. gebrek aan eten, geld), intellectueel (bijv. niet gestimuleerd worden om verder te studeren) of sociaal vlak (bijv. geen contacten met andere kinderen mogen hebben, enz.). Sommige pleegkinderen waren getuige van geweld (fysiek, geestelijk, seksueel) tegenover andere leden van het pleeggezin, bijvoorbeeld hun broertjes of zusjes of andere pleegkinderen in het gezin. De combinatie van seksueel misbruik met andere vormen van kindermishandeling (als slachtoffer of als getuige) kwam het scherpst naar voren in de verhalen van oudere slachtoffers (periode 1945-1965), maar we lazen er ook over in verhalen van slachtoffers uit andere tijdsperioden.

Vanuit wat de melders rapporteerden, stelden we vast dat zowel de duur als de frequentie van het seksueel misbruik in alle perioden een zeer grote variatie kenden. De frequentie varieerde van éénmalig tot meerdere keren per dag, de duur van éénmalig tot de hele periode van de plaatsing. Tot slot waren er over de vier perioden heen 27 slachtoffers die door meer dan één dader werden misbruikt. Opvallend was dat in de periode 1965-1980 bijna een derde van de slachtoffers (10/33) door meerdere daders werd misbruikt.

b) Waar vond het misbruik plaats?

Het misbruik gebeurde op verschillende plekken in het huis van de pleegouders. We zijn in de verhalen van melders vele verwijzingen tegengekomen naar misbruik op plaatsen waar kinderen privacy zouden moeten hebben, bijvoorbeeld in hun slaapkamer, de badkamer, de douche, het toilet. Maar er was eveneens misbruik op meer publieke plekken in het huis, bijvoorbeeld in de woonkamer of de hal. Sommige slachtoffers die bij een pleeggezin woonden met een groter huis of een boerderij, werden misbruikt op meer afgelegen plekken, bijvoorbeeld in de garage, de schuur, de stallen. Bij een aantal pleegkinderen gebeurde het seksueel misbruik buitenshuis. Bijvoorbeeld onderweg in de auto of op vakantie.

Het misbruik vond niet alleen plaats wanneer de dader alleen was met het slachtoffer, er waren ook situaties waarbij een volwassene of een ander kind in de buurt waren. Of die persoon dan weet had van het misbruik, was voor het slachtoffer niet altijd duidelijk. We geven enkele voorbeelden:

> *'Het gebeurde in de keuken, tijdens het wassen (er was namelijk geen douche). De andere pleegkinderen waren erbij, soms ook de echtgenote ("maar zij had niks door").' (melding uit periode 1945-1965)*

> *'Pleegvader misbruikte haar op de slaapkamer, haar broertje sliep ernaast, dus ze moest vooral stil zijn.' (melding uit periode 1965-1980)*

> *'Ze weet nog wel dat het ook gebeurde bij de pleegouders in bed, pleegmoeder lag ernaast als hij aan haar zat.' (melding uit periode 1980-1995)*

c) Hoe is het seksueel misbruik ontstaan?

We zagen verschillende ontstaanswijzen van seksueel misbruik in de verhalen van de melders. We merken op dat we ons hier baseren op hoe slachtoffers (of andere melders) het ontstaan van het misbruik hebben gereconstrueerd uit hun herinnering. We voegen eraan toe dat niet in elk verhaal informatie hierover kon worden teruggevonden en het dus gaat om spontane rapportages. In sommige verhalen werden meerdere ontstaanswijzen genoemd.

Ten eerste is er incidenteel seksueel misbruik. Het gaat in deze gevallen om misbruik dat één of enkele keren voorkwam. Het speelde zich buiten het pleeggezin af. De dader behoorde niet tot het pleeggezin en had verder geen band met het pleegkind. Er was na het incident geen contact meer met de dader.

Ten tweede is er seksueel misbruik dat al stoeiend ontstaan is. Zo kon er in het spel tussen een pleegvader en zijn pleegdochter een moment komen waarop eerstgenoemde, haast per ongeluk, seksueel grensoverschrijdend gedrag ging stellen. Bijvoorbeeld:

> *'Tijdens het stoeien zat hij [pleegvader] zogenaamd per ongeluk aan mijn borsten en greep hij in mijn kruis.' (melding uit periode 1965-1980)*

Ten derde is er seksueel misbruik dat geleidelijk ontstond uit de normale affectie tussen een pleegvader/pleegbroer en een pleegkind. Het lichamelijk contact was aanvankelijk een vorm van genegenheid of zag eruit als een 'spel', maar dit ontaardde na verloop van tijd in seksueel misbruik, intimidatie en machtsmisbruik door de pleger. Het volgende voorbeeld is afkomstig uit een melding van een slachtoffer in netwerkpleegzorg:

> *'Oom en tante hadden een moestuin. Slachtoffer [een meisje] mocht helpen en oom toonde genegenheid (arm rondom haar). Zo begon het en werd het "dwangmatig", ze kon er niet onderuit. Hij deed alsof hij de "vaderrol" probeerde te leren.' (melding uit periode 1980-1995)*

Ten vierde ontstond het seksueel misbruik soms bij een bepaalde gelegenheid. Er deed zich een ongewone situatie in het leven van het pleeggezin of het pleegkind voor, die door de dader werd aangegrepen om met het misbruik te beginnen. Volgend voorbeeld illustreert wat we bedoelen:

> *'Het misbruik kon plaatsvinden doordat pleegmoeder een maagzweer had. Er kwam een neef uit... op bezoek die bleef logeren. Toen moest het slachtoffer bij pleegvader in bed. De dader wreef zijn geslachtsdelen tegen het slachtoffer aan en betastte haar tussen haar benen. Ze moest met pleegvader tongzoenen.' (melding uit periode 1945-1965)*

Ten vijfde kon misbruik ontstaan uit negatieve condities in het leven van het pleeggezin, in het bijzonder dat van de dader. Vooral alcoholisme en werkloosheid kwamen als condities naar voren. Ook echtscheiding werd genoemd. Deze condities konden het misbruik uitlokken dan wel in stand houden.

Ten zesde waren er negatieve condities in het leven van het pleegkind die misbruik deden ontstaan. Het misbruik zou volgens de dader helpen om de gevolgen van deze negatieve condities weg te nemen. Zo rechtvaardigde de dader het misbruik. Een voorbeeld is te vinden in het volgende citaat, waar de negatieve conditie in het leven van het pleegkind een eerdere ervaring van seksueel misbruik is:

> *'De dader [pleegvader] speelde in op de emoties van haar. Hij wilde haar over het trauma van het misbruik door haar vader heen helpen en leren "dat seks iets moois was". Hij zei dat het hun "geheimpje" was en dat gezien haar verleden niemand haar zou geloven als ze het zei. Men zou denken dat ze de pleegvader met haar eigen vader verwarde".'(melding uit periode 1980-1995)*

Ten zevende was er seksueel misbruik waarbij er sprake was van verliefdheid bij de dader. De pleegouder werd verliefd op het pleegkind en dwong het tot seks. Bijvoorbeeld:

> *'Het misbruik [slachtoffer was een meisje] vond thuis in huis plaats, op haar eigen slaapkamer, tijdens huiswerk maken en bij ontbijt op bed. [...] Hij [pleegvader] was verliefd op haar en zei dat hij zo zijn eigen jeugd kon overdoen.' (melding uit periode 1980-1995)*

Tot slot was er seksueel misbruik in de context van straf. De dader was woedend op het pleegkind, of raakte gefrustreerd omwille van diens gedrag. Het pleegkind werd voor straf in zijn kamer of op een andere plek in het huis opgesloten en daar vervolgens misbruikt. Alsof het misbruik een vergelding was, een extra straf. Bijvoorbeeld:

> *'Het misbruik gebeurde dagelijks en soms wekelijks bij elke gelegenheid die de pleger [pleegvader] maar kon bedenken. Zo nodig verzon hij dat je voor straf naar je kamer moest en dan kwam hij na enige tijd om zich aan je op te dringen.' (melding uit periode 1965-1980)*

3.3.1.3.3 Welke daderkenmerken vallen op?

De daders werden op verschillende manieren getypeerd. Kenmerken van daders die het meest opvielen waren stiekem en dominant.

Het kenmerk stiekem had zowel betrekking op het feit dat het seksueel misbruik in het geheim plaatsvond als op het feit dat daders vaak op onverwachte momenten toesloegen, bij voorkeur op momenten dat het kind weerloos was (bijv. 's nachts, in de douche). We geven enkele voorbeelden:

> *'Het werd heel langzaam opgebouwd. Eerst alleen handtastelijkheden, later erger. Het gebeurde altijd stiekem op de kamer van het slachtoffer. De rest van het gezin wist van niks.' (melding uit periode 1945-1965)*

> *''s Nachts werd ze vaak van schrik wakker en dan zat pleger aan haar borsten of een andere intieme plek. Ook werd zij (en de andere pleegkinderen in het gezin) begluurd door vernuftig gemaakte gaatjes in de douche.' (melding uit periode 1965-1980)*

Het kenmerk dominant heeft te maken met het uitoefenen van macht op het kind en intimidatie. Dat kon met woorden of met een blik. Of door manipulatie, chantage of het kind iets wijsmaken. We geven enkele voorbeelden waarin de variatie in dit kenmerk naar voren komt:

> *'Je kon aan zijn gezicht zien wanneer "het" ging gebeuren.' (melding uit periode 1945-1965)*

> *'De eerste keer zei hij dat hij moest voelen of ze niet in haar broek geplast had.' (melding uit periode 1965-1980)*

> *'Pleegvader deed of alles normaal was, was daarnaast een zeer dominerende en intimiderende man. Kinderen werden onder een koude douche gezet als ze in bed hadden geplast en werden gedwongen om iets te bekennen ook als ze het niet hadden gedaan (bijv. iets gebroken). De broer van mevrouw werd door pleegvader ook geslagen; beiden waren bang voor hem.' (melding uit periode 1980-1995)*

In sommige meldingen vielen positieve eigenschappen en vaardigheden van de daders op. Wanneer het eigenschappen of vaardigheden betrof die op het sociale domein lagen, stond dit in contrast met het misbruikende gedrag. Hier volgen enkele voorbeelden:

> *'Pleegvader was ouderling bij de kerk; hij was daar ook vertrouwenspersoon en was voor de buitenwereld een innemende persoonlijkheid.' (melding uit periode 1965-1980)*

> *'Ze zag eerst tegen haar pleegvader op, want dit was zoals zij zich een vader had voorgesteld.' (melding uit periode 1995-heden)*

'De dader ging goed met mensen om, je verwachtte het niet van hem.' (melding uit periode 1995-heden)

Verder zagen we dat soms werd gerapporteerd dat de dader een hoge functie had of een belangrijke positie innam in de gemeenschap en een hoog aanzien genoot. Een terugkerend thema was betrokkenheid bij de kerk.

3.3.1.3.4 Welke gezinskenmerken vallen op?

Er waren niet zoveel meldingen met concrete informatie over hoe het er in het pleeggezin aan toe ging en welke de cultuur en gewoonten van het gezin waren. Toch kwamen enkele kenmerken naar voren: de sociale isolatie van de pleeggezinnen (en, hieruit volgend, de sociale isolatie van het misbruikte pleegkind), de schijn naar buiten toe dat het goed ging in het gezin en de aanwezigheid van fysiek of emotioneel geweld in het gezin. Anders gezegd: pleeggezinnen waar zich seksueel misbruik voordeed, waren volgens de melders sociaal nogal geïsoleerd (noot: dit zou ook een gevolg van het misbruik kunnen zijn), gaven naar buiten toe een goede indruk en werden gekenmerkt door de aanwezigheid van interpersoonlijk geweld. We bespreken hier de eerste twee kenmerken en verwijzen voor een bespreking van interpersoonlijk geweld naar paragraaf 3.3.1.3.2.

Sommige pleeggezinnen onderhielden weinig contacten met de buitenwereld en leefden erg op zichzelf. Hierdoor werd het pleegkind sociaal geïsoleerd. Het had geen vriendjes en kreeg weinig mogelijkheden om contacten te leggen. We geven enkele voorbeelden:

'Ze geeft aan dat ze niet bij vriendjes thuis mocht komen.' (melding uit periode 1945-1965)

'Ze mocht in de periode [...] [tussen haar 14^{e} en 17^{e}] geen vriendjes hebben.' (melding uit periode 1980-1995)

Soms werd door het slachtoffer melding gemaakt van relatieproblemen tussen de pleegouders of van conflicten in het pleeggezin, maar veel vaker lazen we dat in de ogen van de buitenwereld alles goed ging met het pleeggezin. Het waren keurige gezinnen en de pleegouders hadden een hoge positie in de samenleving of waren actief in de kerk, zoals blijkt uit volgende voorbeelden:

'De pleegfamilie stond hoog in aanzien en ze dacht dat niemand haar zou geloven.' (melding uit periode 1945-1965)

'De daders [pleegvader en -moeder] waren rond de dertig jaar, zaten beiden in het onderwijs en ze zaten in de gereformeerde kerk. Voor de buitenwereld waren ze netjes.' (melding uit periode 1945-1965)

'Oma zegt dat jeugdzorg aanvankelijk het meisje [slachtoffer] helemaal niet wou overplaatsen, omdat het zo goed gaat in het gezin. [...] het kon niet waar zijn, het was een prima gezin.' (melding uit periode 1995-nu)

Slachtoffers ervaarden de rol van de pleegmoeder uiteenlopend. Het viel op dat het seksueel misbruik vaak plaatsvond in afwezigheid van de pleegmoeder (bijv. als ze naar haar werk was). In sommige meldingen was de pleegmoeder in huis toen het misbruik gebeurde, maar vanwege ziekte kon ze bepaalde delen van de woning niet bereiken en kon de dader op die plaatsen het slachtoffer misbruiken. We lazen ook meldingen waar de pleegmoeder wel fysiek aanwezig, maar 'psychologisch' afwezig was. Het misbruik gebeurde onder haar ogen, aldus de melders. Wisten de pleegmoeders volgens de melders van het misbruik? Ook hier zien we een uiteenlopend beeld. Volgens sommige melders wist hun pleegmoeder van niets, het gebeurde allemaal stiekem. Anderen rapporteerden dat ze het wel wist en verweten haar dat ze niet had ingegrepen. Verder waren er meldingen die getuigden dat de pleegmoeder het pleegkind hielp om te ontkomen aan het misbruik. Tot slot waren er meldingen waarin pleegmoeders de signalen van het pleegkind over seksueel misbruik ernstig namen en stappen zetten om het te doen stoppen en het bij hulpverleners of gerechtelijke instanties te melden. Over de meldingen heen vielen ons het meest de 'afwezige pleegmoeders' en de 'pleegmoeders die niet ingrepen' op. We geven enkele voorbeelden om het bovenstaande te illustreren:

> *'Het misbruik kon plaatsvinden doordat pleegmoeder een maagzweer had. [...] Het misbruik vond plaats in de ouderlijke slaapkamer. De deur ging dan altijd op slot. Meestal gebeurde dat overdag als de pleegmoeder weg was.' (melding uit periode 1945-1965)*

> *'Pleegmoeder hielp mevrouw door haar zo jongensachtig mogelijk te houden.' (melding uit periode 1965-1980)*

> *'Zijn vrouw [pleegmoeder uit vakantiegezin] heeft het een keer per ongeluk gezien, maar deed er niets aan.' (melding uit periode 1980-1995)*

> *'Mevrouw [pleegmoeder, die de melder is] wist van niets, tot in... aangifte werd gedaan.' (melding uit periode 1995-nu)*

3.3.1.3.5 Hoe hield het pleegkind zich staande?

De vraag 'Hoe hield u (het slachtoffer) zich als kind staande?' werd niet door alle slachtoffers beantwoord en de lengte van de antwoorden varieerde sterk. In ongeveer een vijfde van de meldingen vonden we er helemaal niets over terug. In de meldingen waar wel informatie werd gegeven over hoe het pleegkind zich destijds staande hield, konden op basis van terugkerende antwoorden een aantal patronen worden gevonden. Deze patronen zeggen iets over de manier waarop de slachtoffers met het misbruik omgingen en hoe ze ermee probeerden te leven, of beter gezegd: hoe ze destijds hebben 'overleefd'. We zouden daarom willen spreken van 'overlevingsstrategieën'. We onderscheiden volgende strategieën: weglopen uit het pleeggezin, direct contact met de dader vermijden, zich terugtrekken en onopvallend houden, het maar doorstaan, denken dat 'het' erbij hoort, ontkennen, zichzelf uitschakelen, troost zoeken in positieve gedachten, tegen de dader ingaan, elders erkenning zoeken. We kunnen deze tien strategieën in vijf rubrieken ordenen:

- Vluchtgedrag (weglopen uit het pleeggezin, direct contact met de dader vermijden, zich terugtrekken en onopvallend houden)
- Wegduwen van het misbruik (denken dat 'het' erbij hoort, ontkennen)
- Zichzelf afstompen (het maar doorstaan, zichzelf uitschakelen)
- Actief verzet (tegen de dader ingaan)
- Compenseren (troost zoeken in positieve gedachten, elders erkenning zoeken)

We geven van elke rubriek enkele voorbeelden.

- Vluchtgedrag:

  'Het slachtoffer is tot tweemaal toe weggelopen van huis. Verder hield ze zich bezig met de dieren (kippen).' (melding uit periode 1945-1965) (weglopen)

  'Het slachtoffer vroeg een slot voor haar kamer, maar kreeg dit niet. Ze probeerde in het weekend zo lang mogelijk op te blijven; totdat iedereen thuis was, dan pas ging ze naar bed, om niet te worden overrompeld.' (melding uit periode 1995-nu) (direct contact met dader vermijden)

  'Mevrouw veranderde van een branie-achtig, vrolijk meisje in een stil en teruggetrokken, depressief persoon.' (melding uit periode 1980-1995) (zich terugtrekken en onopvallend houden)

- Wegduwen van het misbruik:

  'Slachtoffer dacht toentertijd dat het "normaal" was. Ze heeft nooit iets gemeld, geen klacht of aangifte ingediend. Ze dacht aanvankelijk dat het normaal was en later was ze bang weer ergens anders naar toe te moeten. Ze had al zoveel meegemaakt en zovele wisselingen gehad.' (melding uit periode 1965-1980) (denken dat 'het' erbij hoort)

  'Het slachtoffer is met de situatie omgegaan door er niet over te praten, gewoon buiten gaan spelen. Ze heeft het over zich heen laten komen alsof het niet gebeurd was.' (melding uit periode 1945-1965) (ontkennen, bijv. het gebeuren verdringen of tegen zichzelf zeggen: 'het is niet gebeurd', 'het was per ongeluk', 'het was een kinderfantasie')

- Zichzelf afstompen:

  'Ze sloot zich af en hoopte dan maar dat het snel voorbij zou zijn.' (melding uit periode 1965-1980) (het maar doorstaan)

  'Het slachtoffer heeft zich staande kunnen houden door overlevingskracht, doorzettingsvermogen en haar gevoel uitschakelen.' (melding uit periode 1995-heden) (zichzelf uitschakelen, i.h.b. de eigen gevoelens uitschakelen)

- Actief verzet:

  ‘Ze hield zich staande door te dreigen dat ze het ging zeggen.’ (melding uit periode 1945-1965)

- Compenseren:

  ‘Ze hield zich staande [...] door zich terug te trekken op haar eigen kamer met een foto van de biologische moeder.’ (melding uit periode 1945-1965) (troost zoeken in positieve gedachten)

  ‘Door middel van sporten en muziek heeft het slachtoffer zich staande kunnen houden.’ (melding uit periode 1965-1980) (elders naar erkenning zoeken, bijv. in schoolse prestaties of werken)

De vraag rijst welke overlevingsstrategieën overheersen in de meldingen. We zagen vooral ‘vluchtgedrag’ (o.a. weglopen kwam in een aantal verhalen naar voren), ‘wegduwen van het misbruik’ en ‘zichzelf afstompen’ terugkeren. Verder viel ons op dat er ook slachtoffers waren die meerdere strategieën tegelijkertijd gebruikten. Dit blijkt uit het volgende citaat waarin we de strategieën ‘zich terugtrekken en onopvallend houden’ en ‘elders erkenning zoeken’ terugvinden:

> *‘Mevrouw heeft geleerd te overleven en zich aan te passen, was timide en teruggetrokken. Op school wilde ze echter de beste zijn, daar erkenning halen.’ (melding uit periode 1965-1980)*

Deze overlevingsstrategieën konden niet verhinderen dat kinderen zich verdrietig, verlaten, angstig, beschaamd of schuldig gingen voelen omwille van wat er gebeurde. We geven enkele voorbeelden waarin deze gevoelens naar voren komen:

> *‘Als gevolg van het seksueel misbruik waren haar prestaties op school onvoldoende, ze had totaal geen motivatie. [...] Mevrouw was een bang, nerveus meisje zonder een greintje zelfvertrouwen. Ze stotterde in die tijd heel erg. Ze heeft een muur om zich heen gebouwd en is haar hele leven alert gebleven.’ (melding uit periode 1945-1965)*

> *‘Ze schaamde zich omdat ze altijd de schuld bij zichzelf is blijven leggen.’ (melding uit periode 1980-1995)*

3.3.1.3.6 Wat gebeurde er met de signalen die de pleegkinderen gaven?

De meldingen bevatten informatie over de personen aan wie pleegkinderen signalen gaven dat ze seksueel misbruikt werden en de reactie van deze personen. Verder leerden we iets over de context van de jeugdzorg ten tijde dat de slachtoffers de signalen gaven.

Wanneer pleegkinderen het seksueel misbruik naar buiten brachten, deden ze dit meestal aan een volwassene uit hun (directe) omgeving, in het bijzonder aan hun pleegmoeder of hun voogd. In sommige gevallen werd het misbruik gemeld aan een familielid (bijv. de biologische

ouder), buren, een vriend(in), een geestelijke of een professional (bijv. een leidster in een tehuis, een huisarts).

Enkele keren kwamen we tegen dat iemand anders iets opmerkte bij het slachtoffer en op die manier het misbruik aan het licht kwam. Het volgende citaat is hiervan een voorbeeld:

> *'De leiding van de instelling kreeg door dat het niet goed ging en heeft mevrouw in een ander gezin geplaatst. Ze weet niet wie de melding heeft gedaan. Wel heeft ze later gehoord dat andere pleegkinderen ook misbruikt zijn door de pleegvader.' (melding uit periode 1980-1995)*

Het zou interessant zijn na te gaan wat de aanleiding is geweest voor pleegkinderen om het misbruik te gaan vertellen. Dit werd echter niet systematisch gevraagd en in de meldingen troffen we er slechts sporadisch informatie over aan. Aanleidingen die ons opvielen, waren: een zelfmoordpoging, de komst van een vriendje, een verblijf in een vakantiepleeggezin, een hoogoplopende ruzie, een feest, misbruikend gedrag van de dader ten aanzien van een ander slachtoffer, een werksituatie.

Er waren echter ook vele pleegkinderen die het seksueel misbruik niet hebben kunnen melden. De redenen hiervoor waren talrijk. Slachtoffers meldden niet omdat:

- ze van oordeel waren toch niet te zullen worden geloofd
- ze te bang waren
- ze op keken naar de dader
- ze zich heel erg schaamden om te vertellen dat ze misbruikt werden
- ze zich te zwak en te afhankelijk (van hun pleegouders) voelden
- ze niet begrepen wat er was gebeurd en het ook niet konden benoemen
- ze niet wisten dat je zoiets aan iemand kon melden
- ze niet wisten aan wie je zoiets kon vertellen/melden
- ze vreesden terug naar een instelling te zullen moeten wanneer ze het vertelden
- het niet gepast werd gevonden om met vreemden over zulke dingen te praten
- ze vonden dat het geen zin had
- ze de kans ertoe niet kregen (bijv. omdat er steeds anderen bij waren als ze hun voogd spraken)

Angst, schaamte, onwetendheid en onmacht waren belangrijke obstakels, zoals mag blijken uit onderstaande voorbeelden:

> *'Ze durfde niet. Als de voogd kwam, zaten haar pleegouders er ook altijd bij.' (melding uit periode 1945-1965)*

> *'Het misbruik is niet onder de aandacht gebracht, tot haar achttiende heeft het slachtoffer nooit geweten hoe de constructie met haar ouders in elkaar zat. Ze heeft nooit een voogd gezien.' (melding uit periode 1965-1980)*

> *'Het slachtoffer heeft geen klacht ingediend en geen aangifte gedaan. Ze dacht dat ze toch niet zou worden geloofd en wist niet dat dit kon.' (melding uit periode 1965-1980)*

'Het slachtoffer heeft het misbruik nooit onder de aandacht gebracht. Hij had het gevoel dat dit helemaal geen zin had. In het pleeggezin [slachtoffer was eerder al misbruikt in een tehuis] ging het precies hetzelfde. Waar hij kwam, het gebeurde altijd. Dus het zal wel horen, dacht hij.' (melding uit periode 1980-1995)

Er waren slachtoffers die het misbruik pas gingen melden nadat ze al jaren uit het pleeggezin weg waren. Ook dan was er vaak een bepaalde aanleiding die maakte dat men de stap kon zetten, bij vrouwelijke slachtoffers bijvoorbeeld het krijgen van een kind:

'Pas toen zijzelf een dochter kreeg, heeft zij de gebeurtenissen aan een maatschappelijk werker verteld.' (melding uit periode 1980-1995)

Sommige slachtoffers, ten slotte, meldden het misbruik voor het eerst bij de commissie Samson. Ze hadden nog nooit eerder iets naar buiten gebracht:

'Het misbruik is niet onder de aandacht van anderen gebracht. Het is de eerste keer dat mevrouw erover praat.' (melding uit periode 1965-1980)

Hoe reageerde de omgeving op het verhaal van het pleegkind? Volgens de melders domineerde ongeloof. In vele verhalen lazen we dat de persoon aan wie werd gemeld niet geloofde dat er seksueel misbruik was. Het verhaal van het pleegkind werd ontkend of afgedaan als een verzinsel, fantasie of leugen. Deze reacties van ongeloof werden vaak vergezeld door negatieve reacties (bijv. verwijten dat het kind een leugenaar was, fysieke straf). Of er werd gezegd dat het kind zich niet zo moest aanstellen, of dat het ondankbaar was om zoiets te zeggen. Andere negatieve reacties die het ongeloof vergezelden, waren bagatelliseren, ridiculiseren, minimaliseren of weglachen van het misbruik of het kind de schuld geven. We geven enkele voorbeelden:

'Toen ze het vertelde [aan voogdes en pastoor], werd er niet naar haar geluisterd, mocht ze haar verhaal niet afmaken en werd haar gezegd dat ze dankbaar moest zijn. Ook de pastoor luisterde niet. Er is met de melding niets gebeurd en geen aangifte gedaan (slachtoffer wist in de jaren vijftig echt niet dat dit kon).' (melding uit periode 1945-1965)

'Het slachtoffer heeft gemeld bij haar voogd en pleegmoeder. Geen van beiden geloofden haar. Pleegvader zou haar voor leugenaar hebben uitgemaakt en dat geloofde haar pleegmoeder wel.' (melding uit periode 1965-1980)

'Mevrouw heeft het gemeld aan een extra kracht op [naam instelling], ook aan vader, de voogd en de directeur. Omdat ze er niet goed over kon praten, zei de directeur dat ze zich vergist moest hebben.' (melding uit periode 1980-1995)

'Het slachtoffer en haar zusjes werden niet geloofd. Er werd hen gezegd dat meisjes die zonder aanwezige vader opgroeien dit soort verhalen hebben.' (melding uit periode 1995-nu)

Welke stappen ondernam men om het pleegkind te helpen? Dit hing uiteraard heel erg af van hoe geloofwaardig het verhaal was voor de omgeving van het pleegkind. Als de eerste reactie er een van ongeloof was, lag het voor de hand dat er weinig tot niets gebeurde met het signaal. Soms werd er wel geluisterd naar het pleegkind, maar werd met de boodschap niets gedaan, omdat men niet wist hoe ermee moest worden omgegaan. Of werd het kind gesust en aangemaand niet verder te gaan met zijn klacht ('je moet er maar niets van zeggen'). Of met een kluitje in het riet gestuurd (bijv. 'we zullen het in de gaten houden'). Tot slot zagen we ook gevallen waar het kind wel werd geloofd en stappen werden gezet (bijv. naar politie en gerecht, het kind verplaatsen...). We gingen na of er verschillen waren tussen de tijdsperioden met betrekking tot het meldgedrag van kinderen en de reactie hierop. We deelden de antwoorden in vier categorieën in: 1) 'het slachtoffer meldde niet', 2) 'het slachtoffer meldde maar er gebeurde niets met het signaal' (d.w.z. het slachtoffer werd niet geloofd, uitgelachen, gestraft, het misbruik werd gebagatelliseerd, enz.), 3) 'het slachtoffer werd verplaatst zonder dat aangifte werd gedaan' (naar een ander pleeggezin, een tehuis, de biologische ouder), en 4) 'er werd aangifte gedaan'. Enkele antwoorden moesten in de categorie 'geen informatie' worden ondergebracht. We zagen verschillen tussen de perioden. In de periode 1945-1965 domineerden categorie 1 (27,1%) en 2 (37,5%). Een beperkt percentage pleegkinderen werd verplaatst zonder dat aangifte werd gedaan (14,6%) en een nog beperkter percentage deed aangifte (8,3%). Twee slachtoffers uit deze periode deden aangifte nadat ze uit pleegzorg weg waren. In de periode 1965-1980 domineerde zeer sterk categorie 1. Meer dan de helft van de slachtoffers (51,5%) meldde niet. Dan volgde categorie 2 (27,3%). Er was geen enkele aangifte, maar vijf slachtoffers dienden later een aangifte in. Het percentage verplaatsingen bedroeg 12,1%. Vanaf de periode 1980-1995 steeg het percentage slachtoffers dat meldde. Slechts 16,2% deed in de periode 1980-1995 geen melding. Het percentage meldingen waarmee niets gebeurde was nog steeds hoog (32,4%), maar het percentage aangiften steeg zeer sterk (27,0%). Twee slachtoffers deden overigens later nog aangifte. Het aantal verplaatsingen zonder dat aangifte werd gedaan bleef stabiel (16,2%). In de periode 1995-nu ten slotte slonk het percentage slachtoffers dat niets meldde verder tot 6,9% en steeg het percentage aangiften tot 34,5% (één slachtoffer deed later nog aangifte). Het percentage meldingen waarmee in de ogen van de melder niets gebeurde, bleef hoog (31,0%) en het percentage verplaatsingen zonder dat aangifte werd gedaan stabiel (10,3%).

Tot slot gingen we na wat de slachtoffers vertelden over de werking van de jeugdzorg. Volgende zaken vielen op (vooral, maar niet uitsluitend in de eerste twee tijdsperioden):

- pleegkinderen hadden weinig contacten met hun voogd en de mensen van pleegzorg (bijv. pleegzorgwerkers)
- er was weinig toezicht vanuit jeugdzorg op het pleeggezin
- er werd weinig gevraagd aan kinderen en er werd weinig met hen gepraat
- seksualiteit was een taboe-onderwerp

We geven enkele voorbeelden ter illustratie:

> *'Meneer heeft er nooit over gesproken in die tijd. Jeugdzorg kwam alleen het eerste jaar langs, maar hij is nooit apart genomen voor een gesprek. Men vroeg hem niet hoe het met hem ging. Dit neemt hij jeugdzorg erg kwalijk: hij kon nergens zijn verhaal doen.' (melding uit periode 1965-1980)*

‘Mevrouw weet niet zo goed meer hoe en of het gemeld is aan de leiding van Bureau Jeugdzorg. Ze vertelt dat alle communicatie met Bureau Jeugdzorg met de pleegmoeder is geweest zonder haarzelf erbij. Mevrouw heeft ooit één gesprek gehad met haar voogd.’ (melding uit periode 1980-1995)

‘Moeder [melder] vond het raar dat haar dochter bij een gezin wordt geplaatst dat niet door jeugdzorg gecontroleerd is.’ (melding uit periode 1995-heden)

3.3.1.4 Conclusies

In deze kwalitatieve analyse van de meldingen over seksueel misbruik in de pleegzorg hebben we volgende thema’s belicht: de context van de uithuisplaatsing, de kenmerken van het misbruik, de daders en de gezinnen, de wijze waarop slachtoffers zich staande hielden, en de manier waarop met hun signalen werd omgegaan. Hoewel de gegevens niet van die aard waren dat we kunnen spreken van een representatieve steekproef van slachtoffers, kunnen op basis van de analyses die we verrichtten toch enkele conclusies worden getrokken over de aard en de omstandigheden van seksueel misbruik in pleegzorg en de manier waarop er mee werd omgegaan:

1) Regelmatig werden pleegkinderen in hun thuissituatie geconfronteerd met verwaarlozing of interpersoonlijk geweld. Een aantal onder hen was het slachtoffer van seksueel misbruik in het gezin of op een andere plek. Verder waren nogal wat pleegkinderen niet aan hun eerste plaatsing toe.

2) Het seksueel misbruik werd door een meerderheid van de pleegkinderen gerapporteerd als ernstig, dit wil zeggen intrusief, langdurig en frequent. Daar komt bij dat de daders vaak volwassenen waren van wie het kind afhankelijk was, het misbruik gepaard ging met dwang en geweld en samenhing met andere vormen van kindermishandeling.

3) Het seksueel misbruik kon volgens de slachtoffers op velerlei manieren ontstaan: naar aanleiding van een bepaalde gelegenheid, vanuit ‘spel en stoeien’, geleidelijk aan, in samenhang met negatieve condities bij slachtoffer, dader of pleeggezin, in de context van straf, of zonder directe aanleiding.

4) Daders werden getypeerd als stiekem en dominant. Sommigen hadden een hoog aanzien en genoten respect van hun omgeving.

5) Ook de pleeggezinnen genoten volgens sommige melders respect van hun omgeving. Naar buiten toe leek alles er netjes, maar ze leefden geïsoleerd en hadden weinig contact met de buitenwereld. De rol van pleegmoeders wisselde van fysiek afwezig tot helpend en positief reagerend op signalen van het kind.

6) Om zich staande te kunnen houden, gingen pleegkinderen vluchten, het misbruik wegduwen of hun gevoelens uitschakelen. We zagen weinig pleegkinderen die bij machte waren zich actief te verzetten tegen het misbruik of compenserende strategieën te gebruiken.

7) Veel pleegkinderen gaven geen signalen aan hun omgeving uit angst, schaamte, onwetendheid of onmacht. Vooral in de perioden 1945-1965 en 1965-1980 durfden kinderen niet te melden en als ze het toch deden, werd aan hun signalen weinig geloof gehecht. Vanaf de jaren tachtig veranderde dit. Het aantal kinderen dat meldde steeg, evenals het aantal aangiften.

8) De slachtoffers hadden volgens eigen zeggen weinig contact met hun voogd. Ook met andere professionals was het contact beperkt. Over het algemeen kregen ze weinig gelegenheden om te praten.

3.3.2 Een analyse van de verhalen van slachtoffers

Via gesprekken met slachtoffers die ons hiervoor de toestemming gaven, hoopten we het beeld van seksueel misbruik in pleegzorg diepgaander te kunnen beschrijven vanuit het kindperspectief.

3.3.2.1 Onderzoeksvragen

We hadden grosso modo dezelfde onderzoeksvragen als bij de analyse van de meldingen (3.3.1). We wilden weten 1) wat het verhaal van de slachtoffers over de context van de uithuisplaatsing was, 2) hoe volgens hen het misbruik was kunnen ontstaan, 3) wat ze zich herinnerden van de dader, 4) hoe ze het leven in het pleeggezin beleefden en wat voor gezin het was, 5) hoe ze zich staande hielden in de periode van het misbruik, 6) welke signalen ze aan hun omgeving destijds hadden gegeven en hoe er met deze signalen werd omgegaan. Verder wilden we de slachtoffers laten vertellen over wat het misbruik in het pleeggezin voor hen had betekend in hun verdere leven (vraag 7). Tot slot vroegen we hen welke adviezen (tips) zij voor de jeugd- en pleegzorg hadden ter voorkoming van seksueel misbruik van pleegkinderen (vraag 8).

3.3.2.2 Methode

We konden omwille van de korte duur van het project slechts een beperkte groep van slachtoffers interviewen. We vonden het belangrijk om te variëren naar leeftijd. We wilden minstens één slachtoffer per tijdsperiode interviewen.

De slachtoffers werden geselecteerd op basis van het geanonimiseerde bestand van meldingen dat de commissie ons had gegeven. We konden in dat bestand zien of slachtoffers nog wensten te worden gecontacteerd voor onderzoek. Slachtoffers die niet meer wensten te worden benaderd, werden uit de selectie gehouden. Ook de meldingen die door een andere persoon dan het slachtoffer werden gedaan, bleven buiten beschouwing. De overgebleven meldingen werden per tijdsperiode geordend en er werd gekeken of de melding voldoende substantieel was (d.w.z. of er voldoende informatie stond bij de vragen die de commissie had gesteld). Meldingen waarin slechts weinig informatie stond over voor ons onderzoek relevante vragen werden buiten beschouwing gelaten. Zo bleven er per tijdsperiode meerdere meldingen over die in aanmerking kwamen voor het verdiepende interview. Enkel voor de tijdsperiode 1995-nu bleef er maar een beperkt aantal meldingen over, dit omdat in deze periode veel minderjarige slachtoffers zaten. Per periode kozen we twee meldingen uit. Deze keuze legden we voor aan de commissie. De commissie contacteerde de slachtoffers. In totaal werden dus acht slachtoffers geselecteerd.
Zes van de acht slachtoffers berichtten tijdig aan de commissie dat ze aan het onderzoek wensten mee te werken. Allen waren vrouwen. Ze werden door ons telefonisch gecontacteerd en er werd

een afspraak gemaakt. Behalve uit de periode 1995-nu vonden we uit alle perioden minstens één slachtoffer bereid voor een interview.

Aan de telefoon legden we uit wat de bedoeling was van het interview, hoe lang het ongeveer zou duren (1,5 à 2 uur) en dat het een open en narratief karakter had. Er werd gevraagd of we het interview mochten opnemen met een voice-recorder. Alle slachtoffers gaven hiervoor hun toestemming. Verder werden praktische afspraken over tijdstip en locatie van het interview gemaakt.

De interviews gingen door bij mensen thuis (2), bij de commissie in Den Haag (1), in het Verweij-Jonker Instituut te Utrecht (1) en in de universiteit van Groningen (1). Eén interview gebeurde omwille van omstandigheden via de telefoon.

Slachtoffers werd op het hart gedrukt dat de data zeer vertrouwelijk zouden worden behandeld, dat geen namen van personen of instanties zouden worden genoemd in het rapport en dat de geluidsbandjes zouden worden vernietigd nadat de interviews waren uitgetypt.

De interviews kunnen worden gekarakteriseerd als 'narratief' en sluiten nauw aan bij wat in de literatuur *episodic interviewing* wordt genoemd (Flick, 2006). We zoomen in op een bepaalde episode en bepaalde gebeurtenissen in het leven van de participanten, in casu het leven in het pleeggezin, het seksueel misbruik en de gevolgen hiervan. We hanteerden bij het interviewen een semi-gestructureerd format (zie Bijlage 4). De leidraad van het interview bestond uit open vragen, die we baseerden op de hogergenoemde onderzoeksvragen (bijv. 'Kan u me vertellen hoe u destijds in pleegzorg bent terechtgekomen?', 'Wat weet u nog over de eerste dagen in dat pleeggezin?', 'Kan u eens schetsen wat voor gezin dit pleeggezin eigenlijk was?', 'Hoe ging het er aan toe in dat gezin?', enz.).

We probeerden ervoor te zorgen slachtoffers zo weinig mogelijk druk op te leggen tijdens het interview. Ze mochten vertellen wat ze kwijt wilden. We deelden hun bij het begin mee dat alles wat ze ons vertelden van betekenis was en waarde had voor het onderzoek. Het viel ons op dat de slachtoffers het erg belangrijk vonden om te mogen deelnemen aan het onderzoek, voor zichzelf, om gehoord te worden en een beetje stem te krijgen, maar ook voor het algemeen nut, met het oog op de preventie van seksueel misbruik van pleegkinderen in de toekomst. Tegelijkertijd mochten we ervaren dat het voor hen helemaal niet vanzelfsprekend was om deel te nemen en te vertellen wat hen was overkomen. Het interview rakelde vele nare herinneringen op en bracht de pijn en onmacht van destijds weer naar boven. Sommige slachtoffers gaven te kennen dat ze de dagen vooraf intens bezig waren geweest met hun verhaal om zich mentaal op het interview voor te bereiden. Enkelen praatten er met hun omgeving over en één slachtoffer vertelde dat ze haar hulpverlener had laten weten dat ze zou deelnemen aan het onderzoek. Eén slachtoffer werd bij het interview vergezeld door haar partner.

Twee slachtoffers gaven ons een ego-document (resp. een boekje met zelfgeschreven verhalen voor kinderen en een schriftje waarin ervaringen waren opgetekend). In het bijzonder de tekst in het schriftje konden we in de analyse betrekken. Verder hadden we de beschikking over het verslag van een gesprek dat de commissie-Samson had gevoerd met de pleegzus van een van de geïnterviewden.

Nadat de interviews waren uitgetypt, werden ze gecodeerd. We hebben de verhalen open gecodeerd en thematisch geanalyseerd, volgens de principes van narratief onderzoek (Flick, 2006; Riessman, 2008). Daarbij konden we in belangrijke mate gebruik maken van het codeerschema van de meldingen (cf. 3.3.1.2.2). Immers, zes van de acht onderzoeksvragen (vragen 1 tot en met 6) kwamen overeen met de vragen die we ons ten aanzien van de meldingen stelden. Vragen 7 (betekenis van het misbruik in het levenstraject) en 8 (tips) waren nieuw.

3.3.2.3 Resultaten

De zes slachtoffers die we interviewden kwamen uit drie van de vier tijdsperioden. Hun leeftijden varieerden van 32 tot 70 jaar. Twee van hen waren seksueel misbruikt (in de thuissituatie) voor ze in het pleeggezin kwamen. Twee slachtoffers waren al eerder geplaatst, in een pleeggezin, respectievelijk tehuis.

Omdat we beloofd hebben dat de gegevens zeer vertrouwelijk zouden worden behandeld, worden geen namen van personen, plaatsen, voorzieningen of instanties genoemd. Citaten uit de interviews of andere bronnen worden door elkaar gebruikt, zonder aanduiding van respondent of tijdsperiode.

3.3.2.3.1 Context van de uithuisplaatsing

De slachtoffers werden om diverse redenen en op verschillende leeftijden uit huis geplaatst. Hun ouders konden niet meer voor hen zorgen of waren gestorven door oorlog of ziekte. De leeftijden waarop de slachtoffers uit huis werden geplaatst, varieerden tussen 3 jaar en (ongeveer) 12 jaar. Opvallend is de manier waarop de plaatsing gebeurde. Bij verschillende slachtoffers ging de plaatsing naar eigen zeggen nogal onderhands. Eén slachtoffer werd geplaatst binnen haar familiale netwerk (bij grootouders) en twee andere slachtoffers kwamen terecht in een pleeggezin dat ze al kenden. Het waren gezinnen in de buurt of de wijk, waar ze als kind al speelden.

> *'Die pleegouders van mij woonden op dezelfde flat als waar wij toen woonden. Die woonden alleen op de negende etage. Met die mensen mocht ik mee op vakantie, had ik bij mijn moeder dus niet, want ja die had weinig geld. Ik heb nog twee zusjes en ja, van het een kwam het ander. Ik mocht bij die mensen gaan logeren in de weekenden. [...] Eh ja, ik ging terug bij mijn moeder eventjes, ik ging weer in de weekenden logeren, ik mocht mee op vakantie. Na de vakantie wilde ik eigenlijk niet meer naar huis, omdat ik het toch naar mijn zin had op een bepaalde manier.'*

> *'Ik zeg altijd dat het de schuld is van mijn zusje. Nee, dat is een grapje, hoor. Maar in dat gezin ging mijn zusje altijd spelen, toen mijn moeder nog leefde.'*

De andere slachtoffers hadden vooraf contact met hun pleeggezin. Eén slachtoffer dat in het recentere verleden werd geplaatst, bezocht meerdere pleeggezinnen, op zoek naar een 'klik':

> *'We zijn toen eigenlijk... ja, ik was toen redelijk jong, maar wat ik me kan herinneren dat we misschien een maand of twee bepaalde gezinnen zijn gaan bezoeken om te kijken of de klik er was en of dat wel wat voor mij was. Mijn moeder had eigenlijk bij iedereen zoiets van: nou nee, nee, nee. Totdat we bij de familie [naam pleeggezin] terechtkwamen, en dat was best wel een groot gezin. Ze hadden toen [naam kind], dat was een gehandicapt pleegkind, hun eigen zoon [naam] en nog een pleegmeisje, maar dat was een baby'tje. [...] Maar tijdens het eerste bezoek was er gewoon een klik, ik had het hartstikke*

naar mijn zin, ik vond de andere kinderen heel leuk en mijn moeder had ook daardoor zoiets van, hé dit gaat hem worden. Zo gezegd, zo gedaan.'

3.3.2.3.2 Situatie van het misbruik

Het misbruik kan bij alle slachtoffers zonder uitzondering ernstig worden genoemd. De feiten waren erg intrusief, het misbruik ging gepaard met penetratie, en de daders waren volwassen verzorgers of volwassen leden van het pleeggezin. Alle daders gebruikten geweld, fysiek dan wel geestelijk. Twee slachtoffers werden door meerdere personen misbruikt, één door twee en één door drie personen.
Net als in de meldingen kwam naar voren dat de daders dreigden dat het pleegkind zou verplaatst worden naar een tehuis of gesloten inrichting, wanneer het iets over het misbruik naar buiten bracht. Dit beangstigde de slachtoffers en bracht hen in verwarring:

'Hij vertelde mij dan ook wel op dat moment: als je dit tegen iemand zegt, dan moet je naar een tehuis en daar is niemand, je hebt niemand, dus zeg maar niks want ja, je hebt niemand anders. Nou ja goed, dat spookt dan toch wel een beetje door je gedachten en dat neem je ook wel serieus, want ja ergens had ik ook zoiets van "het klopt niet", maar kon ook niet helemaal mijn vinger erop leggen wat er dan niet aan klopte. Maar vooral die dreiging maakte het voor mij, of tenminste bedreiging, maakte het voor mij dat het wel heel serieus was.'

De slachtoffers konden nergens naar toe en beseften dit. Meerdere slachtoffers vertelden dat ze het seksueel misbruik vreselijk vonden en een rotleven leidden, maar geen andere keuze hadden. In het pleeggezin waren ze verzekerd van een dak boven hun hoofd.
Enkele slachtoffers konden zich nog herinneren hoe het seksueel misbruik was begonnen. Zeker bij twee slachtoffers was er sprake van een grooming-proces en een geleidelijk begin van het misbruik. Bij een van hen ontstond het misbruik toen ze op de schoot van haar pleegvader ging zitten:

'Maar goed, in ieder geval zit ik een keer op schoot, dat was met de schaatswedstrijden en zij [dochter] lag op de bank, die dochter was ziek. En hier zit moeder, want toen had je nog een vader- en moederstoel, – ik weet niet of die er nog zijn, ik heb ze nooit gehad hoor – en ik zat bij hem op schoot en we zaten naar het schaatsen te kijken en ... wat die handen deden dat was wel heel ... want ja, ik wist dat het daar lekker voelde, maar het klopte toch niet?! Nou, dan bevries je. Die moeder zit daar, die dochter zit daar in de kamer.'

Bij het andere slachtoffer leek het misbruik er al te zijn in de tijd dat ze vakanties bij het pleeggezin doorbracht en er dus nog niet voltijds was geplaatst:

'Ik heb zelf terug zitten denken van hoe is het eigenlijk begonnen? Ja, met wat lichte aanrakingen en aanrakingen... en omdat ik eigenlijk geen vader- of moederliefde gehad heb, wist ik eigenlijk niet wat normaal was en wat niet. Dus ja, ik heb er eigenlijk gewoon helemaal als kind zijnde niet bij stilgestaan. Ja, ik werd natuurlijk verwend, ik kreeg speelgoed, ik kreeg leuke dingen,

kleertjes. Dat zijn toch die omkoopdingen. Ja, dat heb je natuurlijk pas later in de gaten. Als kind zijnde heb je dat niet in de gaten, want ja...je vindt het leuk. Lieve mensen natuurlijk dan, want je krijgt een cadeautje. Mijn eerste horloge heb ik van mijn pleegouders gekregen, toen woonde ik nog bij mijn moeder.'

Bij dit slachtoffer ging het proces van verleiden door de pleegvader zo ver en was het zo langdurig en intens dat zij naar eigen zeggen 'gehersenspoeld' was. Ze vertelde dat ze als tienermeisje op het behang van haar kamer had geschreven: 'Ik ben verliefd op [naam pleegvader]'.

Een slachtoffer dat de eerste keer dat ze werd misbruikt nog scherp voor ogen heeft, rapporteert het volgende:

'En dat gebeurde de eerste keer, dat zal ik ook nooit vergeten, toen lag ik in mijn bed. Ik sliep met [naam], mijn oudste pleegzusje, op één kamer – en we hadden een stapelbed en ik sliep boven – en hij komt, nou ja goed, voor hem is het natuurlijk twee voeten op een tree zeg maar, met twee stappen om al oog in oog met mij te staan terwijl ik boven lig. En nou ja goed, het strelen, het aanraken en naïef dat ik was op die leeftijd – ik was zeven en een half, ik zou bijna acht worden – had ik nog heel sterk het gevoel van nou, als ik maar doe alsof ik slaap, dan komt het allemaal wel goed, dan gaat ie vanzelf weg. Helaas liep dat anders. Hij had zoiets van ik til je op uit bed, en nam me mee naar beneden. Hij legde mij neer voor onze oude gaskachel en kwam met een boekje, wat ik ook nooit meer zal vergeten [...], met van die platen waarop ... die heel ouderwets waren en achterhaald. En nou ja goed, daarbij zei die van: dit gaan wij doen en ik ga je daarin leren en dat komt wel goed. En nou ja, van het een op het andere moment zat hij in mij. Ik heb toen gezegd van: au, dat doet pijn. Hij is er wel op dat moment gelijk mee opgehouden, heeft me vervolgens gewoon weer netjes op bed gelegd en nou ja, ik ben gaan slapen en de volgende dag ... een beetje weggestopt of ja, nou ja goed in ieder geval niet erover praten en niks zeggen want nou ja...'

3.3.2.3.3 Karakteristieken van de dader

De karakteristieken stiekem en dominant die we in de meldingen tegenkwamen, zagen we terugkeren in de verhalen van de slachtoffers.

Slachtoffers stonden tevens stil bij hoe de daders overkwamen op de buitenwereld. Ze konden doorgaans vlot praten, goed mensen overtuigen, en lieten zo een goede indruk na bij de buitenwereld. En, in eerste instantie ook bij het pleegkind. Eén slachtoffer vertelde over die eerste, positieve indruk die haar pleegvader op haar maakte het volgende:

'Ja, toen [aan het begin van de plaatsing] leek hij een aardige man te zijn. Je kon alles van hem krijgen. Ik kreeg een pony van hem. Je kon ook liefde van hem krijgen, hij was de vader die je altijd al wou hebben. Maar achteraf stond er wat tegenover.'

Een kenmerk van de daders – vooral pleegvaders – dat de informatie uit de meldingen aanvult, was hun drang naar controle op het leven van het pleegkind en de dwingende manier waarop ze dit deden. Sommige pleegvaders controleerden letterlijk alle facetten van het leven van hun slachtoffer, zelfs de intiemste. Een voorbeeld:

> *'Dus van mijn tiende tot mijn achttiende heb ik een heel groot risico gelopen, want ik hield als kind zijnde niet bij wanneer ik menstruatie moest krijgen. Dat deed hij [pleegvader] allemaal. Hij hield dat bij.'*

Wanneer de slachtoffers in hun tienerjaren een vriendje hadden, kwamen pleegvaders tussen het meisje en haar geliefde staan. Ze verboden hun de omgang met hun geliefde en zorgden ervoor dat er een vroegtijdig einde aan de relatie kwam. Ook isoleerden ze soms het pleegkind van haar biologische ouders. Het was alsof het meisje hun bezit was. Wanneer zij een poging deed contact te leggen met de buitenwereld, werd dat bruusk afgeremd.
Een gevolg van het gedrag van de daders was dat pleegkinderen voor hen een zeer grote angst hadden, die vele gevolgen had voor hun leven en vele jaren mee werd gedragen, zelfs nadat het misbruik al was gestopt, ze elders waren ondergebracht en volwassen waren. Sommige slachtoffers hebben tot op de dag van vandaag angst om de dader tegen te komen. Enkele voorbeelden:

> *'Ik durfde geen vriendinnen mee naar huis te nemen, omdat ik bang was dat die ook aan hun zou gaan zitten.'*

> *'En toen [nadat het misbruik werd gemeld] hebben ze voor mij een pleeggezin gezocht en daar ben ik terechtgekomen, maar daar liep ik steeds weg want ik was bang voor die man. En daar liep ik steeds weg en ja, die mensen konden dat ook niet uithouden, dus daar moest ik ook weer weg.'*

Tot slot merken we op dat slachtoffers vaak aan het gedrag van de dader of aan zijn gezicht konden zien wanneer het misbruik ging gebeuren. Eén slachtoffer vertelde dat haar pleegvader nooit aandacht voor haar toonde en 's ochtends amper 'goeiemorgen' tegen haar zei. Maar soms toonde hij wel plots 'interesse' voor haar. Hij vroeg dan bijvoorbeeld als ze van school thuis kwam hoe haar dag was geweest. Die momenten van 'interesse' werden steevast gevolgd door misbruik.

3.3.2.3.4 Karakteristieken van het pleeggezin

De voornaamste karakteristieken van de pleeggezinnen uit de meldingen werden bevestigd in de verhalen van de slachtoffers: respect van de buitenwereld, sociale isolatie, interpersoonlijk geweld. Verder kwam in de verhalen aanvullende informatie over de pleeggezinnen naar voren. Het kwam soms voor dat er meerdere pleegkinderen in het pleeggezin werden misbruikt. Dat was het geval in drie pleeggezinnen. Eén slachtoffer gaf aan zich te herinneren dat ze getuige was geweest van het misbruik van haar jongere zus ('dat blijft je hele leven bij'). De kinderen wisten soms van elkaar dat ze misbruikt werden, maar konden of durfden er niet met elkaar over praten. Eén slachtoffer vertelde dat een jonger pleegzusje dat pas twee weken in het pleeggezin was, haar kwam zeggen dat haar pleegvader aan haar zat. Het slachtoffer dat door diezelfde pleegvader al

langere tijd werd misbruikt, gaf aan dat ze met dit kind niet in gesprek was kunnen gaan, omdat ze bang was, niet wist hoe er mee om te gaan (ze had over het misbruik dat zij onderging nog niet aan anderen verteld) en ook helemaal geen band met dit kind had. Het pleegzusje was overigens enkele weken later weg uit het pleeggezin, dat aan crisisopvang deed.

Verder gaven sommige slachtoffers te kennen dat ze meermaals werden vernederd, dit los van het seksueel misbruik. Ze hadden het gevoel er niet te mogen zijn, er niet bij te horen en er niet toe te doen. Soms werd hen dat letterlijk zo gezegd. Ook sociale uitsluiting, achterstelling en pijnlijke confrontaties met hun achtergrond waren aan de orde van de dag:

> *'Maar ja, mijn moeder speelde op die flat de hoer. Dus wat denken die mannen: zo moeder, zo, dochter. Althans, zoiets zegt mijn pleegvader altijd hé. Mijn pleegvader vond mij altijd... ja, een hoer, een sloerie, een mannenverslindster.'*

> *'En we mochten er nooit zijn, wij zijn in het pleeggezin continu gezegd dat wij weggehaald zouden worden, dat we naar een internaat zouden gaan en met z'n allen...'*

> *'Ja ... ja, ik ging heel graag naar school. Ik ben nooit een held geweest in studeren, maar toen op school hadden ze gezegd van, ik zou wel naar de mulo kunnen en daar had ik dan om ... dat gezin gevraagd, en dan werd er gezegd: nou, mijn kinderen hebben nooit gestudeerd, dus hoef jij het helemaal niet.'*

> *'Wij waren waardeloos. Er werd door mijn pleegmoeder gezegd: 'jij zal op je vijftiende een kind hebben! En ik zal er niet voor zorgen.'*

Volgens de slachtoffers zetten de pleeggezinnen jeugdzorg op het verkeerde been en deden ze zich beter voor dan ze waren. Als de gezinsvoogd op bezoek kwam, moesten de kinderen zich kalm houden en deed iedereen zich heel netjes voor. Soms werden de kinderen met een smoes uit de buurt van de gezinsvoogd gehouden. Ze kregen geen kans de gezinsvoogd of pleegzorgwerker apart te spreken. Volgende citaten illustreren het gedrag van pleeggezinnen ten aanzien van de gezinsvoogd:

> *'Hoe wij thuis ons stil moesten houden als de gezinsvoogdes langskwam...'*

> *'[...] want iedere keer als hij [voogd] dan belde om een afspraak te maken voor onze hè ... hoe noem je dat ... ontmoeting om even bij te kletsen van hoe gaat het nou, werd die afgewimpeld onder het mom van: oh, ze is buiten aan het spelen, ze is aan het logeren en het gaat zo goed. Dus die man die heb ik misschien in al die jaren dat ik daar als pleegkind zat, twee of drie keer gesproken en dat was het. Voor de rest was er alleen maar contact tussen hem en de pleegouders.'*

De slachtoffers hadden het ook over de rol van hun pleegmoeder. Eén slachtoffer vertelde dat het misbruik soms gebeurde in het bijzijn van de pleegmoeder. Twee slachtoffers hebben het misbruik aan hun pleegmoeder verteld, in aanwezigheid van de pleegvader. Allebei waren ze toen puber, het misbruik was al een tijd aan de gang en ze begonnen opstandig te worden. In beide

gevallen werd de beschuldiging afgewimpeld en werd er niet dieper op ingegaan. In één geval werd door de pleegmoeder gezegd:

> *'[...] maar ja, in elk gezin gebeurt er wel eens wat, wat niet door de beugel kan. Ja, je zou het hem toch moeten vergeven, want ja, waar moet je anders heen?'*

Deze slachtoffers lieten zich in negatieve bewoordingen uit over hun pleegmoeder, omdat ze het misbruik had laten gebeuren en niets had ondernomen om het te stoppen. Volgend citaat is illustratief:

> *'Ik zie gewoon dat het opgebouwd wordt. Dat, je zit huiswerk te maken en daar is de zithoek en jij zit hier aan tafel en daar is de keuken en paps moet naar de wc en ... maar die zit in je nek te kriebelen. Ja, later heb ik begrepen dat dat je erogene zones zijn. Dus ik zei: paps, niet doen, ik moet huiswerk maken. Maar paps ging door. Ik heb daar wat afgeschreeuwd totdat, iedere keer, tot ... dan reageerde zij dan dat het afgelopen moest zijn.'*

Sommige slachtoffers waren verwonderd dat hun pleegmoeder niets in gaten had. In hun herinnering gaven ze signalen dat er iets met hen mis was. Bijvoorbeeld:

> *'Het was gewoon een en al ellende. En die vrouw [pleegmoeder], dat kan ik me eigenlijk toch niet zo goed herinneren, die was toch vaak thuis en toch gebeurde het zo vaak dat ik misbruikt werd.'*

> *'Ja, zij [pleegmoeder] heeft geweten ... ik kan me een situatie herinneren dat ik als klein meisje, dan gaf ze me een kus, en dat ik mijn tong bij haar naar binnen drukte. Dat zijn dingen, dat doen kinderen niet.'*

3.3.2.3.5 Hoe hielden de slachtoffers zich staande?

De analyse van de meldingen toonde overlevingsstrategieën van slachtoffers die we in vijf rubrieken konden onderbrengen: vluchtgedrag, wegduwen van het misbruik, zichzelf afstompen, actief verzet en compenseren.
De verhalen van de slachtoffers die we interviewden, illustreren deze strategieën, zoals uit de volgende voorbeelden blijkt:

> *'Ik heb er tot mijn dertiende gewoond, toen heb ik de benen genomen.'*

> *'Nou ja, als kind zijnde, hoe hield ik dat vol? Ik was blij als ik naar school kon. Dat was de afleiding. Maar ik mocht precies een kwartier voordat de school begon, mocht ik de deur uit. En precies een kwartier na schooltijd moest ik binnen zijn. Dus dat was altijd hard lopen om bij de een of de ander te komen en ik viel altijd ... want daar zat ik van de week nog aan te denken, ik had altijd mijn ellebogen en mijn knieën kapot, omdat ik zo snel moest zijn. Maar dat was gewoon de afleiding.'*

In de verhalen werd duidelijk dat de strategieën evolueerden. Naarmate pleegkinderen ouder werden, gingen ze meer protesteren. Dat gebeurde op verschillende manieren. Bijvoorbeeld door tegen te stribbelen of te weigeren seksuele handelingen te verrichten bij de dader. Andere vormen van protest waren opstandig gedrag, ongehoorzaamheid of veel discussiëren. Vertellen dat je misbruikt werd, was heel erg moeilijk. Zoals eerder aangegeven, gooiden enkele slachtoffers het er bij hun pleegmoeder uit, maar werd er niet naar hen geluisterd, werden feiten gebagatelliseerd en werd er niet ingegrepen. Het was ook erg moeilijk voor de slachtoffers om aan iemand te vertellen wat er gaande was. Ze waren bang, machteloos en hun leven werd volledig gecontroleerd door de dader. Eén slachtoffer vertelde ons dat ze eens op het punt stond het misbruik, dat toen al vele jaren bezig was, bij de politie te gaan melden, maar hier op het laatste moment van af zag:

> *'G: Ik kan me wel herinneren nog dat ik een keer met een vriendinnetje, wij woonden een eind buiten de stad, dat wij samen naar de binnenstad gegaan zijn. Toen ben ik naar het politiebureau gegaan, ik zie me nog staan, stond ik voor een loket... maar ik wist niet naar wie ik moest vragen. Want daar wilde ik mijn verhaal gaan vertellen. [...] En ja, ik wist niet naar wie ik moest vragen en toen ben ik maar weer weggegaan.*
> *I: En hoe oud was u toen, weet u dat nog?*
> *G: Ik denk een jaar of dertien, veertien.'*

Ondanks hun overlevingsstrategieën leden de pleegkinderen onder de situatie en waren ze erg bang, gespannen en verdrietig. Ze voelden zich onzeker, zochten naar bevestiging, positieve aandacht en liefde en hadden toen ze wat ouder werden schuldgevoelens bij wat er gebeurde. Ze geloofden dat ze een aandeel in het misbruik hadden.
Twee slachtoffers gaven aan meerdere keren zelfmoord te hebben willen plegen. Een van hen getuigde:

> *'Ik heb ook heel vaak een neiging gehad bij mijn pleegouders om van negen hoog naar beneden te springen, om een raampje open te draaien en te zeggen van: nou, hier ga ik. Ik heb het niet gedaan.'*

Eén slachtoffer slaagde erin om over het misbruik te vertellen tegen haar beste vriendin. Vlak voordien had ze heel angstig gereageerd in de les biologie die over seksuele voorlichting ging *('Ik ging helemaal achteraan zitten.')*.

Sommige slachtoffers konden positieve herinneringen ophalen over zichzelf als kind en over hoe ze zich staande hielden bij het misbruik:

> *'Maar ik moet ook eerlijk zeggen: ik heb ook nooit gehuild. Huilen kende ik niet, ook niet als ik zo geslagen werd of mishandeld, ook niet.'*

> *'[...] gelukkig was ik wel een redelijk sterke persoonlijkheid [...]'*

3.3.2.3.6 Hoe ging de omgeving met signalen om?

We rapporteerden hierboven dat sommige slachtoffers zich herinnerden dat ze signalen gaven dat er iets mis ging, maar dat deze niet (tijdig) werden gezien of niet werd ingegrepen. Een vraag die men zich stellen kan is of jeugdzorg signalen zag. In één verhaal kwam deze vraag ter sprake:

> *'En ik heb hier [toont een rapport van pleegzorg], waarin dat kort of heel fijn ook geschreven staat, dat mijn zus vertelde over de seksuele spelletjes die onze vader met ons deed. Verderop in ditzelfde rapport praat de Raad van de Kinderbescherming over een bezoekregeling met onze vader. Er is nooit onderzoek gedaan. Er staat zelfs in rapporten dat het pleeggezin waar wij woonden niet ideaal was.'*

Een terugkerend element in de verhalen was dat mensen uit de omgeving van het slachtoffer (buren, vrienden), en professionals (i.c. voogd), niet verbaasd waren toen ze vernamen dat ze seksueel werd misbruikt in het pleeggezin. Ze hadden een vermoeden. We citeren:

> *'G: Kijk, en het is toch zo, ja met de kinderbescherming ook... ja, ik had mensen die ik heel graag mocht, net als die [noemt een naam], die mag ik heel erg graag en dat is gewoon een hele goeie vriend van mij geworden. En we schrijven elkaar, we bellen elkaar, hij komt hier af en toe op verjaardagen.*
> *I: Wie was dat?*
> *G: Dat is de man van de kinderbescherming. Dat is de laatste voogd die ik gehad heb en die had ook, die had echt zoiets van: meid, zegt die, ik heb het altijd al geweten dat er iets niet goed zat. Maar ja, ik was pas uit huis, toen ben ik begonnen met praten.'*

> *'[...] ik kreeg later verkering met de buurjongen (lacht). En zijn vader had van het begin af aan gezegd: nou, het kind is alleen maar in huis gehaald voor de seks. Had er wat mee gedaan!'*

Tot slot meldden enkele slachtoffers dat ze zich weinig herinnerden over contacten met hun voogd en er weinig met hen werd gepraat. Dit deed een slachtoffer besluiten:

> *'Daarom wilde ik ook zo graag aan dit onderzoek meewerken, want het mag gewoon niet gebeuren dat kinderen geen stem hebben (huilt).'*

3.3.2.3.7 Het seksueel misbruik in het levenstraject van de slachtoffers

In de tijd van het misbruik in het pleeggezin kenden de slachtoffers veel onveiligheid. Deze gevoelens verdwenen niet wanneer het seksueel misbruik stopte of het slachtoffer uit het pleeggezin weg was. Bij drie slachtoffers die heftige en langdurige vormen van misbruik en ander interpersoonlijk geweld hadden meegemaakt, bleven deze gevoelens hun verdere leven aanwezig. Dat uitte zich bijvoorbeeld in de vorm van vaak verhuizen of vaak van werk veranderen. Enkele slachtoffers voelden zich eenzaam en opgejaagd en het duurde vele jaren eer ze een plek vonden waar ze het naar hun zin hadden en konden aarden:

> *'Ik ben in mijn leven meer dan dertig keer verhuisd. Omdat ik nooit mijn rust kon vinden.'*
>
> *'[...] dat is zo'n rode draad door mijn leven, ik was altijd op zoek naar een woning en een dak boven mijn hoofd.'*
>
> *'Ik voelde me heel eenzaam altijd, want ik was altijd op zoek naar een huis. En mijn baan zei ik ook altijd wel op, want in mijn werk daar was ik tegen collega's verbaal agressief.'*

Nadat de slachtoffers uit het pleeggezin waren gehaald of meerderjarig waren geworden en het pleeggezin hadden verlaten, begon voor hen een moeilijke periode. Ze waren bevrijd, maar in hun hoofd en lichaam zaten de herinneringen aan het misbruik en de vele vernederingen die ze in het pleeggezin hadden moeten ondergaan. Eén slachtoffer gaf aan dat ze als kind niet zo'n behoefte had aan professionele begeleiding, maar als adolescente en jonge vrouw die kampte met de gevolgen van seksueel geweld, had ze deze behoefte des te meer. De slachtoffers vonden niet altijd hulp, omdat ze niet goed wisten wat er nu eigenlijk met hen scheelde, hulpverleners niet voldoende competent waren in hun ogen (bijv. omdat ze te jong waren en te weinig ervaring hadden) of de hulp niet aansloot bij hun behoeften. Sommigen hadden een periode gekend waarin ze ronddoolden, van de ene relatie in de andere, van de ene plek naar de andere. Eén slachtoffer had een tijdje in de prostitutie gewerkt in het buitenland, een ander slachtoffer had criminele feiten gepleegd. Beiden gaven aan dat ze op die manier probeerden om controle over hun omgeving te verkrijgen.

Problemen die slachtoffers bij zichzelf rapporteerden, waren posttraumatische stress, depressie, agressie, borderlinesymptomen, verslaving, angst voor mannen, op 'foute' mannen vallen, geen grenzen kunnen aangeven, geen vertrouwen hebben in andere mensen of seksuele problemen. Verder hoorden we dat slachtoffers zich schuldig bleven voelen aan het misbruik, het heel moeilijk vonden om te onderkennen dat zij geen aandeel in het misbruik hadden en moeite hadden 'hun leven op de rails te krijgen'. Bij verschillende slachtoffers werden deze problemen bevestigd door psychiaters en andere hulpverleners. Zij waren in therapie geweest, sommigen gedurende vele jaren en met opname in behandelcentra.

Sommige problemen gaan volgens de slachtoffers nooit weg. Daarmee doelden ze op hun angst, pijn, onzekerheid, schuldgevoel, woede en grote behoefte aan bevestiging. Het misbruik blijft altijd aanwezig, het zit altijd ergens in hun hoofd of lichaam. Een slachtoffer gaf aan dat 'het altijd op je harde schijf blijft staan en dat je het niet kan wissen'. Een ander slachtoffer gaf te kennen dat de veroordeling van de dader – zij was zelf bij het proces aanwezig – helend was

geweest voor haar. De gevolgen van het misbruik waren daarmee niet van de baan en ze voelde zich op sommige momenten nog erg kwetsbaar, maar dankzij het proces had ze een periode kunnen afsluiten. Volgende fragmenten illustreren wat slachtoffers bedoelden als ze het hadden over problemen die nooit overgaan:

> *'Kijk, en er zijn ook dingen dat je dan gaat denken van ja hallo, wat heb ik nou? Kijk, als mijn man met mij en de kinderen door een steegje rijdt met allemaal bomen, krijg ik het benauwd. Want op zo'n straatje heeft mijn pleegvader mij een keer genomen. En dat zijn dingen ja, die blijf je gewoon altijd met je meedragen.'*

> *'Maar ik heb nog steeds een ja, dat posttraumatisch stresssyndroom dat is wel een eind weg vind ik zelf, maar ik heb nog steeds een sociale fobie. Dat ik bijna niet onder de mensen durf te komen.'*

> *'Ja, het heeft gewoon ... tuurlijk heeft het wel gevolgen voor de rest van mijn leven, want het is niet iets dat je zegt van ik stop het in een doosje en ja, het is weg. Nee, ik heb er vrede mee maar het is ... ja, het zit wel in je systeem, dat neem je toch wel mee. Ik heb wel bij bepaalde momenten in mijn leven dat ik denk van ja, ik denk als ik dat niet had meegemaakt, dan had ik daar nu niet zo op gereageerd of zo gehandeld.'*

Ondanks het vele leed dat hen was aangedaan in hun jeugd en de gevolgen dat dit had voor hun verdere leven, konden alle slachtoffers positieve dingen opnoemen in hun leven, momenten van geluk, dingen die ze hadden verwezenlijkt, of gunstige vooruitzichten voor de toekomst. We illustreren dit met volgend citaat:

> *'Dus ja, ik ben een heel bezorgd type. En ik heb thuis nooit echt de gezelligheid gehad van samen koekjes of cakejes bakken, verven. Nou, je ziet het, ik heb kinderen en het maakt me eigenlijk helemaal niet uit. Ik hang een plaat op die deur en mijn kinderen mogen een kwast nemen en ze mogen verven op het papier. Alles van school hang ik op wat ze gemaakt hebben. En dat had ik thuis niet. Dus aan de andere kant heb ik zoiets van: ook al heb ik het vroeger nooit meegemaakt, als moeder zijnde vind ik gewoon dat ik dat zelf heel goed uit, in deze wereld. Zeker omdat je het niet meegemaakt hebt.'*

Dit citaat brengt ons bij het thema 'kinderen hebben en ouderschap'. Drie slachtoffers hadden eigen kinderen. Twee slachtoffers die geen kinderen hadden, gaven te kennen hieronder te lijden. Kinderen krijgen was voor de slachtoffers alles behalve evident. Eén slachtoffer gaf aan dat naar de verloskundige gaan en kinderen baren voor haar telkens een drama waren. Het medische onderzoek en de aanrakingen door artsen en verplegend personeel riepen hele nare herinneringen op.

De moeders waren zeer bang dat hun kinderen net als zij het slachtoffer van seksueel misbruik zouden worden. Eén moeder vertelde dat ze het niet kon hebben dat haar echtgenoot met hun elfjarige dochter stoeide en haar op schoot nam, ondanks het feit dat het een onschuldig spelletje

was en er niets gebeurde. Een andere moeder vertelde over haar angst dat haar kinderen iets zou overkomen het volgende:

> *'En ik heb nou gezegd: ik heb vier meiden – mijn oudste meid is zeventien, mijn dochter – ik zeg: als iemand met zijn handen op de verkeerde manier aan mijn kinderen komt, die maak ik dood. Daar ga ik echt voor zitten. Want er is niemand die aan mijn kinderen komt. Ik weet hoe het is, ik weet hoe het voelt, ik draag het altijd met me mee.'*

Tot slot gaven twee moeders aan bang te zijn zelf hun kind te gaan misbruiken. Eén van hen rapporteerde een voorval dat haar erg was bijgebleven. Ze had een zoontje en wist niet dat kleine jongetjes erecties kunnen krijgen. Toen ze het kind wilde verluieren en zag dat het een erectie had, dacht ze dat zij deze had veroorzaakt en dat ze haar kind aan het misbruiken was. Ze was zo overstuur dat ze het kind niet meer verder kon verzorgen en haar man ter hulp moest roepen.

3.3.2.3.8 Welke 'tips' hebben slachtoffers voor de jeugd- en pleegzorg?

De slachtoffers gaven diverse tips om misbruik van kinderen in pleegzorg te voorkomen. We kunnen ze samenvatten als volgt: 'zorgen voor een betere selectie van pleegouders', 'een scherpere controle op het doen en laten van pleeggezinnen', 'informatie geven aan kinderen' en 'praten met kinderen die uit huis geplaatst zijn'.

Een voorbeeld van 'informatie geven aan kinderen', is:

> *'Ik heb tegen mijn kind altijd gezegd van: enge mannen in de bosjes die bestaan niet. Ik zeg [...] het zijn mannen die eerst heel leuk met je gaan spelen en heel aardig tegen je doen, en je krijgt snoepjes van ze en dan denk je van oh, wat een leuke meneer.'*

Eén slachtoffer zei dat er meer naar kinderen in pleegzorg zou moeten worden geluisterd en voegde eraan toe dat dit vanuit een oprechte interesse voor kinderen zou moeten gebeuren en dat werken in de jeugdzorg met kinderen die het moeilijk hebben eigenlijk een roeping is.
Een ander slachtoffer tot slot was minder optimistisch en vond het erg moeilijk om een 'tip' te geven. Ze wees op het feit dat alleen iemand die het heeft meegemaakt goed kan aanvoelen wanneer iemand slechte bedoelingen heeft met een kind:

> *'Ja, die mensen zijn zo geslepen dat ... ja, je kunt een ander daar niet altijd voor behoeden, tenzij dat je het zelf meegemaakt hebt en je ziet iets verdachts in je omgeving, dat je daar dan aandacht aan kunt schenken. Maar anders in een gewoon gezin of wat dan ook, op scholen of wat dan ook, je moet het zelf meegemaakt hebben. En dán weet je eigenlijk pas wat er mis is.'*

3.3.2.4 Conclusies

Wat leren we uit deze zes verhalen van vrouwen die als pleegkind seksueel misbruikt werden? Ze laten ons diverse aspecten van het fenomeen seksueel misbruik in pleegzorg zien, vanuit het

perspectief van de slachtoffers zelf, onder andere hoe het misbruik tot stand kwam, hoe de dader te werk ging, hoe het leven in het pleeggezin was, waar men wel of niet terecht kon als kind en wat er met het signaal dat men gaf gebeurde. Tevens illustreren ze hoe pleegkinderen probeerden om het misbruik te overleven en welke strategieën ze hiertoe aanwendden. Tot slot zeggen de getuigenissen iets over de vele gevolgen van het misbruik en de moeilijkheden en confrontaties die slachtoffers in hun verdere leven hadden.

De verhalen bevestigen vele bevindingen uit de analyse van de meldingen (cf. paragraaf 3.3.1), maar voegen tevens nieuwe informatie toe. Nieuw zijn de in de ogen van de slachtoffers 'onderhandse' manier waarop de plaatsing tot stand kwam, de enorme controle die daders uitoefenden op het leven van hun slachtoffers en de langdurige, negatieve gevolgen van het misbruik.

3.4 Pleegouders over de zorg voor seksueel misbruikte pleegkinderen

We wilden behalve het perspectief van professionals en slachtoffers ook dat van de pleegouders belichten. We wilden op die manier bijkomende relevante informatie verzamelen in onze zoektocht naar een antwoord op de vraag hoe seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg mogelijk is. Het uitgangspunt waarmee we pleegouders hebben benaderd was niet seksueel misbruik van kinderen die in pleeggezinnen verblijven, maar wel de opvang in pleegzorg van kinderen die in hun voorgeschiedenis het slachtoffer waren van seksueel misbruik.

3.4.1 Onderzoeksvragen

We stelden de volgende vragen:

1. Welke ervaringen hebben pleegouders bij de opvang en zorg voor pleegkinderen die in hun voorgeschiedenis het slachtoffer waren van seksueel misbruik?
2. Tegen welke problemen lopen pleegouders aan in de omgang met deze kinderen?
3. Welke behoeften hebben ze in de omgang met pleegkinderen die slachtoffer waren van seksueel misbruik?
4. Welke begeleiding krijgen ze van pleegzorg en wat vinden ze van deze begeleiding?
5. Welke 'tips' hebben ze voor andere pleegouders die zorgen voor een seksueel misbruikt kind?

3.4.2 Methode

We kozen voor een semi-gestructureerd interview en stelden een leidraad samen op basis van de onderzoeksvragen (Bijlage 5). Het interview bestond uit vier delen: 1) ervaringen met seksueel misbruik van kinderen die in het pleeggezin kwamen (bijv. 'Werd in uw gezin ooit een kind geplaatst via de pleegzorg dat het slachtoffer van seksueel misbruik was of bij wie een sterk vermoeden leefde dat het slachtoffer hiervan was?'), 2) voorbereiding op seksueel misbruik bij kinderen die in pleegzorg kwamen (bijv. 'Als het goed is, hebt u een cursus – STAP of onder andere benaming – gevolgd voordat u pleegouder werd over het pleegouderschap, hoe kwam het onderwerp seksueel misbruik hierin naar voren?'), 3) pleegzorg en pleegzorgwerkers in geval van plaatsing van een seksueel misbruikt kind (bijv. 'Heeft uw gezin specifieke hulp ontvangen van

pleegzorg bij dit kind?'), 4) tips voor andere pleegouders ('Heeft u tips voor andere pleegouders die een slachtoffer van seksueel misbruik als pleegkind hebben?').

De pleegouders werden gerekruteerd via Pleegzorg Nederland. Dat gebeurde via een oproep bij de voorzieningen voor pleegzorg. De pleegouders die gemotiveerd waren om aan het onderzoek mee te werken werden door Pleegzorg Nederland op de hoogte gebracht van de doelstellingen en praktische gang van zaken en door ons telefonisch gecontacteerd voor een afspraak. In totaal werden zes pleeggezinnen – allemaal bestandspleeggezinnen – bereid gevonden om mee te werken. We vroegen om het gesprek met één van beide ouders te doen[4]. In vijf van de zes gezinnen interviewden we de pleegmoeder, in één gezin was ook de pleegvader bij het interview aanwezig. We zochten de gezinnen in hun woning op (3) of spraken met hen af in de kantoren van Pleegzorg Nederland te Utrecht (2). Eén interview werd omwille van omstandigheden telefonisch afgenomen. De interviews duurden gemiddeld anderhalf à twee uur en werden op band opgenomen, nadat de respondenten hier de toestemming voor hadden gegeven.

De gemiddelde leeftijd van de pleegmoeders was 53,5 jaar. De jongste pleegmoeder was 44 jaar en de oudste 64 jaar. Alle gezinnen hadden een lange ervaring als pleeggezin en voor meerdere pleegkinderen gezorgd (minimum: drie, maximum: vijfendertig). Alle gezinnen hadden eigen kinderen (er waren twee gezinnen met twee eigen kinderen en vier gezinnen met vier eigen kinderen). Twee gezinnen hadden op het moment van het interview nog een pleegkind in huis. Alle gezinnen hadden nog contacten met tenminste enkele van hun ex-pleegkinderen. De periode waarover de respondenten praatten, besloeg meer dan vijfentwintig jaar (1985-heden).

De interviews werden uitgetypt en de transcripten werden naar de geïnterviewde pleegouders gestuurd met de vraag om na te lezen, aan te duiden of ze het eens waren met wat erin stond, en waar wenselijk de tekst aan te passen. Alle pleegouders reageerden op onze vraag naar een *member check*. Van de inhoud van de transcripten maakten we een thematische analyse. We gingen eerst in elk interview afzonderlijk op zoek naar de belangrijkste thema's (in relatie tot de onderzoeksvragen) en de eventuele samenhang tussen thema's. Vervolgens legden we de thema's die we hadden gevonden over de interviews heen samen en keken naar overeenkomsten en verschillen tussen thema's.

3.4.3 Resultaten

Eerst gaan we in op de ervaringen die de pleegouders hadden met de opvang en zorg voor pleegkinderen die in hun voorgeschiedenis het slachtoffer waren geweest van seksueel misbruik. Alle respondenten hadden ervaring met deze problematiek bij kinderen. Wel vielen ons enkele verschillen op in de verhalen. Deze hadden te maken met het aantal slachtoffers van misbruik dat het gezin had opgevangen, met de mate van zekerheid over het misbruik, en, hiermee samenhangend, met de manier waarop de pleegouders waren te weten gekomen dat hun pleegkind het slachtoffer was van misbruik.

De meeste pleeggezinnen hadden in de loop van de jaren minstens enkele kinderen opgevangen die slachtoffer waren van misbruik of bij wie er sterke vermoedens waren. In sommige gezinnen kwam het probleem zeer vaak naar voren. Eén pleegmoeder gaf aan dat men

[4] Later werden via Pleegzorg Nederland nog zes andere pleegouders bereid gevonden voor een interview. De informatie uit deze interviews kon echter niet meer in dit rapport worden opgenomen, omdat ze werden afgenomen toen het project al ten einde was.

bij vele kinderen die in pleegzorg komen een vermoeden van misbruik kan hebben en verwoordde dit als volgt:

> *'Waarvan we zeker weten drie. En de rest van de meisjes zijn allemaal twijfelachtig.'*

Dit pleeggezin had in totaal al 35 pleegkinderen in crisissituaties opgevangen en richtte zich (de laatste jaren) uitsluitend op meisjes.

Interessant waren de verschillen in informatie over het misbruik die de pleegouders hadden bij de aanvang van de plaatsing. Hier zagen we een grote variatie, gaande van 'we wisten helemaal van niets' tot 'er werd ons meegedeeld dat dit kind seksueel misbruikt was'. Wanneer van tevoren bekend was dat het kind slachtoffer was, werd de pleegouders de keuze gelaten of ze het kind wilden opvangen of niet. In vele gevallen ging het echter slechts om een vermoeden en moest een en ander nog worden onderzocht nadat het kind in het pleeggezin was ondergebracht. We geven enkele voorbeelden om de grote variatie met betrekking tot de zekerheid over het seksueel misbruik te illustreren:

> *'Ja, we wisten het van tevoren. En we hadden zoiets van: we geven ze een veilig huis en voor de rest kijken we wat er gebeurt.'*

> *'Via de voogd werd ons verteld dat er sprake was van seksueel misbruik. En we konden kiezen of we het kind in huis wilden nemen.'*

> *'Nee, wij wisten toen zij hier kwamen er niets van.'*

Samenvattend kunnen we stellen dat pleegouders soms bij aanvang van de plaatsing en op een directe manier werd meegedeeld dat het pleegkind het slachtoffer was van seksueel misbruik, maar soms ook van niets wisten of in onzekerheid leefden over de vraag of er misbruik was in de voorgeschiedenis van het kind.

We vroegen naar de impact die de opvang en zorg voor deze kinderen had op de pleegouders en hun gezin. Naar aanleiding van deze vraag verkregen we informatie over hoe pleegouders met het kind omgingen en welke problemen ze hierbij tegenkwamen.

Een eerste opvallende bevinding was dat de impact in sommige gevallen zo groot was dat zich seksueel misbruik ging voordoen in het pleeggezin. Dit kwam naar voren in de verhalen van drie pleegouders. In één gezin misbruikte een jongen een tijdlang zijn al eerder in haar biologische gezin misbruikte zusje. Nadien ging hij nog andere familieleden van het pleeggezin misbruiken, totdat hij uiteindelijk werd verplaatst naar een tehuis. Voor het pleeggezin was dit een groot drama. De pleegouders voelden zich schuldig en tekortschieten. Bovendien waren hun eigen dochters in het verleden seksueel misbruikt (door iemand van buiten het gezin) en hadden ze expliciet aan jeugdzorg te kennen gegeven geen pleegkinderen te willen die het slachtoffer waren van seksueel misbruik. Door de gebeurtenissen met de pleegkinderen werden hele nare herinneringen opgerakeld en kwam het verleden weer heel dichtbij. In een ander pleeggezin was er een éénmalig incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag van een ouder pleegkind ten aanzien van een eigen kind. De pleegmoeder had geprobeerd uit te zoeken of dit pleegkind het slachtoffer was van misbruik in zijn biologische gezin, maar dat werd niet duidelijk. In het derde

pleeggezin was er een vermoeden van misbruik tussen twee pleegkinderen: een jongen ging bij een meisje in bed liggen, dit vanaf de eerste nacht. De pleegouders vonden dat de situatie niet te vertrouwen was, ook al bleef in het ongewisse of het meisje dit ongewenst vond. De jongen werd korte tijd later verplaatst, al werd niet bewezen dat er misbruik was.

Opvallend in de drie verhalen was dat de pleegouders vooraf niet wisten of de pleegkinderen het slachtoffer van misbruik waren. In het geval van de jongen die zijn zus misbruikte was het misbruik bekend bij jeugdzorg. Geen van de pleegouders had deze incidenten gemeld bij de commissie-Samson. Evenmin waren ze terug te vinden in de incidenten en vermoedens gerapporteerd door professionals (cf. paragraaf 3.2.1).

Wanneer de pleegouders vooraf op de hoogte waren van het seksueel misbruik, was de impact op het pleeggezin anders. De pleegouders neigden er in eerste instantie naar om de omgang met het pleegkind niet te zeer te laten verschillen van deze met de andere kinderen in het gezin. Ze aanvaardden het pleegkind zoals het was en wachtten af hoe het zich gedroeg. Als er zich geen onrustwekkend gedrag voordeed, bleven de pleegouders zo ‘gewoon’ mogelijk omgaan met het kind. Een voorbeeld vonden we terug in het verhaal van een pleegmoeder met een jong pleegkind dat slachtoffer was van misbruik. De vraag was of zij (en haar man) het kind op schoot mochten nemen, iets wat hen door pleegzorg eigenlijk was afgeraden. De pleegouders deden dit toch, ze vonden het raar en sociaal uitsluitend wanneer ze het niet zouden doen. De pleegmoeder vertelde:

> *‘Die [pleegzorg] hebben gesteld: ze mogen niet op schoot; ze mogen niet aangehaald worden, zeker mannen niet. Maar we waren heel eigenwijs, we houden daar geen rekening mee. Want als een kind van drie jaar seksueel misbruikt is en die mag ook nog niet op schoot en ook nog niet naast je zitten. Wij gaan er gewoon mee om zoals we dat ook doen met alle andere kinderen, tenzij ze vreemd gedrag vertonen. Dat ze bijvoorbeeld steeds mijn man gaan opzoeken en tegen hem aan gaan schuren, dan houdt het op. Als ze gewoon net als ieder ander kind doen, dan doen wij ook alsof er niets gebeurd is.’*

Ook deze kinderen hebben geborgenheid nodig en zijn niet gebaat als iedereen tegen hen afstandelijk doet, aldus een andere pleegmoeder:

> *‘We hebben één keer een meisje van anderhalf gehad en die keek niemand aan en die had de handen naar haar toe. Niemand kon haar aanraken, alles wou ze afstoten. Ze was achter met lopen. Binnen een dag begon ze vertrouwen te krijgen en binnen twee dagen zat ze al bij mijn man op schoot. Terwijl ze als de dood was voor mannen. Na een week was het gewoon een normaal kind.’*

Over pleegtieners maakten pleegouders zich meer zorgen. Zij kunnen heel ‘wervend’ zijn, ook tegenover de eigen kinderen van het gezin, zoals blijkt uit het volgende citaat:

> *‘Ja, heel erg letten op je eigen kinderen. Vooral als het meisjes zijn en er komen jongens in het pleeggezin. Want daar gaan ze heel erg graag naast zitten. Het is allemaal heel gezellig en ze doen vriendelijk en amicaal. Dat is niet goed, mag tot op een bepaalde hoogte. Maar niet te aanhalig, dat is een*

slecht teken. Want als er iemand bij mij komt en die vertelt dat ze een pleegkind heeft die de hele tijd bij hem op schoot zit of tegen hem aan, dat ligt elkaar zo goed dan denk ik dat het foute boel is. Dan gaan bij mij de alarmbellen al rinkelen. Want natuurlijk ze mogen goed met elkaar omgaan. Als ze echt misbruikt zijn, ook al weet je het niet, en ze gaan dit gedrag vertonen dan zou ik al aan de bel trekken. Wel zorgen dat ze een meter uit elkaar blijven, want dat gaat elkaar steeds weer opzoeken.'

Twee pleegouders die zorgden voor ernstig misbruikte kinderen gaven aan dat de impact op het gezin van bij het begin zeer groot was. In het ene geval ging het om een jongen met een verstandelijke beperking. Hij was emotioneel erg vlak, moest streng worden gedisciplineerd en heel goed worden opgevolgd. Hij had op een andere plek al kinderen misbruikt en vertoonde soms gewelddadig en pesterig gedrag. Het andere geval betrof een meisje dat op jonge leeftijd door de beheerder van een speeltuin seksueel misbruikt werd, bij het pleeggezin in crisisopvang kwam, maar daar uiteindelijk is gebleven ('het is eigenlijk onze dochter geworden'). Het meisje is nu volwassen en lijdt nog steeds erg onder het misbruik. Deze pleegouders gaan ervan uit dat ze levenslang voor haar zullen zorgen.

Pleegouders zagen bij sommige pleegkinderen signalen die volgens hen konden wijzen op seksueel misbruik. Wanneer ze geen informatie vooraf hadden gekregen, was dat verwarrend. Immers, de signalen waren niet altijd even duidelijk. Ze konden ook anders worden geïnterpreteerd. Vooral bij jonge kinderen bleek het moeilijk om signalen te identificeren. Zij gaven soms eenmalig een signaal en het was gezien hun leeftijd erg moeilijk om met hen in gesprek te gaan en uit te maken of ze echt iets naars hadden meegemaakt. We geven enkele voorbeelden van signalen:

'Wel een jongetje dat altijd bij vader en moeder in bed heeft geslapen en die heeft wel heel veel gezien. En zijn broer kan perfect vertellen wat de seksuele handelingen zijn. Ik denk dat hij dat gezien heeft. Maar ook als vader moeder mishandelde. Er heeft zich aardig wat afgespeeld in bed. Toen hij net bij ons in huis was, toen waren we net aan het verbouwen. Wij sliepen op zolder en daar kwam hij nooit want het was een hele steile trap. Met Moederdag kreeg ik ontbijt op bed en hij werd ook naar boven gedragen en hij raakte volledig in paniek toen hij ons in bed zag liggen. Normaal was hij heel afstandelijk en heel boos. Maar nu kroop hij werkelijk tegen mij aan. En hij kroop helemaal in een hoek en klampte me helemaal vast. Ik dacht: "wat een raar gedrag". We zijn maar het ontbijt beneden gaan eten. En toen was hij weer normaal.'

'Maar ook een jongen, die hebben we niet eens kunnen handhaven omdat de meisjes niet veilig waren. Dan moet hij een werkstuk maken en dan maakt hij het over seksueel misbruik. En dat zegt toch wat. Dat zijn voor mij signalen dat er meer gebeurd is.'

Omwille van de achtergrond van de pleegkinderen en de problemen die deze met zich bracht, hadden sommige pleegouders specifieke behoeften bij de zorg en de opvoeding. Niet bij alle pleegouders en niet ten aanzien van alle pleegkinderen waren de behoeften even groot. De

behoeften die de pleegouders meldden, hadden betrekking op de periode voor de komst van het pleegkind (de voorbereiding) en de periode dat het pleegkind in het gezin woont.

De behoeften die pleegouders in de voorbereidingsfase hadden, gingen voornamelijk over informatie. Wat is seksueel misbruik? Wat doet het met kinderen? Welke zijn de gevolgen en welke behoeften hebben kinderen die er slachtoffer van zijn? En wat doet seksueel misbruik met pleegouders en hun gezin? Sommige pleegouders gaven aan dat ze deze informatiebehoeften vervuld hadden gezien in de voorbereidingscursus die ze als aspirant-pleegouders hadden gevolgd of in specifieke cursussen over seksueel misbruik, die door de pleegzorginstelling werden aangeboden. Maar er waren ook pleegouders die vonden dat in deze cursussen te weinig concrete informatie werd gegeven, de realiteit toch weer net iets anders was en ze aan het volgen van de cursus niet zo veel hadden.

Niet alle pleegouders wensen gedetailleerde achtergrondinformatie over het pleegkind. Een stel pleegouders gaf aan dat ze liever geen dossiers van kinderen lazen vooraf, tenzij het strikt noodzakelijke. De informatie uit dossiers maakt het volgens hen moeilijk om het kind met een schone lei te laten beginnen.

Sommige pleegouders rapporteerden qua begeleiding goede ervaringen. Ze werden behoorlijk gecoacht en konden een beroep doen op pleegzorg wanneer dit nodig was. Wel werden enkele knelpunten genoemd: pleegzorgwerkers komen al bij al eigenlijk niet zo vaak langs, er is een groot verloop van werkers in sommige instellingen met als gevolg dat de pleegouders vaak nieuwe gezichten op bezoek krijgen, en vaak wordt het werk door jonge medewerkers uitgevoerd, die nog maar weinig ervaring hebben. Wanneer men tegen ernstige problemen aanliep en met moeilijke vragen zat, woog dit zwaar. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat vooral de pleegouders die met ernstige problemen en vragen werden geconfronteerd in de loop van de plaatsing, het meest klaagden over de begeleiding. Dat was het geval bij de pleegouders die incidenten van seksueel misbruik in hun gezin hadden meegemaakt.

Een pleegmoeder gaf aan hoe volgens haar de ideale begeleiding eruit zou moeten zien:

> *'In ieder geval iemand met kennis van zaken, die echt weet waar hij het over heeft. En die je heel goed kan begeleiden in het therapeutisch begeleiden van het kind. De kinderen zijn zo beschadigd, het gaat zo diep. Dat ze je ook helpen met je eigen gevoelens. Je wordt afgewezen, je wordt neergezet, je wordt overrompeld. Het is zo laveren met zo'n kind. Daar moet iemand wel heel goed voor opgeleid zijn om dat te kunnen. En je moet je zelf heel begeleidend opstellen.*

Een punt van kritiek dat in sommige verhalen naar voren kwam, was het gebrek aan vlotte communicatie in de jeugdzorg. Wanneer partners in de jeugdzorg moeilijk de weg naar elkaar vinden, gaat er informatie verloren en zijn er miscommunicaties. De pleegouders bevinden zich in een onmachtige positie, ze kunnen niet direct met alle partners communiceren. Uiteindelijk is het pleegkind daar de dupe van en dat is niet de bedoeling, want, zoals een pleegmoeder zei: 'Ten alle tijde moet het om het kind gaan.' Hieronder geven we enkele voorbeelden van communicatieproblemen die leidden tot frustratie:

> *'De ene keer is het pleeggezin wat minder enthousiast en de andere keer de jeugdzorg, maar ik vind dat er veel meer communicatie moet plaatsvinden. En een vast persoon, want dan is die weer overspannen en die weer met*

zwangerschapsverlof en dan komt nummer vier weer en nummer vijf kan het daar niet vinden. Zo heb je soms vijf of zes verschillende personen binnen een half jaar en dan weet je zeker dat de plaatsing mislukt is.'

'Wat ik zelf dus wel heel erg vind, de pleegzorg moet alles weer doorgeven aan de voogdij en jeugdzorg. Ik heb duidelijk gemerkt dat die niet samenwerken.'

Tot slot kregen de geïnterviewde pleegouders de mogelijkheid om tips te geven aan andere pleegouders die zorgen voor een seksueel misbruikt kind. Het viel ons op dat onze respondenten ten aanzien van deze vraag een grote voorzichtigheid aan de dag legden. Vooral tips over de omgang met het pleegkind kwamen naar voren. Alert zijn, goed luisteren en praten, waren sleutelwoorden. We illustreren met enkele voorbeelden:

'Alles opschrijven wat je aan signalen en gedrag ziet, bewijs verzamelen. Heel erg aan de bel trekken. Vraag advies aan professionals over bijvoorbeeld wat je wel en niet moet doen en zeggen. Iemand die je kan vertellen hoe je ermee om moet gaan.'

'Toch heel erg op de kinderen letten. Als wij nu weer kinderen zouden krijgen, zou ik heel erg op hun gedrag letten. En als het een jongen is en die gaat met de meisjes naar buiten, ik zal overal kijken wat ze gaan doen. Dus ik zou in het begin toch wel op de kinderen letten. Zijn ze te lang buiten, toch vaker in de schuur of buiten, even kijken: waar zijn ze nu bezig?'

'Heel goed naar ze luisteren. En als het kind zelf niet zoveel zegt, toch proberen om het met heel veel rust en liefde eruit te krijgen. Dat heb je misschien niet zo voor elkaar.'

'Zo open mogelijk erover praten, proberen hun gevoelens te laten uiten over wat er gebeurd is. Heel voorzichtig zijn met aanraken en het kind heel veel ruimte geven. Accepteren dat het gewoon zo is. Verder, je kan niet alles voor het kind. Ze maken zelf een keuze en daar kun je niets aan doen. Je kan met ze praten en normen en waarden uitleggen. Maar dat helpt niet altijd. Je raakt heel snel in een discussie, het is heel moeilijk. Maar denk vooral niet dat je gek bent. Ze kunnen je ontzettend in de war brengen.'

3.4.4 Conclusies

De insteek voor onze interviews met pleegouders was de zorg voor pleegkinderen met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik.

Uit de interviews leerden we dat de impact die een pleegkind met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik heeft op zijn pleeggezin, zeer groot kan zijn. Pleegouders worden onder andere met seksueel probleemgedrag geconfronteerd dat ze heel erg goed moeten proberen te controleren en het misbruik heeft vele gevolgen voor de ontwikkeling van het kind. Een misbruikt kind blijft kwetsbaar. Pleegouders worstelen met de vraag hoe 'normale' affectie te

geven aan hun pleegkind. Moeten ze afstand houden of mogen ze doen als met andere pleegkinderen? Ook de impact op andere kinderen in het gezin is groot. Seksueel misbruikte kinderen weten vaak hun grenzen niet goed te bewaken of moeten nog leren 'neen' te zeggen. Zij zoeken soms affectie via geseksualiseerd gedrag. Zij maken het zichzelf of de andere kinderen in het gezin (eigen kinderen of andere pleegkinderen) hierdoor soms moeilijk. Toch stelden we in de interviews vast dat pleegouders proberen om deze kinderen zo 'gewoon' mogelijk te benaderen en niet anders met hen om te gaan dan met de andere kinderen, en dat ze hier vaak goed in slagen.

Opvallend was de manier waarop pleegouders te weten kwamen dat hun pleegkind een voorgeschiedenis had van seksueel misbruik. Dit kon variëren van 'helemaal niet geweten' tot 'duidelijk vooraf meegedeeld met keuzemogelijkheid voor de pleegouders'. Dikwijls echter waren er slechts vermoedens dat het kind slachtoffer was van seksueel misbruik en moest er nog onderzoek worden verricht om de vermoedens te bevestigen. Er kon dan geen duidelijke lijn worden bepaald hoe met het kind om te gaan en pleegouders leken wel veroordeeld te zijn om een afwachtende houding aan te nemen. In twee interviews kwamen incidenten van seksueel misbruik in het pleeggezin aan het licht. In één pleeggezin was er een vermoeden dat een pleegkind een ander pleegkind misbruikte. Geen van deze incidenten/vermoedens waren gemeld bij de commissie-Samson of gerapporteerd door de professionals die aan onze verdiepende survey meewerkten.

Pleegouders zagen soms signalen bij hun pleegkinderen die volgens hen konden wijzen op seksueel misbruik in het verleden. Maar lang niet altijd waren deze signalen goed te duiden en pleegouders gaven aan nood te hebben aan iemand met specialistische kennis over het onderwerp, die met hen meekijkt en helpt signalen te identificeren en duiden. Vooral bij jonge kinderen vonden ze het lastig om signalen goed te interpreteren.
Pleegouders hadden behoefte aan continue begeleiding bij de zorg voor een pleegkind met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik. Voorbereidingscursussen waren nuttig, maar volstonden niet. Wanneer er in de loop van de plaatsing vragen kwamen of zich incidenten voordeden, was snelle en efficiënte professionele hulp wenselijk. Hier voelden pleegouders zich nogal eens tekort gedaan. Verder rapporteerden pleegouders dat ze behoefte hadden aan een betere communicatie tussen de verschillende partners in de jeugdzorg.

Tot slot adviseerden de pleegouders aan andere pleegouders die seksueel misbruikte pleegkinderen opvangen om heel goed op deze kinderen te letten, aandachtig naar hen te luisteren, en alert te blijven voor de signalen die ze uitzenden.

3.5 Dossieronderzoek bij de William Schrikker Groep naar incidenten van seksueel misbruik in pleeggezinnen[5]

3.5.1 Inleiding

In de periode van november 2011 tot en met februari 2012 werd er archiefonderzoek uitgevoerd bij de William Schrikker Groep in Diemen. Het onderzoek betreft een casestudie over seksueel misbruik van pleegkinderen in de periode 1945-2007. Gezien de aard van het archief van de William Schrikker Groep is voornamelijk gebruik gemaakt van dossieronderzoek. Met het oog op de onderzoeksvragen maar ook met het doel mogelijke nieuwe incidenten van seksueel misbruik

[5] Deze paragraaf werd geschreven door mevrouw Evelien Walhout (Universiteit Tilburg).

op te sporen, is uit het grote aantal pupillendossiers uit de betreffende periode een steekproef genomen. Daarnaast zijn de dossiers van pupillen bekeken waarvan in de afgelopen periode melding van seksueel misbruik is gedaan bij de commissie-Samson.

3.5.2 Karakterisering van de William Schrikker Groep

De William Schrikker Groep (WSG) is een landelijke instelling voor pleegzorg, jeugdbescherming en jeugdreclassering. De instelling richt zich voornamelijk op kinderen met een verstandelijke of lichamelijke beperking, of op kinderen van ouders met een beperking. In 2012 bestaat de WSG precies 70 jaar. In het bezettingsjaar 1942 neemt haar voorganger, de sinds 1931 actieve Vereniging AGO, het voogdij-werk voor kinderen met een beperking op zich onder de naam AGO-Afdeling Voogdij. AGO staat voor Arbeidsinrichtingen voor Geestelijk Onvolwaardigen – ook wel kortweg Arbeid, Gezondheid, Opvoeding – en houdt zich bezig met de werkverschaffing voor mensen met een beperking of achterstand in de regio Amsterdam. In 1970 wordt de AGO-Afdeling Voogdij een zelfstandige rechtspersoon onder de naam William Schrikker Voogdij Stichting (WSVS), vanaf 1977 kortweg William Schrikker Stichting (WSS). In 2004 gaat zij door onder de naam William Schrikker Groep bestaande uit de zelfstandige onderdelen van onder meer pleegzorg en jeugdreclassering. Voor zover bekend stelt de organisatie geen bepaalde levensbeschouwelijke stroming boven de andere.

In 1987 neemt de William Schrikker Stichting de voogdij-afdeling van de *'s* Gravenhaagse Vereniging dr. Schroeder van der Kolk over met ongeveer veertig pupillen en daarmee ook het archief van de organisatie (Brants & van Gennep, 1992). Deze in 1923 opgerichte vereniging richt zich tevens op mensen met een verstandelijke beperking en psychiatrische patiënten en biedt deze mensen naast verpleging en verzorging ook een opleiding en werk. Net als de Amsterdamse Vereniging AGO wil de Haagse vereniging door arbeidsbemiddeling en werkverschaffing deze groep volledig laten deelnemen aan de maatschappij en treedt in de loop van 1940 op als voogdijvoorziening voor zwakzinnige minderjarigen (Brants, 2004).

Aanvankelijk is de William Schrikker Stichting dus bedoeld voor Amsterdamse kinderen. Na enkele jaren worden echter ook kinderen van buiten de gemeente opgenomen en werkt zij tot op heden vooral landelijk. De kinderen worden verspreid over Nederland ondergebracht in pleeggezinnen en internaten. Wel wordt ernaar gestreefd kinderen in een vertrouwde omgeving te laten opgroeien –'geen Amsterdammers in de Achterhoek' (Brants & Van Gennep, 1992) – maar dit lijkt in de praktijk niet altijd haalbaar. De insteek van een vertrouwde omgeving voor de pupil komt ook terug in de hoofdvraag waar het kind met een beperking dat niet meer thuis kan wonen, het best geholpen kan worden: in een pleeggezin of in een internaat. Gedurende de gehele periode krijgt het plaatsen van een kind met een beperking in een pleeggezin steeds de voorkeur en pas als het echt niet anders kan, mag een kind in een inrichting geplaatst worden. De gedachte is vooral dat bij een pleeggezinplaatsing de ontwikkelingsmogelijkheden voor de pupil gunstiger zijn. Daarnaast is pleegzorg goedkoper dan de opvang in tehuizen (Brants & van Gennep, 1992).

De organisatie heeft in de loop van de tijd een flinke groei doorgemaakt. Eind 1942 had de AGO de zorg voor twaalf pupillen. Dit aantal steeg van zesenzestig kinderen in 1945, waarvan ongeveer driekwart in pleeggezinnen verbleef, naar tweehonderdeenendertig in 1952. In de jaren 1950 en 1960 werden jaarlijks meer dan tweehonderd pupillen begeleid waarbij het percentage in pleeggezinnen schommelde rond 40%. Begin jaren 1970 had de WSVS de verantwoordelijkheid over ongeveer tweehonderdzeventig pupillen. Dit aantal steeg hierna van

tweehonderdtweeënvijftig pupillen in 1980 naar vijfhonderdvierenveertig in 1990 en zeshonderdzevenenzestig in 1991 (Brants & van Gennep, 1992). Vooral de beginjaren 1950 en de jaren 1980 lieten een forse groei zien in het aantal begeleide pupillen.

3.5.3 Archieven en archiefbeheer

Omdat de William Schrikker Groep geen overheidsinstelling is, vallen de archieven en het archiefbeheer niet onder de zogenoemde Archiefwet. Wel heeft de Stichting in de loop van de tijd haar pupillendossiers bewaard en ondergebracht in een archiefdepot waar zij zelf het beheer over voert. Daarnaast is er een archief overgenomen van een andere voogdijinstelling, de reeds genoemde ’s-Gravenhaagse Vereniging dr. Schroeder van der Kolk.
Door het ontbreken van een inventaris blijft het grotendeels onduidelijk welke gegevens het archief van de William Schrikker Groep daadwerkelijk bevat. Numeriek zal echter het geheel aan pupillendossiers de belangrijkste groep van gegevens vormen. Mede daarom is voor de gevolgde aanpak van dossieronderzoek gekozen. Daarnaast zijn verzoeken tot het raadplegen van ander archiefmateriaal neergelegd bij de WSG, maar aan dat verzoek werd geen gevolg gegeven. Het betreft hier onder meer de vraag naar eventuele pleeggezinnendossiers, die naast de informatie uit kinddossiers konden worden gelegd ter aanvulling, en mogelijke protocollen voor de werving, selectie en begeleiding van pleeggezinnen.[6]

3.5.4 Bronnenonderzoek en bronnenkritiek

Als voornaamste bron voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van pupillendossiers. De William Schrikker Groep kent drie zelfstandige afdelingen, te weten jeugdreclassering, jeugdbescherming en pleegzorg. Tot 2003 zitten de pupillendossiers van deze drie afdelingen samen in een digitaal registratiesysteem. De dossiers kunnen worden opgevraagd aan de hand van geboortedatum en naam van de pupil. Het geheel aan documentatiemateriaal beslaat de periode vanaf 1942 en betreft pupillen van zowel de *Afdeling Voogdij* van de AGO en haar opvolger William Schrikker Stichting als de *’s-Gravenhaagse Vereniging dr. Schroeder van der Kolk*. Dit betekent dat het in de beginjaren nog vooral gaat om Amsterdamse en Haagse pupillen. Vanaf ongeveer de jaren 1960 betreft het pupillen uit heel Nederland.

Het voordeel van de William Schrikker Groep als casus is het tamelijk seriële karakter van de bron. De pupillendossiers bevatten veelal dezelfde soort informatie over de pupil: een beschikking van de rechtbank met daarin gegevens over de opgelegde maatregel én een uitvoerige Raadsrapportage met gegevens over de voorgeschiedenis van het kind en het gezin. De dossiers worden informatiever in de loop van de tijd waarbij de pupillendossiers uit de vroege periode – tot ongeveer de jaren 1960 – duidelijk zijn gestript en de meest recente dossiers uit de jaren 1990 en 2000 zeer omvangrijk zijn: alles lijkt dan te worden bewaard. Deze recente dossiers bevatten bovendien ook de hulpverlenings- en begeleidingsplannen en bijvoorbeeld

---

[6] In 1971 werd de werving van pleeggezinnen overgenomen door de Centrales voor Pleegzorg al bleef de uiteindelijke selectie en matching wel in handen van de William Schrikker Voogdij Stichting. Deze had nog altijd sterk de voorkeur voor het laten opgroeien van pupillen in een gezin in plaats van een inrichting. Vanaf dat moment begon men vanuit de WSVS ook met het vastleggen van de procedures die gevolgd moesten worden bij het plaatsen van kinderen in pleeggezinnen, de eisen waaraan pleegouders moesten voldoen en de wijze waarop pleeggezinnen begeleid zouden moeten worden (Brants & Van Gennep, 1992).

contactjournaals en verslagen van plaatsingen. Een ander voordeel van deze casus is de beschikbaarheid van individuele gegevens van één instelling voor een zeer lange periode (1945-heden) en voor heel Nederland.

Zoals bij iedere historische bron is er bij de pupillendossiers tevens waakzaamheid geboden. De vroege dossiers bevatten slechts enkele stukken en zijn bovendien vermoedelijk geschoond. Het is onduidelijk wat de regelgeving vanuit de instelling zelf is geweest over het archiveren van de pupillendossiers. Regelmatig is een dossier voorzien van de opmerking 'dossiervernietiging', gevolgd door een datum. Deze datum valt altijd vijf jaar na het bereiken van de meerderjarigheid van de pupil en het is dan ook de vraag of dat dossier 'toevallig' is bewaard of dat delen ervan toch zijn verdwenen.

Het aanleggen van een dossier door de voogdijinstelling begint vanaf het moment dat de pupil onder de verantwoordelijkheid valt van de William Schrikker Groep en wordt afgesloten wanneer de pupil meerderjarig is ofwel wanneer de maatregel niet langer wordt verlengd. Uit de verschillende onderdelen van een dossier, bijvoorbeeld uit het onderzoek dat plaatsheeft wanneer een kind onder de aandacht van de Raad voor de Kinderbescherming komt, kan echter wel veel informatie worden verkregen over de voorgeschiedenis van het kind. We lezen dan bijvoorbeeld hoe de rapporteur het ouderlijk gezin en de thuissituatie heeft aangetroffen. Echter, met het oog op de onderzoeksvragen zijn juist de inhoudelijke verslagen van tehuizen en pleeggezinnen een mogelijk rijke bron. In tegenstelling tot wat werd verwacht, waren deze lang niet altijd aanwezig in de dossiers. Daarbij komt dat informatie over de achtergrond en samenstelling van het pleeggezin – in het kader van dit deelonderzoek niet onbelangrijk – slechts zeer sporadisch aanwezig is. Het verdient nader onderzoek deze gegevens te achterhalen. Te denken valt aan de verslagen van pleegzorgwerkers. De dossiers variëren dus sterk qua inhoud, zowel kwantitatief als kwalitatief. De pupillendossiers bevatten voornamelijk beschikkingen van de rechtbank en eventuele verlengingen met daarin de gegevens over de betreffende maatregel, of de ouders worden ontheven dan wel ontzet uit de ouderlijke macht[7], de gegevens van de oude en nieuwe (toeziend) voogd, verzoeken aan de voogdij-instelling om de voogdij over een pupil te aanvaarden, enz. Soms bevatten de dossiers ook een of meerdere persoonlijkheidstesten. In de vroege dossiers van de jaren 1940 en 1950 is bijna altijd een zogenoemde Staat van Inlichtingen bijgevoegd: een gestandaardiseerd formulier met gegevens. Deze Staat geeft informatie over de thuissituatie en voorgeschiedenis van het gezin en de pupil, gegevens over het wel en wee van de ouders, zijn deze nog in leven, hoe is de gezondheid van de pupil, hoe gedraagt het kind zich, enz. De vooronderzoeken van de Raad voor de Kinderbescherming geven veelal een zeer uitvoerige beschrijving van de achtergrond van het 'bedreigde' kind en brengen tevens een advies uit over de beschermingsmaatregel. Vanaf de jaren tachtig hebben de dossiers een min of meer vaste structuur bestaande uit vier delen. In de eerste plaats betreft het de voor de instelling belangrijke stukken: beschikkingen van de Rechtbank, verzoekschriften, indicatiebesluiten, schriftelijke aanwijzingen, aanwijzing vaststelling bezoekregelingen en verweerschriften. Daarnaast is er de externe rapportage door derden waaronder de voorziening voor Pleegzorg en Jeugdreclassering, de Raadsrapportage van de Raad voor de Kinderbescherming, medische

[7] Het betreft in beide gevallen een kinderbeschermingsmaatregel waarbij de ouders het gezag over de minderjarige verliezen. In het geval van ontheffing is er sprake van ongeschiktheid of onmacht van de ouders. Ontzetting daarentegen berust op moedwillig plichtsverzuim of op onwaardigheid de taak van opvoeder of verzorger te vervullen. Ontzetting heeft daarmee een verwijtend karakter; de schuld ligt bij de ouders. Zie: M. Koens en A. Vonken, *Personen- en familierecht* (Deventer, 2008) 416.

rapportage, persoonlijkheidsonderzoeken, schoolverslagen en overige externe evaluatieverslagen. Vervolgens de eigen rapportage, hulpverleningsplannen, evaluatieverslagen, contactjournaals en overige rapportage opgesteld door de gezinsvoogd. Tot slot is er de overige correspondentie, brieven van en aan de jeugdige, de ouders en de instellingen, afsprakenbriefjes (intern en extern), mutatieformulieren, kopie aanmeldingsformulieren en fax bevestigingen. Het betreft in de meeste gevallen dan ook zeer omvangrijke dossiers (meerdere archiefdozen).

3.5.4.1 Steekproef pupillendossiers

Tussen 1945 en 2003 betreft het archief circa 9000 dossiers, geordend op geboortejaar en (achter)naam van de pupillen. Uit de dossiers is een steekproef getrokken van een bepaald aantal dossiers voor iedere vijf jaar. Voor elk peiljaar – de periode waar we zicht op willen krijgen – zijn de dossiers opgevraagd van twaalf jaar daarvoor. Er zijn in totaal tien peiljaren: 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, en 1990. Daartoe zijn de dossiers getrokken van de geboortejaren: 1933, 1938, 1943, 1948, 1953, 1958, 1963, 1968, 1973, en 1978. Het laatste peiljaar is 1990 omdat vanaf dan informatie over incidenten en vermoedens van seksueel misbruik van pleegkinderen via andere bronnen (i.h.b. professionals) kon worden teruggevonden en we met deze archiefstudie vooral zicht wilden krijgen op incidenten en vermoedens uit vroegere perioden.

Tabel 4 geeft de aantallen bestudeerde pupillendossiers per peiljaar en geboortejaar. Tot en met geboortejaar 1963 konden alle dossiers van het betreffende jaar worden bekeken; het ging om kleine aantallen (bewaarde) pupillendossiers. Voor de geboortejaren 1968, 1973 en 1978 werden minimaal dertig dossiers bekeken. De geboortejaren vanaf 1983 werden door middel van het surveyonderzoek bestudeerd. Wel werden veertien dossiers uit deze periode bekeken. In totaal zijn er tweehonderdvijftien dossiers bestudeerd. In 60% van de getrokken dossiers betreft het mannelijke pupillen en in 40% gaat het om vrouwelijke pupillen. Van de tweehonderdvijftien pupillen hebben ruim tachtig kinderen te maken met een of meerdere pleeggezinplaatsingen. In paragraaf 3.5.5 wordt nader ingegaan op de inhoud van de dossiers met het oog op de onderzoeksvragen (instellingscontext, geleefde praktijk met betrekking tot seksualiteit, aard van de pedagogische relaties...) en het opsporen van mogelijke nieuwe incidenten van seksueel misbruik.

3.5.4.2 Jaarverslagen

Naast het bestuderen van pupillendossiers zijn alle jaarverslagen uit de periode 1972-2010 bekeken op bijzonderheden die mogelijk duiden op incidenten van seksueel misbruik. Er is tevens navraag gedaan over de jaarverslagen van de AGO-Afdeling Voogdij; deze verslagen bevinden zich waarschijnlijk in een andere archiefbewaarplaats. Wel is gewezen op de zogenoemde jaarplannen van de verschillende afdelingen van pleegzorg, jeugdbescherming en jeugdreclassering.

Bij het bestuderen van de jaarverslagen is in het bijzonder gelet op opvallende personeelsmutaties, gevoerde processen, opmerkingen over klachtencommissies en bijvoorbeeld het aangeboden cursusmateriaal voor medewerkers. We vinden echter weinig bijzonderheden. Het jaarverslag van 1987 meldt bijvoorbeeld op pagina 6: ‘De WSG heeft in 1987 langdurig moeten procederen n.a.v. een zeer moeilijk verlopen pleeggezinplaatsing. Het feit dat de WSG in

alle procedures in het gelijk is gesteld, stemt maar zeer gedeeltelijk tot voldoening.' Het heeft klaarblijkelijk tot de nodige onrust en spanning geleid bij pleegouders en medewerkers. Men stelt: 'Leidraad van het handelen is voortdurend geweest dat verantwoordelijkheid dragen voor jongeren onder andere met zich meebrengt dat soms beslissingen moeten worden genomen die niet iedereen voetstoots zal kunnen accepteren.' Een en ander duidt niet direct op een incident van seksueel misbruik.

In het jaarverslag van 1997 wordt gesproken over de klachtenregeling. Er komen in dat jaar vierendertig klachten binnen waarvan het merendeel door een teamleider met gesprekken en brieven afgehandeld kan worden. Vier klachten zijn daadwerkelijk door de klachtencommissie behandeld. Het gaat volgens eigen zeggen om uiterst gecompliceerde zaken 'die door de commissie volledig uitgerafeld worden'. Over de aard van de klachten wordt helaas niets vermeld. In datzelfde jaar krijgen ook de pleeggezinbegeleiders een nieuwe module binnen hun opleiding aangeboden, te weten 'seksueel misbruik bij verstandelijk gehandicapte kinderen'. In de jaren daarvoor wordt niet gerapporteerd over dergelijke cursussen.

Tabel 4 Aantallen bestudeerde pupillendossiers William Schrikker Groep, geboortejaar: 1933-1998

Peiljaar	Geboortejaar pupillen	Aantal bekeken dossiers	Bijzonderheden
1945	1933	4	Alle aanwezige dossiers bekeken
1950	1938	3	Alle aanwezige dossiers bekeken
1955	1943	6	Alle aanwezige dossiers bekeken
1960	1948	8	Alle aanwezige dossiers bekeken
1965	1953	41	Alle aanwezige dossiers bekeken
1970	1958	24	Alle aanwezige dossiers bekeken
1975	1963	25	Alle aanwezige dossiers bekeken
1980	1968	30	30 dossiers getrokken
1985	1973	30	30 dossiers getrokken
1990	1978	30	30 dossiers getrokken
1995	1983	4	4 dossiers bekeken
2000	1988	3	3 dossiers bekeken
2005	1993	4	4 dossiers bekeken
2010	1998	3	3 dossiers bekeken

3.5.5 Resultaten archiefonderzoek pleegzorg

We presenteren de resultaten van het dossieronderzoek voor de vier tijdsperioden (1945-1965, 1965-1980, 1980-1995 en 1995-2007).

3.5.5.1 1945-1965

Vanaf 1945 is er veelvuldig sprake van seksualiteit, seksuele uitingen en seksuele misdragingen door de pupillen. De (gezins)voogdijwerkers zijn zich terdege bewust van seksueel probleemgedrag, dat naar voren komt bij deze groep kinderen. Pupillen zijn zelf dader en begaan ontucht met andere minderjarigen maar vallen buiten een ondertoezichtstelling, ze zetten andere (pleeg)kinderen aan tot seksuele spelletjes en worden 'vroegrijp' genoemd. Daarnaast wordt er ook gesproken over stoeispelletjes, over vormen van lustbevrediging en primitieve impulsen bij

deze kinderen. Sommige gedragingen zouden nu onder de definitie van seksueel misbruik vallen. Het wordt in andere termen beschreven maar men is er wel alert op.

Het gedrag van de pupillen wordt beschreven als uitdagend of verleidelijk. Daarbij kan het kind zelf al seksueel actief zijn. In die gevallen worden mogelijke signalen van seksueel misbruik, al wordt deze term niet gebruikt, gemakkelijk afgedaan als bedenksels van het kind. Kinderen vertonen dat gedrag om aandacht of om iets voor elkaar te krijgen. In andere gevallen wordt het afgedaan als iets onschuldigs: kinderen zijn zoenerig of aanhalerig. Zo merkt een familie waarbij een mannelijke 'debiele' pupil korte tijd verblijft, dat de jongen stiekeme gedragingen vertoont. Wanneer de pupil daarna geplaatst wordt in het burgerweeshuis wordt aldaar gerapporteerd dat hij: 'op seksueel gebied zeer ongeremd kan reageren'. Toch wordt de jongen wederom in een pleeggezin met jonge kinderen geplaatst. Na een bezoek bij dat gezin, noteert de gezinsvoogd: 'Mevrouw S. heeft L. voornamelijk als speelkameraadje in huis genomen'. Even verder: 'Dhr. S. kan heel kortaf zijn. Afgelopen zomer hield de vader L. thuis, omdat hij ziek zou zijn. Dit bleek niet waar te zijn.'

Seksueel probleemgedrag of seksuele spelletjes kunnen verschillende vormen aannemen. In 1958 wordt over een zesjarig meisje gerapporteerd: 'M. zou haar stiefzusje van twee jaar aan haar geslachtsdeel hebben beschadigd […] de vader en stiefmoeder zagen dat M. ook met zichzelf bezig was, waartoe zij de speen van de baby gebruikte.'

Bij deze groep pupillen lijken de algemene kind-risicofactoren voor seksueel misbruik, te weten een geringe weerbaarheid, een laag zelfbeeld, onvoldane noden aan affectie, angst voor liefdeverlies, ontwikkelingsproblemen *en* een verstandelijke beperking (Van Berlo e.a., 2011) aanwezig te zijn. Dat is althans het beeld dat we krijgen uit de vele persoonlijkheidsonderzoeken in de dossiers. Bovengenoemde kenmerken lijken daarom een tamelijk constante factor bij kinderen die met pleegzorg in aanraking komen, maar betreffen tevens het beeld dat hulpverleners van deze kinderen schetsen. Al vanaf 1945 wordt in deze bewoordingen over de kinderen geschreven en heeft men oog voor de kwetsbaarheid van deze specifieke groep kinderen met een beperking of achterstand. Daar komt bij dat een aantal pupillen – we schatten ongeveer 8% – in het ouderlijk gezin al is geconfronteerd met vormen van seksueel misbruik (ontuchtige handelingen) bijvoorbeeld door ouders, stiefouders, of derden. Een in 1933 geboren pupil bijvoorbeeld 'wil echter niet thuis zijn daar hij met zijn moeder in één bed moest slapen, hetgeen hij vies vond'. Andere kinderen geven aan dat een (stief-)vader of broer 'vies bij haar had gedaan'. Er is weliswaar oog voor de problematische seksuele voorgeschiedenis van deze kinderen, er lijkt echter weinig of geen aandacht voor het mogelijke traumatische effect hiervan op de verdere levensloop van de pupillen. In rapportages wordt bijvoorbeeld zelden teruggegrepen op het incestverleden van sommige pupillen.

Door de aard van de bron krijgen we helaas minder zicht op de risicofactoren bij pleeggezinnen zoals sociale isolatie, gebrekkige affectieve communicatiepatronen, misbruik bij pleegouders in de eigen jeugd en perverse seksuele interesses. De pupillendossiers geven hier te weinig informatie over. In enkele dossiers is wel sprake van een korte karakterschets van de pleegouders door de gezinsvoogd en wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat een pleegvader nooit aanwezig is bij gesprekken of zich vreemd gedraagt. Welke conclusies hieraan verbonden moeten worden, blijft echter onduidelijk.

3.5.5.2 1965-1980

Wanneer we specifiek kijken naar de instellingscontext, de heersende seksuele moraal en de cultuur van de instelling, het pedagogisch klimaat en de stijl van leidinggeven, dan kan – voor zover er in de dossiers naar verwezen wordt – gesteld worden dat er bij deze organisatie sprake is van een cultuur waarin openheid en bespreekbaarheid van seksualiteit al vroeg gewoon is. Er wordt in ieder geval een beeld geschetst dat alles bespreekbaar is. Vooral vanaf de jaren zestig met haar seksuele revolutie en 'zedelijke omwenteling' zijn de gezinsvoogden erg betrokken bij de emotionele en seksuele ontwikkeling van de pupillen en het onderwerp seksualiteit en relaties ('vriendjes') wordt – zo lijkt het althans – niet geschuwd. Seksualiteit, seksueel gedrag en ook seksueel probleemgedrag is bespreekbaar en worden tevens nauwlettend in de gaten gehouden. Over een 9-jarig meisje wordt vermeld: 'Geen bepaalde moeilijkheden op het gebied van seksualiteit. Het is de pleegouders alleen opgevallen, dat dit kind liever met jongens dan met meisjes speelt. Pleegmoeder geeft voorlichting.'

In verschillende dossiers laat de gezinsvoogd zich bovendien uit over het 'meegaan met de tijd' op het gebied van seksualiteit en wordt het belang van praten over seks onderstreept. Bij een gesprek tussen een vrouwelijke pupil en haar gezinsvoogd in 1970 vraagt deze laatste of het meisje ook al een vriendje heeft. Hoewel het meisje vriendjes vooral 'vies' vindt, noteert de gezinsvoogd in haar verslag dat zij de pleegmoeder 'zachtjes' heeft aangespoord toch wel naar de huisarts te gaan voor de pil.

Toestanden in het pleeggezin worden door de gezinsvoogdijwerkers terloops opgemerkt en geëvalueerd. Na een pleeggezinsplaatsing van een negenjarig meisje wordt gerapporteerd:

> *'het probleem waarmee men op dit ogenblik wordt geconfronteerd is dat T. frequent masturbeert waarbij er ook een lozing van kleine hoeveelheden urine optreedt. Frequentie, plaats en tijdstip en de enuresis die hierbij aanwezig zijn worden sociaal als storend ervaren.'*

Wanneer het meisje tien jaar is, noteert de gezinsvoogd:

> *'dat de masturbatieproblematiek in wezen een secundair noodsignaal was van het kind dat in de pleeggezinsituatie vast was gelopen. Het gedrag van het kind is ook een uiting van verzet en van gevoelens van verlatenheid. In feite een relatief gezonde reactie wanneer je in aanmerking neemt hoe men op haar reageert. Toen de pleegvader haar op een avond rond vijf uur, toen het al bijna donker was en vochtig weer was, aantrof, buiten zittend, vroeg hij haar: "Wat doe je hier?". Hij liet haar vervolgens zitten, gedurende een uur.'*

Deze pupil wordt vanwege haar problematiek weggehaald uit het pleeggezin. Het blijft echter onduidelijk of er al dan niet plaatsingen van andere pupillen in het gezin volgen.

3.5.5.3 1980-1995

Het beginnende professionaliseringsproces komt onder meer tot uiting in de aard van de stukken in de dossiers uit deze periode, in het bijzonder de uitgebreide hulpverlenings- en

behandelplannen, waarbij wederom aandacht is voor het seksueel probleemgedrag van de pupil. Bij het tonen van overschrijdend seksueel getint gedrag volgt veelal een psychologisch onderzoek, speltherapie, een cursus seksuele vorming of andere maatregelen. Een pupil die begin jaren 1990 wordt verdacht van een seksueel delict met twee achtjarige jongens krijgt als 'alternatieve' straf onder meer een cursus seksuele vorming; de ondertoezichtstelling is verbonden aan een strafrechtelijke procedure.

Daarnaast is er meer oog voor de problematische seksuele voorgeschiedenis van deze kinderen en vooral de gevolgen daarvan. Halverwege de jaren tachtig vindt een pleeggezinplaatsing plaats van een jongen die in het ouderlijk gezin 'blootstond aan plagerijen en geconfronteerd werd met seksuele handelingen, die gezien zijn geestelijke handicap hem op zijn minst in verwarring moeten hebben gebracht'. In hulpverleningsplannen wordt vaak een opmerking gemaakt of er al dan niet sprake is geweest van mishandeling of incest bij het kind en hoe de behandeling daarop af te stemmen.

3.5.5.4 1995-2007

Zonder de tekortkomingen van de bron – waaronder het eenzijdig perspectief – uit het oog te verliezen, lijkt de William Schrikker Groep een tamelijk open en transparante organisatie. Echter, we weten dit alleen in die gevallen wanneer incidenten, terloops of expliciet, worden opgemerkt in de bron. Dan wordt bij signalen van seksueel misbruik in de meeste gevallen snel gereageerd door de gezinsvoogd of jeugdbeschermer. Wanneer zich incidenten van seksueel misbruik voordoen of wanneer er vermoedens zijn in die richting, bijvoorbeeld in het ouderlijk gezin tijdens weekendbezoeken of in het pleeggezin, wordt het kind vrijwel direct uit de situatie gehaald en overgeplaatst en worden bezoekregelingen stopgezet. Daarnaast wordt aangifte gedaan bij de politie. Het blijft uiteraard de vraag wat er niet wordt opgeschreven en waaraan geen gevolg wordt gegeven.

In twee dossiers uit onze steekproef was er daadwerkelijk sprake van een incident van seksueel misbruik. De incidenten vonden plaats in de recente periode en hadden betrekking op seksueel misbruik door een hulpverlener (groepswerker) en door een medebewoner van een logeerhuis. Beide incidenten vonden plaats in een residentiële setting. Er waren dus geen incidenten terug te vinden in de pleegzorg.

3.5.5.5 Meldingen

Naast een steekproef van pupillendossiers zijn tevens dossiers bekeken aan de hand van concrete meldingen bij de commissie-Samson. Hiertoe zijn de persoonlijke gegevens (namen, datums) van meldingen, waarbij de William Schrikker Groep is genoemd, opgevraagd bij de commissie. Na toestemming van de slachtoffers dan wel melders zijn deze dossiers opgevraagd en bestudeerd. Op deze manier kon worden nagegaan hoe een incident van seksueel misbruik werd behandeld en gearchiveerd door de instelling en hoe de reactie is geweest op (signalen van) seksueel misbruik. Van de in totaal vijftien meldingen die betrekking hebben op de William Schrikker Groep konden vier dossiers worden bekeken. In de andere gevallen werd (binnen de periode van het onderzoek) geen toestemming verleend door de melders. Het betreft in alle gevallen meldingen over de recente periode. De slachtoffers zijn geboren vanaf 1980 en de incidenten vinden plaats in de jaren 1990 en 2000. Over de aard van de incidenten kan gezegd worden dat het in twee gevallen gaat om pleegvaders door wie mogelijk meerdere minderjarige slachtoffers zijn gemaakt en één

geval waarbij sprake is van seksueel misbruik binnen een gezinshuis (dit hoort formeel niet bij de pleegzorg) en waarbij de dader niet bekend is. Eén van de vier dossiers is in 2007 door de William Schrikker Groep vernietigd, dit op verzoek van de vader van de pupil. De sporen van seksueel misbruik zijn duidelijk aanwezig in de dossiers, op dezelfde wijze als in de steekproefdossiers waarin incidenten van seksueel misbruik werden aangetroffen.

3.5.6 Conclusie

De dossierstudie leverde geen (nieuwe) gevallen van seksueel misbruik van pleegkinderen op. In dit kader mag echter niet onvermeld blijven dat onze steekproef van pupillendossiers bij de William Schrikker Groep niet alle jaren bevatte, waarop ons onderzoek voor de commissie Samson betrekking heeft. De dossierstudie had vooral als doel een tijdsbeeld te geven van de omgang en behandeling van kinderen met een beperking in de pleegzorg en meer specifiek het omgaan met seksualiteit en mogelijk seksueel misbruik. Anders gezegd: het kwantificeren van de aard en omvang van seksueel misbruik bij de William Schrikker Groep blijft hiermee ondoenlijk. Hoewel geen gevallen van seksueel misbruik werden beschreven, stelden we wel vast dat er veelvuldig sprake was van seksualiteit, seksuele uitingen en misdragingen, en seksueel probleemgedrag bij pleegkinderen. Dit werd enerzijds in termen van uitdagend gedrag en vroegrijpheid beschreven, anderzijds was er ook oog voor de kwetsbaarheid en onschuld van deze kinderen. In beide gevallen kon seksueel misbruik gemakkelijk onopgemerkt blijven. Wanneer we ons verder zouden baseren op eventuele indirecte aanwijzingen van seksueel misbruik, zoals abrupte beëindigingen van pleegzorg die overigens regelmatig voorkomen, dan is tevens uiterste voorzichtigheid geboden. Gevallen waarbij pupillen slechts korte tijd bij een pleeggezin blijven en daarna bijvoorbeeld in een tehuis terechtkomen, worden niet altijd voorzien van een reden of kortweg afgedaan met ‘het klikte niet’. Daar kan van alles achter schuilgaan. De pupillendossiers bleken een rijke bron voor dit onderzoek. Hoewel elders in deze casestudie al uitvoerig is stilgestaan bij de mogelijkheden en problemen van deze bron, verdient het aanbeveling om ook andere bronnen te raadplegen ter verduidelijking en complementariteit. Dat zouden dan vooral gegevens moeten zijn vanuit het perspectief van de pleeggezinnen. De pupillendossiers bevatten immers maar weinig informatie over de pleeggezinnen zelf.

HOOFDSTUK 4

Discussie

In de voorgaande hoofdstukken hebben we het fenomeen seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg bestudeerd. Dat gebeurde aan de hand van een review van de internationale literatuur en een empirisch onderzoek, dat bestond uit vier delen: een rapportage door professionals, slachtoffers en pleegouders en een dossieronderzoek naar incidenten bij één pleegzorgaanbieder: de William Schrikker Groep. In dit hoofdstuk blikken we terug op ons onderzoek. We staan eerst stil bij enkele opvallende resultaten (4.1). Dan bespreken we de sterke punten en beperkingen van ons onderzoek (4.2). Tot slot formuleren we thema's voor verder onderzoek (4.3).

4.1 Enkele opvallende resultaten

Voor we enkele opvallende resultaten uit de verschillende empirische studies naast elkaar leggen op zoek naar een beeld over seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg, is het goed even samen te vatten welke perspectieven zij vertegenwoordigen en in herinnering te brengen op welke tijdsperiode ze betrekking hebben.

In ons onderzoek waren vier perspectieven vertegenwoordigd: de onderzoeker (in binnen- en buitenland), de professional, het slachtoffer en de pleegouder. Dit zijn vier hele verschillende perspectieven. Bovendien verschilde de manier waarop de onderzoeken werden uitgevoerd per perspectief. Hiermee doelen we niet alleen op de methoden die werden gebruikt, maar ook op de manier waarop de onderzoeksgroepen werden samengesteld. De analyse van incidenten en vermoedens was gebaseerd op wat de professionals rapporteerden, die aan onze landelijk uitgezette survey hadden meegewerkt. De respons op onze vraag naar meer uitleg bij de incidenten en vermoedens was echter beperkt. Slechts tien van de achtentwintig instellingen die pleegzorg aanbieden, deden mee. De informatie die het onderzoek naar het perspectief van de slachtoffers heeft opgeleverd, werd volledig bepaald vanuit de meldingen die bij de commissie binnenkwamen. We hebben enkel slachtoffers geïnterviewd die zich tot de commissie hebben gewend. Het groepsinterview en het dossieronderzoek vonden plaats bij één zorgaanbieder. De keuze werd bepaald door de lange geschiedenis van de instelling en de aanwezigheid van een archief. In het onderzoek bij de pleegouders ging het niet in eerste instantie over seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg, maar over de zorg voor pleegkinderen met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik, de impact die het misbruik heeft op het pleeggezin en de behoeften aan begeleiding van de pleegouders van deze kinderen.

Alleen de literatuurreview, de analyse van de meldingen bij de commissie-Samson, de studie van de levensverhalen van slachtoffers en de dossierstudie bij de William Schrikker Groep dekten de gehele periode van het onderzoek (1945-2007). De oudste incidenten en vermoedens die professionals rapporteerden, dateerden van de tweede helft van de jaren negentig. Eén respondente van het groepsinterview met de medewerkers van de William Schrikker Groep was werkzaam in de jeugdzorg sinds het midden van de jaren zeventig. De oudste pleegouders die we interviewden waren pleegouder sinds het midden van de jaren tachtig. Samengevat: alleen de literatuurreview en het onderzoek bij de slachtoffers dekten de vier tijdsperioden die de commissie had vooropgesteld. Het onderzoek bij de professionals deed dit deels (i.h.b. de

dossierstudie bij de William Schrikker Groep). De periode 1995-heden werd door alle studies gedekt.

We zetten enkele opvallende bevindingen op een rijtje.

Het seksueel misbruik dat melders bij de commissie-Samson en professionals in onze survey rapporteerden, was vaak ernstig. Dit bleek uit het intrusieve karakter van de handelingen, het feit dat daders veelal volwassen personen waren van wie het kind afhankelijk was, en de aanwezigheid van geestelijk en fysiek geweld. Verder viel op dat het misbruik, vooral als het in de vroegere perioden werd gerapporteerd, vele jaren kon duren en op jonge leeftijd begon. Vaak kwamen samen met het seksueel misbruik nog andere vormen van mishandeling voor: fysieke mishandeling, (affectieve) verwaarlozing, emotionele mishandeling. We zagen wat betreft de ernst van het seksueel misbruik een grote overeenkomst met wat in de internationale literatuur wordt beschreven.

Er viel ons een samenhang op tussen seksueel misbruik in pleegzorg en eerdere misbruikervaringen. Een groep slachtoffers van misbruik in pleegzorg was al misbruikt voor ze in het pleeggezin kwam. Dit kwam naar voren in de analyse van de meldingen, maar ook in het groepsinterview en de verhalen van de pleegouders. De literatuurreview bevestigt dit. Professionals en pleegouders wezen op het seksuele probleemgedrag dat sommige slachtoffers stellen ten aanzien van volwassenen. Slachtoffers vertelden dat zij niet wisten wat normaal was in de omgang met volwassenen. Ze waren hierdoor extra kwetsbaar. Nu weten wij waar dit gedrag van uit huis geplaatste kinderen vandaan komt en zien we het als een reactie op het trauma van het seksueel misbruik. Maar deze kennis hebben we nog maar een kleine twintig jaar. In de pleegzorg is men nog maar pas begonnen ze in de praktijk te integreren door middel van trainings- en interventieprogramma's voor pleegouders (zie bijv. Hellett & Simmonds, 2003; Johnson, 2006; Van Lieshout, 1997). Niet alleen hun seksuele probleemgedrag maakt deze kinderen kwetsbaar. Ook werd hun basisvertrouwen in volwassenen geschaad en werden hun lichamelijke grenzen en integriteit geschonden. Er werd op een indringende wijze controle en macht over hen uitgeoefend. Dit alles maakt dat deze kinderen bijzondere behoeften hebben. Het is niet vanzelfsprekend om als pleeggezin goed voor hen te zorgen en hen optimale ontwikkelingskansen te geven. Pleegouders zitten met vele vragen. Hoe geef je deze kinderen op een juiste manier de affectie die ze zo hard nodig hebben? Hoe bied je hun een zo normaal mogelijk leven? Hoe maak je hun duidelijk dat je hun grenzen respecteert? Hoe leer je hun plezier te beleven aan hun lichaam? Hoe ga je om met hun traumasymptomen, schuldgevoelens en onzekerheden? Hoe communiceer je met hen over het seksueel misbruik? Hoe oriënteer je hen naar de toekomst? Wat zeg je tegen je eigen kinderen over het misbruik? En tegen familie, vrienden, buren? Hoe ga je om met de gevoelens van deze kinderen ten aanzien van hun biologische ouders? Hoe verhinder je dat ze opnieuw het slachtoffer van misbruik worden? Hoe ga je als mens, ouder, echtpaar, gezin om met het thema seksueel misbruik en het traumatische verhaal van je pleegkind? De pleegzorg in Nederland staat hier voor een grote uitdaging. Het aantal kinderen dat in pleegzorg komt, is het laatste decennium fors gestegen en onderzoek doet vermoeden dat velen onder hen een voorgeschiedenis van seksueel misbruik hebben gekend (Grietens, Van Oijen, & Ter Huizen, 2012; Strijker & Knorth, 2007). Hoe kunnen we voor hen goede pleegzorg organiseren?

Een passend antwoord geven op de vragen en begeleidingsbehoeften van deze pleegouders is verre van eenvoudig. Het veronderstelt bij professionals een gedegen kennis van

wat seksueel misbruik is en welke gevolgen het heeft. Het vergt ook moed om het thema bij pleegouders, kinderen en collega's ter sprake te brengen. Hier is een evolutie gaande. We leerden uit de gesprekken met professionals en pleegouders dat zij nu beter dan vroeger in staat zijn signalen van seksueel misbruik te erkennen bij kinderen. Wel blijft het bij jonge kinderen moeilijk om signalen te identificeren. Professionals slagen er ook beter in om het thema ter sprake te brengen in gesprekken met collega's en pleegouders, hoewel hierin nog een weg te gaan is. Niet bij iedereen is de schroom weg of de kennis even groot. Seksueel misbruik blijft een lastig onderwerp. Dat geldt overigens ook voor andere vormen van kindermishandeling. Het gedrag dat men als een signaal aanzag kan een andere betekenis hebben, de beschuldiging kan onwaar zijn. Wat het moeilijkst blijkt, aldus de respondenten in het groepsinterview, is om adequaat gevolg te geven aan de signalen die men ziet. In gesprek gaan met kinderen bijvoorbeeld is lastig.

We willen wijzen op een andere groep kwetsbare kinderen in pleegzorg: kinderen die al meerdere plaatsingen achter de rug hebben. We zagen deze groep vooral terug in de meldingen en het dossieronderzoek. In de verhalen van pleegouders hoorden we over pleegkinderen bij wie de plaatsing voortijdig diende te worden stopgezet en pleegkinderen die al op andere plekken hadden gezeten. Hoewel al langer bekend is dat foster care drift op kinderen een negatieve impact heeft (Maas & Engler, 1959) en vele inspanningen door pleegzorg worden ondernomen hier iets aan te doen, is het moeilijk stabiliteit te verzekeren. Het meest optimistische cijfer laat zien dat iets meer dan de helft van de pleegkinderen een stabiele plaatsing kent (Van Oijen & Strijker, 2010). De relatie tussen het aantal verplaatsingen van pleegkinderen en seksueel misbruik in pleegzorg werd nauwelijks onderzocht. We kunnen er enkel hypothesen over formuleren. Allicht leggen frequente verplaatsingen een hypotheek op de voorwaarden om tot een goede pleegzorg te komen. Pleegkinderen met een grillig traject in de jeugdzorg gaan zich moeilijker hechten aan verzorgers en bouwen geen thuisgevoel en geen gevoel van erbij horen (belongingness) op. Iedere verplaatsing gaat gepaard met een trauma (Fahlberg, 2008). Deze kinderen lijden op de duur onder complexe trauma's, ontwikkelen hechtingsstoornissen, hebben een groot verlangen naar aandacht en affectie, en vertonen vaak impulsief en ontremd gedrag, omdat ze niet in staat zijn zichzelf te reguleren (Cook e.a., 2007). Hierdoor zijn ze allicht ook kwetsbaar voor seksueel misbruik.

Wetenschappelijk onderzoek leert ons welke de redenen zijn waarom pleegzorgplaatsingen zo vaak voortijdig dienen te worden stopgezet (Sinclair e.a., 2005; Strijker, 2009). De factoren die het meest samenhangen met voortijdige stopzettingen zijn gelegen bij de kinderen en de professionals. Bij de kinderen zijn dit gedragsproblemen, zowel externaliserende (bijv. agressie) als internaliserende (bijv. teruggetrokken gedrag). Bij professionals zijn dit problemen in de relatie en communicatie met pleegouders, een te hoge caseload en een gebrek aan monitoring en follow-up van de plaatsing.

We leren uit dit onderzoek ook dat zich een verdere professionalisering van pleegouders en professionals opdringt. Bij pleegouders kan deze bijvoorbeeld de vorm aannemen van een training om te leren omgaan met gedragsproblemen van pleegkinderen. Maar ook kennis over waar deze gedragsproblemen vandaan komen, is relevant. Pleegouders dienen zich bewust te worden van de impact van de traumatische voorgeschiedenis van hun pleegkind. Ook professionals dienen te worden gesensibiliseerd voor de impact van seksueel misbruik en andere traumatische gebeurtenissen op het leven en het gedrag van kinderen in pleegzorg. Opleidingen besteden hier nu meer tijd aan dan vroeger (toen de kennis hierover nog erg beperkt was), maar

het kan meer en beter. Professionals vertelden ons over hun handelingsverlegenheid en die van hun collega's ten aanzien van seksueel misbruik en spraken hun behoefte uit aan handvatten in de zorg voor deze kinderen en hun pleeggezinnen. Maar ook structurele veranderingen dringen zich op. Professionals gaven te kennen dat er rolverwarring is in de pleegzorg (bijv.: wie praat er nu eigenlijk met het pleegkind?) en de toenemende bureaucratisering een intensief contact met de pleeggezinnen soms in de weg staat. Verder hadden ze het over een hoge caseload en het afgesloten karakter van de pleegzorg. Waar de rollen duidelijk verdeeld zijn en de communicatielijnen transparant zijn – de Deltamethode (PI Research Van Montfoort, 2008) is hiervan een voorbeeld – komt er meer ruimte voor intensiever contact en dialoog met pleeggezinnen en wordt een betere monitoring mogelijk. Intensiever contact betekent ook dat men meer oog krijgt voor het pleeggezin als samenlevingsvorm en voor haar ecologie, dit wil zeggen haar relatie met andere systemen (bijv. familie, school, buurt, zorgsysteem, gezin van oorsprong van het pleegkind) (Fulcher & McGladdery, 2011). Wanneer vele ogen meekijken, kunnen sneller signalen worden gezien dat het niet goed gaat met een kind en wordt het mogelijk om sneller in te grijpen.

Konden pleegkinderen melden en wat was de reactie van de omgeving hierop? Vooral de analyse van de incidenten en vermoedens gerapporteerd door professionals en de analyse van de meldingen bij de commissie gaven hierover informatie. Het dossieronderzoek bij de William Schrikker Groep bood weinig aanvullende informatie. We vonden er geen nieuwe incidenten terug. Gegevens in de dossiers die indirect op incidenten of vermoedens konden wijzen (bijv. de snelle verplaatsing van pleegkinderen) waren te weinig onderbouwd om hier uitspraken over te kunnen doen. We zagen in de meldingen enkele opmerkelijke verschillen in de reacties op signalen tussen de tijdsperioden. Slachtoffers uit de perioden 1945-1965 en 1965-1980 meldden vaak niet (in de periode 1965-1980 bleek dit zelfs bij meer dan de helft het geval te zijn) en deden weinig aangifte, ook niet nadat ze uit pleegzorg waren. Vanaf de jaren tachtig stijgt het aantal slachtoffers dat meldt gevoelig, evenals het aantal aangiften. In de periode 1995-heden komt de categorie aangifte het vaakst voor en blijkt dat aangifte vrijwel steeds leidt tot gerechtelijk onderzoek. Wel blijft in alle tijdsperioden de categorie 'er gebeurde niets met de melding' (volgens de melders, bijv. omdat ze niet werden geloofd) vaak voorkomen. Gemiddeld werd over de perioden heen in de ogen van drie op de tien melders niets met hun signaal gedaan. Verrassend is dat het aantal pleegkinderen dat na melding werd verplaatst, beperkt was in alle perioden. Ook in de meest recente periode. Hier zien we een verschil tussen de rapportages van de melders en de professionals. In de rapportages van de professionals zagen we dat er op elk incident/vermoeden een reactie volgde en deze bestond in meer dan 40% van de gevallen uit het verplaatsen van het pleegkind. We moeten hier wel voor ogen houden dat het gaat om andere incidenten dan deze uit de groep van de melders. Voor zover we konden nagaan, kwam er slechts één incident uit de meldingen in de rapportages van de professionals terug.

Uit de literatuur (cf. Hoofdstuk 1) leerden we dat er vanaf het begin van de jaren negentig systematische screening is van aspirant-pleegouders, gezocht wordt naar een goede match tussen pleegkind en pleegouder en een toenemende professionalisering van pleegouders is via cursussen en trainingen (o.a. over opvang van seksueel misbruikte pleegkinderen). Zagen we hiervan iets terug in de empirische studies? Deels wel. We gingen niet na of het aantal kinderen in pleegzorg dat seksueel wordt misbruikt afnam, maar wel stelden we vast dat door recentere slachtoffers meer werd gemeld (bijv. aan voogden, pleegzorgwerkers) en meer aangifte werd gedaan, zodat het bij politie en justitie terechtkwam. Ook de stijgende alertheid en de gevolggeving door professionals aan signalen, kan worden gezien als een teken van een gunstige evolutie. Hetzelfde

kan worden gezegd van de pleegouders die we spraken. Ze zijn zich bewust van het thema seksueel misbruik en dat het in hun gezin kan voorkomen. Ze zien het problematische van het seksuele probleemgedrag dat sommige pleegkinderen stellen en zijn gevoelig voor mogelijke signalen van seksueel misbruik. Deze alertheid en gevoeligheid hebben echter ook een schaduwzijde. Ze leggen een hypotheek op wat de kracht van pleegzorg is: het 'gewoon' opvoeden in een gezin (van der Maat, 2011). Die kracht mag niet verloren gaan door een te grote verbijzondering van de doelgroep. Toch kan de problematiek van de doelgroep niet worden ontkend. Pleegzorg staat eigenlijk voor een dilemma. Hoever moet de professionalisering van pleegouders bijvoorbeeld gaan? Hoever de follow-up en sturing van plaatsingen? En hoever de veiligheidstaxatie? Zaak is om hier een evenwicht in te vinden en dat is gezien de stijgende zwaarte van de doelgroep, ook in de netwerkpleegzorg, geen eenvoudige opgave.
Verder blijft ons bij dat er weinig werd gerapporteerd over seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg. Dat viel vooral op in het dossieronderzoek bij de William Schrikker Groep. Deze liep tot 1998. Plotse stopzettingen van een plaatsing of onaangekondigde verplaatsingen van een kind werden vermeld in dossiers, maar niet de redenen ervoor. Nieuwe incidenten vonden we niet. Ook de beschrijvingen van incidenten en vermoedens uit het meer recente verleden waren summier. De informatie die professionals ons hierover gaven, vertoonde vele hiaten en was vaak alleen gebaseerd op de herinnering. En Strijker en Van de Loo (2010) rapporteerden in hun studie over stopzettingen van netwerkplaatsingen bij kinderen met beperkingen dat in ruim 10% van de gevallen als reden van stopzetting 'een vermoeden van seksueel misbruik' werd opgegeven. Maar sporen van dit vermoeden waren in de dossiers van de kinderen niet terug te vinden, de informatie was gebaseerd op gesprekken met pleegzorgwerkers. De vaststelling dat incidenten en vermoedens van seksueel misbruik binnen de pleegzorg zo weinig schriftelijk worden vastgelegd, maakt dat het heel moeilijk is om te traceren wat zich heeft voorgedaan en welke maatregelen werden genomen.

Tot slot: wat was de omvang van seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg in Nederland gedurende de periode 1945-2007? Eerlijkheidshalve dienen we toe te geven dat ons onderzoek op deze vraag onmogelijk een antwoord kan geven. De vraag bleek om meerdere redenen niet te beantwoorden te zijn. Ten eerste was de periode waarop het onderzoek betrekking had, erg lang. Hoe verder men teruggaat in de tijd, hoe minder informanten er zijn. Dat bleek onder andere uit onze analyse van incidenten en vermoedens gerapporteerd door professionals in de pleegzorg. Vooral bij de beschrijving van de 'wat oudere' incidenten – we hebben het dan over incidenten uit de jaren negentig van de vorige eeuw – moesten onze respondenten vaak diep gaan zoeken in hun herinnering. Dit gold nog meer voor de vermoedens, die per definitie vager waren. De kans is dus reëel dat professionals sommige incidenten en vermoedens niet hebben gerapporteerd aan ons. Zo stelden we vast dat twee incidenten en één vermoeden die door pleegouders werden meegedeeld, niet voorkwamen in de door professionals gerapporteerde incidenten en vermoedens. Nochtans ging het om organisaties die meewerkten aan de survey. Ten tweede bleken er heel weinig geschreven bronnen te zijn over incidenten en vermoedens (cf. supra). Ten derde vonden we in de wetenschappelijke literatuur nauwelijks aanknopingspunten die ons konden helpen om de vraag naar de omvang te beantwoorden. Nooit eerder werd een studie naar de omvang van seksueel misbruik van pleegkinderen in Nederland opgezet en ook in het buitenland zijn er zeer weinig studies over het thema, bijvoorbeeld studies waarin ex-pleegkinderen werden bevraagd over seksueel misbruik in het pleeggezin. Alleen de wat oudere studies van Fanshel en Shinn (1978) en Fanshel, Finch, en Grundy (1990) uit de Verenigde Staten geven een indicatie: 24% van de vrouwen uit deze retrospectieve studie gaven aan als kind in hun

pleeggezin te zijn lastiggevallen op seksueel gebied, bij de mannen was het percentage 8%. Deze cijfers werden echter niet gerepliceerd door andere onderzoekers en mogen daarom niet worden veralgemeend.

4.2 Sterke en zwakke punten van het onderzoek

Uit de literatuurreview werd duidelijk dat er tot dusver maar weinig onderzoek is verricht dat expliciet focust op seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg. Een sterkte van ons onderzoek is dan ook de expliciete aandacht voor het fenomeen, en dit over een lange tijdsperiode. Ook het inbrengen van verschillende, elkaar deels aanvullende perspectieven, zien we als een sterkte, evenals het gebruik van verschillende methoden.

Het onderzoek heeft ook een aantal beperkingen. We wezen er al op dat niet alle perspectieven de volledige periode van het onderzoek belichtten en dat de onderzoeksgroepen op verschillende manieren en vanuit een verschillende insteek werden gerecruteerd.

We voegen enkele methodologische beperkingen toe. In bijna alle empirische studies was het aantal respondenten laag. Slechts iets meer dan een derde van de pleegzorginstellingen bezorgde ons nadere uitleg over incidenten en vermoedens. We spraken een beperkt aantal professionals, pleegouders en slachtoffers. Het aantal meldingen dat we analyseerden was groot, maar niet alle meldingen bevatten evenveel informatie en sommige thema's (bijv. hoe het misbruik ontstond) kwamen slechts in een beperkt aantal meldingen naar voren. Ze werden spontaan meegedeeld en niet systematisch nagevraagd. Verder waren er ontbrekende data, in het bijzonder in de rapportages van professionals over incidenten/vermoedens. In het dossieronderzoek bij de William Schrikker Groep werden enkel kind- en geen pleeggezindossiers bestudeerd. De vraag naar pleeggezindossiers werd aan de organisatie voorgelegd, maar het antwoord bleef te lang op zich wachten om hier een start mee te kunnen maken. Dit alles maakt dat de uitspraken die we doen, gebaseerd zijn op kleine aantallen en dat we voorzichtig moeten zijn met het generaliseren van onze bevindingen. De meervoudigheid van perspectieven die we in het onderzoek inbrachten, compenseerde wel in enige mate voor de kleine aantallen. Hierdoor konden we het onderzoeksmateriaal trianguleren en werd het mogelijk opvallende bevindingen te beschrijven (cf. paragraaf 4.1). Een laatste methodologische beperking heeft te maken met het feit dat niet alle materiaal door meerdere personen werd geanalyseerd. De levensverhalen van slachtoffers bijvoorbeeld werden maar door één onderzoeker geanalyseerd. Omwille van tijdsgebrek en ethische redenen was het niet haalbaar hier een tweede onderzoeker bij te betrekken.

Dan zijn er nog twee inhoudelijke beperkingen. De eerste is dat we weinig informatie hebben over seksueel misbruik van pleegkinderen met een (verstandelijke of fysieke) beperking. Deze groep kwam uiteraard wel aan bod in de studies bij de William Schrikker Groep (groepsinterview en dossieronderzoek). Professionals rapporteerden slechts enkele incidenten/vermoedens bij kinderen met een beperking, het aantal meldingen bij de commissie was beperkt en slechts één pleegouder bracht een verhaal over een pleegkind met een (verstandelijke) beperking. Een tweede inhoudelijke beperking is dat we geen onderzoek hebben verricht vanuit het perspectief van de daders. De inclusie van dit perspectief zou ons waarschijnlijk nog meer geleerd hebben over hoe seksueel misbruik van kinderen in pleeggezinnen mogelijk is. Volgens sommige onderzoekers is dit perspectief zelfs onontbeerlijk om een goed zicht te krijgen op het fenomeen, immers de wereld van kindermisbruikers is:

> *'highly secretive and, despite differences in individual cases, the thinking, strategies and abuse itself are (always) hidden within the abuser's world.' (Colton & Vanstone, 1998, p. 516)*

Binnen het bestek van dit project zagen we echter geen mogelijkheid om een onderzoek te doen naar de verhalen van daders.

4.3 Thema's voor verder onderzoek

Onze bevindingen roepen nieuwe vragen op, die in aanvullend onderzoek kunnen worden opgepakt. We geven enkele voorbeelden.

Te denken valt aan een follow-up onderzoek bij een groep pleegkinderen met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik. Hoe vergaat het hen? Welke problemen en behoeften hebben hun pleegouders? Hoe zit het met de eigen kinderen van deze pleegouders? In hoeverre kunnen we goede pleegzorg realiseren voor hen en wat is er nodig om de zorg voor deze groep te verbeteren?

Gelijkaardige vragen kunnen we stellen ten aanzien van pleegkinderen met beperkingen, fysieke dan wel verstandelijke. Zij hebben omwille van hun beperkingen én de problematische opvoedingssituatie waarin ze opgroeien meervoudige behoeften (Burns, 2009).

Ook over de verplaatsing van pleegkinderen is meer onderzoek wenselijk. Dit ter verdieping van onze kennis over factoren die voortijdige stopzettingen van pleegzorgplaatsingen voorspellen. Welk soort kindgedrag en welke factoren bij de professional zijn voorspellend? En is er een samenhang tussen beide? Interessant zou zijn om te kijken in hoeverre traumagerelateerde gedragsproblemen (o.a. seksueel probleemgedrag) van pleegkinderen bijdragen aan de voortijdige stopzetting van plaatsingen.

Dan is er nog het daderperspectief. Dit ontbrak zoals gezegd in ons onderzoek. Hoe tijdrovend en intensief onderzoek vanuit dit perspectief ook moge zijn (Colton & Vanstone, 1998), het kan een meerwaarde bieden en ons helpen beter te begrijpen hoe seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg mogelijk is en wellicht ook hoe we het kunnen voorkomen.

Tot slot verdient het perspectief van pleegouders en professionals meer aandacht in toekomstig onderzoek. Hoe kunnen we het thema seksueel misbruik bespreekbaar maken bij zoveel mogelijk pleegouders en professionals? Hoe kunnen we hen helpen signalen te herkennen, in het bijzonder bij jonge kinderen? Hoe kunnen we hen leren praten met kinderen die signalen geven? Hoe kunnen we de opvoedingscompetenties van pleegouders ten aanzien van het seksuele probleemgedrag van pleegkinderen helpen vergroten?

HOOFDSTUK 5

Algemene conclusie

In de inleiding van dit rapport schreven we dat de centrale vraag van ons onderzoek was: ‘Hoe was seksueel misbruik van kinderen in pleeggezinnen mogelijk in de periode 1945-2007?’ Wat kunnen we nu ten aanzien van deze vraag concluderen na het bestuderen van de wetenschappelijke literatuur en het uitvoeren van empirisch onderzoek bij professionals, slachtoffers en pleegouders?

Uit het onderzoek is gebleken dat seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg een complex fenomeen is dat door vele op elkaar inwerkende factoren wordt bepaald en in stand gehouden.

In de empirische studies kwamen diverse factoren naar voren die samenhangen met seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg.

Over de gehele periode van het onderzoek valt op dat een groep kinderen die in pleegzorg terechtkomt zeer kwetsbaar is. Ze werden in hun thuissituatie mishandeld, verwaarloosd of seksueel misbruikt. Vooral deze laatste groep kinderen is kwetsbaar en loopt risico op herhaling van het misbruik. Ze stellen vele gedragsproblemen, waaronder seksueel probleemgedrag. Ook kinderen die meerdere keren werden verplaatst in de zorg en kinderen die op jonge leeftijd uit huis werden geplaatst, zijn kwetsbaar. Deze twee groepen zagen we vooral in de vroegere perioden. Of pleegouders een adequaat antwoord konden bieden op deze kwetsbaarheden en specifieke problemen van pleegkinderen en of ze voldoende opvoedingscompetenties hadden om deze kinderen te begeleiden, werd in ons onderzoek niet rechtstreeks bestudeerd. Gegeven het feit dat de kennis over deze specifieke problemen en hun aanpak van recente datum is, lijkt het aannemelijk te stellen dat dit niet altijd het geval geweest is.

Verder valt te vermelden dat de pleegzorg lange tijd een eerder informeel karakter had (dit is tegelijkertijd ook een kracht van pleegzorg) en de professionalisering beperkt was. Dit veranderde vanaf het einde van de jaren tachtig. De professionalisering van pleegzorgwerkers én pleegouders zette zich verder door en omgaan met pleegkinderen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik werd stilaan een thema dat aandacht kreeg.

Tot slot is er de zwakke positie van pleegkinderen. Tot de jaren tachtig hadden kinderen over het algemeen weinig te zeggen in de maatschappij (het Kinderrechtenverdrag werd pas in 1989 vastgelegd). Nadien verandert dit geleidelijk, vinden pleegkinderen die seksueel misbruik melden meer gehoor en wordt er meer op hun signalen ingegaan. Toch blijven pleegkinderen omwille van hun voorgeschiedenis en haar vele gevolgen – denken we maar aan de schoolse achterstand die velen onder hen hebben opgelopen – een kwetsbare groep in onze samenleving.

We stellen dus vast – zowel in de empirische studies als in de literatuurreview – dat de factoren die samenhangen met seksueel misbruik van kinderen in pleegzorg zich op verschillende niveaus bevinden. Niet alleen bij het pleegkind en zijn opvoedingscontext (het microniveau) zijn risicofactoren te vinden, maar ook in de organisatie en uitvoering van de zorg (het mesoniveau) en in de maatschappelijke context waarin pleegzorg vorm wordt gegeven (het macroniveau) doen zich risicofactoren voor waardoor seksueel misbruik van pleegkinderen kan ontstaan en in stand worden gehouden.

LITERATUUR

Ainsworth, F. en P. Hansen (2000). Letter to the editor. *Child Abuse & Neglect, 24*: 1011-1013.
Alexander, P.C. (1992). Application of attachment theory to the study of sexual abuse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 60*: 185-195.
Allen, B.S. en J.S. Vacca (2011). Bring back orphanages – An alternative to foster care? *Children and Youth Services Review, 33*: 1067-1071.
Asher, S.J. (1988). The effects of childhood sexual abuse: A review of the issues and evidence. In: L.E.A. Walker (ed.), *Handbook on sexual abuse of children*: 3-18. New York: Springer Publishing Company.
Baat, M. de en C. Bartelink (2011). *Wat werkt in de pleegzorg?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
Benedict, M.I., S. Zuravin, D. Brandt en H. Abbey (1994). Types and frequency of child maltreatment by family foster care providers in an urban population. *Child Abuse & Neglect, 18*: 577-585.
Benedict, M.I., S. Zuravin, M. Somerfield en D. Brandt (1996). The reported health and functioning of children maltreated while in family foster care. *Child Abuse & Neglect, 20*: 561-571.
Bergmann, C. (2011). *Abschlussbericht der unabhängigen Beauftragten zur Aufarbeitung des sexuellen Kindesmissbrauchs.* Berlin: Geschäftsstellen der unabhängigen Beauftragten zur Aufarbeitung des sexuellen Kindesmissbrauchs.
Berlo, W. van, S. de Haas, N. van Oosten, L. van Dijk, L. Brants, S. Tonnon en O. Storms (2011). *Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking.* Utrecht: MOVISIE.
Bezemer, W. (1986). Problemen met leefstijl. In: C. van Lichtenburcht, W. Bezemer en W. Gianotten (red.). *Verder na incest. Hulpverlening bij het verwerken van incestervaringen*. Baarn: Ambo, 159-169.
Biehal, N. en E. Parry (2010). *Maltreatment and allegations of maltreatment in foster care. A review of the evidence.* (Working Paper No. WP 2437). York: The University of York, Social Policy Research Unit.
Biehal, N., S. Ellison, C. Baker en I. Sinclair (2010). *Belonging and permanence: Outcomes in long-term foster care and adoption.* London: British Association for Adoption and Fostering.
Billings, P. en T. Moore (2004). *Child maltreatment in foster care.* Oklahoma: Oklahoma Department of Human Services, Children and Family Services Division.
Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality & Quantity, 36* : 391-409.
Bolton, F., R. Laner en D. Gai (1981). For better or for worse? Foster parents and foster children in an officially reported child maltreatment population. *Child and Youth Services Review, 3*: 37-53.
Brants, L. (2004). *Leiding moet zij hebben. Geschiedenis van de sociaal pedagogische zorg voor mensen met een verstandelijke handicap in Nederland tussen 1900 en 1945.* Apeldoorn: Garant.
Brants, L., en A. van Gennep (1992). *50 jaar tegendraads. Een historische schets van het werk van de William Schrikker Stichting.* Amsterdam: William Schrikker Stichting.
Bray, S. en B. Minty (2001). Allegations against foster carers and the implications for local-authority training and support. *Adoption & Fostering, 25*: 55-66.

Breno, A.L. en M.P. Galupo (2008). Sexual abuse histories of young women in the U.S. child welfare system: A focus on trauma-related beliefs and resilience. *Journal of Child Sexual Abuse, 16*: 97-113.
Browne, K. D. en M.A. Lynch (1999). The experiences of children in public care. *Child Abuse Review, 8*: 353-356.
Bruil, J., M.C. van der Veldt, M.C. en K. Mesman Schultz (1992). *Deskundigheidsbevordering in de pleegzorg. Resultaten van een evaluatie-onderzoek naar de invoering en de effecten van het STAP-programma.* (Samenvatting). Leiden: Rijksuniversiteit Leiden, Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening (COJ).
Bundschuh, C. (2011). *Sexualisierte Gewalt gegen Kinder in Institutionen. Nationaler und internationaler Foschungsstand.* München: Deutsches Jugendinstitut.
Burns, C. (ed.) (2009). *Disabled children living away from home in foster care and residential settings.* London: Mac Keith Press.
Butler, B. (2004). *Protecting children. An inquiry into abuse of children in foster care.* Brisbane: Crime and Misconduct Commission.
Cameron, P. (2005). Are over a third of foster parent molestations homosexual? *Psychological Reports, 96*: 275-298.
Carr, A., E. Flanagan, B. Dooley, M. Fitzpatrick, R. lanagan-Howard, M. Shevlin, K. Tierney, M. White, M. Daly en J. Egan (2009). Profiles of Irish survivors of institutional abuse with different adult attachment styles. *Attachment & Human Development*, *11*: 183-201.
Chapman, M.V., A. Wall en R.P. Barth (2004). Children's voices: The perceptions of children in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry, 74*: 293-304.
Colton, M. en M. Vanstone (1998). Sexual abuse by men who work with children: An exploratory study. *British Journal of Social Work, 28*: 511-523.
Cook, A., J. Spinazzola, J. Ford, C. Lanktree, M. Blaustein, C. Sprague, M. Cloitre, R. DeRosa, R. Hubbard, R. Kagan, J. Liautaud, K. Mallah, E. Olafson en B. van der Kolk (2007). Complex trauma in children and adolescents. *Focal Point, 21*: 4-8.
Cottyn, L. (2000). Puberteit en pleegzorg. Puber-tijd in pleeggezin. *Systeemtheoretisch Bulletin, 18*: 205-219.
Coulborn Faller, K. (2007). Coaching children about sexual abuse: A pilot study on professionals' perceptions. *Child Abuse & Neglect, 31*: 947-959.
Courtney, M.E., A. Skyles, G. Miranda, A. Zinn, E. Howard en R.M. Goerge (2005). *Youth who run away from out-of-home care.* (Issue Brief, March 2005). Chicago: University of Chicago, Chapin Hall Center for Children.
Courtney, M.E. en A. Zinn (2009). Predictors of running away from out-of-home care. *Children and Youth Services Review, 31*: 1298-1306.
Cousins, J. (2011). *Making matches.* London: British Association on Adoption and Fostering.
Crone, F. (2005). *Voorbijgaand verblijf. Joodse weeskinderen in oorlogstijd.* Amsterdam: de Prom.
Dam, van W., S. Nordkamp en L. Robbroeckx (1997). *Passen en meten in de pleegzorg. Plaatsingsmethodiek nader onderzocht.* Utrecht: SWP.
Damen, H., M. van den Elsen en H. Pijnenburg (2010). Begeleiding van pleeggezinnen vanuit de jeugdhulpverlening: het Integraal Gelderse Pleegzorgmodel. In: P. van den Bergh en T. Weterings (red.), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk*. Assen: Van Gorcum, 287-302.

Dekker, J.J.H., M. Amsing, I. van der Bij, M. Dekker, H. Grietens, A. Harder, P.C.M. Koedijk, S. Parlevliet, P. Schreuder, M. Talhout en M.C. Timmerman (2012). *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010. Resultaten van deelonderzoek 1 van de commissie Samson. Historische schets van de institutionele ontwikkeling van de jeugdsector vanuit het perspectief van het kind en de aan hem/haar verleende zorg.* Den Haag: commissie-Samson.
Delfos, M. (1995). Intimiteit en pleegzorg: Aantrekken en afstoten. *Mobiel: Tijdschrift voor pleegzorg, 22*(4): 6-7.
DePanfilis, D. en H. Girvin (2005). Investigating child maltreatment in out-of-home care: Barriers to effective decision-making. *Children and Youth Services Review, 27*: 353-374.
Desmet, C. en I. Lemmens (2011). *Seksueel misbruikte kinderen in de pleegzorg: Een literatuurstudie naar effectief pleegouderschap en interventies voor pleegouders.* (Masterproef). Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
Dowdell, E.B., E.J. Cavanaugh, A.W. Burgess en R.A. Prentky (2009). Girls in foster care. A vulnerable and high-risk group. *MCN: The American Journal of Maternal Child Nursing 34*: 172-178.
Dozier, M., D. Grasso, O. Lindhiem en E. Lewis (2007). The role of caregiver commitment in foster care. Insights from the 'This is my Baby Interview'. In: D. Oppenheim en D.F. Goldsmith (eds.), *Attachment theory in clinical work with children. Bridging the gap between research and practice*. New York: The Guilford Press, 90-108.
Edmond, T., W. Auslander, D. Elze en S. Bowland (2006). Signs of resilience in sexually abused adolescent girls in the foster care system. *Journal of Child Sexual Abuse, 15*: 1-28.
Edmond, T., W. Auslander, D.E. Elze, C. McMillen en R. Thompson (2002). Differences between sexually abused and non-sexually abused adolescent girls in foster care. *Journal of Child Sexual Abuse, 11*: 73-99.
Eurochild (2010). *Children in alternative care. National surveys (Second edition).* Brussels: Eurochild.
Fahlberg, V.I. (2008). *A child's journey through placement (UK edition).* London: BAAF.
Fanshel, D. en E.B. Shinn (1978). *Children in foster care: A longitudinal investigation.* New York: Columbia University Press.
Fanshel, D., S.J. Finch en J.F. Grundy (1990). *Foster children in a life course perspective.* New York, NY: Columbia University Press.
Fernandez, E. en R.P. Barth (eds.) (2010). *How does foster care work? International evidence on outcomes.* London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
Finkelhor, D. (1986). *A sourcebook on child sexual abuse.* Newbury Park: Sage Publications.
Flanagan, E., A. Carr, B. Dooley, M. Fitzpatrick, R. Flanagan-Howard, M. Shevlin, K. Tierney, M. White, M. Daly en J. Egan (2009). Profiles of resilient survivors of institutional abuse in Ireland. *International Journal of Child and Family Welfare, 12*: 56-73.
Flick, U. (2007). *An introduction to qualitative research (Third edition).* London: Sage Publications.
Fournier, S. en E. Crey (1998). *Stolen from our embrace. The abduction of First Nation Children and the restoration of aboriginal communities.* Vancouver: Douglas & McIntyre Publishers.
Fox, A. en J.D. Berrick (2007). A response to no one ever asked us: A review of children's experiences in out-of-home care. *Child and Adolescent Social Work Journal, 24*: 23-51.
Frans, E. (2010). Seksueel gedrag van kinderen bespreekbaar stellen. Het Vlaggensysteem als pedagogische interventie. *Lief en Leed, 4*: 118-122.

Fulcher, L.C. en S. McGladdery (2011). Re-examining social work roles and tasks with foster care. *Child & Youth Services, 32*: 19-38.
Gil, E. (1982). Institutional abuse of children in out-of-home care. *Child & Youth Services, 4*: 7-13.
Gilbert, R., C. Spatz Widom, K. Browne, D. Fergusson, E. Webb en S. Jansson (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries, *The Lancet, 373*: 68-81.
Gleeson, J.P., J. O'Donnell en F. Johnson Bonecutter (1997). Understanding the complexity of practice in kinship foster care. *Child Welfare, 76*: 801-826.
Grietens, H. (2011). *Kleine stemmen, grote verhalen!? Over pleegkinderen in orthopedagogisch onderzoek.* Antwerpen: Garant.
Grietens, H. (2012, in druk). Pleegzorg vanuit kindperspectief... of hoe het is om een pleegkind te zijn. In: J. Vanderfaeillie, F. van Schoonlandt, en F. van Holen (red.), *Pleegzorg: Kansen en risico's, heden en toekomst.* Leuven: Acco.
Grietens, H., S. van Oijen en M. ter Huizen (2012). Stressvolle levensgebeurtenissen en traumasymptomen bij pleegkinderen: Een verkennend onderzoek in Noord-Nederland. *Orthopedagogiek: Onderzoek & Praktijk, 51*: 16-27.
Grietens, H., K. Vanbinst en Vanschoonlandt (2011). *Jeugdzorg in beeld: een synthese van de internationale context.* (Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Werknota, 11). Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
Halfon, N., A. Mendonca en G. Berkowitz (1995). Health status of children in foster care. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine, 140*: 386-392.
Hart de Ruyter, T., P.E. Boeke en M. van Beugen (1968). *Het moeilijk opvoedbare kind in het pleeggezin.* Assen: Van Gorcum.
Hartman, P.D. (2009). *The effects of foster care residence and age of child on credibility of child sexual abuse allegations.* The University of Tennessee at Chattanooga, United States). http://proquest.umi.com.proxy-ub.rug.nl/pqdweb?did=2267047261&sid=2&Fmt=2&clientId=17054&RQT=309&VName=PQD
Hellett, J. en J. Simmonds (2003). *Parenting a child who has been sexually abused. A training program for foster carers and adopters.* London: British Association for Adoption and Fostering.
Hellinckx, W. en J. Pauwels (1984). *Orthopedagogische ontwikkelingen in de kinderbescherming. Leven en werk van dr. D.Q.R. Mulock Houwer.* Leuven: Acco.
Hicks, C. en S. Nixon (1991). Unfounded allegations of child abuse in the United Kingdom: A survey of foster parents' reactions to investigative procedures. *Child & Youth Services, 15*: 249–260.
Hicks, S. (2006). Maternal men – perverts or deviants? Making sense of gay men as foster carers or adopters. *Journal of GLBT Family Studies, 2*: 93-114.
Hobbs, G. F., C.J. Hobbs, en J.M. Wynne (1999). Abuse of children in foster and residential care. *Child Abuse & Neglect, 23*: 1239-1252.
Holder, W., D. Nabinger, T.R. Lund, T. Costello en T.D. Morton (2003). *Maltreatment in out-of-home placement.* Duluth, GA: National Resource Center on Child Maltreatment.
Hunt, J., S. Waterhouse en E. Lutman (2008). *Keeping them in the family. Outcomes for children placed in kinship care through care proceedings.* London: British Association for Adoption and Fostering.
IJzendoorn, M.H. van, E.M. Euser, P. Prinzie, F. Juffer en M.J. Bakermans-Kranenburg (2009). Elevated risk of child maltreatment in families with stepparents but not with adoptive parents. *Child Maltreatment, 14*: 369-375.

Jeugdzorg Nederland (2011). *Brancherapportage Jeugdzorg.* Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
Johnson, D.L. (2006). *Alphacare: A family-based training program for foster parents living with and caring for sexually abused children.* (Dissertation). New Jersey: State University of New Jersey.
Johnson, K. (2005). *A retrospective support assessment study of foster and relative care providers.* Madison, Wisconsin: Children's Research Centre. (www.nccd-crc.org).
Kendrick, A. (1998). *Abuse of children in residential and foster care: A brief review.* (Unpublished paper). Dundee: University of Dundee, Centre for Residential Child Care.
Kerman, B., M. Freundlich en A.N. Maluccio (eds.) (2009). *Achieving permanence for older children & youth in foster care.* New York: Columbia University Press.
Kindler, H. en D. Schmidt-Ndasi (2011). *Wirksamkeit von Massnahmen zur Prävention und Intervention im Fall sexueller Missbrauch gegen Kinder.* München: Deutsches Jugendinstitut.
Kufeldt, K., J. Baker, L. Bennett en R. Tite (1998). *Looking after children in Canada: Interim draft report.* St. John's, NF: Memorial University.
Lamers-Winkelman, F. (2001). Een seksueel misbruikt kind in je huis, hoe ga je daar mee om? In: M. Delfos en N. Visscher (red.), *(Pleeg)kinderen en vreemd gedrag*. Amsterdam: SWP, 73-79.
Lee, B.R. en R. Thompson (2008). Comparing outcomes for youth in treatment foster care and family-style group care. *Children and Youth Services Review, 30*: 746-757.
Lev-Wiesel, R. en M. Amir (2005). Holocaust child survivors and child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse, 14*: 69-83.
Lieshout, J. van (1997). De ontwikkeling van het pleegouderschap. In: H. Baartman en T. Zandberg (red.), *Pleegzorg*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 13-61.
Linden, A.P. van der, F.G.A. ten Siethoff en A.E.I.J. Zeijlstra-Rijpstra (2009). *Jeugd en recht.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
Little, S.B. (2007). Grandparents raising grandchildren. *Journal of Health & Social Policy, 22*: 167-180.
Maas, H. en R. Engler (1959). *Children in need of parents.* New York: Columbia University Press.
Maat, A. van der (2011). Het taboe doorbreken. *Mobiel: Tijdschrift voor Pleegzorg, 22*(2): 5.
Macaskill, C. (1991). *Adopting or fostering a sexually abused child.* London: Batsford.
Manen, O. van (2011). *'Versterking en uitbreiding van pleegzorgplaatsingen voor kinderen die niet meer thuis kunnen wonen'. Opzet voor het pleegzorgprogramma van Stichting Kinderpostzegels Nederland.* (Notitie). Leiden: Stichting Kinderpostzegels Nederland.
Margolin, L. en J.L. Craft (1989). Child sexual abuse by caretakers. *Family Relations, 38*: 450-455.
McClain, N.M. (2004). *The process of disclosing childhood sexual abuse.* (Dissertation). Texas: The University of Texas, School of Nursing at Houston.
McFadden, E.J. (1989). Chapter 7: The sexually abused child in specialized foster care. *Child & Youth Services, 12*: 91-106.
McFadden, E.J. en P. Ryan (1986). *Abuse in family foster homes: Characteristics of the vulnerable child.* Paper presented at the 6th International Congress on Child Abuse and Neglect. Sydney, Australia, August 1986.
McFadden, E.J. en P. Ryan (1991). Maltreatment in family foster homes: Dynamics and dimensions. *Child & Youth Services, 15*: 209-232.

Miller-Perrin, C.L. en R.D. Perrin (2007). *Child maltreatment. An introduction.* Thousand Oaks: Sage Publications.
Milner, J.S. en J.L. Crouch (1999). Child maltreatment evaluations. *International Journal of Child & Family Welfare, 4*: 6-23.
Minty, B. en S. Bray (2001). Allegations against foster carers: An in-depth study. *Child Abuse Review, 10*: 336-350.
Morgan, D.L. (ed.) (1993). *Successful focus groups. Advancing the state of the art.* Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
Most G.H.F. van der, H. Bax, G.H.M.M. ten Horn, A. Hoogwater en B.M. Trooster (red.) (2001). *Hechting en therapeutische pleegzorg. Een behandelmethodiek voor kinderen met een bedreigd perspectief.* Assen: Van Gorcum.
Mullighan, E.P. (2008). *Children in state care commission inquiry. Allegations of sexual abuse and death from criminal conduct.* Adelaide: Commission of Inquiry South Australia.
Nesmith, A. (2006). Factors predicting running away from foster care. *Child Welfare, 85*: 585-609.
Oftedahl, C.L. (1989). *Characteristics of foster parents most frequently linked with the maltreatment of children.* Long Beach: California State University. ProQuest Dissertations and Theses. Retrieved from http://search.proquest.com/docview/303808048?accountid=11219.
Oijen, S. van en P. Strijker (2010). Het verplaatsen van kinderen. In: P. van den Bergh en T. Weterings, *Pleegzorg in perspectief: Ontwikkelingen in theorie en praktijk*. Assen: Van Gorcum, 195-209.
Ooyen-Houben, M. van (1991). *De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing. (Proefschrift).* Leiden: Universiteit van Leiden.
Oswald, S.H., K. Heil en L. Goldbeck (2010). History of maltreatment and mental health problems in foster children: A review of the literature. *Journal of Pediatric Psychology, 35*: 462-472.
Pagée, R. van, W. van Miltenburg en E. Mayers Pasztor (1991). The international transfer of foster parent selection and preparatory technology: The example of the Netherlands and the United States. *Journal of Policy, Practice and Program Child Welfare League of America, 70*(2), Special issue.
Paine, M.L. en D.J. Hansen (2002). Factors influencing children to self-disclose sexual abuse. *Clinical Psychology Review, 22*: 271-295.
Parrott, B., A. MacIver en J. Thoburn (2007). *Independent Inquiry Report into the circumstances of child sexual abuse by two foster carers in Wakefield.* Wakefield: Authors.
PI Research Van Montfoort (2008). *Handboek Deltamethode gezinsvoogdij. De nieuwe methode voor de uitvoering van de ondertoezichtstelling.* Woerden: Van Montfoort/Collegio.
Pleegzorg Nederland (2011). *Factsheet Pleegzorg 2010.* Utrecht: Pleegzorg Nederland.
Ploeg, J.D. van der (2002). Pleegzorg. In: J.D. van der Ploeg (red.), *Orthopedagogische werkvelden in Nederland. Tweede, herziene druk*. Leuven: Garant, 61-69.
Polit, D.F., T.D. Morton en C.M. White (1989). Sex, contraception and pregnancy among adolescents in foster care. *Family Planning Perspectives, 21*: 203-208.
Polit, D.F., C.M. White en T.D. Morton (1990). Child sexual abuse and premarital intercourse among high-risk adolescents. *Journal of Adolescent Health Care, 11*: 231-234.
Price, J. (2002). Listen to the client. Battered and abusing women speak of their early victimization in out of home placement. In: E.J. Knorth, P.M. van den Bergh en F. Verheij (eds.),

Professionalization and participation in child and youth care. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 229-237.
Quinton, D. (2007). Matching adopters and children. In: H. Grietens, E. Knorth, P. Durning en J. Dumas (eds.), *Promoting competence in children and families. Scientific perspectives on resilience and vulnerability*. Leuven: EUSARF & University Press Leuven,89-123.
Riessman, C.K. (2008). *Narrative methods for the human sciences.* Los Angeles: Sage Publications.
Riggs, D.W., D. King, H. Delfabbro en M. Augoustinos (2009). 'Children out of place'. Representations of foster care in the Australian news media. *Journal of Children and Media, 3*: 234-248.
Robin, M. (1991). The social construction of child abuse and 'false allegations'. *Child & Youth Services, 15*: 1-34.
Rosenthal, J.A., J.K. Motz, D.A. Edmondson en V. Groze (1991). A descriptive study of abuse and neglect in out-of-home-placement. *Child Abuse & Neglect, 15*: 249-260.
Sinclair, I., C. Baker, K. Wilson en I. Gibbs (2005). *Foster children. Where they go and how they get on.* London: Jessica Kingsley Publishers.
Smith, D.W., E.J. Letourneau, B.E. Saunders, D.G. Kilpatrick, H.S. Resnick en C.L. Best (2000). Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey. *Child Abuse & Neglect, 24*: 273-287.
Smith, S.L. en J.A. Howard (1994). The impact of previous sexual abuse on children's adjustment in adoptive placement. *Social Work, 39*: 491-501.
Spanje, M.J.A. van (1968). *Kind en pleeggezin.* Arnhem: Van Loghum Slaterus.
Spencer, J.W. en D.D. Knudsen (1992). Out-of-home maltreatment - an analysis of risk in various settings for children. *Children and Youth Services Review, 14*: 485-492.
STAP (1992). *STAP voorbereidings- en selectieprogramma in de pleegzorg.* Amsterdam: Auteur.
STAP (1996a). *Seksueel misbruik. Confrontatie in pleegzorg.* Amsterdam: Stichting Op Kleine Schaal.
STAP (1996a). *Seksueel misbruik. Confrontatie in pleegzorg.* Amsterdam: Stichting Op Kleine Schaal.
Stensrud, M., A.K. Wormdal, T. Tjelflaat en A. Sørli (2007). *Omsorg og overgrep. Gransking av barnehjem, skolehjem og fosterhjem benyttet av Trondheim kommune fra 1930-årene til 1980-årene.* Trondheim: Øien & Indergaard, AS.
Stichting Alexander (2011). *'Nergens is het zoals thuis... meestal – De jeugdzorg met de Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4C getoetst'.* Amsterdam: Stichting Alexander.
Stichting AZZ (2006). *Een kind is geen postpakket. 100 jaar Vereeniging Kinderzorg.* Middelburg: Stichting AZZ.
Stock, C.D. en P.A. Fisher (2006). Language delays among foster children: Implications for policy and practice. *Child Welfare, 85*: 445-461.
Stoltenborgh, M., M.H. van IJzendoorn, E.M. Euser en M.J. Bakermans-Kranenburg (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment, 16*: 79-101.
Strijker, J. (2009). *Kennisboek pleegzorg.* Utrecht: Stili Novi.
Strijker, J. en E.J. Knorth (2007). Verplaatsing van pleegkinderen. Een onderzoek naar verplaatsingsgeschiedenis en plaatsingsverloop bij kinderen in de langdurige pleegzorg. *Kind en Adolescent, 28(1)*: 32-45.

Strijker, J. en S.J.M. van de Loo (2010). Placement breakdown among foster children with intellectual disabilities. *British Journal of Developmental Disabilities, 56*: 111-121.
Swan, T.A. (1997). Problems in caring for sexually abused girls: Care providers speak out. *International Journal of Family Care, 9*: 71-87.
Thoburn, J. (2007). *Globalisation and child welfare: Some lessons from a cross-national study of children in out-of-home care.* Norwich: University of East Anglia Social Work Monographs.
Turnell, A. en S. Edwards (2009). *Veilig opgroeien. De oplossingsgerichte aanpak 'Signs of Safety' in jeugdzorg en kinderbescherming.* Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
Unrau, Y.A. (2007). Research on placement moves: Seeking the perspective of foster children. *Children and Youth Services Review, 29*: 122-137.
Vera Institute of Justice (1983). *Protection of children in family foster care. A guide for social workers.* New York: Vera Institute of Justice.
Waterhouse, R. (2000). *Report of the tribunal of inquiry into the abuse of children in care in the former county council areas of Gwynedd and Clwyd since 1974: Lost in care.* London: The Stationery Office.
West, A. (1999). They make us out to be monsters: Images of children and young people in care. In: B. Franklin (ed.), *Social policy, the media and misrepresentation*. London: Routledge, 253-267.
Weterings, A.M. (1984b). Een kind wordt pleegkind – hoe voelt dat? In: A.M. Weterings (red.), *Opgroeien in een pleeggezin*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 34-48.
Wiener, A. en E. Wiener (1990). *Expanding the options in child placement.* Lanham MD: University Press of America.
Wijk, A. van en A. Nieuwenhuis (2011). *Lastige verhalen. Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar.* Arnhem: Bureau Beke.
William Schrikker Stichting (1975). *Jaarverslag.* Diemen: William Schrikker Stichting .
Wilson, L. en J. Conroy, J. (1999). Satisfaction of children in out-of-home care. *Child Welfare, 78*: 53-70.
Winokur, M.A., C.A. Crawford, R.C. Longobardi, C. Ralph en D.P. Valentine (2008). Matched comparison of children in kinship care and foster care on child welfare outcomes. *Families in Society, 89*: 338-347.
Young, T.L., M. Riggs en J.L. Robinson (2011). Childhood sexual abuse severity reconsidered: A factor structure of CSA characteristics. *Journal of Child Sexual Abuse, 20*: 373-395.
Zimmermann, P. (2011). *Sexuelle Gewalt gegen Kinder in Familien.* Mücnhen: Deutsches Jugendinstitut.
Zuravin, S.J., M. Benedict en M. Somerfield (1993). Child maltreatment in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry, 63*: 589-596.

Websites:

www.childabusecommission.ie
www.nccd-crc.org

BIJLAGEN

Bijlage 1: Vragenlijst over incidenten en vermoedens
Bijlage 2: Format van de commissie-Samson voor de meldingen
Bijlage 3: Codeerschema voor de analyse van de meldingen
Bijlage 4: Leidraad voor interviews slachtoffers
Bijlage 5: Leidraad voor interviews pleegouders

BIJLAGE 1: VRAGENLIJST OVER INCIDENTEN EN VERMOEDENS

rijksuniversiteit groningen

Geachte respondent,

U hebt in de survey aangegeven dat bij u een of enkele gevallen bekend zijn van seksueel misbruik (incidenten/vermoedens) en hebt daarover enkele vragen beantwoord. Wij zouden u hierover nog enkele aanvullende vragen willen stellen.

INCIDENT/VERMOEDEN 1

1. Kunt u een omschrijving geven van de aard van het seksueel misbruik? (wat gebeurde er, welke handelingen vonden er plaats, in welke situatie, waren er anderen bij, hoe reageerde het kind, hoe de pleger?)

[*typ of schrijf hier uw tekst*]

2. Was er ook sprake van andere vormen van misbruik of mishandeling?

*Graag bij deze en volgende vragen een **X** zetten op de plaats van het juiste rondje*

0 nee
0 ja, nl. … 0 lichamelijk mishandeling
0 emotionele mishandeling
0 verwaarlozing
0 pesten
0 intimidatie
0 anders, nl……

3. Kunt u aangeven hoe vaak het seksueel misbruik heeft plaatsgevonden?

0 1 of 2 keer
0 meer dan 2 keer
0 dagelijks
0 gemiddeld eens per week

4. Kunt u aangeven hoe lang dit seksueel misbruik heeft geduurd?
5. 0 … minuten 0 … dagen 0 … weken
6. 0 … maanden 0 … jaren
7. 0 … onregelmatig verspreid over 0 … dagen 0 … weken
8. 0 … maanden 0 … jaren

5. Betrof dit incident/vermoeden de pleegzorg, een gezinshuis of een residentiële instelling?
0 pleegzorg
0 gezinshuis
0 residentiële instelling

6. In de volgende tabel wordt aanvullende informatie gevraagd over een aantal kenmerken van slachtoffer, dader en situatie, over dit incident/vermoeden:

	jongen/ meisje?	**kinder-beschermings-maatregel?**	**betreft het een kind met een lichte verstandelijke beperking?**	**pleegkind?**	**leeftijd kind?**
Slachtoffer	0 jongen 0 meisje	0 civielrechtelijk 0 strafrechtelijk 0 geen maatregel 0 mij onbekend	0 ja 0 nee 0 (mij) onbekend	0 ja 0 nee 0 onbekend	0 ……jaar
Slachtoffer	**heeft het kind het seksueel misbruik kenbaar gemaakt?**	**zo ja, hoe?**			
	0 ja 0 nee 0 (mij) niet bekend	0 gepraat met … 0 contact gezocht met… 0 door bepaald gedrag, nl …. 0 andere signalen, nl……			
dader of daders	**M/V? (aantal)**	**relatie dader(s)-slachtoffer? (meerdere antwoorden mogelijk)**		**leeftijd dader(s)**	
	0 jongen (….) 0 meisje (….) 0 man (….) 0 vrouw (….)	0 (pleeg)ouder 0 biologische ouder 0 medewerker instelling, nl…… 0 groepsgenoot 0 meerdere groepsgenoten		0 ……jaar 0 ……jaar 0 ……jaar 0 ……jaar 0 ……jaar	
Situatie	**binnen/ buiten de instelling?**	**anderen aanwezig?**			
	0 binnen 0 buiten	0 ja 0 nee 0 (mij) niet bekend			
Instelling	**hoe is er door de instelling (of pleegzorgorganisatie) gereageerd op het vermoeden van seksueel misbruik?**				
	0 contact gezocht met het kind 0 gepraat met het kind 0 bescherming gezocht voor het kind, nl…. 0 maatregelen getroffen tegen dader, nl…….. 0 de instelling / organisatie heeft het signaal niet gezien 0 de instelling / organisatie heeft het signaal pas later gezien				

Voor zover door u aangegeven, wilt u deze vragen ook beantwoorden voor incident/vermoeden 2?

INCIDENT/VERMOEDEN 2

7. Kunt u een omschrijving geven van de aard van het seksueel misbruik? (wat gebeurde er, welke handelingen vonden er plaats, in welke situatie, waren er anderen bij, hoe reageerde het kind, hoe de pleger?)

[*typ of schrijf hier uw tekst*]

8. Was er ook sprake van andere vormen van misbruik of mishandeling?

0 nee
0 ja, nl. … 0 lichamelijk mishandeling
0 emotionele mishandeling
0 verwaarlozing
0 pesten
0 intimidatie
0 anders, nl…

9. Kunt u aangeven hoe vaak het seksueel misbruik heeft plaatsgevonden?

0 1 of 2 keer
0 meer dan 2 keer
0 dagelijks
0 gemiddeld eens per week

10. Kunt u aangeven hoe lang dit seksueel misbruik heeft geduurd?

0 … minuten 0 … dagen 0 … weken
0 … maanden 0 … jaren
0 … onregelmatig verspreid over 0 … dagen 0 … weken
0 … maanden 0 … jaren

11. Betrof dit vermoeden/incident de pleegzorg, een gezinshuis of een residentiële instelling?

0 pleegzorg
0 gezinshuis
0 residentiële instelling

12 . In de volgende tabel wordt aanvullende informatie gevraagd over een aantal kenmerken van slachtoffer, dader en situatie, over dit vermoeden:

	jongen/ meisje?	**kinder-beschermings-maatregel?**	**betreft het een kind met een lichte verstandelijke beperking?**	**pleegkind?**	**leeftijd kind?**
Slachtoffer	0 jongen 0 meisje	0 civielrechtelijk 0 strafrechtelijk 0 geen maatregel 0 mij onbekend	0 ja 0 nee 0 (mij) onbekend	0 ja 0 nee 0 onbekend	0 ……jaar
Slachtoffer	**heeft het kind het seksueel misbruik kenbaar gemaakt?**	**zo ja, hoe?**			
	0 ja 0 nee 0 (mij) niet bekend	0 gepraat met … 0 contact gezocht met… 0 door bepaald gedrag, nl …. 0 andere signalen, nl……			
dader of daders	**M/V? (aantal)**	**relatie dader(s)-slachtoffer? (meerdere antwoorden mogelijk)**		**leeftijd dader(s)**	
	0 jongen (….) 0 meisje (….) 0 man (….) 0 vrouw (….)	0 (pleeg)ouder 0 biologische ouder 0 medewerker instelling, nl. … 0 groepsgenoot 0 meerdere groepsgenoten		0 ……jaar 0 ……jaar 0 ……jaar 0 ……jaar 0 ……jaar	
Situatie	**binnen/ buiten de instelling of pleeggezin?**	**anderen aanwezig?**			
	0 binnen 0 buiten	0 ja 0 nee 0 (mij) niet bekend			
Instelling	**hoe is er door de instelling (of pleegzorgorganisatie) gereageerd op het vermoeden van seksueel misbruik?**				
	0 contact gezocht met het kind 0 gepraat met het kind 0 bescherming gezocht voor het kind, nl. … 0 maatregelen getroffen tegen dader, nl. … 0 de instelling / organisatie heeft het signaal niet gezien 0 de instelling / organisatie heeft het signaal pas later gezien				

13. Bezit uw instelling ten behoeve van ons onderzoek schriftelijke protocollen of regelingen (in papieren of digitale vorm) voor:
(graag een kruisje **X** zetten in het betreffende hokje)

	ja	nee, want zulke documenten bestaan niet	nee, want zulke documenten zijn vertrouwelijk
preventief beleid t.a.v. seksueel misbruik van kinderen			
aanstellingsbeleid (bijvoorbeeld screening van nieuwe medewerkers op risico's inzake seksueel misbruik)			
personeelsbeleid (bijvoorbeeld scholing van personeel)			
meldingsprocedure voor medewerkers klachtenprocedure voor medewerkers			
meldingsprocedure voor ouders klachtenprocedure voor ouders			
meldingsprocedure voor jeugdigen klachtenprocedure voor jeugdigen			

14. Is het beleid met betrekking tot preventie en aanpak van seksueel misbruik onderdeel van een breder veiligheidsbeleid?
0 ja
0 nee
0 onbekend

Indien ja: bezit uw instelling ten behoeve van ons onderzoek schriftelijke protocollen of regelingen (in papieren of digitale vorm) van zulk beleid?
0 ja
0 nee
0 onbekend

15. Vindt u dat de professionalisering van uw instelling in de periode dat u daar werkzaam bent heeft bijgedragen aan een veilige opvoedingssituatie?
0 ja
0 nee
0 onbekend

16. Hebben de door u genoemde incidenten/vermoedens van seksueel misbruik binnen uw instelling geleid tot verandering van het beleid met betrekking tot:
(graag een kruisje **X** zetten in het betreffende hokje)

	ja	nee	onbekend
preventie			
aanstelling van personeel (bijvoorbeeld screening van nieuwe medewerkers)			
scholing van personeel			
meldingsprocedure voor medewerkers klachtenprocedure voor medewerkers			
meldingsprocedure voor ouders klachtenprocedure voor ouders			
meldingsprocedure voor jeugdigen klachtenprocedure voor jeugdigen			

Nogmaals onze hartelijke dank voor uw tijd en medewerking aan dit onderzoek!

U kunt de ingevulde vragenlijst als bijlage bij de-email terugsturen naar: onderzoekjeugdzorg@rug.nl

Met vriendelijke groeten, mede namens het onderzoeksteam

Prof.dr. M.C. Timmerman
email: m.c.timmerman@rug.nl

BIJLAGE 2: FORMAT VAN DE COMMISSIE-SAMSON VOOR DE MELDINGEN

FORMULIER VOOR HET MELDPUNT VAN DE COMMISSIE-SAMSON

Het onderzoek van de commissie-Samson gaat over signalen van seksueel misbruik van kinderen die op gezag van de overheid vanaf 1945 in instellingen (rijksjeugdinrichtingen, particuliere jeugdinrichtingen en internaten, kindertehuizen) of pleeggezinnen zijn geplaatst en de reactie van leidinggevenden en toezichthouders. Het misbruik kan zowel gepleegd zijn door personeelsleden als door groepsgenoten.
In dit formulier worden vragen gesteld die tot doel hebben inzicht te krijgen in de aard en omvang van seksueel misbruik, de omstandigheden waaronder het plaatsvond, eigenschappen en relaties van de betrokkenen. Naar mate meer bekend wordt, kan de commissie beter aanbevelingen doen zodat in de toekomst seksueel misbruik van uit huis geplaatste kinderen zoveel mogelijk wordt voorkomen, dan wel dat het tijdiger kan worden gesignaleerd en goed wordt aangepakt.

Gebruik van de informatie
Uiteraard wordt uw melding vertrouwelijk behandeld. De informatie wordt samen met andere meldingen bewerkt en in een database opgeslagen die eigendom is van de commissie. De informatie wordt voor aanbevelingen in het eindrapport geanalyseerd op mogelijke patronen in seksueel misbruik. Informatie aan derden wordt alleen met toestemming van de melder of op geanonimiseerde wijze verstrekt. Slechts wanneer sprake is van een acuut dreigende en schrijnende situatie voor het slachtoffer, kan informatie aan het Openbaar Ministerie en/of de Inspectie Jeugdzorg worden doorgeleid zonder toestemming van betrokkene.

ALGEMEEN

Datum van de melding?
Uw naam?
Uw telefoonnummer?
U bent… zelf slachtoffer/ ouder/ familie/ kennis/ professional/ overig, namelijk?
Wat is uw leeftijd op dit moment?
Indien een ander meldt: wat is de naam van het slachtoffer?
Is het slachtoffer een man of een vrouw, een jongen of een meisje?

DE INSTELLING/ HET PLEEGGEZIN
Met de vragen over de instelling en het pleeggezin wil de commissie nagaan of seksueel misbruik in bepaalde instellingen en pleeggezinnen vaker voorkomt. Het kan ertoe leiden dat de overheid hier nadrukkelijker moet ingrijpen.

Het onderzoek van de commissie gaat alleen over kinderen die op last van de overheid in instellingen en/of pleeggezinnen zijn geplaatst. Dat betekent dat een kinderrechter in een kinderbeschermingszaak of een jeugdstrafzaak de beslissing tot uithuisplaatsing moet hebben genomen.

Soms vonden ouders zelf het beter voor de ontwikkeling van hun kind dat deze op een andere plek dan thuis opgroeide. Ook in die gevallen kan het kind in een instelling of pleeggezin seksueel misbruikt zijn. De commissie onderzoekt deze gevallen echter niet.

In welke instelling(en)/ pleeggezin(nen) is het misbruik gepleegd?
Weet u of de kinderrechter heeft beslist over de uithuisplaatsing? Zo ja, weet u wat de reden van uithuisplaatsing van het slachtoffer was?
Waren er bijzondere problemen (bijvoorbeeld: een lichamelijke of verstandelijke beperking, seksueel misbruik thuis; psychiatrische problemen; ouders overleden)? Zo ja, welke problemen?
In welke periode verbleef het slachtoffer in de instelling(en)/ het pleeggezin/ de pleeggezinnen?

HET SEKSUEEL MISBRUIK

De volgende vragen over het seksueel misbruik kunnen als indringend en pijnlijk worden ervaren. Seksueel misbruik kent vele vormen. Om gedragingen op juiste waarde te kunnen schatten, moet er zoveel mogelijk zicht komen op de feitelijke handelingen en omstandigheden. Wij vragen daarvoor uw begrip. Als u bepaalde vragen niet wilt of kunt beantwoorden, dan kunt u dit ook aangeven.

Hoe oud was het slachtoffer toen het seksueel misbruik begon?
In welk jaar/jaren vond het misbruik plaats?
Hoe lang ging het misbruik door?
Hoe vaak vond het misbruik plaats?
Kunt u de situatie beschrijven waardoor volgens u het seksueel misbruik kon plaatsvinden?
Welke seksuele handelingen vonden er bij u/het slachtoffer plaats (betasten boven/ onder de kleding, betasten borsten, betasten geslachtsorganen, aftrekken, geslachtsgemeenschap anaal, vaginaal, oraal)?
Welke seksuele handelingen moest u/het slachtoffer verrichten bij de pleger (betasten boven/ onder de kleding, betasten borsten, betasten geslachtsorganen, aftrekken, geslachtsgemeenschap anaal, vaginaal, oraal)?

Werd bij het seksueel misbruik geweld gebruikt of ermee gedreigd? Werd er tijdens het verblijf op andere momenten geweld gebruikt. Zo ja, waar bestond dat uit?

Waar en bij welke gelegenheid vond het seksueel misbruik plaats (bijvoorbeeld op eigen kamer, in de douche, bij de groepsleider thuis, 's nachts, bij groepsactiviteiten)?
Waren daar ook anderen bij aanwezig?
Hoe hebt u/heeft het slachtoffer zich in die situatie staande kunnen houden?
Welke gevolgen hebt u/heeft het slachtoffer door het misbruik in zijn/haar latere leven ondervonden?

DE PLEGER
Informatie over de pleger heeft twee doelen. In de eerste plaats zoekt de commissie naar situaties/omstandigheden die een verhoogd risico op seksueel misbruik inhouden. Wanneer deze risicofactoren bekend zijn, kan in de toekomst seksueel misbruik vaker worden voorkomen. Een deel van de risicofactoren kan worden verklaard door de persoonlijke omstandigheden van de pleger. In de tweede plaats kunnen zaken geschikt zijn om strafrechtelijk te vervolgen. In die gevallen wordt de informatie met toestemming van betrokkene aan het Openbaar Ministerie overgedragen**.**

Met informatie over de pleger, het slachtoffer en de gedragingen bij het seksueel misbruik heeft het Openbaar Ministerie een aanknopingspunt om tot vervolging over te gaan.

Wie was/waren de pleger(s) van het misbruik (namen)?
Wat was de leeftijd van de pleger(s) van het misbruik, tijdens het misbruik?
Wat was de relatie van de pleger tot het slachtoffer (groepsleider, (pleeg)ouder, groepsgenoot, anders: namelijk)?
Wat weet u verder nog over de pleger?

DE LEIDING

De commissie-Samson heeft als opdracht na te gaan of leidinggevenden en/of toezichthouders op de hoogte waren van het seksueel misbruik en zo ja, hoe ze daar vervolgens mee om zijn gegaan. Met de beantwoording van onderstaande vragen wordt duidelijk in hoeverre leidinggevenden alert waren en ingrepen bij seksueel misbruik.

Is het misbruik aan de leiding/directie van de instelling(en) of bij bijvoorbeeld de (gezins)voogd of een andere vertrouwenspersoon gemeld/verteld?
Door wie is dit gemeld/verteld?
Indien ja, hoe werd er op dit signaal gereageerd?
Weet u wat er concreet met het signaal is gedaan? **(bijvoorbeeld maatregelen om herhaling te voorkomen, aangifte, straf, overplaatsing)**
Is er een klacht ingediend en bij wie? **(u kunt bijvoorbeeld denken aan klachtenprocedures in de instellingen, klachten bij het AMK of de Inspectie)?**
Indien nee, waarom heeft u/het slachtoffer er nooit met anderen over gesproken?

DE POLITIE

Strafrechtelijke vervolging begint met een aangifte bij de politie. Niet elk contact met de politie is echter een aangifte. Omdat een strafrechtelijke procedure bijzonder ingrijpend is voor alle betrokkenen is er een richtlijn van het OM dat de politie met de melder eerst een informatief gesprek voert waarbij betrokkene geïnformeerd wordt over de consequenties van een aangifte en de politie een eerste inschatting maakt van een succesvolle opsporing (bijv. kan het misbruik bewezen worden). Om de voortgang van een zaak waarin aangifte is gedaan te kunnen volgen en te kunnen beoordelen of de politie terecht zaken (niet verder) heeft opgepakt, worden onderstaande vragen gesteld. Naar mate u meer antwoorden kunt geven, kan het OM uw aangifte gemakkelijker vinden. De beantwoording is niet verplicht.

Indien u alsnog aangifte wilt doen, kunt u daarvoor naar de politie in uw woonplaats gaan. Een aangifte betekent overigens niet automatisch dat er ook strafproces gaat komen. Zowel de politie als de Officier van Justitie zullen eerst kijken of de zaak strafrechtelijk verjaard is. De verjaringstermijn verschilt per delict.

Wanneer u de eerste vraag met nee of informatief gesprek beantwoordt, kunt u de volgende vragen overslaan en verder gaan met de laatste vraag in dit blok.

Is er aangifte bij de politie gedaan, of heeft u alleen een informatief gesprek gehad?
Wanneer is de aangifte gedaan?
Indien u de aangifte niet zelf heeft gedaan, wie heeft dan de aangifte gedaan?
Is er voor de aangifte getekend?
Wat is het nummer van de aangifte?
Weet u bij welk politiekorps en waar aangifte is gedaan?
Weet u wat de politie met de aangifte heeft gedaan? Zo ja wat?
Mogen uw gegevens doorgegeven worden aan het Openbaar Ministerie (OM)?

HULPVERLENING
Het is mogelijk dat herinneringen aan seksueel misbruik en de omstandigheden waaronder dat plaatsvond tot gevoelens van verwarring of verdriet hebben geleid.

Heeft u behoefte aan hulp?

De commissie-Samson heeft met Slachtofferhulp Nederland afspraken gemaakt voor begeleiding. Het telefoonnummer is 0900-9999001. Wanneer u hulp wilt krijgen bij onderzoek naar actuele zaken van seksueel misbruik van minderjarigen, kunt u het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling benaderen. Telefoon 0900-1231230.

AFSLUITENDE VRAGEN/ OPMERKINGEN

Mag de commissie (telefonisch) contact met u opnemen voor nadere informatie?
Bent u bereid om gehoord te worden door de (onderzoekers) van de commissie?
Wilt u verder op dit moment nog iets melden?

De commissie dankt u hartelijk voor uw tijd. Uw informatie wordt toegevoegd aan andere meldingen. De commissie-Samson zal in het najaar van 2012 een rapport uitbrengen over haar bevindingen.

In de tussentijd zullen op de website van de commissie berichten over de voortgang van het onderzoek worden geplaatst.

BIJLAGE 3: CODEERSCHEMA VOOR DE ANALYSE VAN DE MELDINGEN

Tabel 3 Codeerschema voor meldingen seksueel misbruik pleegzorg (kerncodes)

A. Context van de uithuisplaatsing

- Redenen voor de uithuisplaatsing
- Eerder seksueel misbruik van het kind
- Eerdere plaatsingen

B. Karakteristieken van het seksueel misbruik

- Ernst
    - Meer intrusieve handelingen
    - Dader een verzorgingsfiguur (volwassene)
    - Meerdere daders
    - Geweld bij het seksueel misbruik
- Waar vond het misbruik plaats?
    - Thuis
    - Onderweg
    - Elders
- Waren er nog andere vormen van mishandeling in het pleeggezin behalve het seksueel misbruik?
    - Fysiek geweld
    - Geestelijk geweld
    - Verwaarlozing
    - Geweld tegen andere leden van het pleeggezin
- Wordt beschreven hoe het misbruik is ontstaan?
    - Gelegenheidsmisbruik
    - Het misbruik ontstond al stoeiend
    - Het misbruik is geleidelijk aan ontstaan
    - Het misbruik ontstond plots
    - Het misbruik ontstond bij een bepaalde gelegenheid
    - Het misbruik ontstond vanuit een negatieve omstandigheid in het leven van de dader
    - Dader werd ‘verliefd’ op het pleegkind
    - Het misbruik vond plaats in de context van straf
    - Andere manier
    - Geen info gegeven

C. Karakteristieken van de dader

- Dader is
    - pleegvader
    - pleegmoeder
    - eigen zoon pleegouders
    - eigen dochter pleegouders
    - ander pleegkind
    - iemand uit gezin oorsprong pleegkind
    - familielid van het pleeggezin
    - andere
- Worden er negatieve gedragskarakteristieken van de dader(s) genoemd? Welke?

- Worden er positieve gedragskarakteristieken van de dader(s) genoemd? Welke?
- Worden er bijzonderheden gemeld met betrekking tot de situatie van de dader(s)?

D. Karakteristieken van het pleeggezin

- Structuur van het pleeggezin
- Sociale positie van het pleeggezin
- Opvoeding in het pleeggezin
- Pleeggezin is geïsoleerd en schermt zich af van de buitenwereld
- Wordt er iets gemeld over de sfeer in het pleeggezin? Wat?
- Wordt er interpersoonlijk geweld gemeld in het pleeggezin?
- Is er sprake van deprivatie of armoedige levensomstandigheden in het pleeggezin?

E. Hoe hield slachtoffer zich staande en ging het om met het misbruik?

- Vluchtgedrag (ook vermijden van contact met dader)
- Zich terugtrekken en afschermen
- Het maar doorstaan
- Denken dat 'het' erbij hoort
- Er onder lijden
- Zich verzetten en ertegen ingaan
- Troost zoeken in de eigen gedachten
- Compensatie zoeken (bijv. in schoolse prestaties)
- Ontkennen ('Het is niet gebeurd')
- Zichzelf uitschakelen

F. Signalen en hoe ermee werd omgegaan

- Het kind vertelt van het misbruik
  - Aan wie?
  - Wanneer?

- Het kind vertelt het misbruik niet, omdat:
  - het meent toch niet te zullen worden geloofd
  - het te bang is
  - het te beschaamd is
  - het niet de kans krijgt (bijv. er zijn steeds anderen bij als het de voogd spreekt)
  - het denkt dan terug naar een instelling te zullen moeten
  - het zich te zwak voelt
  - het zich te afhankelijk voelt
  - het niet begreep wat er gebeurde en het misbruik niet kon benoemen
  - het niet wist waar of aan wie je zoiets kon vertellen/melden
  - het niet wist dat je zoiets kon aan iemand kon melden
  - de dader betrapt wordt
  - andere
  - geen info

- Reacties wanneer pleegkind vertelt van het misbruik:
  - het wordt afgedaan als fantasie
  - 'je liegt'

- laconiek (bijv. het wordt weggelachen, ‘het was een spelletje’)
- ‘hoe haal je het in je hoofd, je hebt het toch goed nu?’
- ontkenning
- straf
- ‘het zal wel meevallen’
- ‘jij hebt het uitgelokt’
- ‘je had het eerder moeten zeggen’
- ‘je moet er maar niets van zeggen’
- ‘je moet beter oppassen’
- ‘we zullen het in de gaten houden’
- ‘je stelt je aan’
- ‘het zal niet weer gebeuren’
- er wordt niet geluisterd
- men weet niet hoe ermee om te gaan
- kind wordt geloofd en er wordt geluisterd (d.w.z. er volgt actie: verplaatsing, stappen naar politie en gerecht)
- het kind wordt verplaatst maar dat is om een andere reden dan het misbruik
- andere reacties
- geen info

- Wordt er iets vermeld over de context (van de jeugdzorg)?
  - seksualiteit en seksueel misbruik zijn taboe-onderwerpen
  - pleegkind voelt zich gestigmatiseerd
  - er is weinig of geen contact met de voogd
  - er is weinig of geen contact met pleegzorgwerkers
  - er is nauwelijks of geen toezicht vanuit jeugdzorg
  - er wordt niet gepraat met kinderen
  - andere dingen

BIJLAGE 4: LEIDRAAD VOOR INTERVIEWS SLACHTOFFERS

(*Begroeting*)

(*Inleiding*)

- (Hier verwijzen naar de melding, de informatie die we van de commissie-Samson hebben gekregen en het telefonische contact)

Interview

- Kunt u me vertellen hoe u destijds in pleegzorg bent terecht gekomen?
- Wat weet u nog van de periode voor u in het pleeggezin was?
- Wat weet u nog over de eerste dag/de eerste periode in het gezin?
- Kunt u eens schetsen wat voor gezin dit pleeggezin eigenlijk was? Kunt u daar iets over vertellen? Hoe ging het er aan toe in het gezin?
- Weet u nog wanneer het seksueel misbruik begon? Kan u daar wat van vertellen?
- Wat weet u te vertellen van de dader(s)?
- Hoe zag uw leven in het pleeggezin eruit?
- Hoe hield u zich staande als kind?
- Waar kon u destijds naar toe? Kon u ergens terecht om te vertellen over het misbruik?
- Heeft u aan iemand iets verteld over het misbruik als kind? Aan wie? Hoe verliep dat? Wat gebeurde er dan?
- Wanneer is het misbruik gestopt? Weet u daar nog iets over?
- Hoe kwam het dat het kon stoppen?
- Kunt u iets vertellen over uw leven nadat u uit het pleeggezin/uit jeugdzorg weg was?
- Hoe ziet uw leven er nu uit?
- Kunt u vertellen waarom u zich bij de commissie-Samson heeft gemeld?
- De commissie-Samson wil niet alleen onderzoek doen naar wat er in het verleden in pleeggezinnen en tehuizen is gebeurd, maar hieruit ook lessen trekken zodat het in de toekomst niet meer gebeurt dat kinderen er worden misbruikt. Heeft u tips voor jeugdzorg en pleegzorg om seksueel misbruik in pleeggezinnen en tehuizen te voorkomen?

Afsluiting

Samenvatting, vragen om bevestiging. Heeft u nog aanvullingen op de vragen die ik gesteld heb? Heeft u nog vragen voor mij? Bedankt voor het meewerken aan het interview. Als u nog iets wil toevoegen aan het gesprek dan kunt u contact opnemen met (naam en adres onderzoeker).

BIJLAGE 5: LEIDRAAD VOOR INTERVIEWS PLEEGOUDERS

Begroeting

Inleiding
Ik zou willen beginnen met het uitleggen van het doel van dit interview. Dit interview heeft als doel het vastleggen van de ervaringen van pleegouders met pleegkinderen die seksueel misbruikt zijn. Ik zal straks meerdere vragen stellen over dit onderwerp die u mag beantwoorden. Ik heb een recorder meegenomen om het interview op te nemen. Vindt u het goed als ik ons gesprek opneem? Zo hoef ik niet alles op te schrijven wat u zegt en kan ik later ons gesprek naluisteren. Het bandje wordt na gebruik gewist. Alle gegevens zullen zeer vertrouwelijk verwerkt worden. Ik stuur een kopie van het verslag naar u toe. Zo kunt u controleren of ik goed heb genoteerd wat u heeft gezegd en kan u laten weten of u het eens bent met wat er geschreven is. Het interview zal ongeveer anderhalf uur duren. Heeft u nog vragen over wat ik zojuist verteld heb?

Interview
(Algemene informatie: naam, geslacht, leeftijd, opleiding/werk, hoeveel pleegkinderen, netwerk of bestands, hoeveel eigen kinderen etc.)

1. Ervaringen met seksueel misbruik van kinderen die in het pleeggezin komen

a) Werd in uw gezin ooit een kind geplaatst via de pleegzorg dat het slachtoffer van seksueel misbruik was of bij wie een sterk vermoeden leefde dat het slachtoffer hiervan was?

- Hoe is dit gegaan?
- Wist u van te voren dat er sprake is geweest van seksueel misbruik?
- Hoe werd dit aan u meegedeeld?
- Wat werd u verteld?
- Kunt u wat vertellen over dit kind (gedrag, emoties, signalen...)?
- Wat betekende/betekent het gegeven dat het kind slachtoffer was van misbruik voor de situatie in uw gezin?
- Waar liepen/lopen jullie tegenaan in de dagelijkse omgang met en de opvoeding van dit kind?
- Welke behoeften hadden/ hebben jullie in de omgang met en de opvoeding van dit kind?

b) Bent u ooit in de loop van een plaatsing van een pleegkind in uw gezin te weten gekomen dat het slachtoffer was van seksueel misbruik?

- Hoe bent u dit te weten gekomen?
- Zag u bepaalde signalen bij dit kind die u eraan deden denken dat het slachtoffer van misbruik zou kunnen zijn?
- Wat gebeurde er vervolgens?
- Kunt u wat vertellen over dit kind (gedrag, emoties, signalen...) en de manier waarop het in uw gezin terecht is gekomen?
- Wat betekende/betekent dit voor de situatie in uw gezin?
- Waar liepen/lopen jullie tegenaan in de dagelijkse omgang met en de opvoeding van dit kind?
- Welke behoeften hadden/ hebben jullie in de omgang met en de opvoeding van dit kind?

2. Voorbereiding op seksueel misbruik bij kinderen die in pleegzorg komen

Als het goed is heeft u een cursus (STAP of onder andere benaming) gevolgd voordat u pleegouder werd over het pleegouderschap. Hoe kwam het onderwerp seksueel misbruik hierin naar voren?

- Wat wist u over het thema seksueel misbruik bij kinderen voor de aanvang van deze cursus?
- Wat heeft u in deze cursus over het onderwerp geleerd?
- Wat heeft u gemist in deze cursus?
- Welke tips/suggesties heeft u op basis van uw ervaringen voor de professionals die deze cursus aanbieden?

3. Pleegzorg en pleegzorgwerkers in geval van plaatsing van een seksueel misbruikt kind

Wat vindt u van de instelling voor pleegzorg?

- Heeft uw gezin specifieke hulp ontvangen van pleegzorg bij dit kind?
- Waaruit bestond deze hulp?
- Wat waren/zijn uw verwachtingen van de pleegzorg en de pleegzorgwerkers?
- Hoe zou een goede begeleiding van pleeggezinnen die zorgen voor een slachtoffer van seksueel misbruik er volgens u uit moeten zien?

4. Heeft u tips voor andere pleegouders die een slachtoffer van seksueel misbruik als pleegkind hebben?

Afsluiting

Samenvatting, vragen om bevestiging. Heeft u nog aanvullingen op de vragen die ik gesteld heb? Heeft u nog vragen voor mij? Bedankt voor het meewerken aan het interview. Als u nog iets wil toevoegen aan het gesprek dan kunt u contact opnemen met (naam en adres onderzoeker).

8. Deelonderzoek 5a:

Prevalentie Seksueel Misbruik bij Kinderen met een Lichte Verstandelijke Beperking in de Nederlandse Jeugdzorg in 2008-2010.

Rapport Universiteit Leiden,

prof. dr. L.R.A. Alink

Prevalentie Seksueel Misbruik bij Kinderen met een Lichte Verstandelijke Beperking in de Nederlandse Jeugdzorg in 2008-2010:

Een Kwantitatieve Studie

Prof. dr. Lenneke Alink
Saskia Euser, BSc
Dr. Anne Tharner
Prof. dr. Rien van IJzendoorn
Prof. dr. Marian Bakermans-Kranenburg

Centrum voor Gezinsstudies
Universiteit Leiden
4 juli 2012

Universiteit Leiden

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD 2

SAMENVATTING 3

1. INLEIDING 4

2. METHODE 6
2.1 Ethische aspecten 6
2.2 Steekproeftrekking 7
2.2.1 Selecteren van instellingen 7
2.2.2 Selecteren van locaties 7
2.2.3 Selecteren van informanten 8
2.3 Procedure 10
2.3.1 Benaderen van de instellingen 10
2.3.2 Benaderen van de informanten 10
2.4 Het meten van seksueel misbruik 11
2.4.1 Registratieformulier 11
2.4.2 Codering van de meldingen 12
2.5 Respons 15
2.5.1 Instellingen 15
2.5.2 Informanten 16

3. RESULTATEN 17
3.1 Kinderen in de steekproef van informanten 17
3.2 Schatting van het aantal gevallen van seksueel misbruik in 2010 19
3.2.1 Procedure 19
3.2.2 Prevalentieschatting 20
3.3 Vergelijking met de reguliere jeugdzorg 21
3.4 Vergelijking pleegzorg en residentiële instellingen 24
3.5 Rechterlijke maatregel? 25
3.6 Kenmerken plegers 26
3.7 Schatting van het aantal gevallen van seksueel misbruik in 2008-2009 27

4. DISCUSSIE 29

LITERATUUR 31

BIJLAGEN 33

VOORWOORD

Deze studie naar de prevalentie van seksueel misbruik in Nederlandse jeugdzorg in de periode 2008-2010 werd uitgevoerd in opdracht van de commissie-Samson. We danken de onderzoeksmedewerkers voor hun waardevolle assistentie bij de dataverzameling en -verwerking: Marjolein Branger, Petra Middendorp, Annette van Noort, Hannie Poiësz, Angela Scheepers en Christian Stokman. Verder danken we dr. Mariëlle Linting voor haar data-analytische advies. De onderzoeksgroep is de begeleidingscommissie (prof. dr. Bert Felling, drs. Willie van Berlo, prof. dr. mr. Catrien Bijleveld, dr. Annematt Collot d'Escury, dr. Sietske Dijkstra, prof. dr. Jan Hendriks en drs. Harriet Hofstede) erkentelijk voor haar bijdrage aan de totstandkoming van dit verslag. Uiteraard zijn alleen de auteurs verantwoordelijk voor de tekortkomingen van het onderzoek.

Ten slotte willen we de contactpersonen van de instellingen en de professionals die hebben meegewerkt aan het onderzoek van harte bedanken voor hun inzet.

Lenneke Alink
Saskia Euser
Anne Tharner
Rien van IJzendoorn
Marian Bakermans-Kranenburg

Leiden, juli 2012

SAMENVATTING

In opdracht van de commissie-Samson is de prevalentie bepaald van seksueel misbruik van kinderen met een lichte verstandelijke beperking (LVB) in de Nederlandse jeugdzorg. De methodiek die hiervoor is gehanteerd leidt niet tot het exacte aantal slachtoffers van seksueel misbruik. Wel zijn er betrouwbare vergelijkingen mogelijk van de percentages misbruik in de jeugdzorg voor LVB-kinderen met kinderen in de reguliere jeugdzorg en in de algemene populatie. Op basis van informantenmeldingen was in 2010 de prevalentieschatting van seksueel misbruik met lichamelijk contact 9,7 per 1000 LVB-kinderen. In de reguliere jeugdzorg is de prevalentieschatting van seksueel misbruik in 2010 op basis van de informantenmeldingen 3,0 per 1000 kinderen. Beide prevalentieschattingen zijn aanzienlijk hoger dan in de algemene bevolking (0,8 per 1000). Voor LVB-kinderen in de pleegzorg is de prevalentie van misbruik 10,1 per 1000 kinderen en in de residentiële zorg voor LVB-kinderen is dat 9,5 per 1000 kinderen.

Deze cijfers laten zien dat in de jeugdzorg voor LVB-kinderen het risico op seksueel misbruik ruim drie maal zo groot is als in de reguliere jeugdzorg, maar dit verschil is statistisch niet significant. Omdat bij LVB-jongeren geen zelfrapportage kon plaatsvinden is de prevalentie gebaseerd op meldingen van informanten. Informantenstudies geven lagere prevalentieschattingen dan zelfrapportagestudies, dus de prevalentieschatting van 9,7 per 1000 kinderen in de LVB-groep is een ondergrens.

Deze prevalentiestudie is een eerste voorzichtige stap in de richting van kennis over seksueel misbruik bij LVB-kinderen in de jeugdzorg. Duidelijk is dat dit een groot probleem is, zelfs nog groter dan het misbruik in de reguliere jeugdzorg. In de reguliere jeugdzorg bieden pleeggezinnen meer bescherming tegen misbruik dan residentiële instellingen. Waarom dit niet het geval is in de jeugdzorg voor LVB-kinderen blijft onduidelijk. In slechts een kleine minderheid van de gevallen zijn pleegouders de daders; de meeste daders zijn jonger dan 21 jaar. Deze studie laat zien dat het risico op misbruik voor een van de meest kwetsbare groepen in de jeugdzorg ontoelaatbaar groot is.

1. INLEIDING

Kinderen met een verstandelijke beperking lopen wellicht een groter risico op mishandeling en seksueel misbruik dan kinderen met andere beperkingen en kinderen zonder beperking (Crosse, Kaye & Ratnofsky, 1993; Sullivan & Knutson, 2000). Het is echter niet bekend of dit ook geldt voor kinderen in de jeugdzorg. In deze deelstudie is onderzocht of kinderen met een lichte verstandelijke beperking (LVB) vaker slachtoffer zijn van seksueel misbruik dan kinderen in de reguliere jeugdzorg in instellingen en pleeggezinnen. Dat doen we door de prevalentie van seksueel misbruik bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking te vergelijken met de prevalentie in de reguliere groep.

Het percentage kinderen in de reguliere jeugdzorg dat in 2008-2010 slachtoffer werd van seksueel misbruik is bepaald op basis van twee verschillende methodieken: een informantenstudie en een zelfrapportagestudie (zie Alink et al., 2012; deelrapport 3A). Er zijn evidente problemen met de validiteit van zelfrapportage over seksueel misbruik in de LVB-groep (bijvoorbeeld vanwege een beperkt begrip van de vragen, beperkt vermogen om te reflecteren op eigen ervaringen en terug te denken over een bepaalde periode). Daarom is ervoor gekozen de prevalentiestudie onder kinderen met een lichte verstandelijke beperking en de vergelijking met kinderen in de reguliere jeugdzorg te baseren op informanten. Professionals in de jeugdzorg die met kinderen werken is gevraagd om te rapporteren over elk kind van wie zij wisten of vermoedden dat het slachtoffer was van seksueel misbruik. Deze methode is ontleend aan de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010: Alink, Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, Pannebakker, Vogels & Euser, 2011; NPM-2005: Van IJzendoorn, Prinzie, Euser, Groeneveld, Brilleslijper-Kater, Van Noort-Van der Linden, Bakermans-Kranenburg, Juffer, Mesman, Klein Velderman & San Martin Beuk, 2007). De NPM is gebaseerd op de methode die gebruikt is in de National Incidence Studies of Child Abuse and Neglect (NIS; Creighton, 2002; zie https://www.nis4.org/nis4asp voor de meest recente resultaten) die herhaaldelijk zijn uitgevoerd in de Verenigde Staten.

De volgende definitie van seksueel misbruik zal worden aangehouden: ‘Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong-)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Daders zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen. Voor het onderzoek naar seksueel misbruik van jeugdigen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, wordt hieronder tevens begrepen seksueel misbruik van groepsgenoten waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden.’ (Commissie-Samson, 2011).

De volgende vragen staan centraal in deze studie:

1. Wat is de prevalentieschatting van (verschillende typen van) seksueel misbruik van kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen en residentiële instellingen?
2. Is de prevalentieschatting van (verschillende typen van) seksueel misbruik van kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen en residentiële instellingen verschillend van de prevalentieschatting bij kinderen in de reguliere jeugdzorg in pleeggezinnen en residentiële instellingen?
3. Is de prevalentieschatting van seksueel misbruik bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen verschillend van de prevalentieschatting in residentiële instellingen?
4. Wie zijn de plegers van seksueel misbruik bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen en residentiële instellingen?

Er zijn zoals zo vaak in de wetenschap verschillende dataverzamelingsmethoden en statistische analyses mogelijk om de prevalentie van seksueel misbruik in de jeugdzorg te onderzoeken, elk met hun eigen zwakke en sterke kanten. Daarom hebben we diverse wegen bewandeld. In de vergelijkingen met de algemene populatie convergeren de uitkomsten van deze benaderingen wat de betrouwbaarheid van onze bevindingen verhoogt.

2. METHODE

De aanpak van deze studie is gebaseerd op de methode gebruikt in de informantenstudie van de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen NPM (NPM-2010: Alink, et al., 2011; NPM-2005: Van IJzendoorn, et al., 2007). Voor de informantenstudie van de NPM zijn aselect professionals geselecteerd die beroepsmatig met kinderen te maken hebben gehad in allerlei sectoren van de samenleving zoals onderwijs, juridische en sociaal-medische zorg. Over een periode van drie maanden hebben deze informanten een formulier ingevuld voor ieder kind bij wie ze een vorm van mishandeling vermoedden. De casussen zijn vervolgens door getrainde codeurs gecodeerd om de vorm van mishandeling betrouwbaar vast te stellen.

Voor de huidige studie is deze methode aangepast voor professionals die werkzaam zijn met kinderen met een lichte verstandelijke beperking (LVB-kinderen) binnen de jeugdzorg. De steekproef is zo samengesteld dat de verdeling van de informanten over de verschillende typen instellingen evenredig is met het aantal kinderen dat in de verschillende typen instelling verblijft. In de steekproef zijn alleen medewerkers betrokken die direct te maken hebben gehad met de kinderen in de instellingen (bijv. groepswerkers, pedagogisch medewerkers). Het registratieformulier is gedigitaliseerd, zodat professionals het online konden invullen. De informanten hebben een formulier ingevuld voor ieder kind bij wie zij van seksueel misbruik wisten of dit vermoedden in de periode 2008-2010 toen het kind in een (jeugd-)zorginstelling of in een pleeggezin verbleef. Om te beoordelen of er inderdaad sprake was van seksueel misbruik en om onderscheid te kunnen maken tussen verschillende typen van seksueel misbruik, zijn de formulieren door getrainde codeurs gecodeerd.

2.1 Ethische aspecten

De onderzoeksmethode is grotendeels gelijk aan die van de NPM. Het onderzoeksvoorstel van de NPM-2010 is goedgekeurd door de Commissie Medische Ethiek (CME) van het Leids Universitair Medisch Centrum. Ook het onderzoeksvoorstel van de huidige studie is goedgekeurd door de CME van het Leids Universitair Medisch Centrum.

2.2 Steekproeftrekking

Beoogd was om bij de verschillende typen instellingen voor kinderen met een verstandelijke beperking een willekeurige steekproef van in totaal 100 medewerkers te trekken waarin medewerkers in pleegzorg en residentiële zorg naar rato van het totaal aantal kinderen in deze typen zorg vertegenwoordigd zijn.

2.2.1 Selecteren van instellingen

Op basis van de Sociale Kaart Jeugdzorg 2011 en de website www.lvgnet.nl is een lijst van residentiële (jeugd-)zorginstellingen voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking opgesteld. De lijst omvatte 117 woonvoorzieningen waaronder twee locaties die JeugdzorgPlus aanbieden voor LVB-kinderen. Daarnaast was er één instelling die pleegzorg aanbiedt voor LVB-kinderen. Cijfers voor de verdeling over pleegzorg en residentiële zorg van het totale aantal LVB-kinderen die op grond van een uitspraak van de kinderrechter binnen de (jeugd-)zorg zijn geplaatst, waren niet voorhanden. Omdat in de groep kinderen in de reguliere jeugdzorg ongeveer 50% van alle kinderen met een maatregel in een pleeggezin verblijft (Jeugdzorg Nederland, bewerking Verwey-Jonker Instituut, 2011), is besloten om deze verdeling ook voor de LVB-populatie aan te houden. Beoogd was dus dat de helft van de deelnemers (n = 50) bij de LVB-pleegzorg geworven zou worden en de andere helft bij residentiële instellingen die zorg bieden voor LVB-kinderen.

De pleegzorginstelling en de twee JeugdzorgPlus-locaties zijn in elk geval opgenomen in de steekproef zodat elk type instelling vertegenwoordigd is. Uit de residentiële instellingen zijn aselect 20 instellingen/locaties getrokken. Om eventuele uitval te compenseren, zijn uit de overige instellingen/locaties twee schaduwsteekproeven getrokken.

2.2.2 Selecteren van locaties

Residentieel. In de Sociale Kaart Jeugdzorg kunnen instellingen zowel op het niveau van hoofd- en regiokantoren als ook op het niveau van locaties vermeld zijn. Hierdoor was voor een aantal instellingen al bekend welke locaties in de steekproef zaten en dus benaderd konden worden, terwijl van andere instellingen een hoofd- of regiokantoor voor de steekproef getrokken was. In het laatste geval zijn bij toestemming voor deelname op

directieniveau eerst samen met een contactpersoon binnen de instelling aselect de deelnemende locaties bepaald. Daarbij is rekening gehouden met het aantal groepen per locatie zodat er voldoende medewerkers van verschillende groepen geselecteerd konden worden (zie paragraaf 2.2.3). Als de eerste getrokken locatie over drie of meer groepen beschikte, is er één locatie geselecteerd. Als dat niet het geval was, zijn er nog één of twee locaties extra getrokken. Voor iedere locatie is aselect een reservelocatie aangewezen om eventuele uitval op locatieniveau te compenseren.

Logeerhuizen/kortverblijfhuizen, medisch kinderdagverblijven. Bij de instellingen die aselect getrokken zijn voor de steekproef binnen residentiële zorg is telefonisch geïnformeerd of zij ook logeerhuizen, kortverblijfhuizen en medisch kinderdagverblijven (MKD's) hadden. Als dat zo was, is per instelling aselect één logeerhuis/kortverblijfhuis en MKD aangewezen dat benaderd is voor deelname en twee andere als reserve.

2.2.3 Selecteren van informanten

Bij toestemming op directieniveau en indien van toepassing ook op locatieniveau (als de locatie al in de steekproef zat) is in overleg met de deelnemende instellingen een contactpersoon binnen de instelling aangewezen. Alle volgende stappen verliepen in samenwerking met deze contactpersoon. Contactpersonen hadden verschillende functies, waaronder (directie-)secretaresse, coördinator, medewerker kwaliteit en organisatie, PR-medewerker, manager expertisecentrum.

Pleegzorg. Het streven was om vijftig informanten die binnen de LVB-pleegzorg werken te includeren. Voorwaarde voor deelname was dat de medewerkers in 2010 werkzaam waren in de LVB-pleegzorg en dat zij toen met kinderen met een lichte verstandelijke beperking werkten, niet alleen met kinderen met een zware en/of multipele handicap/problematiek (inclusief autisme). Binnen de pleegzorginstelling kwamen op basis van deze criteria 77 medewerkers in aanmerking voor deelname. Om uiteindelijk het streefgetal van 50 deelnemers te bereiken, zijn alle 77 medewerkers benaderd voor deelname aan het onderzoek.

Residentieel. Per getrokken residentiële instelling/locatie zijn aselect drie medewerkers aangewezen die benaderd zijn voor deelname. Dit gebeurde telefonisch in samenwerking met de instelling. Voorwaarde voor deelname was dat de medewerkers in 2010 werkzaam waren in de LVB-jeugdzorg (niet per se de huidige werkgever) en dat zij toen met kinderen met een lichte verstandelijke beperking hebben gewerkt, niet alleen met kinderen met een zware en/of multipele handicap/problematiek (inclusief autisme). Verder moest het gaan om verschillende medewerkers die niet bij dezelfde groepen hebben gewerkt zodat zij over onafhankelijke groepen konden rapporteren. Als er minder dan drie groepen waren binnen één locatie, zijn medewerkers van één of twee andere aselect getrokken locaties benaderd. Om eventuele uitval te compenseren is voor iedere medewerker van een residentiële instelling aselect een reservemedewerker getrokken. De gehele eerste schaduwsteekproef van residentiële instellingen en een deel van de instellingen/locaties uit de tweede schaduwsteekproef zijn benaderd voor deelname.

Logeerhuizen/kortverblijfhuizen, medisch kinderdagverblijven. Per getrokken logeerhuis/kortverblijfhuis en MKD zijn aselect vier medewerkers geselecteerd voor deelname. Dit gebeurde telefonisch in samenwerking met de instelling. Voorwaarde was dat de medewerkers in 2010 werkzaam waren bij een LVB-logeerhuis/kortverblijfhuis of MKD (niet per se het huidige) waar ook kinderen met een lichte verstandelijke beperking verbleven, niet alleen kinderen met een zware en/of multipele handicap/problematiek (inclusief autisme). Ook in deze setting is de voorwaarde gehanteerd dat de verschillende medewerkers werkzaam moesten zijn op verschillende groepen. Als vier of minder medewerkers aan deze voorwaarden voldeden, zijn alle medewerkers benaderd die er wel aan voldeden. Om eventuele uitval te compenseren is voor iedere medewerker van een logeerhuis/kortverblijfhuis of MKD aselect een reservemedewerker getrokken.

2.3 Procedure

2.3.1 Benaderen van de instellingen

De geselecteerde instellingen zijn in eerste instantie op directieniveau schriftelijk benaderd voor deelname aan het onderzoek. In de brief en meegestuurde informatiefolder zijn het doel en de werkwijze toegelicht. Het telefonische contact is daarin aangekondigd. Met alle geselecteerde instellingen is vervolgens telefonisch contact opgenomen om eventuele vragen te beantwoorden en de verdere procedure toe te lichten. Alleen bij toestemming van de directie zijn verdere stappen ondernomen. Als de directie instemde met deelname zijn tijdens het eerste telefoongesprek contactpersonen van de deelnemende locaties aangewezen.

2.3.2 Benaderen van de informanten

Voor deze studie zijn honderdtweeëntachtig professionals benaderd, die binnen een (jeugd)zorg- of pleegzorginstelling direct te maken hadden met pupillen. Deze informanten waren onder andere groepsleid(st)ers, activiteitenbegeleid(st)ers, gedragswetenschappers en pleegzorgwerkers. Om dubbele meldingen zoveel mogelijk te voorkomen, is voor residentiële instellingen één informant per leefgroep benaderd. Professionals kwamen alleen in aanmerking voor deelname aan het onderzoek als zij in 2010 al werkzaam waren bij een (jeugd-)zorginstelling of pleegzorginstelling waar kinderen met een lichte verstandelijke beperking verbleven.

De geselecteerde medewerkers zijn benaderd via e-mail. Zij kregen de vragenlijst via een digitale link toegestuurd en konden de lijst zelfstandig invullen. In de e-mail is duidelijk gemaakt dat de jeugdzorg- of pleegzorginstelling waar de informant werkt meedoet aan een onderzoek naar de prevalentie van kindermishandeling en seksueel misbruik onder jongeren terwijl zij in een instelling of in een pleeggezin verbleven. Er werd toegelicht dat zij toevallig geselecteerd zijn om een vragenlijst in te vullen. Meer informatie was te verkrijgen via een meegestuurde folder. De e-mail bevatte ook een ‘opt-out’ waarmee de medewerkers konden aangeven dat zij niet mee wilden doen. In het geval van een weigering is de deelnemer verder niet meer benaderd. Benaderde informanten ontvingen één, twee en vier weken na de uitnodigingsmail een herinnering als de vragenlijst nog niet (volledig) was ingevuld. Bij afmelding van een informant uit een residentiële instelling of wanneer de vragenlijst na twee

maanden nog niet (volledig) was ingevuld, is een reserve-informant uit deze instelling benaderd. Binnen de pleegzorg was dit niet mogelijk omdat alle medewerkers die in aanmerking kwamen voor deelname al in eerste instantie benaderd waren. Informanten ontvingen een tegoedbon ter waarde van tien euro voor hun deelname.

2.4 Het meten van seksueel misbruik

2.4.1 Registratieformulier

De vragenlijst voor informanten is gebaseerd op het gestandaardiseerde registratieformulier waarvan gebruik gemaakt is in de NPM (Alink et al., 2011; Van IJzendoorn et al., 2007). Het formulier is aangepast voor online gebruik (zie Bijlage 1). Het kind dat (mogelijk) met mishandeling te maken heeft gehad, staat centraal in deze vragenlijst. Ten eerste is informanten gevraagd voor elk kind een formulier in te vullen van wie zij in 2010 wisten van mishandeling of daarvan een vermoeden hadden. Het gestandaardiseerde registratieformulier bestond uit vragen over het kind en de (vermoedelijke) mishandeling. Ingevulde formulieren waren anoniem; andere medewerkers hadden dus geen toegang tot de informatie en er zijn geen gegevens over het kind gevraagd op basis waarvan de identiteit van het specifieke kind te herleiden is.

De (vermoedens van) mishandeling en vermoedelijk letsel door de mishandeling konden vermeld worden in open tekstvelden. Bij iedere melding is een aantal aanvullende vragen gesteld over het kind, de pleger, de locatie van de mishandeling, de periode waarin de mishandeling plaatsvond, hoe vaak dit is voorgekomen en of het kind op het moment van mishandeling of misbruik op grond van een maatregel opgelegd door een kinderrechter (bijvoorbeeld ondertoezichtstelling, strafrechtelijke of civielrechtelijke maatregel) binnen de instelling of het pleeggezin was geplaatst.

Vervolgens kreeg elke informant een aantal vragen voorgelegd over seksueel misbruik in de periode 2008-2009. Ook hier is de informanten eerst gevraagd om in open tekstvelden het misbruik en mogelijke lichamelijke of emotionele beschadigingen te melden. Vervolgens zijn dezelfde aanvullende vragen gesteld als in het onderdeel over mishandeling in 2010. Ten slotte volgden vragen over de werkzaamheden van de informant in de periode

2008 tot nu. Informanten is gevraagd in welke typen instelling zij werkten en met hoeveel kinderen (met en zonder verstandelijke beperking) zij per type instelling zodanig contact hadden dat zij over eventuele mishandeling konden rapporteren. Dit maakt het mogelijk een proportie te berekenen van het aantal gemelde kinderen ten opzichte van het aantal kinderen in de steekproef (zie ook Alink et al., 2012).

2.4.2 Codering van de meldingen

De mishandeling die de informanten op de formulieren hebben vermeld is zorgvuldig gecodeerd door getrainde codeurs. Hierbij is eerst bepaald of er daadwerkelijk sprake was van mishandeling en vervolgens is onderscheid gemaakt tussen zeven verschillende typen mishandeling: 1) seksueel misbruik, 2) fysieke mishandeling, 3) emotionele mishandeling, 4) fysieke verwaarlozing, 5) verwaarlozing van het onderwijs, 6) emotionele verwaarlozing, en 7) andere/onbekende mishandeling. De definities van de verschillenden typen mishandeling zijn dezelfde als gebruikt in de NPM-2010 en zijn gebaseerd op de definities die in de Amerikaanse NIS-4 (Sedlak et al., 2010) zijn gebruikt. Deze definities vallen binnen de definitie van kindermishandeling vastgelegd in de Wet op de Jeugdzorg '… elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel.' (Wet op de Jeugdzorg, artikel 1, lidm). In het kader van de onderzoeksvraag is gekeken naar seksueel misbruik in de zin van de wet en volgens de definitie van de commissie-Samson, dat plaatsvond terwijl het kind onder verantwoordelijkheid van de overheid in een (jeugd-)zorginstelling of in een pleeggezin verbleef. Alle andere typen kindermishandeling zijn in dit verslag buiten beschouwing gelaten. Meldingen van seksueel misbruik in de gezinssituatie voorafgaand aan de plaatsing in een jeugdzorginstelling zijn niet meegeteld. Seksueel misbruik dat plaatsvond tijdens verlof is alleen meegenomen wanneer de instelling hiervan op de hoogte kon zijn of had kunnen zijn en het misbruik dus had kunnen voorkomen. Er is zowel gekeken naar seksueel misbruik door een volwassene als seksueel misbruik waarbij kinderen onderling betrokken

waren. Alle meldingen van seksueel misbruik zijn gecodeerd om te bepalen of er daadwerkelijk sprake was van seksueel misbruik. Wanneer een informant een melding had gedaan van vermoedelijk seksueel misbruik, is de melding alleen meegenomen bij voldoende aanwijzingen voor werkelijk seksueel misbruik. Bij alle meldingen van seksueel misbruik die in het vervolg van dit rapport worden genoemd, gaat het dus om feitelijk misbruik en voldoende onderbouwd vermoedelijk seksueel misbruik.

Definities van seksueel misbruik. Het codeersysteem voor seksueel misbruik is in deze studie aangescherpt om beter onderscheid te kunnen maken tussen verschillende typen seksueel misbruik (de algemene definitie was gelijk aan die van de NPM-2010 en de NIS-4). De definitie gehanteerd door de commissie-Samson (2011) lag hieraan ten grondslag: 'Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong-)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren.' Op basis van deze definitie en de door de commissie gestelde categorieën (betasten boven/onder de kleding, betasten borsten, betasten geslachtsorganen, aftrekken, geslachtsgemeenschap anaal, vaginaal, oraal), zijn vier categorieën van seksueel misbruik samengesteld (en een categorie Overig) waarvan de eerste drie binnen de definitie van de commissie-Samson (2011) vallen.

<u>1. Seksueel misbruik met penetratie</u>

Seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, of het toelaten van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, waar sprake is van penetratie *van* of *door* het kind. Dergelijke handelingen omvatten genitale, orale of anale betrekkingen, hetzij heteroseksueel of homoseksueel.

1.1 Elke vorm van seksueel misbruik met penetratie, zónder gebruik van geweld.

1.2 Seksueel misbruik met penetratie en mét gebruik van geweld.

1.3 Kinderprostitutie of kinderpornografie (met penetratie; zonder penetratie zie 2.2, 3.2 en 4.3).

2. Lastigvallen met genitaal contact (en geen penetratie)

2.1 Seksuele aanranding of uitbuiting van een kind of het toestaan van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind waarbij genitaal contact plaatsvindt *van* of *door* het kind (bij een ander) en waarbij geen aanwijzingen zijn dat er daadwerkelijk penetratie heeft plaatsgevonden. Dergelijke handelingen omvatten genitale, orale of anale betrekkingen, hetzij heteroseksueel of homoseksueel.

2.2 Kinderprostitutie of kinderpornografie met genitaal contact maar zonder penetratie.

3. Lastigvallen met lichamelijk contact (en geen genitaal contact/penetratie)

3.1 Pogingen tot, of dreigingen van seksueel misbruik met lichamelijk contact waarbij geen aanwijzingen zijn dat er daadwerkelijk genitaal contact heeft plaatsgevonden.

3.2 Kinderpornografie met lichamelijk contact, maar zonder penetratie.

4. Lastigvallen zonder lichamelijk contact

4.1 Blootstelling, voyeurisme.

4.2 Beschikbaar stellen van expliciet seksueel materiaal.

4.3 Kinderpornografie zonder lichamelijk contact.

4.4 Seksueel getinte opmerkingen over een kind of diens lichaam.

5. Ander of onbekend seksueel misbruik

5.1 Ander onbekend seksueel misbruik.

Onderscheid op basis van lichamelijk contact. Op basis van de definitie van de commissie-Samson (2011) zijn de hierboven beschreven typen van seksueel misbruik ook onderverdeeld in drie categorieën: A) het seksueel misbruik waarbij lichamelijk contact heeft plaatsgevonden (typen 1, 2 en 3), B) het seksueel misbruik waarbij geen lichamelijk contact heeft plaatsgevonden (type 4), en C) het overige seksueel misbruik. De casussen in de eerste

categorie vallen binnen de definitie van de commissie, die in de tweede en derde categorie formeel niet.

Intercodeurbetrouwbaarheid. De ingevulde formulieren zijn gecodeerd door zes getrainde codeurs. De codeurs zijn getraind door dezelfde persoon als de codeurs van de NPM-2010. Daarnaast was een van de codeurs ook codeur bij de NPM-2010 (deze persoon was de expertcodeur voor deze studie). Onafhankelijk van elkaar hebben de vijf overige codeurs 25% van de meldingen (N = 89) dubbel gecodeerd met de expertcodeur (de meldingen van deelonderzoek 3A en deelonderzoek 5A zijn samengenomen voor de betrouwbaarheidsset). De gemiddelde intercodeurbetrouwbaarheid Kappa (K) voor seksueel misbruik was ,95 (98% overeenstemming). De gemiddelde intercodeurbetrouwbaarheid voor de verschillende typen seksueel misbruik was als volgt: K = ,86 (98%) voor seksueel misbruik met penetratie; K = ,64 (95%) voor seksueel misbruik met genitaal contact; K = ,74 (96%) voor seksueel misbruik met lichamelijk contact; K = ,73 (96%) voor seksueel misbruik zonder lichamelijk contact en K= ,75 (93%) voor ander of onbekend seksueel misbruik; de range in Kappa's was ,59-,96. De intercodeurbetrouwbaarheid was dus in alle gevallen voldoende, in de meeste gevallen zeer hoog. Alle formulieren zijn vervolgens door twee codeurs gecodeerd. Wanneer de coderingen van de twee codeurs niet overeenkwamen, is er overleg geweest met de expert om tot consensus te komen.

2.5 Respons

De respons is berekend op instellingsniveau en op deelnemersniveau.

2.5.1 Instellingen

De directie van de pleegzorginstelling gaf toestemming voor deelname aan het onderzoek. Verder zijn in totaal 24 residentiële instellingen benaderd, waarvan 18 op directieniveau toestemming hebben verleend voor medewerking aan het onderzoek (Tabel 2.1). Redenen om deelname te weigeren waren te veel belasting (n = 3), gevoeligheid van het onderwerp door eerdere gevallen van misbruik (n = 1) en geen interesse (n = 2). Van de zeven logeer-

/kortverblijfhuizen en MKD's in de steekproef, konden drie niet worden bereikt. Alle bereikte instellingen in deze categorie deden mee aan het onderzoek (*n* = 4; twee logeerhuizen en twee MKD's).

Tabel 2.1. Aantallen benaderde en deelnemende instellingen/locaties en informanten per type instelling

	N instellingen/locaties		*N informanten*	
Type instelling	*Benaderd*	*Doet mee*	*Benaderd*	*Doet mee*
Pleegzorg	1	1 (100%)	77	50 (65%)
Residentieel	24	18 (75%)	99	63 (64%)
Logeerhuis/kortverblijfhuis/MKD	4	4 (100%)	6	3 (50%)
Totaal	**29**	**23 (79%)**	**182**	**116 (64%)**

2.5.2 Informanten

In totaal zijn er 182 informanten per e-mail benaderd voor deelname aan het onderzoek; 77 informanten binnen de pleegzorg, 99 informanten die binnen de residentiële zorg werkzaam zijn en 6 informanten binnen logeer-/kortverblijfhuizen en MKD's. Hiervan hebben 116 respondenten de vragenlijst beantwoord voor het jaar 2010 (64%). Van de 77 informanten die binnen de pleegzorg zijn benaderd voor deelname hebben 50 de vragenlijst beantwoord (65%). Van de 99 benaderde informanten van residentiële instellingen hebben 63 (64%) de vragenlijst beantwoord. Van de 6 benaderde informanten binnen logeer-/kortverblijfhuizen en MKD's hebben 3 aan het onderzoek deelgenomen (50%). De verdeling van de deelnemers over de verschillende typen instellingen is weergegeven in Tabel 2.1. De non-respons kan bijvoorbeeld zijn veroorzaakt door afwezigheid van vermoedens over mishandeling of door terughoudendheid om vermoedens over misbruik door collega's te melden. De specifieke redenen voor nonrespons bij de informanten zijn onbekend; zij meldden zich via een link af (41%) of vulden de vragenlijst niet of zeer onvolledig in (59%).

3. RESULTATEN

3.1 Kinderen in de steekproef van informanten

Door 116 informanten werkzaam in de pleegzorg en residentiële instellingen in Nederland is geregistreerd of en voor hoeveel kinderen zij vermoedens van seksueel misbruik hadden over 2010 en over de periode 2008-2009. Deze informanten hebben daarnaast gerapporteerd in welke typen instellingen zij gedurende de onderzoeksperiode hebben gewerkt en met hoeveel kinderen zij zodanig contact hebben gehad dat ze eventueel seksueel misbruik konden opmerken (verder aangeduid met 'aantal kinderen in de steekproef van de informanten'; Tabel 3.1). Voor de informanten uit de residentiële instellingen zijn dit over het algemeen de kinderen die in hun groep(en) verbleven en voor de informanten uit de pleegzorg zijn dit de kinderen die zij als pleegzorgwerker begeleidden. Omdat er bij de residentiële instellingen steeds maximaal één medewerker per groep is geselecteerd, kunnen we ervan uitgaan dat de kinderen in deze steekproef unieke kinderen zijn. Aan de hand van deze aantallen kinderen is het mogelijk om per type instelling een proportie te berekenen van het aantal gemelde kinderen ten opzichte van het aantal kinderen in de steekproef van de informanten, zoals dat ook is gebeurd in de NPM-2010 (Alink et al., 2011).

De informanten uit de kortverblijfhuizen, logeerhuizen en MKD's hebben bij elkaar met 84 kinderen in 2010 en met 99 kinderen in 2008-2009 contact gehad. Deze informanten hebben aangegeven geen vermoedens van seksueel misbruik te hebben. De groep is te klein om daarover verantwoorde uitspraken te doen. Daarnaast zijn kortverblijfhuizen, logeerhuizen en MKD's een bijzonder soort instellingen vergeleken met de overige instellingen in dit onderzoek. Daarom zijn ze verder buiten beschouwing gelaten. Ook hebben negen informanten in 2010 en vijftien in 2008-2009 aangegeven in een ander type instelling te hebben gewerkt, zoals ambulante hulp of opvoedhulp. De kinderen die door deze informanten gezien zijn, zijn ook buiten beschouwing gelaten. In totaal hebben 104 informanten gerapporteerd over de pleegzorg en/of de residentiële zorg in 2010 en 98 in 2008-2009.

Tabel 3.1 Verdeling van informanten en kinderen in de verschillende typen instellingen

Type instelling	*Aantal informanten*[1,2]	*Aantal kinderen in steekproef informanten*[3]
2010		
Pleegzorg	44	695
Residentieel	69	950
Totaal 2010		**1645**
2008-2009		
Pleegzorg	38	805
Residentieel	69	1077
Totaal 2008-2009		**1882**

[1] Deze aantallen komen niet overeen met het totaal aantal informanten dat heeft deelgenomen, omdat hier alleen de informanten die hebben gerapporteerd over de pleegzorg of residentiële zorg staan vermeld, en niet de informanten die rapporteerden over kortverblijfhuizen, logeerhuizen, MKD's, ambulante hulp of opvoedhulp. 104 informanten hebben voor 2010 en 98 hebben voor 2008-2009 over pleeg- en/of residentiële zorg gerapporteerd.

[2] Een informant kan over meerdere typen zorg rapporteren, omdat hij/zij in meer dan één type instelling kan hebben gewerkt gedurende de onderzoeksperiode.

[3] De steekproeven voor 2010 en voor 2008-2009 bevatten gedeeltelijk dezelfde kinderen en kunnen daarom niet zonder meer worden opgeteld.

Van de kinderen in de steekproef van informanten uit de pleegzorg zijn alleen de kinderen meegenomen met een lichte verstandelijke beperking. De informanten uit de residentiële zorg hebben gerapporteerd dat 7% van de kinderen met wie zij in 2010 contact hebben gehad geen lichte verstandelijke beperking heeft. Van de kinderen met wie zij in 2008-2009 contact hebben gehad was dit 15%. Omdat deze kinderen echter in een groep voor verstandelijk beperkte kinderen verblijven en de grenzen tussen LVB en niet-LVB niet altijd en voor iedereen even duidelijk zijn, zijn deze kinderen niet uit de steekproef van informanten verwijderd. De kenmerken van kinderen in de steekproef van informanten voor 2010 zijn nu als volgt: 60% is jongen, 72% is 12 jaar of ouder, bij 96% van de kinderen is sprake van een lichte verstandelijke beperking en 62% van de kinderen is geplaatst in een pleeggezin of instelling op basis van een rechterlijke maatregel, zoals een OTS. In de steekproef van informanten over 2008-2009 zijn deze percentages vergelijkbaar, 56% is jongen, 57% is 12 jaar of ouder, bij 81% van de kinderen is er sprake van een lichte verstandelijke beperking en 70% is geplaatst op basis van een rechterlijke maatregel.

3.2 Schatting van het aantal gevallen van seksueel misbruik in 2010

Over de gehele onderzoeksperiode van 2008 tot 2010 hebben de informanten 30 meldingen van seksueel misbruik gedaan. In 18 gevallen heeft het misbruik plaatsgevonden in 2010 en in 12 gevallen was dit in de periode 2008-2009. In 71% van de gevallen was er sprake van één vorm van seksueel misbruik, in 23% van de gevallen waren dat twee vormen en in 6% van de gevallen was er sprake van drie vormen van seksueel misbruik. In 31% van de gevallen was het slachtoffer een jongen en in 69% een meisje. Aangezien in de totale steekproef van informanten 40% meisje is, zijn meisjes oververtegenwoordigd in de groep seksueel misbruikte kinderen. In totaal zaten 1645 kinderen in de steekproef van de informanten. In deze paragraaf worden de resultaten over 2010 besproken, de resultaten over 2008-2009 volgen in paragraaf 3.7.

3.2.1 Procedure

Per type instelling is de proportie kinderen berekend die te maken hebben gehad met seksueel misbruik in 2010 en in de periode van 2008-2009. Hiervoor is het aantal meldingen per type instelling gedeeld door het aantal kinderen in de steekproef van de informanten van dat type instelling. Deze procedure wordt geïllustreerd met een voorbeeld: In 2010 zijn door de informanten 18 meldingen van seksueel misbruik gedaan. Dit aantal wordt eerst gedeeld door het totaal aantal kinderen in de steekproef van de informanten in 2010 (1645 kinderen), wat resulteert in een proportie van 0,011. Om deze proportie uit te drukken in het aantal kinderen per 1000 dat te maken heeft gehad met seksueel misbruik, wordt de proportie vermenigvuldigd met een factor 1000. Hiermee komt het prevalentiecijfer tot stand van 11,0 kinderen per 1000 als slachtoffer van seksueel misbruik in 2010.

Om te beoordelen of prevalentieschattingen significant van elkaar verschillen, is een Wilson schatting van het 84% betrouwbaarheidsinterval rond de proportie gemaakt (Wilson, 1927; Van Os, pers. comm., 9 september 2011; zie ook Alink et al., 2011; Euser, Van IJzendoorn, Prinzie, & Bakermans–Kranenburg, 2010; Juffer & Van IJzendoorn, 2005;

Moore & McCabe, 1996[1]; U.S. Department of Justice, 2010; Van IJzendoorn et al., 2007; de 95% betrouwbaarheidsintervallen staan weergegeven in Bijlage 2). Wanneer de 84% betrouwbaarheidsintervallen van twee prevalentieschattingen overlappen, verschillen de prevalenties niet significant van elkaar (Goldstein & Healy, 1995; Julious, 2004; Payton, Greenstone, & Schenker, 2003). Daarnaast zijn prevalentieschattingen vergeleken met proportietoetsen en chikwadraattoetsen.

3.2.2 Prevalentieschatting

Volgens bovenstaande procedure is per type instelling en per periode een schatting gemaakt van het aantal kinderen dat slachtoffer was van seksueel misbruik. In Tabel 3.2 staat het aantal kinderen per 1000 dat in 2010 slachtoffer is geworden van seksueel misbruik. De schattingen voor de verschillende typen instellingen zijn gesommeerd om tot een eindschatting binnen de Nederlandse jeugdzorg voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking te komen. We kunnen op basis van de informantenrapportages dus zeggen dat van alle kinderen met een lichte verstandelijke beperking die in 2010 in een instelling of in een pleeggezin verbleven, 11,0 per 1000 kinderen slachtoffer waren van seksueel misbruik, met een 84% betrouwbaarheidsinterval van 8,3~15,9. Er kan geen schatting worden gegeven van het absolute aantal kinderen dat slachtoffer was van seksueel misbruik, omdat niet bekend is hoeveel kinderen met een lichte verstandelijke beperking in totaal in de Nederlandse jeugdzorg verblijven (zie Alink et al., 2012).

In Tabel 3.2 staan ook de prevalentieschattingen over de verschillende typen seksueel misbruik vermeld. Veruit de meeste kinderen die zijn gemeld, waren slachtoffer van seksueel misbruik met lichamelijk contact (conform de definitie van de commissie-Samson), dit waren 9,7 per 1000 kinderen (7,3~14,5) in 2010 (correctie voor het effect van mogelijk geclusterde data geeft een 84% betrouwbaarheidsinterval dat loopt van 5,9 ~17,3; Hox, 2001; Kish, 1965). In Figuur 3.1 staan de prevalentieschattingen in aantallen per 1000 kinderen per type seksueel misbruik weergegeven voor 2010.

---

[1] $p = \frac{X+2}{n+4}$ $\qquad SE = \sqrt{\frac{p(1-p)}{(n+4)}}$ $\qquad BI = p \pm z * SE$

Tabel 3.2 Prevalentieschatting seksueel misbruik (‰), totaal en per categorie in 2010

	N	*Aantal gemelde kinderen*	*Prevalentie-schatting ‰*	*84% BI*	*84% BI na correctie*
Totaal	**1645**	**18**	**11,0**	**8,3~15,9**	**6,8~18,8**
Met lichamelijk contact	**1645**	**16**	**9,7**	**7,3~14,5**	**5,9~17,3**
Geslachtsgemeenschap	1645	7	4,3	2,9~8,0	2,1~10,2
Aanraken genitaliën	1645	8	4,9	3,4~8,8	2,5~11,0
Aanraken, niet de genitaliën	1645	6	3,7	2,4~7,3	1,7~9,4
Geen lichamelijk contact	**1645**	**2**	**1,2**	**0,7~4,1**	**0,4~5,8**
Overig	**1645**	**3**	**1,8**	**1,2~4,9**	**0,7~6,8**

Noot: Prevalentieschatting = jaarprevalentie uitgedrukt in aantal kinderen per 1000
De aantallen en prevalentieschattingen van de verschillende subcategorieën binnen Totaal (Met lichamelijk contact, Geen lichamelijk contact en Overig) en Met lichamelijk contact (Geslachtsgemeenschap, Aanraken genitaliën en Aanraken, niet de genitaliën) tellen niet op tot het totaal, omdat een kind verschillende vormen van seksueel misbruik kan hebben meegemaakt.
84% BI = 84% betrouwbaarheidsinterval
84% BI na correctie = 84% betrouwbaarheidsinterval na correctie voor clustereffect

Figuur 3.1 Prevalentie seksueel misbruik in 2010 (‰), totaal en per categorie

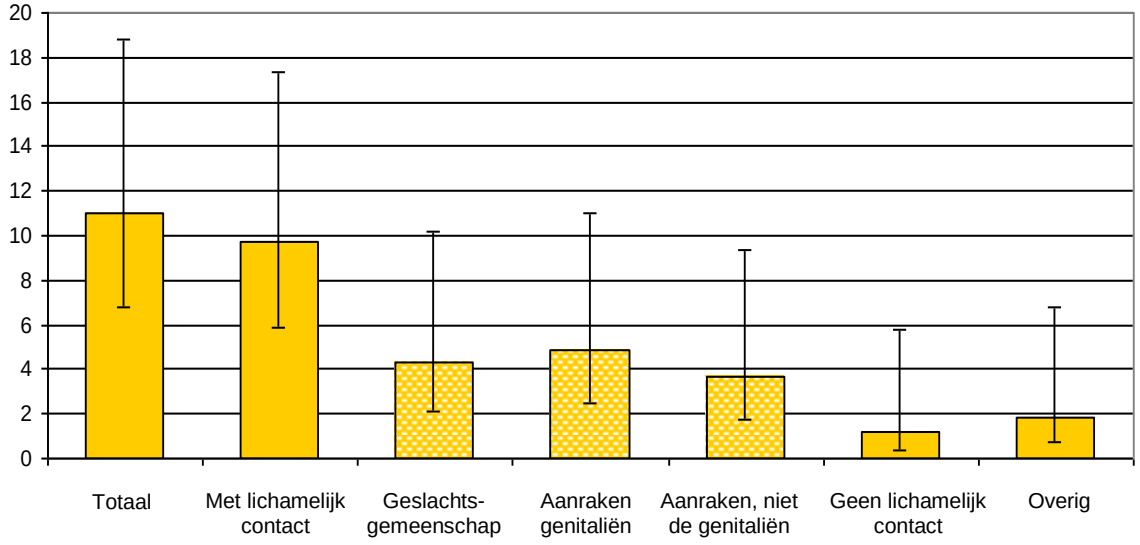

3.3 Vergelijking met de reguliere jeugdzorg

Op basis van deze prevalentiecijfers en de resultaten van de studie naar de prevalentie van seksueel misbruik bij kinderen in de reguliere jeugdzorg (Alink et al., 2012) kan er een vergelijking worden gemaakt tussen de prevalentie van seksueel misbruik bij kinderen met

een lichte verstandelijke beperking die in een residentiële instelling of pleeggezin verblijven en kinderen in de reguliere jeugdzorg. De prevalentiecijfers van beide studies staan onder elkaar weergegeven in Tabel 3.3. Bij jongeren in de reguliere jeugdzorg was de prevalentieschatting van seksueel misbruik (met en zonder contact) in 2010 4,3 (3,2~6,7) per 1000 kinderen, bij jongeren met een lichte verstandelijke beperking ligt dit cijfer significant hoger; in die populatie waren 11,0 (8,3~15,9) per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik in 2010. Ook op basis van een proportietoets was het verschil significant (χ^2 = 16,95, p < ,01). Ditzelfde verschil is te zien bij seksueel misbruik met lichamelijk contact. De prevalentieschatting van dit type seksueel misbruik ligt voor verstandelijk beperkte kinderen (9,7 [7,3~14,5] per 1000) significant hoger dan voor de groep in de reguliere jeugdzorg (3,0 [2,1~5,1] per 1000). De proportietoets leidt tot dezelfde conclusie (χ^2 = 24,88, p < ,01). Als correctie voor het clustereffect wordt toegepast, overlappen de betrouwbaarheidsintervallen voor beide groepen kinderen wel. In de reguliere jeugdzorg worden de betrouwbaarheidsintervallen 2,3~8,5 per 1000 kinderen voor seksueel misbruik (met en zonder lichamelijk contact) en 1,4~6,8 per 1000 kinderen voor seksueel misbruik met lichamelijk contact. Voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking zijn deze betrouwbaarheidsintervallen respectievelijk 6,8~18,8 per 1000 kinderen en 5,9~17,3 per 1000 kinderen (Tabel 3.3). We kunnen daarom niet zeggen dat kinderen met een lichte verstandelijke beperking die in een pleeggezin of residentiële instelling verblijven in 2010 significant vaker slachtoffer waren van seksueel misbruik dan kinderen in de reguliere jeugdzorg. In Figuur 3.2 staan de prevalentiecijfers voor 2010 voor beide groepen in aantallen per 1000 kinderen per type seksueel misbruik weergegeven.

Tabel 3.3 Prevalentieschatting seksueel misbruik (‰), totaal en per categorie in 2010: Vergelijking LVB en kinderen in reguliere jeugdzorg

	N	*Aantal gemelde kinderen*	*Prevalentie-schatting ‰*	*84% BI*	*84% BI na correctie*
Kinderen in reguliere jeugdzorg					
Totaal	**6281**	**26**	**4,3**	**3,2~6,7**	**2,3~8,5**
Met lichamelijk contact	**6281**	**20**	**3,0**	**2,1~5,1**	**1,4~6,8**
Geslachtsgemeenschap	6281	7	1,2	0,7~2,9	0,4~4,2
Aanraken genitaliën	6281	10	1,6	1,1~3,5	0,6~4,9
Aanraken, niet de genitaliën	6281	3	0,5	0,3~1,4	0,2~2,1
Geen lichamelijk contact	**6281**	**3**	**0,5**	**0,3~1,4**	**0,2~2,1**
Overig	**6281**	**5**	**0,8**	**0,5~2,4**	**0,2~3,7**
LVB					
Totaal	**1645**	**18**	**11,0**	**8,3~15,9**	**6,8~18,8**
Met lichamelijk contact	**1645**	**16**	**9,7**	**7,3~14,5**	**5,9~17,3**
Geslachtsgemeenschap	1645	7	4,3	2,9~8,0	2,1~10,2
Aanraken genitaliën	1645	8	4,9	3,4~8,8	2,5~11,0
Aanraken, niet de genitaliën	1645	6	3,7	2,4~7,3	1,7~9,4
Geen lichamelijk contact	**1645**	**2**	**1,2**	**0,7~4,1**	**0,4~5,8**
Overig	**1645**	**3**	**1,8**	**1,2~4,9**	**0,7~6,8**

Noot: Prevalentieschatting = jaarprevalentie uitgedrukt in aantal kinderen per 1000
De aantallen en prevalentieschattingen van de verschillende subcategorieën binnen Totaal (Met lichamelijk contact, Geen lichamelijk contact en Overig) en Met lichamelijk contact (Geslachtsgemeenschap, Aanraken genitaliën en Aanraken, niet de genitaliën) tellen niet op tot het totaal, omdat een kind verschillende vormen van seksueel misbruik kan hebben meegemaakt
84% BI = 84% betrouwbaarheidsinterval
84% BI na correctie = 84% betrouwbaarheidsinterval na correctie voor clustereffect

Figuur 3.2 Prevalentie seksueel misbruik in 2010 (‰), totaal en per categorie

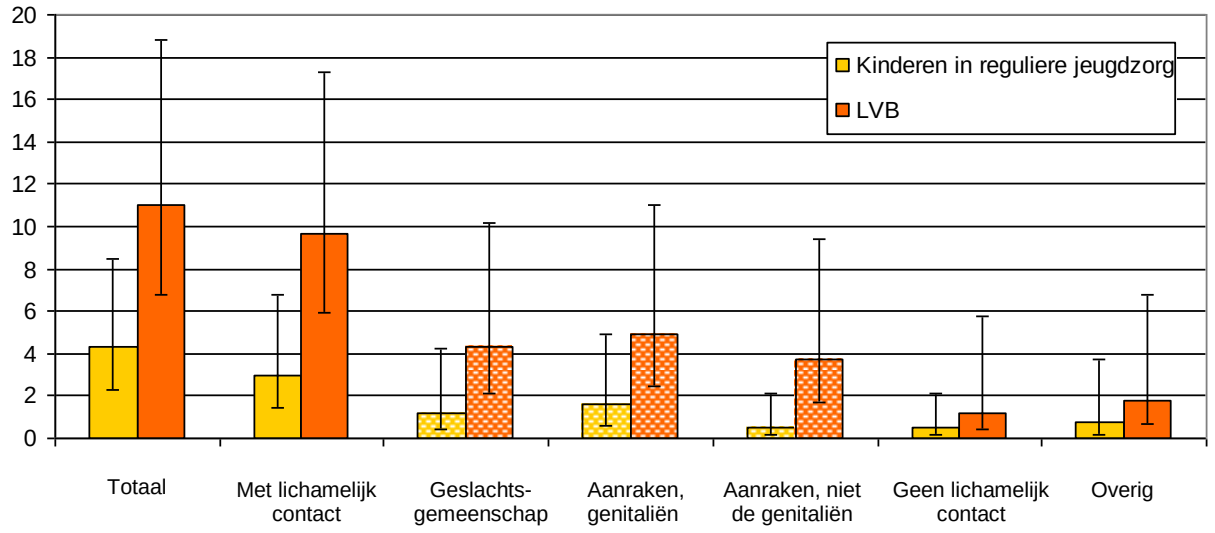

Pleegzorg. De prevalentiecijfers voor beide groepen (LVB en regulier) kunnen ook afzonderlijk voor pleegzorg en residentiële zorg worden vergeleken. Voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking is de totale prevalentieschatting van seksueel misbruik in de pleegzorg (10,1 [6,9~18,9] per 1000) hoger dan voor kinderen in de reguliere pleegzorg (2,3 [1,6~4,2] per 1000). Kinderen met een lichte verstandelijke beperking waren in 2010 in de pleegzorg ook significant vaker slachtoffer van seksueel misbruik met lichamelijk contact (10,1 [6,9~18,9] per 1000) dan kinderen in de reguliere pleegzorg (1,7 [1,2~3,5] per 1000). Dit verschil blijft significant wanneer een correctie voor het clustereffect wordt toegepast. Ook proportietoetsen geven significante verschillen te zien (χ^2 = 18,29, p < ,01 voor totaal seksueel misbruik en χ^2 = 28,70, p < ,01 voor seksueel misbruik met lichamelijk contact).

Residentieel. Voor kinderen in de reguliere jeugdzorg die in een residentiële instelling verbleven, waren in 2010 6,4 (4,9~9,3) per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik (met en zonder lichamelijk contact), voor seksueel misbruik met lichamelijk contact waren dit er 4,3 (3,1~6,8) per 1000. Voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking die in een residentiële instelling verbleven, waren 11,6 (8,3~18,9) per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik en 9,5 (6,7~16,4) per 1000 slachtoffer van seksueel misbruik met lichamelijk contact. De betrouwbaarheidsintervallen van deze prevalentieschattingen overlappen; er is dus geen significant verschil tussen de prevalentie van seksueel misbruik (totaal en met lichamelijk contact) bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking en kinderen in de reguliere jeugdzorg die in een residentiële instelling verblijven. Dat blijft zo als correctie voor het clustereffect wordt toegepast. Proportietoetsen geven echter wel een significant verschil aan voor totaal seksueel misbruik (χ^2 = 4,01, p < ,05) en voor seksueel misbruik met lichamelijk contact (χ^2 = 5,94, p < ,05).

3.4 Vergelijking pleegzorg en residentiële instellingen

Van de LVB-kinderen die in 2010 slachtoffer zijn geworden van seksueel misbruik, verbleef 42% ten tijde van het seksueel misbruik in een pleeggezin en 58% in een residentiële instelling. Zoals beschreven in paragraaf 3.1, is 31% van de kinderen in de steekproef van

informanten van pleegzorg 12 jaar of ouder en bij de steekproef van informanten van residentiële zorg is 85% 12 jaar of ouder. Om een mogelijk effect van leeftijd te vermijden bij het vergelijken van de prevalentieschattingen voor de pleegzorg en voor de residentiële zorg, is voor deze vergelijking alleen gekeken naar de meldingen van kinderen van12 jaar of ouder. Om de prevalentieschatting voor die leeftijdgroep te berekenen, zijn de aantallen relevante meldingen gedeeld door het aantal kinderen in de steekproef van de informanten die 12 jaar of ouder zijn. Omdat het aantal kinderen in de steekproef van informanten en het aantal meldingen hierdoor dalen, zijn de onzekerheidsmarges groter en moet de vergelijking als tentatief worden gezien.

Binnen pleeggezinnen zijn 13,9 (8,6~37,0) per 1000 kinderen van 12 jaar of ouder in 2010 slachtoffer van seksueel misbruik (hetzelfde promillage geldt voor alleen misbruik met lichamelijk contact). Binnen residentiële instellingen zijn er 11,0 (7,7~19,0) slachtoffers per 1000 kinderen van 12 jaar of ouder. Voor misbruik met lichamelijk contact is het promillage 9,8 (6,8~17,5). De betrouwbaarheidsintervallen van de cijfers voor pleeg- en residentiële zorg overlappen; er is dus geen significant verschil tussen de prevalentie van seksueel misbruik bij kinderen van 12 jaar of ouder in pleeggezinnen en in residentiële zorg. Resultaten van chikwadraattoetsen (Fisher's exact test) convergeren (p = ,72 voor totaal seksueel misbruik en p = ,71 voor seksueel misbruik met lichamelijk contact). Over de verschillende typen seksueel misbruik per instelling kunnen we gezien de kleine aantallen meldingen geen uitspraken doen.

3.5 Rechterlijke maatregel?

De commissie-Samson geeft in haar startnotitie voor deze studie het volgende aan: 'Het onderzoek heeft in de eerste plaats betrekking op signalen van seksueel misbruik van minderjarigen die onder verantwoordelijkheid van de overheid zijn geplaatst in rijksjeugdinrichtingen, particuliere jeugdinrichtingen en internaten, kindertehuizen en pleeggezinnen. Dit zijn de zogeheten gedwongen plaatsingen. Bekend is dat in deze instellingen en voorzieningen kinderen die vrijwillig en kinderen die gedwongen geplaatst

waren, vaak samen verbleven. Het onderzoek zal moeten uitwijzen of in de praktijk dit onderscheid volledig gehanteerd kan worden.'

We hebben daarom de informanten gevraagd hoeveel kinderen zij zagen met en zonder rechterlijke maatregel. Bij 38% van de kinderen in de populatie van de informanten was er geen sprake van een rechterlijke maatregel. Verder was er bij 21% van de gemelde kinderen geen sprake van een rechterlijke maatregel. Vanwege deze hoge percentages is het, zoals de commissie al vermoedde, niet mogelijk onderscheid te maken tussen kinderen met en zonder rechterlijke maatregel.

3.6 Kenmerken plegers

Bij 50% van de kinderen bij wie de informanten seksueel misbruik in 2010 vermoedden of daarvan wisten was sprake van één pleger, bij de overige kinderen was er sprake van twee of meer plegers. Een groot deel van de gemelde plegers van seksueel misbruik met lichamelijk contact (67%) waren andere jongeren binnen de instelling waar het slachtoffer verbleef. Omdat de slachtoffers in een instelling voor kinderen met een lichte verstandelijke beperking verbleven, heeft vermoedelijk een groot deel van deze plegers ook een lichte verstandelijke beperking. Verder was 8% van de plegers van seksueel misbruik met lichamelijk contact een pleegouder, 6% een ander lid van het pleeggezin, en 3% een jongere van school. De pleger was in 16% van de gevallen een onbekende voor de informant. Van de plegers was 86% 21 jaar of jonger en 14% was ouder dan 21 jaar. Verder ging het bij 94% van de plegers om een man. Seksueel misbruik met lichamelijk contact is door 69% van de plegers begaan binnen de instelling of in het pleeggezin waar het kind verbleef en door 31% van de plegers buiten de instelling of het pleeggezin. Hierbij moeten we aantekenen dat alleen misbruik is meegenomen wanneer de instelling of de pleegouders daarvan op de hoogte konden zijn of hadden kunnen zijn en het misbruik dus hadden kunnen voorkomen (zie paragraaf 2.4.2).

3.7 Schatting van het aantal gevallen van seksueel misbruik in 2008-2009

Volgens de procedure zoals beschreven in paragraaf 3.2.1 is ook de prevalentieschatting van seksueel misbruik over de periode 2008-2009 berekend. De totale prevalentieschattingen over deze periode staan in Tabel 3.4, uitgesplitst naar type mishandeling. In de periode 2008-2009 waren 6,4 (4,6~10,2) per 1000 kinderen met een lichte verstandelijke beperking in een pleeggezin of instelling slachtoffer van seksueel misbruik, en waren 5,8 (4,2~9,6) per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik met lichamelijk contact. De prevalentiecijfers per type seksueel misbruik met de betrouwbaarheidsintervallen staan weergegeven in Figuur 3.3.

Tabel 3.4 Prevalentieschatting seksueel misbruik (‰), totaal en per categorie in 2008-2009

	N	*Aantal gemelde kinderen*	*Prevalentie-schatting ‰*	*84% BI*	*84% BI na correctie*
Totaal	**1882**	**12**	**6,4**	**4,6~10,2**	**3,6~12,4**
Met lichamelijk contact	**1882**	**11**	**5,8**	**4,2~9,6**	**3,3~11,8**
Geslachtsgemeenschap	1882	4	2,1	1,4~5,0	1,0~6,7
Aanraken genitaliën	1882	7	3,7	2,5~7,0	1,8~8,9
Aanraken, niet de genitaliën	1882	2	1,1	0,6~3,6	0,3~5,1
Geen lichamelijk contact	**1882**	**2**	**1,1**	**0,6~3,6**	**0,3~5,1**
Overig	**1882**	**0**	**0,0**		

Noot: Prevalentieschatting = jaarprevalentie uitgedrukt in aantal kinderen per 1000
De aantallen en prevalentieschattingen van de verschillende subcategorieën binnen Totaal (Met lichamelijk contact, Geen lichamelijk contact en Overig) en Met lichamelijk contact (Geslachtsgemeenschap, Aanraken genitaliën en Aanraken, niet de genitaliën) tellen niet op tot het totaal, omdat een kind verschillende vormen van seksueel misbruik kan hebben meegemaakt
84% BI = 84% betrouwbaarheidsinterval
84% BI na correctie = 84% betrouwbaarheidsinterval na correctie voor clustereffect

Figuur 3.3 Prevalentie seksueel misbruik in 2008-2009 (‰), totaal en per categorie

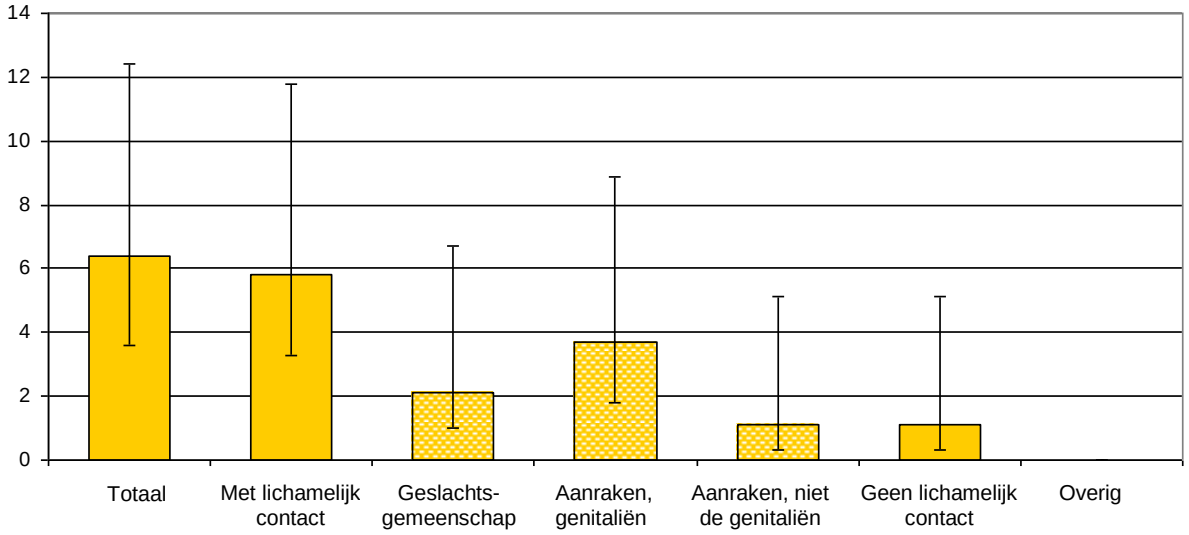

Voor de periode 2008-2009 kunnen we ook het onderscheid maken tussen kinderen die in pleeggezinnen en in residentiële instellingen verblijven, door alleen te kijken naar meldingen van kinderen van 12 jaar of ouder. We vinden geen significant verschil tussen de totale prevalentieschattingen binnen pleegzorg en residentiële instelling. In pleeggezinnen waren in de periode 2008-2009 7,4 (4,4~24,7) per 1000 kinderen van 12 jaar of ouder slachtoffer van seksueel misbruik (hetzelfde promillage geldt voor misbruik met lichamelijk contact) en in residentiële instellingen waren dit 8,3 (5,7~15,6) per 1000 kinderen van 12 jaar of ouder. Dit promillage is 7,1 (4,8~14,1) voor misbruik met lichamelijk contact. Het verschil blijft niet significant na correctie voor het clustereffect. Ook chikwadraattoetsen (Fisher's exact test) laten geen verschillen zien (beide *p*-waarden zijn 1,00).

4. DISCUSSIE

Onder kinderen met een lichte verstandelijke beperking in de jeugdzorg is de prevalentieschatting van seksueel misbruik 9,7 per 1000 kinderen. Dat ligt hoger dan in de reguliere jeugdzorg (3,0 per 1000) maar het verschil is niet significant (met de toetsing die corrigeert voor clustereffecten). LVB-kinderen in de pleegzorg lopen meer risico op seksueel misbruik dan kinderen in de reguliere pleegzorg. In de reguliere pleegzorg zijn 1,7 per 1000 kinderen slachtoffer van misbruik met lichamelijk contact, en in de LVB-groep is dat aantal beduidend groter met 10,1 per 1000 slachtoffers. In de residentiële zorg is de trend in dezelfde richting (reguliere residentiële zorg 4,3 per 1000 kinderen, LVB residentiële zorg 9,5 per 1000). Tegelijk moet worden opgemerkt dat bij LVB-kinderen in een vergelijkbare leeftijd (12 jaar of ouder) het risico op seksueel misbruik met lichamelijk contact in de pleegzorg (13,9 per 1000) niet significant verschillend is van het risico in de residentiële zorg (9,8 per 1000). Kortom, waar voor kinderen in de reguliere jeugdzorg het risico op seksueel misbruik in de pleegzorg gelijk (informantenstudie) tot kleiner (zelfrapportagestudie; zie Alink et al., 2012) is dan in de residentiële zorg, verdwijnt dat voordeel voor LVB-kinderen.

Seksueel misbruik komt in de reguliere jeugdzorg te vaak voor, drie tot vier maal zo vaak als in de algemene populatie. In de jeugdzorg voor LVB-kinderen is het risico op seksueel misbruik nog weer hoger dan in de reguliere jeugdzorg. Dat geeft een schrikbarend groot aantal slachtoffers. We weten uit honderden studies dat informanten een veel lagere prevalentieschatting geven dan de jongeren zelf (Stoltenborgh et al., 2010). De prevalentie van 9,7 per 1000 slachtoffers in de LVB-groep is dus een ondergrens van de schatting, en dat betekent een ontoelaatbaar groot risico op misbruik bij een van de meest kwetsbare groepen in de jeugdzorg. LVB-kinderen kunnen moeilijker voor zichzelf opkomen dan kinderen in de reguliere jeugdzorg. Omdat zij niet persoonlijk kunnen worden bevraagd over misbruikervaringen, is er geen andere bron van informatie dan de werkers in de directe omgeving van de LVB-kinderen. Aan die informatie moeten we daarom de grootst mogelijke waarde hechten, zeker in de vergelijkingen met de uitkomsten van dezelfde soort informatiebron in de reguliere jeugdzorg en in de algemene populatie. Daarom is het verhoogde risico op misbruik voor LVB-kinderen uiterst zorgwekkend.

Onze prevalentiestudie laat zien dat misbruik een ernstig probleem is, maar deugdelijk wetenschappelijk onderzoek naar oorzaken en gevolgen van misbruik bij LVB-kinderen ontbreekt nagenoeg volledig (zie ook Stalker & McArthur, 2012). Er is nog weinig bekend over de betekenis van misbruikervaringen voor deze kinderen, waarom ze wellicht makkelijker slachtoffer worden dan kinderen in de reguliere jeugdzorg, en of de gevolgen ervan voor hun psychische ontwikkeling en hun welbevinden vergelijkbaar zijn met die bij andere kinderen. Het beantwoorden van deze vragen is werk van de lange adem. Op korte termijn is de constatering van belang dat in de pleegzorg LVB-kinderen een hoger risico op seksueel misbruik lopen dan andere pleegkinderen. In een relatief klein percentage van de gevallen zijn pleegouders de daders. De meeste daders zijn onder de 21 jaar oud en bevinden zich in het netwerk van sociale relaties rond het LVB-kind, binnen en buiten het pleeggezin. LVB-kinderen lijken minder goed in staat te zijn op zichzelf te passen bij dreigend gevaar van misbruik, wat een grotere verantwoordelijkheid impliceert voor pleegouders en andere professionals om signalen van ontsporing in de contacten met leeftijdgenoten op te vangen. In de reguliere jeugdzorg bieden pleeggezinnen meer bescherming tegen misbruik dan residentiële instellingen. Waarom dit niet het geval is in de jeugdzorg voor LVB-kinderen blijft onduidelijk.

Deze prevalentiestudie is een eerste voorzichtige stap in de richting van kennis over seksueel misbruik bij LVB-kinderen in de jeugdzorg. We weten nu dat het probleem groot is. Maar veel blijft ook onduidelijk, en deze eerste verkenning geeft dan ook weinig houvast bij het zoeken naar middelen om de situatie voor de LVB-kinderen te verbeteren. Bewustwording van de omvang van het probleem is een eerste stap, maar er is veel meer nodig om de kwetsbare groep LVB-kinderen te beschermen tegen de misdaad van seksueel misbruik.

LITERATUUR

Alink, L.R.A. M.H. van IJzendoorn, M.J. Bakermans-Kranenburg, F. Pannebakker, T. Vogels en S. Euser (2011). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2010: De tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010).* Leiden: Casimir Publishers.

Alink, L.R.A., S. Euser, A. Tharner, M.H. van IJzendoorn en M.J.Bakermans-Kranenburg (2012). *Prevalentie Seksueel Misbruik bij Kinderen in de Nederlandse Jeugdzorg in 2008-2010: Een Kwantitatieve Studie*. Leiden.

Commissie-Samson (2011). http://www.onderzoek-seksueel-kindermisbruik.nl/

Crosse, S. B., E. Kaye en A.C. Ratnofsky (1993). *A report on the maltreatment of children with disabilities.* Washington, DC: National Center on Child Abuse and Neglect, Department of Health and Human Services.

Goldstein H. en M.J.R. Healy (1995). The graphical presentation of a collection of means. *Journal of the Royal Statistical Society, 158*: 175–177.

Hox, J. (2002). *Multilevel Analysis: Techniques and applications*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

IJzendoorn, M.H., P.J. Prinzie, E.M. Euser, M.G. Groeneveld, S.N. Brilleslijper-Kater, A.M.T. van Noort-van der Linden, M.J. Bakermans-Kranenburg, F. Juffer, J. Mesman, M. Klein Velderman en M. San Martin Beuk (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005).* Leiden: Casimir Publishers.

Juffer, F. en M.H. van IJzendoorn (2005). Behavior problems and mental health referrals of international adoptees: A meta-analysis. *Journal of the American Medical Association, 293*: 2501-2515.

Julious, S.A. (2004). Using confidence intervals around individual means to assess statistical significance between two means. *Pharmaceutical Statistics, 3*: 217–222.

Kish, L. (1965). *Survey Sampling*. New York: Wiley.

Moore, D.S. en G.P. McCabe (1996, 4th edition). *Introduction to the Practice of Statistics.* New York: Freeman.

Payton, M.E., M.H. Greenstone en N. Schenker (2003). Overlapping confidence intervals or standard error intervals: What do they mean in terms of statistical significance? *Journal of Insect Science, 3*: 1-6.

Sedlak, A.J., J. Mettenburg, M. Basena, I. Petta, K. McPherson, A. Greene en S. Li (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS–4): Report to Congress.* Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.

Sociale Kaart Jeugdzorg 2011 (2010). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Stalker, K. en K. McArthur (2012). Child abuse, child protection and disabled children: A review of recent research. *Child Abuse Review, 21*: 24-40.

Stoltenborgh, M., M.H. van IJzendoorn, E.M. Euser en M.J. Bakermans-Kranenburg (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment, 26*:79-101.

Sullivan, P.M. en J.F. Knutson (2000). Maltreatment and disabilities: a population based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, *24*: 1257–1273.

U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics. (2010). *Sexual Victimization in Juvenile Facilities Reported by Youth, 2008-09.* (NCJ 228416). Ontleend aan http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/svjfry09.pdf

Wilson, E.B. (1927). Probable inference, the law of succession, and statistical inference. *Journal of the American Statistical Associations*, *22*: 20-212.

BIJLAGEN

1. Registratieformulier informanten 34
2. Prevalentieschattingen met 84% en 95% betrouwbaarheidsintervallen 50

BIJLAGE 1

Registratieformulier informanten (dit formulier is in digitale vorm afgenomen; in deze bijlage staan de vragen en de structuur van het formulier weergegeven)

1) Inleidende tekst:

Beste deelnemer,

Deze vragenlijst is onderdeel van een onderzoek naar de prevalentie van kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen met een licht verstandelijke beperking terwijl zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verblijven. De Universiteit Leiden voert dit onderzoek uit in opdracht van de commissie Samson, die is ingesteld door de toenmalige Ministers voor Jeugd en Gezin en van Justitie.

De vragenlijst is als volgt opgebouwd:
Wij stellen u eerst een aantal algemene vragen over uzelf.
Daarna geven wij u de definities van kindermishandeling die in dit onderzoek gehanteerd worden. U wordt gevraagd om aan te geven of u bij een kind met wie u beroepsmatig te maken had, vermoedt dat hem of haar iets dergelijks is overkomen toen hij/zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleef.

U hoeft dus niet te rapporteren over (vermoedens van) mishandeling die een kind mogelijk heeft meegemaakt vóór hij of zij in de (jeugd)zorginstelling of in het pleeggezin is komen wonen of die mogelijk heeft geleid tot plaatsing in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin. U hoeft ook niet te rapporteren over (vermoedens van) mishandeling die het kind mogelijk thuis heeft meegemaakt.

U hoeft de vragenlijst niet in één keer in te vullen. U kunt tussentijds stoppen, en later weer doorgaan door opnieuw op de link te klikken. LET OP: Dit kan alleen op dezelfde computer waar u op dit moment op werkt. U gaat dan verder waar u gebleven was.

Alvast bedankt voor het invullen van de vragenlijst!

Als u hulp nodig hebt bij het invullen van de vragenlijst, kunt u bellen met het volgende telefoonnummer:

06- 20 66 22 93.

U krijgt dan een onderzoeker van de Universiteit Leiden aan de lijn die u kan helpen met het invullen.

Bij vragen kunt u ook mailen naar: onderzoekjeugdzorg@fsw.leidenuniv.nl

ALGEMENE VRAGEN
Wij stellen u eerst een aantal algemene vragen over uzelf.
Klik aan wat van toepassing is.

1) Bent u een man of een vrouw?
Keuze uit: man; vrouw; Ik geef liever geen antwoord

2) Wat is uw geboortejaar?

3) Wat is de hoogste opleiding die u hebt afgerond?
Keuze uit: geen afgeronde opleiding; basisschool; VMBO-praktijk/VMBO-beroep (VBO); MAVO; HAVO/VWO/gymnasium; MBO; HBO/Universitair; anders, nl. _____; Ik geef liever geen antwoord.

4) Waar bent u geboren?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; anders, nl. _____; Ik geef liever geen antwoord

5) In welke (jeugd)zorginstellingen hebt u gewerkt in de periode 2008 tot nu?
Vul de namen van de instellingen in *(maximaal 5)*

Per instelling wordt doorgevraagd:

De volgende vragen gaan over instelling <naam instelling>. Klik aan wat van toepassing is.
6) Op welke van de volgende soorten afdelingen werkte u toen u voor <naam instelling> werkte?
Vink elke afdeling aan waarvoor u binnen <naam instelling> hebt gewerkt in de periode 2008 tot heden. (meerdere antwoorden mogelijk)
Keuze uit: pleegzorg; open leefgroepen; gesloten leefgroepen (bijvoorbeeld JuegdzorgPlus); justitiële jeugdzorg.

7.1) Doorvragen per categorie:
Hieronder ziet u de afdeling(en) waarbinnen u wekrzaam was voor <naam instelling>. Geef bij iedere afdeling aan van wanneer tot wanner u hier hebt gewerkt.

7.2) Met hoeveel verschillende kinderen werkte u bij <naam instelling> binnen de afdeling <naam afdeling>? Geef dit aan voor het jaar 2010 en voor de periode van 2008 t/m 2009.

Als u dit niet meer precies weet, geef dan een schatting. Als u in de genoemde periode niet bij deze afdeling werkzaam was, vul dan '0' in.

2010 [ ]

2008 t/m 2009 [ ]

7.3) We willen graag een paar details weten over de samenstelling van dit aantal kinderen binnen de afdeling <naam afdeling> van <naam instelling>.

Geef hieronder aan hoeveel van de kinderen met wie u binnen deze afdeling werkte
jongens waren

- 12 jaar of ouder waren
- een (licht) verstandelijke beperking hadden (IQ onder de 85 in combinatie met een beperkt sociaal aanpassingsvermogen)
- hier op grond van een rechterlijke uitspraak verbleven (een Onder Toezicht Stelling, civiel rechtelijke uitspraak, strafrechtelijke uitspraak, etc.)

Als u dit niet meer precies weet, geef dan een schatting.

Als u niet bij deze afdeling werkzaam was in de genoemde periode, vul dan een '0' in.

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte in 2008 t/m 2009 waren jongens

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte 2010 waren jongens

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte in 2008 t/m 2009 waren 12 jaar of ouder

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte 2010 waren 12 jaar of ouder

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte in 2008 t/m 2009 hadden een (lichte) verstandelijke beperking

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte 2010 hadden een (lichte) verstandelijke beperking

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte in 2008 t/m 2009 verbleven hier op grond van een rechterlijke uitspraak

☐ van de kinderen met wie ik hier werkte 2010 verbleven hier op grond van een rechterlijke uitspraak

U krijgt nu de definities van kindermishandeling te zien die in deze studie gehanteerd worden. Lees eerst deze definities goed door.

Hierna vragen wij u of u het vermoeden hebt dat één of meer kinderen met wie u hebt gewerkt iets dergelijks mogelijk heeft meegemaakt terwijl hij/zij verbleef in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin.

LET OP: U hoeft dus niet te rapporteren over (vermoedens van) mishandeling die een kind mogelijk heeft meegemaakt vóór hij of zij in de (jeugd)zorginstelling of in het pleeggezin is komen wonen of die mogelijk heeft geleid tot plaatsing in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin.

In het eerste gedeelte gaat het om vorig jaar, dus om het jaar 2010.
Hierna stellen wij ook nog een aantal vragen over de periode van 2008 t/m 2009. In de vragenlijst wordt duidelijk aangegeven op welke periode de vragen betrekking hebben.

Vervolgens zijn er over ieder kind van wie u dit denkt een aantal vragen.

Lees nu eerst de onderstaande definities van kindermishandeling die in deze studie gehanteerd worden. Deze tekst kunt u ook zelf downloaden en uitprinten als u deze bij de hand wil houden, via deze link: definities van kindermishandeling

DEFINITIES KINDERMISHANDELING

1. Seksueel misbruik:

Hieronder vallen alle seksuele handelingen door een volwassene of een ander kind of jongere met kinderen jonger dan 18 jaar tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Het gaat om contacten tussen volwassenen en kinderen/jongeren, maar ook tussen kinderen/jongeren onderling. Het gaat om de volgende categorieën:

- Seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, of het toelaten van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, waar sprake is van penetratie van of door het kind. Dergelijke handelingen omvatten orale, anale of genitale betrekkingen, hetzij heteroseksueel of homoseksueel.
- Elke vorm van seksueel misbruik met penetratie, zónder gebruik van geweld. Hieronder valt elk seksueel contact met kinderen jonger dan 18 jaar tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren.
- Seksueel misbruik met penetratie en mét gebruik van geweld.
- Kinderprostitutie of kinderpornografie.
- Lastigvallen met genitaal contact (seksuele aanranding of uitbuiting van een kind of het toestaan van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind waarbij genitaal contact plaatsvindt van of door het kind (bij een ander) en waarbij geen aanwijzingen zijn dat er daadwerkelijk penetratie heeft plaatsgevonden.)
- Toekijken bij seksuele handelingen van een ander (bijvoorbeeld een ander die zich zelf bevredigt).
- Beschikbaar stellen van expliciet seksueel materiaal (bijvoorbeeld pornografische tijdschriften of films).
- Ontbreken van voldoende supervisie van de vrijwillige seksuele activiteiten van een kind.
- Pogingen tot, of dreigingen van seksueel misbruik met lichamelijk contact (ook als dat niet is gelukt).
- Seksueel betasten.
- Seksueel getinte opmerkingen over een kind of diens lichaam.
- Ander onbekend seksueel misbruik: Het begaan of toestaan van seksuele aanranding, uitbuiting, mishandeling of misbruik van een kind anders dan in de bovengenoemde categorieën.

2. Fysieke (lichamelijke) mishandeling:

- Opzettelijke lichamelijke mishandeling al dan niet met behulp van een voorwerp, wapen of vreemde substantie (bijvoorbeeld slaan met een stok, maar ook verbranden met vloeistof of vuur, vergiftigen, gevaarlijke medicatie toedienen zonder voorschrift van een arts, verstikken of verdrinken) of het toestaan hiervan. Tot deze categorie hoort ook slaan, stompen, schoppen, bijten, schudden, gooien of met opzet laten vallen, steken of wurgen.

3. Emotionele mishandeling:

- Bewegingsbeperking/vastbinden: Ernstige bewegingsbeperking als een middel van straf of controle zoals het vastbinden van een kind op bed of aan een ander object (niet algemeen geaccepteerde zorgmaatregelen die bedoeld zijn om kinderen te beschermen).
- Bewegingsbeperking/andere vormen: Het opsluiten van een kind in een ruimte (bijvoorbeeld een kast) als een middel van straf of controle.
- Verbale of emotionele mishandeling: Bedreigen of uitschelden van een kind als een systematisch patroon van kleineren, denigreren of tot zondebok maken. Het toepassen van extreme niet lichamelijke discipline of dreigen met andere vormen van mishandeling zoals verlaten, zelfmoord, slaan of seksuele mishandeling, hoort ook in deze categorie.
- Overige onbekende mishandeling: Vormen van openlijke strafmaatregelen, uitbuiten of uitschelden anders dan bovengenoemd, of niet-specifieke mishandeling (bijvoorbeeld het opzettelijk onthouden van voeding, onderdak e.d.).

4. Fysieke (lichamelijke) verwaarlozing:

- Weigering om noodzakelijke zorg te verlenen of toe te staan: Niet of niet voldoende zorgen voor een behandeling of verdere diagnose, waarvan de noodzaak is vastgesteld door een competente professional bij zichtbaar lichamelijk letsel, ziekte, slechte conditie of verzwakking (bijvoorbeeld lichamelijke handicap, zintuiglijke handicap, tandproblemen, of andere zichtbare lichamelijke problemen).
- Niet of te laat inschakelen van noodzakelijke zorg wanneer het kind duidelijk medische zorg nodig heeft. Het probleem van het kind moet acuut, serieus en zodanig zijn geweest dat iedere leek zou hebben herkend dat het kind professionele medische zorg nodig had.
- Weigering om de verantwoordelijkheid voor het kind op zich te nemen/verlaten van het kind: Gevallen waarbij het kind permanent of voor onbepaalde tijd wordt verlaten, zonder dat vooraf gezorgd is dat het kind de nodige zorg en supervisie krijgt.
- Andere vormen van weigering om de zorg voor het kind op zich te nemen, zoals voor onbepaalde tijd uit huis sturen van een kind zonder dat zorg door anderen is geregeld, of weigering om de verantwoordelijkheid voor een kind weer op te nemen als het na weglopen weer terugkeert.
- Ontoereikend toezicht: Bijvoorbeeld gevallen waar er een terugkerend patroon is van het alleen laten van jonge kinderen zonder toezicht of na zonsondergang buiten laten van jonge kinderen.
- Andere vormen van lichamelijke verwaarlozing: Opvallende onoplettendheid voor de veiligheid (in huis of in de auto), noodzakelijke lichamelijke zorg (bijvoorbeeld kleding en persoonlijke hygiëne) en welzijn van het kind. Hieronder valt ook onvoldoende aandacht geven aan onder- of overgewicht van een kind.

5. Verwaarlozing van het onderwijs:

- Bewust toestaan van chronisch spijbelen: Kind spijbelt regelmatig, ouders/verzorgers zijn bewust gemaakt van dit probleem en doen geen pogingen dit te stoppen. Gebrek aan inzet, meer dan het gebrek aan succes is het voornaamste.
- Overig spijbelen/in gebreke blijven bij registratie of inschrijving: Thuishouden van het kind vanwege niet legitieme redenen of het niet registreren of inschrijven van een kind op een school, waarbij men de wet overtreedt en het kind één of meer maanden school mist.
- Weigering om gediagnosticeerde leerproblemen te laten behandelen zonder bijzondere reden hiertoe.

6. Emotionele verwaarlozing:

- Ontoereikende koestering/genegenheid: Merkbaar gebrek aan aandacht voor de behoeften van het kind aan genegenheid, emotionele steun, aandacht, bevestiging en controle.
- Huiselijk geweld waarvan het kind getuige is.
- Bewust toestaan van alcohol- en/of drugsmisbruik van het kind: Ook hier geldt dat gebrek aan inzet om het probleem te corrigeren belangrijker is dan het eventuele succes.
- Bewust toestaan van ander onaangepast gedrag van het kind (bijvoorbeeld chronische criminaliteit).
- Weigering om noodzakelijke en verkrijgbare behandeling voor gediagnosticeerde emotionele problemen of gedragsproblemen van het kind toe te staan of te verzorgen.
- Niet of niet voldoende zoeken naar noodzakelijke zorg voor emotionele beschadiging/problemen of gedragsproblemen.
- Ander gebrek aan aandacht voor de ontwikkeling en emotionele behoeften van het kind. Hiertoe horen ongepaste benadering van een kind m.b.t. diens leeftijd (zoals overbescherming) of gebrek aan zinnige regelgeving voor een kind.

Nu u de definities van kindermishandeling hebt doorgenomen, zullen wij u hier een aantal vragen over stellen. Als u tijdens het beantwoorden van deze vragen nog een keer naar de definities wilt kijken, kunt u op deze link: definities van kindermishandeling klikken, dan verschijnen de definities nog een keer in een apart venster.

8) De volgende vragen gaan over de kinderen met wie u vorig jaar (dus in het jaar 2010) hebt gewerkt:

Vermoedt/weet u dat één of meer van deze kinderen in het jaar 2010 iets dergelijks is overkomen toen zijn een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven?

Geef niet alleen de bewezen gevallen aan maar ook vermoedens die u hebt. Doe dat ook als u die niet eerder ergens hebt gemeld.

- ☐ **Nee**, ik heb vorig jaar in mijn werk niet te maken gehad met kinderen van wie ik vermoed of weet dat ze in **2010** zijn mishandeld en/of verwaarloosd volgens deze definities toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven.
- ☐ **Ja**, ik vermoed/weet dat één of meer kinderen met wie ik vorig jaar heb gewerkt zijn mishandeld en/of verwaarloosd volgens deze definities in het jaar **2010** toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven.

Bij antwoord "ja" doorvragen:

Vul hier de initialen in van het kind/de kinderen met wie u vorig jaar werkte en van wie u vermoedt of weet dat zij in 2010, zijn mishandeld en/of verwaarloosd volgens de definities van dit onderzoek toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven.

Deze informatie dient alleen ter overzichtelijkheid voor uzelf in het vervolg van de vragenlijst. Deze gegevens zullen niet naar buiten worden gebracht en worden na het verzamelen van de gegevens uit het onderzoek verwijderd.

Initialen kind 1 _____
Etc.

Er volgt nu een aantal vragen over deze kinderen Beantwoord eerst de vragen voor kind 1. Ga dan door met kind 2 indien van toepassing, etc. Per kind duurt dit ongeveer 10 minuten.

Registratieformulier kindermishandeling binnen de jeugdzorg:

De volgende vragen gaan over kind <initialen>

9) Is dit kind een jongen of een meisje?
Keuze uit: jongen; meisje

10) Wat is het geboortejaar van dit kind? + optie "weet ik niet")

11) Wat is het geboorteland van dit kind?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; Anders, nl. _____, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord

12) Heeft dit kind een verstandelijke beperking?
Keuze uit: nee; ja, een lichte verstandelijke beperking (IQ 50/55-85 in combinatie met een beperkt sociaal aanpassingsvermogen); ja, een zware verstandelijke beperking (IQ < 50); weet ik niet; ik geef liever geen antwoord.

13) Aandoening(en) van het kind (klik aan wat van toepassing is, meerdere antwoorden mogelijk)
Keuze uit: geen aandoeningen; chronische ziekte; lichamelijke handicap; (vorm van) autisme; ADHD/ADD; anders, nl:_____; weet ik niet; ik geef liever geen antwoord.

14) Wat is de seksuele geaardheid van dit kind?
Keuze uit: heteroseksueel; homoseksueel; biseksueel; (nog) onbekend, ik geef liever geen antwoord.

15) Wat is het geboorteland van de biologische moeder van dit kind?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; Anders, nl. _____; weet ik niet; de biologische moeder is niet bekend; ik geef liever geen antwoord.

16) Wat is het geboorteland van de biologische vader van dit kind?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; Anders, nl. _____; weet ik niet; de biologische vader is niet bekend; ik geef liever geen antwoord.

De volgende vragen gaan gedetailleerde in op uw vermoedens over mishandeling van <initialen> . Als u tijdens het invullen van deze vragen nog een keer naar de definities van kindermishandeling wilt kijken, klik dan op ?. De definities verschijnen dan in een apart venster.

17) MISHANDELING: Beschrijf de mishandeling of verwaarlozing van <initialen> toen hij of zij in 2010 onder toezicht stond. Beschrijf wat er is gebeurd en geef zoveel mogelijk informatie over de situaties en over de omvang van het probleem (bijv. hoe vaak, hoe lang, eerdere incidenten). Geef ook aan wie erbij betrokken was (plegers, of degenen die ervan wisten). Benoem de betrokkenen bij hun rol of relatie tot het kind (bijv.. pleegouder, groepsleider), niet bij naam.

18) LETSEL OF BESCHADIGING: Beschrijf elk letsel, alle lichamelijke of emotionele problemen of problemen in gedrag of op school die kunnen zijn veroorzaakt of verergerd door de mishandeling. Geef zoveel mogelijk details (bijv. kind is vaak afwezig geweest op school gedurende de laatste 2 maanden). Geef bij benadering de data waarop de beschreven incidenten plaatsvonden. Als u niet op de hoogte bent van bepaalde symptomen of problemen, geef dit dan aan.

19) Hoeveel verschillende personen hebben dit gedaan?
Keuze uit: 1, 2, 3, 4, 5, meer dan 5.

Wij willen graag nog iets meer weten over de persoon die dit heeft gedaan of de personen die dit hebben gedaan.

Als de informant heeft aangegeven dat één persoon dit gedaan heeft, worden de volgende vragen over één persoon gesteld, anders over meer dan één persoon (afhankelijk van het antwoord)

19.1) Wie was deze persoon?
Keuze uit: pleegouder; kind/jongere onder de 18 jaar binnen het pleeggezin, ander lid pleeggezin; huisvriend(in) van het pleeggezin; gezinsvoogd; groepsleid(st)er of begeleid(st)er van de (jeugd)zorginstelling waar <initialen> toen verbleef; andere medewerk(st)er van de (jeugd)zorginstelling waar <initialen> toen verbleef (buschauffeur, taxichauffeur, tuinman, leerkracht, etc.); kind/jongere onder de 18 jaar binnen de (jeugd)zorginstelling waar <initialen> toen verbleef; biologische ouder; stiefouder of nieuwe partner van de biologische ouder; huisvriend van de biologische ouder of van de stiefouder; ander kind/jongere binnen het gezin van <initialen> (broer, zus, stiefbroer, stiefzus, etc.); ander familielid (oma, opa, oom, tante, neef, nicht, etc.); leraar/lerares op school; kind/ jongere uit het pleeggezin; kind/jongere uit de open leefgroep waar <initialen> toen verbleef; kind/jongere uit de gesloten leefgroep waar <initialen> toen verbleef; kind/jongere uit de jeugdgevangenis waar <initialen> toen zat; kind/jongere van school; iemand anders (sportleraar/-lerares, zwemleraar/-lerares, fysiotherapeut(e), etc.); ik geef liever niet aan wie dit was.

19.2) Was deze persoon een man of een vrouw?
Keuze uit: man; vrouw; ik geef liever geen antwoord.

19.3) Hoe oud was deze persoon (ongeveer)?
Keuze uit: 0-99 jaar; ik geef liever geen antwoord

19.4) Waar heeft deze persoon dit gedaan? (meerdere antwoorden mogelijk)
Keuze uit: Thuis bij het pleeggezin waar <initialen> toen verbleef; binnen de open leefgroep waar <initialen> toen woonde; binnen de gesloten leefgroep waar <initialen> toen verbleef; binnen de jeugdgevangenis waar <initialen> toen verbleef; thuis bij het gezin van <initialen>; elders buiten de instelling/het pleeggezin waar <initialen> toen verbleef; ik geef liever geen antwoord.

19.5) Wanneer (in welke periode) heeft deze persoon dit gedaan?
Begin maand
keuze uit: vóór 2008 januari, februari, maart, april, mei, juni, juli, augustus, september, oktober, november, december, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord.
Begin jaar
keuze uit: vóór 2008, 2008, 2009, 2010, weet ik niet, wil ik liever niet zeggen.
Eind maand
keuze uit: januari, februari, maart, april, mei, juni, juli, augustus, september, oktober, november, december, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord.
Eind jaar
keuze uit: 2008, 2009, 2010, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord.

19.6) Hoe vaak heeft deze persoon dit in deze periode gedaan?
Keuze uit: één keer; twee keer; 3-5 keer; 6-10 keer; 11-20 keer; meer dan 20 keer; Ik geef liever geen antwoord.

19.7) Verbleef <initialen> op grond van een rechterlijke uitspraak (bijvoorbeeld Onder Toezicht Stelling; civiel rechtelijke uitspraak, strafrechtelijke uitspraak) in een instelling/pleeggezin toen dit gebeurde?
Keuze uit: ja; nee; weet ik niet; ik geef liever geen antwoord.

SEKSUEEL MISBRUIK

U hebt hiervoor een aantal vragen beantwoord over kindermishandeling in het jaar 2010, dus vorig jaar.

De volgende vragen gaan iets verder terug. Het gaat om kinderen met wie u werkte in de jaren 2008 en 2009. Deze vragen gaan alleen over seksueel misbruik.

Neem even de tijd om in gedachten terug te gaan naar die periode. Waar werkte u toen? Met welke kinderen werkte u toen?

LET OP: U hoeft ook bij deze vraag niet te rapporteren over (vermoedens van) seksueel misbruik dat een kind mogelijk heeft meegemaakt vóór hij of zij in de (jeugd)zorginstelling of in het pleeggezin is komen wonen of dat mogelijk heeft geleid tot plaatsing in een jeugdzorgintselling of in een pleeggezin. U hoeft ook niet te rapporteren over (vermoedens van) misbruik dat het kind mogelijk thuis heeft meegemaakt.

DEFINITIES SEKSUEEL MISBRUIK
1. Seksueel misbruik:

Hieronder vallen alle seksuele handelingen door een volwassene of een ander kind of jongere met kinderen jonger dan 18 jaar tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Het gaat om contacten tussen volwassenen en kinderen/jongeren, maar ook tussen kinderen/jongeren onderling. Het gaat om de volgende categorieën:

- Seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, of het toelaten van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, waar sprake is van penetratie van of door het kind. Dergelijke handelingen omvatten orale, anale of genitale betrekkingen, hetzij heteroseksueel of homoseksueel.
- Elke vorm van seksueel misbruik met penetratie, zónder gebruik van geweld. Hieronder valt elk seksueel contact met kinderen jonger dan 18 jaar tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren.
- Seksueel misbruik met penetratie en mét gebruik van geweld.
- Kinderprostitutie of kinderpornografie.
- Lastigvallen met genitaal contact (seksuele aanranding of uitbuiting van een kind of het toestaan van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind waarbij genitaal contact plaatsvindt van of door het kind (bij een ander) en waarbij geen aanwijzingen zijn dat er daadwerkelijk penetratie heeft plaatsgevonden.)
- Toekijken bij seksuele handelingen van een ander (bijvoorbeeld een ander die zich zelf bevredigt).
- Beschikbaar stellen van expliciet seksueel materiaal (bijvoorbeeld pornografische tijdschriften of films).
- Ontbreken van voldoende supervisie van de vrijwillige seksuele activiteiten van een kind.
- Pogingen tot, of dreigingen van seksueel misbruik met lichamelijk contact (ook als dat niet is gelukt).
- Seksueel betasten.
- Seksueel getinte opmerkingen over een kind of diens lichaam.
- Ander onbekend seksueel misbruik: Het begaan of toestaan van seksuele aanranding, uitbuiting, mishandeling of misbruik van een kind anders dan in de bovengenoemde categorieën.

Als u nog een keer de definities van seksueel misbruik wilt zien, dan kunt u deze onder de volgende link vinden: definities van seksueel misbruik

20) De volgende vragen gaan over de kinderen met wie u in de periode van 2008 t/m 2009 hebt gewerkt:

Vermoedt/weet u dat één of meer van deze kinderen in de periode **van 2008 t/m 2009** seksueel misbruikt werden in toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven?

Geef niet alleen de bewezen gevallen aan maar ook vermoedens die u hebt. Doe dat ook als u die niet eerder ergens hebt gemeld.

- ☐ **Nee**, ik heb in deze periode in mijn werk niet te maken gehad met kinderen van wie ik vermoed of weet dat ze in de jaren **2008 t/m 2009** seksueel misbruikt zijn toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven.
- ☐ **Ja**, ik heb in deze periode in mijn werk met één of meer kinderen te maken gehad van wie ik vermoed of weet dat zij in de jaren **2008 t/m 2009** seksueel misbruikt zijn toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven.

Bij antwoord "ja" doorvragen:

21) Vul hier de initialen in van het kind/de kinderen met wie u toen werkte en bij wie u het vermoeden hebt dat zij in de periode van 2008 t/m 2009 seksueel misbruikt zijn volgens de definities van dit onderzoek toen zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleven.

Deze informatie dient alleen ter overzichtelijkheid voor uzelf in het vervolg van de vragenlijst. Deze gegevens zullen niet naar buiten worden gebracht en worden na het verzamelen van de gegevens uit het onderzoek verwijderd.

(klik hier om de definities nogmaals te zien: definities van seksueel misbruik)

Initialen kind 1 _____ etc.

Registratieformulier seksueel misbruik binnen de jeugdzorg:

22) Is dit kind een jongen of een meisje?
Keuze uit: jongen; meisje

23) Wat is het geboortejaar van dit kind? + optie "weet ik niet")

24) Wat is het geboorteland van dit kind?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; Anders, nl. _____, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord

25) Heeft dit kind een verstandelijke beperking?
Keuze uit: nee; ja, een licht verstandelijke beperking (IQ 50/55-85 in combinatie met een beperkt sociaal aanpassingsvermogen); ja, een zwaar verstandelijke beperking (IQ < 50); weet ik niet; ik geef liever geen antwoord.

26) Aandoening(en) van het kind (klik aan wat van toepassing is, meerdere antwoorden mogelijk)
Keuze uit: geen aandoeningen; chronische ziekte; lichamelijke handicap; (vorm van) autisme; ADHD/ADD; anders, nl:_____; weet ik niet; ik geef liever geen antwoord.

27) Wat is de seksuele geaardheid van dit kind?
Keuze uit: heteroseksueel; homoseksueel; biseksueel; (nog) onbekend

28) Wat is het geboorteland van de biologische moeder van dit kind?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; Anders, nl. _____; weet ik niet; de biologische moeder is niet bekend; ik geef liever geen antwoord.

29) Wat is het geboorteland van de biologische vader van dit kind?
Keuze uit: Nederland; Turkije; Marokko; Suriname; de Antillen; Anders, nl. _____; weet ik niet; de biologische vader is niet bekend; ik geef liever geen antwoord.

De volgende vragen gaan gedetailleerd in op het seksueel misbruik (of uw vermoedens hierover) van <initialen> in de periode van 2008 t/m 2009 toen hij/zij in een (jeugd)zorginstelling of in een pleeggezin verbleef.

Als u tijdens het invullen van deze vragen nog een keer naar de definities van seksueel misbruik wilt kijken, klik dan op definities van seksueel misbruik. De definities verschijnen dan in een apart venster.

30.1) SEKSUEEL MISBRUIK: Beschrijf het misbruik van <initialen> toen hij of zij onder toezicht stond van jeugdzorg. Beschrijf wat er is gebeurd en geef zoveel mogelijk informatie over de situaties en over de omvang van het probleem (bijvoorbeeld hoe vaak, hoe lang, eerdere incidenten). Geef ook aan wie erbij betrokken was (plegers, of degenen die ervan wisten). Benoem de betrokkenen bij hun rol of relatie tot het kind (bijvoorbeeld pleegouder, groepsleider), niet bij naam.

30.2) LETSEL OF BESCHADIGING: Beschrijf elk letsel, alle lichamelijke of emotionele problemen of problemen in gedrag of op school die kunnen zijn veroorzaakt of verergerd door de mishandeling. Geef zoveel mogelijk details (bijv. kind is vaak afwezig geweest op school gedurende de laatste 2 maanden). Geef bij benadering de data waarop de beschreven incidenten plaatsvonden. Als u niet op de hoogte bent van bepaalde symptomen of problemen, geef dit dan aan.

31) Hoeveel verschillende personen hebben dit gedaan?
Keuze uit: 1, 2, 3, 4, 5, meer dan 5, ik geef liever geen antwoord.

Wij willen graag nog iets meer weten over de persoon die dit heeft gedaan of de personen die dit hebben gedaan.

Als de informant heeft aangegeven dat één persoon dit gedaan heeft, worden de volgende vragen over één persoon gesteld, anders over meer dan één persoon (afhankelijk van het antwoord)

32.1) Wie was deze persoon?
Keuze uit: Keuze uit: pleegouder; kind/jongere onder de 18 jaar binnen het pleeggezin, ander lid pleeggezin; huisvriend(in) van het pleeggezin; gezinsvoogd; groepsleid(st)er of begeleid(st)er van de (jeugd)zorginstelling waar <initialen> toen verbleef; andere medewerk(st)er van de (jeugd)zorginstelling waar <initialen> toen verbleef (buschauffeur, taxichauffeur, tuinman, leerkracht, etc.); kind/jongere onder de 18 jaar binnen de (jeugd)zorginstelling waar <initialen> toen verbleef; biologische ouder; stiefouder of nieuwe partner van de biologische ouder; huisvriend van de biologische ouder of van de stiefouder; ander kind/jongere binnen het gezin van <initialen> (broer, zus, stiefbroer, stiefzus, etc.); ander familielid (oma, opa, oom, tante, neef, nicht, etc.); leraar/lerares op school; kind/ jongere uit het pleeggezin; kind/jongere uit de open leefgroep waar <initialen> toen verbleef; kind/jongere uit de gesloten leefgroep waar <initialen> toen verbleef; kind/jongere uit de jeugdgevangenis waar <initialen> toen zat; kind/jongere van school; iemand anders (sportleraar/-lerares, zwemleraar/-lerares, fysiotherapeut(e), etc.); ik geef liever niet aan wie dit was.

32.2) Was deze persoon een man of een vrouw?
Keuze uit: man; vrouw; ik geef liever geen antwoord.

32.3) Hoe oud was deze persoon (ongeveer)?
Keuze uit: 0-99 jaar; ik geef liever geen antwoord

32.4) Waar heeft deze persoon dit gedaan? (meerdere antwoorden mogelijk)
Keuze uit: Thuis bij het pleeggezin waar <initialen> toen woonde; binnen de open leefgroep waar <initialen> toen woonde; binnen de gesloten leefgroep waar <initialen> toen woonde; binnen het jeugdgevangenis waar <initialen> toen zat; thuis bij het gezin van <initialen>; elders buiten de instelling/het pleeggezin waar <initialen> toen woonde; ik geef liever geen antwoord.

32.5) Wanneer (in welke periode) heeft deze persoon dit gedaan?
Begin maand
keuze uit: vóór 2008 januari, februari, maart, april, mei, juni, juli, augustus, september, oktober, november, december, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord.
Begin jaar
keuze uit: vóór 2008, 2008, 2009, 2010, weet ik niet, wil ik liever niet zeggen.
Eind maand
keuze uit: januari, februari, maart, april, mei, juni, juli, augustus, september, oktober, november, december, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord.
Eind jaar
keuze uit: 2008, 2009, 2010, weet ik niet, ik geef liever geen antwoord.

32.6) Hoe vaak heeft deze persoon dit gedaan?
Keuze uit: één keer; twee keer; 3-5 keer; 6-10 keer; 11-20 keer; meer dan 20 keer; Ik geef liever geen antwoord.

32.7) Verbleef <initialen> op grond van een rechterlijke uitspraak in een instelling/pleeggezin toen dit gebeurde?
Keuze uit: ja; nee; weet ik niet; ik geef liever geen antwoord.

EIGEN ERVARINGEN

U hebt hiervoor een aantal vragen beantwoord over (vermoedens van) mishandeling van kinderen of jongeren met wie u hebt gewerkt.

De volgende vraag gaat over uw eigen ervaringen met geweld op uw werk in de periode van 2008 tot heden.

33) Heeft een kind/jongere met wie u in de afgelopen drie jaar hebt gewerkt u bedreigd of geweld tegen u gebruikt?

Selecteer wat u meemaakte; meerdere alternatieven zijn mogelijk. Indien u liever niet wil antwoorden, vink dan niets aan.

33.1) Een kind/jongere van mijn werk heeft mij verbaal bedreigd (bijv. uitgescholden of met de dood bedreigd)
33.2) Een kind/jongere van mijn werk heeft mij fysiek bedreigd (bijv. met een mes)
33.3) Een kind/jongere van mijn werk heeft fysiek geweld tegen mij gebruikt (bijv. geschopt, geslagen)
33.4) Een kind/jongere van mijn werk heeft mij op een verbale manier seksueel geïntimideerd (bijv. beledigd door seksueel getinte opmerkingen)
33.5) Een kind/jongere van mijn werk heeft mij op een fysieke manier seksueel geïntimideerd en/of mishandeld (bijv. op een seksuele manier aangeraakt)

Keuze uit: niet in deze periode; in 2008; in 2009; in 2010; in 2011;

Hoe vaak heeft u dit meegemaakt in de periode van 2008 tot heden?

Dit is het einde van deze vragenlijst.

Als u wilt, kunt u hieronder nog opmerkingen, vragen of andere dingen opschrijven.

Dank voor uw medewerking!

BIJLAGE 2

Prevalentieschattingen met 84% en 95% betrouwbaarheidsintervallen

Prevalentieschatting seksueel misbruik in de reguliere en LVB jeugdzorg in 2010; 84% en 95% betrouwbaarheidsintervallen

	N	*Aantal gemelde kinderen*	*Prevalentie-schatting ‰*	*84% BI*	*84% BI na correctie*	*95% BI*	*95% BI na correctie*
Totaal reguliere jeugdzorg							
Totaal	6.281	26	4,3	3,2~6,7	2,3~8,5	2,5~7,3	1,1~9,8
Met lichamelijk contact	6.281	20	3,0	2,1~5,1	1,4~6,8	1,5~5,7	0,4~7,8
Pleegzorg							
Totaal	3.466	8	2,3	1,6~4,2	1,0~5,6	1,1~4,7	0,1~6,5
Met lichamelijk contact	3.466	6	1,7	1,2~3,5	0,7~4,8	0,7~3,9	0~5,6
Residentieel							
Totaal	2.815	18	6,4	4,9~9,3	3,7~11,6	4,0~10,2	1,5~13,0
Met lichamelijk contact	2.815	12	4,3	3,1~6,8	2,2~8,9	2,4~7,6	0,6~10,6
Totaal LVB jeugdzorg							
Totaal	1.644	18	11,0	8,3~15,9	6,8~18,8	6,8~17,4	4,5~29,1
Met lichamelijk contact	1.644	16	9,7	7,3~14,5	5,9~17,3	5,9~15,9	3,7~27,1
Pleegzorg							
Totaal	695	7	10,1	6,9~18,9	5,0~24,0	4,5~21,2	1,3~41,7
Met lichamelijk contact	695	7	10,1	6,9~18,9	5,0~24,0	4,5~21,2	1,3~41,7
Residentieel							
Totaal	950	11	11,6	8,3~18,9	6,5~23,2	6,3~21,0	3,2~38,1
Met lichamelijk contact	950	9	9,5	6,7~16,4	5,0~20,4	4,8~18,3	2,0~34,4

Noot: Prevalentieschatting = jaarprevalentie uitgedrukt in aantal kinderen per 1000
De 84% betrouwbaarheidsintervallen zijn ook vermeld in Hoofdstuk 3.
84% BI = 84% betrouwbaarheidsinterval
84% BI na correctie = 84% betrouwbaarheidsinterval na correctie voor clustereffect
95% BI = 95% betrouwbaarheidsinterval
95% BI na correctie = 95% betrouwbaarheidsinterval na correctie voor clustereffect

9. Deelonderzoek 5b:

Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag en Misbruik bij Kinderen en Jongeren met een (Licht) Verstandelijke Beperking.

Rapport Universiteit van Amsterdam,

dr. I.B. Wissink

Eindrapport

Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag en Misbruik bij Kinderen en Jongeren met een (Licht) Verstandelijke Beperking

Deelonderzoek 5B

Amsterdam

Onderzoekers:

Universiteit van Amsterdam:

Dr. Inge B. Wissink (Projectleider)

Dr. Xavier Moonen

Dr. Eveline S. van Vugt

Prof. dr. Geert-Jan Stams

Begeleidingscommissie:

Prof. dr. A.J.A. Felling (Voorzitter)

Drs. W. van Berlo

Prof. dr. mr. C.C.J.H. Bijleveld

Dr. A.M.L. Collot d'Escury

Dr. S. Dijkstra

Prof. dr. J. Hendriks

Drs. H.H. Hofstede

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Kohnstamm Instituut:

Dr. Margaretha Vergeer

KOHNSTAMM INSTITUUT voor onderzoek van opvoeding en onderwijs

Met speciale dank aan:

Anouk Spruit (assistent)

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding

1.1 Seksueel grensoverschrijdend gedrag en misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking

1.2 Definities

1.2.1 Definitie seksueel misbruik

1.2.2 Definitie en omschrijving kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking

1.2.3 Recht op seksualiteitsbeleving versus kwetsbaarheid

2. Methode Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

3. Resultaten Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

3.1 Omvang van het seksueel misbruik

3.2 Aard van het misbruik

3.2.1 Kenmerken van de slachtoffers

3.2.1a Geslacht van de slachtoffers

3.2.1b Leeftijd slachtoffers

3.2.1c Type van en mate van verstandelijke beperking en plaatsing van slachtoffers

3.2.2 Kenmerken van de plegers

3.2.2.a Plegers met een verstandelijke beperking

3.2.3 Locatie en duur van het misbruik

3.3 Reacties op het misbruik

4. Methode Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)

4.1 Dataset

4.2 Procedure

4.3 Variabelen

4.3.1 Omvang meldingen

4.3.2 Aard meldingen

4.3.2a Situatie

4.3.2b Type SGOG/seksueel misbruik in de meldingen

4.3.2c Kenmerken slachtoffer

4.3.2d Kenmerken (vermoedelijke) pleger

4.3.3 Reacties

5. Resultaten Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)

5.1 Omvang meldingen

5.2 Aard meldingen

5.2.1 Type SGOG/seksueel misbruik in meldingen

5.2.2 Kenmerken slachtoffers in meldingen

5.2.3 Kenmerken (vermoedelijke) pleger in de meldingen

5.2.4 Type instelling en locatie SGOG/seksueel misbruik in meldingen

5.3 Reacties

5.4 Vergelijking met de meldingen over kinderen en jongeren zonder een VB

6. Methode Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen)

6.1 Dataset

6.2 Procedure

6.3 Instrument

7. Resultaten Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen)

7.1 Onderdeel A (visie en beleid)

7.1.1 Wat staat er op papier om seksueel misbruik te voorkomen en over hoe te handelen bij (vermoedens van) seksueel misbruik en zijn deze stukken leidend voor de praktijk?

7.1.2 Wordt seksualiteit structureel besproken (bij de intake, bij zorg /behandelplannen, bij teambesprekingen)?

7.2 Onderdeel B (cultuur binnen de instelling)

7.3 Onderdeel C (vijf vignetten/praktijksituaties)

7.4 Onderdeel D (aantal gevallen SGOG/seksueel misbruik)

7.5 Onderdeel E (beschreven incidenten)

7.5.1 Ernstige gevallen

7.5.1a Betrokkenen ernstige gevallen

7.5.1b Waarheidsvinding ernstige gevallen

7.5.1c Reactie op ernstige gevallen

7.5.2 Incidenten waarbij twijfel is over het melden bij de Inspectie

7.5.2a Betrokkenen twijfelgevallen

7.5.2b Waarheidsvinding twijfelgevallen

7.5.2c Reactie op twijfelgevallen

7.5.3 Aanvullende casussen

7.6 Onderdeel F (alertheid op signalen en besluitvorming en handelen rond SGOG/seksueel misbruik)

7.6.1 Hoe beoordeelt men de alertheid op signalen en besluitvorming en handelen rond vermoedens van SGOG/seksueel misbruik?

7.6.2 Welke deskundigheid ontbreekt wellicht?

7.6.3 Worden zaken die niet gemeld worden wel geregistreerd (algemeen/in cliëntdossier/in personeelsdossier) & wat zijn de belemmeringen bij het melden?

7.6.4 Welke maatregelen worden genomen binnen instellingen om SGOG/seksueel misbruik te voorkomen of reduceren?

7.7 Onderdeel G (voorstellen voor vermindering)

Samenvatting (op grond van de drie deelstudies)

Omvang

Aard

Kenmerken van slachtoffers

Kenmerken (vermoedelijke) plegers

Locatie

Reacties

Puntsgewijze samenvatting Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

Puntsgewijze samenvatting Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)

Puntsgewijze samenvatting Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen)

Referenties

Bijlage 1 (Overzicht empirische studies; Deelstudie 1; Literatuurstudie)

Bijlage 2 (Vignetten Deelstudie 3; Interviews medewerkers instellingen)

Bijlage 3 (Conclusies per deelstudie)

Afkortingenlijst (alfabetische volgorde)

Bijlage 4 (uitgebreide samenvatting bronnen literatuurstudie; aan te vragen)

1. Inleiding

1.1 Seksueel grensoverschrijdend gedrag en misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking

De commissie-Samson is door de ministers van Justitie en Jeugd en Gezin ingesteld om onderzoek te doen naar seksueel misbruik van kinderen die onder verantwoordelijkheid van de overheid vanaf 1945 in rijksjeugdinrichtingen, particuliere jeugdinrichtingen, internaten, kindertehuizen, medische kinderdagverblijven (MKD's) en pleeggezinnen (hier: jeugdzorg) zijn geplaatst (civiel- of strafrechtelijk; gedwongen plaatsingen). Deelonderzoek 5 richt zich op de omvang en aard van het seksuele misbruik onder kinderen met een (licht) verstandelijke beperking, oftewel (L)VB[1], en op de vraag hoe door instellingen en van overheidswege is gereageerd op mogelijke signalen van seksueel misbruik. Hiertoe is in de eerste plaats een literatuuronderzoek verricht met als algemeen leidende vraag: 'Wat is uit (inter)nationale wetenschappelijke studies bekend over de omvang en aard van seksueel misbruik van kinderen met een (L)VB binnen de zorg, en de reacties hierop?' (Deelstudie 1). In de tweede plaats zijn de officiële meldingen bij de Inspectie Jeugdzorg (IJZ) en Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) van (vermoedens van) seksueel misbruik en seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGOG/seksueel misbruik) verzameld, gecodeerd en geanalyseerd (Deelstudie 2). In de derde plaats zijn interviews verricht met aandachtsfunctionarissen of andere op dit terrein verantwoordelijke medewerkers binnen zorginstellingen en instanties (Deelstudie 3). Huidig rapport geeft de resultaten weer van deze drie deelstudies van deelonderzoek 5B. Hiertoe zal hieronder eerst een korte inleiding volgen, gevolgd door de methodebeschrijvingen en resultaten per deelstudie (1, 2 en 3).

1.2 Definities

1.2.1 Definitie seksueel misbruik

De commissie-Samson verstaat onder 'seksueel misbruik van kinderen': seksueel contact van (jong)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Plegers zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen. Onder seksueel misbruik van

[1] In verschillende studies gerapporteerd in de literatuurstudie (en later in het rapport) wordt geen nader onderscheid gemaakt tussen LVB en VB. Voor meer informatie over het onderscheid in 'licht' en 'lichte' VB, zie: Verstegen & Moonen (2010).

kinderen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, wordt tevens seksueel misbruik van groepsgenoten begrepen waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden. Aangezien in het werkveld ook vaak de term 'seksueel grensoverschrijdend gedrag' (SGOG) wordt gehanteerd gebruiken we in het huidig rapport in sommige gevallen de term 'SGOG/seksueel misbruik'. Onder SGOG vallen ook seksuele grensoverschrijdende gedragingen waarbij bijvoorbeeld geen sprake is van penetratie, maar wel van seksueel grensoverschrijdende aanrakingen (zie voor meer informatie over de indeling die hier gehanteerd is Deelstudie 2).

1.2.2 Definitie en omschrijving kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking

Deelonderzoek 5 richt zich op de zogenaamde LVB-groep, oftewel, kinderen en jongeren (tot 18 jaar) met een licht verstandelijke beperking. Een licht verstandelijke beperking wordt in Nederland gedefinieerd op basis van een gemeten IQ tussen de 50-55 en 70, in combinatie met een gebrekkig sociaal aanpassingsvermogen, of op basis van een gemeten IQ tussen de 70-85, in combinatie met een gebrekkig sociaal aanpassingsvermogen en bijkomende medische en/of psychiatrische problemen en het vermoeden van een langdurige behoefte aan ondersteuning (Moonen & Verstegen, 2006). De groep mensen met een IQ-score tussen de 70 en 85 wordt ook wel de groep 'zwakbegaafden' genoemd. De totale groep kinderen met een licht verstandelijke beperking (met grofweg gezegd een IQ tussen de 50 en 85) heeft bepaalde kenmerken waarmee men in de omgang rekening moet houden. De Wit, Moonen en Douma (2011) noemen bijvoorbeeld de taal- en begripszwakte, een beperkt werkgeheugen, moeite met abstract denken en naïviteit bij deze groep. Hofstede (1995) noemt in dit verband in een overzicht de volgende kenmerken van mensen met een verstandelijke beperking: gebrekkige tijd/plaats/ruimtelijke oriëntatie, gebrekkig inzicht in sociale verbanden, moeite zich te verplaatsen in de ander, weinig of niet leren uit ervaring (waardoor verbanden niet gelegd of vastgehouden worden), weinig reflectie op eigen gedrag, beperkingen in het geheugen (er kunnen problemen met het korte- en langetermijngeheugen zijn; geheugen kan visueel, zintuiglijk, auditief ingesteld zijn), (soms) motorische problemen, (soms) problemen in de impulscontrole, beïnvloedbaarheid, (soms) gebrekkige gewetensontwikkeling, concentratie kan kort zijn, neiging tot sociaalwenselijke antwoorden, het letterlijk nemen van woorden, laag zelfbeeld, beperkt woordenschat (ook over seksualiteit).

Uit onderzoek blijkt dat de groep mensen met een verstandelijke beperking een groot risico loopt op seksueel misbruik (Furey, Granfield, & Karan, 1994; zie eveneens Deelstudie 1). Een moeilijkheid waar onderzoek naar seksueel misbruik bij kinderen met een (licht)

verstandelijke beperking echter mee kampt, is dat door onduidelijke definities, afbakeningen en meetmethoden de precieze prevalentie van een (L)VB bij de totale groep kinderen in Nederland (en andere landen) onbekend is. Wanneer alleen zou worden uitgegaan van IQ dan zou volgens de normaal verdeling (met gemiddelde IQ van 100 en een standaarddeviatie van 15) ongeveer 16% van de kinderen een IQ hebben van lager dan 85 (100-1SD), dat is ongeveer 1 op de 6 kinderen. Verder is bekend dat de kinderen met een verstandelijke beperking risico lopen op diverse problemen, zoals gedrags-, verslavings- en hechtingsproblematiek, naast SGOG en seksueel misbruik.

1.2.3 Recht op seksualiteitsbeleving versus kwetsbaarheid

Vanuit organisaties die opkomen voor mensen met een verstandelijke beperking is een aantal basisrechten geformuleerd. Tot deze rechten behoort het recht op seksualiteitsbeleving. Mensen met een verstandelijke beperking zijn, ondanks hun moeilijkheden om gevoelens te verwoorden en te begrijpen, seksuele wezens. In internationaal onderzoek wordt echter ook aangegeven dat seksualiteit bij mensen met een verstandelijke beperking een complex onderwerp is (Verdugo & Bermejo, 1997). De moeilijkheden komen voort uit de eigenschappen van mensen met een verstandelijke beperking, die seksuele situaties mogelijk risicovol maken (zo zouden mensen met een verstandelijke beperking bijvoorbeeld een beperkter vermogen hebben om seksuele situaties op een juiste manier in te schatten, en is het vaak lastig om toestemming (‘consent’) te geven voor seksueel contact; zie ook de paragraaf over de kenmerken van de slachtoffers).

Huidig deelonderzoek richt zich zowel op slachtoffers als op plegers. Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking lopen namelijk niet alleen een groter risico om *slachtoffer* te worden van seksueel misbruik, maar zij kunnen ook eerder de kwalificatie *pleger* krijgen. Als gevolg van de discrepantie tussen de cognitieve ontwikkeling en hun ontwikkelingen op seksueel gebied, kunnen kinderen en jongeren met een (L)VB bepaalde situaties soms niet goed inschatten en daardoor over grenzen stappen. Ook nemen zij beelden soms letterlijker (Janssens, Schakenraad, Lammers, & Brants, 2009), waardoor bijvoorbeeld pornografisch materiaal voor sommige van deze jongeren als referentiekader voor het aangaan en beleven van seksuele relaties kan dienen (Gesell, Maris, Van Berlo, & Van Haastrecht, 2010). Tenslotte kunnen zij zelf eerder slachtoffer geweest zijn van seksueel misbruik, waardoor het risico op plegerschap verder vergroot wordt (zie ook Resultaten Deelstudie 1). In de wetenschappelijke literatuur over seksualiteit en verstandelijke beperking spreekt men van een onscherp onderscheid tussen slachtofferschap en plegerschap (Kramer, Janssens,

Çinibulak, & Cense, 2007) en hiermee moet dan ook rekening worden gehouden wanneer onderzoek wordt gedaan naar SGOG en seksueel misbruik bij de groep met een verstandelijke beperking. Het risico dat kinderen met een verstandelijke beperking betrokken raken (als slachtoffer of als pleger) bij seksueel misbruik is dan ook relatief groot en meer onderzoek op dit terrein is gewenst. Huidig onderzoek sluit aan op deze behoefte. In de volgende paragrafen worden de methode en resultaten van de drie deelstudies beschreven.

2. Methode Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

Deze literatuurstudie richt zich op wat er uit nationale en internationale studies bekend is over de omvang en aard van seksueel misbruik van kinderen met een (licht) verstandelijke beperking binnen de zorg en de reacties hierop. Het geeft een overzicht van de bevindingen vanuit wetenschappelijke publicaties op het gebied van seksueel misbruik bij kinderen met een (licht) verstandelijke beperking die verschenen zijn vanaf 1998 tot het moment waarop de literatuur search voor de huidige studie is verricht (augustus 2011). Voor een overzicht van de voorafgaande literatuur verwijzen wij naar het boek *Verstandelijke handicap en seksueel misbruik* van Douma, Van den Bergh en Hoekman, dat in 1998 is gepubliceerd en een gedegen en uitgebreid overzicht geeft van de literatuur die destijds beschikbaar was (in dit boek wordt ook uitgebreid aandacht besteed aan het op dit terrein belangwekkende onderzoek van Van Berlo uit 1995). Het Rutgers WPF/Movisie rapport van Van Berlo en anderen uit 2011 zal hier niet uitgebreid besproken worden, omdat dit rapport zich richt op seksueel geweld bij *volwassenen* met beperkingen en niet op *kinderen en jongeren* met een LVB. De secties van dit rapport over seksueel geweld bij mensen met een verstandelijke beperking bevelen we aan voor lezers die niet alleen geïnteresseerd zijn in de jeugdige doelgroep.

De algemene probleemstelling die in de huidige literatuurstudie leidend is geweest bij de analyse van de wetenschappelijke publicaties luidt als volgt: Wat wordt er in de verschillende wetenschappelijke publicaties gerapporteerd over de omvang en aard van, en reacties op het seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB? Naast de onderzoeksvraag naar 1) de *omvang* van het seksueel misbruik is de vraag naar 2) de *aard* van het seksueel misbruik onderverdeeld in verschillende onderzoeksvragen: wat wordt er gezegd in de verschillende publicaties over 2a) de kenmerken van de slachtoffers, 2b) de kenmerken van de plegers en 2c) de locatie en duur van het misbruik? Ten slotte is in aansluiting op de doelstellingen van de commissie-Samson onderzocht wat er in de publicaties wordt beschreven over 3) de *reacties* op het seksueel misbruik bij de groep kinderen en jongeren met een (L)VB.

Via diverse zoekmachines (strikt academische zoekmachines, zoals PsycINFO, en meer populair wetenschappelijke zoekmachines, zoals GoogleScholar) is gezocht naar relevante literatuurbronnen. Hierbij zijn veel verschillende zoektermen gebruikt om zoveel mogelijk publicaties vanuit verschillende disciplines en met verschillende wetenschappelijke

achtergronden te kunnen achterhalen[2]. De zoektermen die gebruikt zijn voor zowel de internationale publicaties als de nationale publicaties zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1. Gebruikte zoektermen

Zoektermen internationale publicaties	*Zoektermen nationale publicaties*
- Mentally disabled children & sexual abuse	- Verstandelijke beperking (VB) & seksueel misbruik
- Mental retardation & sexual abuse	- Licht VB (LVB) & seksueel misbruik
- Mild mental retardation & sexual abuse	- VB & seksueel misbruik
- Learning disabilities & sexual abuse	- LVB & seksueel misbruik
- Mild learning disabilities & sexual abuse	- Pleegzorg & VB & seksueel misbruik
- Intellectual disability & sexual abuse	- Verstandelijke handicap & seksueel misbruik
- Mentally disabled children & sexual maltreatment	- Licht(e) verstandelijke handicap & seksueel misbruik
- Mentally disabled children & maltreatment	- Verstandelijke handicap & seksueel misbruik
- Mental retardation & sexual maltreatment	- Licht(e) verstandelijke handicap & seksueel misbruik
- Mental retardation & maltreatment	- Pleegzorg & verstandelijke handicap & seksueel misbruik
- Mild mental retardation & sexual maltreatment	
- Mild mental retardation & maltreatment	
- Learning disabilities & sexual maltreatment	
- Learning disabilities & maltreatment	
- Mild learning disabilities & sexual maltreatment	
- Mild learning disabilities & maltreatment	
- Intellectual disability & sexual maltreatment	
- Intellectual disability & maltreatment	
- Foster care & sexual abuse	
- Foster care & sexual maltreatment	
- Foster care & maltreatment	
- Foster care & mental retardation & sexual abuse	
- Foster care & mild mental retardation & sexual abuse	
- Foster care & mild mental retardation & sexual maltreatment	
- Foster care & mild mental retardation & maltreatment	
- Foster care & learning disabilities & sexual abuse	
- Foster care & learning disabilities & sexual maltreatment	
- Foster care & learning disabilities & maltreatment	

[2] Hierbij is rekening gehouden met de verschillende termen die door de jaren heen gebruikt zijn voor zowel het aanduiden van een verstandelijke beperking, als voor het aanduiden van seksueel misbruik (zie Tabel 1). Daarnaast is specifiek gezocht op pleegzorg om ook mogelijke publicaties op dit terrein te kunnen includeren.

Daarnaast zijn de referentielijsten van gevonden publicaties bestudeerd en is gezocht naar latere publicaties die weer refereerden aan de gevonden publicaties (zogenaamde *cited by* referenties). Ten slotte is bij verschillende experts (met zowel wetenschappelijke, onderzoeksgerichte achtergrond, als meer uit het werkveld) geïnformeerd naar relevante bronnen.

Alle publicaties die naar voren kwamen bij dit literatuuronderzoek (publicatiejaar 1998-augustus 2011) zijn vervolgens gescreend om vast te stellen of ze (ten dele) betrekking hadden op het onderwerp van de huidige literatuurstudie, te weten, omvang, aard van en reacties op seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking. Het gaat om een zeer smal onderzoeksterrein (zeer specifieke doelgroep en problematiek, onderzoek met vaak kleine onderzoeksgroepen en daardoor moeilijk publiceerbaar materiaal). Verder zijn enkele studies voor het huidige literatuuroverzicht buiten beschouwing gelaten, omdat in deze studies geen onderscheid werd gemaakt naar verschillende typen beperkingen (Kvam, 2000; Reiter, Bryen, & Shachar, 2007; Sullivan & Knutson, 1998) en verschillende typen misbruik (Vermeulen, Jansen, & Feltzer, 2007). Met andere woorden, op basis van deze bronnen konden geen specifieke uitspraken over *seksueel* misbruik bij de groep kinderen en jongeren met een *verstandelijke* beperking worden gedaan.

Uiteindelijk bleken op basis van deze criteria sinds 1998 in totaal elf relevante wetenschappelijke stukken gepubliceerd te zijn over seksueel misbruik bij kinderen en/of jongeren met een (licht) verstandelijk beperking. De geselecteerde publicaties zijn onder te verdelen in twee categorieën: 1) empirische artikelen – met verschillende methoden van onderzoek – en 2) beschrijvende artikelen. Verder zijn deze publicaties geschreven door auteurs buiten Nederland (internationaal) of door Nederlandse auteurs (nationaal). De publicaties worden in Bijlage 4 (apart aan te vragen bij de onderzoekers van de afdeling Forensische Orthopedagogiek, Universiteit van Amsterdam) ieder afzonderlijk uitvoerig besproken, waarbij telkens per publicatie duidelijk wordt aangegeven wat er op dat moment bekend was vanuit eerdere literatuurbronnen, op welke doelgroep de publicatie betrekking had, welke definities zijn gehanteerd, of en zo ja, wat er in de publicatie gezegd wordt over de omvang van seksueel misbruik (omvang), en of en zo ja, wat er aan informatie wordt gegeven over de aard van en reacties op het seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking (aard & reacties). Deze informatie kan van belang zijn om de resultaten (bijvoorbeeld prevalentiecijfers) op de juiste manier te kunnen plaatsen en interpreteren. Balogh e.a. (2001) gaven al aan dat de methoden om seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke beperking vast te stellen aan veranderingen onderhevig zijn.

Dit heeft dan ook het onderzoek en de resultaten beïnvloed en maakt het soms moeilijk om resultaten met elkaar te vergelijken. Verschillende methoden en rapporteerpatronen die samenhangen met bepaalde methoden (retrospectieve data, dossieranalyse, zelfrapportages) kunnen ook een rol spelen en de resultaten gekleurd hebben. De resultaten moeten dan ook altijd in het kader van de destijds uitgevoerde studies begrepen worden (zie daarvoor Bijlage 4).

3. Resultaten Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

3.1 Omvang van het seksueel misbruik

Met betrekking tot de omvang van het seksueel misbruik is wellicht de meeste verscheidenheid gevonden in de geselecteerde publicaties (die uitvoerig besproken worden in Bijlage 4). In verschillende publicaties worden prevalentiecijfers genoemd tussen de 14% en 65%. De variaties komen voort uit de verschillende gebruikte definities behorend bij de verschillende termen (seksueel misbruik, seksueel grensoverschrijdend gedrag, aanranding, seksueel geweld, *sexual abuse, sexual abusive behaviour, sexual assault, sexual harassment, sexual maltreatment, sexual victimization*), de gehanteerde onderzoeksmethoden en de steekproeven, maar volgens verschillende auteurs ook uit het heimelijke en onnaspeurbare karakter van het seksueel misbruik bij kinderen of jongeren met een (verstandelijke) beperking. Zelfrapportages leveren veelal hogere percentages op dan meldingen in dossiers; een waarschijnlijk gevolg van het feit dat niet alle gevallen van seksueel misbruik in dossiers vermeld worden. Juist vanwege dit laatste feit hebben zelfrapportagecijfers een belangrijke aanvullende waarde op cijfers gebaseerd op dossieronderzoek. Daarnaast speelt ook het geslacht van de onderzochten (hogere percentages bij meisjes) en de leeftijd (kinderen of adolescenten) een rol.

Balogh en collega's (2001) vonden dat 14% van alle opgenomen kinderen en jongeren in een psychiatrische afdeling voor mensen met een verstandelijke beperking (vermoedelijk) slachtoffer was geweest van seksueel misbruik. Aangezien hier gebruik is gemaakt van dossiergegevens en informatie die bekend was bij het team van verzorgers, is hier waarschijnlijk sprake van een onderschatting (zo geven de auteurs zelf ook aan). In de bestudeerde studies wordt ook herhaaldelijk verwezen naar een eerdere studie van Chamberlain en collega's (1984). Zij onderzochten de dossiers en ondervroegen ouders van zevenentachtig adolescente meisjes met een verstandelijke beperking (voornamelijk LVB) in een kliniek in Ohio en vonden dat één op de drie meisjes (33%) met een licht verstandelijke beperking (IQ 55-69) in deze kliniek slachtoffer was geweest van verkrachting of incest. Spanjaard e.a. (2000) vonden dat, volgens de jongeren in behandelingscentra voor LVB en gedragsproblemen *zelf*, 26% van de jongens en 65% van de meisjes als slachtoffer ervaring had gehad met seksueel geweld. Ook deze bevindingen laten hogere zelfrapportagecijfers zien, aangezien de *groepsleiding* dacht dat slechts 4% van de jongens en 36% van de meisjes een dergelijke ervaring had. Spanjaard e.a. (2000) stellen (zoals andere auteurs) dat niet alle slachtoffers van seksueel geweld aan anderen vertellen over het seksueel misbruik. Sullivan

en Knutson (2000), ten slotte, verrichtten een epidemiologische studie via een samengevoegd databestand op basis van verschillende informatiesystemen over een groep schoolgaande kinderen en jongeren in Nebraska en concludeerden dat de kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking een *vier keer groter* risico liepen op seksueel misbruik dan kinderen en jongeren zonder een verstandelijke beperking.

In andere studies is gekeken naar het percentage kinderen en jongeren met een beperking in een algemene groep seksueel misbruikte kinderen en jongeren. Sullivan en Knutson (2000) vonden bijvoorbeeld in hun steekproef dat 4% van de totale groep kinderen, die volgens de dossiers seksueel misbruikt waren, een verstandelijke beperking had (eenentwintig van de vierhonderdzevenennegentig kinderen). Een belangrijke oorzaak die wordt genoemd voor dit lager dan verwachte percentage is dat seksueel misbruik bij deze groep kinderen en jongeren minder snel aan het licht zou komen. Op basis van een oudere studie van Tharinger en collega's (1989) wordt gesteld dat slechts 3% van alle gevallen van seksueel misbruik bij 'kinderen met beperkingen' aan het licht komt (tegenover 20% in de groep 'kinderen zonder beperkingen') (Tharinger e.a., 1989).

In verschillende publicaties komt verder naar voren dat van alle groepen kinderen met beperkingen, de kinderen met een *verstandelijke* beperking behoren tot de groepen met de hoogste risico's op seksueel misbruik. Kvam (2000) rapporteerde bijvoorbeeld dat van de totale groep kinderen met beperkingen die seksueel misbruikt waren een aanzienlijk percentage (24%; twintig van de drieëntachtig kinderen) een verstandelijke beperking had. Ook Sullivan en Knutson (2000) vonden dat van de totale mishandelde groep kinderen met een beperking het aandeel met een verstandelijke beperking (naast de kinderen met een gedragsstoornis) relatief hoog was (25%). Met andere woorden, van alle kinderen en jongeren met beperkingen (op zichzelf staand al een risicofactor), lijken kinderen met een *verstandelijke* beperking een extra hoog risico te lopen.

Ondanks alle verschillen in onderzoek komt dan ook overduidelijk naar voren dat de groep kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking een verhoogd risico heeft om slachtoffer te worden van seksueel misbruik. In de publicatie van Deelstra e.a. (2001) wordt de vergrote kwetsbaarheid voor seksueel misbruik van deze groep bevestigd door de bevinding dat volgens LVB-therapeuten 'het slachtoffer zijn geweest van seksueel misbruik' de meest voorkomende reden voor therapie is bij kinderen en jongeren in LVB-instituten. Ook wordt vaak gesteld dat bij deze groep meer gevallen van *ernstigere* vormen van seksueel misbruik voorkomen (bijvoorbeeld vaker met penetratie). Sullivan en Knutson (1998) geven aan dat van alle groepen kinderen met een beperking de kinderen met een verstandelijke

beperking de ernstigste *combinaties* van fysiek en seksueel misbruik hadden ervaren. Tevens wordt meerdere malen genoemd dat het misbruik bij deze groep vaker *herhaaldelijk* is gebeurd (Reiter e.a., 2007). Het is dan ook duidelijk dat het bij kinderen met een (L)VB gaat om een groep kinderen die zeer kwetsbaar is voor seksueel misbruik. Bij de beschrijving van de kenmerken van de slachtoffers (zie 3.2.1) wordt weergegeven wat de literatuurbronnen vermelden over de oorzaken en achtergronden van deze vergrote kwetsbaarheid. Ook andere aspecten die de aard van het seksueel misbruik bij deze specifieke groep kenmerken (kenmerken van de plegers, locatie en duur van het misbruik) worden hieronder beschreven aan de hand van de informatie en bevindingen uit de literatuur.

3.2 Aard van het misbruik

3.2.1 Kenmerken van de slachtoffers

In bijna alle publicaties wordt vermeld waarom kinderen met een verstandelijke beperking zo kwetsbaar zijn voor seksueel misbruik. Een eerste probleem is dat jongeren met een verstandelijke beperking zich seksueel ontwikkelen, maar dat hun kennis en emotionele en sociale vaardigheden vaak onvoldoende ontwikkeld zijn om hier op een adequate manier mee om te gaan (Lammers & Houdijk, 2005). Een andere belangrijke factor is afhankelijkheid en inherent daaraan machtsverschillen; afhankelijkheid van zorg en verschil in cognitief niveau zorgt ervoor dat mensen met een verstandelijke beperking kwetsbaarder zijn en minder weerbaar, zeker als het ook nog kinderen betreft. Vaak is er een diepgeworteld vertrouwen in de zorgverlener als autoriteitsfiguur, waardoor de jeugdigen sneller geneigd zijn om te doen wat van hen wordt gevraagd. Daarnaast worden emotionele en sociale onzekerheden, een relatief machteloze positie in de maatschappij, gebrek aan kennis over seksualiteit en seksueel misbruik en een behoefte om geaccepteerd te worden door anderen in de literatuur genoemd (Furey, 1994; Morano, 2001; Tharinger e.a., 1990; Verdugo & Bermejo, 1997). Vooral personen met een licht verstandelijke beperking willen graag ergens bij horen en vrienden hebben in de ‘normale’ populatie (Matson & Sevin, 1988). Deze hang naar acceptatie maakt deze groep, en vooral kinderen in deze groep, extra kwetsbaar voor dwang en verleiding. Daarbij is deze groep gewend aan fysiek contact, zowel door lichamelijke verzorging als door de neiging om op een lichamelijke manier affectie te uiten, met als gevaar dat zij zich minder snel realiseren dat grenzen worden overschreden (Furey, 1994).[3] Mensen met een verstandelijke beperking worden echter net als ieder ander in het dagelijks leven

[3] Hierbij kan een kanttekening geplaatst worden dat de lichamelijke neiging ook kan voortkomen uit de cultuur van sommige instellingen of ingegeven kan zijn door plegers en niet noodzakelijkerwijs een kenmerk van de doelgroep is.

geconfronteerd met seksuele stimuli en situaties (Chamberlain, Rauh, Passer, McGrath, & Burket, 1984), maar hebben veel minder mogelijkheden om hun seksualiteit te begrijpen en hun seksuele nieuwsgierigheid op een veilige manier te verkennen.

Meer specifieke informatie over de seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking geeft Morano (2001). Morano benadrukt dat deze kinderen soms door onzekere ouders of verzorgers te weinig voorgelicht worden en te weinig informatie krijgen over seksualiteit en dat daardoor ideeën gevormd kunnen worden op basis van wat deze kinderen en jongeren zien op televisie of in bijvoorbeeld pornografisch materiaal. Deze beelden worden ook nog eens vaak vrij concreet overgenomen en kunnen zo het referentiekader vormen voor de beeldvorming over seksuele omgang tussen jongens en meisjes, oftewel over 'hoe het hoort' (Janssens e.a., 2010). Mensen met onzuivere motieven zouden ook vrij spel hebben om de ideeën van de kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking (negatief) te beïnvloeden. Akbas e.a. (2009) noemen verder dat mensen met een verstandelijke beperking zouden zich ook vaak niet realiseren dat het gedrag van plegers seksueel misbruik is en dat het strafbaar is (Akbas e.a., 2009).

Behalve een vergroot risico op seksueel misbruik, is het voor kinderen met een verstandelijke beperking vaak eveneens moeilijker om misbruik te melden. Evenals kinderen en jongeren zonder een verstandelijke beperking moeten kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking verschillende drempels nemen om het misbruik te melden, zoals het overwinnen van schuldgevoelens, angst verlaten te worden of gescheiden te worden van familie en mogelijk verlies van affectie en beloningen (cadeaus) (Akbas e.a., 2009), maar voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperkingen zijn er daarnaast nog extra obstakels. Zo hebben deze jeugdigen (zoals reeds aangegeven) niet altijd in de gaten dat er sprake is van misbruik, en hebben – afhankelijk van het verstandelijk niveau – niet alle kinderen de (juiste) woorden voor het melden. Akbas e.a. (2009) stellen overigens wel dat, wanneer er gemeld wordt, de kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking over het algemeen wel degelijk ten behoeve van forensisch onderzoek kunnen vertellen over het misbruik. Reiter e.a. (2007) merken echter op dat er binnen het rechtssysteem minder vertrouwen is in de meldingen en getuigenissen van deze mensen met een verstandelijke beperking, waardoor deze meldingen soms niet of minder serieus worden genomen. Kortom, vanwege verschillende factoren is de kans op veroordeling kleiner. Tenslotte zouden de straffen voor de daders ook nog lichter zijn in gevallen van misbruik van personen met een beperking (Reiter e.a., 2007).

3.2.1a Geslacht van de slachtoffers

Wanneer gekeken wordt naar het geslacht van de slachtoffers wordt in de wetenschappelijke literatuur aangegeven dat meisjes een groter risico lopen seksueel misbruikt te worden dan jongens (Halter e.a., 2007; Morano, 2001; Reiter e.a., 2007). Deze bevinding geldt overigens niet specifiek voor de groep kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, maar voor alle slachtoffers van seksueel misbruik (Lalor & McIverney, 2010).

3.2.1b Leeftijd slachtoffers

Verschillende auteurs gaan in op de leeftijd van de kinderen en jongeren ten tijde van het seksueel misbruik. Sullivan en Knutson (2000) vonden bijvoorbeeld dat bij andere typen beperkingen kinderen van 0 tot 5 jaar vaak meer risico liepen, terwijl dit bij kinderen met een verstandelijke beperking niet het geval was. Het misbruik bij kinderen met een verstandelijke beperking leek niet geconcentreerd te zijn in deze zeer jonge leeftijdsgroep, maar kwam meer evenredig voor in de verschillende leeftijdsgroepen (0-5, 6-9, 10-13 en 14-20 jaar). Nadeel van de rapportage over deze grootschalige studie is dat er bij de leeftijdsgegevens geen onderscheid is gemaakt in de verschillende typen van misbruik (seksueel, fysiek, emotioneel). Balogh e.a. (2001) onderzochten drieënveertig kinderen en jongeren in de leeftijdsgroepen 7-12, 13-18 en 19-21 jaar en richtten zich wel specifiek op *seksueel* misbruik en vonden dat het grootste aandeel van slachtoffers van seksueel misbruik bij de kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking te vinden was in de leeftijdsgroep van 13 tot 18 jaar, met als hoogste risicogroep de adolescente meisjes. Aangezien deze subgroepen op basis van leeftijd niet al te groot waren (zoals aangegeven bestond de totale onderzoeksgroep uit drieënveertig kinderen en jongeren), kunnen hier echter geen algemene conclusies aan verbonden worden.

3.2.1c Type van en mate van verstandelijke beperking en plaatsing van slachtoffers

Ten slotte zijn er enkele auteurs die iets zeggen over welk type verstandelijke beperking de meeste risico's met zich mee zou brengen. Morano (2001) stelt dat van alle kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, de kinderen en jongeren met een *licht* verstandelijke beperking (LVB; in hun onderzoek met een totaal IQ tussen de 50-55 en 70) waarschijnlijk het hoogste risico lopen op problemen rondom seksuele activiteiten (seksuele instemming, aanranding en misbruik), aangezien het voor deze groep kinderen en jongeren mogelijk is om zich veel meer te begeven in de 'normale' maatschappij (wonen, school,

werken) en dat zij een grotere persoonlijke vrijheid en meer contact met anderen hebben. Dit zou hogere risico's met zich meebrengen.

Aan de andere kant zouden volgens andere auteurs juist kinderen en jongeren in *residentiële instellingen* een hoger risico lopen op seksueel misbruik dan kinderen en jongeren in niet-residentiële instellingen. Dit is van belang aangezien kinderen en jongeren met een LVB in residentiële instellingen vaker in een justitieel kader geplaatst zijn (Vermeulen e.a., 2007), en dus binnen de doelgroep van de opdracht van de commissie-Samson vallen. Spanjaard e.a. (2000) vonden bijvoorbeeld resultaten die erop wijzen dat jongeren met een LVB in tehuizen meer seksuele ervaringen hebben en dat vooral meisjes meer seksueel misbruik hebben ervaren dan vergelijkbare jongeren buiten tehuizen. De onderzoekers stelden daarbij dat jongeren in een instelling mogelijk meer mogelijkheden hebben om te experimenteren (met het gevaar dat grenzen overschreden worden). In aansluiting daarop geven Timms en Goreczny (2002) aan dat het residentieel plaatsen van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking het normatieve gedrag kan verminderen, terwijl deviante seksuele overtredingen makkelijker kunnen worden vertoond. Halter e.a. (2007) geven verder aan dat ook seksueel grensoverschrijdend gedrag *door professionals* redelijk veel voor lijkt te komen in residentiële settingen. Vermeulen e.a. (2007) beschrijven tenslotte nog dat van de jongeren met een LVB in residentiële instellingen meer jongeren misbruikt waren dan van de jongeren met een LVB in de dagbehandeling en in de thuiswonende groep. In verder onderzoek zou dan ook meer aandacht moeten zijn voor de mogelijkheid dat verschillen in risico's afhankelijk zijn van de aard van de therapeutische omgeving.

3.2.2 Kenmerken van de plegers

In meerdere studies is ook gekeken naar de plegers van het seksueel misbruik. Verschillende onderzoekers vinden dat de plegers meestal binnen het gezin of binnen de familiaire kring te vinden zijn. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om (pleeg)ouders- en broers/zussen (gezin) en grootouders en ooms (familie) (Akbas e.a., 2009; Balogh e.a., 2001).

Uit grootschalig kwantitatief onderzoek naar seksueel misbruik blijkt er echter ook in een groot deel van de gevallen (47%) sprake te zijn van plegers buiten het gezin of de familie (Sullivan & Knutson, 2000). In één studie worden chauffeurs van speciale vervoersdiensten specifiek genoemd (zie Reiter e.a., 2007). Daarnaast worden allerlei verschillende typen plegers genoemd, onder wie geestelijken, leraren, coaches, buren en vrienden van de familie en zorgpersoneel. Met betrekking tot de laatst genoemde plegergroep (zorgpersoneel) wordt in de wetenschappelijke literatuur gesuggereerd dat er waarschijnlijk sprake is van

onderrapportage van misbruikgevallen door deze groep en dat er vermoedens zijn dat er meer gevallen zijn waarbij zorgpersoneel betrokken is dan nu naar voren komt (Balogh e.a., 2001). De bevindingen van Halter e.a. (2007) zijn consistent met dit vermoeden: zij beschrijven onderzoek waaruit blijkt dat tussen de 38% en 52% van de professionals aangeeft dat zij collega's kennen die seksueel betrokken zijn geweest bij patiënten/cliënten, maar rapporteren ook dat de meeste professionals hun collega's niet zouden aangeven. Zelfrapportages door professionals gaven inderdaad veel lagere percentages. Halter e.a. (2007) concluderen dan ook dat de gerapporteerde incidentie van seksueel misbruik door professionals laag is.[4]

Het is niet eenvoudig om een eenduidig profiel te schetsen van plegers van seksueel misbruik van mensen met een (L)VB, aangezien er in de wetenschappelijke literatuur zeer uiteenlopende gevallen worden beschreven van plegers. Wat echter uit bijna alle studies naar voren komt, is dat de pleger in het overgrote deel van de gevallen van het mannelijke geslacht was (zie bijv. Balogh e.a., 2001; Halter e.a., 2007; Morano, 2001) en dat het in het merendeel van de gevallen ging om een bekende van het slachtoffer of iemand die door het slachtoffer vertrouwd werd (Akbas e.a, 2009; Morano, 2001; Reiter e.a., 2007;; Skarbek e.a., 2009).

Daarnaast wordt in veel gevallen in de wetenschappelijke literatuur gewezen op leeftijd- of groepsgenoten als plegers. Spanjaard e.a. (2000) geven bijvoorbeeld aan dat er op verschillende leefgroepen van een orthopedagogisch behandelingsinstituut voor jongeren met een LVB en ernstige gedragsproblemen regelmatig sprake was van seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen de jongeren onderling. In de volgende paragraaf wordt verder ingegaan op seksueel misbruik gepleegd door andere kinderen of jongeren met een verstandelijke beperking.

3.2.2a Plegers met een verstandelijke beperking

Verschillende auteurs benoemen dat het onderscheid tussen slachtoffer- en plegerschap bij seksueel misbruik onder kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking niet zo scherp gemaakt kan worden en dat veel plegers in het verleden zelf ook slachtoffer van seksueel misbruik geweest zijn (Balogh e.a., 2001; Halter e.a., 2007; Janssens e.a., 2010). In de publicatie van Balogh e.a. (2001) is te lezen dat wanneer het slachtoffer van seksueel misbruik een verstandelijke beperking heeft, de pleger ook vaak een verstandelijke beperking heeft.

[4] Morano (2001) beschrijft overigens een eerdere studie van Sobsey en Doe (1991) waarin wel werd gevonden dat het grootste gedeelte van de seksueel misbruik gevallen bij personen met beperkingen gepleegd werd door directe verzorgers, begeleiders en psychiaters. Reiter e.a. (2007) laten eveneens zien dat de plegers van misbruik van mensen met beperkingen vaak zorg- of dienstverleners zijn.

Voor meer informatie over dit type pleger van seksueel misbruik verwijzen wij naar de resultaten van het deelonderzoek van de commissie-Samson specifiek gericht op de plegers. Wel willen we noemen dat uit de bestudeerde literatuur naar voren komt dat machteloosheid een veel voorkomende eigenschap is bij plegers met een verstandelijke beperking (Firth e.a., 2001; Timms & Goreczny, 2002). Controlerend gedrag, pesten en het maken van andere slachtoffers kunnen reacties zijn die voortkomen uit de machteloosheid opgeroepen door eigen ervaringen met seksueel misbruik. Verder is er soms ook sprake van een verleden van *fysiek* misbruik. Dit proces (dat begint met het zelf slachtoffer zijn van misbruik, met als gevolg gevoelens van machteloosheid en agressie en behoefte aan vergelding, wat weer leidt tot een risico om zelf misbruik bij anderen te plegen) wordt ook wel de *cyclus van misbruik* genoemd.

3.2.3 Locatie en duur van het misbruik

Ten slotte zouden we, alvorens in te gaan op wat er in de publicaties wordt beschreven over de reacties op het misbruik, nog kort willen ingaan op wat er in de literatuur wordt beschreven over de locatie en de duur van het seksueel misbruik. Opvallend is dat op basis van de meeste publicaties geen betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan over waar het misbruik doorgaans plaatsvindt. De studie van Reiter e.a. (2007) geeft hier wel wat informatie over. Deze onderzoekers geven namelijk aan dat de meeste gevallen in de directe omgeving of nabije buurt plaatsvinden, dat wil zeggen, thuis, in de buurt, in openbare plaatsen of tijdens het vervoer van huis naar school.

Het is eveneens lastig om op basis van de beschikbare literatuur een algemene uitspraak te doen over de duur van het misbruik (gezien de variaties in de gerapporteerde gevallen), maar in dit kader moet wel vermeld worden, zoals reeds beschreven, dat onderzoekers op de bevinding wijzen dat met name kinderen en jongeren in residentiële instellingen vaker *herhaaldelijk* slachtoffer lijken te zijn van seksueel misbruik (Reiter e.a., 2007).

3.3 Reacties op het misbruik

In de literatuur wordt meerdere malen benadrukt dat het van groot belang is om aan de kinderen en jongeren met een (L)VB seksuele voorlichting en weerbaarheids- of zelfbeschermingstrainingen te geven, om ten eerste te voorkomen dat seksueel geweld plaatsvindt, en ten tweede om seksueel misbruik tijdig te stoppen (Morano, 2001; Reiter e.a., 2007; Skarbek e.a, 2009). Dergelijke educatie kan ervoor zorgen dat kinderen en jongeren met

een (L)VB potentieel gevaarlijke situaties leren herkennen, empowered worden, leren assertiever te worden, en zichzelf verdedigen, met als doel weerstand te kunnen bieden aan misbruikplegers. Tevens zouden volgens Skarbek e.a. (2009) ouders en familieleden van kinderen met beperkingen geïnformeerd moeten worden over de verhoogde kans op misbruik. Daarnaast zou er meer aandacht moeten zijn voor deskundigheidsbevordering van professionals. In de literatuurstudie van Halter, Brown en Stone (2007) gericht op onderzoek naar seksueel grensoverschrijdend gedrag door professionals ten aanzien van patiënten, wordt bijvoorbeeld genoemd dat in de opleiding en bijscholing van professionals te weinig aandacht is voor seksuele ethiek. Skarbek e.a. (2009) beschrijven onderzoek van Kenny (2004) waaruit bleek dat twee derde van de leerkrachten aangaf geen training te hebben gehad in hun opleiding in het herkennen van misbruik bij kinderen en dat ze niet bekwaam waren om verschillende vormen van misbruik te kunnen ontdekken en identificeren. Opleidingen zouden volgens Skarbek e.a. (2009) dan ook trainingen op dit gebied in hun curriculum moeten opnemen en informatie moeten geven over geldende wetten en voorschriften. Voor meer informatie over hoe een dergelijke training (bijscholing/opleiding) eruit zou kunnen zien, wordt verwezen naar de publicatie van Spanjaard e.a. (2000). Zij geven een beschrijving van een training ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij kinderen en jongeren onderling in LVB-instellingen. Hierbij werden groepsleiders getraind in hoe ze jongeren vaardigheden omtrent seksualiteit konden leren en in hoe ze gesprekken konden voeren met jongeren over seksualiteit, gebruik makend van speciaal voorlichtings- en preventiemateriaal. Ook leerden ze hoe ze een dagelijkse routine konden implementeren en leefgroepregels op konden stellen die het actief gebruik van de nieuwe, aangeleerde vaardigheden bij de jongeren zouden bevorderen. Verder werden groepsleiders getraind in hoe ze jongeren alternatieve gedragingen konden aanleren en hoe ze misbruik konden signaleren en vervolgens moesten handelen. Professionals die (bij)scholing/training hebben gehad over seksuele grenzen zouden niet alleen het seksueel misbruik bij de kinderen en jongeren *onderling* tegengaan, maar zouden ook minder snel *zelf* grenzen overtreden (Skarbek e.a., 2009). Verder kan aandacht voor seksuele grenzen en signalen van seksueel misbruik de communicatie over het onderwerp verbeteren en seksualiteit uit het heimelijke halen, waardoor het risico op misbruik verder verkleind kan worden.

Zoals reeds beschreven is het van belang dat professionals (artsen, zorgverleners, leraren en andere personen) in de omgeving van kinderen met een verstandelijke beperking signalen van seksueel misbruik herkennen en hier alert op zijn (o.a. Morano, 2001; Skarbek, 2009). Hierbij wordt in de literatuur een speciale rol toegekend aan mensen die de kinderen in

het kader van vroeghulp zorg, interventies en speciaal onderwijs dagelijks zien. Signalen kunnen zowel fysiek als gedragsmatig zijn. Fysieke indicatoren van mogelijk seksueel misbruik worden genoemd door Skarbek e.a. (2009) en omvatten: het moeilijk kunnen zitten of lopen, kneuzingen of bloedingen van de genitaliën, vagina of anale gebied, aanwezigheid van sperma, geslachtsziekten, zwangerschap, gescheurde, bebloede of bevlekte onderkleding, pijn of jeuk in de genitale gebieden, veelvuldige infecties aan de urinewegen en aangetast maagdenvlies op erg jonge leeftijd. Gedragssignalen die in de studies worden genoemd zijn: gebrek aan eetlust, slaapproblemen, huilen, nachtmerries, teruggetrokken gedrag, sociale isolatie, wegloopgedrag, depressie, zelfmoordneigingen, apathisch gedrag, zelfbeschadiging, angst, hallucinaties, het niet kunnen spreken over de gebeurtenis, vermijding en blokkering, slechte relaties met leeftijdgenoten, woede, verbale of fysieke agressie, delinquentie, verleidelijk, promiscue, of seksueel getint gedrag of kennis van seksueel gedrag dat niet consistent is aan het ontwikkelingsniveau, en bij jonge kinderen: preoccupatie met eigen seksuele organen en die van anderen (Balogh e.a. 2001; Skarbek, 2009).

Deze signalen moeten niet alleen opgemerkt worden, maar ook op de juiste manier geïnterpreteerd worden (zijn dit signalen van seksueel misbruik of van andere oorzaken die wellicht samengaan met de specifieke beperking?). Hierbij is een goede kennis bij professionals van de typische gedragingen gezien de leeftijd en de aard van de beperking van kinderen en jongeren met een beperking van groot belang (Skarbek e.a., 2009). Janssens e.a. (2010) geven in dat opzicht ook aan dat kennis van de seksuele ontwikkeling bij kinderen zonder beperkingen (normale ontwikkeling) een belangrijk uitgangspunt is bij het duiden en bespreken van seksueel grensoverschrijdend gedrag van kinderen en jongeren met een beperking. Zij schrijven daarnaast dat een inschatting van de ontwikkelingsleeftijd van de kinderen met een beperking, in combinatie met informatie over eventueel eerdere seksuele geweldservaringen van het kind, kan helpen om het gedrag verder te plaatsen en te begrijpen. Door rekening te houden met het niveau van de sociale en emotionele ontwikkeling van het kind is het seksuele gedrag waarschijnlijk beter te begrijpen en wordt het risico op over- of onderschatting verkleind. Het kennisnemen van publicaties ter zake kan bijdragen aan betere kennis en een grotere waakzaamheid bij professionals die werken met kinderen met een verstandelijke beperking.

Met betrekking tot de reacties op seksueel misbruik bij kinderen of jongeren met een verstandelijke beperking komt verder uit de wetenschappelijke literatuur naar voren dat veel gevallen van seksueel misbruik bij deze kinderen en jongeren niet gemeld worden. Wanneer er wel melding wordt gemaakt, is het vaak zeer moeilijk om met zekerheid vast te stellen of er

daadwerkelijk sprake is geweest van seksueel misbruik. Balogh e.a. (2001) noemen dat in slechts 16% van de gevallen die zij onderzochten (zeven van de drieënveertig) het seksueel misbruik bewezen of zeer waarschijnlijk was. Bij de overige gevallen was het minder duidelijk. De onzekerheid zou ook toenemen met de ernst van de verstandelijke beperking en een onduidelijke conclusie minder vaak zou voorkomen bij kinderen zonder verstandelijke beperking. Skarbek e.a. (2009) beschrijven dat meer dan 70% van het misbruik van kinderen met beperkingen nooit gemeld wordt. Reiter e.a. (2007) en Akbas e.a. (2009) noemen dat meer dan de helft van de gevallen van seksueel misbruik bij kinderen met een beperking nooit gerapporteerd wordt en dat wanneer dit wel gerapporteerd wordt, dit vaak administratief afgehandeld wordt en er geen gerechtelijke vervolging plaatsvindt (zie eventueel ook Sobsey, 1994). Zij concluderen dat het daarom van belang is om bij interventieprogramma's kinderen aan te moedigen om open te zijn en te vertellen over welke misbruikervaring dan ook. Reiter e.a. (2007) ondersteunen deze suggestie met hun bevinding dat 67% van de kinderen met beperkingen die seksueel misbruikt waren (zelfrapportage) dit wel had verteld aan een familielid en 33% zelfs aan professionals. Met andere woorden, het is niet zo dat kinderen en jongeren met beperkingen die seksueel misbruikt zijn, helemaal niet (kunnen) spreken over hetgeen is voorgevallen.

Op basis van de wetenschappelijke literatuur kan gesteld worden dat er mogelijk niets met de informatie wordt gedaan vanwege een gebrek aan vertrouwen in het juridisch systeem. Mensen zouden kinderen niet aan moeizame procedures willen blootstellen, zeker niet wanneer de kans op berechting van de pleger(s) klein is. Volgens Balogh en collega's (2001) zijn veroordelingen van daders zelfs extreem zeldzaam in geval van kinderen met een verstandelijke beperking. Dit alles vergroot de risico's voor deze toch al kwetsbare groep en het is dan ook van groot belang om potentiële barrières voor het melden zoveel mogelijk te verminderen of weg te nemen.

Verschillende auteurs geven aan dat er meer coördinatie en communicatie zou moeten zijn tussen de betrokken instanties die mogelijk op de hoogte zijn van (vermoedens van) van seksueel misbruik, zoals maatschappelijk werk, kinderbescherming, scholen, leerkrachten, ouders, medewerkers van sociale werkplaatsen, politie en behandelingscentra (Reiter e.a., 2007; Skarbek e.a., 2009). Informatie, expertise en taken zouden ook goed gecoördineerd moeten worden. Verder is er in de aangehaalde literatuur aandacht voor het feit dat wanneer er een melding is en er hierop onderzoek volgt, de instanties die hiervoor verantwoordelijk zijn de meldingen en het verdere verloop vaak niet systematisch registreren (Sullivan & Knutson, 2000). Ook artsen zouden zo vroeg mogelijk onregelmatigheden duidelijk moeten

documenteren (Morano, 2001). In nationale gegevensbestanden zouden dergelijke systematische registraties gebundeld kunnen worden (Sullivan & Knutson, 2000). Verder is grootschalig onderzoek op dit type databestanden van belang om aanknopingspunten te kunnen vinden voor behandeling, preventie en interventieprogramma's gericht op het verder verminderen van het risico op seksueel misbruik (Reiter e.a., 2007). Er is bijvoorbeeld te weinig onderzoek voorhanden naar de effectiviteit van verschillende typen preventie- en interventieprogramma's op het gebied van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (verstandelijke) beperking (Skarbek e.a., 2009). Ook zou er meer onderzoek gedaan moeten worden naar de behandeling van deze specifieke groep.

Ten slotte worden in de literatuur enkele suggesties gedaan omtrent het *beleid* (zowel binnen instellingen als op landelijk niveau). In Nederland is er de laatste jaren steeds meer aandacht gekomen voor het beleid ten aanzien van seksueel misbruik binnen instellingen. Zo stellen Spanjaard e.a. (2000) dat seksualiteit en seksueel geweld sinds de jaren negentig van de vorige eeuw belangrijke onderwerpen zijn binnen de zorg voor kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking en hoog op de instellingsagenda staan. Desondanks lijken er nog altijd mogelijkheden tot verbetering te zijn. Ondanks de aandacht voor de onderwerpen blijken er namelijk nog steeds onduidelijkheden te zijn. Halter, Brown en Stone (2007) stelden bijvoorbeeld dat er bij professionals in zorginstellingen nog steeds vaak verwarring is over wiens verantwoordelijkheid het is om seksuele grenzen te bewaken en over hoe te handelen in situaties waarbij seksuele grenzen zijn overschreden. Tevens kwam op basis van de resultaten van deze studie naar voren dat veel professionals hun collega's niet zouden aangeven, mocht er sprake zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag (en dit sluit weer aan op de suggestie dat er waarschijnlijk sprake is van onderrapportage in geval van seksueel misbruik door zorgverleners; zie paragraaf over aard van de plegers). Onderzoek onder *leerkrachten* laat zien dat weinig leerkrachten de procedures van de school met betrekking tot misbruik van kinderen kenden (Skarbek e.a., 2009). Aangezien dit echter geen nationale publicaties betroffen, is het de vraag in hoeverre deze bevindingen ook gelden voor de Nederlandse situatie.

Desalniettemin is het evident dat een duidelijk beleid omtrent seksualiteit en seksueel misbruik binnen instellingen (inclusief scholen) van groot belang is. Dit beleid dient niet alleen op papier te staan, maar moet ook vertaald worden naar concrete handelingsrichtlijnen, met daarin verwoord ieders verantwoordelijkheden (denk hierbij bijvoorbeeld ook aan het aanwijzen van aandachts- en vertrouwensfunctionarissen), die duidelijk besproken moeten worden binnen de instelling. Beleid zou moeten worden aangevuld met documentatie en

voorlichting (bijvoorbeeld aan de hand van concrete voorbeelden) en hierover zou structurele aandacht en communicatie moeten bestaan binnen de instellingen.

Enkele nationale en internationale publicaties hebben nadere aandacht besteed aan het onderwerp van beleid. Zo stellen Janssens e.a. (2010; nationaal) dat het nodig is dat instellingen een duidelijke visie en beleid ontwikkelen rondom zaken als omgangsvormen, intimiteit, seksualiteit, seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik, om zo willekeur en ongelijkheid in de beoordeling en begeleiding van seksueel gedrag te voorkomen. De indelingssystemen met daarbij specifieke voorbeelden in het artikel van Janssens e.a. (2010), zoals het Vlaggensysteem van Frans en Franck (2010; nationaal), zouden kunnen helpen bij het concretiseren van grenzen en bij het praten over 'het grijze gebied'. Zeker bij kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking is het niet altijd eenvoudig om vast te stellen in hoeverre er in een bepaalde situatie sprake is geweest van dwang, maar overleg binnen instellingen over deze onduidelijkheden is van cruciaal belang en kan helpen om tot een meer open en gedeelde cultuur en beleid te komen. Het openlijk bespreken van twijfels op dit gebied met een ter zake deskundige supervisor zou positief kunnen werken en samen kunnen gaan met een toenemend begrip bij professionals (Skarbek e.a., 2009; internationaal). Skarbek e.a. geven eveneens aan dat brochures of rapporten met richtlijnen over verantwoordelijkheden en over welke stappen genomen moeten worden in geval van (vermoedens van) seksueel misbruik van groot belang zijn. Reiter e.a. (2007; internationaal) schrijven nog dat er formele en informele manieren voorhanden moeten zijn om met klachten en meldingen om te gaan. Spanjaard e.a. (2000; nationaal), ten slotte, beschrijven wat het beleid zoal kan omvatten: naast weergave van een visie moeten er concrete stappenplannen, maatregelen en richtlijnen ten aanzien van het omgaan met seksualiteit en seksueel misbruik binnen instellingen zijn. Een bewuste omgangscultuur en een algemeen gedeelde cultuur (waarin ongewenste individuele opvattingen geen rol meer kunnen spelen) zouden van belang zijn volgens deze auteurs. Instellingen hebben verder zelf de verantwoordelijkheid om voorlichting te geven over het beleid en de procedures in geval van misbruik. Betere bekendheid met professionele richtlijnen en sancties zou de prevalentie van misbruik volgens Halter en collega's (2007) verder verminderen. Aan al deze informatie vanuit de bestudeerde literatuurbronnen zouden wij willen toevoegen dat in 2011 in opdracht van de VGN een handreiking is verschenen waarin managers in de verstandelijk gehandicaptenzorg praktische richtlijnen krijgen aangereikt om het beleid ten aanzien van seksualiteit en seksueel misbruik in de zorg vorm te geven (Van Burgsteden, Heestermans & Swennen, 2011).

4. Methode Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)

Alle instellingen en instanties die in Nederland zorg bieden aan kinderen en jongeren met een LVB die op gezag van de overheid in instellingen of pleegezinnen zijn geplaatst, vallen onder de Inspectie Jeugdzorg (IJZ) en/of de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ).

De Inspectie voor de Gezondheidszorg heeft alle instellingen voor gehandicaptenzorg, op grond van de wijziging van de Kwaliteitswet Zorginstellingen op 16 juni 2005, wettelijk verplicht gesteld om alle incidenten van seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGOG) en seksueel misbruik tussen cliënten en tussen cliënten en hulpverleners, maar ook tussen cliënten en derden te melden via een meldingsformulier dat te vinden is op de website van de Inspectie voor de Gezondheidszorg. Naar aanleiding van de meldingen moet door de melder binnen zes weken na melding een onderzoeksverslag worden aangeleverd aan de IGZ met uitvoerige informatie over de betrokkenen, aard van het SGOG/seksueel misbruik en de reactie vanuit de instelling hierop.

De Inspectie Jeugdzorg verplicht alle jeugdzorginstellingen en justitiële jeugdinrichtingen vanwege procesafspraken alle incidenten en calamiteiten die plaatsvinden binnen deze instellingen te registreren. Alle calamiteiten dienen direct te worden gemeld bij de Inspectie Jeugdzorg. Onder calamiteiten wordt door de Inspectie Jeugdzorg verstaan: gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden gedurende de betrokkenheid van een instelling en die onverwacht en onbedoeld kunnen leiden of hebben geleid tot een dodelijk of schadelijk gevolg voor een jeugdige, of voor een ander als gevolg van het handelen van een jeugdige (Leidraad melden van calamiteiten, IJZ 2011). De Inspectie Jeugdzorg hanteert hiervoor een meldpunt voor calamiteiten, waaronder ook (vermoedens van) SGOG/seksueel misbruik gepleegd door kinderen onderling, door een hulpverlener en door (pleeg)ouder/verzorger (zie Informatiebrochure melden van calamiteiten, Inspectie Jeugdzorg, 2007) [5]. Bij een melding vraagt de Inspectie Jeugdzorg in ieder geval naar de naam van de instelling, de locatie/afdeling, naam en hoedanigheid van de melder; wat er is gebeurd; relevante gegevens over de bij de situatie betrokken personen en de reacties op de situatie.

Om meer inzicht te krijgen in de omvang, aard en reacties op SGOG/seksueel misbruik waarbij jongeren met een LVB betrokken waren (die onder verantwoordelijkheid van de overheid zijn geplaatst in de zorg) zijn de meldingen bij zowel de Inspectie

[5] De Inspectie Jeugdzorg heeft in 2011 een nieuwe werkwijze ingezet met betrekking tot het melden van incidenten en calamiteiten (zie Leidraad melden van calamiteiten, IJZ, 2011).

Gezondheidszorg als bij de Inspectie Jeugdzorg verzameld en geanalyseerd. De drie algemene vragen die hierbij onderzocht zijn en beantwoord worden zijn:

1) Wat kunnen we zeggen over de *omvang* van gevallen die gemeld zijn bij beide Inspecties waarbij jongeren met een LVB betrokken zijn?
2) Wat kunnen we zeggen over de *aard* van de gevallen die gemeld zijn?
3) Wat kunnen we zeggen over de *reacties* op de gevallen die gemeld zijn?

Omdat er bij de Inspectie Jeugdzorg ook meldingen van SGOG en/of seksueel misbruik binnen de Jeugdzorg worden gedaan waarbij jongeren zonder een VB zijn betrokken, zijn deze meldingen eveneens door ons verzameld. Op basis hiervan kan een vergelijking worden gemaakt tussen de gevallen van SGOG/seksueel misbruik waarbij jongeren met en zonder een (L)VB betrokken waren en kunnen uitspraken worden gedaan over zowel de overeenkomstige als de onderscheidende kenmerken.

4.1 Dataset

Alle meldingen van gevallen van SGOG/seksueel misbruik bij beide Inspecties die gedaan zijn in de jaren 2008, 2009 en 2010 en waarbij tenminste één jongere (conform de opdracht van de commissie-Samson: jonger dan 18 jaar) met een (L)VB was betrokken, zijn verzameld en gecodeerd. Uiteindelijk bleken er honderdachtentwintig (N = 128) gevallen te zijn, waarbij kinderen en jongeren (tot 18 jaar) met een LVB betrokken waren (Inspectie Gezondheidszorg (IGZ): eenennegentig meldingen; Inspectie Jeugdzorg (IJZ): zesendertig meldingen; melding bij de gezamenlijke Inspecties: één melding).

Zoals reeds aangegeven zijn bij de Inspectie Jeugdzorg eveneens de overige meldingen van SGOG/seksueel misbruik (dat wil zeggen meldingen over jongeren zonder een verstandelijke beperking) verzameld en gecodeerd (N = 48).

4.2 Procedure

Beide Inspecties zijn benaderd en zijn verzocht mee te werken aan het onderzoek in opdracht van de commissie-Samson. Zowel de Inspectie Gezondheidszorg als de Inspectie Jeugdzorg reageerden positief en toonden zich zeer bereidwillig en behulpzaam. Gezien de aard van de vertrouwelijke gegevens is een convenant opgesteld en getekend door zowel beide Inspecties als door de direct betrokken onderzoekers, waarin onder andere is vastgelegd dat verschillende maatregelen getroffen zouden worden ter bescherming van de gegevens en het

waarborgen van de anonimiteit van de betrokkenen (onder andere anonieme verwerking en beschermde opslag). Vervolgens hebben onderzoeksassistenten de dossiers ter plekke (binnen de muren van beide inspectiekantoren) gecodeerd. Hiervoor is van te voren een coderingsschema gemaakt dat in alle gevallen gebruikt is. Met behulp van dit coderingsschema zijn de hieronder weergegeven variabelen uit ieder dossier gedestilleerd.

4.3 Variabelen

4.3.1 Omvang meldingen

Om een indicatie te kunnen geven van de omvang van het aantal meldingen van het seksueel misbruik en SGOG is gekeken naar het aantal meldingen van zowel SGOG als seksueel misbruik dat gedaan is bij beide Inspecties, onderverdeeld naar type instellingen, zoals pleegzorg, instelling voor gehandicaptenzorg, MKD's en orthopedagogische behandelcentra; aanvullend is aangegeven of het residentiële (kinderen/jongeren overnachten altijd binnen instelling; inclusief pleegzorg), semiresidentiële (kinderen/jongeren overnachten met regelmaat binnen instelling), of ambulante hulpverlening (kinderen/jongeren overnachten elders) betrof.

4.3.2 Aard meldingen

4.3.2a Situatie

In de eerste plaats is een korte omschrijving van elke gemelde situatie gemaakt. Daarnaast zijn verschillende variabelen gecodeerd met betrekking tot de gemelde situatie, waaronder: datum en tijdstip van incident, door wie de melding is gedaan, type incident, locatie incident, aantal betrokken slachtoffers en plegers, status incident (vermoedelijk plaatsgevonden / op heterdaad betrapt / bewezen), frequentie (incidenteel / herhaaldelijk), wanneer, door wie en op welke manier het incident ontdekt is, en tenslotte, het eventueel gebruik van alcohol en drugs (door zowel slachtoffer als pleger) ten tijde van het incident en of er verbaal en/of fysiek geweld door de pleger is gebruikt.

4.3.2b Type SGOG/seksueel misbruik in de meldingen

Het type SGOG/seksueel misbruik bij elke melding is gecodeerd op basis van de indeling die de commissie-Samson hanteert. Deze is in aansluiting op deelonderzoek 5a enigszins aangepast, wat leidde tot de volgende categorieën (de laatste categorie is door de onderzoekers toegevoegd):

Tabel 2. Type SGOG/seksueel misbruik

Code	Omschrijving
1	Geslachtsgemeenschap (penetratie)
2	Aanraken van de genitaliën (inclusief orale seks)
3	Aanraken, maar niet de genitaliën
4	Geen fysiek contact
5	Overige gevallen
6	Niet op basis van het dossier nader te specificeren (maar wel sprake van SGOG/ seksueel misbruik)

4.3.2c Kenmerken slachtoffer

Met betrekking tot het slachtoffer van het gemelde incident van SGOG/seksueel misbruik zijn eveneens verschillende kenmerken vastgesteld: geslacht, leeftijd ten tijde van het incident, totale IQ-score, mate van VB, voorkomen van andere psychopathologische stoornissen, van kracht zijnde beschermingsmaatregel, etnische achtergrond, opleiding/werk, aanwezigheid van een risicotaxatie en het ontvangen hebben van seksuele educatie. Voorts is wanneer dit in de melding werd genoemd, vastgesteld of het slachtoffer eerder slachtoffer was geweest van misbruik, en of hij/zij eerder wellicht zelf seksueel misbruik had gepleegd, of een ander type delict had gepleegd.

4.3.2d Kenmerken (vermoedelijke) pleger

Over de (vermoedelijke) pleger van het incident van SGOG/seksueel misbruik zijn de volgende gegevens gecodeerd: geslacht, leeftijd ten tijde van incident, totale IQ-score, mate van VB, voorkomen van andere psychopathologische stoornissen, van kracht zijnde beschermingsmaatregel (zoals OTS, UHP), etnische achtergrond, opleiding/werk, type pleger (bij meerdere plegers; hoofd- of medepleger), relatie tot slachtoffer, aanwezigheid van risicotaxatie en het ontvangen hebben van seksuele educatie. Voorts is, wanneer dit in de melding werd genoemd, vastgesteld of er met betrekking tot de pleger eerder sprake was geweest van SGOG/seksueel misbruik (als slachtoffer/pleger) of een ander type delict. Deze gegevens zijn eveneens gebruikt in het deelonderzoek van de commissie-Samson gericht op de plegers van seksueel misbruik.

4.3.3 Reacties

Om inzicht te krijgen in de reacties van het *slachtoffer* op het incident is de melding gecodeerd op wat de gevolgen zijn geweest voor het slachtoffer. Daarnaast zijn verschillende gegevens gecodeerd die een indruk bieden van de *overige reacties* op het incident, waaronder:

of het incident is behandeld door het Openbaar Ministerie; er aangifte is gedaan van het incident bij de politie (zo ja, door wie); wie er geïnformeerd zijn over het incident; of er na aangifte nader onderzoek is gedaan (en zo ja, welk type); hoe binnen de zorginstelling is gereageerd op het incident (zoals overplaatsingen, gesprekken, extra bijscholing medewerkers, educatie jongeren, aanpassingen beleid); of de Inspectie een advies heeft gegeven (en zo ja, hoe dit advies luidde); of het advies van de Inspectie is opgevolgd door de instelling.

5. Resultaten Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)

5.1 Omvang meldingen

Bij beide Inspecties samen zijn over de drie onderzochte jaren 2008, 2009 en 2010 in totaal honderdachtentwintig meldingen (n_{IGZ} = 91; n_{IJZ} = 36; een geval is bij beide Inspecties gemeld) gedaan met betrekking tot de doelgroep[6]. Bij de IGZ zijn dus meer meldingen geregistreerd dan bij de IJZ (71% versus 28%; gemiddeld eenendertig per jaar bij de IGZ en twaalf bij IJZ). Ter vergelijking: bij de IJZ zijn, naast de zesendertig meldingen over de doelgroep kinderen en jongeren met een (L)VB, achtenveertig meldingen gedaan over vergelijkbare kinderen en jongeren zonder een verstandelijke beperking.

5.2 Aard meldingen

5.2.1 Type SGOG/seksueel misbruik in meldingen

Er is gekeken naar het aantal gemelde gevallen bij beide Inspecties per type SGOG/seksueel misbruik. Hierbij (en bij de overige analyses betreffende het type SGOG/seksueel misbruik) zijn de meldingen waarbij het specifieke type SGOG/seksueel misbruik niet te onderscheiden was op basis van het Inspectiedossier buiten beschouwing gelaten (n = 27). De overige 101 meldingen waren op basis van het dossier van de IGZ/IJZ allemaal in te delen in 1 van de 4 categorieën type SGOG/seksueel misbruik.

Tabel 3. Type SGOG/seksueel misbruik gemeld bij IGZ en IJZ (in %)

IGZ/IJZ Type	IGZ	IJZ	Beide	Totaal
Geslachtsgemeenschap	39	74	0	n = 47
Aanrakingen v/d genitaliën	35	13	0	n = 30
Aanrakingen, maar niet v/d genitaliën	13	4	0	n = 11
Geen fysiek contact	13	9	100	n = 13
Totaal	n = 77	n = 23	n = 1	n = 101

De resultaten in Tabel 3 laten zien dat het bij de meeste SGOG/seksueel-misbruikmeldingen ging om gevallen van geslachtsgemeenschap (penetratie) (n = 47 van totaal 101 gevallen;

[6] Conform de startnotitie van de commissie-Samson: kinderen en jongeren (tot 18 jaar) met een (L)VB die onder verantwoordelijkheid van de overheid zijn geplaatst in zorginstellingen en pleeggezinnen.

47%). Op de tweede plaats kwamen gevallen van aanrakingen van de genitaliën (inclusief orale seks) (n = 30; 30%). Gevallen van SGOG/seksueel misbruik zonder fysiek contact (n = 13; 13%) en waarbij aanrakingen hadden plaatsgevonden, maar niet van de genitaliën (n = 11, 11%) werden minder vaak gemeld (zie Tabel 3). Bij de IJZ was het percentage meldingen van geslachtsgemeenschap (penetratie) het grootst (74%). Bij de IGZ was het percentage meldingen van geslachtsgemeenschap ook het hoogst (39%), maar daarnaast zijn er ook relatief veel gevallen van aanrakingen van de genitaliën (inclusief orale seks) gemeld bij de IGZ (35%). Ook de lichtere typen SGOG/seksueel misbruik (aanrakingen, maar niet de genitaliën; geen fysiek contact) werden wat vaker gemeld bij de IGZ dan bij de IJZ. Bij de IJZ werden voornamelijk de zwaardere typen gemeld (met name gevallen van geslachtsgemeenschap).

In een meerderheid van de gemelde gevallen ging het om sterke vermoedens van SGOG/seksueel misbruik (n = 78; 61%)[7], daarnaast was er in 15% van de gemelde gevallen (n = 19) sprake van andersoortig bewijs (veroordeling of forensische bewijs). Slechts in 17% van de gevallen (n = 22) was er sprake van zwakke vermoedens. De gemelde gevallen bleken zowel eenmalig (56%) als herhaaldelijk (44%) gepleegd te zijn.

Van alle typen gemelde gevallen samen kwam 67% aan het licht doordat de kinderen en jongeren erover vertelden, 24% doordat mensen in de omgeving (hulpverleners, familieleden) het signaleerden en bij 9% van de gevallen van SGOG/seksueel misbruik was er sprake van op heterdaad betrapt zijn. Er zijn geen significante verschillen gevonden in hoe het geval aan het licht gekomen is als gevolg van type SGOG/seksueel misbruik. De meeste gemelde gevallen van SGOG/seksueel misbruik bleken dus aan het licht te zijn gekomen doordat de cliënt er zelf spontaan over verteld had (74% van de gevallen van geslachtsgemeenschap; in 68% van de gevallen van aanrakingen van de genitaliën; in 91% van de gevallen van aanrakingen van andere lichaamsdelen; in 46% van de SGOG/seksueel-misbruikgevallen zonder fysiek contact). Indien de cliënt vertelde over het SGOG/seksueel misbruik dan vertelde hij/zij dit meestal aan de groepsleiding of een hulpverlener (60%), een (pleeg)familielid (18%) of een groepsgenoot (12%).

Over het tijdstip van het SGOG/seksueel misbruik in de melding kan gezegd worden dat de meeste gemelde gevallen ’s avonds hebben plaatsgevonden (48%), gevolgd door incidenten overdag (36%). In 16% van de gevallen vond het SGOG/seksueel misbruik ’s

[7] Van sterke vermoedens wordt gesproken indien bijvoorbeeld meerdere verschillende mensen signalen van het SGOG/ seksueel misbruik opgepikt hadden en wanneer er geen redenen waren om te twijfelen aan het verhaal van de cliënt. In gevallen waarbij de instelling twijfels uitte over het verhaal van de cliënt of wanneer de vermoedelijke pleger een ander geloofwaardig verhaal had gegeven, is dit als ‘zwakke vermoedens’ gecodeerd.

nachts plaats. Ten slotte bleek uit de meldingen dat er in negentien gevallen (15%) sprake is geweest van verbaal geweld (dreiging/dwang) door de pleger en in zestien gevallen (13%) van fysiek geweld. Op basis van de dossiers bleek er bij een klein aantal gevallen alcohol (vier gevallen; 3%) of drugs (drie gevallen; 2%) in het spel te zijn geweest (bij pleger en/of slachtoffer) tijdens het incident.

5.2.2 Kenmerken slachtoffers in meldingen

In de meeste gemelde gevallen bleek het slachtoffer een meisje te zijn (in 72% van de gevallen). Er was geen noemenswaardig verschil in de sekseverdeling als gevolg van type SGOG/seksueel misbruik of type instelling.

De meldingen betroffen verder kinderen en jongeren van alle leeftijden, maar van de slachtoffers was 66% in leeftijd van 12 t/m 17 jaar (adolescentiefase). Hoe lager de leeftijd hoe lager het meldingspercentage (30% van de slachtoffer zat in de leeftijdsgroep van 6 t/m 11 jaar en 4% in de leeftijdsgroep van 1 t/m 5 jaar). Verder bleken de adolescente slachtoffers ongeveer gelijk verdeeld over de eerste jaren van de adolescentiefase (leeftijd 12 t/m 14 jaar; n = 40; te weten 47% van de adolescente slachtoffers) en de latere jaren van de adolescentie (leeftijd 15 t/m 17 jaar; n = 45; te weten 53% van de adolescente slachtoffers). Wanneer gekeken werd naar type SGOG/seksueel misbruik in relatie tot de leeftijd (kinderen t/m 11 jaar versus adolescenten vanaf 12 jaar) zien we dat de adolescenten bij alle typen SGOG/seksueel misbruik relatief vaker voorkwamen als slachtoffers (75% van de gevallen van geslachtsgemeenschap; 57% van de gevallen van aanrakingen van de genitaliën; 91% van de gevallen van aanrakingen, maar niet van de genitaliën; 69% van de gevallen waarbij geen sprake was van fysiek contact).

Bij het grootste gedeelte van de onderzochte slachtoffers in de meldingen was er sprake van een OTS (n = 97), bij 15% was sprake van een OTS met beschikking UHP (n = 20). Bij de overige slachtoffers was sprake van een ontheffing/ontzetting uit de ouderlijke macht (n = 6) in casu een voogdijmaatregel en bij 1 slachtoffer was sprake van een bijzondere opneming in psychiatrisch ziekenhuis (BOPZ).

Bij zesenzestig gevallen (52%) is in het inspectiedossier vermeld dat het slachtoffer al eerder slachtoffer was geweest van één of meerdere vormen van kindermishandeling, inclusief seksueel misbruik. Negenenvijftig kinderen en jongeren waren al eerder slachtoffer geweest van SGOG/seksueel misbruik en zeven kinderen en jongeren waren al eerder slachtoffer geweest van lichamelijke verwaarlozing of mishandeling, van psychische verwaarlozing of van emotionele verwaarlozing.

Van niet alle kinderen en jongeren in de meldingen werd de totale IQ-score specifiek genoemd in het dossier (er werd dan wel beschreven dat het ging om een kind met een (L)VB). Van die kinderen en jongeren van wie dat wel bekend was zijn vijfendertig meldingen gedaan betreffende cliënten met een totale IQ-score tussen de 50-70 (61%) en tweeëntwintig cliënten met een totale IQ-score tussen de 71-85 (39%) (geen significante verschillen op basis van type SGOG/seksueel misbruik). Bij tien meldingen werd duidelijk dat het ging om een slachtoffer van allochtone afkomst, maar in de meeste gevallen was er niets geregistreerd over de etnische achtergrond van de slachtoffers.

5.2.3 Kenmerken (vermoedelijke) pleger in de meldingen

In de meeste gevallen van de meldingen (n = 117; 94%) ging het om een mannelijke (vermoedelijke) pleger van het SGOG/seksueel misbruik. Bij de vrouwelijke (vermoedelijke) plegers was er sprake van zowel gevallen van geslachtsgemeenschap, aanraken van de genitaliën, als van gevallen zonder fysiek contact.

Bij ongeveer de helft van alle meldingen (incl. de niet nader te specificeren meldingen; 49%) betrof het groepsgenoten als (vermoedelijke) plegers van SGOG/seksueel misbruik. Daarnaast waren er ook relatief veel ouders als (vermoedelijke) plegers (15% van alle meldingen) en kennissen van ouders (9% van alle meldingen) in de meldingen. In Tabel 4 worden de percentages per type SGOG/seksueel misbruik (excl. de niet nader te specificeren meldingen) weergegeven.

Indien de (vermoedelijke) pleger van het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen een groepsgenoot was, bleek deze pleger meestal een (vroege of een late) adolescent te zijn (zeven gevallen in de leeftijdsgroep 5 t/m 11 jaar; in eenentwintig van de gevallen in de leeftijdsgroep van 12 t/m 14 jaar en in zeventien gevallen in de leeftijdsgroep van 15 t/m 17 jaar, in zes gevallen was de pleger / groepsgenoot 18 jaar of ouder).

Tabel 4. Type SGOG/seksueel misbruik en (vermoedelijke) pleger van het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen (in %)

Type (vermoedelijke) Pleger	Geslachts-gemeen-schap	Aanraken v/d genitaliën	Aanraken maar niet v/d genitaliën	Geen fysiek contact	Totaal
Groepsgenoot	58	63	80	42	n = 58
Ouder	16	7	0	8	n = 10
Pleegouder	0	10	0	8	n = 4
Broer/zus	0	3	0	8	n = 2
Vervoerder	0	0	0	0	n = 0
Medewerker	2	0	10	17	n = 4
Kennis kind	11	4	0	0	n = 6
Kennis ouders	2	10	10	17	n = 7
Onbekende derde	11	3	0	0	n = 6
Totaal	n = 45	n = 30	n = 10	n = 12	n = 97

Indien hierover iets gezegd werd in het dossier, bleek dat er bij 69% van deze (vermoedelijke) plegers zelf sprake was van eerder slachtofferschap van SGOG/seksueel misbruik (in 20 van de negenentwintig gevallen was hierover informatie beschikbaar in het dossier). Verder bleek uit het dossier dat de groepsgenootplegers in drieëntwintig gevallen eerder SGOG/seksueel misbruik had gepleegd (37% van alle drieënzestig gemelde gevallen – dus inclusief de niet te onderscheiden qua type SGOG/seksueel misbruik). Verder bleek uit de dossiers van de Inspecties dat bij vijfendertig van de plegers/groepsgenoten (56% van drieënzestig groepsgenootplegers) voorafgaand aan en/of na afloop van het incident een risicotaxatie SGOG/seksueel misbruik was gedaan.

Met betrekking tot het type (vermoedelijke) pleger lijken er verschillen te bestaan in de frequentie van het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen (eenmalig versus herhaaldelijk) (zie Tabel 5). In geval van een groepsgenoot als (vermoedelijke) pleger vond het SGOG/seksueel misbruik vaker eenmalig plaats (in 68% van deze gevallen). Dit was ook het geval wanneer de (vermoedelijke) pleger een kennis van het slachtoffer was (in 86% van deze gevallen was er sprake van eenmalig SGOG/seksueel misbruik) en wanneer de (vermoedelijke) pleger een onbekende derde was (in 83% van de zes gevallen).

Tabel 5. Type (vermoedelijke) pleger en frequentie SGOG/seksueel misbruik in de meldingen (in %)

Type (vermoedelijke) pleger	Groepsgenoot	Ouder	Pleegouder	(Pleeg) broer/zus	Vervoerder	Medewerker	Kennis kind	Kennis ouders	Onbekende derde	Totaal
Eenmalig	68	33	0	50	0	17	86	50	83	n=68
Herhaaldelijk	32	67	100	50	100	83	14	50	17	n=53
Totaal	n=63	n=18	n=6	n=4	n=1	n=6	n=7	n=10	n=6	n=121

Bij de overige (vermoedelijke) plegers waren de percentages meer evenredig verdeeld (bij broer of zus als – vermoedelijke – pleger en bij een kennis van ouders als – vermoedelijke – pleger) of ging het vaker om herhaaldelijk SGOG/seksueel misbruik. Bij ouders als (vermoedelijke) plegers was er vaker sprake van herhaaldelijk SGOG/seksueel misbruik (67% van die gevallen), en ook bij pleegouders (alle zes gevallen), bij vervoerders (een geval) en bij medewerkers (83% van die gevallen) was er sprake van herhaald SGOG/seksueel misbruik. Uit dit onderzoek blijkt dan ook dat de frequentie van het SGOG/seksueel misbruik samenhang vertoonde met het type (vermoedelijke) pleger in de meldingen (zie Tabel 5).

In Tabel 6 is het type (vermoedelijke) pleger weergegeven voor de verschillende typen zorginstellingen in de meldingen (zie Tabel 6). We hebben gekozen voor de grove indeling in algemeen type zorginstelling (residentieel, semiresidentieel, ambulant) om te kleine aantallen in cellen te voorkomen. De gegevens in Tabel 6 laten zien dat het merendeel van de gevallen in de meldingen van SGOG/seksueel misbruik plaats vond bij kinderen en jongeren in residentiële instellingen, en dat deze gevallen vaak (vermoedelijk) gepleegd werden door groepsgenoten (58% versus 16% door groepsgenoten binnen de ambulante zorg), maar dat in geval van SGOG/seksueel misbruik binnen de ambulante zorg ouders vaak (47%) het SGOG/seksueel misbruik (vermoedelijk) pleegden, gevolgd door kennissen van de ouders (21%). Ook kennissen van het kind of jongere zelf pleegden (vermoedelijk) in sommige gevallen in de ambulante voorzieningen van de instellingen het SGOG/seksueel misbruik (11%). Het aantal gevallen in de meldingen vanuit de semiresidentiële zorg was te klein om hierover uitspraken te doen (n = 2).

Tabel 6. Algemeen type instelling en type (vermoedelijke) pleger in de meldingen (in %)

Type instelling Type (vermoedelijke) pleger	Residentieel	Semi-residentieel	Ambulant	Totaal
Groepsgenoot	58	0	16	n = 63
Ouder	10	0	47	n = 19
Pleegouder	5	50	0	n = 6
(Pleeg)Broer/zus	3	50	0	n = 4
Vervoerder	1	0	0	n = 1
Medewerker	6	0	5	n = 7
Kennis kind	5	0	11	n = 7
Kennis ouders	7	0	21	n = 11
Onbekende derde	6	0	0	n = 6
Totaal	n = 103	n = 2	n = 19	n = 124

5.2.4 Type instelling en locatie SGOG/seksueel misbruik in meldingen

In 84% van alle meldingen van SGOG/seksueel misbruik bij beide Inspecties ging het om een cliënt die zorg ontving in een residentiële zorginstelling (versus 15% in ambulante zorg en 2% in semiresidentiële zorg). Alle afzonderlijke typen SGOG/seksueel misbruik kwamen in de meldingen ook vaker voor bij cliënten die in residentiële instellingen verbleven dan die in ambulante en semiresidentiële zorginstellingen geholpen werden.

Bij de IJZ lijken meer meldingen te zijn gedaan van gevallen van SGOG/seksueel misbruik bij cliënten die ambulante zorg ontvingen (31%) dan bij de IGZ (9%). Echter, ook bij de IJZ ging het meestal (in 69% van de gevallen) om cliënten die residentiële zorg ontvingen. De meeste meldingen bij de IGZ betroffen gehandicaptenzorginstellingen (71%) en Orthopedagogische Behandelcentra (OBC; 24%). Bij de IJZ ging het in de meeste gevallen om meldingen vanuit Bureaus Jeugdzorg (50%) en pleegzorginstellingen (25%).

Tabel 7. Type SGOG/seksueel misbruik en plaats van het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen (in %)

Type Plaats	Geslachts-gemeen-schap	Aanraken v/d genitaliën	Aanraken maar niet v/d genitaliën	Geen fysiek contact	Totaal
Binnen instelling	40	57	64	59	n = 49
School	7	0	9	0	n = 4
(Sport)Club	2	6	0	0	n = 3
Vervoer	2	0	0	0	n = 1
Buiten	18	10	18	0	n = 13
(Pleeg)thuis	13	20	9	33	n = 17
Woning derde persoon	18	7	0	8	n =11
Totaal	n = 45	n = 30	n = 11	n = 12	n = 98

De gemelde gevallen van SGOG/seksueel misbruik hebben zich voorgedaan op verschillende plekken: binnen de instelling (44% van alle gemelde gevallen; incl. de niet te onderscheiden gevallen), thuis bij de (pleeg)ouder (25%), in de woning van een derde persoon (11%) of buiten (in een park of speelplaats) (11%). Alle typen SGOG/seksueel misbruik in de meldingen kwamen relatief het vaakst voor binnen de instelling (resp. 40%; 57%; 64% en 59%). De wat zwaardere typen van geslachtsgemeenschap en aanrakingen (al dan niet van de genitaliën) kwamen daarnaast ook relatief vaak buiten voor. Ook het (pleeg)thuis en woningen van derden kwamen in de meldingen voor als locaties van het SGOG/seksueel misbruik (zie Tabel 7).

5.3 Reacties

Met betrekking tot de reacties binnen de instellingen bleek uit de dossiers dat in zevenenzestig gevallen (52%) een ‘risicotaxatie seksueel misbruik’ bij het slachtoffer heeft plaatsgevonden (waarvan 27% voorafgaand aan het incident; 37% nadat het incident zich had voorgedaan; 36% zowel voor als na het incident). In zeventien gevallen (14%) is dit niet gebeurd (dat is 20% van de gevallen waarover deze informatie bekend was). Bij vierenveertig gevallen (oftewel 34%) werd dit niet duidelijk op basis van het dossier (hierbij moet opgemerkt

worden dat er via het IGZ-meldingsformulier niet standaard is gevraagd naar de risicotaxatie seksueel misbruik). In achtenvijftig gevallen (45%) was er volgens de dossiers die door de Inspecties ter beschikking waren gesteld sprake van begeleiding van het slachtoffer met betrekking tot seksualiteit, eenenveertig slachtoffers (32%) kregen begeleiding op het gebied van de lichaamsbeleving, vijfendertig (27%) kregen begeleiding op het gebied van de weerbaarheid, zesentwintig slachtoffers (20%) kregen blijkens het inspectiedossier begeleiding op het gebied van relaties, en bij tweeëntwintig slachtoffers (17%) was sprake van begeleiding ter voorkoming van seksueel misbruik.

In de dossiers werd in sommige gevallen ook informatie gevonden over de gevolgen van het misbruik voor het slachtoffer. Over tweeëndertig slachtoffers (25%) werd bijvoorbeeld gerapporteerd dat zij last hadden van psychische klachten, tien slachtoffers (8%) hadden blijkens het dossier lichamelijke klachten en zeven slachtoffers (5%) bleken volgens de informatie in het dossier zowel psychische als lichamelijke klachten te hebben.

In de instellingen varieerde de reactie gerelateerd aan de melding van gesprekken, overplaatsingen, begeleiding van slachtoffers en/of plegers tot educatie van personeel en praktische maatregelen (zoals verscherpt toezicht). In 38% van de gemelde gevallen zijn door de Inspectie nadere vragen gesteld of is er nader onderzoek verricht en in 18% van de gemelde gevallen heeft de Inspectie een advies gegeven.

In veruit de meeste gevallen was ten tijde van de melding niet bekend of het incident bij het Openbaar Ministerie terecht was gekomen (honderdtwintig gevallen; 94%). Het was wel vaker bekend dat er aangifte was gedaan (zevenenzestig gevallen; 52%) of een melding (vijfentwintig gevallen; 20%) bij de politie. Verder is er bij eenendertig gevallen (24%) blijkens het dossier lichamelijk onderzoek verricht, bij twee gevallen (2%) psychisch onderzoek en bij twee gevallen (2%) zowel lichamelijk als psychisch onderzoek. Uit de inspectiedossiers bleek daarnaast dat vijftien zaken van de honderdachtentwintig meldingen (12%) bij het AMK zijn gemeld en zeven zaken (5%) bij de Raad voor de Kinderbescherming[8]. Verder was uit de dossiers van beide Inspecties samen op te maken dat ouders of voogden in 80% van de gevallen geïnformeerd zijn en werd er in 13% van de dossiers specifiek genoemd dat BJZ geïnformeerd is (maar waarschijnlijk is BJZ op de hoogte van een veel hoger percentage zaken, gezien het aantal kinderen en jongeren dat een OTS heeft; dit is echter niet standaard geregistreerd in de dossiers). Ten slotte heeft de IGZ de IJZ op de hoogte gesteld van twee zaken, en heeft de IJZ de IGZ over één zaak geïnformeerd.

[8] De Raad voor de Kinderbescherming is overigens bij de meeste van deze zaken al betrokken, omdat er een Raadsonderzoek is geweest in verband met het verzoek tot ondertoezichtstelling (OTS).

5.4 Vergelijking met de meldingen over kinderen en jongeren zonder een VB

Om een indruk te krijgen van de specifieke kenmerken van de meldingen over de kinderen en jongeren met een (L)VB zijn de meldingen vergeleken met de meldingen bij de IJZ over kinderen en jongeren zonder een verstandelijke beperking (VB) (jaren 2008 t/m 2010; leeftijd slachtoffer tot 18 jaar). In de eerste plaats is het type SGOG/seksueel misbruik weergegeven voor beide groepen (LVB en niet-LVB meldingen) (zie Tabel 8). Hierbij zijn de gevallen waarbij op basis van het dossier van de IJZ geen onderscheid te maken was in het specifieke type SGOG/seksueel misbruik wederom buiten beschouwing gelaten (*n* = 22).

Tabel. 8. Niet-VB / (L)VB en type SGOG/seksueel misbruik in de meldingen (in %)

(L)VB of niet Type SGOG/seksueel misbruik	niet-VB	(L)VB	Totaal
Geslachtsgemeenschap	41	74	n = 33
Aanraken v/d genitaliën	26	13	n = 13
Aanraken maar niet v/d genitaliën	5	4	n = 3
Geen fysiek contact	28	9	n = 13
Totaal	n = 39	n = 23	n = 62

We zien dat met betrekking tot beide groepen kinderen en jongeren gevallen van geslachtsgemeenschap het meest zijn gemeld bij de IJZ, al is dit percentage bij de kinderen en jongeren met een (L)VB hoger dan bij de kinderen en jongeren zonder een VB (74% tegenover 41%). Vervolgens zien we dat met betrekking tot de kinderen en jongeren zonder een VB relatief meer gevallen van aanrakingen van de genitaliën (26%) en van gevallen waarbij geen sprake was van fysiek contact (28%) gemeld zijn, terwijl dit bij de kinderen en jongeren met een (L)VB minder vaak gemeld is (resp. 13% en 9%) (zie Tabel 8). Er bleken geen noemenswaardige verschillen te bestaan in het percentage eenmalig SGOG/seksueel misbruik versus het percentage herhaaldelijk SGOG/seksueel misbruik tussen de meldingen over de (L)VB groep en de meldingen over de niet-VB groep, noch in de leeftijd van de slachtoffers in beide groepen meldingen.

Tabel. 9. Niet-VB / (L)VB meldingen en type (vermoedelijke) pleger (in %)

(L)VB of niet (vermoedelijke) Pleger	niet-VB	(L)VB	Totaal
Groepsgenoot	52	33	n = 35
Ouder	5	25	n = 11
Pleegouder	11	14	n = 10
Familielid	5	0	n = 2
(Pleeg)Broer/zus	7	0	n = 3
Vervoerder	0	0	n = 0
Medewerker	9	6	n = 6
Relatie kind	4	0	n = 2
Kennis kind	7	6	n = 5
Kennis ouders	0	11	n = 4
Onbekende derde	0	5	n = 2
Totaal	n = 44	n = 36	n = 80

In Tabel 9 zijn wel de (L)VB-meldingen en de niet-VB-meldingen per type (vermoedelijke) pleger weergegeven. De gegevens in Tabel 9 laten zien dat de groepsgenoten als (vermoedelijke) plegers in beide groepen meldingen de grootste groep vormden, al was het percentage (vermoedelijk) door groepsgenoten gepleegd hoger in de niet-VB groep meldingen dan in de (L)VB-groep meldingen (52% versus 33%). Bij de (L)VB-meldingen waren relatief meer ouders, pleegouders en kennissen van ouders de (vermoedelijke) plegers, bij de niet-VB-meldingen meer familieleden, broers/zussen en medewerkers (zie Tabel 9; denk hierbij echter aan de kleine absolute aantallen in sommige categorieën).

Er bleken significante verschillen tussen de (L)VB-meldingen en de niet-VB meldingen in de verdeling over de drie typen zorginstellingen (residentieel, semi-residentieel en ambulant) (zie Tabel 10). De resultaten lieten ten eerste zien dat er bij de IJZ geen meldingen zijn gedaan over cliënten die zorg ontvingen vanuit semiresidentiële instellingen. Bij de (L)VB-meldingen gingen echter relatief meer meldingen over kinderen en jongeren die binnen de ambulante zorg hulp ontvingen dan bij de niet-VB meldingen. De meldingen over kinderen en jongeren zonder een VB betroffen bijna allemaal kinderen en jongeren die in residentiële instellingen hulp ontvingen (96% versus 69% bij de kinderen en jongeren met een (L)VB).

Tabel 10. Niet-VB / (L)VB meldingen en type zorginstelling (in %)

(L)VB of niet Type zorginstelling	Niet-VB	(L)VB	Totaal
Residentieel	96	69	n = 70
Semi-residentieel	0	0	n = 0
Ambulant	4	31	n = 13
Totaal	n = 47	n = 36	n = 83

Tabel. 11. Niet-VB / (L)VB meldingen en locatie SGOG/seksueel misbruik (in %)

(L)VB of niet Locatie	niet-VB	(L)VB	Totaal
Instelling	61	28	n = 38
School	4	3	n = 3
Buiten	9	8	n = 7
Huis (pleeg) ouder	22	50	n = 28
Woning derde	4	11	n = 6
Totaal	n = 46	n = 36	n = 82

In Tabel 11 zijn voor de kinderen en jongeren met een (L)VB en zonder een VB de specifieke locaties van het SGOG/seksueel misbruik weergegeven. Het SGOG/seksueel misbruik bij de meldingen over kinderen en jongeren zonder een VB leek wat vaker plaats te hebben gevonden binnen de instelling (61% versus 28%), terwijl het meeste misbruik in de meldingen over kinderen en jongeren met een (L)VB plaatsvond in het huis van de (pleeg)ouder (50% versus 22%).

Ten slotte is gekeken naar de gevolgen van en reacties op het SGOG/seksueel misbruik in beide groepen. In de eerste plaats bleek dat als er in de meldingdossiers iets werd gezegd over de gevolgen voor het slachtoffer, het bij de kinderen en jongeren zonder een VB altijd ging om psychische gevolgen, terwijl er bij de kinderen en jongeren met een (L)VB vaker ook lichamelijke gevolgen werden genoemd in het IJZ-dossier. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het ging om uiterst kleine aantallen (zie Tabel 12). Met andere

woorden, in het merendeel van de IGZ-dossiers werd geen melding gemaakt van de (lichamelijke dan wel psychische) gevolgen voor de slachtoffers.

Tabel 12. Niet-VB / (L)VB meldingen en gevolgen slachtoffer (in %)

(L)VB of niet Gevolgen	Niet-VB	(L)VB	Totaal
Lichamelijke gevolgen	0	40	n = 4
Psychische gevolgen	100	30	n = 9
Zowel lichamelijke als psychische gevolgen	0	30	n = 3
Totaal	6	10	n = 16

Tabel 13. Niet-VB / (L)VB meldingen en aangifte/melding bij politie (in %)

(L)VB of niet Aangifte/melding politie	Niet-VB	(L)VB	Totaal
Aangifte politie	45	79	n = 46
Voornemen aangifte te doen bij politie	13	3	n = 7
Melding bij politie	0	9	n = 3
Geen aangifte politie	42	9	n = 22
Totaal	n = 45	n = 33	n = 78

In Tabel 13 worden de percentages van meldingen waarbij aangifte of een melding is gedaan bij de politie weergegeven voor de niet-VB en de (L)VB-groep. Hieruit blijkt met name dat er in geval van kinderen en jongeren met een (L)VB relatief vaker een melding bij de politie lijkt te zijn gedaan dan bij de kinderen en jongeren zonder een VB. De gegevens laten verder zien dat in geval van een slachtoffer met een (L)VB volgens het meldingdossier vaker aangifte lijkt te zijn gedaan bij de politie dan in geval van een slachtoffer zonder een VB (79% versus 45%). Bij de laatstgenoemde groep is volgens het meldingdossier ongeveer even vaak geen aangifte gedaan bij de politie (42% versus 9% bij de (L)VB-groep). Het percentage waarin

volgens het meldingdossier geen aangifte is gedaan bij de politie lijkt bij de niet-VB groep dus hoger dan bij de (L)VB-groep (zie Tabel 13). [9]

Er bleken geen noemenswaardige verschillen tussen de LVB-meldingen en niet-LVB meldingen in de percentages van specifieke categorieën onderzoeken (lichamelijk/ psychisch/ jeugd & zeden) verricht bij het slachtoffer. Uit de dossiers bleek dat bij dertien kinderen en jongeren zonder een VB (27%) lichamelijk, psychisch en/of jeugd & zeden onderzoek is gedaan en eveneens bij dertien kinderen met een (L)VB (36%). Ten slotte bleek er ook geen noemenswaardig verschil te bestaan in het percentage IJZ-meldingen waarbij volgens de meldingdossiers de ouders of voogd zijn geïnformeerd. In bijna alle gevallen (zowel niet-(L)VB als (L)VB) werden volgens het meldingdossier de ouders of voogd geïnformeerd (99%).

[9] Gezien de kleine aantallen per cel kon dit verschil echter niet statistisch getoetst worden en dus kunnen we hier geen harde uitspraken over doen.

6. Methode Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen)

Voor deelstudie 3 zijn zorgcoördinatoren of aandachtsfunctionarissen seksueel misbruik (vaak orthopedagogen of psychologen die belast waren met het onderwerp seksualiteit en SGOG/seksueel misbruik) van instellingen geïnterviewd over de problematiek van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking, die onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvingen. Er is gebruikgemaakt van semigestructureerde interviews, met ruimte om door te vragen. Op die manier konden geïnterviewden een genuanceerd beeld geven, bijvoorbeeld over het grijze gebied bij de bepaling van SGOG/seksueel misbruik en de overwegingen (en knelpunten) binnen de instellingen om bepaalde zaken al dan niet te melden. De informatie uit de interviews is een verdiepende aanvulling op de uitkomsten van deelstudie 1 en 2.

6.1 Dataset

Op basis van gegevens die verstrekt zijn door koepelorganisaties en op internetsites voor (L)VB zorg of jeugdzorg is een lijst samengesteld van instellingen waar kinderen en jongeren met een (L)VB verblijven. In overleg met experts zijn de volgende typen instellingen bij het onderzoek betrokken: Orthopedagogische Behandelcentra (OBC), JeugdzorgPlus instellingen, Medische Kinderdagverblijven (MKD), Multifunctionele Centra (MFC), Justitiële Jeugdinrichtingen (JJI), Pleegzorg/jeugdbescherming aanbieders, en Overige instellingen voor LVB-jeugd. Per type instelling zijn aselect twee tot zes instellingen getrokken (afhankelijk van het totaal aantal per type instelling). Omdat de pleegzorg voor kinderen en jongeren met een (L)VB geconcentreerd is in één instelling zijn in dit geval interviews gehouden met meerdere medewerkers van dezelfde instelling. Uiteindelijk zijn vierentwintig interviews uitgevoerd, verdeeld over de verschillende typen instellingen (zie Tabel 14).

Tabel 14. Instellingen (interviews) per type zorg (totaal N = 24)

Type instelling	Aantal
OBC	6
JeugdzorgPlus	5
Overige instellingen voor LVB-jeugd	4
MKD	3
MFC	2
JJI	2
Pleegzorg/jeugdbescherming	2

6.2 Procedure

Voor de verdiepende interviews zijn de directies van de instellingen benaderd met de vraag om de zorgcoördinator of aandachtsfunctionaris die belast was met het onderwerp seksualiteit en/of SGOG/seksueel misbruik toestemming te geven voor deelname aan het interview, en de contactgegevens van de te interviewen medewerker door te geven. In totaal zijn zevenendertig instellingen benaderd, waarvan vierentwintig (65%) bereid bleken tot deelname. De redenen voor het niet bereid zijn tot medewerking liepen uiteen. De meest voorkomende redenen waren dat te weinig kinderen en/of jongeren die behoorden tot de doelgroep van de commissie-Samson binnen de betreffende instelling zorg ontvingen en dat de medewerkers of instellingen te druk waren (bijvoorbeeld met het invoeren van nieuwe systemen en/of met scholingstrajecten). Daarnaast is een aantal benaderde instellingen afgevallen aangezien ook na herhaalde pogingen geen contact kon worden verkregen met de te interviewen functionaris. Wanneer instellingen om bovengenoemde redenen uitvielen zijn nieuwe instellingen geselecteerd binnen hetzelfde type instelling.

De verdiepende interviews zijn in de maanden januari, februari, maart, april en mei 2012 uitgevoerd in de instelling[10]. De interviews zijn digitaal opgenomen en – met toestemming van de geïnterviewden – getranscribeerd. In verband met de vertrouwelijkheid van de gegevens zijn hierbij strikte voorzorgsmaatregelen gehanteerd. De transcripties zijn vervolgens gecodeerd in Qualtrics aan de hand van een van te voren vastgesteld codeerschema.[11]

6.3 Instrument

Tijdens het interview is gebruik gemaakt van een interviewleidraad (op te vragen bij de onderzoekers), waarbij de functionarissen in eigen woorden de ervaringen konden vertellen. De volgende thema's zijn aan de orde gesteld:

A) Visie en beleid rond seksualiteit en misbruik (visie, gedragscode, richtlijnen – zowel voor contacten tussen medewerkers en cliënten als voor contacten tussen cliënten onderling –, protocol voor handelen na een situatie van seksueel misbruik, mate waarin bovenstaande documenten verankerd zijn in de organisatie).

B) De cultuur binnen de instelling met betrekking tot SGOG/seksueel misbruik (acht stellingen op dit terrein, waarover geïnterviewde een oordeel kon geven op een

[10] In een enkel geval bij de geïnterviewde thuis.

[11] Qualtrics maakte het mogelijk alle transcripties te coderen aan de hand van een aantal vragen (variabelen) en vaste coderingscategorieën. Deze coderingen zijn vervolgens via Qualtrics omgezet in een SPSS-bestand.

vijfpuntsschaal (1 = helemaal mee oneens tot 5 = helemaal mee eens). Deze stellingen zijn in overleg met experts tot stand gekomen.

C) Vijf vignetten/praktijksituaties (zie Bijlage 2), variërend op de dimensies type signaal (indirecte signalen of al dan niet vage onthulling); betrokkenen (medewerker, cliënten onderling, externen); type gedrag (onnodige ontkleding, seksualiserende opmerkingen, onduidelijkheid over het gebeurde, ontucht met misbruik gezag). De geïnterviewde werd per vignet gevraagd hoe er binnen de eigen instelling gehandeld zou worden (met name welke stappen, zoals bijvoorbeeld melding bij de politie, ondernomen zouden worden) als zich een dergelijke situatie zou voordoen, en of in een dergelijke situatie melding gedaan zou worden bij de Inspectie.

D) Het aantal gevallen van grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik binnen de instelling in de jaren 2008, 2009 en 2010, en het aantal meldingen bij de Inspectie.

E) Selectie van twee casussen: een casus die de geïnterviewde het meest ernstig vond, en een casus waarover na aarzeling toch besloten is niet te melden bij de Inspectie. Vervolgens zijn voor elk van de situaties vragen gesteld over de toedracht, het handelen door verschillende verantwoordelijken, ondernomen aanpassingen op uitvoerend en beleidsniveau en eventuele preventieve maatregelen.

F) Oordeel over de eigen instelling over de alertheid op signalen en de besluitvorming en handelen rond seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik (geïnterviewde werd gevraagd een rapportcijfer (1-10) te geven voor de situatie in de eigen instelling).

G) Ten slotte is de geïnterviewde gevraagd drie voorstellen te doen om de kans op seksueel misbruik bij deze doelgroep te verkleinen.

Bij het coderen en de analyses van de coderingen is de volgende vraag leidend geweest. Wat vertellen de geïnterviewden over de 1) omvang, 2) aard, en 3) reacties op SGOG/seksueel misbruik binnen de instelling. De bevindingen worden in de volgende paragraaf beschreven.

7. Resultaten Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen)

7.1 Onderdeel A (visie en beleid)

7.1.1 Wat staat er op papier om seksueel misbruik te voorkomen en over hoe te handelen bij (vermoedens van) seksueel misbruik en zijn deze stukken leidend voor de praktijk?

In 67% van de instellingen (N = 24) bestond er volgens de geïnterviewden een vastgelegde visie op seksualiteit (bij 25% was dit niet het geval en bij 8% was dit onduidelijk[12]). Daarnaast was er volgens de geïnterviewden bij 71% van de instellingen sprake van een gedragscode waarin SGOG en seksuele contacten tussen medewerkers en cliënten aan de orde kwamen (bij 21% was er geen sprake van een dergelijke gedragscode en bij 8% was dit onduidelijk). Verder bestonden er bij 54% van de instellingen concreet omschreven richtlijnen ten aanzien van bejegening van cliënten door groepsleiding en personeel die duidelijk maakten wat wel of niet toegestaan was in de bejegening en bij de verzorging en begeleiding van cliënten (bij 25% bestonden deze richtlijnen niet en bij 21% was dit onduidelijk). Ten slotte gaf 33% van de geïnterviewden aan dat er binnen de instelling richtlijnen waren over grenzen met betrekking tot seksueel gedrag tussen cliënten onderling (42% gaf aan dat deze niet voorhanden waren en bij 25% was dit onduidelijk). Kortom: in het grootste deel van de instellingen bleken een visie, gedragscode en concrete richtlijnen ten aanzien van bejegening van cliënten te bestaan. Richtlijnen over gedrag tussen cliënten onderling bleken nogal eens te ontbreken (Grafiek 1).

Over hoe te handelen in geval van (vermoedens van) seksueel misbruik gaf 83% van de geïnterviewden aan dat hiervoor een protocol bestaat binnen de instelling (13% gaf aan dat een dergelijk protocol niet bestaat en bij 4% was dit onduidelijk). Volgens 54% van de geïnterviewden voorziet dit protocol ook in de interne registratie van vermoedens van seksueel misbruik die niet gemeld worden bij de Inspectie (33% gaf aan dat het protocol hier niet in voorziet en bij 13% was dit onduidelijk) (zie Grafiek 1). Van de geïnterviewden bevestigde 71% dat de documenten ook leidend voor de praktijk zijn (4% gaf aan dat er in de praktijk weinig wordt gedaan met de documenten, en 25% gaf een toelichting, bijvoorbeeld dat de documenten alleen leidend zijn voor de medewerkers die er echt mee te maken hebben of dat de documenten nog verder uitgewerkt dienen te worden).

[12] Dit wil zeggen dat dit niet duidelijk bleek uit wat de geïnterviewde heeft verteld tijdens het interview. In de meeste gevallen bleef het antwoord (ook na doorvragen) onduidelijk. Indien het antwoord 'nee' was zijn de regels volgens de geïnterviewden niet schriftelijk vastgelegd of bestonden er geen specifieke regels met betrekking tot seksualiteit.

Grafiek 1. Wat staat er binnen de instellingen op papier om seksueel misbruik te voorkomen (in %)?

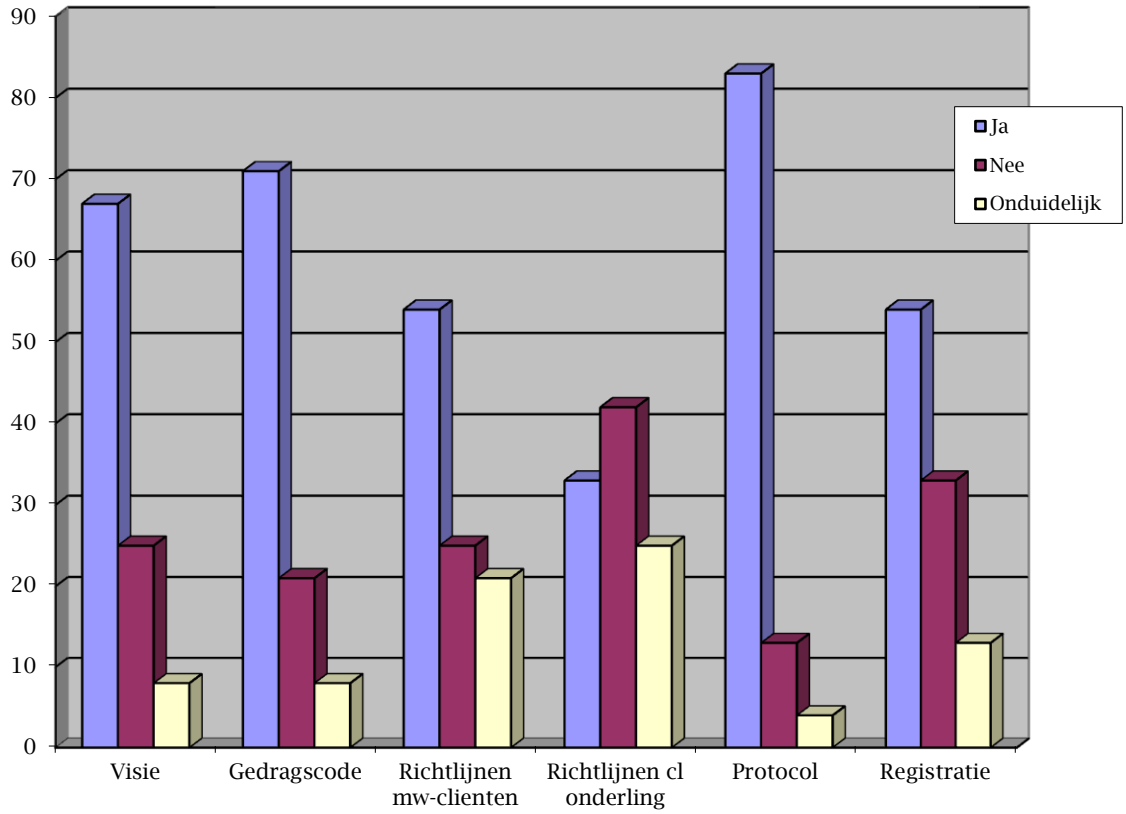

Er zijn volgens de geïnterviewden nog verbeteringen mogelijk om SGOG/seksueel misbruik te voorkomen op het gebied van screening van medewerkers (nog uitgebreider, met assessments) en door bij jongeren meer gebruik te maken van risico-inventarisaties diagnostiek (heeft een cliënt behoefte aan behandeling op het gebied van seksualiteit?) en preventieve trainingen (bijvoorbeeld weerbaarheidstraining). Daarnaast zou er meer duidelijkheid moeten komen over wanneer nu precies gemeld moet worden bij de Inspectie en hoe het meldingsformulier beter ingevuld zou kunnen worden. Ook zou er meer aandacht moeten zijn voor de implementatie van de beleids- of visiestukken en protocollen. Protocollen zouden daarnaast nog verder verbeterd kunnen worden. Eén geïnterviewde zag daarnaast als verbetermogelijkheid het onderhouden van contacten met andere instellingen (Hebben zij te maken met vergelijkbare situaties? Wanneer melden zij?). Het opzetten van intervisiegroepen werd ook beschreven als mogelijkheid tot verbetering. Ook zou de vrijblijvendheid in het bespreken van seksualiteit vermeden moeten worden en het onderwerp zou meer structureel aandacht moeten krijgen (bij sollicitatiegesprekken, werkbesprekingen). Verder bleek dat de

deskundigheidsbevordering bij medewerkers nog verder gestimuleerd zou kunnen worden (het onderwijs zou hier ook bij betrokken kunnen worden), met name met betrekking tot de signalering en het omgaan met SGOG bij (getraumatiseerde) kinderen en jongeren onderling. Situaties zouden tevens meer geoefend kunnen worden (bijvoorbeeld praten over seks) en een open cultuur (niet gespannen houding ten aanzien van seksualiteit) is van belang volgens de geïnterviewden. Praktische maatregelen (zoals deursignaleringssystemen en verklikkers) en regels met betrekking tot toezicht) kunnen daarnaast nog ingezet worden ter preventie van toekomstige incidenten. Ten slotte werd beschreven dat het uiteindelijk een kwestie is van blijven bijhouden en verfijnen.

7.1.2 Wordt seksualiteit structureel besproken (bij de intake, bij zorg-/behandelplannen, bij teambesprekingen)?

Seksualiteit en seksuele ontwikkeling zijn een vast onderwerp bij de intake volgens 54% van de geïnterviewden (25% gaf aan dat dit niet het geval is en bij 21% was dit onduidelijk). Daarnaast bleek uit de interviews dat seksualiteit binnen 63% van de instellingen een vast onderwerp is bij besprekingen van het zorg-, ondersteunings-, of behandelplan (bij 29% dit niet het geval en bij 8% was dit onduidelijk). Seksualiteit, SGOG en seksueel misbruik staan relatief gezien minder vaak structureel en expliciet op de agenda bij werkoverleg en teambesprekingen (33% wel; 54% niet en bij 13% is dit onduidelijk) (zie Grafiek 2).

Grafiek 2. Wordt seksualiteit structureel besproken binnen de instellingen (in %)?

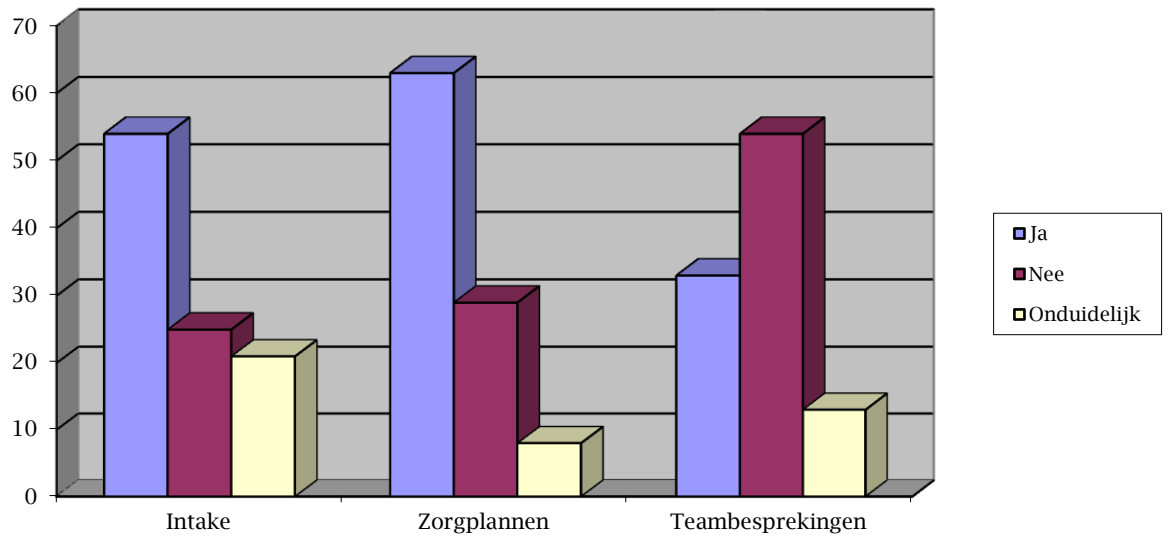

7.2 Onderdeel B (cultuur binnen de instelling)

Van de geïnterviewden was 46% het helemaal eens met stelling 1 'Met zaken als intimiteit wordt binnen de instelling op een goede manier omgegaan'. Vierenvijftig procent was het een beetje eens met deze stelling (zie Tabel 15 voor de stellingen en Tabel 16 voor de percentages). Met stelling 2 'Binnen de instelling wordt op een goede manier omgegaan met zaken als seksualiteit' waren de meeste geïnterviewden het een beetje eens (54%). Vierendertig procent (34%) was het helemaal eens met deze stelling.

Tabel 15. Stellingen

Nr.	**Stelling**
1	Met zaken als intimiteit wordt binnen de instelling op een goede manier omgegaan.
2	Binnen de instelling wordt op een goede manier omgegaan met zaken als seksualiteit.
3	Met zaken als seksueel gedrag kunnen wij binnen de instelling niet zo goed omgaan.
4	Binnen onze instelling worden incidenten het liefst genegeerd.
5	Gevallen van SGOG en misbruik worden in instelling bij voorkeur intern opgelost.
6	Binnen de instelling wordt er meestal melding gedaan bij de Inspectie of de commissie-Samson in geval van SGOG of seksueel misbruik.
7	In onze instelling zien we een incident als een uitdaging om de kwaliteit van de zorg te verbeteren.
8	Binnen de instelling is op alle niveaus voldoende deskundigheid t.a.v. signalen en signaleren van seksueel misbruik.

Tabel 16. Percentages stellingen (in %)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Helemaal mee eens	46	34	0	0	0	42	46	4
Beetje mee eens	54	54	0	0	8	25	34	46
Neutraal	0	4	8	4	17	9	8	21
Beetje mee oneens	0	4	46	13	8	8	4	17
Helemaal mee oneens	0	4	46	83	63	8	8	8
Missende waarde	0	0	0	0	4	8	0	4
Totaal	N=24	N=24	N=24	N=24	N=24	N=24	N=24	N=24

Stelling 3 luidde als volgt 'Met zaken als seksueel gedrag kunnen wij binnen de instelling niet zo goed omgaan' en hiermee waren de meeste geïnterviewden het een beetje mee oneens

(46%) of helemaal niet mee eens (46%). Nog meer geïnterviewden (83%) waren het helemaal oneens met stelling 4 ‘Binnen onze instelling worden incidenten het liefst genegeerd’, 13% was het een beetje oneens met deze stelling. Ook met stelling 5 ‘Gevallen van SGOG en misbruik worden in instelling bij voorkeur intern opgelost’ waren de meeste geïnterviewden (63%) het helemaal mee oneens, al was de verdeling over de overige categorieën wat meer verdeeld (toch nog 8% was het een beetje eens met deze stelling). De reacties op stelling 6 ‘Binnen de instelling wordt er meestal melding gedaan bij de Inspectie of de commissie-Samson in geval van SGOG of seksueel misbruik’, op stelling 7 ‘In onze instelling zien we een incident als een uitdaging om de kwaliteit van de zorg te verbeteren’, en op stelling 8 ‘Binnen de instelling is op alle niveaus voldoende deskundigheid t.a.v. signalen en signaleren van seksueel misbruik’ waren ook meer verdeeld over de verschillende antwoordcategorieën. Met stelling 6 en 7 waren de meeste geïnterviewden het helemaal eens (respectievelijk 42%; 46%), met stelling 8 waren de meeste geïnterviewden het een beetje eens (46%).

Tevens is gekeken naar de gemiddelde score op de 8 stellingen (waarbij de negatief geformuleerde stellingen 3, 4 en 5 zijn gehercodeerd, zodat een hogere gemiddelde schaalscore een positievere cultuur binnen de instelling ten aanzien van seksualiteit en seksueel misbruik). De resultaten laten zien dat 61,2% van de geïnterviewden het gemiddeld een beetje of helemaal eens was met de positief geformuleerde stellingen (gemiddelde score van 4 of hoger). Verder is de gemiddelde score over alle (positief geformuleerde) stellingen ten aanzien van de cultuur binnen instellingen en over alle instellingen heen een 4.19, wat duidt op een gemiddeld antwoord ‘beetje mee eens’. Op basis van de reacties van de geïnterviewden op de stellingen is de cultuur binnen de instellingen ten aanzien van seksualiteit, seksueel gedrag, meldingen en seksueel misbruik dan ook redelijk positief te noemen.

7.3 Onderdeel C (vijf vignetten/praktijksituaties)

Tijdens het interview kregen de respondenten vijf vignetten voorgelegd van situaties die zich in de praktijk konden voordoen (zie Bijlage 2). De situaties verschilden in het type signaal, de betrokkenen en het type gedrag. Voor elke situatie is gevraagd of de instelling in deze situatie melding zou doen bij de Inspectie.

Vignet 1

De eerste situatie betreft een jongen van 11 jaar, die tot twee maal toe aangaf dat medewerkers SGOG vertoonden. De groepsbegeleidster aarzelt of zij nu moet geloven wat de jongen verteld heeft. De informatie is wisselend en inconsistent. Het was de groepsbegeleidster echter al eerder opgevallen dat de jongen wat onrustig en onzeker over kwam. Zij vraagt zich af of er toch iets aan de hand is. Tabel 17 maakt duidelijk dat de meeste geïnterviewden dachten dat de instelling in deze situatie misschien een melding zal doen als uit nader onderzoek blijkt dat melding nodig is, of dit meteen zal melden bij de Inspectie.

Tabel 17. Melding bij Inspectie in situatie 1 (N = 24)

Reactie instelling	Aantal instellingen	%
Zeker melden	8	33
Misschien melden, maar eerst nader onderzoek doen	9	38
Zeker niet melden	3	12
Onduidelijk of onbekend	4	17

Vignet 2

Het volgende vignet beschrijft een situatie waarin twee cliënten van 16 en 17 jaar erg hecht met elkaar lijken. Medewerkers vermoeden dat er sprake is van seksueel experimenteergedrag, maar weten niet hoe ver dat gaat. De laatste tijd zien de medewerkers gedrag van het meisje dat er op zou kunnen duiden dat er iets vervelends is voorgevallen tussen haar en de jongen. Uit tabel 18 blijkt dat geen enkele geïnterviewde dacht dat de instelling een dergelijk gebeurtenis meteen zou melden. In deze situatie vond men vooral dat er nader onderzoek moet komen, waarna mogelijk alsnog besloten kan worden te melden bij de Inspectie. Overigens was ook het aantal geïnterviewden dat een onduidelijke of geen reactie geeft vrij groot.

Tabel 18. Melding bij Inspectie in situatie 2 (N = 24)

Reactie instelling	Aantal instellingen	%
Zeker melden	0	0
Misschien melden, maar eerst nader onderzoek doen	9	37
Zeker niet melden	5	21
Onduidelijk of onbekend	10	42

Vignet 3

Bij het derde vignet is sprake van SGOG door een derde. Het betreft een meisje van 13 jaar dat reist met een taxibusje vanuit de instelling naar school. Het meisje heeft haar vader verteld dat de chauffeur haar in de bus een pornoboekje heeft laten zien. De vader eist dat er aangifte gedaan wordt van dit voorval. In vergelijking met de andere situaties viel op dat een groot aantal geïnterviewden verwachtte dat de instelling deze situatie niet zou melden bij de Inspectie. Verder was er een (geringer) aantal geïnterviewden dat aangaf zeker te melden (zie Tabel 19). Bij deze situatie was de mogelijkheid aangifte te doen bij de politie expliciet verwoord. Zes geïnterviewden vermeldden dat de instelling vader zou helpen of ondersteunen bij het aangifte doen. Eén instelling vond dat de vader zelf de aangifte moest verzorgen, en 'vindt het niet vanzelfsprekend dat de instelling dat doet'. Vanuit twee instellingen werd uitgesproken dat als de vader geen aangifte zou doen, de instelling aangifte zou doen.

Tabel 19. Melding bij Inspectie in situatie 3 (N=24)

Reactie instelling	Aantal instellingen	%
Zeker melden	7	29
Misschien melden, maar eerst nader onderzoek doen	2	8
Zeker niet melden	10	42
Onduidelijk of onbekend	5	21

Vignet 4

Het vierde vignet gaat over een 9-jarig meisje, dat sinds een aantal weken weer in bed plast en seksueel uitdagend gedrag laat zien. De pleegmoeder heeft sinds een tijdje een nieuwe vriend, die bij haar in woont. Groepsleidsters vinden de wijze van afscheid nemen tussen het meisje en de vriend niet gepast voor een 9-jarige. De groepsleiding vraagt zich af of er iets aan de hand is. Bij tamelijk veel geïnterviewden was het onduidelijk of niet bekend of er een melding bij de Inspectie zou komen (zie Tabel 20). De categorie 'misschien melden, maar eerst nader onderzoek doen' was ook tamelijk groot. Slechts twee geïnterviewden verwachtten dat hun instelling deze situatie zeker niet zou melden.

Tabel 20. Melding bij Inspectie in situatie 4 (N = 24)

Reactie instelling	Aantal instellingen	%
Zeker melden	4	17
Misschien melden, maar eerst nader onderzoek doen	7	29
Zeker niet melden	2	8
Onduidelijk of onbekend	11	46

Vignet 5

Dit vignet gaat over een 16-jarig meisje dat in een pleeggezin woont en overdag naar haar werk in de sociale werkplaats gaat. Zij reist zelfstandig met het openbaar vervoer. In de sociale werkplaats heeft zij een vriendje gekregen. Tijdens een bezoek aan hem bij zijn ouders thuis is er ongewenst seksueel contact geweest. Ook hier was het aantal geïnterviewden dat geen duidelijke uitspraak deed over de vraag of er gemeld zal worden tamelijk hoog (zie Tabel 21). In twaalf interviews werd vermeld dat de instelling deze situatie zeker zal melden (n = 7) of na nader onderzoek misschien alsnog zal melden (n = 5). In zeven interviews werd naar voren gebracht dat er aangifte bij de politie gedaan moest worden, of in ieder geval zou worden overwogen. In twee andere interviews werd de mogelijkheid genoemd van overleg met de jeugd- en zedenpolitie, al dan niet anoniem.

Tabel 21. Melding bij Inspectie in situatie 5 (N = 24)

Reactie instelling	Aantal instellingen	%
Zeker melden	7	29
Misschien melden, maar eerst nader onderzoek doen	5	21
Zeker niet melden	2	8
Onduidelijk of onbekend	10	42

7.4 Onderdeel D (aantal gevallen SGOG/seksueel misbruik)

Over de omvang van het seksueel misbruik binnen de instellingen (reacties op onderdeel D van de interviewleidraad) leverden de interviews met de medewerkers in de meeste gevallen geen duidelijke informatie op. De geïnterviewden gaven vaak aan dat het heel lastig was om de zaken te achterhalen waarbij de specifieke doelgroep van deelonderzoek 5 van de commissie-Samson betrokken was geweest, dat wil zeggen, kinderen en jongeren met een LVB, in de jaren 2008, 2009, 2010, die onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvingen. Medewerkers zouden dan door alle dossiers moeten gaan om vast te stellen of er

sprake was geweest van seksueel misbruik. Uitspraken van geïnterviewden die dit illustreren zijn: ‘Over de jaren 2008 tot en met 2010 hebben wij die gegevens niet. Er is wel rapportage, dan zou je met een woordzoeker …’ en ‘We hebben niets anders dan in het individuele cliëntdossier. We zijn bezig te kijken hoe we toch overzicht kunnen creëren.’ Een groot deel van de vierentwintig geïnterviewden kon de vraag naar de omvang van het seksueel misbruik in de doelgroep niet beantwoorden. Slechts zeven (van de vierentwintig) geïnterviewden konden duidelijk aangeven hoeveel zaken er zich in deze drie jaren bij de doelgroep van de commissie-Samson hadden voorgedaan. Eén geïnterviewde gaf aan dat er geen gevallen waren geweest, de zes overige geïnterviewden noemden aantallen van 1, 5, 10, 17, 35 en 39 over de periode van drie jaren. Het is erg lastig om deze getallen te duiden, aangezien de instellingen uiteraard verschillen in het aantal cliënten (en er kunnen fusies geweest zijn) en het vaak onduidelijk is hoeveel cliënten binnen de instelling in de drie jaren hebben behoord tot de specifieke doelgroep van de commissie-Samson. Een prevalentiecijfer is dan ook niet te geven op basis van deze gegevens.

7.5 Onderdeel E (beschreven incidenten)

7.5.1 Ernstige gevallen

De geïnterviewden is gevraagd informatie te geven over een situatie van SGOG/seksueel misbruik, die binnen de instelling als ernstig beschouwd werd. Deze informatie geeft een indruk van de aard van de gevallen van SGOG/seksueel misbruik die zich binnen de instellingen hebben voorgedaan.

7.5.1a Betrokkenen ernstige gevallen

Van de twintig situaties die genoemd werden (bij de overige instellingen hadden dergelijke incidenten zich niet voorgedaan), bleken er acht zich af te spelen tussen kinderen en jongeren onderling. Zes daarvan hadden plaatsgevonden tussen groepsgenoten, in groepen van twee tot zes jongeren. De leeftijd van de betrokkenen liep uiteen van nog geen twaalf tot zestien jaar. Twee andere situaties speelden tussen broertjes en tussen broer en zus, die tussen 9 en 12 jaar oud waren. In negen gevallen zou het misbruik plaats hebben gevonden tussen volwassenen en kinderen of jongeren: vader en dochter (de leeftijd van de kinderen liep uiteen van 8 maanden tot 13 jaar), moeder en zoon (11 jaar), twee maal betrof het medewerkers en meisjes van 16 en 17 jaar, een vervoerder (meisje 3½ jaar oud), de oom van een jongen, en de vriend van moeder en een meisje van 12 jaar. Eenmaal was sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag van een jongere bij zichzelf (12 jaar).

7.5.1b Waarheidsvinding ernstige gevallen

De precieze toedracht van de door de geïnterviewden beschreven gevallen was niet altijd gemakkelijk te achterhalen, bijvoorbeeld wanneer ouders de (voormalige) partner beschuldigden, maar ook bij kinderen onderling. ‘Deze kinderen pleegden seksuele handelingen met elkaar, al dan niet onder dwang, en het was heel lastig te achterhalen hoe deze situatie in elkaar stak en wie de initiator was.’ Soms werd niet duidelijk of er terecht sprake is van beschuldiging. ‘Een meisje van 13 jaar liet complex gedrag zien, dat verergerde richting het weekend. De weekends bracht zij bij haar vader door. Uit gesprekken van haar mentor met haar vader bleken geen zorgwekkende dingen. Uiteindelijk is in overleg met de vader besloten dat verlof niet wenselijk was, omdat het te veel ontregelde.’ Ook kon er onduidelijkheid zijn met betrekking tot het al dan niet instemmen met seksuele handelingen. ‘De dader zegt dat het met toestemming gebeurd is, het slachtoffer vindt van niet.’ In één geval van beschuldiging van een groepsleider door een cliënt, waarna de medewerker op non-actief gezet werd, bleek uit een onafhankelijk onderzoek dat de beschuldiging niet waar was.

7.5.1c Reactie op ernstige gevallen

In zestien van de genoemde gevallen werd beschreven wat er binnen de instelling gedaan was na het incident. Meestal gebeurde dit in de vorm van gesprekken met het slachtoffer, met de (vermoedelijke) pleger, met mensen rondom het slachtoffer, zoals ouders of voogd. Ook teamoverleg werd een aantal malen genoemd, evenals overleg met de aandachtsfunctionaris. Gesprekken met externe professionals betroffen meestal de gezinsvoogd of Bureau Jeugdzorg. In een aantal gevallen werd ook de politie geïnformeerd. Soms was dat niet met het doel aangifte te doen, maar was er sprake van consultatie.

Negen incidenten zijn gemeld bij één van de Inspecties. Twee instellingen lieten het van het verloop van het onderzoek afhangen of er gemeld zou worden of niet. Vijf instellingen antwoordden dat er niet gemeld is. Door één daarvan werd als reden gegeven dat er wederzijdse instemming was met de seksuele activiteiten tussen groepsgenoten. In de overige gevallen was het onduidelijk of er gemeld was. Soms bleven instellingen twijfelen of er misschien toch een melding bij de Inspectie gedaan had moeten worden, zoals in het volgende blijkt. ‘Binnen de instelling werd vermoed dat een meisje van 12 misbruikt werd door de vriend van moeder. De betreffende vriend was soms wel aanwezig, soms niet. Zodra hij er was, liet het meisje seksueel uitdagend gedrag zien op de groep. Zij heeft er echter nooit iets over willen zeggen. De groepsleiders hebben hun vermoedens aangekaart bij de moeder.

Zij had zelf ook twijfels, maar heeft er nooit iets mee gedaan.' Dit incident is in het onderzoekstadium blijven hangen, en achteraf bezien vindt men dat het misschien verder onderzocht had moeten worden.

Bij acht van de vierentwintig incidenten heeft het incident geleid tot wijzigingen in het beleid en de praktijk. Welke aanpassingen dat waren, was afhankelijk van het specifieke incident. Na een incident met seksuele handelingen tussen groepsgenoten is een aantal beslissingen genomen: Verscherping van toezicht, openlaten of verwijderen van deuren wanneer jongeren thuis zijn, afsluiten van overige ruimtes. Ook is naar aanleiding van het incident de procedure rondom vermoeden van kindermishandeling en seksueel misbruik het incident nogmaals uitvoerig onder de aandacht gebracht. In een andere situatie van seksuele handelingen tussen groepsgenoten signaleert men het herplaatsen van kinderen die SGOG vertonen als probleem: 'Op elke groep in elke instelling zitten kinderen met soortgelijke problematiek en je kan ze niet zomaar bij elkaar plaatsen. Waar moeten ze naartoe?' Nadat een cliënte een medewerkster beschuldigd had van SGOG of misbruik, waarbij de cliënte geen naam wilde noemen heeft men besloten dat er 'meer gelet wordt op het feit dat er geen dingen in geslotenheid/vertrouwen verteld kunnen worden: dingen worden meteen in het team besproken.' Men signaleert hierbij dat het een lastige situatie is: 'Je weet niet wie de dader is, dus als je het meisje weghaalt, is het probleem nog niet opgelost. Ook is het lastig om voor het meisje een nieuwe geschikte plek te vinden met een passend behandelaanbod.' Een onterecht gebleken beschuldiging van misbruik door een medewerker laat ook sporen na: 'Na zo'n incident slaat het door naar de kant dat je nooit meer alleen op een kamer wilt zijn met een jongere, terwijl dat in praktijk eigenlijk niet haalbaar is.' In verschillende instellingen werd na een incident extra aandacht besteed aan het protocol, en in één geval leidde dit tot het maken van een verbeterplan, op breed niveau. De volgende beschrijving laat zien hoe een instelling het voortouw nam toen de ouder dat niet deed. 'Een jongen werd misbruikt door de zoon van zijn stiefvader, die een jaar ouder was. Er is een taxatiegesprek gedaan. Raadpleging van het dossier maakte duidelijk dat het misbruik al langer bekend was. De gezinsvoogd had met moeder gesproken over deze informatie, en moeder was met de dader gaan praten. Er is geadviseerd een klacht in te dienen tegen de gezinsvoogd. De gezinsvoogd wilde geen aangifte doen, dus heeft de instelling het gedaan.'

7.5.2 Incidenten waarbij twijfel is over het melden bij de Inspectie

Daarnaast hebben negen van de vierentwintig geïnterviewden een incident beschreven waarbij er twijfel bestond over het al dan niet melden bij de Inspectie. Deze beschrijvingen gaven eveneens een indruk van de aard van de gevallen van SGOG/seksueel misbruik die zich binnen de instellingen hebben voorgedaan.

7.5.2a Betrokkenen twijfelgevallen

Twee van deze incidenten hadden betrekking op ongewenste seksuele activiteiten tussen groepsgenoten. In twee andere gevallen ging het om ongewenste activiteiten tussen een jongen en zijn stiefmoeder, en tussen een meisje en haar biologische vader. Verdenking van misbruik van zeer jonge kinderen door vader of door iemand van buiten het gezin speelde bij een ander incident. Verder had een uitzendkracht op de groep seksuele opmerkingen gemaakt tegen de meisjes in de groep. Bij andere gevallen was niet duidelijk of er anderen bij betrokken waren

7.5.2b Waarheidsvinding twijfelgevallen

Bij de incidenten waarbij twijfel bestond over het melden, lijkt het minder duidelijk hoe dingen in elkaar zaten dan bij de bovengenoemde situaties. In het geval van een 9-jarig meisje dat op de dagvoorziening seksueel geladen opmerkingen riep, was het probleem dat betrokkenen niet helder kregen wat er gebeurde, doordat het meisje een zeer beperkte woordenschat had. In een andere situatie betrof het twee kinderen van 2½ jaar met ernstige infecties bij de vagina, waarbij er wel vermoedens van misbruik door de vader waren, of van iemand van buiten het gezin, maar geen doorslaggevende aanwijzingen. In een situatie van seksuele activiteiten tussen mannelijke en vrouwelijke groepsgenoten vroeg men zich af wie het slachtoffer was; de meisjes hadden ook een rol.

7.5.2c Reactie op twijfelgevallen

In vijf van de negen incidenten waarbij twijfel bestond, is actie ondernomen binnen de instelling. Dit betrof gesprekken met het slachtoffer, de (vermoedelijke) pleger, (groot)ouders, pleegouders. Ook was er overleg met de directie, met de systeemtherapeut, met de plaatser of teamoverleg. In één geval is een casusteam samengesteld en hebben taxatiegesprekken plaatsgevonden.

Bij vijf incidenten is er overleg geweest met externen. Dit betrof het AMK, de gezinsvoogd, en twee maal de politie, waarbij het in één geval om een aangifte ging. Een

laatste contact betrof het uitzendbureau, omdat de medewerker die zich seksueel grensoverschrijdend had uitgelaten niet meer terug hoefde te komen. Bij twee twijfelgevallen was het nog onduidelijk of er melding bij de Inspectie gedaan zou worden. In drie andere gevallen werd geen melding gedaan (in één geval omdat het een medewerker via een uitzendbureau betrof, die niet meer terug zou komen). In een ander geval heeft men niet gemeld omdat 'het niet om een instelling of pleegouder ging, maar om de vader die SGOG vertoonde'. Verder werd als reden genoemd dat er bij intern onderzoek gebleken was dat er geen sprake was geweest van seksueel misbruik. Slechts in één geval is melding gedaan bij de Inspectie. Dat is gebeurd nadat de directie de zaak had overgenomen. De geïnterviewde zelf had liever gezien dat er eerst verder onderzoek gedaan zou worden en noemde als 'nadeel van (te snel) melden bij de Inspectie dat er dossiervorming plaatsvindt, die niet meer terug te draaien is'.

Ook dit type incident leidde tot aanpassingen in beleid en praktijk. Bij een meisje dat seksueel geladen opmerkingen maakte, is besloten tot een melding bij het AMK. Bezoek van ouders mocht alleen onder toezicht. Het geval van ongewenst seksueel contact tussen groepsgenoten leidde tot overplaatsing van een jongen naar een andere instelling en een jongen naar een andere groep. Omdat de deursignalering op de slaapkamers in dit geval het misbruik niet had kunnen voorkomen, vroeg men zich nu af of het signaleringssysteem misschien niet afdoende was, of dat het een kwestie was van er alerter mee omgaan. Een laatste aandachtspunt van deze instelling was dat er beter samengewerkt moest worden binnen teams. Men zei alerter te moeten zijn in dit soort situaties en meer kennis te moeten hebben over de te verzamelen informatie. In het andere geval van ongewenste contacten tussen groepsgenoten waren de jongens eveneens uit de instelling geplaatst. Men vond wel dat het lastig is objectief te handelen richting daders, vanwege achtergrondinformatie die men van de jongens heeft. Deze geïnterviewde vroeg zich af of deze situatie misschien voorkomen had kunnen worden door goede seksuele voorlichting. De situatie waarin sprake was van ongewenst gedrag tussen de biologische vader en kind (dat in een pleeggezin woonde) heeft ertoe geleid dat bezoek van deze vader voortaan alleen onder begeleiding mocht plaatsvinden. Tevens is het meisje sindsdien in psychologische behandeling. Bij de vermoedens van misbruik van twee jonge meisjes had de instelling nog steeds aarzeling of de beslissing niet te melden de juiste was. Hoewel er veel observaties en gesprekken hadden plaatsgevonden, en de huisarts erbij betrokken was, kwam er maar geen duidelijkheid. Voor de dossiervorming zijn er wel foto's gemaakt. Zoals eerder gemeld is de situatie waarin de medewerker via het

uitzendbureau die SGOG opmerkingen maakte naar meisjes opgelost door het uitzendbureau te laten weten dat de medewerker niet terug hoefde te komen.

7.5.3 Aanvullende casussen

Twee respondenten hebben nog een derde casus beschreven. Beiden boden informatie die nog niet aan de orde is geweest. Een meisje in de puberleeftijd op de groep kreeg bezoek van medewerkers van een vorige instelling waar zij had gezeten. Hier was een nieuwe man bij, van wie de huidige groepsleiders het gevoel hadden dat het contact niet professioneel was, té amicaal. Hij kocht dingen voor haar en ze belden elkaar. Hierover is op managementniveau contact gezocht tussen de beide instellingen en de betrokken groepsleider. De andere casus speelde zich af tijdens een busritje met enkele jeugdigen in de bus met een groepsleider. De andere groepsleider bestuurde de auto erachter, zodat die bij een eventueel incident snel terug kon keren. Tijdens de busreis is een jongere betast aan zijn geslachtsdeel door een andere groepsgenoot. De dader is naar een andere groep overplaatst en heeft naderhand een PIJ-maatregel gekregen. De instelling heeft vervolgens besloten het vervoer niet meer op deze manier te regelen: er zijn voortaan altijd twee groepsleiders in de bus. Dit incident is volgens de geïnterviewde ook gemeld bij de Inspectie.

7.6 Onderdeel F (alertheid op signalen en besluitvorming en handelen rond SGOG/seksueel misbruik)

7.6.1 Hoe beoordeelt men de alertheid op signalen en besluitvorming en handelen rond vermoedens van SGOG/seksueel misbruik?

Uit de cijfers bleek dat men de alertheid op SGOG/seksueel misbruik iets minder positief beoordeelde dan de besluitvorming en het handelen rond vermoedens van SGOG/seksueel misbruik. Voor de alertheid op signalen van SGOG binnen instellingen werd door de geïnterviewden gemiddeld een 7,2 gegeven (range 4 - 9), en voor de alertheid op signalen van seksueel misbruik een 7,1 (range 4 – 9). De besluitvorming en handelen rond vermoedens van SGOG werd iets hoger beoordeeld, een 7,5 gemiddeld (range 6 – 9), en de besluitvorming en handelen rond vermoedens van seksueel misbruik werd met een gemiddelde van 7,6 beoordeeld (range 6 – 9).

7.6.2 Welke deskundigheid ontbreekt wellicht?

Over welke deskundigheid ten aanzien van het signaleren van seksueel misbruik ontbreekt, zeiden de geïnterviewden dat het vooral belangrijk is om aandacht voor het onderwerp te

blijven houden, ook bij andere betrokkenen (zoals leerkrachten). In sommige gevallen zou de deskundigheid bij het personeel, en dan met name bij het (jonge) uitvoerende zorgpersoneel (de zorgverleners 'op de groep'; groepsleiders) ontbreken. Deze mensen zouden meer alert moeten worden gemaakt en moeten werken aan het herkennen van signalen en het duiden ervan. Verschillende geïnterviewden gaven ten slotte aan dat het geen populair onderwerp is (mensen vinden het 'veel gedoe' en 'niet leuk en naar'). Een enkele geïnterviewde noemde dat leidinggevenden niet op alle afdelingen stimulerend zijn in het op de agenda zetten van het onderwerp seksueel misbruik. Ook door personeelswisselingen, te weinig tijd en gebrek aan financiële middelen is het volgens geïnterviewden lastig om genoeg aandacht aan het onderwerp te besteden. Verder bleek uit de interviews dat het lastig is om op een goede manier om te gaan met jongeren die vanuit hun trauma (vaak op het gebied van seksualiteit) zelf grensoverschrijdende situaties (blijven) opzoeken en dat het lastig blijft om het bijvoorbeeld bij kwetsbare meisjes met een LVB te signaleren indien zij hier niet zelf over spreken. Eén geïnterviewde zei dat er qua deskundigheid op het gebied van signaleren van SGOG/seksueel misbruik nog veel te verbeteren is.

7.6.3 Worden zaken die niet gemeld worden wel geregistreerd (algemeen/in cliëntdossier/in personeelsdossier) & wat zijn de belemmeringen bij het melden?

De meeste geïnterviewden (70%) gaven aan dat (vermoedens van) SGOG en seksueel misbruik die niet gemeld worden aan de Inspectie wel geregistreerd worden in of buiten de organisatie (bij de overige gevallen werd dit niet standaard gedaan of bleef dit onduidelijk). Verder gaf eveneens 70% van de geïnterviewden aan dat een signaal van mogelijk seksueel misbruik *altijd* wordt opgenomen in het dossier van de cliënt. Bij de overige gevallen gebeurt dit niet (9%) of is het afhankelijk van nader onderzoek, van de werknemer die hiervoor verantwoordelijk is of van de cliënt zelf (18%; overige gevallen onduidelijk). Wanneer de (vermoedelijke) pleger een medewerker is wordt volgens 57% van de geïnterviewden dit signaal van mogelijk seksueel misbruik *altijd* opgenomen in het personeelsdossier. Indien dit niet altijd gebeurt gaven de geïnterviewden als toelichting dat dit alleen gebeurt wanneer het vermoeden bevestigd wordt, of dat het wel de bedoeling is, maar dat het waarschijnlijk niet altijd gebeurt. Een enkele geïnterviewde gaf aan dat dit nog nooit was voor gekomen en dat het daardoor onbekend was.

Op de vraag waar de grootste belemmeringen ten aanzien van het rapporteren over signalen van mogelijk seksueel misbruik door een groepsgenoot lagen, antwoordden de geïnterviewden dat dit kan liggen aan tijdgebrek, de betrouwbaarheid van de verhalen (over

mogelijke experimenteersituaties buiten het zicht van medewerkers) of aan het feit dat het gaat om privacygevoelige informatie (en dat daarom met de jongeren en/of ouders moet worden besproken wat er in het dossier wordt opgenomen; ook in dat van de vermoedelijke pleger). Tevens werd genoemd dat personeel het lastig vindt om SGOG concreet te omschrijven in dossiers (uit schaamte of door persoonlijke ervaringen) en dat zij hierin, maar ook in het signaleren, bijgeschoold zouden moeten worden. Het zou goed zijn wanneer iemand binnen de instelling zich hiermee bezig zou houden.

Daarnaast is gevraagd naar de grootste belemmeringen ten aanzien van het rapporteren over signalen van mogelijk seksueel misbruik door een medewerker. In reactie op deze vraag werd door de geïnterviewden aangegeven dat het vaak niet geheel duidelijk is of cliënten wel de waarheid vertellen. Hier bestaan twijfels over. Jongeren zouden vrij makkelijk iemand verdacht kunnen maken en het zou dan ook belangrijk zijn om het verhaal heel concreet te krijgen (is iemand wel echt schuldig?), wat vaak niet mogelijk is. Ook spelen verschillende loyaliteiten van de medewerker (naar de cliënten, maar ook naar collega's en naar directie) een rol bij het melden, Medewerkers willen niet graag 'politieagentje spelen' en het rapporteren roept vaak veel emoties op.

7.6.4 Welke maatregelen worden genomen binnen instellingen om SGOG/seksueel misbruik te voorkomen of reduceren?

Maatregelen die genoemd werden zijn in de eerste plaats het uit elkaar halen van betrokkenen. Hiervoor kunnen verlof- of bezoekmomenten gewijzigd worden of kinderen en jongeren overgeplaatst worden. Ook moet bij de plaatsing van kinderen en jongeren aandacht zijn voor mogelijke SGOG/seksueel-misbruikervaringen in het verleden (bij zowel het nieuwe kind/jongere als de kinderen/jongeren die al binnen de instelling en de groep verblijven). Daarnaast bestaan er hele praktische maatregelen binnen instellingen, zoals regels dat kinderen en jongeren niet bij elkaar op de kamer mogen komen of geen bezoek mogen ontvangen op de kamer, dat deuren dicht of op slot gaan wanneer mogelijk. Ook werden vaak kameralarmen, deursignaleringen en piepsystemen genoemd. In sommige instellingen is de deur zoveel mogelijk van glas of zitten er ramen in de deuren of wordt er gebruikgemaakt van camera's. Daarnaast werden er vaak regels omtrent het douchen beschreven (bijvoorbeeld om de beurt douchen, standaard controlemomenten tijdens het douchen). Verder werd het vier-ogen beleid genoemd (twee medewerkers op de groep) en regels zoals dat medewerkers niet alleen met kinderen op stap mogen gaan. Naast de meer praktische maatregelen werden ook meer educatieve maatregelen genoemd. Zo krijgen jongeren seksuele voorlichting en

bijvoorbeeld presentaties over loverboys en over hoe ze verantwoord kunnen omgaan met allerlei zaken die op internet te vinden zijn (onder toezicht). Ook is een goed contact en open relatie met ouders (veel thuisbezoeken) volgens de geïnterviewden van belang. Tenslotte noemden de geïnterviewden dat in teamvergaderingen of in werkgroepen aandacht moet worden besteed aan seksualiteit en bejegening van kinderen van jongeren door medewerkers en kunnen onderwerpen als weerbaarheid en voorlichting aan cliënten een vast onderwerp zijn. Eén geïnterviewde vertelde dat binnen de instelling in geval van een incident altijd overleg wordt gepleegd met een groep van experts (een hoofdoverleg met gedragsdeskundigen van verschillende instellingen en een hoogleraar seksuologie).

Meer beleidsmatige maatregelen die genomen zijn binnen de instellingen zijn ten eerste een goede selectie en screening bij het aannemen van nieuwe medewerkers. Met betrekking tot cliënten worden risicotaxaties gemaakt. Ook wordt er gewerkt met een vragenlijst over seksualiteit waarmee geïnventariseerd wordt wat er leeft bij de jongeren binnen de instelling op het gebied van seksualiteit. Het inzetten van seksuele voorlichting aan jongeren en bijvoorbeeld sociale vaardigheden en weerbaarheidstrainingen werden hier eveneens genoemd. Daarnaast zijn beleidsstukken (visie/protocollen/gedragscodes) verbeterd (bijvoorbeeld meer aandacht voor bejegening). Deze beleid/protocollen/gedragscodes worden ook beter en regelmatiger besproken binnen instellingen en er wordt gewerkt aan bewustwording op dit vlak. Medewerkers worden ook getraind, bijvoorbeeld in het omgaan met SGOG (wat is wel en niet leeftijdsadequaat) of in het herkennen van signalen en het aangaan van lastige gesprekken. Verder zijn er taakhouders en aandachtsfunctionarissen aangewezen binnen instellingen.

7.7 Onderdeel G (voorstellen voor vermindering)

In reactie op de vraag welke drie voorstellen de geïnterviewde zou doen om de kans op seksueel misbruik te verkleinen bij kinderen en jongeren met een VB en die onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvangen werden uiteenlopende zaken genoemd. De belangrijkste zaken die vaker genoemd werden beschrijven wij hier. In de eerste plaats wilden geïnterviewden graag dat medewerkers meer deskundigheid ontwikkelen door middel van trainingen (hiervoor moeten meer financiële middelen vrijgemaakt worden) of door meer aandacht hieraan te besteden in de opleiding van medewerkers. Hulpverleners zouden bijvoorbeeld professionele sensitiviteit moeten ontwikkelen (en leren handelen naar het ‘niet-pluis gevoel’) en hen moet geleerd worden dat bepaald gedrag (bijvoorbeeld een

goedbedoelde aai over de bol) ze kwetsbaar kan maken. Ook is het van belang dat medewerkers elkaar aanspreken op hun concrete gedrag.

Aandachtsfunctionarissen en coördinatoren moeten meer tijd krijgen voor training, het creëren van bewustwording, voor borging en voor monitoring. Protocollen en richtlijnen zouden verbeterd moeten worden, ondersteund met casuïstiek en oefeningen, en zouden niet alleen met de managers moeten worden besproken, maar ook met de teams (betere implementatie). Ook andere medewerkers (bijvoorbeeld gezinsvoogden) zouden meer tijd moeten krijgen om aandacht aan dit onderwerp te kunnen besteden. Verder zou de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren structureel op de agenda moeten staan.

Met betrekking tot cliënten noemden meerdere geïnterviewden dat het van belang is dat er een meer open klimaat komt rondom seksualiteit en dat er meer open gesproken moet worden met cliënten en hun ouders over seksualiteit. Jongeren zouden ook standaard en zo vroeg mogelijk seksuele voorlichting en seksuele weerbaarheidstraining moeten krijgen. Verder is een goede behandeling en opvang na SGOG/seksueel misbruik gewenst, ook voor plegers (contactherstel; werken aan bewustwording van gedrag).

Praktische voorstellen die genoemd werden zijn kleinere groepen, meer toezicht (met name in risicosituaties zoals ’s nachts en tijdens het douchen), investeren in buddy’s voor de kinderen en jongeren (vertrouwenspersonen), maar ook een betere selectie van personeel (en sneller mogen handelen bij verdenkingen) en het werken met risicoprofielen van cliënten om vroegtijdig te kunnen signaleren.[13]

Hierbij werd ten slotte aanbevolen om kennis en deskundigheid te integreren en meer samen te werken tussen organisaties (men zou ook sneller en beter moeten samenwerken met de politie), maar ook binnen instellingen (met intervisie- en supervisiegroepen). Een interessant concreet voorstel dat op dit terrein werd gedaan is het opzetten van een onafhankelijk extern adviespunt voor advies bij twijfelgevallen (geen registratie, alleen advisering). Tevens werd er behoefte geuit aan een landelijk protocol seksueel misbruik, leidend voor alle instellingen waar kinderen en jongeren zorg ontvangen.

[13] Er zijn daarnaast nog enkele specifieke voorstellen genoemd die vaak samenhangen met het type instelling. Hierbij kan gedacht worden aan het ontwikkelen van een visie over het werken met risicojongeren (die zelf risicosituaties opzoeken); duidelijkere behandelplannen in geval van behandeling van gezinssystemen, hierbij ook mensen in de omgeving van het kind betrekken (systeemgericht werken); meer open jeugdgroepen (in plaats van gesloten settings; meer vrijheden); doorverwijzingen explicieter verwoorden, zodat relevante informatie niet ontbreekt; en bijvoorbeeld meiden samen op verlof laten gaan.

Samenvatting (op grond van de drie deelstudies)

Omvang

Over de omvang van het SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB die onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvangen bleek, op basis van de literatuurstudie, dat het niet of niet mogelijk was om een prevalentiecijfer te geven. Dit is het gevolg van grote verschillen tussen de studies op dit gebied waardoor de resultaten niet vergelijkbaar zijn. De literatuurbronnen geven wel de indruk dat kinderen met een VB door hun beperking een kwetsbare groep vormen voor seksueel misbruik. De redenen voor deze vergrote kwetsbaarheid worden in de literatuur beschreven en worden genoemd bij de samenvatting van deelstudie 1. Enkele literatuurbronnen geven ook aan dat het misbruik bij de groep kinderen en jongeren met een (L)VB ernstiger zou zijn dan bij de groep zonder een beperking.

De inspectiemeldingen laten zien dat er per jaar gemiddeld eenendertig meldingen bij de IGZ en twaalf meldingen bij de IJZ zijn gedaan van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB. Ter vergelijking: bij de IJZ zijn in dezelfde periode gemiddeld zestien meldingen gedaan van SGOG/seksueel misbruik bij soortgelijke kinderen en jongeren, maar zonder een VB. Wanneer we ervan uitgaan dat 16% van alle kinderen en jongeren een IQ van lager dan 85 heeft (op basis van de normaalverdeling) dan lijken deze cijfers van het aantal meldingen bij de IJZ de vergrote kwetsbaarheid van de kinderen en jongeren met een (L)VB te ondersteunen. De suggestie vanuit de literatuur dat het misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB ernstigere vormen aan zou nemen werd eveneens bevestigd door de resultaten van de vergelijkende analyses. Hierbij werd immers gevonden dat bij de IJZ over de kinderen en jongeren met een (L)VB relatief meer gevallen van geslachtsgemeenschap (het ernstigste type SGOG/seksueel misbruik) werden gemeld dan over de kinderen en jongeren zonder een VB. De suggestie vanuit de literatuur dat het bij kinderen en jongeren met een (L)VB vaker zou gaan om herhalende vormen van seksueel misbruik werd niet bevestigd door de resultaten van de vergelijkende analyses van de IJZ-meldingen. Die lieten namelijk zien dat in de onderverdeling eenmalige – herhaaldelijke vormen van SGOG/seksueel misbruik geen noemenswaardige verschillen bestonden tussen de (L)VB-meldingen en de niet-VB meldingen.

Op basis van de interviews met de medewerkers van zorginstellingen kunnen weinig onderbouwde uitspraken gedaan worden met betrekking tot de omvang van het SGOG/seksueel misbruik binnen instellingen waar kinderen en jongeren met een LVB die

onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvingen. Dit is het gevolg van verschillende registratiesystemen bij instellingen (verschillen in wat er wanneer geregistreerd wordt), wisselende cliëntenpopulaties, fusies van instellingen (waardoor de totale populatie kinderen en jongeren met een LVB die onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvangen onbekend is) en onduidelijke cijfers die we vanuit de instellingen ontvangen hebben. Het zou goed zijn om in ieder geval één lijn te trekken in wat er binnen instellingen gedocumenteerd dient te worden en op welke manier (landelijke richtlijnen die gelden voor zowel gezondheidszorginstellingen als voor jeugdzorginstellingen).

Aard

Kenmerken slachtoffers

Over de slachtoffers werd op basis van de wetenschappelijke literatuur bekend dat het seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een (L)VB meestal wordt gepleegd bij meisjes. Dit bleek ook uit de inspectiemeldingen. Verder lieten de inspectiemeldingen zien dat de slachtoffers met een (L)VB meestal tot de adolescente leeftijdscategorie behoorden (leeftijd vanaf 12 jaar, in dit geval: 12 t/m 17 jaar). Ook werd uit deze dossiers duidelijk dat 52% van deze slachtoffers al eerder slachtoffer was geweest van een bepaalde vorm van misbruik (van wie 46% van SGOG/seksueel misbruik). Dit bevestigt wederom de kwetsbare status van deze groep. De interviews gaven eveneens informatie over de slachtoffers. Bij de als ernstig getypeerde incidenten waren de meeste slachtoffers meisjes. De slachtoffers in deze groep waren iets vaker 12 jaar of ouder, maar het verschil met de slachtoffers die jonger waren dan 12 jaar was niet zo groot. Naast deze incidenten waarbij duidelijk was wie het slachtoffer en wie de (vermoedelijke) dader was, waren er ook incidenten waarbij in een groep van cliënten seksuele activiteiten hadden plaatsgevonden zonder dat duidelijk werd wie slachtoffer of pleger was.

Kenmerken (vermoedelijke) plegers

De literatuur gaf al aan dat de plegers meestal van het mannelijk geslacht zijn en dit werd bevestigd door de analyse van de inspectiemeldingen en de interviews. Een andere bevinding over de kenmerken van de plegers die uit verschillende deelstudies naar voren kwam is dat de plegers van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB relatief vaak groepsgenoten waren. De resultaten van de vergelijkende analyses in deelstudie 2 lieten echter zien dat dit niet alleen gold voor de (L)VB-groep, maar ook, en zelfs in sterkere mate, voor de kinderen en jongeren zonder een VB. Bij de (L)VB-groep leek het, in vergelijking met de

niet-VB groep kinderen en jongeren, wel relatief vaker te gaan om ouders (niet pleegouders) als plegers van het SGOG/seksueel misbruik. Ook kennissen van ouders kwamen vaker voor als plegers van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB. Het type pleger bleek ook samen te hangen met de frequentie van het SGOG/seksueel misbruik. Zo ging het bij groepsgenoten als plegers vaker om eenmalige vormen van SGOG/seksueel misbruik, terwijl in geval van ouders als plegers het SGOG/seksueel, het misbruik vaker van herhaaldelijke aard was. Uit de interviews kwam eveneens naar voren dat SGOG/seksueel misbruik door ouders meestal herhaaldelijk plaatsvond. Uit de in de interviews gerapporteerde ernstige incidenten bleek echter SGOG/seksueel misbruik door groepsgenoten binnen de instelling zowel eenmalig als herhaaldelijk plaats te hebben gevonden.

Locatie

In enkele literatuurbronnen werd al gesuggereerd dat kinderen en jongeren met een VB in residentiële instellingen een hoger risico hebben op seksueel misbruik dan kinderen en jongeren in niet-residentiële instellingen. Deze suggestie werd ondersteund door de bevinding uit deelstudie 2, namelijk dat het bij het merendeel van alle gemelde gevallen bij de Inspecties ging om SGOG/seksueel misbruik van kinderen en jongeren die residentiële hulpverlening ontvangen. Alle typen SGOG/seksueel misbruik bleken ook in het grootste deel van de gevallen plaats te hebben gevonden binnen de instelling (44% over alle typen heen). Andere locaties van SGOG/seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een (L)VB die vaker voorkwamen waren: thuis bij de (pleeg)ouder en in de woning van een derde persoon.

Reacties

In de literatuur worden veel suggesties gedaan ter versterking van de preventie en interventie in geval van seksueel misbruik (zie deelstudie 1). Open communicatie binnen instellingen, alertheid op signalen, stimulering van melding en aangifte en betere informatie-uitwisseling, registratie, onderzoek en beleid en richtlijnen zijn hier voorbeelden van. Ook uit de interviews met de medewerkers van instellingen bleek dat er nog verbeteringen mogelijk zijn, met name op het gebied van educatie, het ontwikkelen van richtlijnen met betrekking tot seksueel gedrag tussen kinderen en jongeren onderling, eenduidigheid in de registratie van incidenten, het structureel en expliciet bespreken van seksualiteit, SGOG en seksueel misbruik bij werkoverleg en teambesprekingen en in het meldgedrag.

De dossiers van de Inspecties lieten zien dat er bij deze instanties nog geen systematische registratie plaatsvindt van de reacties op alle gemelde gevallen van

SGOG/seksueel misbruik. Ook verschilden de dossiers in de hoeveelheid informatie over bijvoorbeeld de gevolgen voor het slachtoffer en pleger, de genomen maatregelen of verrichte onderzoeken, wie geïnformeerd was en bij welke instanties een melding was gedaan. De informatie ontbrak in sommige gevallen in de inspectiedossiers. Wel werd vanuit de inspectiedossiers duidelijk dat als er contact was gezocht met een externe instantie (naast de Inspectie) de instellingen meestal contact hadden opgenomen met de politie (voor melding/aangifte). Ook werd duidelijk dat de inspectiedossiers weinig melding maakten van informatie-uitwisseling tussen de Inspecties onderling (in een enkel dossier bleek de andere Inspectie te zijn geïnformeerd). Tenslotte bleek uit de analyse van de dossiers dat bij 43% de Inspecties de meldingen direct hadden afgesloten, omdat de toedracht van het SGOG/seksueel misbruik en het handelen van de instelling duidelijk was en de Inspecties geen nadere vragen hadden.

De interviews geven een aanvullend inzicht in hoe de instellingen handelen. Uit de resultaten van deelstudie 3 blijkt dat er van alles wordt gedaan binnen instellingen, en dat op dit vlak veel positieve ontwikkelingen zijn, maar dat er wel gewerkt zou kunnen worden aan meer consistentie in de reacties. Zo bleek er bijvoorbeeld nogal wat variatie te bestaan in de reacties van de geïnterviewden op de vijf vignetten (praktijksituaties). Bij dezelfde situatie bleek een deel van de instellingen te verwachten dat er zeker melding gedaan zou worden bij de Inspectie, terwijl een ander deel juist meende dat er zeker geen sprake zou zijn van melding. De relatief grote aantallen voor de categorie ‘misschien melden nadat nader onderzoek gedaan is’ zou kunnen samenhangen met de bevinding dat waarheidsvinding in de praktijk zo lastig blijkt te zijn.

De resultaten naar aanleiding van de ernstige incidenten geven ook aan dat er nogal wat variatie bestaat in de reacties op bepaalde situaties. Er bleek veel aandacht te zijn voor gesprekken binnen de instelling: met het slachtoffer, de (vermoedelijke) pleger, ouders of voogd. Extern werd meestal de gezinsvoogd of Bureau Jeugdzorg geïnformeerd, en ook de politie werd regelmatig geconsulteerd, soms is tevens aangifte gedaan. Opvallend is dat ondanks het feit dat deze incidenten als ernstig beschouwd werden er toch maar negen (van de zestien) gevallen gemeld zijn bij de Inspectie, en er twee gevallen mogelijk zouden leiden tot een melding als het verloop van het onderzoek daar aanleiding toe zou geven. Bij de incidenten waarbij men getwijfeld had over melding bij de Inspectie leek het in vergelijking tot de als ernstig benoemde gevallen vooral minder duidelijk te zijn wat er precies gebeurd was; het leek ongrijpbaarder. Bij deze gevallen (waarover men getwijfeld had) leken eveneens

meer mensen betrokken te zijn binnen de instelling en er heeft ook vaker overleg plaatsgevonden met externe instanties zoals AMK, gezinsvoogd en politie.

Tijdens de interviews geven de geïnterviewden ook expliciet aan dat het volgens hen van belang was om aan medewerkers meer duidelijkheid te bieden over wanneer situaties nu precies gemeld moesten worden bij de Inspectie en welke informatie van belang is bij het invullen van het meldingsformulier. Hier bestaat kennelijk nog verwarring over. Daarnaast bleek uit de interviews dat de deskundigheid van medewerkers, en dan met name van medewerkers die direct met de kinderen en jongeren werken, op het gebied van seksualiteit en SGOG/seksueel misbruik verbeterd zou kunnen worden door middel van trainingen en met behulp van duidelijke protocollen. Het zou eveneens van belang zijn om open gesprekken te voeren met de kinderen en jongeren (en hun ouders) over deze onderwerpen. Zaken als tijd en geld spelen uiteraard ook een rol, zowel op het niveau van de medewerkers op de groep (kleinere groepen en meer toezicht zouden wenselijk zijn), als op managementniveau (aandachtsfunctionarissen en andere medewerkers zouden meer tijd moeten krijgen en vanuit het management zou een meer stimulerende werking moeten zijn om aandacht te besteden aan onderwerpen als seksualiteit en SGOG/seksueel misbruik). Ten slotte werd aanbevolen om meer samen te werken en ervaringen en kennis uit te wisselen, zowel tussen als binnen instanties.[14]

[14] Zie voor meer verbetersuggesties die uit de interviews naar voren kwamen hoofdstuk 7 Resultaten Deelstudie 3.

Puntsgewijze samenvatting Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

zie voor meer informatie Resultaten secties

Omvang

- De percentages van seksueel misbruik bij deze groep die in de literatuur worden genoemd variëren van 14% (Balogh e.a., 2001) tot 65% (Spanjaard e.a., 2000). Oftewel, volgens de literatuur is tussen de 14% en 65% van het totaal aantal kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking binnen instellingen en pleeggezinnen slachtoffer van seksueel misbruik. Dit geeft aan dat het bepalen van een exact prevalentiecijfer niet of nagenoeg niet mogelijk is.
- De verschillen in cijfers zijn het gevolg van verschillende methoden die gehanteerd zijn in de studies (andere onderzoeksgroepen, afbakeningen, methoden van dataverzameling). Zo geven gegevens van zelfrapportages hogere percentages van seksueel misbruik dan dossiergegevens.
- Slechts een klein percentage (3%) van de gevallen van seksueel misbruik van kinderen met beperkingen zou aan het licht komen (tegenover 20% in de groep 'kinderen zonder beperkingen') (Tharinger e.a., 1989).
- Mensen *(kinderen, jongeren en volwassenen)* met een verstandelijke beperking hebben naar schatting een vier tot tien keer groter risico op seksueel misbruik dan mensen zonder beperking (Akbas e.a., 2009; Morano, 2001; Reiter e.a., 2007).
- Van verschillende groepen kinderen met beperkingen behoren kinderen met een *verstandelijke* beperking tot de groepen met de hoogste risico's op seksueel misbruik (Kvam, 2000; Sullivan & Knutson, 2000).
- 'Het slachtoffer zijn geweest van seksueel misbruik' was de meest voorkomende reden voor therapie bij kinderen en jongeren in LVB-instituten (zie Deelstra e.a., 2001).
- De groep kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking die intramuraal geplaatst is, lijkt op basis van de literatuur een vergroot risico te hebben om slachtoffer te worden van seksueel misbruik.
- Bij de groep mensen met een verstandelijke beperking worden ernstigere en meer herhalende vormen van seksueel misbruik gevonden dan bij de groep mensen zonder een beperking (onder andere Akbas e.a, 2009; Sullivan & Knutson, 1998; Reiter e.a., 2007).

Aard van het misbruik

Kenmerken van de slachtoffers

Kinderen en jongeren met een (L)VB zijn extra kwetsbaar voor seksueel misbruik om verschillende redenen, waaronder:

- Een diepgeworteld vertrouwen en een afhankelijke positie ten aanzien van autoriteitsfiguren en gewenning aan en nadruk op fysiek contact (o.a. door verzorgend personeel).
- Onzekerheid, machteloze positie, naïviteit, acceptatiebehoefte, neiging tot instemming, gebrek aan weerbaarheid, beoordelingsvermogen en assertiviteit.
- De ontwikkeling van seksueel gedrag loopt bij kinderen en jongeren met een (L)VB vaak niet gelijk op met de ontwikkeling van kennis op dit gebied (zij zijn vaak onbekend met seksualiteit en met seksueel misbruik).
- Deze groep kinderen en jongeren vertoont vaak achterstanden in de ontwikkeling van de emotionele en sociale vaardigheden die van belang zijn met betrekking tot weerbaarheid (zie Janssens e.a., 2010).
- Er is bij deze groep vaak niet genoeg begeleiding op het gebied van seksualiteit.
- Hulpverleners zijn soms onbekend met (signalen van) seksueel misbruik.
- Bij politie en justitie bestaat minder vertrouwen in de betrouwbaarheid van de meldingen en getuigenissen van kinderen en jongeren uit deze groep (Reiter e.a., 2007).
- Kortom: vergrote kwetsbaarheid, geringere ‘meldkans’ door slachtoffers en geringere ‘pakkans’ van daders.

Geslacht van de slachtoffers

- Bij meisjes met een (L)VB werden in verschillende studies hogere percentages van seksueel misbruik gevonden dan bij jongens met een (L)VB (Morano, 2001; Halter e.a., 2007; Reiter e.a., 2007). M.a.w.: op basis van de literatuur kan geconcludeerd worden dat meisjes met een (L)VB een groter risico hebben om slachtoffer te worden van seksueel misbruik dan jongens met een (L)VB.

Kenmerken van de plegers

- De pleger is meestal een man (Balogh e.a., 2001. Morano, 2001; Halter e.a., 2007) en iemand die het slachtoffer vertrouwt (een bekende) (Morano, 2001; Reiter e.a., 2007; Akbas e.a, 2009; Skarbek e.a., 2009).
- Verder variëren de resultaten in de verschillende studies met betrekking tot kenmerken van de pleger (onder andere als gevolg van de onderzochte onderzoeksgroep en gehanteerde methode). In enkele studies is gevonden dat plegers meestal (pleeg)gezins- of familieleden waren (Balogh e.a., 2001; Akbas e.a., 2009). In andere studies is gevonden dat plegers ook buiten het gezin of de familie gezocht moesten worden (zoals chauffeurs van speciale vervoersdiensten, verzorgers, geestelijken, leraren, coaches, buren en vrienden van de familie) (Sullivan & Knutson, 2000; Reiter e.a., 2007).
- Met betrekking tot zorgpersoneel als plegers zou er sprake kunnen zijn van onderrapportage van misbruikgevallen (Balogh e.a., 2001; Halter e.a., 2007).
- In veel gevallen bij de doelgroep waren plegers leeftijd- of groepsgenoten (Spanjaard e.a., 2000).

Plegers met een verstandelijke beperking

- Wanneer het slachtoffer van seksueel misbruik een verstandelijke beperking had, had een aanzienlijk deel van de plegers ook een verstandelijke beperking (Balogh e.a., 2001).
- Veel plegers met een (L)VB blijken eerder zelf slachtoffer te zijn geweest van (seksueel of fysiek) misbruik (Balogh e.a., 2001; Halter e.a., 2007; Janssens e.a., 2010).
- Machteloosheid is een veel voorkomende eigenschap bij plegers met een verstandelijke beperking. Controlerend gedrag, pesten en het maken van andere slachtoffers is een reactie op de machteloosheid die voorkomt uit misbruikervaringen.
- De cyclus van misbruik verwijst naar: slachtoffer van misbruik => gevoelens van machteloosheid, agressie en behoefte aan vergelding => risico zelf misbruik te plegen.
- Adolescenten met een verstandelijke beperking (mogelijke plegers) lieten vaker ongepaste seksuele gedragingen zien (ongepaste masturbatie, exhibitionisme, voyeurisme, fetisjisme en seksuele agressie en dreiging).

- Specifieke eigenschappen van plegers met een verstandelijke beperking zijn: slachtofferschap, opportunisme, rigide en ingewortelde cognitieve processen en het zoeken van nabije slachtoffers op basis van machtsverschillen (zie resultaten; Timms & Goreczny, 2002).

Locatie van het misbruik

- De meeste gevallen van misbruik vonden plaats in de directe omgeving of nabije buurt (thuis, in de buurt, in openbare plaatsen of tijdens het vervoer) (Reiter e.a., 2007).
- Op basis van de literatuur lijken kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking in *residentiële instellingen* een hoger risico te hebben op seksueel misbruik dan kinderen en jongeren in niet-residentiële instellingen (zie resultaten; Halter e.a., 2007; Spanjaard e.a., 2000; Timms & Goreczny, 2002; Reiter e.a., 2007; Vermeulen e.a., 2007).

Reacties op het misbruik

- In de literatuur worden ter preventie van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB verschillende mogelijkheden genoemd waaronder seksuele voorlichting en begeleiding, 'empowerment'- en assertiviteitstrainingen en trainingen in herkenningsvaardigheden, zelfbescherming en verdediging (o.a. Morano, 2001; Reiter e.a., 2007; Spanjaard e.a., 2000).
- Verder is het ter preventie van seksueel misbruik bij deze groep van belang om meer aandacht te besteden aan seksueel misbruik (bv. het herkennen van signalen) tijdens de opleiding van verzorgend en onderwijzend personeel (Halter, Brown, & Stone, 2007; Skarbek e.a., 2009; Spanjaard e.a., 2000).
- Aandacht binnen instellingen voor seksuele grenzen voor kinderen en jongeren met een (L)VB en voor het signaleren van seksueel misbruik zal de communicatie over het onderwerp verbeteren en seksualiteit uit het heimelijke karakter halen.

Alertheid op signalen

- Artsen, zorgverleners, leraren en andere personen in de omgeving van kinderen en jongeren met een (L)VB moeten alert zijn op signalen van seksueel misbruik (Morano, 2001; Skarbek, 2009).

- Fysieke indicatoren van seksueel misbruik zijn: moeilijk kunnen zitten of lopen, kneuzingen of bloedingen van de genitaliën, vagina of anale gebied, aanwezigheid van sperma, geslachtsziekten, zwangerschap, gescheurde, bebloede of bevlekte onderkleding, pijn of jeuk in de genitale gebieden, veelvuldige infecties aan de urinewegen en aangetast maagdenvlies op erg jonge leeftijd (Skarbek e.a., 2009).
- Gedragssignalen van seksueel misbruik zijn: gebrek aan eetlust, slaapproblemen, huilen, nachtmerries, teruggetrokken gedrag, sociale isolatie, wegloopgedrag, depressie, zelfmoordneigingen, apathisch gedrag, zelfbeschadiging, angst, hallucinaties, het niet kunnen spreken over de gebeurtenis, vermijding en blokkering, slechte relaties met leeftijdgenoten, woede, verbale of fysieke agressie, delinquentie, verleidelijk, promiscue, of seksueel getint gedrag of kennis van seksueel gedrag dat niet consistent is met het ontwikkelingsniveau, en bij jonge kinderen: preoccupatie met eigen seksuele organen en die van anderen (Balogh e.a. 2001; Skarbek, 2009).
- Bovengenoemde gedragingen moeten niet te snel toegeschreven worden aan de verstandelijke beperking.
- Goede kennis bij professionals van de typische gedragingen per leeftijdscategorie van de kinderen en jongeren met een beperking is van belang (Janssens e.a., 2010; Skarbek e.a., 2009).
- Een inschatting van de sociale en emotionele ontwikkelingsleeftijd van de kinderen met een beperking in combinatie met informatie over eventueel eerdere seksuele geweldservaringen kan helpen om het gedrag te plaatsen (Janssens e.a., 2010).

Stimulering melding en aangifte

- Veel gevallen van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met (L)VB worden niet gemeld.
- Mensen rondom de kinderen en jongeren met een (L)VB zouden deze kinderen en jongeren niet willen confronteren met moeizame juridische procedures, zeker niet wanneer de kans op veroordeling klein is.
- Wanneer er wel melding of aangifte wordt gedaan is het vaak zeer moeilijk om met zekerheid vast te stellen of er sprake is (geweest) van seksueel misbruik (Balogh e.a., 2001) en wordt de zaak (althans gebaseerd op internationaal onderzoek) vaak administratief afgehandeld in plaats van over te gaan tot strafrechtelijke vervolging (zie eventueel Sobsey, 1994).

- Het is daarom van belang om kinderen in interventieprogramma's aan te moedigen om open te zijn en te vertellen over welke misbruikervaring dan ook.

Communicatie, registratie en onderzoek

- Er zou meer coördinatie en communicatie moeten zijn tussen verschillende externe instanties zoals maatschappelijk werk, kinderbescherming, scholen, leerkrachten, ouders, medewerkers van sociale werkplaatsen, politie en behandelingscentra (Reiter e.a., 2007; Skarbek e.a., 2009).
- Systematische registratie van meldingen en hieruit volgend onderzoek is van belang, eventueel op landelijk niveau (Sullivan & Knutson, 2000; Reiter e.a., 2007).
- Onderzoek naar de effectiviteit van verschillende typen preventie-, interventie-, en behandelprogramma's op het gebied van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (verstandelijke) beperking is gewenst (Skarbek e.a., 2009).

Beleid en richtlijnen binnen instellingen

- De laatste jaren is er in Nederland steeds meer aandacht gekomen voor het beleid ten aanzien van seksueel misbruik binnen instellingen voor zorg aan kinderen en jongeren met een (L)VB (Spanjaard e.a., 2000).
- In de literatuur wordt aanbevolen dat beleid bestaat uit een (gedeelde) visie, aangevuld met concrete handelingsrichtlijnen, voorlichting en documentatie (Skarbek e.a., 2009). Instellingen zouden hierbij gebruik kunnen maken van de handreiking *Seksualiteit en seksueel misbruik* van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN; zie http://www.vgn.nl/artikel/7973). Het is de verantwoordelijkheid van de instelling zelf om dit beleid duidelijk en op structurele wijze te communiceren (Janssens e.a., 2010).
- Zeker bij kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking is het niet altijd eenvoudig om vast te stellen in hoeverre er in een bepaalde situatie sprake is geweest van dwang, maar overleg binnen instellingen over deze onduidelijkheden is van cruciaal belang en kan helpen om tot een meer open en gedeelde cultuur en beleid te komen.
- Een bewuste en algemeen gedeelde cultuur in de omgang met seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag is van belang (Spanjaard e.a., 2000).

Puntsgewijze samenvatting Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)

zie voor meer informatie Resultaten secties

Omvang meldingen

- Er werden per jaar gemiddeld eenendertig meldingen van SGOG/seksueel misbruik bij de IGZ en twaalf meldingen bij de IJZ gedaan over kinderen en jongeren met een (L)VB (als slachtoffer).

Aard meldingen

Type SGOG/seksueel misbruik in meldingen

Het merendeel van de meldingen SGOG/seksueel misbruik met kinderen en jongeren met een (L)VB als slachtoffer bij de Inspecties:

- betrof gevallen van geslachtsgemeenschap (penetratie; 47%). Gevallen van aanrakingen van de genitaliën kwamen op de tweede plaats.
- was gebaseerd op sterke vermoedens dat het SGOG/seksueel misbruik heeft plaatsgevonden (61%) en bij 15% van de gemelde gevallen was sprake van forensisch bewijs of een veroordeling.
- kwam aan het licht doordat de kinderen en jongeren er zelf over vertelden (67%) , meestal aan de groepsleiding of een hulpverlener.
- betrof situaties die ’s avonds (48%) of overdag (36%) hadden plaatsgevonden.
- betrof eenmalige (56%) gebeurtenissen, maar herhaaldelijke (44%) gebeurtenissen werden ook regelmatig gemeld.

Verschillen tussen de IGZ en IJZ-meldingen

- Bij de IJZ werden relatief meer gevallen van geslachtsgemeenschap gemeld dan bij de IGZ. Bij de IGZ werden minder ernstige gevallen van SGOG/seksueel misbruik (aanrakingen van de genitaliën; overige aanrakingen, SGOG gevallen waarbij geen sprake was van fysiek contact) relatief vaker gemeld dan bij de IJZ.
- Bij de IGZ kwamen de meeste SGOG/seksueel misbruik meldingen van medewerkers van instellingen (92%), bij de IJZ van gezinsvoogden (74%).

Kenmerken slachtoffers in meldingen

Het merendeel van de meldingen SGOG/seksueel misbruik met kinderen en jongeren met een (L)VB als slachtoffer bij de Inspecties:

- betrof een meisje als slachtoffer (72%).
- betrof een adolescent (leeftijd 12 t/m 17 jaar) als slachtoffer (66%) en hoe lager de leeftijd hoe minder meldingen over deze leeftijdsgroep. Adolescenten vormden de grootste slachtoffergroep bij alle afzonderlijke typen SGOG/seksueel misbruik.
- betrof een slachtoffer dat al eerder slachtoffer was geweest van een bepaalde vorm van misbruik (52%).

Kenmerken (vermoedelijke) pleger in meldingen

Het merendeel van de meldingen SGOG/seksueel misbruik met kinderen en jongeren met een (L)VB als slachtoffer bij de Inspecties:

- betrof een pleger van het mannelijke geslacht (94%).
- betrof groepsgenoten als plegers van het SGOG/seksueel misbruik (49%). Deze 'groepsgenoot plegers' waren meestal adolescenten (12 jaar en ouder). Daarnaast kwamen ook relatief veel ouders als plegers (15%) en kennissen van ouders (9%) voor als plegers.

- De frequentie van het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen vertoonde samenhang met het type (vermoedelijke) pleger (bij groepsgenoten als -vermoedelijke- plegers ging het bijvoorbeeld vaker om eenmalig SGOG/seksueel misbruik, terwijl bij ouders als –vermoedelijke- plegers het vaker om herhaaldelijk SGOG/seksueel misbruik ging in de meldingen).

Locatie in de meldingen

Het merendeel van alle meldingen van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB:

- betrof kinderen en jongeren die zorg ontvingen in residentiële zorginstellingen, en deze gevallen werden vaak gepleegd door groepsgenoten (58%). In geval van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren die ambulante zorg ontvingen waren ouders (47%) en kennissen van ouders (21%) relatief vaker de plegers van het SGOG/seksueel misbruik.

- vond plaats binnen de instelling (44%). Dit gold ook voor alle afzonderlijke typen van SGOG/seksueel misbruik.

Reacties in de meldingen

Uit de inspectiedossiers bleek dat:

- in 52% van de meldingdossiers werd genoemd dat er een 'risicotaxatie seksueel misbruik' bij het slachtoffer had plaatsgevonden. Bij 34% werd dit niet duidelijk op basis van het dossier.
- 32% van de meldingdossiers vermeldde dat het slachtoffer met een (L)VB begeleiding kreeg op het gebied van lichaamsbeleving; 27% van de dossiers vermeldde begeleiding op het gebied van weerbaarheid, 20% op het gebied van relaties en 17% kreeg volgens de dossiers begeleiding ter voorkoming van seksueel misbruik.
- in 38% van de meldingdossiers vermeld werd dat er door de Inspectie nadere vragen waren gesteld of nader onderzoek was verricht en in 18% van de dossiers werd beschreven dat de Inspectie een advies had gegeven.
- in 24% van de meldingdossiers werd genoemd dat er een lichamelijk onderzoek was verricht.
- in de meeste gevallen in de meldingdossiers geen melding werd gemaakt dat de zaak terecht was gekomen bij het Openbaar Ministerie (94%). Wel werd er vaker beschreven dat er aangifte (52%) of een melding (20%) was gedaan bij de politie.
- in de meeste meldingdossiers genoemd werd dat de ouders/voogd van het slachtoffer geïnformeerd waren.
- beide Inspecties elkaar in geval van één enkele zaak informeerden.

Vergelijking (L)VB meldingen (bij IJZ) en niet-VB meldingen (bij IJZ)

Belangrijkste overeenkomsten:

- bij beide groepen kinderen en jongeren (met een (L)VB en zonder een VB) werden gevallen van geslachtsgemeenschap het meest gemeld bij de IJZ.
- er waren geen significante verschillen in het percentage eenmalig SGOG/seksueel misbruik en het percentage herhaaldelijk SGOG/seksueel misbruik tussen de (L)VB-meldingen en de niet-VB meldingen.
- er waren geen significante verschillen in de meldingen in de leeftijd van de slachtoffer met een (L)VB en de slachtoffers zonder een VB.

- de groepsgenoten-plegers vormden in beide groepen meldingen (niet-VB en (L)VB) de grootste groep (vermoedelijke) plegers bij de IJZ-meldingen.

Belangrijkste verschillen:

- bij de IJZ werden over de kinderen en jongeren met een (L)VB percentueel gezien meer gevallen van geslachtsgemeenschap gemeld dan over de kinderen en jongeren zonder een VB.
- bij de IJZ werden over kinderen en jongeren zonder een VB relatief meer gevallen van aanrakingen van de genitaliën en van SGOG gevallen waarbij geen sprake was van fysiek contact gemeld dan over kinderen en jongeren met een (L)VB.
- de IJZ-meldingen over kinderen en jongeren zonder een VB betroffen bijna allemaal (96%) meldingen over kinderen en jongeren die residentiële hulpverlening ontvingen, terwijl er bij de IJZ-meldingen over kinderen en jongeren met een (L)VB ook gevallen werden gemeld inzake kinderen die ambulante hulpverlening (31%) ontvingen.
- de meeste van de IJZ-meldingen van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren zonder een VB vonden plaats binnen de instelling (61%), terwijl de meeste van de IJZ-meldingen van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen jongeren met een (L)VB plaatsvonden in het huis van de (pleeg)ouder (50%).

Puntsgewijze samenvatting Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen)

zie voor meer informatie Resultaten secties

Omvang

- Het bleek niet mogelijk op basis van de informatie van de medewerkers van de instellingen tot een verantwoorde schatting van de prevalentie van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een LVB binnen instellingen en de pleegzorg te komen.

Aard

- De door geïnterviewden als ernstig beschreven SGOG/seksueel misbruik incidenten betroffen voor ongeveer de helft incidenten tussen kinderen en jongeren onderling, zoals groepsgenoten of kinderen uit een gezin onderling. Bij eveneens ongeveer de helft was sprake van vermoeden van misbruik door volwassenen: ouders of andere familieleden, vrienden van ouders, medewerkers of vervoerders.
- De (vermoedelijke) plegers van de genoemde incidenten waren groepsgenoten, broers, ouders, vriend van ouders, medewerkers en vervoerder.
- Naast bovengenoemde incidenten waren er ook incidenten waarbij in een groep van meer dan twee cliënten seksuele activiteiten hadden plaatsgevonden zonder dat duidelijk werd wie precies slachtoffer of pleger was. Een van deze groepen bestond uit kinderen onder de twaalf jaar.
- In verschillende gevallen was de precieze toedracht van het SGOG/seksueel misbruik moeilijk te achterhalen, zowel bij gevallen tussen cliënten onderling als wanneer er vermoedens waren ten aanzien van een van de ouders.

Reacties

- Volgens de geïnterviewde medewerkers bestond in de meeste instellingen een protocol waarin beschreven stond hoe te handelen in het geval van (vermoedens van) seksueel misbruik.

- In een groot deel van de instellingen bleken diverse beleids- en praktijkdocumenten rond SGOG en seksueel misbruik te bestaan. Toch was er ook een aantal instellingen waar deze documenten niet voorhanden waren, of waarvan niet duidelijk was of de instelling de documenten voorhanden had. Met name richtlijnen ten aanzien van seksueel gedrag tussen kinderen en jongeren onderling ontbraken nogal eens.
- Bij de intake en bij zorg- en behandelingsplannen waren seksualiteit en seksuele ontwikkeling vaak een vast onderwerp van gesprek, maar bij teambesprekingen en werkoverleg stond het minder vaak expliciet en structureel op de agenda.
- Een aantal geïnterviewden achtte het noodzakelijk dat er aan medewerkers meer duidelijkheid geboden werd over wat er precies gemeld moest worden en hoe het formulier ingevuld moest worden. Daarbij werd ook gepleit voor contacten met andere instellingen en voor intervisiegroepen.
- Over de cultuur rond SGOG/seksueel misbruik binnen de instelling waren de medewerkers niet altijd onverdeeld positief (maar gemiddeld genomen wel).
- In de antwoorden op de vraag hoe men zou reageren op vijf voorgelegde praktijksituaties beschreven in vignetten bleek variatie op te treden. De oordelen van geïnterviewden over de noodzaak van melding bij de Inspectie op grond van gestandaardiseerde situaties bleken regelmatig sterk uiteen te lopen. Dat betekent dat er meer duidelijkheid noodzakelijk is over de gronden voor een melding.
- Met name bij de signalering van SGOG en seksueel misbruik bestond volgens de geïnterviewden ruimte voor verbetering.
- Gevallen van SGOG en seksueel misbruik die niet gemeld werden bij de Inspectie werden volgens 70% van de geïnterviewden wel intern geregistreerd, maar hiervoor bestond geen vastomlijnd format.
- De geïnterviewden rapporteerden verschillende belemmeringen bij het rapporteren over signalen van seksueel misbruik door een groepsgenoot of door een medewerker. Twijfels over de betrouwbaarheid van de verhalen van cliënten speelden hierbij (onder andere) een rol, alsmede loyaliteitsproblemen indien het een collega betrof.

- Om de kans op SGOG en seksueel misbruik te verkleinen is het volgens de geïnterviewden nodig :
    - het onderwerp structureel te agenderen
    - medewerkers deskundigheidsbevordering te bieden
    - meer tijd beschikbaar te stellen voor aandachtsfunctionarissen en andere medewerkers met taken op dit gebied
    - open gesprekken met cliënten en ouders te voeren over seksualiteit
    - structureel seksuele voorlichting, weerbaarheidstraining en goede behandeling na incidenten aan te bieden aan cliënten
    - met name in risicosituaties te werken met kleinere groepen, meer toezicht en eventueel buddy's aan te bieden voor kinderen en jongeren
    - meer samen te werken met andere instanties, maar ook binnen de instellingen
- Een laatste aanbeveling van de geïnterviewden in dit verband was de ontwikkeling van een onafhankelijk extern adviespunt voor advies bij twijfelgevallen en een landelijk protocol seksueel misbruik.

Referenties

Akbas, S., A. Turla, K. Karabekiroglu, O. Pazvantoglu, T. Keskin en O. Boke (2009). Characteristics of sexual abuse in a sample of turkish children with and without mental retardation, referred for legal appraisal of the psychological repercussions. *Sexuality and Disability, 27*: 205-213.

Baladerian, N. (1994). *Abuse and neglect of children with disabilities*. ARCH National Resource Center for Respite and Crisis Care Service Factsheet 36: 1-5.

Balogh, R., K. Bretherton, S. Whibley, T. Berney, S. Graham en P. Richold, e.a. (2001). Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*: 194-201.

Beail, N. en S. Warden (1995). Sexual abuse of adults with learning disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 39*: 382-387.

Berlo, W. van (1995). *Seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap. Een onderzoek naar de omvang, kenmerken en preventiemogelijkheden*. Utrecht: Nisso.

Berlo, W. van, S. de Haas, N. van Oosten, L. van Dijk, L. Brants, S. Tonnon, en O. Storms (2011). *Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking*. Utrecht: Rutgers WPF, MOVISIE.

Brown, H. en V. Turk (1992). Defining sexual abuse as it affects adults with learning disabilities. *Mental Handicap, 20*: 44-54.

Brown, H., J. Stein en V. Turk (1995). The sexual abuse of adults with learning disabilities: Report of a second two-year incidence survey. *Mental Handicap Research, 8*: 3-24.

Burgsteden, R. van, M. Heestermans en M. Swennen (2011). *Handreiking seksualiteit en seksueel misbruik*. Utrecht: VGN.

Caparulo, F. (1991). Identifying the developmentally disabled sex offenders. *Sexuality and Disability, 9*: 311-322.

Chamberlain, A., J. Rauh, A. Passer, M. McGrath en R. Burket (1984). Issues in fertility control for mentally retarded female adolescents. *Pediatrics, 73*: 445-450.

Deelstra, H.J., M.J. van der Molen, J.S.T. Niessen en A. Ponsioen (2001). Therapieën in LVG-instituten: De resultaten van een inventarisatie-ronde. *Ontwikkelingen Wetenschappelijk Onderzoek, 4*: 1-8.

Douma, J.C.H., P.M. Bergh en J. van den Hoekman (1998). *Verstandelijke handicap en seksueel misbruik*. Rotterdam: Lemniscaat.

Epps, K. (1994). Treating adolescent sex offenders in secure conditions: The experience at Glenthorne Centre. *Journal of Adolescence, 17*: 105-122.

Finkelhor, D. (1998). The Responses of Preadolescents and Adolescents in a National Victimization Survey. *Journal of Interpersonal Violence, 13*: 362–82.

Firth, H., R. Balogh, T. Berney, K. Bretherton, S. Graham en S. Whibley (2001). Psychopathology of sexual abuse in young people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*: 244-252.

Frans, E. en T. Franck (2010). *Vlaggensysteem. Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen/Apeldoorn: Sensoa/Garant.

Furey, E.M. (1994). Sexual abuse of adults with mental retardation: Who and where. *Mental Retardation, 32*: 173-180.

Furey, E.M., J.M. Granfield en O.C. Karan (1994). Sexual abuse and neglect of adults with mental retardation: A comparison of victim characteristics. *Behavioural Interventions, 9*: 75-86.

Gesell, S., S. Maris, W. van Berlo en P. van Haastrecht (2010). *Slapende honden wakker maken? Quickscan van het interventieaanbod ter bevordering van seksuele gezondheid van mensen met een beperking of chronische ziekte*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Gilby, R., L. Wolf en B. Goldberg (1989). Mentally retarded adolescent sex offenders. A survey and pilot study. *Canadian Journal of Psychiatry, 34*: 542-548.

Gomez, R. en P. Hazeldine (1996). Social information processing in mild mentally retarded children. *Research in Developmental Disabilities, 17*: 217-227.

Graham, F. (1996). *The Derwent series: Assessing risk in sexually abusive young people*. The Derwent Initiative, Newcastle upon Tyne.

Grijpma, G. en H.J.M. Spanjaard (1998). *Behandeling van jeugdige (licht verstandelijk gehandicapte) plegers van seksueel geweld. Werkboek met hulpmiddelen en werkvormen voor individuele en groepstherapie*(versie 1.0). Ermelo/Amsterdam/Duivendrecht: Groot-Emaus/Paedologisch Instituut.

Haaven, J., R. Little en D. Petre-Miller (1990). *Treating Intellectually Disabled Sex Offenders: A Modal Residential Programme*. Orwell, VT: The Safer Society Press.

Haavik, S.F. en K.A. Menninger (1981). *Sexuality law and the developmentally disabled person*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Halter, M., H. Brown en J. Stone (2007). *Sexual boundary violations by health professionals: An overview of the published empirical literature*. London: Council for Healthcare Regulatory Excellence (CHRE).

Hofstede, H. (1995). Hulpverlening aan seksueel misbruikte moeilijk lerende kinderen en jongeren. In: H. Baartman (ed.), *Op gebaande paden?* Utrecht: SWP.

Inspectie Jeugdzorg. (2007). *Melden van calamiteiten* (Informatiebrochure). Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.

Inspectie Jeugdzorg. (2011, november). *Leidraad melden van calamiteiten: Onderzoek door de Inspectie Jeugdzorg naar aanleiding van meldingen van calamiteiten*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.

Janssens, K., H. Felten en E. Frans (2010). Seksueel (grensoverschrijdend) gedrag: Balanceren tussen openheid en normen stellen. In: R. Groot, de, e.a. (eds.), *Grensoverschrijdend gedrag van pubers*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, 169-196.

Janssens, K., W. Schakenraad M. Lammers en L. Brants (2009). *Seks: waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijkonderwijs aan het woord*. Utrecht: MOVISIE.

Kenny, M. (2004). Teachers' attitude toward the knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect, 28*: 1311-1319.

Kramer, S., K. Janssens, L. Çinibulak en M. Cense (2007). *Over de grens. Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.

Kvam, M.H. (2000). Is sexual abuse of children with disabilities disclosed? A retrospective analysis of child disability and the likelihood of sexual abuse among those attending Norwegian hospitals. *Child Abuse and Neglect, 24*: 1073-1084.

Lalor, K. en R. McIverney (2010). Child sexual abuse, links to later sexual exploitation/high-risk sexual behaviour and prevention/treatment programs. *Trauma, Violence & Abuse, 11*: 159-177.

Lamers-Winkelman, F. en P.S. Sterkenburg (1996). *Seksualiteit en seksueel misbruik. Leemten in de kennis met betrekking tot mensen met een verstandelijke handicap*. Amsterdam: Bisschop Bekkers Instituut, Vrije Universiteit.

Lammers, M. en N. Houdijk (2005). *Een weerbaar kind – handreiking voor ouders van een kind met verstandelijke beperkingen over seksualiteit en weerbaarheid*. Utrecht: Federatie van Oudervereningingen.

Lane, S. (1991). Special offender populations. In: *Juvenile Sexual Offending: Causes, Consequences and Correction*. Lexington: Lexington Books, 299-307.

Leffert, J.S. en G.N. Siperstein (1996). Assessment of social-cognitive processes in children with mental retardation. *American Journal of Mental Retardation, 100*: 441-455.

Marchant, R. en M. Page (1992). Bridging the gap: Child protection work with children with multiple disabilities. *Child Abuse Review, 1*: 179–83.

Matson, J.L. en J.A. Sevin (1988). *Psychopathology in persons with mental retardation*. Oxford: Behaviour Intervention Specialists.

Moonen, X. en D. Verstegen (2006). LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving. Onderzoek & Praktijk. *Tijdschrift voor de LVG-zorg, 1*: 23-28.

Morano, J.P. (2001). Sexual abuse of the mentally retarded patient: Medical and legal analysis for the primary care physician. *Primary Care Companion Journal Clinical Psychiatry, 3*: 126-135.

Perlman, N. en K. Ericson (1992). Interviewing handicapped persons: The ability of developmentally handicapped individuals to accurately report on witnessed events. In: J. Casselman (ed.) *Law and Mental Health*. Leuven: International Academy of Law and Mental Health, 202-206.

Ras, M., I. Woittiez, H. van Kempen en K. Sadiraj (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Reiter, S., D.N. Bryen en I. Shachar (2007). Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse. *Journal of Intellectual Disabilities, 11*: 371-387.

Roos, I.J.W. en H.J.M. Spanjaard (1999). *Eindverslag van het project Preventie van seksueel grensoverschrijdend en gewelddadig gedrag van en tussen verstandelijk gehandicapte jongeren*. Ermelo: Groot-Emaus.

Schakenraad, W. en K. Janssens (2008). *Seksualiteit en grenzen. Wat maakt jongeren met een lichte verstandelijke beperking kwetsbaar, wat maakt hen weerbaar?* Utrecht: MOVISIE.

Showers, J., E. Farber, J. Joseph, L. Oshins en C. Johnson (1983). The sexual victimization of boys: a three year survey. *Health Values, 7*: 15-18.

Skarbek, D., K. Hahn en P. Parrish (2009). Stop sexual abuse in special education: An ecological model of prevention and intervention strategies for sexual abuse in special education. *Sexuality and Disability, 27*: 155-164.

Sobsey, D. (1994). *Violence and abuse in the lives of people with disabilities: The end of silent acceptance?* Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Sobsey, D. en T. Doe (1991). Patterns of sexual abuse and assault. *Sexuality and Disability, 9*: 243-259.

Spanjaard, H.J.M. en M.J.G. Haspels (1996a). *Jongeren en seksualiteit: Grenzen stellen en respecteren. Trainingsmap voor groepsleiders* (versie 1.0). Duivendrecht: Paedologisch Instituut.

Spanjaard, H.J.M. en M.J.G. Haspels (1996b). *Jongeren en seksualiteit: Grenzen stellen en respecteren. Handleiding voor trainers* (versie 1.0). Duivendrecht: Paedologisch Instituut.

Spanjaard, H., M. Haspels en I. Roos (2000). Grenzen stellen en respecteren: Onderzoek naar de effecten van programma-ontwikkeling omtrent seksualiteit. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten, 26*: 211–228.

Sullivan, P.M. en J.F. Knutson (1998). The association between child maltreatment and disabilities in a hospital-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect, 22*: 271-288.

Sullivan, P. M. en J.F. Knutson (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect, 24*: 1257-1273.

Tharinger, D., C.B. Horton en S. Millea (1990). Sexual abuse and exploitation of children and adults with mental retardation and other handicaps. *Child Abuse & Neglect, 14*: 301-312.

Timms, S. en A.J. Goreczny (2002). Adolescent sex offenders with mental retardation: Literature review and assessment considerations. *Aggression and Violent Behaviour, 7*: 1-19.

Turk, V. en H. Brown (1993). The sexual abuse of adults with learning disabilities: Results of a two-year incidence survey. *Mental Handicap Research, 6*: 193-216.

Verdugo, M.A. en B.G. Bermejo (1997). The mentally retarded person as a victim of maltreatment. *Aggression and Violent Behaviour, 2*: 143-165.

Vermeulen, T., M. Jansen en M. Feltzer (2007). LVG: een lichte verstandelijke handicap met zware gevolgen. Een onderzoek naar de problematiek van licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen. *Onderzoek en Praktijk, 5*: 4-14.

Verstegen, D. en X. Moonen (2010). Van debilitas mentis naar licht verstandelijke beperking. *Onderzoek en Praktijk, 8*: 8-16

Westcott, H. (1993). *Abuse of children and adults with disabilities*. London: NSPCC.

Wit, M. de, X. Moonen en J. Douma (2011). *Richtlijn effectieve interventies LVB*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.

Bijlage 1. Overzicht empirische studies (internationaal en nationaal); Deelstudie 1 (Literatuurstudie).

Auteurs	Jr	Titel	Onderzoeksvragen	Land	Steekproef	Methode	Omschrijving (verstandelijke) beperking	Omschrijving (seksueel) misbruik	Relevante resultaten en Opmerkingen
Sullivan & Knutson	00	Maltreatment and disabilities: a population-based epidemiological study	- om de prevalentie van misbruik en verwaarlozing vast te stellen in een populatie kinderen - om hierbij te kijken naar verschillende typen beperkingen en deze te relateren aan verschillende vormen van misbruik - om het effect van misbruik en verwaarlozing op schools presteren en aanwezigheid op school te bepalen.	VS, Nebraska	50278 kinderen op scholen in Nebraska (openbare/ OPS en aartsbisdom/ Archdiocese-scholen, incl. kinderen op deze scholen in speciale onderwijsprogramma's), leeftijd 0 – 21 (51% jongens; 49% meisjes).	Dossier-onderzoek	Verschillende groepen kinderen met beperkingen: kinderen die door een multidisciplinair team zijn aangemerkt als kinderen met autisme, gedragsstoornissen, doofheid-blindheid, hoor beperkingen, verstandelijke beperking, multiple beperkingen, orthopedische beperkingen, andere gezondheidsbeperkingen, traumatische hersenbeschadigingen of visuele beperkingen en daardoor behoefte hebben aan speciaal onderwijs en gerelateerde diensten (27,5% verstandelijk beperkt, *mental retardation*).	Type misbruik o.b.v. Interagency Task Force on Research Definitions of Maltreatment: Ernst misbruik o.b.v. Barnett, Manley, & Cicchetti, 1991.	- 9% prevalentie van misbruik bij kinderen zonder beperkingen 31% prevalentiecijfer voor kinderen met beperking (kinderen met beperkingen hebben een 3.4 zo grote kans om misbruikt te worden). - van de misbruikte kinderen had 25,3% een verstandelijke beperking. - een hoger percentage van de kinderen met een beperking was slachtoffer geweest van meerdere vormen van mishandeling (63%), vergeleken met de kinderen zonder beperking (55%). - kinderen met beperkingen hadden vaker te maken met meervoudige episodes van mishandeling (71%) dan met enkelvoudige voorvallen (29%) (resp. 61%; 39% in niet-beperkte groep). - van alle onderzochte typen mishandeling (verwaarlozing, fysiek misbruik, emotioneel misbruik) kwam seksueel misbruik het minst vaak voor - onder de mishandelde kinderen met beperkingen zijn meer meisjes dan jongens slachtoffer geweest van seksueel misbruik. - plegers buiten de familie waren vaker de plegers van seksueel misbruik dan van andere vormen van misbruik (47% van de gevallen). Het merendeel van de andere vormen van misbruik werd door directe familieleden gepleegd (82-92%). Bij seksueel misbruik werd 53% door familieleden misbruikt (40% directe gezin; 13% *extended* familie). Kortom: terwijl het bij verwaarlozing, fysiek en emotioneel misbruik in veruit de meeste gevallen gaat om directe familieleden als plegers (82-92%), is dit percentage directe gezinsleden plegers bij seksueel misbruik veel lager (40% direct gezinslid; 47% buiten de familie). - kinderen met beperkingen lieten een 3.14 zo hoog risico zien op seksueel misbruik als kinderen zonder beperkingen. - kinderen met een verstandelijke beperking (retardation) laten een 4x zo hoog risico op seksueel misbruik (3,7 – 3,8 x risico op andere vormen van misbruik) zien als kinderen zonder verstandelijke beperking. - kinderen met beperkingen worden op jongere leeftijd seksueel misbruikt (en andere vormen) (pre-school leeftijd; < 5 jr) => vroege interventie is nodig Echter, kinderen met een verstandelijke beperking lopen juist weer op hogere (> 5 jr) leeftijd risico. - in het algemeen (niet specifiek m.b.t. seksueel misbruik!): bij kinderen zonder beperking zijn meisjes vaker slachtoffer, terwijl onder kinderen met beperkingen, de jongens vaker slachtoffer zijn dan meisjes (alle typen misbruik tezamen). - de meeste kinderen worden slachtoffer van verschillende vormen van misbruik.

Auteurs	Jr	Titel	Onderzoeksvragen	Land	Steekproef	Methode	Omschrijving (verstandelijke) beperking	Omschrijving (seksueel) misbruik	Relevante resultaten en Opmerkingen
Balogh e.a.	01	Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability	- om het voorkomen te bestuderen van slachtofferschap en plegerschap van seksueel misbruik onder 43 intern verpleegde patiënten met VB (*intellectual disability*) tussen de 9 en 21 jaar, die zijn opgenomen op een psychiatrische afdeling over een periode van 5 jaar. – om de aard en ernst van het misbruik te onderzoeken in samenhang met leeftijd, geslacht en mate van beperking.	UK	43 kinderen en adolescenten die danwel als slachtoffer danwel als pleger betrokken waren bij seksueel misbruik (uit een totaal van 300 patiënten, opgenomen op een psychiatrische afdeling voor jongeren met een VB over 5 jaar).	Retrospectief gevalsbeschrijvingen review; klinische aantekeningen door teamleden zijn aangevuld met team groepsdiscussies o.l.v. onderzoeker; Verzorgend personeel met gedetailleerde klinische kennis van de patiënt scoorde de subjecten op de waarschijnlijkheid dat misbruik heeft plaatsgevonden m.b.v. een modificatie van Brown & Turk's (1992) classificatie (zie Box 2) variërend van (1) bewezen/zeer waarschijnlijk (2) waarschijnlijk (3) mogelijk (4) onzeker	-	Seksueel misbruik gedrag (o.b.v. Graham, 1996) kan verschillende elementen omvatten: - elke vorm van gedwongen seksueel contact - seksueel contact met een persoon die niet in staat is om toestemming te geven a.g.v. leeftijd, onvolwassenheid of verstand - het slachtoffer kan gedwongen, omgekocht of verleid zijn tot seksueel contact - leeftijdgeschikte seksuele exploratie of experimenteren wordt vervangen door dynamiek van angst, geheimhouding, verwarring, intimidatie en dominantie en/of - preoccupatie met seksuele issues.	- de prevalentie van misbruik of 'misbruik gedrag' (*abusive behaviour*) veranderede niet over de tijd (+/-14%). - in 21 gevallen was er sprake van alleen slachtofferschap. - in 6 gevallen (allen jongens) alleen plegerschap. - in 16 gevallen beide. - 50% van de slachtoffers zijn misbruikt door een gezins- of familielid (direct/uitgebreid), maar waarschijnlijk onderrapportage m.b.t. misbruik gepleegd door zorgend personeel. - 62% (meeste) van de slachtoffers waren adolescenten. - bijna alle slachtoffers waren misbruikt door een man. - er waren wel 5 meisjes die plegers waren (na eerst zelf slachtoffer te zijn geweest). - 11 van de 17 mannelijke plegers waren eerst slachtoffer geweest. - de meeste patiënten hadden een licht (44%) of matige (37%) VB en slechts 7% een ernstig beperking had (hoe zwaarder de beperking hoe meer moeilijkheden bij *disclosure* en waarschijnlijke onderrapportage). - De resultaten ondersteunen theorieën die sekseverschillen beschrijven in seksueel misbruik patronen (duidelijk meer slachtoffers van mannelijke plegers) en theorieën met een ontwikkelingsperspectief waarbij wordt gekeken naar de invloed van de adolescentie (plegerschap lijkt zich te ontwikkelen tijdens de adolescentie en dan kunnen seksespecifieke patronen zich ontwikkelen). - De resultaten illustreren een aantal goed gedocumenteerde gebieden van onzekerheid over de identificatie van seksueel misbruik onder kinderen en adolescenten met een VB. Opmerking: - methode en daardoor resultaten onduidelijk.

Auteurs	Jr	Titel	Onderzoeksvragen	Land	Steekproef	Methode	Omschrijving (V)B	Omschrijving (seksueel) misbruik	Relevante resultaten en Opmerkingen
Reiter, Bryen, & Shachar	07	Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse	Om een antwoord te vinden op de volgende vragen: a) Wat was de mate en het type misbruik bij leerlingen met verstandelijke en andere beperkingen op een speciaal onderwijs school in Israël, gerapporteerd door de leerlingen zelf? b) In welke mate was het gerapporteerde misbruik gelijk of verschillend van de ervaringen van leerlingen zonder beperkingen in dit gebied, woonachtig in vergelijkbare buurten?	Israel	100 leerlingen (50 zonder beperkingen en 50 met VB en andere beperkingen; leerlingen met licht verstandelijke beperkingen en andere ontwikkelings beperkingen zoals emotionele stoornissen, leer beperkingen en gedragsproblemen; lage SES).	De leerlingen vulden de 'Ending the Silence' vragenlijst in.	Geen specifiek onderscheid in VB.	Seksueel misbruik = ongewenst seksuele aanraking, gedwongen iemand seksueel aan te raken. Onderscheid in: (1) seksueel misbruik (2) ongewenst seksueel aanraken (3) gedwongen om iemand seksueel aan te raken tegen hun wil.	- Leerlingen met verstandelijke en andere beperkingen waren vaker slachtoffer van seksueel *harassment* (40% van de hele groep jongeren met een beperking) dan hun leeftijdgenoten zonder beperkingen (16%), m.n. meisjes in beide groepen. - Het meeste misbruik vond plaats binnen de directe sociale omgeving van het slachtoffer en was herhaaldelijk van aard. - De meeste meisjes met beperkingen waren seksueel *harassed* door bekende dienstverleners (school buschauffeur) (59%), slechts 3 beperkte jongens rapporteerden seksuele *harassment* door een familielid, dienstverlener en vreemde. - zowel ongewenste seksuele aanrakingen als gedwongen worden iemand seksueel aan te raken kwam significant vaker voor bij leerlingen met beperkingen (resp. bij 38%; 14%) dan bij niet beperkte leerlingen (resp. bij 18%; 4%). - De meisjes met beperkingen werden meestal seksueel aangeraakt door degenen om hen heen: vrienden, dienstverleners en andere bekenden (niet beperkte meisjes meer door vrienden). - onder leerlingen met beperkingen werd geen misbruik op school gepleegd. Het meeste misbruik en seksuele aanrakingen vond plaats in de buurt (o.a. in de speciale schoolbus). - de leerlingen zonder beperkingen die gedwongen waren om iemand seksueel aan te raken waren allemaal gedwongen door een leeftijdgenoot, terwijl leerlingen met beperkingen ook door bekende volwassenen en door dienstverleners waren gedwongen. - van de leerlingen met beperkingen rapporteerde een hoger percentage herhaaldelijk seksueel 'harassment' (82%) en ongewenste seksuele aanrakingen (50%) te hebben ervaren dan bij de leerlingen zonder beperkingen (resp. 57%; 29%). - een hoger percentage van de leerlingen met beperkingen rapporteerde emotionele problemen als gevolg van het misbruik. - Leerlingen met beperkingen vertelden hun familie (67%) en professionals (33%) over het misbruik; leerlingen zonder beperkingen hun vrienden (67%) en familieleden (33%). - De meeste plegers waren bekenden van het slachtoffer en de meeste overtredingen vonden plaats in de directe omgeving, thuis, op het werk en in de auto, bus of ander speciaal vervoer. Opmerking: - geen onderscheid in specifieke typen beperking, dus minder relevant.

Auteurs	Jr	Titel	Onderzoeksvragen	Land	Steekproef	Methode	Omschrijving (verstandelijke) beperking	Omschrijving (seksueel) misbruik	Relevante resultaten en Opmerkingen
Akbas e.a.	09	Characteristics of sexual abuse in a sample of Turkish children with and without mental retardation, refereed for legal appraisal for the psychological repercussions	1) om de differentiële kenmerken in termen van seksueel misbruik geschiedenis en psychiatrische consequenties te onderzoeken tussen kinderen met VB (MR) en normaal groeiende seksueel misbruikte kinderen, gematched op leeftijd en geslacht.	Turkije	20 van 122 kinderen die slachtoffer waren geweest van seksueel misbruik (6-16 jaar) en waren door verwezen naar een kliniek voor psychiatrische evaluatie Controlegroep: 20 kinderen met een WISC-R score van hoger dan 85. Van de 20 VB kinderen waren 12 kinderen mild MR en 8 moderate MR.	Alle kinderen werden door een kind-psychiatrische specialist onderzocht en relevante variabelen werden vastgesteld (ouder interview, fysieke onderzoeken, WISC-R).	WISC-R - gemiddeld IQ = >84 - borderline IQ = 71-84 - mild retardation = 51-70 - moderate retardation = 35-50	Seksueel misbruik omvatte: anale penetratie, anaal wrijven (naakt), anale penetratie door een object, vaginale penetratie, vaginaal wrijven (naakt), strelen van de genitaliën, kussen, strelen van het lichaam, de penis laten strelen, de penis in de mond van het kind stoppen, vaginaal wrijven (aangekleed), dwingen om porno-scene te kijken, multiple vormen.	- Alleen het percentage van vaginale penetratie was hoger in de MR groep (50%) dan in de controlegroep (15%). - meerderheid van de kinderen in beide groepen waren misbruikt door een bekend persoon die de kinderen vertrouwden. - in de MR groep was de pleger vaker een direct gezins- of familielid dan in de controlegroep. - alle slachtoffers waren bedreigd door de pleger en een derde kreeg cadeaus. - kinderen in de MR groep waren ernstiger misbruikt (meer vaginale penetratie) en meer door directe familieleden dan controlegroep kinderen. - kinderen in de MR groep hadden meer positieve tekenen tijdens het anale-vaginale onderzoek dan kinderen in de controlegroep. - kinderen in de MR groep werden op gewelddadiger manieren misbruikt dan kinderen in de controlegroep.

Auteurs	Jr	Titel	Onderzoeksvragen	Land	Steekproef	Methode	Omschrijving (verstandelijke) beperking	Omschrijving (seksueel) misbruik	Relevante resultaten en Opmerkingen
Spanjaard, Haspels, & Roos	00	Grenzen stellen en respecteren: Onderzoek naar de effecten van programma-ontwikkeling omtrent seksualiteit	Om te achterhalen: - in hoeverre groepsleiders de aangereikte kennis, houding en vaardigheden na de training (beter) beheersten - in hoeverre de groepsleiders structureel aandacht besteedden aan seksualiteit/preventie van seksueel geweld en de geleerde technieken en aangereikte middelen gebruikten - of de jongeren veranderd waren in hun kennis en attitude m.b.t. seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend en gewelddadig gedrag - of de jongeren meer vaardigheden beheersten omtrent adequaat seksueel toenaderingsgedrag en ter voorkoming van seksueel grensoverschrijdend en gewelddadig gedrag - of de jongeren minder vaak overgingen tot seksueel grensoverschrijdend en gewelddadig gedrag.	Nederland	20 jongens en 22 meisjes (14-19 jr).	Vragenlijsten (LDG, CBCL, CLS, SKAVE, KHVS, PAS, VGSS; Zie tabel in bron).	Het merendeel van de jongeren heeft een IQ lager dan 80.	Seksueel geweld, seksueel misbruik, plegerervaringen (in de bron worden geen concrete definities gegeven).	- Volgens de groepsleiders was 4% van de jongens en 36% van de meisjes slachtoffer geweest van seksueel geweld. - Volgens de jongeren zelf was 26% van de jongens en 65% van de meisjes slachtoffer geweest van seksueel geweld. - Volgens de groepsleiders had 9% van de jongens en meisjes ervaring als pleger. - Volgens de jongeren zelf had 13% van de jongens ervaring als pleger en 0% van de meisjes. - Meisjes in de OBC rapporteerden meer misbruikervaringen dan meisjes in een steekproef uit het voorgezet speciaal onderwijs (geen verschillen bij de jongens).

Auteurs	Jr	Titel	Onderzoeksvragen	Land	Steekproef	Methode	Omschrijving (verstandelijke) beperking	Omschrijving (seksueel) misbruik	Relevante resultaten en Opmerkingen
Deelstra, Van der Molen, Niessen, & Ponsioen	01	Therapieën in LVG-instituten: de resultaten van een inventarisatie-ronde	- om de stand van zaken in LVG-therapieland anno mei 2000 weer te geven. - om te achterhalen of bepaalde indicaties of problemen specifiek naar bepaalde therapievormen verwijzen.	Nederland	35 aan LVG-instituten verbonden therapeuten (gekwalificeerd volgens het CONO).	Vragenlijst	n.v.t.	n.v.t.	- De meest voorkomende indicaties of problemen waarvoor jongeren in therapie komen zijn achtereenvolgens: slachtoffer seksueel misbruik, angsten en emotionele problemen, identiteitsproblemen en problemen met agressieregulatie. - Ook behandelcoördinatoren blijken slachtoffers van seksueel misbruik en emotionele problematiek aan te geven als indicatie of problemen waar zij het mest therapie voor aanvragen. - Wanneer de voorkomende indicatie- of probleemgebieden worden geclusterd blijkt seksuele problematiek het meest voor te komen.

Bijlage 2. Vignetten Deelstudie 3 (Interviews medewerkers instellingen).

Praktijksituatie 1
Cliënt Arnold (jongen, 11 jaar) vertelt aan groepsleidster Brenda dat een collega groepsleider Frank tijdens de avonddienst naar zijn kamer komt. Frank betast Arnold onprettig en zegt 'dingen die niet netjes zijn'. Er wordt in het bijzijn van de betreffende groepsleider Frank in het team over gesproken. Afgesproken wordt om Arnold goed te begeleiden met betrekking tot zijn seksualiteit en goed op eventuele signalen te letten. Niet veel later vertelt Arnold weer over een vergelijkbare ervaring aan een medegroepsgenote, die dit weer aan groepsleidster Brenda doorvertelt. Het verhaal van Arnold is nu wel anders: een andere medewerker zou hem hebben gevraagd zich uit te kleden. De medewerker zou naar hem hebben gekeken en gezegd hebben hoe mooi hij was zonder kleren. Arnold vertelt dat hij het niet prettig vond, maar dat hij niets durfde te zeggen. Groepsbegeleidster Brenda aarzelt of zij nu moeten geloven wat Arnold verteld heeft. De informatie is wisselend en inconsistent. Het was groepsbegeleidster Brenda echter al eerder opgevallen dat Arnold wat onrustig en onzeker over kwam. Zou er nu toch iets aan de hand zijn?

Praktijksituatie 2
Twee cliënten Marissa van 16 jaar en Tom van 17 jaar zijn al een tijdje erg hecht met elkaar. In de huiskamer hangen zij vaak tegen elkaar aan, zij zeggen dat zij later met elkaar gaan trouwen. De regels binnen de instelling zijn duidelijk: geen relaties op de groep, 's avonds worden de kamers gecontroleerd omdat jongeren niet bij elkaar op de kamer mogen verblijven. Medewerkers vermoeden wel dat er tussen de beide cliënten sprake is van seksueel experimenteergedrag, maar weten niet hoe ver dat gaat. De laatste tijd maken ze zich zorgen om Marissa. Zij lijkt meer afstand te nemen van Tom, maar is daarin wat halfslachtig. Marissa vertelt ook slecht te slapen en duwt mensen die dicht in de buurt komen weg. De medewerkers vragen zich af of er iets vervelends is gebeurd in de relatie tussen beiden.

Praktijksituatie 3
Miranda (13 jaar) gaat op schooldagen met een taxibusje vanuit de instelling naar school. De rit duurt inclusief het ophalen of wegbrengen van andere leerlingen ongeveer drie kwartier. De chauffeur is altijd erg zorgzaam ten aanzien van de leerlingen. Op een zondag belt de vader van Miranda met de mededeling dat zij hem verteld heeft dat de chauffeur haar een pornoboekje in de bus heeft laten zien. Miranda was de laatste leerling in het busje. De chauffeur had het Miranda gegeven omdat zij zich anders misschien zou vervelen. Toen Miranda uitstapte heeft de chauffeur het boekje weer meegenomen. De vader eist dat er aangifte gedaan wordt van dit voorval.

Praktijksituatie 4
De pleegmoeder van de 9-jarige Davina heeft sinds een tijdje een nieuwe vriend, die bij haar in woont. Davina gaat in de weekenden regelmatig naar haar pleegmoeder. Sinds 3 weken plast Davina 's nachts wanneer zij doordeweeks binnen de instelling slaapt weer in haar bed en laat seksueel uitdagend gedrag zien. De vriend van de pleegmoeder komt ook wel eens alleen op bezoek bij Davina in de instelling. Groepsleidsters zagen dat hij afscheid nam van Davina op een manier die niet past bij een 9-jarige. De groepsleiding vraagt zich af of er iets aan de hand is.

Praktijksituatie 5

De 16-jarige Priscilla woont in een pleeggezin en gaat overdag naar haar werk in de sociale werkplaats. Zij reist zelfstandig met het openbaar vervoer. In de sociale werkplaats heeft zij een vriendje – Mitchon – gekregen. Hij komt weleens bij Priscilla thuis op bezoek. Mitchon woont nog bij zijn ouders thuis, en Priscilla gaat daar ook wel eens op bezoek. Als de pleegmoeder Priscilla daar op een avond komt ophalen, is Priscilla erg overstuur. Thuis komt het verhaal er uit. Mitchon heeft, toen zij die avond op zijn kamer naar muziek luisterden, ongewenst seksueel contact met Priscilla gehad. Zij heeft zich verzet, maar Mitchon ging toch door. De pleegmoeder belt de voogdij-instelling om te vragen wat zij moet doen.

Bijlage 3. Conclusies per deelstudie

In deze bijlage worden per deelstudie de conclusies besproken en ingegaan op de observaties naar aanleiding van de verzameling en analyse van het onderzoeksmateriaal en de bestudering van de resultaten. In de eerste plaats zal worden ingegaan op de conclusies van deelstudie 1, de literatuurreview, vervolgens op deelstudie 2 (op basis van de meldingen bij de Inspectie Jeugdzorg en Inspectie Gezondheidszorg) en ten slotte op deelstudie 3, de interviews met de medewerkers in de instellingen.

Conclusies Deelstudie 1 (Literatuurstudie)

Definiëring en operationalisering

In de eerste plaats willen wij aangeven dat het niet eenvoudig is om algemene conclusies te trekken op basis van de literatuur over seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (verstandelijke) beperking (die onder verantwoordelijkheid van de overheid in zorginstellingen of in pleeggezinnen geplaatst zijn). Dit komt voort uit allerlei verschillen tussen de diverse studies, waardoor vergelijking en het samenvoegen van resultaten gecompliceerd is. Bij het samenvoegen moet bijvoorbeeld rekening gehouden worden met mogelijke verschillen in 1) type onderzoeksgroep (bijvoorbeeld: ziekenhuissteekproef, schoolgaande steekproef, residentiële instellingsteekproef, behandelingscentrumsteekproef), 2) de informanten die zijn gebruikt (bijvoorbeeld: verzorgers, dossiergegevens, zelf-rapportages, leraren, artsen, ouders), 3) verschillen in de gehanteerde termen en bijbehorende definities (bijvoorbeeld: seksueel misbruik, seksueel grensoverschrijdend gedrag, aanranding, seksueel geweld, sexual abuse, sexual abusive behaviour, sexual assault, sexual harassment, sexual maltreatment, sexual victimization) 4) de specificiteit van de beperking (LVB, VB, kinderen met een verstandelijke beperking en andere beperkingen), 5) de specificiteit van de leeftijdsgroep (kinderen, jongeren, specifieke leeftijdsgroepen) en 6) de manier waarop de beperking is vastgesteld (bijvoorbeeld verschillende IQ-tests, klinisch oordeel, dossiergegevens). Daarnaast moet soms nog rekening worden gehouden met het land waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden (Verenigde Staten, Groot Brittannië, Israël, Turkije, Nederland) en de daar geldende juridische en hulpverleningsprocedures. Ondanks deze verschillen is er na analyse van de geselecteerde publicaties toch een algeheel beeld naar voren gekomen over wat er in internationaal en nationaal onderzoek gezegd wordt over de omvang en aard van het seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, maar ook over de reacties op het misbruik. Hieronder zal telkens per onderzoeksvraag een korte algemene conclusie worden gegeven op basis van de geselecteerde publicaties. Voor meer specifieke informatie wordt verwezen naar de Resultaten Deelstudie 1 paragraaf en de bijlage met de uitgebreide beschrijvingen van de literatuurbronnen en studies.

Omvang

Ondanks de verschillen in opzet van de verscheidene studies op het gebied van seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking laat de geraadpleegde literatuur zien dat deze groep kwetsbaar is en een hoger dan gemiddeld risico loopt op seksueel misbruik. De percentages van seksueel misbruik bij deze groep die in de literatuur worden genoemd lopen uiteen van 14% tot 65% van het totaal aantal kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking. De hogere percentages komen veelal voort uit zelfrapportagestudies. Zo vonden Spanjaard e.a. (2000) dat 26% van de jongens met een licht verstandelijke beperking en 65% van de meisjes met een licht verstandelijke beperking zelf rapporteerde slachtoffer te zijn geweest van seksueel geweld. Ter vergelijking, Van Berlo en collega's (2011) vonden dat bij *volwassen* mensen met een verstandelijke beperking 61% van de vrouwen en 23% van de mannen ooit seksueel geweld (variërend van op een kwetsende manier aangeraakt zijn tot verkrachting) had meegemaakt. Verder beschrijven Sullivan en

Knutson (2000) dat kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking een vier keer groter risico lopen op seksueel misbruik dan kinderen en jongeren zonder verstandelijke beperking. Ook komt uit de literatuur naar voren dat van alle groepen kinderen en jongeren met beperkingen de groep met een *verstandelijke beperking* de hoogste risico's lijkt te lopen op seksueel misbruik. Verder wordt gesteld dat het bij deze groep vaker om ernstigere en meer herhaaldelijke vormen van seksueel misbruik gaat.

Kenmerken van slachtoffers en plegers

In de paragraaf over de kenmerken van de slachtoffers worden de oorzaken van de verhoogde kwetsbaarheid beschreven. In het algemeen hebben wij gesteld dat de groep kinderen en jongeren met een (L)VB kwetsbaar is door afhankelijkheid, machtsverschillen, beperkt inzicht en emotionele en sociale vaardigheden, beperkte kennis en een seksuele ontwikkeling die niet in de pas loopt met cognitieve en emotionele ontwikkeling. Daarnaast is erbij willen horen van belang, gebrek aan weerbaarheid en assertiviteit, onzekerheid, en onduidelijke grenzen tussen functioneel en affectief lichamelijk contact. Tenslotte komt het misbruik minder snel aan het licht, bestaat er bij externe instanties minder vertrouwen in meldingen en getuigenissen van kinderen en jongeren met (L)VB, wat de kwetsbaarheid van deze groep verder vergroot.

Daarnaast zijn er aanwijzingen in de literatuur te vinden dat kinderen en jongeren in residentiële instellingen een groter risico lopen dan kinderen en jongeren buiten residentiële instellingen. Verder is het zo dat de meeste plegers van het mannelijke geslacht zijn en vertrouwenspersonen of bekenden van het slachtoffer zijn (deze bevinding geldt overigens niet specifiek voor de groep kinderen en jongeren met een LVB). Het meeste misbruik zou ook plaatsvinden in de directe omgeving of nabije buurt van het slachtoffer (NB: op basis van één bron) en de meeste plegers van het seksueel misbruik zouden zich binnen het directe (pleeg)gezin of de familie bevinden (evenals bij de groep kinderen en jongeren zonder een LVB). Daarnaast wordt een aanzienlijk deel van het misbruik gepleegd door groepsgenoten of anderen met een verstandelijke beperking. De zogenaamde 'cyclus van misbruik' speelt hierbij een rol. Andere typen plegers worden ook genoemd, variërend van chauffeurs tot coaches.

Via voorlichting en trainingen voor de jeugdigen is er iets te doen aan de kwetsbaarheid van de groep kinderen en jongeren met een (L)VB, al moet hierbij rekening worden gehouden met de beperkte leerbaarheid bij deze groep, en hun problemen om het geleerde naar andere situaties te kunnen generaliseren, evenals andere kenmerken die vragen om een speciale benadering. Er zou dan ook nog meer geïnvesteerd kunnen worden in de ontwikkeling van trainingen, speciaal gericht op het voorkomen van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB (al dan niet verblijvend in residentiële instellingen; en zowel gericht op slachtoffers als plegers), bijvoorbeeld seksuele voorlichting, weerbaarheidstrainingen, omgaan met misbruikervaringen (zie ook volgende paragraaf). Het bespreekbaar maken van het onderwerp en ervoor zorgen dat het uit de geheime en 'stiekeme' sfeer wordt gehaald kan ook helpen in de preventie en interventie.

Maar in de eerste plaats moet men zich richten op de organisaties. Vanuit de stelling dat deze een veilige plaats moeten kunnen bieden aan kinderen en jongeren (al dan niet met een verstandelijke beperking) moet er enerzijds veel aandacht zijn voor hun veiligheid en voor signalering van potentieel onveilige situaties en anderzijds moet er geïnvesteerd worden in adequate hulpverlening, waarbij preventie van seksueel misbruik voorop zou moeten staan. Daarnaast zou men zich moeten richten op de kinderen en jongeren zelf, door goede voorlichting op maat, weerbaarheidstrainingen en het zoveel als mogelijk wegnemen van iedere barrière dan ook die er voor zorgt dat kinderen en jongeren niet vrij over ervaren ongewenst gedrag kunnen spreken. Hierbij is het gewenst om het hele netwerk rondom de

kinderen en jongeren zoveel mogelijk te betrekken. Daarbij kan gebruikgemaakt worden van aandachtsfunctionarissen op het gebied van seksualiteit maar ook van vertrouwensfunctionarissen voor kinderen en jongeren enerzijds en voor medewerkers anderzijds.

Preventie en interventie

Programma's ter preventie van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking richten zich op versterking van zelfbescherming- en weerbaarheidsvaardigheden (het herkennen van bepaalde situaties en zelfverdediging). Seksuele begeleiding van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking en het stellen van bepaalde leefregels op het gebied van seksualiteit zijn hierbij van belang. Professionals zouden in hun opleidingen en in bijscholing ook meer opgeleid moeten worden in het geven van dergelijke begeleiding en trainingen, in seksuele ethiek, maar ook in het herkennen van signalen van seksueel misbruik (zie voor alle fysieke en gedragsmatige indicatoren de resultatenparagraaf).

Verder moet in het algemeen bij interventies voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking veel gewerkt worden met concrete 'doe' situaties, kleine stappen, veel herhaling en aandacht voor het toepassen van het geleerde in andere situaties. Dit alles dient in een ondersteunende, stimulerende en gestructureerde context plaats te vinden.

Een ander belangrijk aandachtspunt is het melden van het (vermoeden) van seksueel misbruik. In veel gevallen van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking wordt niet gemeld (door de slachtoffers zelf, maar ook niet door ouders en hulpverleners) en wanneer er wel gemeld wordt, blijkt het heel lastig om te bewijzen dat het seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. Een en ander hangt samen met de specifieke kennis die vereist is om kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking te verhoren en soms met een gebrek aan vertrouwen in getuigenissen van deze groep kinderen en jongeren bij politie en justitie. Wanneer het onderzoek naar het misbruik onzorgvuldig gebeurt vergroot dit de kans dat daders niet veroordeeld worden en, in geval van veroordeling, vergroot dit de kans op lagere straffen dan bij veroordelingen in zaken met slachtoffers zonder beperkingen. Hierop moet zowel bij politie en justitie geïnvesteerd worden als bij instellingen waar met inzet van specifieke programma's en kinderen en jongeren aangemoedigd zouden moeten worden om over hun misbruik te vertellen. Er zouden tussen politie en gehandicapten- en jeugdzorgorganisaties bindende afspraken gemaakt moeten worden over het horen en verhoren van kinderen en jongeren die aangeven slachtoffer te zijn van seksueel geweld. Op grond van afwegingen van goed hulpverlenerschap gaan hulpverleners namelijk nogal eens op een dusdanig beïnvloedende manier in gesprek met deze kinderen en jongeren dat dit een negatieve uitwerking heeft op het werk van politie en justitie (in casu waarheidsvinding). Idealiter zouden betrokken instanties daarbij meer moeten samenwerken, informatie moeten uitwisselen en de meldingen en aangifteprocedures zouden daarbij beter geregistreerd moeten worden (liefst ook op nationaal niveau).

Veel aandacht is er ten slotte nodig voor het beleid binnen instellingen. Beleid zou volgens Skarbek en collega's (2009) moeten bestaan uit een (gedeelde) visie, aangevuld met concrete handelingsrichtlijnen, voorlichting en documentatie. Het is verder de verantwoordelijkheid van de instelling zelf om dit beleid duidelijk met alle betrokkenen te bespreken.

Toekomstig onderzoek
Graag willen we aandacht besteden aan de suggesties die wij mede op basis van de literatuur zouden willen doen ten aanzien van onderzoek, met als doel betere preventie en gerichtere interventies (reacties op) wanneer er sprake is van seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking.

In de eerste plaats zijn er zoals beschreven in de wetenschappelijke literatuur aanwijzingen gevonden voor een vergrote kwetsbaarheid voor seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een licht verstandelijke beperking die geplaatst zijn in residentiële voorzieningen. Onderzoek naar verschillende risico's afhankelijk van de omgevingscontext, en naar de achterliggende oorzaken voor deze mogelijk vergrote risico's is van belang voor preventie van seksueel misbruik. Vragen als: '*Waarom* bestaat er binnen residentiële instellingen een groter risico op seksueel misbruik?' en 'Zijn er concrete maatregelen te nemen om de risico's binnen residentiële instellingen te verkleinen (en zo ja, welke)?' kunnen hierbij leidend zijn.

In de tweede plaats is er nog weinig onderzoek gedaan naar de seksuele ontwikkeling en het seksuele gedrag van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking. Met name bij deze groep is het moeilijk om gedrag dat wij rekenen tot de categorie misbruik te onderscheiden van gedrag dat hoort bij spel en experimenteren (Balogh e.a., 2001) en meer informatie op dit gebied kan gebruikt worden voor een juiste afbakening van gedrag en adequate professionele beïnvloeding ter zake.

In de derde plaats is er een gebrek aan onderzoek naar de effectiviteit van verschillende preventieve en curatieve interventieprogramma's, specifiek gericht op de groep kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, zowel wat betreft slachtoffers als plegers.

In de vierde plaats is de informatie die uit de studies naar voren komt vaak vrij kwantitatief. Onderzoek dat meer kwalitatief van aard is kan meer verdiepende informatie geven over bijvoorbeeld de situaties van het misbruik zelf, over wat er gebeurd is, over hoe het misbruik begonnen is en verder is opgebouwd, over hoe kinderen en jongeren onder druk zijn gezet of verleid zijn, oftewel, over hoe het misbruik heeft kunnen plaatsvinden. Deze beschrijvingen kunnen inzicht verschaffen in hoe het seksuele misbruik bij kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking in de toekomst beter voorkomen kan worden.

Ten slotte is er in het algemeen, gezien de vergrote kwetsbaarheid van deze groep, ook meer gedegen, grootschaliger kwantitatief onderzoek nodig naar (zowel het *voor*komen en voor*komen* van) seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB. Hierbij zou gebruik moeten worden gemaakt van meer geavanceerde onderzoeksopzetten en analysemethoden. Op die manier kan de kennis over seksueel misbruik bij de kwetsbaarste groepen verder vergroot worden.

Conclusies Deelstudie 2 (Inspectiemeldingen)
De resultaten van deelstudie 2 geven antwoorden op verschillende vragen die de commissie-Samson stelt in de startnotitie van het onderzoek. Aan de hand van deze vragen worden hieronder enkele conclusies getrokken.[15]

Vraag 1: Van welke vormen van SGOG/seksueel misbruik is er sprake bij de groep kinderen en jongeren met een (L)VB?
De gevallen van SGOG/seksueel misbruik die gemeld werden bij de Inspecties variëren van zeer lichte voorvallen (waarbij geen sprake was van fysiek contact) tot zeer ernstige vormen

[15] Gezien de aard van de meldingen bij de Inspecties is bij de vragen de term seksueel misbruik telkens vervangen door SGOG (seksueel grensoverschrijdend gedrag)/seksueel misbruik.

van SGOG/seksueel misbruik (waarbij sprake was van geslachtsgemeenschap). De gevallen van geslachtsgemeenschap werden het meest gemeld, 47% van alle meldingen bij beide Inspecties betroffen gevallen van geslachtsgemeenschap. Ook gevallen van aanrakingen van de genitaliën (inclusief orale seks) werden relatief vaak gemeld bij de Inspecties (30% van de gevallen). De lichtere gevallen, aanrakingen (niet van de genitaliën) en gevallen zonder fysiek contact, werden minder vaak gemeld. Bij de IJZ werden overigens relatief meer gevallen van geslachtsgemeenschap gemeld, terwijl bij de IGZ bijvoorbeeld ook relatief veel gevallen van aanrakingen van de genitaliën werden gemeld.

Vraag 2: Wat kan gezegd worden over de frequentie, tijdstip en plaats van SGOG/seksueel misbruik?
Van alle meldingen ging het in 56% om eenmalige situaties en in 44% om herhaaldelijke situaties van SGOG/seksueel misbruik. De resultaten laten echter zien dat de frequentie van het SGOG/seksueel misbruik samenhing met het type pleger. Zo kwamen de gevallen van SGOG/seksueel misbruik gepleegd door groepsgenoten vaker eenmalig voor, terwijl gevallen van SGOG/seksueel misbruik gepleegd door ouders vaker herhaaldelijk voorkwamen.

Verder hadden de gemelde situaties zich in het merendeel van de gevallen ’s avonds (48%) voorgedaan of overdag (36%) (minder vaak ’s nachts).

De meldingen bij beide Inspecties verwezen meestal naar SGOG/seksueel misbruik dat binnen de zorginstelling (44%) of in het huis van de (pleeg)ouder (25%) had plaatsgevonden.

Vraag 3: Is er geweld gebruikt?
In een groot aantal meldingsformulieren werd niet vermeld of er al dan niet van fysiek (87% onbekend) of verbaal (84% onbekend) geweld sprake was geweest ten tijde van het SGOG/seksueel misbruik. Hiervan bleek in respectievelijk zestien (13%) en negentien gevallen (15%) duidelijk sprake te zijn geweest op basis van de Inspectiedossiers. Deze aantallen waren te klein om nadere analyses (bijvoorbeeld per type SGOG/seksueel misbruik of type pleger) te verrichten.

Vraag 4: Welke informatie is er over de pleger bekend?
De (vermoedelijke) plegers in de meldingen van SGOG/seksueel misbruik waren in bijna alle gevallen (94%) van het mannelijk geslacht. Verder is opvallend dat het in de meldingen om relatief veel groepsgenoten als (vermoedelijke) plegers ging (drieënzestig van de honderdachtentwintig gevallen; zijnde 49%). Deze plegergroep bleek in de inspectiemeldingen ook bij alle afzonderlijke typen SGOG/seksueel misbruik verantwoordelijk voor het grootste percentage van de gemelde SGOG/seksueel-misbruikgevallen. Dat wil zeggen, bij 58% van de gevallen van geslachtsgemeenschap, 63% van de gevallen van aanrakingen van de genitaliën (inclusief orale seks), 80% van de gevallen van overige aanrakingen en 42% van de SGOG-gevallen waarbij geen sprake was van fysiek contact was sprake van een groepsgenoot als (vermoedelijke) pleger.

Bij (vermoedelijke) groepsgenootplegers (maar ook bij plegers die kennissen waren van de slachtoffers en bij onbekende derden als plegers) vond het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen vaker eenmalig plaats dan herhaaldelijk. Bij ouders als (vermoedelijke) plegers en ook (alhoewel het hierbij gaat om kleine absolute aantallen) bij pleegouders, vervoerders en medewerkers van instellingen was het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen vaker herhaaldelijk van aard. Bij groepsgenoten als (vermoedelijke) pleger in de meldingen bleek het meestal te gaan om adolescenten (vanaf 12 jaar), minder vaak om kinderen. Uit de dossiers van beide Inspecties bleek verder dat tenminste 37% van de (vermoedelijke) groepsgenootplegers al eerder SGOG/seksueel misbruik had gepleegd en bij tenminste 56%

van deze (vermoedelijke) groepsgenootplegers was voorafgaand en/of na afloop van het incident een risicotaxatie SGOG/seksueel misbruik gemaakt.

Vraag 5: Hoe is door de medewerkers binnen de instelling en door de toezichthouders gereageerd op signalen van SGOG/seksueel misbruik?
De meeste gemelde gevallen van SGOG/seksueel misbruik bleken aan het licht te zijn gekomen doordat de kinderen en jongeren er zelf over vertelden (67%). Daarnaast kwam een aanzienlijk gedeelte van de gemelde SGOG/seksueel-misbruikgevallen aan het licht doordat medewerkers binnen instellingen signalen hadden opgevangen. Vervolgens bestond er volgens de meldingdossiers veel verscheidenheid in de reacties binnen instellingen, variërend van gesprekken met slachtoffers en/of plegers, overplaatsingen, extra begeleiding kinderen/jongeren, advies van experts inwinnen, extra educatie personeel tot extra toezicht en praktische maatregelen. Ook is gebleken dat de instellingen met name contact legden met de politie en minder met bijvoorbeeld het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). De reacties van de toezichthouders (in dit geval: de Inspecties) verschilden eveneens (nadere vragen gesteld / nader onderzoek / advies gegeven). Beide Inspecties hadden elkaar bij een enkele zaak geïnformeerd. Overigens, bij 55 meldingen (43%) hadden de Inspecties de meldingen direct afgesloten, omdat de toedracht van het SGOG/seksueel misbruik en het handelen van de instelling duidelijk was en de Inspecties geen nadere vragen hadden.

Vraag 6: Waren er bepaalde instellingen of pleeggezinnen waar de omvang van het SGOG/ seksueel misbruik bovengemiddeld groot was?
De resultaten laten zien dat de meeste meldingen van SGOG/seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB plaatsvonden bij kinderen die hulpverlening ontvingen in residentiële instellingen (84%). Deze gevallen betroffen meestal groepsgenoten als (vermoedelijke) plegers (58%). Wanneer het SGOG/seksueel misbruik in de meldingen gepleegd was bij kinderen jongeren met een (L)VB die ambulante hulpverlening ontvingen werd het meestal (vermoedelijk) gepleegd door ouders of door kennissen van de ouders.

Vraag 7: Komt SGOG/seksueel misbruik onder groepsgenoten met verstandelijke beperking meer voor dan bij kinderen zonder verstandelijke beperking?
Uit de resultaten op basis van de IJZ-meldingen bleek niet dat SGOG/seksueel misbruik onder groepsgenoten met een (L)VB meer voorkwam dan bij kinderen zonder VB (zie Tabel 9). In beide groepen vormden de groepsgenoten de grootste (vermoedelijke) plegergroep, het percentage waarbij sprake was van een groepsgenoot-pleger was zelfs hoger bij de meldingen over kinderen en jongeren zonder een VB dan bij de meldingen over kinderen en jongeren met een (L)VB (52% versus 33%; dit betrof alleen de IJZ-meldingen).

Conclusies Deelstudie 3 (Interviews medewerkers)
Omvang
Deelstudie 3 heeft aanvullende informatie gegeven over met name de aard van de gevallen van SGOG/seksueel misbruik binnen instellingen waar kinderen en jongeren met een LVB onder verantwoordelijkheid van de overheid zorg ontvangen en de reacties hierop. De gegevens over de omvang van het aantal gevallen binnen de instellingen waarvan een betrokken medewerker geïnterviewd is waren te beperkt om conclusies over de omvang te trekken. Dit is ook erg lastig aangezien instellingen over de jaren van samenstelling (en dus in aantal (LVB) cliënten) veranderd zijn of gefuseerd zijn, gevallen soms over verschillende locaties heen gedocumenteerd zijn, en het op basis van de dossiers niet altijd duidelijk is of betrokken slachtoffers behoren tot de specifieke doelgroep van de commissie-Samson. Een prevalentiecijfer of -schatting is op basis van deze cijfers dan ook niet te geven.

Aard
De informatie vanuit de interviews gaf wel een indruk van de aard van de gevallen die zich bij kinderen en jongeren met een (L)VB binnen instellingen en pleeggezinnen voordoen en de variatie hierin. Uit de informatie die de geïnterviewden gegeven hebben over de ernstige gevallen van SGOG/seksueel misbruik binnen de instellingen/pleeggezinnen bij de doelgroep blijkt dat ongeveer de helft van de incidenten plaatsvond tussen cliënten onderling, tussen broertjes onderling, of tussen een broer en een zusje. Eveneens ongeveer de helft van de beschreven situaties betrof misbruik tussen een volwassene en een kind: een ouder of een vriend van de ouder, volwassen familieleden, (vermoedens van) SGOG/seksueel misbruik gepleegd door medewerkers, door een vervoerder, en SGOG gepleegd door een cliënt (bij zichzelf). In verschillende gevallen was de precieze toedracht moeilijk te achterhalen, zowel tussen cliënten onderling als wanneer er vermoedens waren ten aanzien van een van de ouders.

Reacties
Ten slotte geven de interviews een goede indruk van de reacties binnen instellingen op gevallen van (vermoedens van) SGOG/seksueel misbruik. In de meeste instellingen was er volgens de geïnterviewden (83%) een protocol waarin beschreven werd hoe te handelen in geval van (vermoedens van) seksueel misbruik aanwezig. Dit wil nog niet zeggen dat het protocol ook echt leidend was voor de praktijk (een lager percentage van 71% gaf aan dat dit zo was). Ter voorkoming van SGOG/seksueel misbruik bestonden er in de meeste instellingen documenten waarin een visie (67%) was beschreven en een gedragscode (71%) of richtlijnen werden beschreven voor het contact tussen medewerkers en cliënten (54%). In slechts een derde van de instellingen stonden er volgens de geïnterviewden echter ook richtlijnen op papier omtrent seksueel gedrag tussen cliënten onderling (33%). Daarnaast was de bespreking van seksualiteit en seksuele ontwikkeling wel weer wat vaker een vast onderdeel van de intake (54%) en bij zorgplan besprekingen (63%). Bij ongeveer een derde (33%) van de instellingen vormden onderwerpen als seksualiteit, SGOG en seksueel misbruik ook een vast agendapunt bij werkoverleg en teambesprekingen

De preventie zou volgens de geïnterviewden verbeterd kunnen worden door bijvoorbeeld meer duidelijkheid te bieden over wanneer precies gemeld moet worden bij de Inspectie en hoe het meldingsformulier ingevuld moet worden. Eveneens raadden de geïnterviewden aan om meer contact met andere instellingen te hebben (wanneer melden zij?) en intervisiegroepen op te zetten. Over wat nu precies gemeld moest worden was bij meerdere instellingen onduidelijk. Overigens kregen we wel de indruk dat de gezondheidszorginstellingen hier wat verder in ontwikkeld waren dan de jeugdzorginstellingen, maar dat is lastig te bewijzen met deze kleine aantallen. Wellicht kan er één landelijke lijn getrokken worden voor alle instellingen waar kinderen en jongeren zorg ontvangen om zo onduidelijkheden te voorkomen.

Dat er nog ruimte is voor enige verbetering bleek ook uit de reacties op de stellingen over de cultuur binnen de instellingen. Slechts 34% van de geïnterviewden was het helemaal eens met de stelling dat er binnen de instelling op een goede manier werd omgegaan met zaken als intimiteit (en 54% was het een beetje eens met deze stelling). Ook op de overige stellingen waren de reacties niet altijd overtuigend positief (zie Tabel 16). Zo was slechts 42% van de geïnterviewden het helemaal eens met de stelling dat er meestal een melding werd gedaan bij de Inspectie (of commissie-Samson) in geval van SGOG/seksueel misbruik (en 8% was het hier helemaal mee oneens) en de meeste geïnterviewden (46%) waren het slechts een beetje eens met de stelling dat er op alle niveaus voldoende deskundigheid ten aanzien van signalen en signaleren van seksueel misbruik was (slechts 4% was het hier helemaal mee

eens). Wel bleek dat de meeste geïnterviewden (83%) helemaal niet vonden dat incidenten het liefst genegeerd werden binnen de instelling.

De resultaten naar aanleiding van de vijf vignetten (praktijksituaties) gaven ook aan dat er nogal variatie bestaat in de reacties op bepaalde situaties. In twee situaties verwachtte ongeveer 50% van de geïnterviewden dat hun instelling zeker melding zou doen bij de Inspectie, of dat er misschien gemeld zou worden, afhankelijk van de uitkomsten van nader onderzoek: de situatie waarin een 11-jarige jongen op twee verschillende momenten aangaf dat medewerkers SGOG vertoonden; de situatie waarin misbruik van een 9-jarig meisje werd vermoed; en de situatie waarin er mogelijk ongewenst seksueel contact was geweest tussen twee cliënten. Bij een andere situatie viel op dat de categorie 'misschien melden, afhankelijk van nader onderzoek' tamelijk groot was, terwijl 'zeker melden' erg klein was: de situatie waarin een cliënte afwerend gedrag ging vertonen tegen een cliënt met wie ze tevoren erg hecht was. Bij het betreffende vignet was ook de categorie 'onduidelijk of onbekend' groot, evenals in het geval waarin vermoeden bestond van misbruik bij een 9-jarig meisje; en bij de situatie waarin mogelijk ongewenst seksueel contact was geweest. Het aantal respondenten dat aangaf dat hun instelling de situatie zeker niet zou melden bij de Inspectie was het hoogst bij de situatie van mogelijk SGOG van de vervoerder. De relatief grote aantallen die zijn gevonden voor de categorie 'misschien melden nadat nader onderzoek gedaan is' zou kunnen samenhangen met de bevinding dat waarheidsvinding in de praktijk lastig blijkt te zijn.

Toch was men ook in de beoordeling van de alertheid op signalen van SGOG en seksueel misbruik redelijk tot behoorlijk positief: men gaf de instellingen gemiddeld een 7.2 voor de alertheid op signalen van SGOG en een 7.1 voor signalen van seksueel misbruik. Ook hier lijken de cijfers echter ruimte voor verbetering te laten zien (wederom met name voor de signalering). De besluitvorming en het handelen rond vermoedens van SGOG en seksueel misbruik werden iets hoger beoordeeld: een 7.5 en een 7.6.

Wanneer de geïnterviewden werd gevraagd welke deskundigheid wellicht nog ontbrak ten aanzien van het signaleren verwezen zij bijvoorbeeld naar het (jonge) uitvoerende personeel op de groep bij wie nog zou kunnen worden gewerkt aan het verbeteren van de kennis, met name over signalering (het onderwijs zou hier ook bij betrokken kunnen worden). Medewerkers zouden het 'niet leuk en naar' vinden om over het onderwerp te praten of 'veel gedoe'. Om die reden was het belangrijk om situaties te oefenen en protocollen te verbeteren. Daarbij was het eveneens van belang dat leidinggevenden medewerkers zouden stimuleren om over het onderwerp te praten en hier tijd en geld voor zouden vrijmaken.

Gevallen van SGOG en seksueel misbruik die niet gemeld werden bij de Inspectie werden volgens de meeste geïnterviewden (70%) wel ergens geregistreerd. De manier waarop dit precies gebeurde (de mate van uitgebreidheid; wat er precies werd geregistreerd; welk format/systeem) leek echter te verschillen per instelling. Hiervoor was geen landelijke richtlijn of systeem bekend bij de instellingen. Wanneer we de geïnterviewden vroegen wat er gebeurde in geval van zaken van (vermoedelijk) seksueel misbruik door een medewerker gaf 57% aan dat zo'n signaal altijd werd opgenomen in het personeelsdossier van de (vermoedelijke) pleger (vergelijk met 70% bij signalen van mogelijk seksueel misbruik door een cliënt). De grootste belemmeringen met betrekking tot het rapporteren over signalen van seksueel misbruik door een groepsgenoot (cliënt) waren: tijdgebrek, privacygevoelige informatie en medewerkers zouden het moeilijk vinden (vanuit schaamte of persoonlijke ervaringen). Bij het melden van signalen van seksueel misbruik door een medewerker vormde de onbetrouwbaarheid van de verhalen van de cliënten ook een belangrijke belemmering. Daarnaast vormden verschillende loyaliteiten en hoog oplopende emoties mogelijke belemmeringen bij het rapporteren over signalen van mogelijk seksueel misbruik door een medewerker.

Er worden al allerlei maatregelen genomen binnen instellingen om SGOG/seksueel misbruik te voorkomen of reduceren (zie paragraaf 7.6.4). Het lijkt erop dat instellingen nog volop in ontwikkeling zijn op dit gebied, waarbij we willen aangeven dat het wellicht goed zou zijn wanneer jeugdzorginstellingen zich oriënteren op de manier waarop gezondheidszorginstellingen met het onderwerp om lijken te gaan (zie bijvoorbeeld de documentatie die binnen de gezondheidszorg reeds beschikbaar is, zoals de handreiking *Seksualiteit en seksueel misbruik* van de VGN; http://www.vgn.nl/artikel/7973). Instellingen zouden wellicht van elkaar kunnen leren door positieve ervaringen op dit gebied uit te wisselen. Om de kans op seksueel misbruik bij de doelgroep te verkleinen zou het volgens de geïnterviewden met name nodig zijn om: 1) de deskundigheid bij medewerkers te bevorderen door middel van trainingen, 2) aandachtsfunctionarissen, coördinatoren en medewerkers meer tijd te geven voor hun taken op dit gebied (o.a. creëren van bewustwording, borging, monitoring, protocolontwikkeling, zorgen voor structurele aandacht voor het onderwerp), 3) meer open gesprekken met cliënten en ouders over seksualiteit te voeren en seksuele voorlichting, weerbaarheidstraining en goede behandeling na incidenten structureel aan te bieden aan cliënten, 4) te werken met kleinere groepen, met meer toezicht, met name in risicosituaties, en eventuele buddy's (vertrouwenspersonen voor de kinderen en jongeren), 5) meer samen te werken tussen organisaties, maar ook binnen instellingen. Tenslotte wordt het nog aanbevolen om een onafhankelijk extern adviespunt voor advies bij twijfelgevallen op te zetten en een landelijk protocol seksueel misbruik te ontwikkelen.

Afkortingenlijst (alfabetische volgorde)

- AMK	Advies- en Meldpunt Kindermishandeling
- BJZ	Bureau Jeugdzorg
- GZ	Gezondheidszorg
- IGZ	Inspectie voor de Gezondheidszorg
- IJZ	Inspectie Jeugdzorg
- IQ	Intelligentie Quotiënt
- JJI	Justitiële Jeugdinrichting
- JZ	Jeugdzorg
- (L)VB	(Licht) Verstandelijke Beperking
- MFC	Multifunctioneel centrum
- MKD	Medisch Kinderdagverblijf
- OBC	Orthopedagogisch Behandelcentrum
- OTS	Ondertoezichtstelling
- SGOG	Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag
- UHP	Uithuisplaatsing
- VB	Verstandelijke Beperking
- VGN	Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland

10.

Daders van seksueel misbruik van onder toezicht gestelde kinderen: een verkennende studie.

Rapport R. de Jong MSc

Deelonderzoek Commissie-Samson

Daders van seksueel misbruik van onder toezicht gestelde kinderen: een verkennende studie

Mei 2012

Rinke de Jong, MSc

Inhoud

Voorwoord 3
1 Inleiding 4
2 Literatuurstudie 6
2.1 Daderkenmerken 7
2.1.1 Demografische kenmerken 7
2.1.2 Persoonlijke geschiedenis 8
2.2 Modus operandi 10
2.2.1 Slachtoffer 10
2.2.2 Pré misbruik 11
2.2.3 Misbruik 13
2.2.4 Na misbruik 14
2.3 Conclusie 15
2.3.1 Typische pleger 15
2.3.2 Vergelijking met andere volwassen daders van kindermisbruik 16
3 Methoden empirisch onderzoek 17
4 Resultaten 20
4.1 Daderkenmerken 21
4.1.1 Demografische kenmerken 21
4.1.2 Persoonlijke geschiedenis 23
4.2 Modus operandi 27
4.2.1 Slachtoffer 27
4.2.2 Pré misbruik 29
4.2.3 Misbruik 30
4.2.4 Na misbruik 31
4.3 Vergelijking 33
5 Conclusie 35
5.1 Meerderjarige daders 35
5.2 Minderjarige daders 37
6 Slotbeschouwing 39
Aanbeveling voor ervolgonderzoek 41

Literatuur 41
Bijlage 1 Scoringslijst 44
Bijlage 2 Indeling delicten 47
Bijlage 3 Samenstelling begeleidingscommissie 48

Overzicht van tabellen

Tabel 1 - Vindplaatsen dossiers 20
Tabel 2 - Kruistabel type dader en setting 20
Tabel 3 - Persoonlijkheidskenmerken van de plegers (niet voor iedereen bekend) 22
Tabel 4 - Relaties, familie en pestgedrag (niet allemaal voor iedereen bekend) 22

Tabel 5 - Kenmerken gezin van herkomst, N=52 23
Tabel 6 - Alcohol- en drugsgebruik, N=52 24
Tabel 7 - Ervaringen, N=52 25
Tabel 8 - Aantal slachtoffers per leeftijdscategorie (N=73) 28
Tabel 9 - Type misbruik (1 per zaak), N=78 30
Tabel 10 - Kenmerken van misbruik (niet voor alle zaken bekend) 30

Voorwoord

Dit onderzoek is een van de deelonderzoeken die is uitgevoerd in opdracht van de commissie-Samson. Dank gaat uit naar de begeleidingscommissie voor het constructieve commentaar in de verschillende bijeenkomsten. De namen van de leden zijn vermeld in bijlage 3. De commissieleden Catrien Bijleveld en Jan Hendriks waren verantwoordelijk voor de dagelijkse begeleiding, waarvoor speciale dank.

Tevens gaat dank uit naar het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), dat een werkplek ter beschikking heeft gesteld voor dit onderzoek.

Katja Crooijmans en Divera van den Hoogen, van het secretariaat van de commissie-Samson, worden bedankt voor hun hulp bij de dataverzameling. Ten slotte is veel dank verschuldigd aan alle medewerkers van de rechtbanken en instellingen die ons hebben opgevangen en die het dossieronderzoek mede hebben mogelijk gemaakt.

Amsterdam, mei 2012

Rinke de Jong

1. Inleiding

De commissie-Samson doet onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen die op gezag van de overheid in instellingen en pleeggezinnen zijn geplaatst. In de diverse deelonderzoeken van de commissie-Samson gaat veel aandacht uit naar de prevalentie van slachtofferschap, naar slachtoffers en naar de context van het misbruik. Informatie over plegers van het seksueel misbruik wordt in die onderzoeken slechts indirect verkregen. Gerichte oproepen aan plegers om zich bij de commissie te melden hebben weinig opgeleverd. Dat betekent dat, zonder nader onderzoek, een cruciale 'actor' in het proces van totstandkoming van seksueel misbruik onderbelicht zou blijven. Voor veel kinderen geldt dat ze in een instelling of pleeggezin terecht zijn gekomen vanwege eerdere ervaringen met seksueel misbruik. Herhaling van dat misbruik dient zo veel mogelijk voorkomen te worden en kennis over de achtergronden en motieven van daders is daarbij van belang.

Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te verkrijgen in de achtergronden van de plegers van seksueel misbruik van jeugdigen die onder verantwoordelijkheid van de overheid in instellingen en pleeggezinnen zijn geplaatst.

Dit onderzoek is exploratief. De populatie daders is, net als de populatie slachtoffers, niet bekend en het is bijzonder lastig om met standaardmethoden informatie over deze personen te vergaren. Ook bij het raadplegen van wél beschikbare bronnen zullen niet alle plegers, bijvoorbeeld om opportuniteitsredenen, volledige openheid van zaken gegeven hebben. Een gevolg daarvan is dat de onderzoeksgroep niet representatief is voor álle daders van dit type misbruik, en dat de informatie die beschikbaar is soms gebrekkig zal zijn. In de discussie komt dit uitgebreid aan bod.

Onderzoeksvraag

Dit deelonderzoek richt zich op de daders aan de hand van de volgende onderzoeksvraag:

> *Wat zijn de kenmerken van plegers van seksueel misbruik van kinderen die onder toezicht van de overheid zijn geplaatst in pleeggezinnen en instellingen?*

Om deze vraag te beantwoorden zal een overzicht gegeven worden van wat bekend is over de volgende aspecten:

a. Demografische kenmerken
b. Criminele carrière-kenmerken
c. Modus operandi
d. (Seksuele) stoornissen, persoonlijkheidsprofiel
e. Relaties en sociaal leven
f. 'Motief' voor het misbruik
g. De wijze waarop het misbruik verborgen werd gehouden en aan het licht kwam
h. Afdoening

Dit gebeurt op twee manieren. In het eerste deel wordt een overzicht gegeven van de wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp. Het tweede deel bestaat uit een empirisch onderzoek naar vervolgde plegers. Dit onderzoek is gebaseerd op een steekproef van strafdossiers van rechtbanken en behandeldossiers van forensische instellingen. Binnen die steekproef bevinden zich twee groepen daders. De eerste groep bestaat uit de volwassen misbruikers. Deze zijn veelal medewerkers werkzaam in instelling, of zijn daaraan gelieerd, zijn pleegouders of zijn plegers in het sociaal netwerk van het pleeggezin. De tweede groep omvat de minderjarige misbruikers en deze bestaat uit medebewoners in instellingen en (pleeg)broertjes of (pleeg)zusjes in pleeggezinnen.

Definitie
Dit onderzoek hanteert de definitie van seksueel kindermisbruik zoals die door de commissie-Samson is geformuleerd. Deze luidt:

> *Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong) volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar (tot 1988 21 jaar). Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Daders zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen.*
>
> *Voor het onderzoek naar seksueel misbruik van jeugdigen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, wordt hier onder tevens begrepen seksueel misbruik van groepsgenoten waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden.*

De commissie heeft de aard van het seksueel misbruik dat zij onderzoekt beperkt tot zogenoemde ‘hands-on’ delicten, dat wil zeggen delicten waarbij er fysiek contact is tussen pleger en slachtoffer. Seksueel getinte opmerkingen, samen kijken naar porno, of schennispleging zoals ‘potloodventen’ valt zodoende buiten het onderzoeksbereik. Daarnaast is er bij onderling misbruik van kinderen van vergelijkbare leeftijd van belang dat er sprake is van dwang.

Leeswijzer
In het volgende hoofdstuk wordt de literatuur beschreven die relevant is voor dit onderzoek. In het derde hoofdstuk wordt vervolgens een beschrijving gegeven van de methoden van het empirisch onderzoek. Aansluitend volgt het hoofdstuk met de bevindingen van dit onderzoek. Conclusies die uit dit onderzoek voortvloeien worden besproken in het vijfde hoofdstuk. Het zesde hoofdstuk, ten slotte, bevat de discussie.

2. Literatuurstudie

Specifieke literatuur over seksueel kindermisbruik gepleegd door werknemers in instellingen voor jeugdzorg is schaars (Colton, Roberts, & Vanstone, 2010; Erooga, 2009; Gallagher, 1999). Daarbovenop richt dergelijk onderzoek zich zelden op daderkenmerken (Sullivan & Beech, 2002); de beschikbare literatuur heeft vaak een bredere groep daders of een bredere categorie van misbruik als onderwerp. Als het onderzoek zich wel op misbruikende werknemers richt, beperkt dit zich weer meestal niet tot werknemers in instellingen of pleegouders. De hier gepresenteerde onderzoeken zijn in die zin dan ook van beperkte waarde voor het doel van dit onderzoek. Desondanks geven ze wel een beeld van wat te verwachten valt bij de meer specifieke groep plegers waar de commissie zich op richt. Eerst zal een overzicht worden gegeven van de zes meest relevante onderzoeken naar volwassen plegers, alvorens de resultaten worden besproken. Over kenmerken van misbruik plegende jongeren in een instelling of pleegzorg is geen specifieke literatuur gevonden, al worden in de algemene onderzoeken naar daders soms toch bevindingen over jeugdige plegers gerapporteerd. Waar van toepassing rapporteren wij die ook. De onderzoeken die we bespreken, betreffen allemaal in absolute zin kleine steekproeven, die hoogstwaarschijnlijk niet representatief zijn voor de groep daders. De geringe omvang van de onderzoeksgroepen heeft als nadeel dat het lastig is om verschillen aan te tonen tussen bepaalde groepen daders; in veel gevallen vinden onderzoekers dus geen verschil tussen misbruikende werknemers en andere daders, waarschijnlijk ten dele door een kleine steekproef.

Belangrijkste onderzoeken

Van deze onderzoeken sluit dat van Rosenthal en collega's (1991) wellicht het best aan bij de onderzoeksgroep van de commissie. Het onderzoek besloeg incidenten die plaatsvonden in de Verenigde Staten tussen januari 1983 en december 1987. De onderzoekers bekeken tweehonderdnegentig gevallen van diverse vormen misbruik na uithuisplaatsingen. Hiervan betrof het in zeventig gevallen seksueel misbruik. De settings die zij bekeken waren pleeggezinnen, groepshuizen, residentiële behandelcentra, en andere 'instanties'.

Ander bruikbaar onderzoek is uitgevoerd door Sullivan en Beech (2004). Zij hebben onderzoek gedaan naar de kenmerken van kindermisbruikers die tijdens het onderzoek in de Wolvercote-kliniek in Engeland verbleven voor behandeling. Zij vergeleken twee groepen daders: de zogenoemde groep 'professionele daders'[1], die ontucht met kinderen pleegden tijdens de uitoefening van hun werk, en de andere daders bij wie het kindermisbruik niet werkgerelateerd was. De groep professionals bestond uit zevenentwintig religieuzen, tien leraren en vier jeugdwerkers.

In later onderzoek hebben de auteurs de groep professionele plegers vergeleken met een groep intra-familiale plegers en een groep extra-familiale plegers (Sullivan, Beech, Craig, & Gannon, 2011). Hierbij werden de drie groepen gematcht op leeftijd en IQ. Vanwege het hoge IQ van een aantal professionals, konden tien daders niet gematcht worden en werden zij uit het onderzoek verwijderd.

Gallagher (2000) heeft specifiek gekeken naar seksueel kindermisbruik gepleegd door volwassenen die met kinderen werkten. Dit werk kan zowel betaald als vrijwilligerswerk zijn, en kan zowel direct (groepsleider) als indirect (schoonmaker) met het kind te maken hebben. Dit onderzoek betrof niet uitsluitend onder toezicht gestelde kinderen. De incidenten zijn gevonden in de archieven

[1] Sullivan en Beech (2004) gebruiken de term *professional perpetrators* voor 'plegers die de instantie of organisatie waarin zij werken gebruiken om kinderen te vinden en te misbruiken'. In die betekenis wordt de term ook in dit literatuuronderzoek gebruikt.

van de politie en sociale diensten in Engeland en Wales. De onderzochte meldingen, uiteindelijk vijfenzestig stuks, waren gedaan tussen januari 1988 en december 1992. Dit onderzoek richtte zich op drie settings. De eerste groep bestond uit *community-based* beroepen, zoals leraren, geestelijken en scoutingleiders. De tweede categorie betrof pleeggezinnen. De laatste setting behelsde de residentiële instellingen.

Leclerc, Proulx en McKibben (2005) verrichtten ook onderzoek naar seksueel misbruik door daders die met kinderen werken. Zij ondervroegen drieëntwintig Canadese daders over hun modus operandi. Deze daders hadden kinderen misbruikt met wie zij, al dan niet vrijwillig, werkten. Onduidelijk is echter in welke beroepen zij werkzaam waren. De deelnemers zijn onder andere gerekruteerd in gevangenissen, bij de reclassering en in behandelcentra.

Faller (1988), ten slotte, onderzocht achtenveertig gevallen van seksueel misbruik in centra voor kinderopvang. Deze incidenten werden van 1982 tot 1986 aangemeld bij een speciaal project van de universiteit van Michigan (Verenigde Staten) en vonden alle plaats in die staat. Vrijwel alle slachtoffers en hun ouders zijn door de onderzoekers geïnterviewd. De settings waren *daycare centers* en *daycare homes*. De eerste is vergelijkbaar met de reguliere kinderdagopvang. De laatste betreft opvang bij de verzorger thuis, waar gewoonlijk maximaal zes kinderen verblijven.

2.1 Daderkenmerken

2.1.1 Demografische kenmerken

Geslacht

In alle elf gevallen van seksueel misbruik in pleeggezinnen onderzocht door Cavara en Ogren (1983), waren de daders man. Dit geldt ook voor alle daders die met kinderen werkten en door Colton et al. (2010) waren ondervraagd, evenals voor de onderzoeksgroep van Leclerc en collega's (2005). Sullivan en Beech (2004) deden onderzoek onder een groep daders die in behandeling was bij een kliniek voor mannen. Om deze reden bevat hun steekproef dan ook geen enkele vrouw.

Uit een onderzoek onder uit huis geplaatste kinderen is gebleken dat van de daders die kinderen seksueel misbruikt hebben 77% man was (Rosenthal, et al., 1991). Faller (1988) onderzocht achtenveertig gevallen van seksueel kindermisbruik in de kinderopvang. Hiervan was bijna de helft gepleegd door een man, één kind werd misbruikt door een vrouw, en de helft door zowel een man als een vrouw.

Uit de beschreven onderzoeken blijkt daarmee dat mannen sterk oververtegenwoordigd zijn. Dat is niet verwonderlijk gezien het feit dat gemiddeld veel plegers van seksueel misbruik man is (zie bijvoorbeeld: Mali, 2007). Slechts in één onderzoek blijken vrouwen eveneens een niet verwaarloosbaar aandeel te hebben in het misbruik. Bij vrijwel al deze gevallen was echter ook een man betrokken.

Leeftijd

De door Sullivan en Beech (2004) onderzochte groep professionele daders kwam gemiddeld op 51-jarige leeftijd naar de kliniek. De controlegroep arriveerde gemiddeld op de leeftijd van 40 jaar. Dit onderzoek bestond echter uit verschillende groepen plegers. Tussen deze categorieën bestaan dan ook grote verschillen in leeftijd. De religieuzen arriveerden gemiddeld op 53-jarige leeftijd, de leraren waren op dat moment 49 jaar oud en de pedagogisch werkers 35 jaar.

Gallagher (2000) heeft deze uitsplitsing niet gemaakt. In zijn onderzoek zijn beroepen in de pleegzorg en residentiële zorg samengevoegd met gemeenschapsgerichte beroepen zoals leraar. Van al

deze daders was 35% tussen de 40 en 49 jaar oud, 22% was tussen de 50 en 59 jaar en 20% tussen de 30 en 39 jaar.

Van de drieëntwintig plegers die werkten met kinderen was de gemiddelde leeftijd 49 jaar (Leclerc, et al., 2005). Onduidelijk is wanneer deze leeftijd gemeten is. Dit is ook onduidelijk in het onderzoek van Colton en collega's (2010). Zij onderzochten acht daders die werkten met kinderen die ze misbruikten en daarmee een vertrouwensrelatie hadden. De helft van deze mannen was tussen de 46 en 55 jaar oud.

We kunnen concluderen dat weinig onderzoeken de leeftijd van daders op het moment van het misbruik vermelden. Voor het grootste deel van de daders wordt een leeftijd vermeld van tussen de 40 en de 55 jaar. Het is van belang om hierbij in gedachten te houden dat de leeftijd sterk afhankelijk kan zijn van het beroep. De onderzochten binnen de verschillende onderzoeken behoren ook niet altijd tot de groep plegers op wie de commissie-Samson zich richt.

Etniciteit

Weinig onderzoeken hebben zich gericht op de etniciteit van de pleger. Sullivan en Beech (2004) vonden in hun onderzoek, uitgevoerd in Groot-Brittannië, dat alle daders blanke Europeanen waren. Wellicht zorgde het grote aandeel priesters en broeders in dit onderzoek voor een vertekening op dit gebied. Van hun controlegroep, andere daders in behandeling in dezelfde kliniek, had echter ook 96% deze achtergrond.

Intelligentie

Het gemiddelde IQ van de professionele daders was hoger dan het gemiddelde IQ van daders op de Wolvercote-kliniek, namelijk 115 tegenover 106 (Sullivan & Beech, 2004). De grootste groep van de drieëntwintig door Leclerc et al. (2005) onderzochte plegers bestond uit universitair afgestudeerden, 4% had een niet afgeronde universitaire opleiding en 9% heeft een postdoctorale opleiding gevolgd. Het lijkt er daarmee op dat deze daders bovengemiddeld intelligent zijn.

Relaties/huwelijk

De professionele daders uit de Wolvercote-kliniek waren minder vaak getrouwd dan de overige behandelden (Sullivan & Beech, 2004). Als echter de groep gelovigen die tot het celibaat verplicht zijn buiten beschouwing wordt gelaten, dan is het aantal gehuwden gelijk. Dit komt er dan op neer dat de helft van de groep daders van dit soort misbruik getrouwd was. In vergelijking met de overige daders hadden professionele daders echter wel minder vaak een volwassen seksuele relatie en hadden zij minder kinderen.

Van de groep misbruikers beschreven door Leclerc et al. (2005), was iets meer dan de helft nooit getrouwd geweest; 22% was ten tijde van het delict getrouwd. Uit het onderzoek van Moulden et al. (2007) naar misbruik in de kinderdagopvang, bleek dat meer dan de helft van zowel mannelijke als vrouwelijke daders alleenstaand was.

Samengevat kan gesteld worden dat uit bovengenoemde onderzoeken blijkt dat ongeveer de helft van de daders ten tijde van het misbruik getrouwd is of getrouwd is geweest.

2.1.2 Persoonlijke geschiedenis

Psychiatrie / stoornissen

Over psychiatrische stoornissen is nauwelijks iets bekend vanuit de wetenschappelijke literatuur. Van de groep professionele plegers in het onderzoek van Sullivan et al. (2011) had 23% een psychiatrische

voorgeschiedenis. Uit dit onderzoek bleek dit echter niet vaker bij deze groep voor te komen dan bij andere zedendelinquenten.

Alcohol en drugs

Ook over het gebruik van alcohol en drugs is nauwelijks iets bekend. Sullivan en Beech (2011) vonden geen significant verschil tussen de professionele plegers en de intra-familiale of extra-familiale daders op het gebied van alcohol- of drugsmisbruik. Van de professionele plegers had 16% problemen op dit vlak, waarmee ze wel het laagste percentage hadden van de drie groepen. Uit dit ene onderzoek blijkt dus geen verschil met de controlegroep.

Veroordelingen

Professionele daders hadden minder zedenveroordelingen dan andere zedendaders (Sullivan & Beech, 2004) en ook significant minder dan extra-familiale daders (Sullivan, et al., 2011). Met de intra-familiale daders was geen significant verschil (Sullivan, et al., 2011).

Uit het onderzoek van Leclerc et al. (2005) bleek dat de groep plegers eerder voor gemiddeld 1,4 zedendelicten veroordeeld is en 0,9 keer voor niet-zedenzaken. Of dit voorafgaand aan de therapie of het indexdelict was, maken de auteurs niet duidelijk. Uit onderzoek van Rosenthal en collega's (1991) is gebleken dat in 60% van de gevallen van seksueel kindermisbruik, er sprake was van eerdere beschuldigingen. Onderzoek gericht op pleeggezinnen heeft aangetoond aan dat in drie van de elf gevallen er eerder een onderzoek plaatsvond naar aanleiding van een vermoeden van misbruik, al was dit niet noodzakelijkerwijs seksueel misbruik (Cavara & Ogren, 1983).

Hoewel dus blijkt dat in veel gevallen van misbruik door professionals sprake is geweest van eerdere veroordelingen of verdenkingen, wijzen studies die een controlegroep gebruiken er op dat de professionele daders relatief *minder* veroordelingen hebben dan andere (zeden)delinquenten.

Eigen misbruik

Sullivan en Beech (2004) vonden dat van de professionele plegers 51% seksueel misbruikt is in hun jeugd. Dit verschilde niet significant met hun controlegroep. Dezelfde conclusie trokken ze over fysiek misbruik. De groep professionele misbruikers verschilde, wat betreft misbruik in hun jeugd, ook niet significant van intra-familiale of extra-familiale misbruikers (Sullivan, et al., 2011).

Uit de twee bovengenoemde onderzoeken, onder dezelfde onderzoeksgroep, blijkt dat professionele daders niet vaker misbruikt zijn in hun jeugd dan andere (zeden)daders.

Relatie tot slachtoffer

Uit een onderzoek naar misbruik in pleeggezinnen in Baltimore (Verenigde Staten), bleek slechts in 40% van de klachten dat pleegouders de dader zijn (Benedict, Zuravin, Brandt, & Abbey, 1994). Vaker waren het broertjes of 'anderen'. Hobbs et al. (1999) vonden een nog lager aandeel van pleegouders, namelijk 29% van het seksueel misbruik. Een zelfde percentage werd gevonden voor de biologische ouders. Ook in dit onderzoek waren de plegers vaker andere kinderen (32%).

Uit onderzoek van Rosenthal et al. (1991) bleek dat 57% van het seksueel misbruik van uithuisgeplaatste kinderen is gepleegd door werknemers in instellingen of pleegouders. In de overige gevallen ging het meestal om medebewoners of om biologische kinderen van de pleegouders. In residentiële settings werden door Hobbs en collega's (1999) zelfs vrijwel geen volwassen daders gevonden. Van de twaalf slachtoffers van seksueel misbruik waren er twee misbruikt door een kind binnen de instelling en negen door een kind buiten de instelling.

Faller (1988) vond in haar onderzoek echter, dat in alle gevallen van misbruik in een instelling voor kinderdagopvang, de dader een werknemer was of iemand die diensten leverde aan de instelling. Bij dagopvang van kinderen bij de verzorger thuis, was die verzorger ook meestal niet de dader. In dat

geval waren de daders vaak personen die, vanwege hun relatie met de verzorger, gemakkelijk toegang tot het huis hadden.

Uit de literatuur blijkt al met al dat een aanzienlijk deel van het misbruik van pleegkinderen niet door een pleegouder wordt gepleegd, maar door kinderen die al dan niet in het gezin verblijven. Het beeld van misbruik in instellingen is in dit opzicht minder duidelijk.

2.2 Modus operandi

Motivatie werk

Sullivan en Beech (2004) vroegen professionele daders naar de motivatie voor hun werk. Van hen gaf 57% aan dat de mogelijkheid tot het plegen van misbruik de enige, of mede de, reden was om die baan te kiezen. Door een kwart werd aangegeven dat deze mogelijkheid geen rol speelde. De anderen zeiden het niet te weten. Deze daders werd ook gevraagd naar de leeftijd waarop ze zich bewust werden van hun seksuele voorkeur voor kinderen. Op basis hiervan hebben de auteurs geconcludeerd dat negen op de tien professionele daders wisten dat ze seksueel opgewonden raakten van kinderen, nog voor dat ze aan hun professionele carrière begonnen. De toegang tot potentiële slachtoffers was ook voor twee van de acht daders in het onderzoek van Colton et al. (2010) reden voor het kiezen van hun beroep.

Hoewel beide onderzoeken een ander percentage melden, is het opvallend om te zien dat daders regelmatig bewust een baan kiezen vanwege de mogelijkheid tot misbruik.

2.2.1 Slachtoffer

Selecteren slachtoffer

Green (2001) verrichtte kwalitatief onderzoek naar misbruik in kindertehuizen door werknemers. Hieruit bleek dat daders zich mede richten op kwetsbare kinderen. Gallagher (2000) vond dat 14% van de slachtoffers in pleeggezinnen en 33% van de slachtoffers in residentiële instellingen, een vorm van speciale aandacht nodig had. In de helft van deze gevallen ging het om leerproblemen. Dit wijst op een verhoogd risico voor kwetsbare kinderen. De auteur gaf echter zelf al aan dat het aandeel kwetsbare kinderen ten dele verklaarbaar is uit de aard van de zorg.

Geslacht slachtoffer

Uit het onderzoek onder de Wolvercote-kliniek populatie bleek dat 73% van de professionele daders is beschuldigd van ontucht met jongens, tegen 21% van de overige populatie (Sullivan & Beech, 2004). De professionele plegers en de extra-familiale plegers misbruikten significant vaker jongens dan de intra-familiale plegers (Sullivan, et al., 2011).

Hobbs, Hobbs en Wynne (1999) concludeerden dat in 60% van de gevallen van seksueel misbruik in pleeggezinnen meisjes slachtoffer zijn. Gallagher (2000) kwam tot een soortgelijk percentage. Hij onderzocht zaken die bekend zijn bij een aantal lokale Britse bureaus van de kinderbescherming. In de pleegzorg, zo vond hij, was in 62% van de zaken het slachtoffer een meisje. In 24% was dit een jongen. In de overige gevallen waren het beide geslachten of was het niet bekend. In de residentiële zorg was juist 22% meisje en 78% jongen. Een ander onderzoek naar seksueel misbruikte pleegkinderen vond dat er onder de achttien slachtoffers even veel jongens als meisjes waren (Cavara & Ogren, 1983).

Rosenthal en collega's (1991) deden onderzoek naar kinderen die eerder uit huis geplaatst waren. Deze kinderen waren onder andere in pleeggezinnen en residentiële instellingen geplaatst.

Hieruit bleek dat de groep slachtoffers van seksueel kindermisbruik voor 60% uit meisjes bestond (Rosenthal, et al., 1991).

In het onderzoek van Faller (1988) naar misbruik in de kinderdagopvang bleek dat 38% van de slachtoffers man was en 63% vrouw. In de dagopvang waren vrijwel evenveel meisjes als jongens slachtoffer. In de 'opvanghuizen', opvang bij de verzorger thuis, was 90% van de slachtoffers meisje.

Uit de beschreven onderzoeken blijkt dat meisjes in de genoemde situaties een groter risico lopen dan jongens op seksueel misbruik. Dit lijkt in het bijzonder te gelden voor pleeggezinnen. Dat het onderzoek van Sullivan en Beech (2004) meer mannelijke slachtoffers kent, kan komen door het aandeel geestelijken in dit onderzoek. Het is bekend dat deze groep overwegend jongens tot slachtoffers maakt (Deetman et al., 2011; Haywood, Kravitz, Grossman, Wasyliw, & Hardy, 1996; Loftus & Camargo, 1993).

Leeftijd slachtoffer

Van de professionele daders uit de Wolvercote-kliniek gaf 71% aan dat ze kinderen jonger dan 11 jaar hebben misbruikt (Sullivan & Beech, 2004). Dit verschilde niet significant van de controlegroep.

In het onderzoek van Gallagher (2000) bleek dat in de pleegzorg 27% van de slachtoffers 5 jaar of jonger was, een zelfde aantal was tussen de 6 en 11 jaar oud. De grootste groep bestond uit 12 tot 17-jarigen, namelijk 42%. In de residentiële zorg was dit een nog grotere groep; 73% van de slachtoffers bevond zich in die leeftijdscategorie. De overige 27% was tussen de 6 en 11 jaar oud. De achttien misbruikte pleegkinderen uit het onderzoek van Cavara en Ogren (1983) waren ook voor het grootste deel (10) boven de 13 jaar; zeven waren tussen de 4 en 12 en één slachtoffer was onder de 3 jaar.

De bevindingen van Rosenthal et al. (1991) lijken tussen beide onderzoeken in te zitten met een gemiddelde leeftijd van 12 jaar.

De gemiddelde leeftijd van slachtoffers is uiteraard mede afhankelijk van het beroep van de dader. Dit bepaalt de kinderen waartoe hij toegang heeft. Gelet op de vertekening door het grote aantal priesters en broeders in het onderzoek van Sullivan & Beech (2004), lijken de meeste slachtoffers binnen voorzieningen voor Jeugdzorg en binnen pleeggezinnen echter boven de 12 jaar oud.

2.2.2 Pre misbruik

Grooming

Er is nog geen eenduidige algemene definitie van grooming (zie bijvoorbeeld: Craven, Brown, & Gilchrist, 2006; Mcalinden, 2006). Algemeen wordt hieronder het proces voor het misbruik verstaan dat misbruikers doorlopen met de intentie tot dat misbruik, waarmee ze proberen het vertrouwen van het kind te winnen en diens weerstand weg te nemen. Uiteindelijk wordt het kind hierdoor in een situatie gemanoeuvreerd waarin het zich moeilijk aan het misbruik kan onttrekken. Omdat het kind als het ware in een 'val' wordt gelokt, gebruiken sommige auteurs liever het Engelse woord *entrapment* (Gallagher, 2000). Hierbij gaat het overigens niet, althans niet uitsluitend, om *grooming* als het zelfstandig strafbaar gestelde feit.[2] Het is een geraffineerd proces dat plaatsvindt voorafgaand aan de methoden die het misbruik zelf direct mogelijk maken.

Vrijwel alle drieëntwintig plegers van seksueel misbruik van kinderen met wie ze werkten, 'groomden' hun slachtoffers door vertrouwen te winnen (Leclerc, et al., 2005). Zij deden dit door veel

[2] Artikel 248e Wetboek van Strafrecht: ´Hij die door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst een persoon van wie hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt, een ontmoeting voorstelt met het oogmerk ontuchtige handelingen met die persoon te plegen […].´

tijd met ze door te brengen en door ze veel aandacht te geven. Andere veel gebruikte technieken zijn het niet-seksueel aanraken van de slachtoffers (91%), persoonlijke dingen vertellen (78%), vertellen hoe speciaal ze zijn, behandelen als volwassenen, ze veilig laten voelen en met ze spelen (alle 70%).

Sullivan en Beech (2004) geven aan dat 76% van de professionele plegers emotionele dwang gebruikt als groomingtechniek. Eén pleger gebruikte alleen fysieke dwang. De overige 22% gebruikte een combinatie van beide technieken. Verder gaf 78% aan dat ze een ontmoeting regelde met het slachtoffer buiten het werk om, met het doel dit kind te misbruiken. Ruim twee derde ging wel eens langer dan een dag met de kinderen ergens heen om zo een gelegenheid voor misbruik te creëren. Over het algemeen betrof het dan educatieve of recreatieve reisjes en waren andere professionals aanwezig. Door 53% werd kinderen misbruikt in het buitenland. Veertig procent gaf aan wel eens naar het buitenland te gaan met het specifieke doel daar kinderen te misbruiken en zo te voorkomen dat het misbruik in eigen land werd ontdekt. Iets meer daders misbruikten kinderen met wie ze op reis waren dan lokale kinderen. Een minderheid misbruikte beide groepen tijdens de reis.

In de door Gallagher (2000) onderzochte gevallen van kindermisbruik werd slechts door 9% van de pleegouders groomingtechnieken gebruikt. In de residentiële instellingen werd dit door een derde gebruikt. Deze specifieke technieken zijn niet uitgesplitst naar type setting en bevat dus ook, de voor het huidige onderzoek minder interessante groep, gemeenschapsgerichte beroepen. Voor deze drie settings samen is het maken van fysiek contact met het kind de meeste gebruikte techniek (43%). De op een na meest gebruikte techniek is het kind buiten het instituut ontmoeten (39%). Daarna komt het kind extra aandacht of geld geven het meest voor (beide 22%).

Uit een kwalitatief onderzoek naar misbruik in kindertehuizen bleek ook dat een veel gebruikte grooming-techniek is, het vertrouwen van de kinderen te winnen en ze privileges te bieden (Green, 2001). Soms wisten plegers zich op hun werk in een positie te plaatsen waarin ze nog makkelijker toegang hadden tot potentiële slachtoffers (Colton, et al., 2010). De auteurs noemden voorbeelden van een leraar die thuis privéles gaf en iemand die zich binnen de school opwierp als ‘opvang’ voor kwetsbare kinderen. Daarnaast gaven Colton en collega’s (2010) aan dat werknemers manipuleerden om het misbruik mogelijk te maken. Zo vertelde één pleger hun dat hij de roosters veranderde zodat hij alleen met een bepaald kind kon zijn.

Verder kan opgemerkt worden dat het imago van de plegers naar de buitenwereld, bewust of onbewust opgebouwd, ook van invloed kan zijn. Hiermee ‘groomen’ zij als het ware de omgeving van het slachtoffer. Cavara en Ogren (1983) gaven op dat gebied aan, dat misbruikers van pleegkinderen vaak een goede naam hadden bij sociaal werkers en veelal gerespecteerd werden.

Grooming kan dus een geraffineerd proces zijn. De daders richten zich er vooral op vertrouwen te winnen. Daarnaast geven ze het slachtoffer privileges, bouwen ze de intimiteit van de aanraking langzaam op, gebruiken ze emotionele dwang en ontmoeten ze het kind buiten de werkplek om. Fysieke dwang lijkt nauwelijks voor te komen.

Laten meewerken slachtoffer

Grooming is, zoals hiervoor beschreven, de fase voorafgaand aan het misbruik. Plegers gebruiken ook beïnvloedingstechnieken vlak voor, tijdens en na het misbruik. Faller (1988) beschrijft dat slechts een klein deel van de geuite dreigementen in de door haar onderzochte misbruikzaken enkel bedoeld waren om het slachtoffer mee te laten werken. Vaker waren ze ook bedoeld om te zorgen dat het slachtoffer niet over het misbruik zou praten. In bijna 70% van de gevallen werden er dreigementen geuit, vaak ernstige: 38% bestond uit een doodsbedreiging, al dan niet tegen het slachtoffer, een kwart dreigde anderszins letsel toe te brengen aan het slachtoffer of diens dierbaren, en 15% dreigde het kind bij anderen af te zullen schilderen als zondaar. Deze cijfers zijn in het onderzoek niet uitgesplitst naar het doel van de bedreiging: medewerking afdwingen of verborgen houden.

Een onderzoek onder drieëntwintig plegers van seksueel misbruik van kinderen met wie ze werkten, liet zien dat alle daders hun slachtoffers niet-seksueel aanraakten om ze te laten meewerken (Leclerc, et al., 2005). Uit kwalitatief onderzoek bleek dat in kindertehuizen door sommige daders ook drugs of alcohol aan het slachtoffer werd gegeven om zodoende mogelijk verzet te verminderen (Green, 2001).

De technieken om het slachtoffer te laten meewerken, vertonen enige overlap met de grooming-technieken. Ook hier wordt de opbouw van aanraking genoemd als methode. Bovendien worden dreigementen geuit om medewerking van het slachtoffer te krijgen. Ook is er enige overlap met de technieken om het slachtoffer stil te houden over het misbruik. Dit wordt later behandeld.

2.2.3 Misbruik

Type misbruik

Faller (1988) scoorde het type misbruik in de achtenveertig gevallen uit haar studie: 30% bestond uit op seksuele wijze strelen en een zelfde deel uit orale seks. In een vijfde van de gevallen was er sprake van geslachtsverkeer. Hiervan was een derde vaginaal en twee derde anaal.

In het onderzoek van Rosenthal et al. (1991) kwam strelen ook als meest voorkomende type misbruik naar voren. In 36% van alle meldingen was er sprake van strelen van de genitaliën. Geslachtsgemeenschap werd gemeld in 27% van alle gevallen. Strelen en zoenen van de borsten was, met 20%, het op twee na meest voorkomende type.

Benedict en collega’s (1994) vonden in hun onderzoek naar seksueel kindermisbruik in pleeggezinnen, dat juist geslachtsgemeenschap of een poging daartoe de meest voorkomende vorm van misbruik was. Dit gebeurde in 63% van de gevallen. De overige meldingen bestonden onder meer uit strelen en intimidatie.

Het type misbruik kan dus per onderzoek verschillen. Strelen komt vaak voor in instellingen, bijvoorbeeld als de slachtoffers (jonge) jongens zijn. Geslachtsgemeenschap komt weer vaker voor in pleeggezinnen, bijvoorbeeld als de dader een volwassen man is en het slachtoffer een geslachtsrijp meisje.

Aantal slachtoffers

Sullivan en Beech (2004) meldden dat 28% van de professionele daders aangeeft dat zij soms meer dan één kind tegelijkertijd misbruikten. Zij concludeerden dat deze vorm van misbruik niet vaker plaatsvindt dan bij de andere misbruikers. Overigens bleek uit datzelfde onderzoek dat de professionele daders gedurende hun therapie drie tot vier keer meer gevallen van misbruik toegaven dan aan het begin van de therapie (Sullivan & Beech, 2004). Gemiddeld steeg dit van vijftien naar negenenveertig slachtoffers per dader. Dit doet vermoeden dat de aantallen slachtoffers zoals die bekend worden uit veroordelingen een forse onderschatting zijn.

Gallagher (2000) vond een lager aantal slachtoffers per dader in de pleegzorg en residentiële zorg. Een grote meerderheid van de daders maakte één slachtoffer. Geen van de daders viel in de groep van tien slachtoffers of meer. Er is wel een belangrijk verschil tussen beide onderzoeken. Het laatste ging uit van bevestigde meldingen van misbruik, terwijl het eerste onderzoek uitging van het geschatte aantal misbruikgevallen dat de dader tijdens de therapie aangeeft.

Beide onderzoeken verschillen in het totaal aantal slachtoffers dat een dader gemiddeld maakt. De conclusie lijkt niettemin gerechtvaardigd dat een grote meerderheid telkens één kind tegelijkertijd misbruikt.

Aantal daders per slachtoffer

Sullivan en Beech (2004) vermeldden dat 12% van de professionele daders aan heeft gegeven dat zij kinderen misbruikten in het bijzijn van andere misbruikers. Dit verschilt niet van andere plegers, concludeerden de auteurs.

In het onderzoek van Gallagher (2000) handelden verreweg de meeste daders alleen. In de residentiële zorg gaat dat om alle daders, in de pleegzorg om 91%. De rest pleegde het misdrijf met één mededader.

Faller (1988) rapporteerde dat er sprake was van één dader in bijna de helft van de door haar onderzochte gevallen van seksueel misbruik in de kinderopvang. Een zesde van de slachtoffers werd misbruikt door vier daders, en een zevende door twee daders.

Uit twee van de drie genoemde onderzoeken blijkt dat in verreweg de meeste gevallen er sprake is van één dader. In het derde onderzoek is dit het geval in slechts de helft van de zaken.

2.2.4 Na misbruik

Verborgen houden

Faller (1988) beschreef dat slechts een klein deel van de geuite dreigementen in de door haar onderzochte misbruikzaken bedoeld waren om het slachtoffer mee te laten werken. Deze konden zodoende dienen om medewerking af te dwingen of om het slachtoffer naderhand te laten zwijgen over het misbruik. Aangezien dit onderzoek geen uitsplitsing maakte naar deze twee doelen, worden de resultaten hier nogmaals vermeld. In bijna 70% van de gevallen werden er dreigementen geuit. Gemiddeld ontvingen kinderen ruim twee dreigementen. Zoals eerder vermeld bestond 38% van de dreigementen uit een doodsbedreiging, al dan niet tegen het slachtoffer, een kwart uit anderszins letsel toebrengen, en 15% had te maken met het afschilderen van het kind als zondaar. Het onderzoek onder drieëntwintig plegers van seksueel misbruik van kinderen met wie ze werkten, wijst echter uit dat veel daders geen enkele techniek toepasten om het slachtoffer te laten zwijgen over het misbruik (Leclerc, et al., 2005). Als dit wel gedaan werd, was het vaak het dreigen met wegnemen van aandacht of privileges. Zo gaf bijna 35% aan dat zij de gevangenis in moesten of in de problemen kwamen als het slachtoffer er over sprak. Speciale privileges of beloningen werden door 22% beloofd aan het slachtoffer om ze stil te houden. Geen van de daders heeft de slachtoffers gedreigd te doden of iets aan te doen als ze er over spraken.

Green (2001) rapporteerde in haar onderzoek iets soortgelijks. Een deel van de daders gaf hun slachtoffers meer macht en privileges, om ze zo stil te houden. Bovendien besteedde de auteur aandacht aan het gedrag dat misbruikers vertonen richting collega's om hen te laten zwijgen. Zij gaf aan dat veel medewerkers bang waren voor senior stafleden van wie, toen of later, bekend werd dat zij kinderen misbruikten. Ook probeerden misbruikers er achter te komen met welke medewerker kinderen een goede band hadden. Vervolgens trachtten ze deze band zo veel mogelijk te beschadigen, om zodoende de afhankelijkheid van dit kind te vergroten en mogelijk ook om ervoor te zorgen dat het kind niet meer met deze persoon over het misbruik kon praten.

Wat betreft het misbruik zelf werd eerder al vermeld dat Sullivan en Beech (2004) vonden dat iets meer dan de helft van de professionele daders in het buitenland kinderen misbruikte. Ondanks deze moeite om het misbruik onbekend te houden, was 40% van de onderzoeksgroep zich er van bewust dat ze een reputatie hadden onder de kinderen op het gebied van seksueel ongepast gedrag (Sullivan & Beech, 2004).

De technieken om het misbruik verborgen te houden, vertonen overlap met de technieken om het slachtoffer mee te laten werken. In beide gevallen vinden we bedreigen van het slachtoffer of het geven van privileges. Daders zorgden er voor dat het misbruik buiten medeweten van collega's om plaatsvond of er werd geprobeerd vertrouwen op te bouwen waardoor collega's geruchten van misbruik minder snel zouden geloven.

Uitkomen delict
Cavara en Ogren (1983) onderzochten aan wie pleegkinderen het misbruik hadden gemeld. Van de elf slachtoffers had één het gemeld aan school en één stapte naar zijn sociaal werker. Vier slachtoffers meldden het aan ouders, vriend of buurman. Ten slotte richtten vijf kinderen zich tot een welzijnswerker.

Overigens merkten de auteurs op dat er ogenschijnlijk weinig opviel aan de slachtoffers. Hun gedrag verslechterde niet, in tegenstelling: op school gingen zij beter presteren, ze werden actiever in sport en in naschoolse activiteiten. Mede daarom waren de pleegouders geliefd en gerespecteerd door de sociaal werkers die met hen in contact stonden.

2.3 Conclusie

2.3.1 Typische pleger

Samenvattend komt op basis van de literatuur het volgende beeld over de volwassen pleger in instellingen of pleegzorg naar voren. Het gaat veelal om een man, ruim in de volwassenheid, autochtoon en bovengemiddeld intelligent. Ongeveer de helft van hen is getrouwd of getrouwd geweest. Een kwart heeft een psychiatrische voorgeschiedenis, eerdere veroordelingen (voor seksueel misbruik) zijn zeldzaam. Ongeveer de helft is zelf seksueel misbruikt geweest. In pleeggezinnen blijken vaak andere betrokkenen dan de pleegouders zelf, de dader te zijn. In instellingen komt een minder duidelijke relatie uit de literatuur naar voren.

Voor een deel van de plegers bleek de mogelijkheid tot misbruik een reden te zijn om hun baan te kiezen. Daders richten zich soms op de kwetsbare kinderen. Zowel daders in instellingen als daders in pleeggezin lijken zich vaker te richten op kinderen boven de 12 jaar. Daders richten zich vaker op meisjes. Dit geldt in het bijzonder voor pleeggezinnen.

Fysieke dwang lijkt nauwelijks voor te komen. Grooming bestaat voornamelijk uit het winnen van vertrouwen, het geven van privileges en het opbouwen van de intimiteit van de aanrakingen. Om tijdens het misbruik ‘medewerking’ van het kind te krijgen werden regelmatig dreigementen geuit of chantage gebruikt. Dit had ook tot doel het slachtoffer te laten zwijgen over het misbruik.

Het misbruik bestond in veel gevallen uit op seksuele wijze strelen. Geslachtsgemeenschap lijkt in pleeggezinnen relatief vaker voor te komen. Het blijkt dat het totaal aantal slachtoffers dat een pleger maakt een flinke onderschatting van het werkelijke misbruik kan zijn. In verreweg de meeste misbruikgevallen is er sprake van één slachtoffer en één dader.

Er zijn verschillende technieken besproken om het misbruik niet uit te laten komen. Om de slachtoffers te laten zwijgen bijvoorbeeld werden dreigementen geuit of hun werd privileges gegeven. Bovendien zorgde een goede reputatie er bij enkele plegers voor dat ze niet verdacht raakten bij collega’s. Om buiten beeld te blijven bij collega’s lieten ze bovendien ook vaak het misbruik buiten de instelling plaatsvinden.

2.3.2 Vergelijking met andere volwassen daders van kindermisbruik

Het is van belang om vast te stellen of de hierboven beschreven volwassen plegers in instellingen of misbruikende pleegouders afwijken van overige volwassen daders die seksueel misbruik bij kinderen plegen. De literatuur overziend (zie bijvoorbeeld: Elliott, Browne, & Kilcoyne, 1995; Smallbone & Wortley, 2000) blijkt dat er vooral veel overeenkomsten zijn (zie ook: Sullivan & Beech, 2004; Cavara & Ogren, 1983), maar ook dat een aantal verschillen naar voren komt. De gevonden verschillen zullen hier puntsgewijs worden samengevat.

Daders in instellingen en pleegouders blijken:

- gemiddeld een hoger IQ te hebben dan 'overige' kindmisbruikers (Smallbone & Wortley, 2000);
- (met name plegers in instellingen) minder vaak tot penetratie over te gaan dan 'overige' kindmisbruikers (Elliott, et al., 1995; Finkelhor, Hotaling, Lewis, & Smith, 1990; Smallbone & Wortley, 2000);
- relatief vaker jongens te misbruiken dan 'overige' kindmisbruikers (Elliott, et al., 1995; Smallbone & Wortley, 2000);
- minder (additionele) psychische stoornissen te hebben dan pedofiele zedendelinquenten (Raymond, Coleman, Ohlerking, Christenson, & Miner, 1999).

3. Methoden empirisch onderzoek

Steekproef

Dit onderzoek richt zich op plegers die zijn veroordeeld voor een hands-on zedendelict tegen een kind in jeugd- of pleegzorg, of die dit hebben bekend. Hiervoor is gebruik gemaakt van strafdossiers en behandeldossiers. Bij verschillende rechtbanken zijn dossiers opgevraagd over zedenzaken waarbij sprake was van een afhankelijkheidsrelatie. Dit is gedaan aan de hand van een lijst met zaken die eerder is samengesteld voor het onderzoek door de commissie-Samson naar de afdoeningen door het Openbaar Ministerie. Er is bij de benadering van rechtbanken gestreefd naar een goede spreiding in tijd en regio, dit alles afhankelijk van het nog beschikbaar zijn van ongeschoonde dossiers. Om die reden zijn de parketten benaderd in de volgende arrondissementen: Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Groningen, Maastricht, Roermond en Zutphen. De dossiers hadden betrekking op de jaren 1992, 1997, 2002 en 2007. Strafzaken die uiteindelijk uitmondden in een vrijspraak of technisch sepot werden niet meegenomen, omdat hierbij niet kan worden aangenomen dat de verdachte ook daadwerkelijk dader is van seksueel misbruik. Bij ontbreken van een steekproefkader, de totale groep plegers is immers onbekend, lijkt dit een werkbare methode. Bovendien maakt het vergelijking met andere onderzoeken mogelijk. Door de gekozen methode is de steekproef van strafzaken een gestratificeerde steekproef. Dat wil zeggen dat we van alle veroordelingen, de zaken hebben geselecteerd uit de genoemde jaren en uit de genoemde arrondissementen. Naar verwachting levert dit een redelijk beeld op van door justitie vervolgde daders van het soort misbruik waar de commissie zich op richt.

De commissie heeft 3880 strafdossiers van seksueel misbruik doorgenomen, te weten alle strafzaken voor de genoemde arrondissementen in de genoemde jaren waarin minimaal een hands-on zedendelict ten laste was gelegd. Hiervan vielen uiteindelijk honderdzeven zaken, oftewel 2,8%, onder het bereik van de commissie. Bij sommige arrondissementen was het mogelijk bepaalde sepots er uit te filteren. Van andere zaken was, vanwege bestudering in het kader van ander onderzoek, al bekend dat ze toch niet onder de strikte definitie van de commissie vielen. Zodoende zijn er uiteindelijk zesenzeventig opgevraagd die onder het huidige onderzoek konden vallen. Hier vielen er nog enkele af, opnieuw omdat ze bijvoorbeeld geëindigd bleken te zijn in een technisch sepot of vrijspraak. Andere vielen af omdat het misbruik toch niet binnen het bereik van de commissie bleek te vallen, bijvoorbeeld omdat het om incest bleek te gaan. Uiteindelijk viel hierdoor nog eens ongeveer een derde af. Ten slotte viel één dossier af toen bleek, na analyse van zijn strafblad, dat de betrokkene uiteindelijk was vrijgesproken van het delict. In totaal resteerden vijfenveertig zaken, zijnde 1,2% van alle zedenzaken voor de betreffende arrondissementen en jaren.

Daarnaast zijn alle relevante forensische instellingen verspreid over het land benaderd.[3] Dossiers zijn alleen gevonden bij het Pieter Baan Centrum in Utrecht, De Waag (diverse vestigingen) en De Tender in Deventer. Een moeilijkheid hierbij was dat het, door het specifieke onderzoeksgebied van de commissie, nauwelijks mogelijk is geweest digitale systemen te doorzoeken. Het Pieter Baan Centrum bijvoorbeeld, kon een lijst uitdraaien van vijfenzeventig dossiernummers waarbij de patiënt een zedendelict had gepleegd tegen een minderjarig kind. Of het kind verbleef in een instelling voor jeugdzorg kon alleen vastgesteld worden door het dossier door te nemen. Bij de overige instellingen was ook dit niet mogelijk. Daar moest geput worden uit het geheugen van behandelaren om te achterhalen of zij zich een dergelijke zaak konden herinneren. Dat betekent dat de steekproef van

[3] Dit waren: Het Dok (Rotterdam), Kairos (Nijmegen), AFPN (Groningen), FPA (Vught), Pieter Baan Centrum (Utrecht), De Waag (diverse vestigingen) en de Tender (Deventer).

behandeldossiers een gelegenheidssteekproef is. Dit houdt in dat de dossiers zijn onderzocht die beschikbaar waren, zonder dat deze zodanig geselecteerd zijn dat ze een representatieve groep vormen. Conclusies moeten daarom als voorlopig worden gezien en met de nodige voorzichtigheid worden gehanteerd.

De inhoud van de straf- en behandeldossiers was wisselend. In de strafdossiers zaten processen-verbaal van verklaringen van het slachtoffer, getuigen en de verdachte. In de strafdossiers was vaak, maar niet altijd, een Pro Justitia-rapportage aanwezig. Hierin staat veel informatie over de persoonlijkheid en levensgeschiedenis van de dader. Verder was ook regelmatig een rapport van de reclassering aanwezig. De inhoud van dossiers bij de forensische instellingen was eveneens wisselend. Soms bleef het bij een intakegesprek. In andere gevallen waren er verslagen van verschillende gesprekken, Pro Justitia-rapportage en reclasseringsrapportages aanwezig. Voor al deze rapportages geldt dat de inhoud erg afhankelijk was van de medewerking van de pleger. In sommige gevallen is daarom nauwelijks informatie beschikbaar over de achtergrond van de pleger, of konden er geen tests worden afgenomen.

Om meer inzicht te krijgen in eerdere en latere strafbare gedragingen zijn de justitiële uittreksels van de onderzoeksgroep opgevraagd. We hebben daarbij te maken met het *dark number*. Het gaat immers om vervolgingen, waardoor veel zaken die niet bij justitie bekend zijn geworden onderbelicht blijven. Deze bron is echter van groot belang omdat dit ook de bron is waarop een verklaring van geen bezwaar wordt afgegeven, waarbij wordt ingeschat of een persoon geschikt is om met kinderen te werken. Het opvragen van strafbladen biedt ook informatie die onafhankelijk is van de vragen van de rapporteur/behandelaar of de bereidheid van de cliënt om hierop te antwoorden.

Verwerking

De dossiers zijn doorgenomen op de locaties waar ze lagen opgeslagen. Uitzondering hierop vormden de rechtbanken in Zutphen en Maastricht. Deze dossiers van Zutphen zijn gestuurd naar de Arnhemse rechtbank en de dossiers van Maastricht naar de Roermondse rechtbank. Zodoende konden deze worden doorgenomen samen met de daar aanwezige dossiers. Uit alle dossiers werd relevante informatie genoteerd aan de hand van een scoringslijst (zie bijlage 1). Deze lijst is gebaseerd op het scoringsinstrument jeugdige zedendelinquenten (Hendriks & Bijleveld, 2004) en uitgebreid met een aantal vragen die speciaal voor dit onderzoek van belang zijn, zoals die bijvoorbeeld uit het literatuuronderzoek naar voren waren gekomen. Op deze lijst staan variabelen over onder andere persoonskenmerken, eerdere delicten, het gezin, relaties, werk, verslavingsproblematiek en het delict zelf.

Om ook kwantitatief iets over de daders te kunnen zeggen, zijn deze beschrijvende variabelen gecodeerd naar een beperkt aantal antwoordmogelijkheden. Uitgebreidere beschrijvingen zijn gebruikt voor kwalitatieve analyse. Voor dit alles is gebruik gemaakt van het statistische softwarepakket SPSS.

De strafbladen zijn eveneens verwerkt in SPSS. Van de personen in de steekproef is opgezocht welke registraties zij hebben in de justitiële documentatie. Hierin staan de gegevens van personen die ter vervolging zijn ingeschreven bij het parket. Van alle aangetroffen zaken zijn de feiten waarop een vrijspraak of technisch sepot volgde niet meegenomen. In dat geval konden we er immers niet van uit gaan dat de verdachte het delict had gepleegd.

De delicten zijn vervolgens geclassificeerd naar de categorieën, geweld, vermogen, en overige, conform de CBS-standaardclassificatie, met een extra uitsplitsing naar zeden. Zie bijlage 2 voor de indeling van de delicten. Van iedere zaak is in de justitiële documentatie geregistreerd welke uitspraak volgde en welke sanctie is opgelegd.

Variabelen

Geprobeerd is de leeftijd van het slachtoffer tijdens het misbruik zo nauwkeurig mogelijk te bepalen. Wanneer een exacte leeftijd van het slachtoffer is vermeld, is deze simpelweg overgenomen. Als alleen een geboortejaar vermeld werd, of leeftijd werd genoteerd als bijvoorbeeld 12/13, dan is het midden gekozen. In dit geval dus 12,5. Als alleen vermeld is 'jonger dan 16 jaar', dan is het eerste jaar daaronder genomen. In dit geval dus 15. Mocht het misbruik meerdere jaren hebben geduurd en er is alleen 'onder de 16 jaar' vermeld, dan is de leeftijd uitgerekend die het slachtoffer bij het begin moet zijn geweest om 15 jaar te zijn bij het einde van het misbruik.

Niet over alle variabelen was in de dossiers iets gerapporteerd. Sommige informatie wordt logischerwijs alleen genoteerd als die afwijkt van het normale. Of er, bijvoorbeeld, geweld heeft plaatsgevonden tussen de ouders van de dader wordt vaak alleen gerapporteerd als dit inderdaad het geval is geweest. Alleen gevallen waarin expliciet werd gemeld dat dergelijke incidenten hadden plaatsgevonden zijn gescoord als 'melding van...', de overige situaties zijn gecodeerd als 'geen melding van...'

Een ander punt van aandacht is het feit dat niet alle variabelen voor alle plegers zijn gemeten met een gevalideerd meetinstrument. In sommige dossiers stonden zulke instrumenten wel vermeld, in andere gevallen werd volstaan met een inschatting van de behandelaar of rapporteur. Zo konden rapporteurs melden dat iemand 'begaafd' was, terwijl andere rapporteurs de exacte score (bijvoorbeeld 122) uit instrumenten zoals de WISC geven. In het resultatenhoofdstuk wordt er bijvoorbeeld ook eenmaal gesproken over 'overmatig masturberen'. Hier heeft de rapporteur geen aantal genoemd, laat staan een score op een meetinstrument voor masturberen. Mede daarom is er bij het hercoderen voor gekozen om te volstaan met vrij grove indelingen van de scores.

Verantwoording

Onderzoekers betrokken bij dit onderzoek hebben een Verklaring Omtrent Gedrag afgegeven en een geheimhoudingsverklaring getekend. Voor de inzage in de strafdossiers is toestemming verkregen van de Minister van Veiligheid en Justitie en van het College van Procureurs-generaal. Ook hiervoor hebben de betrokken onderzoekers een verklaring getekend. Voor inzage in de archieven van het Pieter Baan Centrum is een aparte geheimhoudingsverklaring getekend door de onderzoeker die daar actief was. Voor de opvraging en verwerking van de justitiële uittreksels is toestemming verkregen via het hoofd van het Justitiële Documentatie & Informatiebeheer van de Justitiële Informatiedienst. Hiervoor is een aparte verklaring 'wetenschappelijk onderzoek' getekend door de onderzoeker die deze informatie verwerkte.

De namen in de casusvoorbeelden zijn gefingeerd.

4. Resultaten

Steekproef

Bij de behandelinstellingen zijn slechts acht dossiers gevonden, verdeeld over drie verschillende instellingen. De overige vijfenveertig dossiers zijn afkomstig van rechtbanken op zes verschillende locaties. Zie tabel 1 voor een overzicht van deze locaties

.

Tabel 1 - Vindplaatsen dossiers

De Waag	5
Pieter Baan Centrum	2
Tender	1
subtotaal	*8*
Rechtbank Amsterdam	2
Rechtbank Arnhem	9
Rechtbank Zutphen	18
Rechtbank Den Haag	10
Rechtbank Groningen	2
Rechtbank Roermond	3
Rechtbank Maastricht	1
subtotaal	*45*
Totaal	*53*

Zoals in de tabel af te lezen is, zijn er drieënvijftig dossiers gevonden. Eén persoon had echter op twee verschillende plaatsen een dossier. Deze zijn samengevoegd. De overgebleven tweeënvijftig unieke personen kunnen worden onderverdeeld in vier groepen, namelijk zowel naar setting (pleeggezin of instelling) als naar leeftijd dader (volwassen of jongere). Dit levert de volgende onderverdeling op:

Tabel 2 - Kruistabel type dader en setting

	Meerderjarige dader	Minderjarige dader	*Totaal*
Pleeggezin	17	5	*22*
Instelling	9	21	*30*
Totaal	*26*	*26*	*52*

In sommige gevallen is er ook misbruik ten laste gelegd waarbij de relatie met het slachtoffer niet relevant is voor de commissie. Dit betreft ongeveer tien slachtoffers. Hier gaat het bijvoorbeeld om een dader die naast zijn pleegkind ook een buurtgenoot heeft misbruikt. Dit laatste slachtoffer is dan buiten beschouwing gelaten. Zodoende komen in dit bestand achtenzeventig gevallen van misbruik voor. Sommige slachtoffers zijn door meerdere daders misbruikt. Het totale aantal unieke slachtoffers komt daarom lager uit, namelijk op vierenzeventig. Aangezien één persoon is overleden in de ‘oude’ schoningstermijn voor zedenzaken, zijn de strafbladen beschikbaar van eenenvijftig plegers.

4.1 Daderkenmerken

4.1.1 Demografische kenmerken

Geslacht
Alle plegers zijn man.

Leeftijd
De volwassen plegers zijn gemiddeld 37 jaar oud. De daders in een instelling zijn jonger dan die in een pleeggezin. Dit verschil is 29 jaar versus 44 jaar. Waarschijnlijk hangt dit samen met de gemiddelde leeftijd van pleegvaders en van werknemers in een instelling. Van pleegouders wordt verwacht dat ze een stabiele omgeving kunnen bieden aan een kind, iets wat vaak samenhangt met het ouder worden. Groepsleider worden staat hier los van en zal daarom in de praktijk vaker bekleed worden vanaf begin twintig.

De minderjarige daders zijn gemiddeld 15 jaar. Er is geen significant verschil tussen de leeftijd van de jongeren in een instelling en die in een pleeggezin.

Etniciteit
Bijna 85% van de plegers is geboren in Nederland. Drie zijn er geboren in Curaçao, drie in Suriname, één in Indonesië en één in Zuid-Korea. Als er ook gekeken wordt naar het geboorteland van de ouders, voor zo ver dit bekend is, zijn er dertien plegers (25%) met een niet volledig Nederlandse achtergrond. Hierin zit geen opvallende spreiding per type misbruiker of setting.

Stefan is 20. Hiermee is hij een van de oudste op de afdeling voor verstandelijk gehandicapten. Tegen middernacht zit hij in de woonkamer televisie te kijken.

Els is 16 en heeft een IQ van zestig. Ze ligt al in bed, maar wil een glas water. In haar nachtjapon loopt ze door de woonkamer naar de keuken. Dit mag niet, maar het is laat en Els verwacht niemand meer tegen te komen.

Als Els terug loopt uit de keuken, heeft Stefan het licht uitgedaan. Hij zoent haar in de nek, betast haar borsten en gaat met zijn vinger in haar vagina.

Stefan krijgt een voorwaardelijke gevangenisstraf. Onterecht, vindt hij. Het was haar eigen schuld. Ze liep immers tegen de regels in haar nachtjapon de woonkamer in.

Intelligentie
Informatie over intelligentie is bekend van eenenveertig daders. Hieruit blijkt dat vijftien van de zeventien volwassen daders een gemiddelde tot bovengemiddelde intelligentie hebben. Opvallend is dat twee pleegouders zwakbegaafd zijn. Eén verzorger in een instelling blijkt hoogbegaafd te zijn.
Een gemiddelde tot bovengemiddelde intelligentie vinden we bij slechts zeven van de vierentwintig jongeren. Van deze groep zijn er vijf die licht verstandelijk gehandicapt zijn (IQ tussen 55 en 70) en twaalf zwakbegaafd (IQ tussen 70 en 85).

Over het algemeen blijken de volwassen daders dus (boven)gemiddeld, en de minderjarige daders benedengemiddeld begaafd.

Persoon(lijkheid)skenmerken

Tabel 3 - Persoonlijkheidskenmerken van de plegers (niet voor iedereen bekend)

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Hoge impulsiviteit	3 50 %	17 94,4 %	20 83,3 %
Hoge extraversie	2 28,6 %	2 50 %	4 36,4 %
Hoge spanningsbehoefte	0 0,0 %	7 87,5 %	7 63,6 %
Lage gewetensontwikkeling	2 28,6 %	20 95,2 %	22 78,6 %
Negatief zelfbeeld	6 85,7 %	5 50,0 %	11 64,7 %

Zoals eerder vermeld, zijn de variabelen afgeleid van het scoringsinstrument jeugdige zedendelinquenten (Hendriks & Bijleveld, 2004). Voor enkele persoonlijkheidskenmerken geldt dat er niet genoeg informatie is gevonden om ze te vermelden. De overige staan samengevat in tabel 3.

Persoonlijkheidskenmerken zijn relatief weinig bij volwassen daders vastgesteld. Impulsiviteit is voor zes volwassen daders bepaald. Hiervan scoren drie plegers hoog op deze variabele. Vijf van de zeven volwassen daders scoren laag op extraversie, de andere twee juist hoog. Alle drie de volwassenen van wie een score bepaald was voor spanningsbehoefte, scoren laag. Voor gewetensontwikkeling scoren vijf van de zeven volwassenen normaal of hoog. Het zelfbeeld van zes van de zeven volwassenen wordt als negatief beoordeeld en bij slechts één positief.

Impulsiviteit wordt bij minderjarige daders vaak vastgesteld, in zeventien van de achttien gevallen. Wat betreft extraversie scoort één minderjarige laag, één normaal en twee scoren hoog. Een hoge spanningsbehoefte blijkt bij zeven van de acht jonge plegers aanwezig. De gewetensontwikkeling wordt slechts bij één jeugdige als voldoende beoordeeld. Zelfbeeld wordt bij vijf jongeren als negatief beoordeeld, bij één gemiddeld, en bij vier als positief.

Over het algemeen kan daarmee gesteld worden dat minderjarige plegers hoog scoren op deze risicofactoren, uitgezonderd zelfbeeld. Bij meerderjarige plegers valt alleen het lage zelfbeeld op.

Relaties en familie

Tabel 4 - Relaties, familie en pestgedrag (niet allemaal voor iedereen bekend)

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Vaste relatie ten tijde van delict	17 73,9 %	3 30,0 %	20 60,6 %
Eerdere relaties	12 70,6 %	2 40,0 %	15 63,6 %
Niet of incidenteel contact met familie	8 72,7 %	9 64,2 %	17 68,0 %
Is gepest op school	5 19,2 %	5 19,2 %	10 19,2 %
Heeft gepest op school	2 7,7 %	8 30,8 %	10 19,2 %

In tabel 4 zijn de resultaten samengevat voor relaties, inclusief huwelijk en contact met familie. Opvallend is dat vier van de vijftien meerderjarige daders uit een pleeggezin ten tijde van het delict geen relatie hadden. Nadere analyse wijst uit dat al deze alleenstaande daders, evenals de andere meerderjarige daders overigens, wel eerder een relatie hebben gehad. Of dit ten tijde van de komst van het pleegkind het geval was, bleek echter niet te achterhalen. Slechts ongeveer een kwart van de

meerderjarige daders heeft regelmatig contact met hun familie. Ongeveer een vijfde is vroeger gepest op school. Een klein deel pestte zelf.

Zoals te verwachten valt gezien hun leeftijd, hebben minderjarige daders minder vaak een relatie, of een relatie gehad, dan de volwassen daders. Evenals bij de meerderjarigen, hebben jongeren in bijna twee derde van de gevallen geen regelmatig contact met familie, hetgeen niet verwonderlijk is gezien hun uit huis plaatsing. Ook voor deze groep geldt dat ongeveer een vijfde is gepest op school. Zelf pesten deden ze wel vaker (30%).

4.1.2 Persoonlijke geschiedenis

Gezin van herkomst

Tabel 5 - Kenmerken gezin van herkomst (N=52)

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Alcoholmisbruik in gezin	4 15,4 %	3 11,5 %	7 13,5 %
Drugsgebruik in gezin	1 3,8 %	2 7,7 %	3 5,8 %
Psychopathologie ouders	0 0,0 %	8 30,8 %	8 15,4 %
Geweld tussen ouders	3 11,5 %	6 23,1 %	9 17,3 %
Werkloosheid ouders	0 0,0 %	2 7,7 %	2 3,8 %
Overlijden een ouder voor 18^{e} jaar dader	2 7,4 %	3 11,5 %	5 9,5 %

In tabel 5 staan de bevindingen over het herkomstgezin van de daders samengevat. Als de variabelen uit bovenstaande tabel samen worden genomen, blijkt 73% van de volwassen plegers geen enkele variabele problemen te hebben ervaren. Deze daders lijken dus niet uit zeer problematische gezinnen te komen.

Minderjarige daders lijken, niet onverwacht, uit beduidend problematischer gezinnen te komen. Hierbij was er in ongeveer een kwart van de gevallen sprake van psychopathologie bij, en geweld tussen, de ouders. Waar het grootste deel van de volwassen daders geen problemen had ondervonden op één van de bovenstaande variabelen, geldt dit slechts voor 42% van de jongeren. Daarnaast blijken drie jongeren geadopteerd.

Psychische stoornissen

Mede aan de hand van DSM-classificaties valt iets te zeggen over aanwezige stoornissen. Van ongeveer 75% van de plegers is hier iets over bekend. Hierin zit geen verschil tussen de jonge en volwassen plegers. Dit beeld is echter niet altijd compleet, soms wordt volstaan met een vermoeden van een stoornis of een opsomming van kenmerken. Desondanks zijn er wel enkele opvallende feiten te melden. Zo is er slechts bij vijf volwassen plegers de diagnose pedofilie gesteld, waarvan één keer exclusief op jongens gericht, één keer exclusief (niet nader gespecificeerd), één keer beperkt tot incest en de overige ‘niet exclusief’ (deze daders hebben dus ook andere seksuele voorkeuren).

De diagnose depressie, of aanwijzingen daarvoor, is bij zes volwassen daders gesteld. Hierbij is het onduidelijk of dit ook voorafgaand aan het delict zo was, of dat dit een gevolg is van het uitkomen daarvan. Een volledige persoonlijkheidsstoornis is slechts bij één persoon vastgesteld. Wel ‘trekken van’ of ‘NAO’ (niet anders omschreven) in ongeveer een derde van de gevallen.

Al met al blijkt dus bij een derde van de volwassen daders persoonlijkheidsproblematiek vastgesteld en pedofilie wordt slechts incidenteel als diagnose gesteld. Dit laatste kan te maken hebben

met de leeftijd van veel slachtoffers (boven de 12 jaar) waardoor de diagnose pedofilie niet gesteld mag worden.

Bij de jongeren valt op dat bij een derde van de jongeren ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) is vastgesteld. PDD-NOS, een aan autisme verwante stoornis, werd bij een kwart van de jeugdige plegers vastgesteld. De combinatie PDD/ADHD en de combinatie laag IQ/PDD-NOS werd ook in een kwart van de gevallen gerapporteerd. Zowel het percentage jongeren met ADHD of PDD-NOS en combinaties van stoornissen is beduidend verhoogd ten opzichte van de algemene populatie.

Ernstige gedragsproblemen wordt verder bij ongeveer 30% van de jeugdigen vermeld, waaruit valt af te leiden dat het seksueel grensoverschrijdend gedrag een facet van een scala aan gedragsproblemen is.

Kortom, de jeugdige plegers vormen een groep met relatief veel ernstige ontwikkelingsstoornissen en comorbiditeit (het voorkomen van meerdere stoornissen tegelijkertijd). Jongeren met ADHD, PDD-NOS en een laag IQ hebben echter waarschijnlijk ook een grotere pakkans dan jongeren zonder deze stoornissen. Mogelijk hanteren zij bijvoorbeeld een minder geraffineerde modus operandi, waardoor het misbruik minder lang verborgen blijft. Hierdoor is het aannemelijk dat deze problematische groep relatief oververtegenwoordigd is binnen deze steekproef.

In één geval gebruikt de pleegvader alcohol als 'excuus' voor het misdrijf. Hij geeft aan op een avond dronken te zijn geweest, waarna het slachtoffer daar 'misbruik van maakte' door spiernaakt op hem te komen zitten.

Alcohol en drugs

Tabel 6 - Alcohol- en drugsgebruik, N=52

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Excessief alcoholgebruik	3 11,5 %	2 7,7 %	5 9,6 %
Drugsgebruik	2 7,7 %	8 30,7 %	10 19,2 %

De resultaten voor alcohol- en drugsgebruik staan vermeld in tabel 6. Opvallend is dat de drie volwassen plegers die problematisch alcoholgebruik vertonen, allen te vinden zijn in pleeggezinnen. In sommige gevallen was de dader dronken of werd het slachtoffer dronken gevoerd. Problematisch drugsgebruik bij de volwassen plegers wordt verder nauwelijks vermeld.

Onder jongeren in pleeggezinnen is geen problematisch drankgebruik waargenomen. In instellingen is dit wel voor twee plegers het geval. Van de acht drugsgebruikende jongeren zitten er zeven in een instelling. Hiervan gebruikt er één harddrugs.

Wanneer zijn zus overlijdt, besluiten Wiebe en zijn vrouw om haar dochter te adopteren. Hier wordt ze liefdevol ontvangen.

Als enige tijd later zijn eigen vrouw overlijdt, raakt Wiebe echter aan de alcohol. In dronken toestand betast hij meerdere keren deze pleegdochter.

Eigen slachtofferschap pleger

Tabel 7 - Ervaringen (N=52)

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Verwaarloosd	7 26,9 %	12 46,2 %	19 36,5 %
Mishandeld	6 23,1 %	8 30,8 %	14 26,9 %
Seksueel misbruikt	7 26,9 %	9 34,6 %	16 30,8%

Resultaten over verwaarlozing, mishandeling en misbruik staan vermeld in tabel 7. Hieruit blijkt dat van de volwassen plegers een aanzienlijk deel zelf seksueel misbruikt is. Dit geldt ook voor verwaarlozing en mishandeling. Voor al deze soorten ervaringen ligt het percentage rond de 25. Daarbij is er geen significant verschil tussen plegers in pleeggezinnen of instelling. Voor 8% geldt dat zij alle drie de soorten ervaringen hebben meegemaakt.

Een relatief groter deel van de minderjarige plegers blijkt ook zelf te zijn misbruikt, mishandeld of verwaarloosd. Gezien hun achtergrond is dit niet verwonderlijk. Hier is eveneens geen verschil tussen daders in pleeggezinnen of instelling. Voor deze groep ligt het percentage dat alle drie soorten van ervaringen heeft meegemaakt op negentien.

Obsessief omgaan met seks

Een klein aantal plegers blijkt op een obsessieve of afwijkende manier om te gaan met seksualiteit. Bij de meerderjarige daders betrof dit twee personen (8%). Het betrof hier iemand die een collectie ‘penissen’ op de schouw verzamelde en iemand die zich op jonge leeftijd prostitueerde. Parafilie, een seksuele stoornis volgens DSM-IV[4], blijkt bovendien bij één andere volwassene aanwezig. Bij deze dader is echter ook pedofilie vastgesteld, dat ook een parafilie is, zonder dat deze verder gespecificeerd is. Het is bij deze dader dus onduidelijk of de rapporteur doelde op nog een andere parafilie dan de pedofilie.

Bij de jongere daders ligt het aandeel dat seksueel obsessief gedrag vertoont op 31%. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om overmatig masturberen. Verder bleken twee jongeren een parafilie te hebben. Hiervan ging het één keer om voyeurisme en eenmaal om parafilie NAO (niet anderszins omschreven). Bij deze laatste gaat het om een restcategorie.

Samenvattend wordt obsessief seksueel gedrag dus vooral bij jeugdige plegers waargenomen.

Veroordelingen

Vóór het indexdelict hebben de volwassen plegers gemiddeld 0.6 delicten gepleegd. Twee volwassenen hebben een eerdere veroordeling voor een zedendelict. In beide gevallen gaat het om een pleegvader. De volwassen plegers zijn gevolgd tot gemiddeld ruim negen jaar na hun veroordeling voor het indexdelict (het delict waarmee plegers in de steekproef terecht zijn gekomen). Eén volwassene heeft na zijn veroordeling voor het indexdelict opnieuw een zedendelict gepleegd. Nog één andere volwassene is later opnieuw veroordeeld voor misbruik dat al aan de gang was tijdens de eerste veroordeling. Of het om het zelfde slachtoffer gaat is onduidelijk. Beide daders waren pleegvaders. De volwassen daders recidiveerden over het algemeen sporadisch. Slechts twee daders pleegden meer dan twee delicten na hun veroordeling. De zwaarste recidivist pleegde negen nieuwe

[4] De volgende stoornissen zijn parafiliën volgens de DSM-IV: exhibitionisme, fetisjisme, frotteurisme, pedofilie, seksueel masochisme, seksueel sadisme, fetisjistisch transvestitisme, voyeurisme en de restcategorie parafilie NAO, waar bijvoorbeeld necrofilie onder valt (American Psychiatric Association, 1995).

delicten. Bijna de helft hiervan betrof geweldsdelicten. Exclusief het uitgangsdelict, hebben ze gemiddeld 1,3 delicten op hun strafblad, waarvan 0,3 zedendelicten.

Vóór het indexdelict pleegden de jongeren uit onze steekproef gemiddeld 1,7 delicten. Hierbij zaten geen zedendelicten. Dit gemiddelde is, wanneer het indexdelict erbij op wordt geteld, vergelijkbaar met andere in Harreveld behandelde jongeren (Van der Geest, Bijleveld, & Wijkman, 2005). De jongeren zijn gemiddeld tot tien jaar na hun veroordeling voor het indexdelict gevolgd. In deze tijd heeft ongeveer de helft van deze jongeren opnieuw een delict gepleegd. Hiervan hebben drie jongeren, allen misbruikers van een medepupil in een instelling, opnieuw een zedendelict gepleegd. Onder de jongeren vinden we regelmatige recidivisten. Vijf van hen hebben meer dan twintig delicten gepleegd ná hun veroordeling voor het indexdelict. Acht jongeren pleegden meer dan tien delicten. Verder valt op dat zeker twee minderjarige plegers inmiddels zijn veroordeeld of aangeklaagd voor mensenhandel. Exclusief het indexdelict, hebben de jongeren gemiddeld dertien delicten op hun strafblad staan, waarvan 0,3 zedendelicten.

Overigens is de recidive vergelijkbaar met andere jongeren in instellingen. Zo is bekend dat van jongeren die civiel- of strafrechtelijk in een justitiële jeugdinrichting verbleven, vier op de vijf binnen zeven jaar recidiveerde (Wartna, El Harbachi, & Van der Laan, 2005). Onder jongeren met een plaatsing in Jongerenhuis Harreveld was dit 85% na 12,5 jaar (Van der Geest, et al., 2005).

Uit deze analyses blijkt dat we alleen de minderjarigen zouden kunnen kwalificeren als een hoog delinquente groep. Bij geen van de twee groepen vinden we echter persistentie of specialisatie op zedendelicten.

4.2 Modus operandi

Motivatie werk

Voor weinig daders is de motivatie bekend om met kinderen te werken. In één geval heeft de dader aangegeven bewust de zorg voor een pleegdochter op zich te hebben genomen, om haar later te misbruiken. Verder was er één pleeggezin, bestaande uit twee mannen, die vooraf al aan pleegzorg te kennen hadden gegeven een voorkeur te hebben voor jongens rond de 13 jaar. Uiteindelijk werden er bij deze pleger minstens elf jongens ondergebracht. Later is hij veroordeeld voor het misbruik van twee jongetjes van 13 en 14 jaar oud.

X is geadopteerd. Hij krijgt een zes jaar jonger weekendpleegzusje. Jarenlang misbruikt hij haar.

Als het misbruik uitkomt, verklaart hij een hekel aan haar te hebben gehad. Het was zijn wraak geweest, omdat hij tegen de pleegzorgregeling was.

Motivatie misbruik

Verder blijft het in de meeste gevallen onduidelijk wat het motief is geweest voor het misbruik. Als een motivatie in de dossiers genoemd is, blijft het toch onduidelijk in hoeverre dat daadwerkelijk het motief is geweest. Zo gaf één pleegvader aan dat het de laatste tijd ‘raar’ voelde om zijn vrouw aan te raken. Hij vroeg zich af wat hij verkeerd deed en wilde het op een andere vrouw ‘uitproberen’. Kort daarna kwam zijn pleegdochter, die hij vervolgens misbruikte. In een ander geval wilde de slechtziende pleegvader voelen of ze al borstgroei had en ‘controleerde’ haar vagina met zijn vinger toen ze menstruatieklachten had. Een andere ‘route’ naar het misbruik is het voorgenoemde voorbeeld van een man die na het overlijden van zijn vrouw aan de alcohol raakte en in dronken buien zijn pleegdochter misbruikte.

Bij de jongeren gaf één pleger aan uit ‘wraak’ gehandeld te hebben. Een andere werd ‘uitgedaagd’, al blijft onduidelijk waar dit uit bestond. Twee jongeren die beiden regelmatig betrokken zijn geweest bij seksuele incidenten geven aan dat ze stemmen horen. Zo hoort een van hen, als er vrouwen in de buurt zijn, ‘stemmen die zeggen dat ik met zo'n vrouw naar bed moet’. Andere gevallen lijken meer impulsief en zonder duidelijk motief. Zo kwam een pleger zijn ex-vriendin tegen in de stad. Beiden zaten ze in een instelling en daarom fietsten ze samen terug. Ze knuffelden ter afscheid en toen betastte hij haar ongewenst. Er zijn ook verschillende voorbeelden van jongeren die een medepupil ’s avonds op de gang tegen kwamen of die anderen ’s avonds op de kamer opzochten en vervolgens zonder duidelijk motief misbruikten.

4.2.1 Slachtoffer

Selecteren slachtoffer

In de meeste gevallen lijkt het er niet op dat de dader van te voren een slachtoffer heeft uitgezocht en zich hier langdurig op heeft gericht voorafgaand aan het misbruik. Zoals eerder vermeld, is er één pleegvader die aangaf de zorg voor zijn pleegdochter op zich te hebben genomen met als specifiek doel haar te misbruiken. In een ander geval blijkt dat de pleger ‘via verschillende wegen aan contact met jonge kinderen is gekomen, met wie hij een band probeerde op te bouwen’. Ook was er het bovengenoemde voorbeeld van het stel dat aangaf kinderen te willen opvangen van rond de 13 jaar. Verder blijkt één pleger een evenementenbureau te hebben gehad dat feesten organiseerde voor

kinderen. Na het uitzitten van zijn straf is hij een modellenbureau gestart waarvoor hij een aparte jongensgroep wilde oprichten. Tevens had hij gokkasten in huis staan waar hij jongens op liet spelen. Uiteindelijk is hij tweemaal veroordeeld voor seksueel misbruik van pleegkinderen.

Andere voorbeelden bleken niet te vinden in de dossiers. Er komt dus geen eenduidig beeld naar voren over hoe plegers hun slachtoffers selecteren. Evenmin is iets bekend over welke eigenschappen of kenmerken daders zochten in hun slachtoffers.

Relatie tot slachtoffer

De relatie die de pleger heeft ten opzichte van het slachtoffer kon in alle gevallen worden vastgesteld. De dader van misbruik in pleeggezinnen is in 74% van de gevallen de pleegvader, en in 19% een pleegbroertje. De overige twee gevallen zijn gepleegd door een volwassene buiten het gezin. Hier gaat het om één slachtoffer dat misbruikt is door zijn pleegvader en twee van diens kennissen.

Van het misbruik in instellingen is 35% gepleegd door een medewerker die direct met het kind werkte. Medepupillen zijn echter de grootste groep plegers (59%). Tweemaal is er sprake van een andere volwassene, en eenmaal is een andere minderjarige de dader. In het eerste geval, misbruik door een andere volwassene, gaat het om een kok van een instelling, die verantwoordelijk is voor beide gevallen van misbruik. In het geval van misbruik door een andere minderjarige gaat het om een slachtoffer dat in een instelling verbleef en daar school volgde. De pleger zat daar ook op school, maar niet in de instelling.

Geslacht slachtoffer

Van de slachtoffers van een volwassen pleger is 53% jongen. Dit aandeel is even groot onder de slachtoffers van een minderjarige dader.

Leeftijd slachtoffer

Tabel 8 - Aantal slachtoffers per leeftijdscategorie (N=73)

	Meerderjarige dader	Minderjarige dader	Totaal
0 t/m 4 jaar	1 2,5 %	2 6 %	3 4,2 %
5 t/m 12 jaar	20 50 %	7 21,2 %	27 37,0 %
> 12 jaar	19 47,5 %	24 72,7 %	43 58,8 %

Van één slachtoffer is de exacte leeftijd onbekend. De gemiddelde leeftijd van de overige slachtoffers over alle gevallen van misbruik is 12 jaar. De uitsplitsing naar leeftijdscategorie is te vinden in tabel 8. De slachtoffers van de meerderjarige daders zijn gemiddeld 12 jaar oud, die van de minderjarige plegers zijn een jaar ouder.

Slachtoffers in pleeggezinnen zijn gemiddeld 11 jaar oud, in instellingen is dit 13 jaar. Dit lijkt echter gedeeltelijk verklaarbaar uit het feit dat kinderen pas op latere leeftijd in een instelling terecht komen.

4.2.2 Pre misbruik

David heeft de zorg voor zijn minderjarige neefje Alex. Hiermee heeft hij seksueel contact. Wanneer hij in de trein een man tegenkomt nodigt hij hem uit voor een kop koffie. De man komt op bezoek en David zet hem aan tot het plegen van seksuele handelingen met Alex. Hij verzekert de man dat het mag omdat ze beiden instemmen.

Later nodigt de man David en Alex bij hem thuis uit. Opnieuw is er sprake van een trio waarbij het pleegkind wordt betrokken.

De zaak komt uiteindelijk uit wanneer de partner van David, die zelf ook betrokken werd bij het misbruik, aangifte doet bij de politie.

Grooming / Laten meewerken slachtoffer

Uit de dossiers is niet altijd goed op te maken welk gedrag valt onder het grooming-proces en welk gedrag is gericht op het tijdens het misbruik laten meewerken van het slachtoffer. Vanwege de overlap tussen beide zijn ze hier samengenomen.

Om slachtoffers mee te laten werken gebruikten de daders verschillende technieken. Pleegvaders stelden bijvoorbeeld vaak iets tegenover het misbruik. Zo gaf één vader zijn pleegdochter geld om te roken en een ander palmde zijn 'weekendpleegzoon' in met dure cadeaus. Een andere pleegvader chanteerde zijn pleegzoon met diens naaktfoto's. Dezelfde dader gebruikte alcohol om een ander slachtoffer mee te laten werken. Slechts bij één volwassen pleger wordt het opbouwen van een emotionele band genoemd als techniek. Dit begon altijd met knuffelen en spelen. Zelf ontkent hij dat dit misbruik tot doel had. Desondanks meldt het dossier dat deze pleger bij sommige kinderen een kans zag om verder te gaan dan alleen knuffelen. Ook is er een geval bekend waarin de dader probeerde duidelijk te maken dat zulke seksuele handelingen normaal zijn door middel van het uitdelen van seksstrips aan zijn pleegzoon. Vervolgens bouwde hij de seksuele handelingen langzaam op. Strelen en aftrekken begon op 8-jarige leeftijd, rond zijn tiende jaar leert de pleger hem pijpen en een jaar later brengt hij meer 'variatie' aan. Wanneer het slachtoffer 15 jaar is, hebben ze anale seks.

Bij de volwassen plegers zijn zeker zes zaken te vinden waarbij verliefdheid, of het idee van een relatie, een rol heeft gespeeld bij het misbruik. In één geval bijvoorbeeld, werd al snel duidelijk dat een meisje verliefd was op een van haar begeleiders. Hier is hij door collega's op geattendeerd. Desondanks vond er toch herhaaldelijk geslachtsgemeenschap plaats. Ook zijn er voorbeelden te vinden van 'relaties'. Zo zijn er verschillende voorbeelden van slachtoffers die uit loyaliteit geen aangifte wilden doen tegen hun misbruiker. Het is echter niet altijd duidelijk in hoeverre het idee van een 'relatie' wederzijds is. In één geval stuurde de dader nog liefdesbrieven naar zijn pleegdochter terwijl hij gedetineerd was naar aanleiding van het misbruik.

Bedreiging, die tevens kan dienen om het misbruik niet uit te laten komen, wordt ook gebruikt om het slachtoffer het misbruik te laten dulden. In de gevallen waaruit dit uit de dossiergegevens valt te halen, betreft het voornamelijk jeugdige daders in een instelling. Van deze groep bedreigde ongeveer driekwart zijn slachtoffer. Eén pupil formuleerde zijn dreigement positief, en liet het slachtoffer weten dat ze 'een fijne tijd' in de instelling zou krijgen, als ze gewoon mee zou werken. Een minderjarige dader die zijn pleegzusje langdurig misbruikte, beloofde haar soms snoep voorafgaand aan het misbruik.

Verder blijkt bij jongeren onderling minder sprake te zijn van grooming. In sommige gevallen zorgde ze er alleen voor dat ze alleen waren met het slachtoffer. Eén dader lokte zijn medepupil naar zijn kamer om hem een nieuwe cd te laten horen. Bij een aantal andere gevallen van jongeren onderling lijkt het misbruik meer spontaan. Zo heeft een dader zijn pleegzusje misbruikt 'omdat ze een

nat broekje had'. Een ander raakte opgewonden nadat een groepsgenote 's avonds in een nachtjapon de woonkamer binnen liep.

4.2.3 Misbruik

Type misbruik

Tabel 9 - Type misbruik (1 per zaak) (N=78)

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Penetreren met penis	16 38,1 %	10 27,8 %	26 33,3 %
Andere vormen van genitale penetratie	2 4,8 %	3 8,3 %	5 6,4 %
Oraal contact	9 21,4 %	13 36,1 %	22 28,2 %
Ander genitaal contact (aftrekken, vingeren)	12 28,6 %	4 11,1 %	16 20,5 %
Betasten	3 7,1 %	6 16,7 %	9 11,5%

In tabel 9 is het misbruik voor de achtenzeventig zaken gesorteerd per type. Per zaak is maar één type genoteerd. Datgene wat het eerste in aanmerking kwam, de lijst van boven naar beneden beschouwend, is gescoord voor die desbetreffende zaak. Hiermee wordt per zaak de 'ernstigste' kwalificatie genoteerd. Bij de meerderjarige daders is het meest voorkomende type misbruik 'penetratie met penis'. Dit gebeurde in meer dan een derde van de gevallen. Net iets minder komt 'ander genitaal contact' voor. Het aftrekken van de dader door het slachtoffer valt hier bijvoorbeeld onder.

Bij minderjarigen is het vaakst voorkomend misbruik oraal contact. Dit gebeurde in meer dan een derde van de gevallen. In iets meer dan een kwart is er sprake van 'penetreren met penis'.

Kenmerken misbruik

Tabel 10 - Kenmerken van misbruik (niet voor alle zaken bekend)

	Meerderjarig	Minderjarig	Totaal
Wel handelingen verrichten bij dader	15 42,9 %	15 45,5 %	30 44,1 %
Wel fysiek geweld tijdens misbruik	2 5,1 %	4 11,4 %	6 8,1 %
Wel een ander persoon aanwezig	9 22,5 %	9 26,5 %	18 24,3 %
Wel bedreigingen geuit	4 11,8 %	21 67,7 %	25 38,5 %
Gemiddelde duur	23,4 maanden	7,6 maanden	16,1 maanden

Andere kenmerken van het misbruik, voor zo ver bekend, zijn te vinden in tabel 10. In iets minder dan de helft van de misbruikgevallen door volwassenen, moest het slachtoffer ook handelingen verrichten bij de dader (43%). In de meeste gevallen was er geen sprake van fysiek geweld tijdens het misbruik (95%). Bedreigingen kwamen iets vaker voor, namelijk in 12% van de gevallen. Bij iets meer dan een vijfde van het misbruik was een ander persoon aanwezig. Bij misbruik door volwassen daders was de gemiddelde duur drieëntwintig maanden. Daarmee lijken de misbruikgevallen langdurige situaties.

In iets minder dan de helft van de misbruikgevallen door minderjarigen, moest het slachtoffer handelingen verrichten bij de dader. In meer dan een tiende van de gevallen was er sprake van fysiek geweld. Bedreigingen kwamen veel vaker voor, namelijk in 68% van de gevallen. Dit is aanzienlijk

hoger dan bij volwassen daders. In iets meer dan een kwart van de gevallen was een ander persoon aanwezig. Het gemiddelde misbruik door minderjarige plegers duurde acht maanden. Dit is hiermee korter dan bij volwassenen. Vooral bij pupillen onderling in instellingen was het misbruik slechts van korte duur, gemiddeld namelijk twee maanden.

Er zit een behoorlijk verschil tussen de duur van het misbruik, gepleegd door zowel meer- als minderjarigen, in pleeggezinnen en in instellingen. In pleeggezinnen duurde het misbruik het langst, met zesendertig maanden, terwijl het in instellingen gemiddeld zes maanden duurde.

Aantal slachtoffers

Van de volwassen daders stond 73% terecht voor het misbruik van één kind. Bij 15% ging het om twee kinderen. Twee daders (8%) werden vervolgd voor het misbruik van vier kinderen en één dader voor zeven slachtoffers. In dit laatste geval waren zelfs tien slachtoffers ten laste gelegd. Dit waren echter niet allemaal slachtoffers die onder het bereik van de commissie vallen.

Bij de minderjarige daders is 73% veroordeeld voor misbruik met één slachtoffer. Bij 15% was er sprake van twee slachtoffers. De overige 12% hadden drie slachtoffers gemaakt, voor zover bekend.

Aantal daders

Van verreweg de meeste slachtoffers is slechts één dader bekend in ons onderzoek (96%). Twee slachtoffers zijn door twee daders misbruikt, en nog één slachtoffer door drie daders. De eerste twee gevallen betreft misbruik tussen jongens onderling, het laatste geval gaat om een pleegvader en twee van diens kennissen.

4.2.4 Na misbruik

Een 17-jarige verstandelijk gehandicapte bewoonster is al enige tijd verliefd op haar 27-jarige begeleider.

Tijdens een strandwandeling zoenen ze. Ze spreken af dat de pupil bij terugkomst wegloopt. Ze doet dit. Hij maakt hier een officiële melding van. Vervolgens gaat hij haar 'zoeken' en vertrekt naar de afgesproken plek. Nadat hij haar oppikt, hebben ze seks in zijn auto.

Bij terugkomst kan de pupil niet slapen. Een begeleider treft haar in de tuin aan. Ze spreekt haar aan, en al snel komt het misbruik uit.

Verborgen houden

Het is duidelijk dat al deze daders het misbruik niet verborgen hebben weten te houden. Velen deden hiertoe toch een poging. Dit kan ingedeeld worden in twee categorieën: stilhouden van het slachtoffer en het misbruik verborgen houden voor anderen. Sommige technieken waren misschien primair bedoeld om het slachtoffer mee te laten werken, maar hebben ongetwijfeld ook geholpen het misbruik enige tijd stil te houden.

De volwassen daders gebruikten nauwelijks dreigementen om het misbruik verborgen te houden. Voor deze groep werd hier slechts drie keer expliciet melding van gemaakt. Daarnaast dreigde nog één pleger met zelfmoord als het slachtoffer zou spreken. Het wijzen op de negatieve gevolgen kwam ook voor, zoals het niet meer kunnen komen logeren of een mogelijke gevangenisstraf voor de pleger. Ook werd één slachtoffer gechanteerd met naaktfoto's. Een andere keer werd geld geboden om te zwijgen. Verder vond veel misbruik plaats op plaatsen waar ontdekking onwaarschijnlijk was.

In sommige gevallen hoefde de dader zich niet zo druk te maken over de loslippigheid van het slachtoffer, omdat het misbruik met (vermeende) instemming van het slachtoffer plaatsvond. Dan moest de pleger zich voornamelijk druk maken om praktische maatregelen. Zo vond het misbruik vaak plaats buitenshuis, buiten de instelling of op momenten dat de vrouw van de pleger niet thuis was. Zodoende kwamen partners of collega's niet achter het misbruik. In één geval geeft de ex-vrouw van een misbruiker aan dat hij werd gezien als 'een soort halfgod' in de instelling. Hierdoor werd deze medewerker minder snel verdacht van seksuele handelingen met zijn pupillen.

Verder dient ook vermeld te worden dat in sommige gevallen de omgeving er wel degelijk van af wist of van af had kunnen weten. Zo stond in één dossier vermeld dat de echtgenote en kinderen van de dader het misbruik gezien hebben. Desondanks vond het misbruik jarenlang plaats. In andere gevallen had de partner wel vermoedens, maar liet zij die gemakkelijk ontkrachten. Soms ook is de partner juist verwijtend naar het slachtoffer toe, omdat deze bijvoorbeeld 'altijd al in haar plaats wilde'.

De minderjarige plegers gebruikten veel vaker dreigementen. Zeker elf jongeren bedreigden hun slachtoffers op een of andere wijze om er zo voor te zorgen dat ze zouden zwijgen. Zo deelde een pleger zijn medepupil mee dat ze zou 'hangen' als ze haar mond niet hield. Dreigen was echter ook voor de jongere niet altijd nodig. In één geval gaf het slachtoffer tijdens een studioverhoor aan: 'Hij zei dat ik het niet mocht vertellen, anders had ik dat wel gedaan.' Vervolgens vraagt de verhoorder of ze bang was, of dat het een geheimpje was. Hierop antwoordt ze: 'een geheimpje.' Verder chanteerde één pleger zijn medepupil met de wetenschap dat hij iets gestolen had.

Al met al blijkt dat de meerderheid van de volwassen daders geen dreigementen nodig had om het slachtoffer te laten zwijgen over het misbruik. Voor hen leek het belangrijkste om niet betrapt te worden. De jonge plegers bedienden zich wel veel van dreigementen.

Uitkomen

Al deze zaken zijn uiteindelijk bij de politie terecht gekomen. Het is niet altijd duidelijk wie aangifte heeft gedaan. Bovendien zijn er in sommige zaken meerdere aangiften gedaan. In ieder geval heeft meer dan de helft van de slachtoffers van meerderjarigen zelf aangifte gedaan. Van twee zaken is bekend dat het slachtoffer dit nadrukkelijk niet wilde. Beiden waren vrouw, en slachtoffer van een volwassen dader. Familieleden deden aangifte in ongeveer 17% van de zaken.

In sommige gevallen kwam het misbruik pas vele jaren later uit. Zo is in één zaak vijftien jaar later aangifte gedaan en in een andere kwam dit na tien jaar. Soms besloot het slachtoffer pas aangifte te doen nadat de ondertoezichtstelling ten einde was. Dit gebeurde bijvoorbeeld pas nadat er door familie of instellingen op het slachtoffer was ingepraat, of wanneer het slachtoffer pas later leek te beseffen dat het misbruik niet normaal was. Eén dader biechtte zelf twee gevallen op, nadat hij voor acht andere zaken werd opgepakt. Geen van de volwassen plegers is op heterdaad betrapt.

Bij slachtoffers van minderjarige daders deed het slachtoffer aangifte in bijna de helft van de gevallen. Instellingen deden net zo vaak aangifte. Familieleden, ten slotte, deden dit in 13% van de zaken. Soms werd uit angst pas aangifte gedaan nadat de dader overgeplaatst werd. Bij deze groep kwam het misbruik bovendien vaak aan het licht tijdens gesprekken naar aanleiding van andere misbruikzaken of doordat het slachtoffer er met een medepupil over sprak. In dit laatste geval werd het gesprek bijvoorbeeld gehoord door een groepsleider of vertelde de medepupil aan de leiding over het misbruik. In zeker drie gevallen werd de dader betrapt door een medewerker.

Bij misbruik in een instelling deed de instelling aangifte in iets minder dan de helft van de gevallen. Overigens waren instellingen ook regelmatig betrokken bij aangifte die het slachtoffer deed of meldde de instelling het misbruik bij de politie zonder officieel aangifte te doen.

Afdoening

Van de zesentwintig volwassen daders zijn er vijfentwintig justitiële uittreksels (strafbladen) aangetroffen. Zoals aan het begin van dit hoofdstuk is vermeld, was van één dader het strafblad geschoond in verband met zijn overlijden. Slechts één zaak eindigde in een beleidssepot, namelijk 'oud feit'. In alle zaken die eindigden in een schuldigverklaring zijn geheel of gedeeltelijk onvoorwaardelijke straffen opgelegd. Een derde van de zaken eindigde in een werkstraf. De lengte hiervan varieerde van tachtig tot tweehonderdveertig uur, en bedroeg gemiddeld honderdtachtig uur. De overige kregen een celstraf. De onvoorwaardelijke duur van de gevangenisstraffen varieerde van honderdtwee dagen tot drie jaar. Gemiddeld bedroeg deze zeshonderdzeventien dagen. Daarnaast hebben twee volwassen plegers tbs opgelegd gekregen. Het gaat om één recidiverende pleegouder en één begeleider in een instelling. Geen van de zaken eindigde met een boete.

Voor een aantal van de volwassen plegers was het voorwaardelijke gedeelte van de straf gekoppeld aan het voltooien van een behandeling. Voor zo ver dit uit het strafdossier viel op te maken, is het behandeltraject door een aantal plegers niet voltooid. Wat hiervan de consequenties zijn geweest is onduidelijk.

Bij drie van de zesentwintig jongeren is de zaak afgedaan met een sepot. Eén hiervan was gebaseerd op een 'dubbel geregistreerde zaak'. De kennelijk originele zaak is echter niet aangetroffen. Eénmaal is een werkstraf opgelegd, tweemaal een leerstraf, viermaal 'tuchtschool' en vijfmaal een voorwaardelijke gevangenisstraf. Eén jongere kreeg vrijheidsstraf opgelegd waarvan het onvoorwaardelijk deel tien maanden bedroeg. De grootste groep heeft een PIJ-maatregel (plaatsing in een inrichting voor jeugdigen) gekregen. Dit waren er acht. Eén andere pleger kreeg tbs opgelegd.

Hierbij moet opgemerkt worden dat bij een aantal jeugdige daders in het strafdossier is aangetekend dat behandeling gezien de ernst en complexiteit van de problematiek waarschijnlijk weinig zinvol is.

4.3 Vergelijking

Resultaten volwassen plegers

Alle daders waren man. Bijna allemaal waren ze autochtoon. Gemiddeld waren ze achter in de dertig en bovengemiddeld intelligent. De plegers hebben relatief weinig delicten gepleegd. Zedendelicten, anders dan het indexdelict, maakten hier bovendien slechts een klein deel van uit. Qua grooming worden er weinig geraffineerde technieken gemeld. Het doel werd door de daders vooral bereikt door iets tegenover het misbruik te stellen, bijvoorbeeld cadeaus, of door slachtoffers het idee te geven dat ze een relatie hebben. Bedreigingen kwamen relatief weinig voor. Dit geldt niet alleen voor het proces vóór het misbruik, maar ook voor de momenten tijdens en na het misbruik. Het misbruik werd vooral verborgen gehouden door praktische voorzorgsmaatregelen.

Bij een kwart van de plegers is een psychiatrische stoornis vastgesteld. Pedofilie is relatief weinig gerapporteerd. Een derde van de daders was alleenstaand ten tijde van het delict. Zij die ten tijde van het misbruik geen relatie hadden, hebben dat echter in het verleden wel gehad. Ongeveer een kwart is vroeger verwaarloosd en/of mishandeld en/of seksueel misbruikt.

Vergelijking literatuur

In hoofdstuk 2 is de literatuur besproken over volwassen plegers. In vergelijking met die bevindingen blijken de volwassen plegers uit onze steekproef:

- minder vaak gebruik te maken van geavanceerde groomingtechnieken;
- minder vaak de mogelijkheid tot het misbruik als een motivatie te noemen voor het werk dat ze doen;
- minder geneigd tot het uiten van bedreigingen;

- vaker gericht op jongens;
- vaker verantwoordelijk te zijn voor het misbruik in een pleeggezin;
- minder vaak verantwoordelijk te zijn voor het misbruik in een instelling.

Resultaten minderjarige plegers

De minderjarige daders waren allen man, meestal van autochtone afkomst. Ze waren overwegend zwakbegaafd of licht verstandelijk gehandicapt. Ongeveer de helft van de jeugdigen bleek gerecidiveerd te hebben na het indexdelict. Bovendien hadden ze, over hun levensloop gezien, vaak uitgebreide criminele carrières. Dit richtte zich niet speciaal op zedendelicten. Onder de jongeren zaten zware recidivisten. Verder gebruikten zij relatief vaak bedreigingen. Dit had zowel tot doel het slachtoffer mee te laten werken, als het slachtoffer over het misbruik te laten zwijgen.

Deze jonge plegers hadden veel psychische problemen. Zij waren hoog impulsief, hoog spanningsbehoeftig, hadden een gebrekkige gewetensontwikkeling en hadden relatief vaak gedragsstoornissen. Een deel van hen ging obsessief om met seks. De jongeren hadden vaak weinig contact met hun familie. Bijna de helft was vroeger verwaarloosd. Ongeveer een derde was mishandeld en/of seksueel misbruikt.

Vergelijk literatuur

Zoals gemeld in hoofdstuk 2, is er geen literatuur gevonden over misbruik van jongeren onderling in jeugd- of pleegzorg. Wel kan er een vergelijking gemaakt worden met onderzoeken die zich richten op een algemene groep van jeugdige zedendelinquenten. De onderzoeken die hier voor zijn geraadpleegd, zijn die van Hendriks (2006) en van Van den Berg, Bijleveld en Hendriks (2011).

Deze literatuur beschouwend, valt op dat de daders uit ons empirische onderzoek:

- vaker recidiveren dan andere jeugdige zedendelinquenten (Van den Berg, et al., 2011);
- impulsiever zijn dan andere jeugdige zedendelinquenten (Van den Berg, et al., 2011);
- hoger spanningsbehoeftig zijn dan andere jeugdige zedendelinquenten (Hendriks, 2006);
- vaker slachtoffer zijn geweest van seksueel misbruik dan andere jeugdige zedendelinquenten (Hendriks, 2006);
- vaker ontwikkelingsstoornissen hebben zoals ADHD en PDD-NOS (Hendriks, 2006).

Daarnaast is het, met oog op een eventuele screening interessant om de resultaten te vergelijken met andere jongeren die in justitiële jeugdinstellingen verblijven. Hiermee vergelijkend blijken de plegers uit ons onderzoek:

- minder vaak te recidiveren dan andere jeugdigen in justitiële jeugdinstellingen (Van der Geest, et al., 2005; Wartna, et al., 2005);
- vaker de Nederlandse nationaliteit te hebben dan de gemiddelde jongere in een justitiële behandelinrichting (Boendermaker, 1995);
- een meer verstoorde gewetensontwikkeling te hebben dan de gemiddelde jongere in een justitiële behandelinrichting (Boendermaker, 1995) of Harreveld (Van der Geest, et al., 2005);

Al met al blijken de jeugdige plegers een hoog problematische groep, die echter niet wezenlijk verschilt van andere instellingsjongeren.

5. Conclusie

Onderzoeksvraag

Aan het begin van dit rapport is de literatuur besproken over volwassen plegers van seksueel misbruik. Daarna kwam het empirische gedeelte aan bod waarin zowel aandacht werd bestaan aan minderjarige als meerderjarige daders. Aan de hand hiervan zochten wij antwoord op de volgende vraag, die de leidraad was voor dit onderzoek:

> *Wat zijn de kenmerken van plegers van seksueel misbruik van kinderen die onder toezicht van de overheid in pleeggezinnen en instellingen zijn geplaatst?*

De volgende aspecten zijn hierbij behandeld:

a. Demografische kenmerken
b. Criminele carrière-kenmerken
c. Modus operandi
d. (Seksuele) stoornissen, persoonlijkheidsprofiel
e. Relaties en sociaal leven
f. 'Motief' voor het misbruik
g. De wijze waarop het misbruik verborgen werd gehouden en aan het licht kwam
h. Afdoening.

5.1 Meerderjarige daders

Demografische kenmerken

Uit de literatuur komt het beeld naar voren dat het overgrote deel van de plegers van dit misbruik blanke mannen zijn. De volwassen daders zijn gemiddeld tussen de 40 en 55 jaar oud. Zij zijn bovengemiddeld intelligent.

Dit beeld komt aardig overeen met onze resultaten. Alle daders waren mannen. De meeste van deze mannen waren autochtoon. De volwassen daders waren gemiddeld 38 jaar, iets jonger dan in de literatuur, en vrijwel allemaal gemiddeld tot bovengemiddeld intelligent. Dat deze daders intelligenter zijn dan andere type daders is voor een deel te verklaren uit het feit dat zij een beroep hebben waarvoor vaak een opleiding op mbo- of hbo-niveau is vereist.

Criminele carrière-kenmerken

Hoewel er vaak wel sprake is van eerdere verdenkingen, blijkt uit de literatuur dat deze plegers minder veroordelingen hebben dan controlegroepen.

Uit de data van het empirisch onderzoek blijkt ook dat volwassen daders gemiddeld slechts sporadisch andere veroordelingen hebben. Afgezien van het indexdelict, komen zedendelicten weinig voor op de strafbladen van deze daders. Dit kan er op wijzen dat dit type pleger meer gelegenheidsdaders zijn. Anderzijds kan het ook betekenen dat deze daders delicten, waaronder seksueel misbruik, beter verborgen kunnen houden. De relatief lange termijn van het misbruik is hiervoor indicatief, alsmede het feit dat zij intelligenter lijken dan vergelijkbare zedendaders.

Modus operandi

Uit de literatuur komt naar voren dat een deel van de plegers geraffineerd te werk gaat. Zij richten zich bijvoorbeeld op kwetsbare kinderen. Grooming-technieken zijn vertrouwen winnen, de intimiteit van

aanrakingen opbouwen, privileges geven en emotionele dwang uitoefenen. Fysieke dwang komt weinig voor. Dreigementen worden wel regelmatig geuit, om medewerking te krijgen of om het slachtoffer te laten zwijgen over het misbruik. Plegers richten zich vooral op meisjes en werken voornamelijk alleen.

Uit de analyses van het empirisch onderzoek in Nederland blijkt niet dat plegers zich sterk op één kind richten. Gevallen waarbij langdurig werd ingewerkt op het slachtoffer, familie, en omgeving werden door ons nauwelijks gevonden. In de literatuur werd hier wel melding van gemaakt. Dat kan er mogelijk mee te maken hebben dat deze groep plegers een nog betere toegang had tot hun slachtoffers dan het geval is bij de zaken uit de literatuur. Het kan ook liggen aan de aard van het door ons gebruikte materiaal, veelal strafdossiers waar daders, terwijl zij vervolgd worden, mogelijk minder geneigd zullen zijn geweest om volledige openheid van zaken te geven over hun werkwijze. Plegers in onze steekproef maken iets meer mannelijke dan vrouwelijke slachtoffers. Een deel van de volwassen daders stelde iets tegenover het misbruik. In sommige gevallen speelde verliefdheid of het idee van een relatie, al dan niet eenzijdig, een rol bij het misbruik.

(Seksuele) stoornissen, persoonlijkheidsprofiel

Uit de literatuur blijkt dat bij bijna een kwart van de plegers een psychiatrische stoornis is vastgesteld. Uit de door ons onderzochte dossiers valt op dat de volwassen plegers veelal een laag zelfbeeld hebben en laag spanningsbehoeftig zijn. Bij een derde is persoonlijkheidsproblematiek geconstateerd. De diagnose pedofilie wordt nauwelijks gesteld. Bedacht dient te worden dat deze plegers een doorsnee uit de groep vervolgde daders zijn, terwijl in de literatuur daders werden onderzocht die behandeld werden.

Relaties en sociaal leven

Uit de literatuur blijkt dat ongeveer de helft van de daders getrouwd is of dat is geweest.

Bijna een derde van de volwassen plegers die wij onderzochten was alleenstaand ten tijde van het misbruik. Voor zo ver bekend, hebben echter alle volwassen daders óf nu een relatie, óf hebben ze dat in het verleden wel eens gehad. Onze bevindingen corresponderen daarmee met die uit de literatuur.

'Motief' voor het misbruik

Uit de analyses voor ons empirisch onderzoek blijkt dat het motief voor het misbruik vaak slecht te achterhalen valt. Als er een reden naar voren komt is het onzeker of het werkelijk een motief is of meer een excuus of cognitieve vervorming. Zo worden bijvoorbeeld 'medische' redenen genoemd. Het is niet ondenkbaar dat daders uit opportuniteitsoverwegingen tijdens de vervolging, zwegen over plannen, motieven en werkwijze.

De wijze waarop het misbruik verborgen werd gehouden en aan het licht kwam

Uit de literatuur blijkt dat een deel van de plegers hun slachtoffers bedreigt om ze te laten zwijgen over het misbruik. Daarnaast blijkt dat een deel van de daders kinderen misbruikte in het buitenland om te zorgen dat het niet uitkwam. Een meer geraffineerde techniek wordt ook genoemd, en bestaat bijvoorbeeld uit het doorbreken van de band tussen het slachtoffer en een vertrouwd staflid.

In ons empirisch onderzoek komt bedreiging van het slachtoffer nauwelijks voor als techniek om het misbruik verborgen te houden. Chantage kwam wel een enkele keer voor. Soms hoefde de pleger zich niet druk te maken dat het slachtoffer ging praten, bijvoorbeeld omdat het verliefd was of dacht een relatie met de pleger te hebben Dan was het vooral van belang om de handelingen buitenshuis of buiten de instelling plaats te laten vinden. Ook voelden veel slachtoffers zich

geïntimideerd of onderworpen aan de volwassen dader waardoor ze niet snel over het misbruik durfden te praten.

Afdoening
In de literatuur kwam de strafrechtelijke afdoening nauwelijks aan bod. In sommige gevallen was juist die afdoening een selectiecriterium voor de onderzoeksgroep. Zij werden bijvoorbeeld benaderd in gevangenissen of behandelcentra.

Uit het empirische onderzoek blijkt dat het indexdelict vaak is afgedaan met een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Een derde kreeg een werkstraf en twee volwassen plegers kregen tbs.

Kortom
De groep volwassen daders heeft, zo blijkt uit ons onderzoek, geen markant profiel in termen van persoonlijkheidskenmerken of stoornissen. Daarmee lijkt het niet waarschijnlijk dat deze groep door screening vooraf, te onderscheiden zou zijn van andere werkers in de jeugdzorg en pleegvaders die niet tot dit soort delicten overgaan. Zoals te verwachten zou zijn, gezien de screening die iedere aspirant werker dient te ondergaan, hebben deze plegers van seksueel misbruik nauwelijks eerdere veroordelingen; na het indexdelict komt zedenrecidive nauwelijks voor. Seksuele stoornissen worden vrijwel niet gerapporteerd. De onderzochte daders gebruikten minder geraffineerde groomingtechnieken dan die uit de literatuur. Op grond hiervan zouden deze daders mogelijk grotendeels als meer opportunistische daders gezien moeten worden.

5.2 Minderjarige daders

Demografische kenmerken
De minderjarige daders waren allen man, veelal autochtoon en overwegend zwakbegaafd of licht verstandelijk gehandicapt.

Criminele carrière-kenmerken
Ongeveer de helft van de jeugdigen blijkt na een gemiddelde observatieperiode van tien jaar gerecidiveerd te hebben. Voor een klein deel bestond deze recidive uit een nieuw zedendelict. De algemene recidive is daarmee vergelijkbaar met die van (andere) jongeren uit instellingen. De jongeren lijken op dat gebied dus niet af te wijken.

Modus operandi
De minderjarige daders in onze steekproef maken iets meer mannelijke dan vrouwelijke slachtoffers. Hierbij speelt mee dat veel van deze zaken zich afspeelden in instellingen waar het gebruikelijk is om jongens op één afdeling te plaatsen. Bedreigingen kwamen vooral bij deze jonge plegers vaak voor. Dit lijkt mede verklaarbaar uit het feit dat zij, in tegenstelling tot volwassenen plegers, vaak het natuurlijke of fysieke overwicht missen dat ervoor zorgt dat slachtoffers makkelijker meewerken.

Uit de dossiers bleek verder dat in veel instellingen seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen pupillen niet uitzonderlijk was. Soms wist de leiding hier ook van af. Dat het dan toch tot een aangifte is gekomen, kon bijvoorbeeld komen door een nieuwe pupil die niet met dergelijke ‘spelletjes’ mee wilde doen. In veel gevallen waren meerdere jongeren bij dit seksueel grensoverschrijdende gedrag betrokken. Dit beeld komt in de analyses minder duidelijk naar voren. Deze ‘blinde vlek’ heeft mogelijk te maken met het feit dat niet alle pupillen aangifte deden en niet al deze meldingen hebben geleid tot een rechtszaak.

(Seksuele) stoornissen, persoonlijkheidsprofiel
De minderjarige plegers blijken gekenmerkt door veel problemen. Zij zijn veelal hoog impulsief, hoog spanningsbehoeftig en hebben vaak een beperkte gewetensontwikkeling. Bij de jongeren werd een enkele keer vastgesteld dat ze obsessief omgaan met seks. Gedragsstoornissen werden bij ongeveer een derde van de jongeren vastgesteld. Bij hen wordt regelmatig ADHD of PDD-NOS, of een combinatie van deze stoornissen, geclassificeerd. Gezien de achtergrond van deze jongeren, veelal verblijvend in een instelling, zijn deze problematische kenmerken niet verwonderlijk. Daarnaast blijken zij vaak op zwakbegaafd of licht verstandelijk beperkt niveau te functioneren.

Relaties en sociaal leven
De meeste minderjarige daders hadden geen relatie en hadden deze ook niet eerder gehad, hetgeen gezien hun leeftijd ook niet verwonderlijk is. Voor deze groep geldt dat ongeveer twee derde niet of slechts incidenteel contact met familie heeft. Voor een deel is dit ook verklaarbaar vanuit het feit dat ze in een instelling of pleeggezin verblijven. Ongeveer een vijfde is op school gepest.

'Motief' voor het misbruik
Het blijkt lastig om uit de strafdossiers te achterhalen wat het motief was voor het misbruik. Voor een deel van de jongeren blijkt dat het misbruik vrij impulsief was of dat het deel was van grensoverschrijdend gedrag dat min of meer normaal was in de instelling. Hiermee lijkt ook een deel van de jongeren opportunistische plegers.

De wijze waarop het misbruik verborgen werd en aan het licht kwam
Jongeren gebruikten relatief veel bedreigingen om het slachtoffer te laten zwijgen. Het misbruik kwam vaak aan het licht omdat het slachtoffer het zelf meldde. In andere gevallen praatte het slachtoffer met een groepsgenoot over het misbruik en stapte deze laatste naar de leiding. In een aantal gevallen werd de dader op heterdaad betrapt door een medewerker.

Afdoening
Uit het empirisch onderzoek blijkt dat jongeren voor het indexdelict vaak een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen, of gestraft zijn met een verblijf in een tuchtschool. Verder werd er gestraft met voorwaardelijke gevangenisstraffen of met een leer- of werkstraf. Wat bij de strafmaat ongetwijfeld een rol heeft gespeeld is het gegeven dat de pleger al in een instelling zat. Uit de dossiers blijkt soms dat, om deze behandeling niet te verstoren, er wordt aangestuurd op continuering van deze situatie en geen additionele onvoorwaardelijke sanctie wordt opgelegd.

Kortom
De jongeren hebben vaak een belaste achtergrond. Dat is niet verwonderlijk gezien hun uithuisplaatsing. Voor zo ver zich dit laat vergelijken, wijken ze dan ook weinig af van andere jongeren in instellingen.

6. Slotbeschouwing

Uit dit onderzoek blijkt dat zowel de volwassen als de jeugdige plegers een heterogene groep vormen. Er is veel verschil in modus operandi, achtergronden en motieven. Desondanks zijn er enkele opvallende punten naar voren gekomen, zoals besproken in de conclusie. Het blijkt dat volwassen daders als groep geen markant profiel hebben, en dat de minderjarige plegers een ernstig problematische groep vormen met een profiel deels vergelijkbaar met dat van andere tehuisjongeren, hoewel ontwikkelingsstoornissen opvallend vaak voorkomen.

Dat de volwassen en de jeugdige plegers moeilijk te onderscheiden groepen vormen, zorgt er ook voor dat ze nauwelijks te screenen zijn. Wat bij de volwassen plegers vanzelfsprekend een rol speelt is het feit dat zij al een screening succesvol doorlopen hebben bij hun sollicitatie. Het feit dat deze daders een baan hebben, of goedgekeurd zijn als pleegouder, wijst er op dat ze in ieder geval een minimum aan sociale vaardigheden bezitten, een goed CV hebben en in staat zijn betrouwbaar over te komen. Bovendien behoort deze groep gescreend te worden door middel van Verklaring Omtrent Gedrag of een Verklaring van Geen Bezwaar. Hiermee zijn dus, 'bedrijfsongevallen' daargelaten, personen met een strafblad er uit gefilterd. Het kan dus zo zijn dat de risico's zich ontwikkelen tijdens het dienstverband, waardoor plegers niet met de standaardscreening eruit gefilterd worden.

Het lijkt er bovendien op dat de meeste volwassen plegers, enkele excessen daargelaten, niet bewust op zoek waren naar kinderen om te misbruiken. Een deel van het misbruik begint bijvoorbeeld door verliefdheid of 'ontstaat' naar aanleiding van persoonlijke problemen. Als het daadwerkelijk zo is dat de drang tot het misbruik niet bestond voor de pleger met zijn baan binnen de jeugdzorg begon, betekent dit des te meer dat het lastig is deze groep vooraf te screenen.

Bij de jongeren is met name de veelheid aan problemen in het oog springend. Dit is niet verrassend, gezien hun achtergrond. Deze jongeren zijn veelal intellectueel beperkt en hebben ontwikkelingsstoornissen. Mede doordat zij vaak impulsief handelen is het voor deze jongeren moeilijk de grenzen van anderen te herkennen. Het is ook goed mogelijk dat het slachtoffer zelf, dat vanwege grotendeels dezelfde problemen als de pleger op een groep is geplaatst, ook moeite heeft om grenzen kenbaar te maken.

Daarnaast levert het verblijf in een instelling ook de gelegenheid tot misbruik op. Jongeren in instellingen, de meerderheid van de jonge plegers, hebben een scala aan risicofactoren en zijn vrijwel allemaal in de puberteit. Net als andere pubers zijn zij bezig met het verkennen van seksualiteit en het verkennen van grenzen. Door hun beperkte intellectuele capaciteiten, in een omgeving waar meer jongeren dezelfde, deels deviante, normen hanteren is het wellicht niet verwonderlijk dat grenzen overschreden worden. Wat wel verwonderlijk is, is dat de delicten die wij hier onderzochten in een aanmerkelijk aantal gevallen 'normaal' gedrag leken in de instellingen, en dat het voor groepsleiders lastig in te schatten leek wanneer experimenteergedrag doorslaat naar seksueel grensoverschrijdend gedrag of criminaliteit.

Zwakke punten

Dit onderzoek heeft sterke en zwakke punten. Een eerste zwak punt is dat de informatie voornamelijk uit strafdossiers komt. Hierin staan verklaringen van het slachtoffer, de dader en eventuele getuigen of anderen. Dit levert dus veel informatie op, van verschillende 'partijen'. De pleger heeft echter mogelijk geen 'belang' bij het eerlijk of volledig verklaren tegenover de rechter of politie. Het is dus mogelijk dat voor delen van het misbruik, met name de modus operandi, de informatie gekleurd of onvolledig is. Ook is het niet ondenkbaar dat volwassen daders wel degelijk het werk gekozen hebben

om toegang tot kinderen te hebben, maar dat dit uit overwegingen van proces-economie niet gerapporteerd is en het de dader verstandiger leek om te doen alsof het misbruik hem was overkomen.

Alhoewel wij gepoogd hebben, gegeven de beschikbare data, om spreiding aan te brengen in jaren en arrondissementen, moet opgemerkt te worden dat in dit onderzoek representativiteit niet gegarandeerd is. Ten eerste richt dit onderzoek zich alleen op daders die veroordeeld zijn. Zonder twijfel is er een (grote) groep daders die niet vervolgd en veroordeeld wordt. Ten dele is dit een kwestie van toeval. Echter, een belangrijkere rol speelt dat niet-vervolgde daders waarschijnlijk beter in staat zijn het slachtoffer te laten zwijgen of een slimmere modus operandi hebben. Ten tweede zorgt de gekozen wijze van data verzamelen wellicht niet voor een optimale spreiding. De strafdossiers zijn weliswaar getrokken met een goede spreiding, maar voor de behandeldossiers geldt dit niet. Deze konden niet systematisch worden opgevraagd. Hier waren we afhankelijk van het geheugen en de hulpvaardigheid van de contactpersonen binnen de organisaties. Dit kan voor een scheve verdeling gezorgd hebben. Echter, vanwege het kleine aandeel van deze dossiers, moet de invloed hiervan ook niet overschat worden.

Sterke punten

Hier staat tegenover dat het onderzoek voor zover ons bekend het eerste in zijn soort is in Nederland. Ook internationaal is nauwelijks onderzoek naar plegers van dit type misbruik verricht. Gezien de kwetsbaarheid van deze slachtoffers is deze lacune opmerkelijk.

Het gebruik van strafdossiers en behandeldossiers heeft ook voordelen. In de strafdossiers is veel, rijke, en deels gevalideerde informatie beschikbaar over het misdrijf. Bij een veroordeling heeft een objectieve autoriteit vastgesteld dat het misbruik heeft plaatsgevonden. De verklaringen van getuigen, pleger en slachtoffers, geven vervolgens een veelzijdig beeld van het misbruik. Door, met name, pro Justitia-rapportages is er bovendien ook veel te vinden over achtergronden van de dader. Behandeldossiers bevatten in het algemeen nog meer informatie over deze dader.

Aanbevelingen vervolgonderzoek

Na dit, in absolute zin kleine, onderzoek ligt het voor de hand om vervolgonderzoek aan te bevelen. De resultaten geven hier ook aanleiding toe. Op veel punten verschillen deze daders niet duidelijk van andere zedendelinquenten. Het materiaal roept echter ook vragen op. Het lage zelfbeeld bijvoorbeeld van volwassen daders werpt de vraag op in hoeverre dit verklaart dat deze plegers zich aangetrokken voelen tot een ‘makkelijk’ beschikbare groep slachtoffers of tot jongere personen die hen wel hoog zullen achten.

Een belangrijk ander onderzoeksgebied zijn de jongeren onderling. Onze resultaten laten zien dat deze jongeren veel risicofactoren bezitten. Het is echter niet waarschijnlijk dat alle jongeren in tehuizen dit soort misbruik plegen. Het is ook mogelijk dat het op sommige locaties meer voorkomt dan op andere. Wat zijn nu de situationele en persoonsgebonden factoren die maken dat de ene jongere meer risico loopt dader te worden dan de andere? Een speciaal op minderjarigen gericht onderzoek kan hier meer inzicht geven.

LITERATUUR

American Psychiatric Association (1995). *Beknopte handleiding bij de diagnostische criteria van de DSM-IV*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Benedict, M. I., S. Zuravin, D. Brandt en H. Abbey (1994). Types and frequency of child maltreatment by family foster care providers in an urban population. *Child Abuse & Neglect, 18*(7): 577-585.

Berg, C. van den, C. Bijleveld en J. Hendriks (2011). Jeugdige zedendelinquenten. *Tijdschrift voor Criminologie, 3*(53): 227-243.

Boendermaker, L. (1995). *Jongeren in justitiële behandelinrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Cavara, M. en C. Ogren (1983). Protocol to investigate child abuse in foster care. *Child Abuse & Neglect, 7*(3): 287-295.

Colton, M., S. Roberts en M. Vanstone (2010). Sexual Abuse by Men Who Work with Children. *Journal of Child Sexual Abuse, 19*(3): 20.

Craven, S., S. Brown en E. Gilchrist (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. *Journal of Sexual Aggression, 12*(3): 287-299.

Deetman, W., N. Draijer, P. Kalbfleisch, H. Merckelbach, M. Monteiro en G. de Vries (2011). *Seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk*. Den Haag: Uitgeverij Balans.

Elliott, M., K. Browne en J. Kilcoyne (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse & Neglect, 19*(5): 579-594.

Erooga, M. (2009). Towards safer organisations. London: NSPCC.

Faller, K. C. (1988). The spectrum of sexual abuse in daycare: An exploratory study. *Journal of Family Violence, 3*(4): 283-298.

Finkelhor, D., G. Hotaling, I.A. Lewis en C. Smith (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse & Neglect, 14*(1): 19-28.

Gallagher, B. (1999). Invited literature review: The abuse of children in public care. *Child Abuse Review, 8*(6): 357-365.

Gallagher, B. (2000). The extent and nature of known cases of institutional child sexual abuse. *British Journal of Social Work, 30*(6): 795.

Geest, V. van der, C. Bijleveld en M. Wijkman (2005). *Delinquentie na behandeling: een verkennend onderzoek naar geregistreerde justitiecontacten, persoonlijke en omgevingskenmerken van jongeren uit een behandelinrichting*. Leiden: NSCR.

Green, L. (2001). Analysing the sexual abuse of children by workers in residential care homes: Characteristics, dynamics and contributory factors. *Journal of sexual aggression, 7*(2): 5-24.

Haywood, T. W., H.M. Kravitz, L.S. Grossman, O.E. Wasyliw en D.W. Hardy (1996). Psychological aspects of sexual functioning among cleric and noncleric alleged sex offenders. *Child Abuse & Neglect, 20*(6): 527-536.

Hendriks, J. (2006). *Jeugdige zedendelinquenten: een studie naar subtypen en recidive*. Utrecht: Forum Educatief.

Hendriks, J., en C. Bijleveld (2004). *Recidive van jeugdige zedendelinquenten: Een onderzoek naar de algemene-, zeden- en geweldsrecidive van in JJI Harreveld behandelde jeugdige zedendelinquenten*. Leiden: NSCR.

Hobbs, G. F., C.J. Hobbs en J.M. Wynne (1999). Abuse of children in foster and residential care. *Child abuse & neglect, 23*(12): 1239-1252.

Leclerc, B., J. Proulx en A. McKibben (2005). Modus operandi of sexual offenders working or doing voluntary work with children and adolescents. *Journal of Sexual Aggression, 11*(2): 187-195.

Loftus, J. A. en R.J. Camargo (1993). Treating the clergy. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 6*(4): 287-303.

Mali, B. (2007). Geregistreerde zedencriminaliteit in Nederland. In A. P. van Wijk, R. A. R. Bullens en P. van den Eshof (Eds.), *Facetten van zedencriminaliteit* (pp. 71-97). 's-Gravenhage: Reed Business Information: 71-97.

Mcalinden, A. M. (2006). 'Setting'Em Up': Personal, Familial and Institutional Grooming in the Sexual Abuse of Children. *Social & Legal Studies, 15*(3): 339.

Moulden, H. M., P. Firestone en A.F. Wexler (2007). Child Care Providers Who Commit Sexual Offences. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51*(4): 384-406.

Raymond, N. C., E. Coleman, F. Ohlerking, G.A. Christenson en M. Miner (1999). Psychiatric comorbidity in pedophilic sex offenders. *American Journal of Psychiatry, 156*(5): 786-788.

Rosenthal, J. A., J.K. Motz, D.A. Edmonson en V. Groze (1991). A descriptive study of abuse and neglect in out-of-home-placement. *Child Abuse & Neglect, 15*(3): 249-260.

Smallbone, S. en R.K. Wortley (2000). *Child sexual abuse in Queensland: Offender characteristics and modus operandi* (Vol. 2): Queensland Crime Commission and Queensland Police Service.

Sullivan, J. en A. Beech (2002). Professional perpetrators: Sex offenders who use their employment to target and sexually abuse the children with whom they work. *Child Abuse Review, 11*(3): 153-167.

Sullivan, J. en A. Beech (2004). A comparative study of demographic data relating to intra-and extra-familial child sexual abusers and professional perpetrators. *Journal of sexual aggression, 10*(1): 39-50.

Sullivan, J., A.R. Beech, L.A. Craig en T.A. Gannon (2011). Comparing Intra-Familial and Extra-Familial Child Sexual Abusers With Professionals Who Have Sexually Abused Children With Whom They Work. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 55*(1): 56.

Wartna, B. S. J., S. El Harbachi en A.M. van der Laan (2005). *Jong vast. Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van ex-pupillen van justitiële jeugdinrichtingen.* (Vol. 80). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Bijlage 1 Scoringslijst

1	ID-nummer	
2	Parketnummer	
3	Scoorder	
Persoon		
4	Geslacht	
5	Geboortejaar	
6	Geboorteland	
7	Geboorteland vader	
8	Geboorteland moeder	
9	Intelligentie	
10	Neuroticisme	
11	Impulsiviteit	
12	Extraversie	
13	Spanningsbehoefte	
14	Gewetensontwikkeling	
15	Zelfbeeld	
16	Psychopathologie DSM as I	
17	Psychopathologie DSM as II	
18	GAF-score begin	
19	GAF-score eind	
20	Alcoholgebruik	
21	Drugsgebruik	
22	Schulden	
Eerdere delicten *(vermelden: leeftijd / aantallen / veroordeling of zelfgerapporteerd)*		
23	Eerdere delicten	
24	Eerdere vermogensdelicten	
25	Eerdere geweldsdelicten	
26	Eerdere zedendelicten	
Gezinsvariabelen *(NB: gaat om het gezin van herkomst, dus over de jeugd)*		
27	Samenstelling gezin	
28	Echtscheiding	
29	Altijd bij ouders gewoond?	
30	Grootte gezin (incl. kind)	
31	Overlijden ouder(s)?	
32	Adoptie	
33	Alcohol gezin	
34	Drugs gezin	
35	Psychopathologie ouders	
36	Geweld tussen ouders	
37	Werkloosheid ouders	
38	OTS?	
39	Verwaarlozing	
40	Mishandeling	
41	Seksueel misbruik (door wie/wanneer etc.)	
School en peers		
42	Afgeronde schoolopleiding	
43	Afgeronde hogere opleiding	
44	Is gepest op school	
45	Heeft gepest op school	
46	Hoe was contact met leeftijdsgenoten?	
Relaties *(ten tijde van delict)*		
47	Heeft resp. een vaste relatie ttv delict?	
48	Aard van de relatie	
49	Kwaliteit van relatie	
50	Eerdere relaties	
51	Echtscheiding	
52	Hoeveelheid contact familie	
53	Kwaliteit contact familie	

54	Hoeveelheid vrienden	
55	Kwaliteit contact vrienden	
56	Lid sportvereniging etc.	
57	Religieus?	
58	Vrijetijdsbesteding	
59	Grootte eigen gezin	
60	Aantal biologische kinderen	
61	Aantal stiefkinderen	
62	Aantal pleegkinderen	
Werk *(ten tijde van delict)*		
63	Heeft resp. werk?	
64	Aard van het werk	
65	Duur van het laatste dienstverband	
66	Aard van het laatste dienstverband	
67	Aantal uren per week	
68	Motivatie voor dit werk	
69	Bevrediging voor dit werk	
70	Aard van eerder werk	
Wonen *(ten tijde van delict)*		
71	Woont resp. zelfstandig of in	
72	Betreft het een huur-/koop-/anders woning	
Zedendelict *(indexdelict en alle eerdere zedendelicten)*		
73a1	Leeftijd so1	
73-1	Leeftijd dader	
73b1	Relatie so1	
73c1	Sekse so1	MAN / VROUW
73d1	Aard misbruik	
73e1	Frequentie misbruik	
73f1	Modus operandi	
73g1	Start misbruik	
73h1	Eind misbruik	
73i1	Waarom geëindigd?	
73i1	Bekend geworden bij instelling? Hoe?	
73k1	Reactie bij instelling?	
73l1	Bekend geworden bij politie? Hoe?	
73a2	Leeftijd so2	
73-2	Leeftijd dader	
73b2	Relatie so2	
73c2	Sekse so2	MAN / VROUW
73d2	Aard misbruik	
73e2	Frequentie misbruik	
73f2	Modus operandi	
73g2	Start misbruik	
73h2	Eind misbruik	
73i2	Waarom geëindigd?	
73i2	Bekend geworden bij instelling? Hoe?	
73k2	Reactie bij instelling?	
73l2	Bekend geworden bij politie? Hoe?	
73a3	Leeftijd so3	
73-3	Leeftijd dader	
73b3	Relatie so3	
73c3	Sekse so3	MAN / VROUW
73d3	Aard misbruik	
73e3	Frequentie misbruik	
73f3	Modus operandi	
73g3	Start misbruik	
73h3	Eind misbruik	
73i3	Waarom geëindigd?	
73j3	Bekend geworden bij instelling? Hoe?	
73k3	Reactie bij instelling?	
73l3	Bekend geworden bij politie? Hoe?	
Setting/context		
74	Hoe heeft dader het verborgen gehouden voor collega's?	

75	Hoe heeft dader het verborgen gehouden voor familie/relatie?	
76	Hoe lang na aanvang werk is het misbruik gemiddeld gestart?	
77	Hoe werd in de context waarin dader werkte tegen dit gedrag aangekeken?	
Behandelvariabelen		
78	Welke justitiële reactie volgt?	
79	Zijn er cognitieve vervormingen?	
80	Kwalitatieve beschrijving verloop behandeling	
81	Motivatie voor behandeling	
Seksualiteit		
82	Gebruik kinderporno	
83	Aanwijzingen obsessief omgaan met seks	
84	Parafilie	
Beschrijving zaken		
#1	Beschrijving zaak 1:	
#2	Beschrijving zaak 2:	
#3	Beschrijving zaak 3:	

Bijlage 2 Indeling delicten

Geweld
Artt. 285 t/m 309, 312 en 317 WvSr.

Vermogen
Artt. 208 t/m 234, 310 t/m 311, 321 t/m 337, 416 en 417 WvSr.

Zeden
Artt. 242 t/m 250 WvSr.

Bijlage 3 Samenstelling begeleidingscommissie

Voorzitter
dr. H.P.B. Lodewijks

Overige leden
prof. dr. mr. C.C.J.H. Bijleveld
K.A.G. Crooijmans, MSc
prof. dr. J. Hendriks
mr. I. Otting-Noordhoek

11.

Seksueel misbruik in de jeugdzorg. Onderzoek op basis van politieregistraties in opdracht van de commissie-Samson.

Rapporten Bureau Beke, dr. mr. A.Ph. van Wijk en dr. H.B. Ferwerda

Seksueel misbruik in de jeugdzorg

Onderzoek op basis van politieregistraties in opdracht van de commissie-Samson

Dr. mr. A.Ph. van Wijk
Dr. H.B. Ferwerda

Bureau Beke

Met medewerking van:
Drs. E.J. Klöne (Bureau Beke)

Met dank aan:
Mevr. mr. M. Hoogerdijk en mr. J. Dijkers (regio Haaglanden)
Mevr. dr. M. Struik en mevr. W. Heutink (regio Noord- en Oost-Gelderland)

Inhoudsopgave

1	**Vooraf**	**5**
2	**Opzet en uitvoering van het onderzoek**	**7**
3	**Resultaten**	**11**
	3.1 Omvang en aard registraties	11
	3.2 Slachtoffers	12
	3.3 Bredere context	13
	3.4 Plegers nader beschouwd	14
	3.5 Acties politie na kennisname misbruik	15
4	**Conclusies**	**19**
	Bijlage 1 – Casusbeschrijvingen commissiezaken	23
	Bijlage 2 – Casusbeschrijvingen commissiegerelateerde zaken	29

1 Vooraf

In 2010 hebben de ministers van Jeugd & Gezin en Justitie de commissie-Samson ingesteld. De commissie-Samson doet onafhankelijk onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen die onder verantwoordelijkheid van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst. Een van de deelonderzoeken is in 2011 uitgevoerd door Bureau Beke.[1] In dit pilotonderzoek is van vijftien, bij de commissie door slachtoffers gedane meldingen, nagegaan in hoeverre die voorkomen in de politieregistraties en, zo ja, wat er vervolgens mee is gebeurd. Het resultaat was dat zeven van de vijftien meldingen niet zijn terug te vinden in de politiesystemen, ondanks dat het om recente meldingen zou gaan en er volgens de melders aangifte was gedaan. In overleg met de commissie is besloten om het vervolgonderzoek anders in te vullen.[2] In plaats van de meldingen van de commissie als uitgangspunt te nemen voor verder onderzoek, worden in twee politieregio's (Haaglanden en Noord- en Oost-Gelderland[3]) steekproeven getrokken uit de registraties die betrekking hebben op zedenmisdrijven, en deze worden nader geanalyseerd.[4] Het gaat daarbij om de jaren 2002 en 2007, dezelfde onderzoeksjaren als waar het deelonderzoek naar de justitiële afdoeningen zich op richt.

Het doel van het onderzoek is na te gaan hoeveel politieregistraties betrekking hebben op het onderzoeksdomein van de commissie, hoe die registraties zijn te typeren (aard en kenmerken), welke acties de politie na kennisname heeft ondernomen en hoe acties kunnen worden beoordeeld.

De volgende onderzoeksvragen zijn gesteld:

- Hoeveel (relevante[5]) registraties in verband met een zedendelict zijn er gedaan in 2002 en 2007 in de politieregio's Haaglanden en Noord- en Oost-Gelderland?
- Hoeveel registraties, zoals genoemd bij 1, vallen binnen het onderzoeksdomein van de commissie-Samson?
- Wat zijn de hoofdkenmerken van de registraties (slachtoffer, pleger, misbruik)?
- In welke context heeft het misbruik zich afgespeeld?
- Welke acties heeft de politie ondernomen na kennisname van het misbruik en hoe kunnen die acties worden beoordeeld?[6]

Eindnoten

1. A.Ph. van Wijk & H.B. Ferwerda (2011). Seksueel misbruik in de jeugdzorg. Pilotonderzoek op basis van politieregistraties in opdracht van de commissie-Samson. Bureau Beke, Arnhem.
2. De verwachting was dat er te weinig zaken zouden overblijven voor analyse, zeker als het misbruik langer geleden zou hebben plaatsgevonden. Hierbij komt dat de meldingen soms onvolledige en/of foutieve persoonsgegevens bevatte, hetgeen het zoeken in de politieregistraties uitermate zou bemoeilijken.
3. De voorkeur ging in eerste instantie uit naar de regio's Haaglanden en Gelderland-Midden, maar laatstgenoemde regio kon de benodigde gegevens niet achterhalen in het bedrijfsprocessensysteem. Om die reden is gekozen voor Noord- en Oost-Gelderland.
4. Het kan hierbij gaan om meldingen, informatieve gesprekken en aangiften.
5. De registraties aangaande schennis der eerbaarheid, prostitutie/tippelen, kinderporno en mensenhandel zijn buiten beschouwing gelaten c.q. als niet-relevant aangemerkt voor dit onderzoek.
6. Goed om hierbij te bedenken, is dat het onderzoek een momentopname is; de ontwikkelingen in de werkwijze van de zedenpolitie en andere instanties, waaronder het OM, zijn immers doorgegaan (denk aan de zedenaanspreekofficieren en de rol van de parketsecretaris bij de beoordeling van zedenzaken).

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Steekproef en hits
Mede gelet op de beschikbare tijd en middelen is in overleg met de commissie besloten om in totaal ongeveer 1000 registraties van zedenmisdrijven te bekijken (ongeveer tweehonderdvijftig per jaar per regio).[1] Aangezien beide regio's in voornoemde jaren met verschillende registratiesystemen hebben gewerkt en andere indelingen c.q. rubrieken gebruikten voor het registreren van zedenmisdrijven, volgt hierna voor beide regio's afzonderlijk een toelichting op de steekproef.

Haaglanden
Aan politieregio Haaglanden zijn aantallen registraties opgevraagd die betrekking hebben op alle (relevante) zedenmisdrijven over de jaren 2002 en 2007.[2] Daarbij is in eerste instantie gekeken naar misbruik van kinderen, omdat de kans dat misbruik binnen afhankelijkheidsrelaties – het primaire onderzoeksdomein van de commissie – binnen die categorie wordt geregistreerd.[3] Het is echter mogelijk dat verbalisanten misbruik (binnen afhankelijkheidsrelaties) ook in een andere (algemene) zedencategorie hebben geregistreerd. Ten einde hier enig zicht op te krijgen en te bepalen of we door de selectie van de misbruikzaken geen registraties missen die binnen het onderzoeksdomein van de commissie vallen, zijn eveneens enkele registraties uit de categorie 'aanranding' 'verkrachting' en 'overige zedendelicten' bekeken. In tabel 1 staat – per jaar – het totaal aantal registraties per categorie, het aantal bekeken registraties binnen die categorie en de 'hits'.[4] In totaal zijn er in de jaren 2002 en 2007 2799 voor het onderzoek relevante registraties gevonden (1467 + 1332). Voor Haaglanden geldt dat er 617 (304 + 313) registraties zijn bekeken (22%).[5] Van die bekeken registraties zijn zeven zaken (1,1%) een zaak voor de commissie ('hits').

Tabel 1 – Aantal zedenregistraties Haaglanden (2002 en 2007)

	2002			**2007**		
	totaal	*bekeken*	*hits*	*totaal*	*bekeken*	*hits*
Incest[6]	134	127	1	160	147	3
Aanranding	350	61	1	320	55	0
Verkrachting	334	60	1	257	55	0
Overige	649	56	0	595	56	1
Totaal	**1467**	**304**	**3**	**1332**	**313**	**4**

Noord- en Oost-Gelderland
In de politieregio Noord- en Oost-Gelderland (verder aangeduid als NOG) werd in de onderzoeksjaren een ander registratiesysteem gebruikt, namelijk BPS (bedrijfsprocessensysteem). Hierin staan ook zedenrubrieken vermeld.[7] In afwijking van het onderzoek in Haaglanden en in tegenstelling tot eerdere berichten kon NOG geen gegevens uit het jaar 2002 leveren. De reden is dat die gegevens waren opgeschoond.[8] Om die reden is de dataverzameling beperkt tot 2007. De aantallen registraties uit 2002 die bekeken zouden wor-

den, zijn benut in 2007. Het grootste deel van de relevante registraties (N = 898) is bekeken, namelijk 691 (77%[9]). Het aantal hits is achttien, wat neerkomt op 2,6 procent van het totaal aantal bekeken registraties.[10]

Tabel 2 – Aantal zedenregistraties Noord- en Oost-Gelderland (2007)

	2007		
	totaal	*bekeken*	*hits*
Ontucht	98	98	1
Aanranding	160	110	3
Verkrachting	96	96	6
Overige	544	387	8
Totaal	**898**	**691**	**18**

Algemene opmerkingen registraties

Het aantal hits in NOG is (relatief) groter dan in Haaglanden. Een voor de hand liggende verklaring hiervoor is het aantal gevestigde instellingen voor residentiële zorg in eerstgenoemde regio; de kans op een hit is groter (zie ook tabel 6). Waar in Haaglanden de meeste hits als 'incest' zijn gerubriceerd, zijn dat in NOG de 'overige zedenzaken' en 'verkrachting'. Dat verschil is terug te voeren op de 'vrijheid' die de betreffende politiefunctionarissen hebben om een bepaalde zaak te labellen en houdt niet per se verband met de aard van de zaken c.q. hits.

De beschikbare informatie varieerde sterk per hit. In algemene zin is het informatiegehalte van meldingen geringer dan wanneer iemand aangifte doet. In dat laatste geval verricht de politie meer onderzoek. Echter, ook binnen dezelfde categorieën registraties (melding, informatief gesprek, aangifte) waren er soms grote verschillen te constateren in de kwantiteit en kwaliteit van de informatie. Naast het gegeven dat zedenzaken kunnen variëren in complexiteit en meer onderzoek kunnen vergen, waardoor er meer informatie beschikbaar is, is de geconstateerde variatie ook terug te voeren op de individuele verbalisant die op dat moment een inschatting maakt van wat er wel en niet wordt geregistreerd. Om een voorbeeld te noemen: bij bepaalde aangiften werden uitvoerige journaals (logboeken) bijgehouden, terwijl andere aangiften tamelijk beknopt waren.

Bij de analyse viel op dat er zedenregistraties naar voren kwamen die niet direct betrekking hadden op het onderzoeksdomein van de commissie, maar in bredere zin wel in verband konden worden gebracht met jeugdzorg (omgangsregeling, voogdijkwesties). Regelmatig kwamen er in de registraties zaken naar voren van bijvoorbeeld vrouwen die hun ex-partner beschuldigen van seksueel misbruik van hun kinderen, die onder toezicht staan van Bureau Jeugdzorg of kwetsbare, volwassen personen in instellingen die te maken hebben gekregen met seksueel misbruik. Deze registraties zijn buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek en niet systematisch bijgehouden. Dat is anders wat betreft de registraties die gaan over minderjarige slachtoffers die wel in een instelling of pleeggezin zijn geplaatst maar waarbij het (veronderstelde) misbruik buiten de instelling is gebeurd, bijvoorbeeld door een onbekende man. Zaken waarin minderjarigen weglopen uit een instelling en dan te maken krijgen met seksueel misbruik laten zien dat zich, hoewel dergelijke zaken strikt genomen niet binnen de taakopdracht van de commissie vallen, ook hier misbruik kan voordoen. In de onderzoeksperiode is in beide regio's een totaal aantal van drieëntwintig van dergelijke zaken gevonden. Een korte beschrijving van deze 'commissie-gerelateerde' zaken is te vinden in bijlage 2.

Eindnoten

1. Het daadwerkelijk aantal bekeken registraties is hoger uitgevallen omdat er meer registraties per onderzoeksdag bekeken konden worden dan aanvankelijk gedacht.
2. In beide regio's worden overigens andere benamingen gebruikt voor de verschillende typen zedendelicten.
3. Een aantal dossiers bleek te zijn afgeschermd in verband met de privacy en niet toegankelijk zonder aparte autorisatie. Een daartoe bevoegde functionaris heeft de dossiers voor de onderzoekers ontsloten.
4. Een 'hit' is een zaak die binnen het onderzoeksdomein van de commissie valt.
5. De onderzoekers hebben vooraf geen selectie gemaakt van de registraties, maar zijn bij de eerste registratie begonnen en hebben vervolgens de daaropvolgende registraties bekeken.
6. In het registratiesysteem van Haaglanden (Genesys) worden binnen de rubriek incest nog allerlei subrubrieken onderscheiden. Die zijn voor het overzicht samengevoegd.
7. In NOG is er een categorie 'ontucht met minderjarigen'. Daarnaast waren er enkele registraties die onder de categorie incest vermeld stonden. Die zijn geplaatst in 'ontucht met minderjarigen'.
8. Desgevraagd is de reden van de opschoning vermoedelijk de wettelijke bewaartermijn van vijf jaar. Volgens Artikel 8 lid 6 Wpg worden gegevens vernietigd als zij niet meer noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de dagelijkse politietaak en in ieder geval uiterlijk vijf jaar na de datum van de eerste verwerking verwijderd. Verwijderde gegevens mogen echter nog gedurende een termijn van vijf jaar bewaard worden ten behoeve van de afhandeling van klachten (artikel 14 lid 1) en volgens artikel 14 lid 2 juncto artikel 22 Wpg mogen verwijderde gegevens ook gebruikt worden voor beleidsinformatie, wetenschappelijk onderzoek en statistiek, mits de resultaten geen persoonsgegevens bevatten.
9. De overige 23% is niet bekeken vanwege de beperkte onderzoekstijd. Er heeft vooraf geen selectie van de registraties plaatsgevonden; de onderzoekers zijn begonnen met de eerste registratie en hebben vervolgens de lijst verder afgewerkt.
10. Zie bijlage 1 voor een korte beschrijving van alle (25) commissiezaken.

3 Resultaten

Hierna worden de resultaten besproken van het onderzoek in de beide politieregio's. Als voorbehoud geldt dat het om kleine aantallen casus gaat, zeker in Haaglanden. De resultaten kunnen niet worden gegeneraliseerd naar andere regio's en jaren. Verder geldt als voorbehoud dat het zaken betreft die ter kennis zijn gekomen van de politie. Van een veroordeling door de rechter is (nog) geen sprake. Om die reden moeten de aanduidingen van personen met 'slachtoffer' en 'dader' met de nodige terughoudendheid worden gelezen.

3.1 Omvang en aard registraties

Van de in totaal 3697 relevante registraties van zedenmisdrijven in beide regio's zijn er in totaal 1308 bekeken. Hiervan hebben vijfentwintig zaken betrekking op het onderzoeksdomein van de commissie. De analyses hebben betrekking op deze vijfentwintig zaken.

De registraties zijn, conform het werkproces aan de hand waarvan de zedenpolitie werkt, nader ingedeeld. Iemand kan een melding bij de politie maken van (een vermoeden van) een zedendelict. Een melding kan worden gedaan aan de balie van het politiebureau, bij een wijkagent of bij surveillanten. Deze functionarissen zijn vaak geen gespecialiseerde zedenrechercheurs en verwijzen de meld(st)er naar het bureau voor een informatief gesprek met de zedenpolitie. Deze fase staat in het teken van de informatie-uitwisseling en het nemen van een beslissing over het doen van een aangifte. In het informatieve gesprek verschaft de zedenpolitie informatie aan de meld(st)er over de juridische procedure en consequenties van het doen van aangifte. De zedenpolitie bepaalt om welke zedenmisdrijven het gaat en schat de opsporingskansen in. De meld(st)er bepaalt op basis van de verkregen informatie of er een aangifte volgt.

De vijfentwintig registraties uit de twee regio's tezamen zijn ruwweg in drieën te verdelen: bij een derde van de registraties is het bij een melding gebleven; tien zaken zijn te kwalificeren als een informatief gesprek en zeven als een aangifte. Indachtig de kleine aantallen in Haaglanden valt op dat deze regio naar verhouding meer aangiften heeft dan NOG, dat vooral veel meldingen en informatieve gesprekken telt (zie tabel).

Tabel 3 – Aard van de registraties

	Haaglanden	NOG	Totaal
Melding	3	5	8
Info gesprek	-	10	10
Aangifte	4	3	7
Totaal	**7**	**18**	**25**

De aard van de meldingen varieert van een instelling die een verkrachting van een bewoner door een medebewoner meldt, tot een verwarde vrouw die zegt dat ze in haar jeugd in een instelling is misbruikt. De reden waarom de melders geen informatief gesprek aangaan/aangifte doen, is meestal dat de melders dit zelf niet willen doorzetten, bijvoorbeeld omdat de zaak in de instelling is geregeld en/of omdat de melding op zich genoeg was (advies aan meld(st)er).

De aanleiding voor veel informatieve gesprekken is gelegen in het feit dat het slachtoffer over het misbruik vertelt aan een groepsleider, vriendin of voogd of dat een moeder aanstuurt op een aangifte. Met andere woorden, de zaken die in de fase van het informatieve gesprek blijven hangen, worden nauwelijks direct door de slachtoffers zelf aangedragen bij de politie. Na het informatieve gesprek komen de slachtoffers niet terug voor de aangifte omdat zij dat, om allerlei redenen, niet willen (bijvoorbeeld een slachtoffer dat psychisch nog niet toe is aan een aangifte of omdat er te weinig opsporingsindicaties in zitten). In bepaalde gevallen wordt het verhaal als twijfelachtig beoordeeld; twijfelachtig in termen van de veronderstelde onvrijwilligheid.

De aangiften worden onder meer gedaan door de slachtoffers, pleegouders, voogd en instelling. De aangiften van de zedenmisdrijven kenmerken zich in algemene zin doordat er vaak concrete personen als verdachten zijn benoemd door het slachtoffer, die vervolgens zijn verhoord en de feiten (gedeeltelijk) bekennen (paragraaf 3.5).

3.2 Slachtoffers

Bij het merendeel van de registraties is in beide regio's sprake van een (1) slachtoffer (zie tabel 4). In een enkel geval zijn er meer slachtoffers. Voor zover na te gaan, zijn er in totaal twaalf jongens en zestien meisjes slachtoffer, waarbij opvalt dat de regio NOG naar verhouding iets meer jongens telt.

Van vijfentwintig slachtoffers is de leeftijd ten tijde van het misbruik bekend. De gemiddelde leeftijd van de totale groep ligt op 13,9 jaar (varieert van 8 tot 17 jaar).[1] Het misbruik kan beperkt zijn gebleven tot een eenmalige gebeurtenis of meermalen – over een langere periode – zijn gepleegd. Naar verhouding komt eenmalig misbruik het meest voor in NOG.[2] De periode waarin het seksueel misbruik heeft plaatsgevonden, kan in bepaalde gevallen jaren geleden zijn (het slachtoffer is er pas op latere leeftijd aan toe om het verhaal te vertellen). In een enkel geval liggen het misbruik en het ter kennis komen van de politie erg dicht op elkaar.

De registraties maken duidelijk dat er vaak wel enige tijd overheen gaat voordat de politie kennis neemt van het misbruik, onder andere omdat het slachtoffer niet direct zelf naar de politie gaat maar het eerst aan derden vertelt, die op hun beurt weer melding doen bij de politie.

Tabel 4 – Slachtoffers

	Haaglanden	**NOG**
1 s.o.	6 zaken	16 zaken
meerdere s.o.'s	1 zaken	2 zaken
Jongens	3	9
Meisjes	6	10
Jongste	8 jaar	8 jaar
Oudste	16 jaar	17 jaar
Eenmalig	2 zaken	10 zaken
Meermalen	4 zaken	7 zaken

Aard seksuele handelingen

Hiervoor is verantwoord uit welke zedencategorieën de registraties zijn gehaald (aanranding, verkrachting etc.). Die categorieën hoeven echter weinig te zeggen over de aard van de seksuele handelingen die (zouden) zijn verricht. Op basis van de registraties en de –

soms summiere – informatie die daarin stond, is nagegaan welke seksuele handelingen zijn verricht. Uit de tabel blijkt dat in bijna de helft van de zaken sprake is van verkrachting. Dat kan elke vorm van penetratie inhouden (oraal, anaal, vaginaal). Hier inbegrepen, zijn ook de registraties waarin gesproken wordt over 'seks met elkaar hebben'. De aanrandingszaken omvatten alle vormen van betasten. In sommige gevallen staat er 'seksueel misbruik' (niet nader gedefinieerd).

Tabel 5 – Aard seksuele handelingen

	Haaglanden	NOG	Totaal
Verkrachting	2	9	11
Aanranding	3	6	9
Seksueel misbruik	1	3	4
Anders[3]	1		1
Totaal	**7**	**18**	**25**

3.3 Bredere context

De vraag in welke bredere context het misbruik plaatsvindt, kan op verschillende wijzen in kaart worden gebracht. In de eerste plaats betreft dat de locatie waar de minderjarigen zijn geplaatst (pleeggezin, instelling). Hierbij moet ook de relatie met de pleger in aanmerking worden genomen. Ten tweede zijn de achtergronden van de slachtoffers van belang. Uit de gegevens in tabel 6 komt naar voren dat het merendeel van de minderjarigen ten tijde van het misbruik in een instelling is geplaatst. In een op de zes gevallen gaat het om een pleeggezin.

Tabel 6 – Locatie plaatsing

	Haaglanden	NOG	Totaal
Pleeggezin	2	2	4
Instelling	5	16	21
Totaal	**7**	**18**	**25**

In de volgende tabel staat de hoedanigheid van de pleger, ofwel in welke relatie hij – het zijn allen mannen – staat tot het slachtoffer. Er komen geen pleegbroers/-zussen als pleger van het misbruik naar voren in de registraties, wel een enkele pleegouder. In een (1) zaak gaat het om een pleegouder die als vrijwilliger werkt bij een instelling en ook daar kinderen misbruikt.[4] Er zijn zes instellingsmedewerkers geregistreerd als pleger van het misbruik. Voor zover bekend, heeft daarbij geen penetratie plaatsgevonden. De helft van de plegers is een medebewoner. Vrijwel alle medebewoners zijn gevonden in de registraties van NOG. Naast enkele zaken waarin sprake is van betasten, gaat het in de meeste gevallen om penetratie. De categorie 'overige' bestaat uit een hulp in het gezin van de pleegouders en een onbekend gebleven persoon.

Tabel 7 – Relatie met pleger

	Haaglanden	NOG	Totaal
Pleegouder	3	1	4
Pleegbroer/-zus	0	0	0
Instellingsmedewerker	3 (4)	3	6
Medebewoners	1	12	13
Overige	-	2	2
Totaal	**7**	**18**	**25**

Het gegeven dat de minderjarigen in een pleeggezin of instelling zijn geplaatst, duidt erop dat zij op enigerlei wijze bedreigd worden in hun ontwikkeling en mogelijk zelf problemen ondervinden. In vijf zaken staat expliciet vermeld dat het slachtoffer een verstandelijke beperking heeft, maar dit kan een onderschatting zijn van het werkelijke aantal, omdat de beperking kenbaar moet zijn gemaakt aan de politie (door bijvoorbeeld de instelling of ouders) die het vervolgens relevant genoeg moet vinden om te registreren. Datzelfde geldt voor de psychische problemen waar de minderjarigen mee kampen. Daar wordt in beperkte mate melding van gemaakt in de rapportages.

3.4 Plegers nader beschouwd

Er zijn in totaal zevenentwintig plegers, allen mannen, genoemd bij de misbruikzaken. In vrijwel alle gevallen is er sprake van een (1) pleger per geregistreerd feit. Er zijn twee groepszaken. In de ene zaak meldt het slachtoffer dat hij tien jaar daarvoor is misbruikt door twee medebewoners. In de andere zaak wordt het slachtoffer door drie jongens misbruikt.
Van zevenentwintig plegers is de leeftijd bekend, die soms bij benadering is gegeven door het slachtoffer. De gemiddelde leeftijd van de gehele groep is ruim 23 jaar. De plegers uit Haaglanden zijn gemiddeld 39 jaar.[5] De plegers uit NOG zijn gemiddeld jonger, namelijk 18 jaar. Dat laatste is (deels) te verklaren uit het gegeven dat de slachtoffers uit NOG iets ouder lijken en het misbruik zich vaker in de context van seksuele contacten met leeftijdgenoten afspeelt.

Van de plegers die in de registraties met naam (en soms geboortedatum) staan vermeld, is in het Herkenningsdienstsysteem (HKS[6]) van de politie nagegaan of zij staan geregistreerd voor het betreffende zedendelict in 2002/2007 en of zij daarvoor of erna ook zijn geregistreerd in verband met strafbare feiten.

In totaal zijn vierentwintig namen ingevoerd in het HKS (acht uit Haaglanden en zestien uit NOG). Die namen zijn in de registraties naar voren gekomen als verband houdende met het misbruik. Dat verband kan vrij duidelijk zijn als het slachtoffer de naam noemt en de politie de gegevens (geboortedatum) erbij vermeldt, maar soms is dat onduidelijk, als bijvoorbeeld alleen de voor- of achternaam is vermeld. Van de vierentwintig ingevoerde namen staan er twaalf in het HKS. Het feit dat de resterende namen niet voorkomen, kan ermee te maken hebben dat zij geen antecedenten hebben, maar ook dat er te weinig persoonsgegevens zijn om gericht te kunnen zoeken.

Hieronder staan de gegevens van de HKS-analyses, uitgesplitst naar de beide regio's. Van de twaalf bekende personen komen er zeven vanwege het zedenmisdrijf voor (indexdelict), de rest niet. Dit heeft onder andere te maken met de wijze waarop de politie de zaak heeft afgedaan (zie verderop).

Geen enkele persoon staat voorafgaand aan het indexdelict voor een zedenmisdrijf geregistreerd en een (1) persoon pleegt nadien een zedenmisdrijf.
Het plegen van niet-zedendelicten komt blijkens de HKS-registraties vaker voor (voor en na het indexdelict). Het betreft onder andere diefstal, inbraak en mishandeling.

Tabel 8 – Plegers in HKS en antecedenten

Haaglanden			
Totaal aantal	**8**		
Geen HKS-registratie/onbekend	4		
Wel geregistreerd	4	Zeden in 2002/7	4
		Zeden voor 2002/7	0
		Zeden na 2002/7	0
		Niet-zeden voor 2002/7	2
		Niet-zeden na 2002/7	0
NOG			
Totaal aantal	**16**		
Geen HKS-registratie/onbekend	8		
Wel geregistreerd	8	Zeden in 2007	3
		Zeden voor 2007	0
		Zeden na 2007	1
		Niet-zeden voor 2007	5
		Niet-zeden na 2007	4

3.5 Acties politie na kennisname misbruik

De laatste onderzoeksvraag heeft betrekking op de acties die de politie heeft ondernomen nadat zij kennis heeft genomen van het (mogelijke) misbruik. Als voorbehoud bij de beschrijving geldt dat het om een klein aantal casus (uit twee politieregio's) gaat dat bovendien nader is opgesplitst in drie typen registraties (melding, informatief gesprek en aangifte). Het gaat om een kwalitatieve beschrijving, die niet representatief is bedoeld voor de werkwijze van de zedenpolitie in het algemeen. Als eerste worden de meldingen behandeld.

Meldingen

Een kwalitatieve analyse van de – overigens gevarieerde groep – meldingen laat een aantal zaken zien. In de eerste plaats onderneemt de politie in vrijwel alle gevallen actie; de meeste meldingen van een zeden(gerelateerd) misdrijf worden met andere woorden niet slechts opgetekend.

De politie geeft advies aan de melders. De melders verwachten – voor zover dat is op te maken uit de registraties – in die zin geen verdere actie van de politie. Het advies is om contact op te nemen met de regio waar de feiten zich hebben afgepeeld. Voor de politie houdt het daarmee op. Bij verschillende meldingen neemt de politie contact op met de instelling waar de minderjarige verblijft om meer informatie in te winnen over de situatie van de minderjarige en/of heeft een gesprek met instellingsmedewerker, slachtoffer of moeder. De melding mondt niet altijd uit in een informatief gesprek/aangifte omdat de kwestie 'intern al is opgelost', gemeld is bij de Inspectie voor de Volksgezondheid of is uitgezocht door een externe commissie. Uit een van de registraties blijkt dat de politie een gesprek heeft met de directie, waaruit valt af te leiden dat niet alle zaken van misbruik bij de politie terechtkomen. De ouders hebben hierin blijkens de opmerking van de verbalisant een belangrijke stem:

> *'Het melden bij de politie verschilt per geval. Bij minderjarigen worden altijd de ouders in kennis gesteld. Afhankelijk van de ernst en hetgeen de ouders willen, wordt al dan niet een melding gemaakt van de zaak. Duidelijk is in ieder geval dat niet iedere zaak bij ons wordt gemeld.'*

De politie hoort in een zaak wel de vermoedelijke pleger en heeft daar een 'onderhoudend gesprek mee', maar een aangifte zou volgens de instelling en de politie geen zin hebben, want de persoon in kwestie heeft het IQ van een kind van vier jaar.

Informatieve gesprekken
Het doel van de informatieve gesprekken is onder meer om de slachtoffers te informeren over de rechtsgang na het doen van een aangifte en welke consequenties dat kan hebben. De slachtoffers krijgen bedenktijd om een beslissing hieromtrent te nemen. In alle gevallen heeft de politie een gesprek met het slachtoffer, dat soms wordt vergezeld door een begeleider vanuit de instelling.

In de tien informatieve gesprekken besluit het slachtoffer geen aangifte te doen. In een aantal gevallen wordt dat besluit expliciet uitgesproken tijdens of vlak na de informatieve gesprekken. Wellicht dat zij opzien tegen het verdere strafrechtelijke traject (om allerlei redenen) en/of dat zij het hebben van een informatief gesprek met de politie als voldoende bevredigend hebben ervaren, althans voor dat moment.
De politie onderneemt dan geen verdere actie. Voor zover na te gaan in de registraties is in twee gevallen de wens om geen aangifte te doen niet expliciet uitgesproken, maar wordt afgeleid uit het feit dat de politie niet binnen de afgesproken termijn een reactie krijgt van het slachtoffer (wel of geen aangifte doen). De politie informeert verder niet bij het slachtoffer maar 'legt de zaak op'. Bij een aantal casus kan de vraag worden gesteld of er in werkelijkheid ook sprake is geweest van seksueel misbruik, bijvoorbeeld omdat het slachtoffer het contact zelf wel prettig vond.

In de meeste informatieve gesprekken hoort de politie alleen de slachtoffers. In enkele gevallen hoort zij daarnaast ook getuigen, zoals een groepsleider of een (pleeg)ouder om een goed beeld te krijgen van de zaak en context of legt ze contact met collega's in een ander werkgebied.

In een zaak zijn er volgens het slachtoffer getuigen geweest van het misbruik, althans dat kan worden afgeleid uit het verhaal van het slachtoffer, maar die zijn niet gehoord (mogelijk omdat er geen aangifte ligt). In die zaak gaat de politie wel zoeken op de plaats delict en vindt daar bewijsmateriaal dat wordt veiliggesteld.
Dat bewijsmateriaal wordt later vernietigd als het slachtoffer aangeeft geen aangifte te willen doen. In de registraties staat dat de politie 'inschat dat de zaak wel is gebeurd, doch een strafrechtelijk vervolg lastig zal worden'.

Het doel van de informatieve gesprekken is tevens om de strafwaardigheid van het gedrag van de plegers vast te stellen. In drie zaken komt de politie tot de conclusie dat een aangifte opnemen weinig zin heeft omdat de zaak strafrechtelijk niet haalbaar is c.q. er te weinig opsporingsindicaties zijn. De politie legt de zaak op, maar informeert wel de instelling en/of ouders hierover.

Aangiften
Zoals gezegd, zijn er zeven aangiften gedaan van seksueel misbruik. In vrijwel alle gevallen doet de politie onderzoek.[7] Dat bestaat onder andere uit het horen van allerlei getuigen, onder wie de medewerkers van de instellingen, pleegouders en familieleden. De politie hoort de slachtoffers eveneens. Van minimaal drie slachtoffers is bekend dat zij in een speciale verhoorstudio zijn gehoord.

In twee zaken onderzoekt de politie tevens de werkroosters van de pleger en bij een van hen ook de computer vanwege mogelijke aanwezigheid van kinderporno.
Bij een ander slachtoffer wil de politie de rapportages opvragen bij de instelling teneinde zich een beter beeld te vormen van het slachtoffer. Het slachtoffer moet daarvoor formele toestemming geven (wat uiteindelijk niet gebeurt). Het gevolg is dat de politie geen actie onderneemt c.q. kan ondernemen.

Naast voornoemde opsporingsactiviteiten is het verhoren van de plegers een belangrijk element in het politieonderzoek. Waar dit in de informatieve gesprekken niet/nauwe-

lijks aan de orde was, gebeurt dat in zes van de zeven aangiften. Er zijn met andere woorden blijkbaar voldoende opsporingsindicaties in de verklaringen van slachtoffers en getuigen om verdachten aan te houden en te verhoren. Bij een aangifte wacht de politie, zoals gezegd, nog op de toestemming van de aangeefster om haar medische gegevens op te vragen.

De verdachten in drie zaken bekennen in de verhoren het seksueel contact met de minderjarige. In twee zaken, waarin vier verdachten zijn gehoord, ontkennen de beschuldigden het seksueel contact. Een van hen, een medewerker, erkent wel het telefoonnummer van het slachtoffer te hebben (en ook van andere meisjes uit de instelling). In een zaak is het niet bekend of de verdachte heeft bekend, omdat de zaak is overgedragen aan een andere regio.

Bij twee aangiften staat er expliciet vermeld dat de officier van justitie een beslissing neemt. Die beslissing is dat de officier tbs gaat eisen en dat een andere zaak door de politie moet worden geseponeerd, omdat er onvoldoende bewijs is. In de andere gevallen staat er in de registraties geen informatie hieromtrent.

Eindnoten

1. De berekening van de leeftijd is gebaseerd op de werkelijke leeftijden; de leeftijden zoals genoemd in de casus zijn omwille van de herkenbaarheid aangepast.
2. De indruk is dat de slachtoffers in de zaken die uit Haaglanden komen gemiddeld iets jonger zijn bij aanvang van het misbruik dan de slachtoffers uit NOG (13 versus 14,2 jaar). Let wel, het is een indruk, gebaseerd op een klein aantal waarnemingen, in elk geval wat betreft Haaglanden.
3. In de registratie wordt gesproken van 'seksuele spelletjes' en 'seksueel afwijkend gedrag'.
4. Om die reden staat er bij instellingsmedewerker een (4) achter het aantal van 3.
5. Bepaald aan de hand van de gegevens van vijf plegers.
6. Het HKS is een landelijk dekkend systeem dat sinds 1986 door de politie gebruikt wordt om gegevens over verdachten te registreren. Het HKS wordt beheerd door het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) en bevat zowel de gegevens over de aard van bij de politie bekend geworden misdrijven als de persoonsgegevens van de verdachten daarvan.
7. In een geval heeft de politie bij een eerdere aangifte van het slachtoffer jegens dezelfde pleger wel onderzoek gedaan. Het is onduidelijk of dat ook is gebeurd bij de latere aangifte.

4 Conclusies

Voor dit onderzoek zijn 1308 van de in totaal 3697 relevante registraties in de regio's Haaglanden en Noord- en Oost-Gelderland bekeken. Hiervan vallen er vijfentwintig (1,9%) binnen het onderzoeksdomein van de commissie (seksueel misbruik van minderjarigen die onder verantwoordelijkheid van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst), hetgeen een klein aantal kan worden genoemd. Het aantal hits is groter in NOG, vermoedelijk vanwege de aanwezigheid van diverse instellingen in die regio. In Haaglanden ligt het percentage hits op 1,1 en in NOG op 2,6 van het totaal aantal bekeken, relevante registraties.[1]

De slachtoffers zijn ten tijde van het misbruik gemiddeld 14 jaar. Het gaat om zestien meisjes en twaalf jongens. In de helft van de zaken gaat het om penetratie of niet nader omschreven seksueel misbruik[2] van het slachtoffer. De meeste minderjarigen zijn in een instelling geplaatst. Medebewoners zijn vaak pleger. In een beperkt aantal gevallen gaat het om een medewerker. Van verschillende slachtoffers staat geregistreerd dat zij psychische problemen hebben en/of een verstandelijke beperking, maar in werkelijkheid zal dat aantal vermoedelijk groter zijn omdat dit niet bekend hoeft te zijn bij de politie.

De personen die als (vermoedelijke) pleger zijn genoemd, zijn allen man en gemiddeld 23 jaar. De helft van deze personen staat vermeld in het HKS voor een of meer zedendelicten en niet-zedenmisdrijven, zoals mishandeling en diefstal.

Conform het werkproces van de politie zijn de registraties verdeeld in meldingen, informatieve gesprekken en aangiften. In zeven van de vijfentwintig zaken volgt er een aangifte (28%). In de overige gevallen blijft het bij een melding of informatief gesprek. Een verklaring hiervoor is dat de slachtoffers uiteindelijk geen aangifte willen doen of niet binnen de afgesproken termijn reageren. De politie onderneemt dan geen verdere actie en de zaak wordt opgelegd; het initiatief tot het doen van aangifte wordt met andere woorden nadrukkelijk – overigens conform de richtlijnen – bij het slachtoffer gelaten.[3] Sommige slachtoffers zeggen er nog niet aan toe te zijn om aangifte te doen. Het informatieve gesprek heeft dan eerder het karakter van een 'therapeutisch' gesprek (goed om het verhaal een keer te vertellen). De politie kan ook tot het oordeel komen dat de zaak strafrechtelijk gezien te weinig aanknopingspunten biedt voor een vervolg (wegens gebrek aan bewijs).

In geval van een aangifte verricht de politie diverse opsporingsactiviteiten, waarvan het horen van allerlei getuigen (ouders, medewerkers, familieleden, medebewoners etc.) de belangrijkste is naast het horen van de slachtoffers en verdachten. In deze zaken zitten daarvoor blijkbaar voldoende opsporingsindicaties. Sommige verdachten ontkennen het misbruik, anderen bekennen. Voor zover geregistreerd, neemt de officier van justitie in twee aangiften een beslissing, die varieert van de zaak voor de rechter brengen (als de verdachte bekent) tot seponeren wegens gebrek aan bewijs.

Instellingen, en in het verlengde daarvan ouders, lijken een belangrijke stem te hebben in de wijze waarop er met een (vermeende) zaak van seksueel misbruik wordt omgegaan. Mogelijk dat niet alle zaken bij de politie worden gemeld en de zaken waar de politie kennis van neemt, kunnen worden opgelegd als de instelling de kwestie intern verder afhandelt. In dat geval lijkt het belang van de minderjarige (bijvoorbeeld in termen van hulp, begeleiding) te prevaleren boven een strafrechtelijk traject. Uit de politieregistraties valt niet op te maken in hoeverre het instellings-belang hierbij ook een rol speelt. Hoe groot dat dark number is, valt op grond van dit onderzoek evenmin te zeggen.

Verschillende zaken spelen zich af in het schemergebied van vrijwillig en onvrijwillig seksueel contact. Vaak zijn daarbij jeugdige plegers betrokken. Als er al een verdachte in beeld is, en die ontkent, zijn de mogelijkheden voor een strafrechtelijk vervolg erg beperkt, omdat het vaak een één-tegen-één-verklaring is en zeker als het seksueel contact heeft plaatsgevonden tussen leeftijdgenoten. Technisch bewijs ontbreekt vaak. In verschillende zaken komt expliciet aan de orde dat ouders, politie of instellingsmedewerkers twijfelen aan het verhaal van de slachtoffers. Sommige slachtoffers zijn, gelet op hun beperkingen, in cognitief, sociaal-emotioneel opzicht enerzijds (erg) kwetsbaar (bijvoorbeeld in termen van moeilijk hun grenzen kunnen aangeven) en kunnen anderzijds op seksueel vlak 'volwassen' gedrag vertonen.

Voor zover dat is na te gaan op basis van de soms summiere registraties komt het handelen van de politie in algemene zin logisch over.[4] Het is begrijpelijk dat sommige zaken zijn geseponeerd wegens gebrek aan bewijs. Complicerend in termen van het opsporingsonderzoek is dat zaken van misbruik zich in bepaalde gevallen vele jaren daarvoor hebben afgespeeld, waardoor de kans op goede opsporingsindicaties klein is. In de bestudeerde zaken is het feit dat een verdachte het misbruik bekent feitelijk het doorslaggevende element. Het deelonderzoek van de commissie naar de justitiële afdoeningen moet duidelijk maken of de ontkennende verdachten zijn veroordeeld dan wel dat de zaak tegen hen is geseponeerd dan wel dat de verdachte wegens gebrek aan bewijs alsnog is vrijgesproken.
Het feit dat er betrekkelijk veel zaken in de informatieve fase blijven steken, kan erop duiden dat het 'filtersysteem' goed werkt in de zin dat niet iedere melding van een slachtoffer ook 'aangiftewaardig' is. Hiermee worden wellicht ook de twijfelachtige zaken eruit gefilterd, ofwel die zaken tussen jeugdigen waarbij het onvrijwillige element van het seksueel contact niet duidelijk is of zelfs geheel ontbreekt.

Hierbij moet tevens worden opgemerkt dat de politie in die informatieve fase kritische vragen kan/moet stellen aan het slachtoffer, teneinde het waarheidsgehalte van het verhaal zo goed mogelijk vast te stellen en daarnaast het slachtoffer moet informeren over de gevolgen van het doen van een aangifte. Mogelijk, maar dat verdient nader onderzoek, kunnen die informerende en 'waarheidzoekende' c.q. kritische vragen van de politie dermate drempelverhogend werken voor het slachtoffer dat zij/hij geen aangifte meer wil doen.
In een enkele zaak kan de vraag worden opgeworpen waarom de politie geen getuigen heeft gehoord om een beter beeld te krijgen van het slachtoffer en de context waarin het misbruik zich zou hebben afgespeeld. Het ontbreekt echter aan voldoende informatie vanuit de registraties om hier een objectief oordeel over te geven.

Naast de vijfentwintig zaken die zijn onderzocht en beschreven, zijn er tijdens de systeemanalyse bij de politie zaken naar voren gekomen die strikt genomen niet binnen het onderzoeksdomein van de commissie vallen, maar er wel raakvlakken mee hebben. Hierbij kan vooral worden gedacht aan meldingen van seksueel misbruik door gescheiden ouders van wie de kinderen onder toezicht staan van Bureau Jeugdzorg. Daarnaast kunnen de volwassenen met een verstandelijke beperking worden genoemd die in een instelling onvrijwillig seksueel contact hebben. In dit onderzoek zijn bovendien drieëntwintig registraties gevonden van minderjarigen die wel in een instelling of pleeggezin waren geplaatst, maar buiten die context te maken hebben gehad met seksueel misbruik of daarvan in elk geval melding hebben gemaakt bij de politie. In verschillende van die zaken heeft de minderjarige een (seksuele) relatie met een volwassene of zijn de minderjarigen weggelopen uit de instelling. Gelet op de kwetsbaarheid van deze slachtoffers (in meerdere opzichten) verdienen ook zij de nodige aandacht en zorg.

Eindnoten

1. Er zijn geen gegevens beschikbaar in NOG over het jaar 2002, omdat het systeem is geschoond. Momenteel is de politie bezig de gegevens uit de oude bedrijfsprocessensystemen weer toegankelijk te maken.
2. In dat laatste geval staat de aard van de seksuele handelingen niet nader gespecificeerd in de registraties.
3. Dat laat onverlet dat de politie bij kwetsbare slachtoffers telefonisch zou kunnen informeren of hij/zij de aangifte wil doorzetten en eventueel de reden waarom niet.
4. Het is zeer wel mogelijk dat de politie meer actie heeft ondernomen in bepaalde zaken dan blijkt uit de registraties. Dit voorbehoud geldt voor alle bestudeerde zaken in dit onderzoek.

Bijlage 1 – Casusbeschrijvingen commissiezaken

In deze bijlage staat een beschrijving van de zaken die wél binnen het onderzoeksdomein van de commissie vallen. Tot personen herleidbare gegevens, waaronder de leeftijden, zijn veranderd. Plaatsnamen en namen van de instellingen zijn verwijderd. Volstaan is met de neutrale term 'instelling'. De casus uit Haaglanden en NOG zijn omwille van de anonimiteit door elkaar geplaatst.

1.
Een aantal jongens en meisjes in de leeftijd van zes tot twaalf jaar heeft aan de leiding verteld dat een van de medewerkers seksuele handelingen bij hen heeft verricht (betasten, likken). De instelling licht de ouders in en aangifte volgt. De politie hoort getuigen onder wie medewerkers van de instelling, doet technisch onderzoek op de computer van de verdachte in verband met mogelijk bezit van kinderporno en vraagt werkroosters op om een beeld te krijgen van de tijden waarop de verdachte in contact kon komen met de kinderen. De kinderen worden ook gehoord, een enkeling in een speciale verhoorstudio. De verdachte wordt eveneens verhoord en hij bekent. Hij is tevens pleegouder en in dezelfde tijd komt uit – hoe is niet precies te achterhalen in de registraties – dat hij ook verdacht wordt van seksueel misbruik van zijn pleegkinderen. De zaak (zaken) wordt opgestuurd naar het parket. De zaak komt voor en de verdachte wordt veroordeeld tot vier jaar en tbs (blijkt uit de politieregistraties).

2.
In 2003 doet Bureau Jeugdzorg aangifte tegen een pleegvader. Er worden getuigen gehoord, onder wie de vriendin en een vriend van het slachtoffer. Naar aanleiding van het psychologisch onderzoek wil Jeugdzorg het slachtoffer elders plaatsen, maar zij wil thuis blijven wonen. Ze doet ook geen aangifte tegen haar pleegvader. Uiteindelijk beslist de rechter dat zij thuis mag blijven wonen. In 2007 meldt het slachtoffer zich zelf bij de politie, zij is dan inmiddels twintig jaar en woont niet meer bij de pleegouders. Er zouden ernstiger seksuele handelingen hebben plaatsgevonden (penetratie) en over een langere periode dan voorheen aangenomen. Daar doet zij aangifte van. De politie probeert door middel van formele toestemming de medische gegevens van de aangeefster, die onder psychiatrische behandeling is, op te vragen. Daartoe zoekt de politie diverse malen contact met haar, zonder resultaat. Blijkbaar blijft de zaak liggen, totdat de aangeefster een jaar nadien belt met de politie om te vragen hoe de zaak ervoor staat. De politie meldt dat er nog geen medische gegevens zijn verstrekt en dat daarvoor haar toestemming nodig is. De aangeefster zegt toe weer contact op te nemen. Ook nu volgt er geen reactie. Verdere informatie ontbreekt.

3.
Een pleegmoeder doet aangifte van seksueel misbruik van haar pleegdochter door haar ex-man. Hij zou haar hebben betast tijdens een uitje. Het meisje is dan acht jaar. Na de scheiding van de pleegouders vertelt het meisje het tegen een familielid die vervolgens de pleegmoeder informeert. Zij vraagt via sms opheldering aan haar ex die min of meer toegeeft dat er wat is gebeurd. De politie hoort getuigen, onder wie de broer van het slachtoffer. Het meisje wordt in een verhoorstudio gehoord. De zaak, inclusief het verhoor van de verdachte, wordt overgedragen aan een andere politieregio, aangezien de verdachte daar woont. Verdere informatie ontbreekt in de registraties van Haaglanden.

4.
Een jongen van twaalf jaar, verstandelijk beperkt en autistisch, wordt door zijn moeder aangemeld bij een instelling wegens zijn psychische- en gedragsproblemen. Bij de intake zegt moeder dat haar zoon seksuele spelletjes speelt met zijn broer in ruil voor cadeautjes. De instelling constateert later ook dat de jongen seksueel afwijkend gedrag vertoont en informeert bij de politie hoe te handelen. De politie adviseert de instelling contact op te nemen met de moeder voor nadere informatie en dan te bepalen of er aangifte moet volgen. De moeder trekt echter haar bewering in. De politie neemt nadien contact op met de instelling voor een update. De instelling meldt dat er geen nieuws is. De zaak wordt gesloten c.q. de politie onderneemt geen verdere actie tot er nieuwe ontwikkelingen zijn. Zowel de broer als het slachtoffer is niet gehoord.

5.
Een verstandelijk beperkt meisje van zeventien jaar wordt betast door een volwassen medebewoner. Een medewerker betrapt de man op de kamer van het meisje. Haar pyjama is gescheurd en ze is geslagen. De instelling meldt dit bij de politie en licht de moeder in. Zij wil alleen een melding doen van aanranding, geen aangifte. De instelling doet evenmin aangifte, maar meldt het wel bij de Inspectie voor de Volksgezondheid. De politie 'loopt de zaak uit' met de directie. Een aangifte zou geen zin hebben, want de verdachte heeft een IQ van een kind van vier. De politie heeft een gesprek met de man in kwestie. In de politieregistratie staat de volgende opmerking van de verbalisant, die blijkbaar het beleid van de instelling in dergelijke zaken samenvat: 'het melden bij politie verschilt per geval. Bij minderjarigen worden altijd de ouders in kennis gesteld. Afhankelijk van de ernst en hetgeen de ouders willen, wordt al dan niet melding gemaakt van de zaak. Duidelijk is in ieder geval dat niet iedere zaak bij ons wordt gemeld. Hierover nog contact opnemen met zedenofficier.'

6.
Een meisje van zeventien jaar met een verstandelijke beperking heeft twee jaar in een instelling gewoond. Daar heeft zij lange tijd een seksuele relatie gehad met een van de medewerkers. Dat was, naar ze zelf zegt, op vrijwillige basis; ze waren verliefd op elkaar. Ze doet aangifte van verkrachting, omdat zij geen contact meer met hem wil en nu een vriendje heeft. De politie hoort diverse getuigen, verhoort de medewerker en onderzoekt zijn werkroosters. Hij ontkent het seksueel contact. Aangeefster was verliefd op hem en ze vertoonde seksueel wervend gedrag. Hij erkent wel haar telefoonnummer en dat van andere meisjes te hebben. In overleg met de officier wordt de verdachte na verhoor heengezonden.

7.
Surveillanten worden naar een melding van een bewoner van een instelling gestuurd. Hij beweert te zijn aangerand in de woning van een begeleider. De begeleider is ziek thuis. Met de melder wordt afgesproken dat een zedenrechercheur contact opneemt voor aangifte. De begeleider wordt op non-actief gesteld. In de mutatie staat dat een aantal gesprekken is gevoerd met de melder en ook een getuige is gehoord. Uiteindelijk doet de melder geen aangifte. Er staat dat het verhaal niet erg aannemelijk is, waarom dat zo is, wordt niet duidelijk uit de registratie (mutatie is in totaal half A4). Twee weken later berooft de begeleider zich van het leven.

8.
Vanwege een zeer problematische thuissituatie (moeder laag IQ, vader borderline) wordt een veertienjarige jongen eerst in een pleeggezin geplaatst en later in een internaat. Een jaar nadien doet hij aangifte bij de politie. Hij is tijdens zijn verblijf in het internaat verkracht door een medebewoner die een paar jaar ouder is. Het slachtoffer onderneemt een zelfmoordpoging. Hij heeft een tijd niet over het misbruik gepraat.

Hij raakt daardoor psychisch in de knoop en vertelt het aan zijn voogd. Samen besluiten ze naar de politie te gaan. Het slachtoffer vindt het nog te moeilijk om over het delict te praten en noemt de pleger ook niet. Hij wil geen aangifte doen, maar door het gesprek met de politie hoopt hij het misbruik een plaats in zijn leven te kunnen geven. Het slachtoffer wordt opgenomen in een GGZ-instelling. De politie laat het hierbij.

9.
De politie heeft een informatief gesprek met een vijftienjarige bewoonster van een instelling. Zij verblijft daar vanwege de vele problemen thuis. Zij zou verkracht zijn door een medebewoner. De zaak komt aan het licht doordat andere jongeren het tegen de groepsleiding hebben gezegd. De politie legt de zaak op omdat het slachtoffer niet langs is geweest voor het doen van de aangifte. De politie doet verder geen onderzoek c.q. hoort geen getuigen (de groepsleiding meldde dat de verdachte antecedenten heeft). Behalve de naam zijn er geen nadere gegevens over de pleger.

10.
Een jongen van zeventien jaar heeft aan de groepsleiding van een instelling verteld dat hij is misbruikt door twee bewoners in een instelling waar hij drie jaar geleden verbleef. Hij heeft ernstige verstandelijke beperkingen. De politie heeft een informatief gesprek met hem en hoort zijn pleegouders/voogden. Ze krijgen informatie over de rechtsgang na seksueel misbruik. Het slachtoffer is opgelucht dat hij het verhaal heeft kunnen vertellen. De pleegouders willen dat hij aangifte doet en dringen hierop aan, want zij zijn het niet eens met de naar hun mening onprofessionele werkwijze van de instelling. De politie spreekt met hen af dat zij er goed over moeten nadenken. De pleegouders zullen de politie laten weten wanneer de aangifte zal worden gedaan. In de registraties staat daarover verder: 'tot op heden nog geen contact opgenomen. Afgesproken termijn inmiddels verstreken'. Wat dat laatste inhoudt, is niet duidelijk, wel dat er verder geen informatie is.

11.
Een instelling doet melding bij de politie van een verkrachting van een zestienjarige bewoonster door een medebewoner. De politie neemt nadien telefonisch contact op met de arts en de zorgcoördinator. Zij weten dan te melden dat het meisje over de verkrachting heeft gelogen. Zij mocht die dag voor het eerst naar buiten en had verkering met de jongen in kwestie. Zij mochten elkaar niet zien, wat toch gebeurde. Zij verzon toen de verkrachting. Ze heeft er spijt van. Hiermee is de zaak voor de politie afgedaan.

12.
Een zeventienjarige jongen verblijft in een instelling. Hij wordt omschreven als pispaaltje van de groep. Hij is vroeger misbruikt. De jongen vertelt aan de groepsleiding dat hij verschillende malen is verkracht door drie verschillende jongens uit de groep (een van de jongens zit daar met een PIJ-maatregel en heeft zedenantecedenten). De politie hoort diverse getuigen, onder wie de groepsleider en unitmanager. Die omschrijven een van de verdachten als 'sociaal wenselijk' en 'niet te vertrouwen' en schetsen een beeld dat het slachtoffer mogelijk werd getreiterd, maar van misbruik zijn geen signalen. Ook het slachtoffer wordt gehoord. Die legt wisselende verklaringen af (eerst vrijwillige seks, daarna in ruil voor sigaretten, dan weer gedwongen). Daarna volgen de verhoren van de drie verdachten. Een studioverhoorder wordt ingezet vanwege het lage IQ van een van hen. Alle drie ontkennen ze in alle toonaarden. Een getuige die bij een van de gelegenheden aanwezig zou zijn geweest , wordt niet gehoord omdat dat volgens de politie geen 'toegevoegde waarde heeft'. De zaak eindigt in overleg met de officier in een politiesepot wegens gebrek aan bewijs. Het slachtoffer is overgeplaatst en heeft een geslachtsziekte.

13.
Een zestienjarig meisje zit in een instelling. Zij heeft verkering met een medebewoner. Samen met een vriend en vriendin loopt het tweetal weg van het terrein. Aldaar zoent de vriend het andere meisje in het bijzijn van zijn echte vriendin. Zij wordt boos en de jongen wil het uitpraten. Hij betast haar onzedelijk en verkracht haar vervolgens. Het meisje heeft naar haar zeggen verschillende keren nee gezegd en 'het toen maar laten gebeuren'. Een van de vier weglopers dreigt het aan de groepsleiding te vertellen. Het meisje doet melding bij de politie en heeft daaropvolgend een informatief gesprek. Zij vertelt dat zij op de plaats delict een handdoek heeft gebruikt om het sperma af te vegen. De politie gaat ter plaatse kijken en vindt 'zowaar de handdoek'. Die wordt veiliggesteld. Het meisje moet ook haar ondergoed in een zak afgeven voor technisch onderzoek. Kort erna belt de leiding van de instelling op met de mededeling dat het meisje geen aangifte wilde doen. De instelling kan zich richten op 'de juiste zorg en therapie'. De handdoek wordt vernietigd en de zaak gesloten. De politie meldt in de registraties: 'we schatten in dat de zaak wel is gebeurd, doch een strafrechtelijk vervolg lastig zal worden'.

14.
Twee jongens in een instelling betasten elkaar. De 'verdachte' (leeftijd onbekend) heeft het 'slachtoffer' (15 jaar) gevraagd om hem te betasten. Het slachtoffer weigerde dit eerst, maar stemde later toe en liet zichzelf ook betasten. Ze vonden het beiden prettig, dus er lijkt geen sprake te zijn van aanranding/verkrachting. Het slachtoffer heeft eerst intern melding gemaakt van aanranding, en dit later weer ingetrokken (er staat niet waarom het is ingetrokken). Het slachtoffer heeft daarna contact opgenomen met een advocaat en die raadde hem aan aangifte te doen, zodat de instelling 'wakker wordt en maatregelen kan nemen om dergelijke praktijken in de toekomst te voorkomen'. Bij het intakegesprek met de politie vertelt het slachtoffer dat hij het betasten zelf ook prettig vond. Uiteindelijk wordt er geen aangifte gedaan. De politie heeft een gesprek gehad met het slachtoffer en hem uitgelegd dat dit een intern probleem van de instelling is, omdat het voor beide jongens vrijwillig was.

15.
Een meisje uit een instelling vertelt aan haar moeder dat een medewerker van de instelling een andere pupil(personalia onbekend) heeft misbruikt. De moeder meldt dit vervolgens bij de politie. De politie neemt contact op met de instelling, Het misbruik blijkt al door een externe commissie te zijn onderzocht. De conclusie van het onderzoek van de instelling was dat er geen sprake was van misbruik. Er zijn geen verdere juridische stappen genomen. De medewerker is wel van de groep gehaald. Daarmee is de zaak voor politie afgedaan.

16.
Een jongen van vijftien jaar wordt in een instelling lastig gevallen door twee andere jongens. De eerste verdachte heeft aan het slachtoffer gevraagd om hem oraal te bevredigen. De tweede verdachte heeft zich afgetrokken naast het slachtoffer, dat op bed lag. De politie wordt gebeld door een groepsleider met de mededeling dat het slachtoffer aangifte wil doen. Later wordt het slachtoffer naar het bureau gebracht, waar in bijzijn van de groepsleider een informatief gesprek wordt gevoerd. Er wordt besloten dat er te weinig concrete informatie is voor een aangifte en de zaak verder intern in de instelling zal worden geregeld. De groepsleider heeft twijfels over het verhaal van het slachtoffer, omdat deze 'niet goed in zijn vel zou zitten'.

17.
Twee meisjes (16 en 17) uit een instelling zijn onzedelijk betast door een groepsgenoot. Hij zou hen van achteren vastpakken en seksbewegingen maken. De twee meisjes bellen naar de politie op het moment dat zij zijn weggelopen. De politie heeft daarna contact opgeno-

men met de instelling. Die zegt dat het intern al is opgelost. Daarmee is de zaak voor de politie afgedaan.

18.
Een medewerker van een crisisopvang komt bij het politiebureau om te melden dat een meisje van vijftien jaar bij de vorige crisisopvang is lastiggevallen door een groepsleider. Een week later verschijnt het slachtoffer bij het bureau voor een intakegesprek, volgens haar is het volgende gebeurd. Op een avond is ze verdrietig en wordt ze getroost door een groepsleider, die een arm om haar heen doet, een arm die vervolgens afzakt naar haar billen. Vervolgens probeert hij haar te zoenen. Het slachtoffer is inmiddels overgeplaatst naar andere crisisopvang, daar vertelt ze het verhaal aan hiervoor genoemde medewerker. Ze zegt dat de instelling weinig met haar verhaal wil/kan doen, ze voelt zich niet serieus genomen. Uiteindelijk doet ze geen aangifte.

19.
Een jongen van zestien jaar zit in een instelling, waar hij door een medebewoner onzedelijk wordt betast. Het slachtoffer doet aangifte bij de politie en vertelt dat dit een paar keer is voorgevallen. De verdachte, die de voorvallen opbiecht bij de groepsleiding, wordt door de politie verhoord. Hij bekent, maar zegt dat het slechts één keer is gebeurd. Twee medewerkers van de instelling zijn als getuige gehoord. Zij hebben de incidenten niet gezien, maar waren er wel bij toen de verdachte het verhaal opbiechtte.

20.
Twee jongens van negen en dertien jaar komen uit een groot gezin, waarvan de meeste kinderen uit huis zijn geplaatst vanwege individuele problematiek en relatieproblemen van de ouders. De pleegouders werken in de agrarische sector en krijgen daarbij hulp van een negentienjarige knecht. Hij betast de jongens en heeft orale seks met ze gedurende een periode van maanden. Een van de slachtoffers zegt het uiteindelijk tegen de pleegmoeder. Die meldt het misbruik niet ('omdat ze haar klus wil afmaken' met de jongens). Het slachtoffer blijft erop terugkomen totdat de pleegmoeder het meldt bij Bureau Jeugdzorg, dat vervolgens de ouders informeert. De ouders doen aangifte. Het jongste slachtoffer wordt gehoord in een verhoorstudio. De verdachte bekent de feiten.

21.
Een moeder van een vijftienjarige jongen meldt bij Bureau Jeugdzorg dat haar zoon wordt misbruikt door zijn pleegvader. Bureau Jeugdzorg neemt contact op met de regiopolitie, maar het blijkt dat het delict zich in een andere regio heeft afgespeeld (woonplaats pleeggezin). De politie neemt contact op met een collega uit die betreffende regio en draagt de zaak (melding) over. Voor de rest is er geen informatie bekend.

22.
De persoonlijke begeleider van een tienjarige jongen vertelt de moeder dat haar zoon is misbruikt door een medebewoner van zeventien jaar. De moeder meldt het bij de politie. De politie hoort diverse getuigen, onder wie de gezinsvoogd, de persoonlijk begeleider en groepsleiders. Het blijkt een vaag verhaal: de begeleider heeft de vermoedelijke verdachte naakt in een tent zien liggen met de negenjarige jongen. De begeleider spreekt beiden erop aan en het slachtoffer zou iets hebben gezegd van 'piemel likken'. De politie wil een gedragsdeskundige inschakelen in verband met het verhoor van de jongen, die een forse verstandelijke beperking heeft. Inmiddels is er ook overleg met de officier en die ziet te weinig opsporingsindicaties. De zaak wordt opgelegd. De politie informeert de moeder en zij heeft er vrede mee – hoewel ze eerst aangifte wilde doen – mits haar zoon wordt overgeplaatst.

23.
Een veertienjarig meisje vertelt haar vriendin dat ze is verkracht door een twintigjarige medebewoner van de instelling. Die vriendin meldt het bij de leiding die op haar beurt de politie informeert. De leiding maakt vervolgens een afspraak voor het meisje met de politie (zonder dat zij weet waar het over gaat). Eenmaal op het bureau vindt er een informatief gesprek plaats. De jongen had aan haar gevraagd of ze seks met hem wilde. Dat wilde ze niet, maar hij bleef "doorzeuren" en toen ze stemde ze maar in. De politie legt de zaak op.

24.
Een vijftienjarige bewoonster van een instelling vertelt tegen haar vriend dat een medebewoner haar onzedelijk heeft betast en dat dit eerder is gebeurd. De vriend licht de groepsleiding is en die meldt het bij de politie. Het meisje heeft een informatief gesprek, maar wil geen aangifte doen. Tegelijkertijd wil ze dat de pleger zijn verdiende straf krijgt. De politie hoort, voor zover bekend, geen getuigen en legt de zaak op.

25.
Een volwassen vrouw meldt aan een politiebureau dat ze in haar jeugd is aangerand in het tehuis waar zij verbleef. De politie heeft de indruk dat de vrouw psychisch in de war is en verwijst haar door naar de regio waar het feit zich heeft afgespeeld.

Bijlage 2 – Casusbeschrijvingen commissiegerelateerde zaken

In deze bijlage staat een beschrijving van de zaken die geen deel uitmaken van het onderzoeksdomein van de commissie maar er wel raakvlakken mee hebben. Alle feitelijke gegevens, in het bijzonder de leeftijden, zijn veranderd. Plaatsnamen en namen van de instellingen zijn verwijderd. Volstaan is met de neutrale term 'instelling'. De casus uit Haaglanden en NOG zijn omwille van de anonimiteit door elkaar geplaatst.

1.
Twee buitenlandse meisjes (4 en 8 jaar) verblijven in een opvanghuis voor asielzoekers. Een paar jaar later worden ze in een pleeggezin geplaatst en vertellen ze aan de pleegmoeder dat een medewerker van het opvanghuis hen heeft betast. De politie hoort verschillende getuigen, onder wie de voogd, mentor, pleegmoeder en de aangeefsters (een van hen in een verhoorstudio). De verdachte wordt ook verhoord en hij bekent de feiten. Hij heeft zedenantecedenten en geeft toe dat hij ook andere meisjes heeft betast. Die zijn niet meer te achterhalen (geen namen bekend). Hij wil hulp voor zijn seksuele problemen. De officier zal de zaak voorbrengen.

2.
Een meisje van dertien jaar is geplaatst in een instelling vanwege haar psychische en gedragsproblemen. Zij loopt weg en zwerft met een vriendin door Nederland. Ze komen in contact met een paar jongens. Een van de jongens heeft seks met het meisje. Tegen haar vriendin zegt ze nadien dat ze zich vies voelt en zich schaamt. Eenmaal terug in de instelling vertelt ze aan de groepsleiding dat ze is verkracht. Er volgt een informatief gesprek; het meisje wil geen aangifte doen. Ze geeft een vage omschrijving van de verdachte en de auto waarin hij rijdt. De politie laat het hierbij.

3.
Tijdens een inval van de politie in een woonhuis wordt een zestienjarig meisje aangetroffen dat zwanger is en – naar later blijkt – weggelopen uit een instelling. Ze zegt verkracht te zijn door de man bij wie ze in dat betreffende huis woont. Ze doet aangifte en de volwassen verdachte wordt gehoord. Hij zegt dat er wel sprake is van seks, maar dat dat op vrijwillige basis gebeurt. Hij wist niet dat ze minderjarig was. De politie vraagt rapportages op bij de instelling waar het meisje verblijft en hoort haar. Ze stelt haar verhaal telkens bij en verklaart uiteindelijk dat de man haar onder bedreiging van een mes heeft verkracht. Uit de politieregistraties wordt niet duidelijk wat daarna is gebeurd.

4.
Een verstandelijk beperkt meisje van veertien jaar is uit huis geplaatst en woont in een leefgroep. Zij gaat om met een vriend van de familie, een verstandelijk beperkte, getrouwde man. Zij gaat naar zijn huis op het moment dat hij alleen is. Daar hebben zij seks, volgens het meisje tegen haar wil. Haar voogd komt het te weten en doet melding bij de politie. Het meisje wil echter geen verklaring afleggen bij de politie en de zaak verdwijnt voor een half jaar in de administratie. Dan vertelt het meisje het verhaal aan haar mentrix. Opnieuw wordt de politie ingeschakeld die het onderzoek heropent. Verschillende getuigen worden gehoord onder wie haar zus, vriendin, medewerker leefgroep, medebewoonster en oom. De getuigen spreken elkaar tegen. De medebewoonster zegt dat het vrijwillige seks betrof, maar dat het later door het meisje is aangemerkt als verkrachting.

De zus heeft de dag na het vermeende delict de verdachte een sms gestuurd met de mededeling 'je hebt mijn zus verkracht'.

De verdachte wordt ook gehoord. Hij ontkent alles, behalve dat hij haar over haar buik heeft gemasseerd omdat zij pijn had. De politie overlegt met het openbaar ministerie en die besluit dat er een 'loopzaak' van moet worden gemaakt.

5.

De pleegouders van een zestienjarig meisje doen melding bij de politie van het feit dat hun pleegdochter een relatie heeft met een gescheiden man. De ouders maken zich grote zorgen, maar het meisje zegt in een gesprek met de politie een relatie te hebben, geen seksuele, en dat zij met de man in kwestie een toekomst wil opbouwen. De ouders willen op dit moment geen aangifte doen, omdat ze het al erg moeilijk hebben met hun pleegdochter. Zij wordt binnen afzienbare tijd elders geplaatst. Mogelijk dat zij dan wel aangifte doen. De ouders zullen informeren bij de stichting of zij mogelijk aangifte wil doen en de politie zou intern de zaak bespreken. Voor de rest is er over deze zaak geen informatie.

6.

Een zestienjarig meisje uit een instelling heeft een verhouding met een volwassen man, waarbij seks heeft plaatsgevonden (het wordt niet duidelijk of dit tijdens haar verblijf in de instelling is gebeurd of ervoor). Het betreft dezelfde casus als hiervoor. Ze wordt in de instelling regelmatig ge-sms't door de man. De verdachte zou ook andere meisjes uit de instelling benaderen, onder wie een meisje van dertien, dat op de achterbank zou hebben gezeten toen verdachte en slachtoffer seks hadden in de auto. Een medewerker van de instelling gaat naar de politie, omdat het slachtoffer heeft verteld over de relatie. De politie nodigt de verdachte uit voor een gesprek. Deze zegt het meisje te zijn tegengekomen in de kroeg. Hij zegt dat ze hebben gezoend, dat hij aan haar borsten heeft gezeten en dat ze geprobeerd hebben om 'het te doen', maar dat dat niet is gelukt (waarom niet staat er niet bij). De man zegt de relatie te beëindigen en zich te onthouden van contact met minderjarige meisjes. Ze geven hem een waarschuwing en zeggen hem dat de gegevens bewaard worden en gebruikt worden als hij nog een keer in beeld komt. Er zijn geen andere getuigen gehoord.

7.

Een jongen van vijf jaar, die in een pleeggezin woont, wordt buiten lastiggevallen door een jongen van twaalf jaar, die in de buurt woont. Die jongen heeft het slachtoffer gevraagd om zijn kleren uit te doen en z'n piemel te laten zien. De pleegmoeder komt naar het bureau voor een oriënterend gesprek en later nog een keer om aangifte te doen. De verdachte heeft bij een aantal andere kinderen in de buurt soortgelijke dingen gedaan. Van andere ouders zijn ook aangiftes opgenomen en enkele slachtoffers zijn gehoord (maar dit pleegkind niet). De verdachte is ook verhoord. De afloop is niet bekend.

8.

In een pleeggezin woont een vijftienjarig meisje. Zij heeft een zeer problematische achtergrond (hechtingsproblemen, verslaafde moeder). Zij heeft een (seksuele) relatie met haar leraar. Bij een medische keuring blijkt zij bloed in haar urine te hebben. Omdat zij onveilige seks heeft gehad, denkt het meisjes dat ze zwanger is en vertelt het haar pleegouders. Die willen aangifte doen bij de politie, maar het meisje niet omdat ze vrijwillig seks heeft gehad en verliefd is op de man. In eerste instantie blijft het (in het belang van het meisje) bij een informatief gesprek met de ouders, voogd en het meisje. Een arts wordt geraadpleegd en nadien ook de technische recherche in verband met mogelijke sporen in het lichaam. Die kans is klein vanwege het tijdsverloop. Als later blijkt dat het meisje niet zwanger is, maar een geslachtsziekte heeft, wil ze wel aangifte doen, zeker omdat de leraar haar ook gezegd heeft de zwangerschap te beëindigen.

De verdachte wordt verhoord en hij bekent het seksuele contact. Dan blijken ook andere minderjarige meisjes seksueel contact met hem te hebben. Het proces-verbaal wordt opgestuurd naar de officier van justitie.

9.
Een veertienjarige jongen woont in een instelling. Hij is autistisch en heeft een IQ van < 85. In de weekenden en vakanties is hij thuis bij zijn vader en jongere zusje. De moeder is psychotisch en opgenomen in een instelling. Hij doet aangifte tegen een bekende van de familie, een man die vlak bij hen woont. Deze man zou de jongen oraal en anaal verkracht hebben tijdens verschillende gelegenheden een jaar ervoor. De jongen moet van zijn vader spullen naar deze man brengen. Ook het jongere zusje gaat soms mee en heeft er ook eens gelogeerd. De politie hoort diverse getuigen, onder wie de begeleider, de maatschappelijk werker en de vader. Men sluit niet uit dat ook het jongere zusje is misbruikt. Zij wordt in een verhoorstudio verhoord. De verdachte wordt aangehouden en diverse malen verhoord (zeer uitvoerig). Hij ontkent het misbruik van de jongen en het meisje, maar geeft wel aan een voorkeur te hebben voor kinderen. Hij is alleenstaand en kan geen relatie aangaan met volwassenen. Uit de registraties blijkt dat hij ook voorkomt in een andere politieregio in verband met eerdere pedoseksuele contacten (meer informatie hierover is er echter niet). De politie heeft veel overleg met de officier, die de zaak van de jongen en zijn zusje in één keer op zitting wil brengen. De officier zal tbs gaan eisen.

10.
Een moeder doet melding bij de politie van haar zestienjarige dochter, die in een instelling verblijft, en die in handen zou zijn gevallen van loverboys. Moeder heeft MSN-berichten op haar computer gevonden die naar haar mening daarop zouden wijzen. De politie neemt contact op met de voogd en houdt een informatief gesprek met de dochter en haar moeder. De dochter ontkent dat zij in handen is gevallen van loverboys. Ze is naar haar zeggen twee jaar geleden wel verkracht door een buitenlandse man, maar kan hierover geen enkele concrete aanwijzing geven. De politie kan op basis hiervan geen onderzoek beginnen. Het initiatief daartoe en de eventuele aangifte laten ze bij moeder en dochter. De politie heeft ook contact met de afdeling mensenhandel in verband met de loverboypraktijken. Die afdeling heeft meer informatie nodig en de politie neemt de computer in beslag voor technisch onderzoek. Hierover is alleen de registratie gevonden dat de afdeling digitale recherche 'geen ondersteuning kan verlenen', mede als gevolg van capaciteits- en prioriteitskwesties. Later heeft de politie nogmaals contact met de moeder. Zij zegt dat het verhaal over de verkrachting misschien 'toch wat anders is' (hoe, wordt niet duidelijk). Er volgt geen nadere informatie van moeder en/of slachtoffer en de zaak wordt opgelegd.

11.
Een meisje van zestien jaar verblijft in een internaat en gaat het weekend met een oudere vriendin naar België. Die vriendin heeft een volwassen vriend. Ze gaan met zijn drieën uit en worden dronken. Eenmaal thuis hebben ze gedrieën seks met elkaar, tegen de zin van het meisje. De volgende ochtend wil het meisje naar huis en belt een familielid, maar krijgt haar niet te pakken. Die avond volgt hetzelfde patroon van dronken worden en seks met elkaar hebben. Eenmaal thuis vertelt ze het tegen het familielid, die naar de huisarts gaat. Die adviseert de politie in te schakelen. Daarna wordt de voogd geïnformeerd. Omdat het delict in België heeft plaatsgevonden, neemt de politie contact op met de Belgische zedenafdeling, praat hen bij en stuurt documentatie op, zodat die de zaak verder kan afhandelen (aangifte opnemen en zaak afhandelen). De Nederlandse politie heeft van de seksuele activiteiten gehoord via een tapverslag in verband met een lopend rechercheonderzoek.

12.
Een zeventienjarig meisje dat in een internaat zit, vertelt aan de groepsleiding dat zij het jaar ervoor door een man is verkracht in een hotel elders in het land. In die tijd is zij met haar pleegzusje weggelopen en in contact gekomen met de man, een kennis van haar pleegzusje. Zij vertelt dat zij vorig jaar melding heeft gedaan van verkrachting door die betreffende man bij de politie in de betreffende regio. De moeder is geïnformeerd door de instelling en wil aangifte doen. De politie informeert bij de collega's en die melden dat het meisjes inderdaad langs is geweest, met die betreffende man, maar dan om melding te maken van mishandeling door de groepsleiding.
Van verkrachting door de man zou geen sprake zijn. In het gesprek met het meisje blijkt dat de man voor de zusjes een kamer had geboekt in het hotel en dat hij er zelf ook verbleef. De politie stelt dat als het meisje aangifte wil doen van verkrachting, zij zich moet wenden tot de andere regio. De politie draagt de zaak over aan de collega's. Beide regio's twijfelen aan het verhaal.

13.
Een vijftienjarig meisje met een verstandelijke beperking gaat fietsen in de buurt van de instelling waar ze woont. Ze wordt door een onbekende man van de fiets geslagen; de man verkracht haar vervolgens. Het meisje vertelt dit aan haar groepsleider en samen gaan ze naar het politiebureau. De politie hoort het verhaal aan, maar wanneer ze vervolgens de aangifte wil opnemen, wil het meisje niets meer vertellen. De politie heeft grote twijfels bij haar verhaal. Het slachtoffer heeft, zonder dat haar begeleiders het weten, een vriendje. Gedachte van de politie (dit staat een beetje als een losse zin onderaan de mutatie, niet duidelijk waar ze het op baseren): mogelijk is ze met dit verhaal op de proppen gekomen, omdat ze bang is voor een zwangerschap en zich alvast indekt, door te vertellen dat ze verkracht is. De zaak wordt verder intern in de instelling besproken, waarmee de zaak voor de politie is afgedaan.

14.
Een meisje van twaalf jaar zit in een instelling en is een aantal keren weggelopen. Zij heeft toen seks gehad met een jongen die ze van vroeger kende. Ze vond het de eerste keer wel leuk, later niet meer, maar ze durfde geen nee te zeggen. Ook heeft ze seks gehad met twee vrienden die deze jongen bij zich had, ook toen durfde ze geen nee te zeggen. Het slachtoffer komt samen met haar begeleidster naar het bureau. Aanleiding voor het slachtoffer om het verhaal te vertellen, is dat ze een boekje over loverboys heeft gelezen. De politie twijfelt aan haar verhaal, omdat het afwijkt van het verhaal dat het slachtoffer tegen haar begeleidster heeft verteld (hoe het afwijkt, wordt niet vermeld, maar de begeleidster heeft opgeschreven wat het slachtoffer haar heeft verteld). Het slachtoffer wil geen aangifte doen, ze heeft wel het nummer van de jongen aan de politie gegeven. De politie heeft haar toegezegd niks met het nummer te doen, alleen als zij toestemming geeft of in geval van nood. Hierna is er niets gedaan c.q. er is niets daaromtrent vermeld in de registraties.

15.
Een meisje van vijftien woont in een internaat. Het meisje komt via een chatsite in contact met een volwassen man. De man stuurt haar e-mails, chatberichten en sms'jes, waarin hij te kennen geeft erotisch contact te willen en erotische foto's van haar te willen maken. Ze heeft alle e-mails, chatberichten en sms'jes bewaard en komt dan met haar groepsleider naar het bureau om aangifte te doen van stalking. Die aangifte komt er uiteindelijk niet. De zaak is bij de politie besproken met de afdeling zeden, maar die zegt dat er nog geen strafbaar feit is. De computer en telefoon van het slachtoffer worden door de politie veiliggesteld om de e-mails, chatberichten en sms'jes te bekijken. Met de groepsleiding wordt afgesproken dat ze het laten weten als de verdachte op een bepaalde tijd en plek wil afspreken, zodat

ze de identiteit van de man kunnen achterhalen. Tegen de groepsleider is gezegd dat hij met het slachtoffer moet praten en zorgen dat ze stopt met het contact.

16.
Een meisje van zeventien, dat in een instelling woont, zou seksistisch worden lastiggevallen en onzedelijk zijn betast door de ex-vriend van haar moeder. Het feit is buiten de instelling gepleegd, toen ze op bezoek ging bij haar moeder. De groepsleider komt naar het politiebureau om advies te vragen, omdat het dagelijks gedrag van het slachtoffer negatief wordt beïnvloed door het delict (in welk opzicht wordt niet verteld). De groepsleider krijgt het advies om in overleg te gaan met de voogd en contact te leggen met politie in de andere regio, waar de feiten zich afspelen. Niet bekend wat er aldaar is gedaan.

17.
Een verstandelijk beperkt meisje van zeventien jaar zit in een instelling. Op de kermis wordt ze door een klasgenoot in haar borsten geknepen. De politie heeft de melding van de groepsleider opgetekend en voert een intakegesprek met het slachtoffer, dat geen aangifte wil doen. De politie heeft contact opgenomen met de jongen en hem vermanend toegesproken en een opvoedend relaas gehouden over de omgang met meisjes. Verdachte heeft al eerder een meisje in de billen geknepen.

18.
Een meisje van zeventien jaar met een verstandelijke beperking heeft een advertentie geplaatst, waarin ze zichzelf aanbiedt als oppas. Sindsdien wordt ze gebeld door een man die vraagt of ze seks wil. Een vertrouwenspersoon van de instelling waar zij verblijft, belt de politie, die de melding optekent. De vertrouwenspersoon zal nog contact opnemen met de politie, maar er staat verder niets in dossier.

19.
Een meisje van dertien zit in een instelling. Toen ze in een weekend bij haar moeder op bezoek ging, is ze misbruikt door de vriend van haar moeder. Bij terugkomst van het weekend vertelt het slachtoffer het voorval aan een van de medewerkers, die naar de politie gaat. De melding wordt opgenomen, maar uiteindelijk wordt er geen aangifte gedaan. Moeder gelooft haar dochter niet, omdat ze al vaker mensen zou hebben beschuldigd van seksueel misbruik. In het dossier ontbreekt verdere informatie over wat er daarna is gebeurd.

20.
Een pedagogisch medewerkster van een instelling neemt contact op met de politie. Een van haar pupillen zegt twee jaar geleden te zijn verkracht door een jongen die ze op MSN heeft leren kennen. De medewerkster wist destijds geen naam van de verdachte, nu wel. De melding wordt opgenomen en het slachtoffer komt later naar het bureau voor een informatief gesprek. Dat gesprek gaat uiteindelijk niet door, omdat ze haar verhaal wil doen zonder mannelijke agenten erbij en dat is op dat moment niet mogelijk. Het is niet duidelijk of en wat er daarna is gebeurd (staat niet in het dossier). Er zijn zorgen bij de ouders en de pedagogisch medewerkster dat het meisje in een loverboycircuit terecht is gekomen.

21.
Een meisje van zestien jaar uit een instelling meldt bij het politiebureau dat ze een aantal keren met een vriend afsprak op het station, maar dat er dan telkens een aantal jongens stonden die haar meenamen en verkrachtten. Ze dacht dat haar vriend die jongens stuurde. Het is bij een melding gebleven. De politie twijfelt aan het verhaal (staat niet waarom, waarschijnlijk vanwege onduidelijke antwoorden) en ook de groepsleiding van de instelling twijfelt, want inmiddels 'praat ze er nooit meer over en is ze meestal vrolijk'.

22.
Een meisje van veertien jaar loopt weg uit de instelling waar zij verblijft. Op straat wordt ze aangesproken door een volwassen, onbekende man. Hij neemt haar mee naar een coffeeshop en later mee naar zijn huis. Het meisje is onder invloed van drugs. Ze hebben seks; ze kan geen 'nee' zeggen. Het meisje blijft slapen en de volgende dag gaat ze terug naar de instelling. Ze vertelt het aan haar begeleidster en die zegt dat het meisje aangifte moet doen. Dat wil het meisje in eerste instantie niet. Vervolgens neemt de begeleidster contact op met de politie. Het meisje gaat toch naar de politie en heeft een informatief gesprek. Nadien hoort ze dat de man in kwestie ook andere meisjes/vriendinnen heeft. Ze voelt zich verraden en doet aangifte. De politie heeft 'veel vragen', omdat haar verhaal tijdens de intake afwijkt van hetgeen ze vertelt tijdens de aangifte. De politie legt uiteindelijk de zaak op omdat het een 'dubieus verhaal is' en de 'verdachte niet bekend is geworden'. Dat laatste is merkwaardig nu het meisje de buurt kan aanwijzen waar hij woont en agenten aan de deur zijn geweest vanwege het feit dat zij was weggelopen. Er zijn voor zover bekend geen verdere getuigen gehoord.

23.
Tijdens het weekendverlof wordt een vijftienjarig meisje op een station aangerand door twee onbekende jongens. Zij vertelt het aan de groepsleiding en de politie wordt ingeschakeld. Volgens de instelling is het goed voor het meisje om haar verhaal te vertellen. Ze heeft een informatief gesprek en wil aangifte doen. Aangezien het feit zich in een andere regio heeft afgespeeld, neemt de politie contact op met de collega's aldaar. Met het meisje wordt een termijn afgesproken waarbinnen ze aangifte moet doen. Er volgt geen reactie van het meisje, de politie informeert er volgens de registraties ook niet naar, ook niet bij de instelling, en de zaak wordt 'afgeboekt'.

Seksueel misbruik in de jeugdzorg

Pilotonderzoek op basis van politieregistraties in opdracht van de commissie-Samson

Dr. mr. A.Ph. van Wijk
Dr. H.B. Ferwerda

Bureau Beke

Met dank aan de volgende korpsen
Gelderland-Midden
Haaglanden
Limburg-Noord
Limburg-Zuid
Noord- en Oost-Gelderland
Rotterdam-Rijnmond
Gelderland-Zuid

Vooraf

In 2010 hebben de ministeries van Jeugd & Gezin en Justitie de commissie-Samson ingesteld. De commissie doet onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen die onder verantwoordelijkheid van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst. Het onderzoek gaat over de aard en omvang van seksueel misbruik en bestrijkt de periode 1945 tot heden

De commissie heeft verschillende onderzoeksinstellingen gevraagd deelonderzoeken uit te voeren. Aan Bureau Beke is verzocht een pilotonderzoek te verrichten naar vijftien meldingen van seksueel misbruik die bij de commissie zijn binnengekomen en waarvan de melder heeft aangegeven dat het seksueel misbruik in het verleden ook onder de aandacht van de (regio)politie is gebracht.[1] Binnen het pilotonderzoek is nagegaan in hoeverre de meldingen zijn terug te vinden bij de betrokken politiekorpsen en wat er verder bekend is over het misbruik[2] en de verdere afhandeling door de politie. Het doel van deze pilotstudie is te bepalen in hoeverre vervolgonderzoek naar de andere meldingen haalbaar en/of wenselijk is en zo ja, onder welke voorwaarden.

De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

1. Welke politiekorpsen zijn benaderd voor informatie en in welke periode zijn de meldingen gedaan bij de politie?
2. Welke zoekacties zijn toegepast om informatie uit de politiesystemen te halen over de vijftien meldingen?
3. Hoeveel meldingen kunnen worden teruggevonden in de politiesystemen en wat is er verder gebeurd met de melding/aangifte?
4. Wat zijn de hoofdkenmerken van de meldingen (slachtoffer, pleger, setting)
5. In welke bredere context heeft het misbruik zich afgespeeld?
6. Welke conclusies volgen uit de resultaten en welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor eventueel vervolgonderzoek?[3]

Antwoorden op de onderzoeksvragen

De antwoorden op de onderzoeksvragen komen hierna aan de orde. We beperken ons tot de hoofdlijnen. In bijlage 1 staat een uitgebreide beschrijving van alle vijftien casus per politiekorps.

Ad 1. Politiekorpsen en periode van melding

Van de commissie-Samson is een lijst met meldingen ontvangen plus de daarbij behorende gegevens (voor zover bekend) en de politieregio's waar de melding zou zijn gedaan. Bij de selectie van de meldingen en politiekorpsen heeft de commissie rekening gehouden met andere deelonderzoeken die in dezelfde gebieden (arrondissementen) plaatsvinden. De regio's waar voor dit deelonderzoek meldingen zijn aangeleverd, zijn: Gelderland Midden; Haaglanden; Limburg-Noord; Limburg-Zuid; Noord- en Oost-Gelderland; Rotterdam-Rijnmond en tot slot Gelderland-Zuid.

Ofschoon de commissie onderzoek doet naar seksueel misbruik vanaf 1945 zijn de meldingen die in de pilot zijn betrokken van (zeer) recente datum. Hierbij is gekeken naar het moment waarop de melding is gedaan bij de politie, althans volgens de gegevens die van de commissie zijn verkregen. Het misbruik kan wel in de daaraan voorafgaande jaren

hebben plaatsgevonden. De 'oudste' melding dateert uit 1998, de recentste is uit 2011, zo is te zien in onderstaand overzicht van de korpsen en de jaren van de meldingen. Van twee meldingen is het meldjaar niet bekend.

Tabel 1 – Aantal meldingen naar politiekorps en jaar

Politiekorpsen	aantal meldingen	jaar melding
Limburg-Noord	1	- 1998
Haaglanden	3	- 2011 - 2005 - 2010
Rotterdam-Rijnmond	2	- 2008 - 2009
Limburg-Zuid	3	- ? - 2004 - 2010
Gelderland-Midden	2	- 2010 - 2003
Gelderland-Zuid	2	- 2011 - 2010
Noord- en Oost-Gelderland	2	- ? - 2010
Totaal	**15**	

Ad 2. Zoekacties in politiesystemen

De commissie-Samson heeft de korpsleiding van genoemde korpsen verzocht om medewerking te verlenen aan dit onderzoek c.q. de vragen van de onderzoekers te beantwoorden. Om het onderzoek te mogen uitvoeren – en politie-informatie in te zien – hadden de onderzoekers toestemming van het College van procureurs-generaal. Elk korps heeft een aanspreekpunt aangesteld. In alle gevallen betrof dat een privacyfunctionaris. Deze functionaris heeft op basis van de informatie die de onderzoekers hebben verstrekt over de melding hetzij zelf in de diverse politiesystemen gezocht hetzij een analist van de politie gevraagd dit te doen.

Aan de korpsen zijn de volgende gegevens per melding gevraagd:

a. het (vermeende) seksuele delict (of delicten) in de betreffende periodes uit het huidige bedrijfsprocessensysteem en/of de gearchiveerde mutaties en processen-verbaal (informatief gesprek, aangifte en onderzoek etc.).
b. de antecedenten (Herkenningsdienstsysteem, HKS en bedrijfsprocessensysteemregistraties) van de personen die als (mogelijke) plegers worden genoemd.

De algemene lijn in de zoekacties door de politie is als volgt. Als eerste hebben de politiefunctionarissen in het bedrijfsprocessensysteem BVH (basis voorziening handhaving) gezocht op de eigennamen van melders en slachtoffers. Als deze zoekactie geen resultaat opleverde, is gezocht op genoemde namen van instellingen, pleegouders en plaatsnamen. In een aantal gevallen zijn ook in de genoemde misbruikperiode alle registraties die betrekking hadden op seksueel misbruik doorgelopen. De analisten hebben in vrijwel alle gevallen waarin de zoekacties geen resultaten opleverden ook variaties op schrijfwijzen van de genoemde (eigen- en instellings-) namen geprobeerd. In een enkel geval is een oude melding teruggevonden in (opgeslagen bestanden van) de voorlopers van het huidige bedrijfsprocessensysteem (Genesys, X-Pol en BPS).

De voornoemde bedrijfsprocessensystemen hebben een regionaal bereik. Om die reden is in diverse zaken gebruikgemaakt van twee landelijke systemen: BlueView en HKS. Met behulp van BlueView kan door middel van trefwoorden gezocht worden in alle bedrijfsprocessensystemen van de politie. Meldingen die in een andere politieregio zijn gedaan, kunnen hiermee alsnog worden ingezien. Indien er namen zijn genoemd van de plegers, zijn die door het HKS 'gehaald' (systeem waarin verdachten van misdrijven worden geregistreerd). Hiermee kon bij een hit inzicht worden verkregen in de antecedenten van de pleger en in een enkel geval de melding of aangifte gemakkelijk opzocht worden door middel van een proces-verbaalnummer

Tot slot hebben enkele analisten navraag gedaan bij de betreffende zedenafdelingen of zij wellicht informatie hadden over de melding.

Ad 3. Meldingen teruggevonden en verdere actie politie

Van de vijftien meldingen zijn er zeven niet teruggevonden in een of meer politiesystemen (zie onderstaande tabel). Dat wil zeggen dat de zoekacties (zie hiervoor) tot geen enkele registratie met betrekking tot seksueel misbruik hebben geleid.[4]

Tabel 2 – Aantal teruggevonden meldingen

Teruggevonden	Aantal
Nee	7
Ja	8
Totaal	**15**

Naar de redenen waarom er geen informatie is terug te vinden, is het slechts gissen. In twee zaken is het misbruik (vermoedelijk te) lang geleden gemeld en heeft de politie op grond van de geldende privacyregels de registraties verwijderd uit het systeem. Een andere mogelijkheid is dat de melders wel de commissie hebben geïnformeerd, maar nooit bij de politie zijn geweest.

Van de meldingen die wel zijn teruggevonden in de systemen is getracht te achterhalen wat de politie er na het opsporingsonderzoek mee heeft gedaan.

Tabel 3 – Vervolgacties na meldingen en onderzoek

Acties politie	Aantal
Politiesepot	3
PV opgestuurd naar OM	4
Overleg OM	1
Totaal	**8**

In drie zaken heeft de politie na de melding na onderzoek, waaronder het horen van getuigen, geen verdere actie ondernomen. Uit de context van de melding en zaak bleek de strafwaardigheid van het seksueel contact moeilijk aan te tonen, bijvoorbeeld omdat het (vermoedelijk) vrijwillig seksueel contact betrof tussen twee minderjarigen. In het andere geval ging het om een persoon onder de twaalf jaar. We kunnen spreken van een politiesepot.

Vier zaken zijn uiteindelijk door de politie doorgestuurd naar het OM voor verdere afhandeling. Deze zaken zijn vervolgens geseponeerd op technische gronden (gebrek aan bewijs, omdat er niet meer was dan het verhaal van de verdachte en de aangeefster).[5]

In een (1) zaak heeft de politie, voordat de meldster aangifte heeft gedaan, overlegd met het OM wat te doen. In overleg is besloten dat een aangifte geen haalbare kaart was.

De politie adviseerde – in dit geval de moeder – melding te doen bij de Raad voor de Kinderbescherming.

Ad 4. Hoofdkenmerken van de meldingen

Voor zover die gegevens bekend zijn geworden uit de informatie van de commissie en politie is een aantal hoofdkenmerken van de vijftien meldingen bepaald. Als eerste worden enkele kenmerken van de slachtoffers, setting en melders gepresenteerd.

Tabel 4 – Hoofdkenmerken slachtoffers, setting en melders

	Aantal
Geslacht s.o.	
man	3
vrouw	10
onbekend	6[6]
Leeftijd s.o.	3-40[7]
Setting	
instelling	8
pleeggezin	6
anders	1
Melder	
slachtoffer	3
instelling	3
ouder(s)	8
overig	1

Het merendeel van de slachtoffers is vrouw, de leeftijdsrange van de slachtoffers is erg groot, maar het merendeel lijkt in de tienerjaren. Het oudste slachtoffer is 40 jaar, woont in een instelling en heeft een zeer laag IQ. Ongeveer de helft van de zaken speelt zich in een instelling af, de rest in pleeggezinnen. Een groot deel van de meldingen wordt gedaan door (een van) de ouders van het slachtoffer. Hierna staan enkele kenmerken van de personen die als pleger zijn aangewezen.

Tabel 5 – Hoofdkenmerken pleger en relatie slachtoffer

	Aantal
Geslacht pleger	
man	14
vrouw	0
onbekend	1
Leeftijd pleger	> 11 jaar
Relatie	
medebewoner	3
medewerker instelling	5
pleeggezinslid	5
familie/ bekende	2

De meeste personen die als pleger zijn aangewezen door de melders/slachtoffers zijn man. Voor zover bekend betreft het een jongere van 11 jaar en twee jongeren van 16 jaar en de rest is volwassen. De aangewezen plegers zijn in de meeste gevallen verzorgers (instelling of pleeggezin). In een paar gevallen gaat het om een medebewoner of om een bekende van het slachtoffer.

Ad 5. Context van de melding

Voor zover er informatie beschikbaar was, is getracht de bredere context waarin het misbruik plaatsvond en/of de melding is gedaan in beeld te brengen. Uit die verschillende casus blijkt dat de melding van seksueel misbruik niet op zichzelf staat, maar soms een lange aanloop heeft waarin ouders opkomen voor de belangen van hun kinderen, die zich in velerlei opzichten in een kwetsbare positie bevinden. In verschillende zaken wordt genoemd dat slachtoffers en/of plegers (in een aantal zaken is de pleger een medebewoner) een laag IQ hebben. Dit kan de mate van kwetsbaarheid, in termen van moeilijk grenzen aangeven en respecteren, versterken.

In twee zaken is de kwestie van het seksueel misbruik, voor zover bekend, binnen de instelling afgehandeld. De later ingeschakelde politie laat het, na onderzoek en overleg met het OM, hierbij. In sommige zaken hebben ouders hun beklag gedaan over het feit dat de instelling het intern wilde houden.

Tot slot valt op dat in (minimaal) twee zaken de betrokken instellingsmedewerkers – die verdachten waren – antecedenten hadden (overigens niet voor zedenmisdrijven).

Ad 6. Conclusies en aanbevelingen voor eventueel vervolgonderzoek

De eerste belangrijke conclusie is dat van ongeveer de helft (7 van de 15) van de meldingen geen informatie is terug te vinden in de politiesystemen. Het is niet bekend wat de reden is dat er niets bekend is over sommige meldingen, ondanks dat een aantal daarvan tamelijk specifiek is qua namen van betrokkenen en instellingen, tijdvak en plaats. In beginsel worden meldingen, informatieve gesprekken en zeker aangiften van zedendelicten geregistreerd. De kans dat foutieve schrijfwijzen van eigennamen en plaatsnamen de oorzaak zijn van het ontbreken van registraties is aanwezig, maar klein omdat de analisten in diverse politiesystemen hebben gekeken, allerlei variaties van schrijfwijzen hebben geprobeerd, op namen van instellingen hebben gezocht en ook de periode waarin het misbruik plaatsvond ruim hebben genomen. Sommige meldingen zijn mogelijk te lang geleden en om die reden verwijderd uit de systemen. De veronderstelling is dat sommige melders /slachtoffers in werkelijkheid geen melding/aangifte hebben gedaan bij de politie.

De conclusie met betrekking tot de acht meldingen die wel zijn teruggevonden in de politiesystemen, is dat de politie in alle gevallen een onderzoek heeft ingesteld, maar dat geen enkele melding/aangifte heeft geleid tot een strafrechtelijke procedure. Met andere woorden, de melding blijft steken bij de politie, die wel onderzoek verricht, maar onvoldoende aanknopingspunten en bewijs vindt, of wordt door het OM afgedaan met een sepot (vooral wegens gebrek aan bewijs). Hierbij speelt zeker het feit dat de verdachten ontkennen en er geen aanvullend bewijs is om het misbruik aan te tonen; het gaat dan om de verklaring van het slachtoffer tegen de verklaring van de pleger.

Uit de casus en de bredere context ervan blijken ouders de grootste groep te zijn die melding doet van seksueel misbruik. In dit verband moet erop worden gewezen dat hun kinderen op last van de overheid in een pleeggezin of instelling zijn geplaatst. De ouders is vaak het ouderlijk gezag ontzegd. De melding van seksueel misbruik kent vaak een voorgeschiedenis, waarbij vooral de kwetsbare positie van de slachtoffers in oog springt.

De resultaten uit dit bescheiden opgezette pilotonderzoek rechtvaardigen de conclusie dat een grootschalig onderzoek naar de overige meldingen die zijn gedaan bij de commissie niet opportuun is.[8] De belangrijkste reden hiervoor is dat in ongeveer de helft van de meldingen geen enkele informatie is terug te vinden in de politiesystemen, zelfs niet na zeer uitgebreide zoekslagen. Hiermee samenhangend, is de andere reden dat de meldingen uit dit pilotonderzoek van recente datum zijn. Het is zeer wel voorstelbaar dat meldingen van langer geleden nog minder zullen voorkomen in de politiesystemen, mede vanwege de vigerende regelgeving hieromtrent (vernietiging van gegevens na aantal jaren) en de wijzigingen in de bedrijfsprocessensystemen van de politie.

De aanbeveling is om eventueel vervolgonderzoek naar gevallen van seksueel misbruik van minderjarigen die onder verantwoordelijkheid van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst niet te baseren op de meldingen zoals die bij de commissie bekend zijn, maar een brede inventarisatie te houden in een of meer politiekorpsen door middel van het landelijke politiesysteem BlueView. Het voorstel is om een recent jaar te nemen (2010) en aan de hand van verschillende trefwoorden (o.a. seksueel misbruik, pleeggezin, namen van instellingen in de regio, artikel 249 WvSr) alle 'hits' te inventariseren en vervolgens na te gaan of de registraties vallen binnen de reikwijdte van het onderzoek van de commissie en zo ja, welke acties de politie vervolgens heeft ondernomen (bijvoorbeeld proces-verbaal doorgestuurd naar OM, geen verdere actie in afwachting van nieuwe ontwikkelingen, politiesepot).

Onze inschatting is dat een dergelijk onderzoek in nader te bepalen politieregio's haalbaar moet zijn, mits de regio's hieraan medewerking willen verlenen door een analist hiervoor vrij te maken.[9] De meerwaarde van deze brede inventarisatie boven het verder onderzoeken van de meldingen die bij de commissie zijn gedaan, is dat de meldingen/informatieve gesprekken/aangiften nu op een directere manier kunnen worden bekeken (minder bias in groep melders, geen hinder van foutieve/onvolledige informatie). Bovendien zou – bij voldoende aantallen meldingen – een relatie kunnen worden gelegd met het totale aantal in instellingen geplaatste personen in de betreffende regio.[10]

Een alternatief voor het hiervoor geschetste vervolgonderzoek is om in een aantal regio's een onderzoek te verrichten in de bedrijfsprocessensystemen waarbij over een nader te bepalen aantal jaren alle zedenregistraties, voor zover die betrekking hebben op de doelgroep waarop de commissie zich richt, worden opgevraagd en geanalyseerd.[11]

Eindnoten

1. De gegevens zijn afkomstig van het meldpunt van de commissie en zijn dus opgegeven door de melders (op het meldingenformulier via de mail, in een brief, of tijdens een telefoongesprek). Ten tijde van dit onderzoek waren er ongeveer 600 meldingen gedaan bij het Meldpunt.
2. In deze rapportage spreken we gemakshalve van seksueel misbruik en slachtoffer. Strikt genomen, gaat het om meldingen. Uiteindelijk bepaalt de rechter of er in juridische zin sprake is van een strafbaar feit c.q. seksueel misbruik, slachtoffer- en daderschap.
3. Voor de volledigheid: we hebben niet aan waarheidsvinding gedaan, maar de informatie overgenomen die bekend c.q. geregistreerd was bij de betreffende politiekorpsen.
4. In een enkel geval komt een naam wel voor in de politiesystemen, maar dan bijvoorbeeld in verband met bedreiging of met betrekking tot diefstal van een fiets.
5. Van een (1) zaak waarover geen enkele informatie kon worden verkregen, is wel bij het OM bekend dat de zaak is geseponeerd wegens 'gewijzigde omstandigheden' (slachtoffer had inmiddels zelfmoord gepleegd).
6. In twee zaken ging het om drie slachtoffers per zaak.
7. Het onderzoek van de commissie beperkt zich strikt genomen tot minderjarigen. Aangezien de commissie heeft verzocht om de aangeleverde 15 meldingen nader te onderzoeken, is de melding meegenomen in onderhavige rapportage.
8. Hierbij moet ook de tijdsinvestering van de politiekorpsen en onderzoekers worden genoemd.
9. De tijdsbelasting voor de analist van de politie is minimaal. De onderzoekers van Beke moeten zorgen voor een goede en dekkende trefwoordenlijst. De analist voert die trefwoorden in, selecteert de regio en het jaar en filtert de hits eruit. Onderzoekers van Beke zoeken vervolgens in de systemen na of die hits in het onderzoek vallen en wat er met die registraties/meldingen is gebeurd en kunnen daarnaast nog aanvullende informatie verzamelen (leeftijd, geslacht, context). Daarvoor is wel formele toestemming nodig. De commissie kan in overleg met het College van PG nagaan in hoeverre de reeds verstrekte toestemming, eventueel met een aanvulling, hiervoor kan worden gebruikt.
10. Het is vooralsnog niet duidelijk of ook het aantal pleeggezinnen in een regio bekend is (bij bijvoorbeeld BJZ). Indien dat wel het geval is, kunnen ook deze aantallen worden meegenomen en afgezet tegen het aantal meldingen.
11. Het voordeel van deze insteek is dat er geen trefwoorden nodig zijn en dat in beginsel alle mogelijke zedenzaken uit het systeem worden gehaald.

Bijlage 1 – Uitwerking van de vijftien casus

Hieronder volgt een beschrijving van de resultaten op casusniveau (geanonimiseerd). Daarbij zijn kort de aanloop tot en de aangifte zelf beschreven, gevolgd door de resultaten van de zoekslagen in de politieregisters. Tevens is waar mogelijk de bredere context van de melding beschreven. Voor alle casus geldt dat ze zijn geanonimiseerd; namen, leeftijden en jaartallen zijn veranderd om herkenbaarheid te voorkomen.

Casus Tina

Aanleiding

Eind 2010 wordt de politie gebeld door een medewerkster van een voorziening voor jeugdbescherming om aangifte te doen van seksueel misbruik van een dertienjarig meisje dat Tina heet. De medewerkster geeft aan dat ze samen met de vader van het slachtoffer aangifte wil komen doen. Tina zou verkracht zijn door een medebewoner van vijftien jaar. In december doet de vader aangifte van verkrachting van zijn dochter.

Resultaat

De politie start het onderzoek en hoort diverse begeleiders en groepsleiders om zich een beeld te vormen van Tina en de situatie. Begin 2011 wordt de pleger aangehouden en verhoord. Hij geeft toe seksueel contact te hebben gehad met Tina, maar dit gebeurde naar zijn zeggen op vrijwillige basis. De politie laat het hierbij en sluit het dossier.

Context

Tina heeft een verstandelijke beperking (IQ van 68). Zij is vanwege een problematische thuissituatie uit huis geplaatst en woont onder begeleiding met anderen in een huis. Tina is in haar kamer verkracht door een medebewoner. Ze heeft hiervan melding gemaakt bij de leiding en de leiding heeft het met haar vader besproken. De dader is verwijderd uit de woongroep. Tina vindt het niet nodig om aangifte te doen. Vader heeft het met de leiding gehad over het doen van aangifte en ook die vond het niet zo fijn dat hij aangifte ging doen. Vader doet toch aangifte om herhaling te voorkomen: *'ik dacht dat Tina daar veilig was, maar dat is dus niet zo'*.

De politie start een onderzoek en hoort de voogd van Tina. Zij geeft aan dat Tina seksueel wervend gedrag vertoont. Ze lokt soms medebewoners uit. Ook heeft zij wel eens medebewoners betast. Nu Tina naar de leiding is gekomen met het verhaal over de verkrachting is het lastig om dit te duiden: het is de vraag in hoeverre Tina een en ander zelf heeft uitgelokt.

Een maand later worden meerdere begeleiders en een teamleider gehoord. Ook deze getuigen bevestigen dat Tina seksueel overschrijdend gedrag vertoont: *'…ze is echt een poppetje, een 'meisje'meisje. Ze vertoont grenzeloos en seksueel wervend gedrag. Ze rijdt tegen jongens aan en rijdt op de bank. Ze daagt jongens ook uit.'* Tina heeft Feutaal Alcohol Syndroom (FAS): doordat haar moeder tijdens de zwangerschap alcohol gebruikte, is zij met een hersenbeschadiging geboren. Ook is Tina vroeger seksueel misbruikt door een oom (die zaak is toen geseponeerd).

Begin 2011 wordt de vijftienjarige John aangehouden inzake seksueel misbruik van Tina. Diezelfde dag wordt zijn vader gehoord als getuige om een beeld te krijgen van de jongen (ook hij is verstandelijk beperkt) en daarna wordt ook John uitvoerig gehoord.

Hij geeft inderdaad toe dat hij en Tina meermaals seks (oraal, anaal en vaginaal) hebben gehad, maar dat ze dat beiden wilden. Na het verhoor mag John weer naar huis.

Er wordt verder geen actie ondernomen en in april 2011 wordt het dossier gesloten.

Casus Wim

Aanleiding

Begin 2007 belt de moeder van Wim naar het politiebureau met de mededeling dat ze aangifte wil doen van verkrachting van haar zoon die sinds 2002 in een tehuis verblijft. Er vindt een intakegesprek met moeder plaats op het politiebureau. Moeder geeft aan dat haar zoontje Wim diverse malen seksueel is misbruikt c.q. is lastiggevallen door een medebewoner, Hans. Moeder heeft dit meermaals bij de leiding aangegeven en het ook aanhangig gemaakt bij andere instanties (jeugdzorg, RvdK, AMK, advocaat), maar ook die reageren volgens moeder niet. Ze wil graag dat haar zoon elders wordt ondergebracht.

Resultaat

De politie geeft aan dat ze contact met het tehuis en de voogd van Wim zullen opnemen, om ook hun kant van het verhaal op te tekenen. Hieruit blijkt dat het destijds om *´speelgedrag van kinderen´* ging en vanwege de jonge leeftijd van de kinderen is strafrechtelijk ingrijpen niet mogelijk. De politie besluit om geen actie te ondernemen. Moeder is hierover erg teleurgesteld.

Context

In 2003 melden zich een moeder en haar zes jaar oude zoon Wim bij een politiebureau. Wim staat onder toezicht en woont een tehuis. Wim zegt door elfjarige medebewoner Hans te zijn aangerand c.q. verkracht en daarnaast moest hij de piemel van Hans in zijn mond nemen.

Wim heeft dit ook aan de leiding van het tehuis doorgegeven. Moeder geeft aan dat het tehuis het intern probeert te houden.
Moeder wordt half 2003 in kennis gesteld dat het geen strafrechtelijke zaak wordt omdat de verdachte tien jaar is. De voogd van Wim wordt op de hoogte gebracht door de politie, maar die bleek al door het tehuis gebeld te zijn. Deze zaak wordt verder onder de aandacht van de wijkagent gebracht, mede gezien het aantal feiten dat eerder vanuit hetzelfde tehuis bij de politie is aangebracht.

Eind 2006 meldt de moeder van Wim zich weer bij de politie. Volgens haar gaan de seksuele handelingen van medebewoner Hans nog steeds door. Ook zegt ze dat haar zoon door een groepsleidster regelmatig aan zijn oor wordt getrokken. De leiding van het tehuis is niet ontvankelijk voor haar kritiek. Sterker nog; haar bezoektijden worden bekort en ze mag alleen onder begeleiding van het personeel op bezoek bij haar zoon.

Ook de voogd van Wim wil in haar ogen niet meewerken; hij speelt volgens haar onder een hoedje met de mensen van het tehuis. Er wordt door de politie verder geen actie ondernomen.

In 2007 belt de moeder van Wim naar het politiebureau met de mededeling dat ze het zat is en aangifte wil doen van verkrachting door Hans. De politie hoort diverse getuigen, waaronder de voogd en medewerkers van het tehuis. Daaruit blijkt dat de voogd op de hoogte is van het verhaal en aangeeft dat Wim in veel gevallen niet het slachtoffer, maar de dader is. Moeder is daar overigens ook over geïnformeerd destijds. De maatschappelijk werkster van het tehuis geeft aan dat Wim een flinke achterstand heeft qua geestelijke vermogens. Hij functioneert op peuterniveau. Moeder probeert van alles om hem thuis te krijgen en haalt alles uit de kast om dat te realiseren. Er is geprobeerd om Wim langere tijd naar huis te laten gaan, maar hij kwam dan steeds slecht terug (zware terugval). De verwachting is dan ook dat de OTS in het belang van Wim gehandhaafd blijft. Op basis hiervan besluit de politie om verder geen stappen te ondernemen.

Casus José

Aanleiding

In 1998 doet de directrice van het tehuis waar José verblijft aangifte van seksueel misbruik van José over de periode 1994-1995.

Resultaat

Er is geen informatie meer beschikbaar over de aangeefster bij de politie. Uit BVH en BPS is alleen bekend dat het misbruik tot en met 1995 zou hebben geduurd en er is een registratienummer gevonden van de aangifte. Er is geen informatie over de relatie tussen de verdachte en José. Het artikelnummer is blijkens HKS 249 WvSr, hetgeen suggereert dat er sprake is geweest van een bepaalde gezagsverhouding tussen de verdachte en José. De verdachte is verhoord en er is een dossier opgemaakt en naar het OM gestuurd. Die heeft de zaak geseponeerd in 1999. De grond is *'gewijzigde omstandigheden'*, zo blijkt uit de gegevens van justitie (JDS).

De politie heeft op verzoek van de onderzoekers navraag gedaan bij het OM voor inzage in het dossier, maar er bleek geen dossier meer te zijn. De regiopolitie vermoedt dat het gebrek aan registraties bij de politie en het OM ermee te maken heeft dat de systemen conform artikel 9 WPG zijn geschoond.

In 1997 heeft de aangeefster zelfmoord gepleegd. Deze informatie is als 'zacht' te beschouwen, omdat ze afkomstig is van een van de rechercheurs die zich dat nog kon herinneren c.q. dat wellicht ergens had genoteerd. Als dit jaartal correct is, betekent het dat de directrice pas aangifte doet na het overlijden van José en dat het OM de zaak het jaar na de aangifte seponeert. Een en ander zou nader kunnen worden uitgezocht in andere registers (GBA, overlijdensregister).

Uit het JDS en HKS blijkt dat de verdachte na de registratie voor het zedenfeit niet meer voorkomt in de systemen van politie en justitie. In de periode voor en rond het vermeende feit is hij tweemaal geregistreerd voor het rijden onder invloed.

Context

Geen verdere gegevens bekend over de context van de aangifte en de achtergronden van José.

Casus Rochella

Aanleiding

Rochella is vermoedelijk begin twintig als ze bekendmaakt dat ze is misbruikt door haar pleegvader en pleegbroer. Ze was acht jaar toen het begon en het misbruik heeft verschillende jaren geduurd. Het is niet bekend of, en zo ja wanneer, zij aangifte heeft gedaan bij de politie.

Resultaat

De politie heeft in verschillende systemen (o.a. BVH, HKS, BlueView) gezocht op de (achter)naam van Rochella, met diverse schrijfwijzen, in de periode waarin het misbruik zou hebben plaatsgevonden, echter zonder resultaat. Ook is gezocht op de aangiften van zedendelicten in het algemeen in die betreffende periode, ook zonder resultaat.

Context

Geen verdere gegevens bekend over de context van de aangifte en de achtergronden van Rochella.

Casus Marloes

Aanleiding

Marloes is zestien jaar en verblijft in een internaat. Tijdens het weekendverlof komt moeder erachter dat Marloes gemeenschap heeft gehad met een medebewoner. Volgens moeder is dat tegen haar wil gebeurd en ze meldt het bij de politie. Marloes wil geen aangifte doen.

Resultaat

Er zijn twee registraties gevonden omtrent deze zaak in het bedrijfsprocessensysteem (2004).

Context

Uit de registraties blijkt dat de directeur van het internaat een gesprek heeft gehad met de ouders van Marloes en dat de ouders zich hebben verontschuldigd. Er was namelijk geen sprake van verkrachting maar van vrijwillige seks.

Casus Esther

Aanleiding

Esther is groepsleidster in een woongroep. Ze werkt vanaf 2006 met een mannelijke collega. Esther zegt dat die mannelijke collega haar mentorkind drugs en dure cadeautjes gaf. Het misbruik zou hebben plaatsgevonden in 2009. Ze meldt dit bij de leiding die er volgens Esther niets mee doet. Door een reorganisatie wordt Esther overgeplaatst en in 2010 verneemt ze van haar voormalige mentorkind dat ze weer met die mannelijke collega omgaat. Esther doet in 2010 melding bij de commissie- Samson. Uit die gegevens valt op te maken dat het om drie kinderen gaat in de leeftijd van zes tot twaalf jaar die misbruikt zouden zijn door de mannelijke collega en zijn broer.

Resultaat

De namen van Esther en haar voormalige mannelijke collega komen naar voren in een aantal processen-verbaal uit 2011. Esther doet aangifte van bedreiging door de mannelijke collega, naar haar zeggen omdat zij melding had gemaakt van seksueel misbruik bij de commissie-Samson. De processen-verbaal gaan over de bedreiging en niet over de vermeende seksuele delicten. In de politiesystemen is gezocht op de (achter)naam van Esther en de naam van de mannelijke collega, maar er zijn geen registraties gevonden die betrekking hadden op het seksueel misbruik, dit ondanks dat Esther aangeeft het aan een politiefunctionaris te hebben gemeld. De naam van die politiefunctionaris komt echter niet voor in het personeelsbestand van de politie. De mannelijke collega komt evenmin voor in BVH en HKS.

Context

Het verhaal van Esther is dat zij naar haar zeggen al enige tijd bedreigd wordt door de mannelijke collega. Die bedreigingen zijn per sms verstuurd, en de politie heeft dat kunnen constateren. Zij koppelt die bedreigingen aan de melding die zij heeft gedaan bij de commissie-Samson: *'in 2010 heb ik weer melding gedaan bij de commissie-Samson. Vermoedelijk is hem dat ter ore gekomen en is hij mij gaan bedreigen'*. Ze suggereert ook dat hij haar brommer heeft gesaboteerd.

Het verhaal van de mannelijke collega – die nadien wordt verhoord – , is dat hij erkent die dreiging te hebben verstuurd omdat hij *'boos en emotioneel'* was. Hij stelt dat hij een paar maanden goed heeft samengewerkt met Esther in het tehuis, maar dat zij na verloop van tijd probeerde hem zwart te maken en in een kwaad daglicht te stellen. Esther zou hem tussen de een en twee jaar al hinderen met allerlei vervelende berichten om hem zwart te maken. De dreig-sms was bedoeld om haar duidelijk te maken dat ze ermee moest stoppen.

Casus Naomi

Aanleiding

Via de commissie zijn twee zaken aangedragen waarin de naam Naomi, die in de periode 2007-2008/2009 seksueel misbruikt zou zijn, voorkomt. In beide gevallen begint het misbruik als Naomi zes jaar is. Mogelijk dat het om een (1) slachtoffer gaat. In de ene casus is de stiefoma de aangeefster, in de andere casus een andere, niet nader omschreven vrouw. In beide casus figureren, afgaande op de namen, ook andere (mogelijke) plegers. Er zou in een van de casus een informatief gesprek hebben plaatsgevonden.

Resultaat

De politie heeft geen enkele registratie kunnen vinden die te koppelen is aan een of beide casus. Daartoe zijn alle genoemde namen door de bedrijfsprocessensystemen (X-Pol en BVH) gehaald, inclusief andere, mogelijke schrijfwijzen van die namen, waarbij de periode vanaf 2001 tot heden is bekeken. Ook is gekeken met vrije zoektermen in Blue View en HKS (regionaal en landelijk) voor de genoemde verdachten, evenmin zonder enig resultaat. Aangezien er een plaatsnaam wordt genoemd van buiten de betreffende regio is contact opgenomen met de regio waarin de plaats zich bevindt met de vraag of de zaak daar bekend is. Ook zonder resultaat. Een eenduidige verklaring voor het feit dat er blijkbaar wel een informatief gesprek is geweest, maar er niets van is terug te vinden in de politiesystemen, kan de politie niet geven.

Context

Geen nadere gegevens beschikbaar om iets te zeggen over de context van het misbruik.

Casus Marie

Aanleiding

Begin 2011 doet Marie per e-mail melding bij een politieregio in het land. Die melding komt binnen bij het Servicecentrum. In de e-mail zegt ze dat haar kinderen van een, twee en drie jaar, die in een pleeggezin wonen, worden mishandeld en misbruikt. Dat pleeggezin zou naar haar zeggen twaalf kinderen tellen. Marie geeft in haar e-mail verder aan dat zij aangifte heeft gedaan bij de politie in haar woonplaats, maar deze heeft haar klacht naar haar zeggen niet serieus genomen. De politie waar Marie de e-mail naartoe heeft gestuurd, heeft vervolgens in de systemen gezocht naar de aangifte waarover zij schrijft. Deze is niet terug te vinden. Dit zou wel het geval zijn geweest als er aangifte was gedaan.

Omdat er te weinig informatie is om met deze zaak verder te gaan, wordt er niets met deze melding gedaan. Daarnaast adviseert de politie Marie om naar de politie in haar woonplaats te gaan als zij het niet eens is met de gang van zaken aldaar.

Resultaat

In de politieregio, waar Marie naar eigen zeggen aangifte heeft gedaan, is blijkens nader onderzoek niets in de systemen terug te vinden. Dit kan betekenen dat zij daar niet is geweest om aangifte te doen. Indien er geen aangifte is gedaan, kan er toch een mutatie worden opgemaakt, maar dat is in dit geval ook niet gebeurd volgens de contactpersoon bij de politie. Uit de context van het verhaal wordt duidelijk dat het om een ernstig getraumatiseerde en verwarde vrouw gaat (zie hieronder).

Context

Marie is geboren in Sierra Leone. Zij, haar oudere broer en twee jongere zusjes worden opgevoed door haar tante. Moeder is getrouwd met een Nederlandse man en woont in Nederland. Er is niets bekend over de eerste jaren van Marie in Sierra Leone, behalve dat haar oudere broer een pasgeboren zusje van Marie heeft verkracht. De baby is als gevolg daarvan overleden.

Moeder wil haar drie kinderen naar Nederland halen. Met behulp van vervalste geboortepapieren laat zij Marie, haar jongere zusjes en haar inmiddels volwassen zoon naar Nederland komen en vraagt haar zus – die ook met een Nederlandse man is getrouwd – of zij de kinderen wil adopteren en in huis nemen, omdat de man van moeder niet weet dat zij nog kinderen in Afrika heeft. Marie is vijf jaar als ze wordt geadopteerd. Ze ziet haar biologische moeder regelmatig maar weet niet beter of haar moeder is een *'tante'*.

Marie vertelt in 2006 tegen de politie dat het seksueel misbruik in 1995 begon. Zij is dan vijf jaar. Haar broer zou haar gedurende een aantal jaren hebben misbruikt. Hoe lang is niet bekend. Op een gegeven moment heeft Marie het aan haar stiefmoeder verteld die de broer, haar stiefzoon, erop aanspreekt. Die geeft het misbruik toe en moet het huis verlaten. Hij gaat op zichzelf wonen.

Volgens Marie zou zij na het vertrek van haar broer zijn misbruikt door een huisvriend. Waaruit dat misbruik precies bestond, wordt niet duidelijk uit de dossiers. Ook dit zou een aantal jaren hebben geduurd, ongeveer tot 1997. Zij is dan ongeveer negen jaar. Dan begint het misbruik door haar stiefvader. Het misbruik begint met betasten en ontaardt in vaginale en anale penetratie. Het misbruik vindt thuis plaats, meestal in het bed van Marie. De werkkamer van de stiefvader en de slaapkamer van Marie zijn op de zolderverdieping gelegen. Het misbruik zou volgens Marie een paar keer per week gebeuren en valt samen met de relatie tussen de stiefouders die steeds slechter wordt. Er is veel ruzie. De stiefmoeder vertelt dat ze vanaf 1998 geen seks meer heeft met haar man. Zij heeft naar eigen zeggen niets gemerkt van het seksueel misbruik van Marie.

Marie begint op school allerlei probleemgedrag te vertonen, zoals liegen, stelen, drinken van alcohol, kinderen pesten, opstandig gedrag in de klas en loopt verschillende keren van huis weg. Het seksueel misbruik door stiefvader stopt als ze op haar twaalfde jaar door jeugdzorg uit huis wordt geplaatst en er een OTS wordt opgelegd. Ze gaat op verzoek van jeugdzorg bij haar biologische moeder wonen. Dat gaat verkeerd. Moeder laat haar aan haar lot over en Marie zegt: 'Toen was ik al gek en losbandig in mijn hoofd en toen is het helemaal verkeerd gelopen'. Uit politieregistraties blijkt dat zij in die periode diverse keren is weggelopen.

Marie is dertien jaar als ze gaat samenwonen met een 30-jarige man. Ze wordt zwanger en jeugdzorg wordt weer ingeschakeld, maar die heeft op dat moment geen plaats. Marie krijgt in de jaren erna nog twee kinderen. Marie heeft een fors drankprobleem (ze is dan zestien) en verwaarloost de kinderen. Die worden uit huis geplaatst en onder toezicht gesteld. Haar vriend is dan al vertrokken.

Het bekend worden van het misbruik speelt in de context van de echtscheidingsprocedure die de stiefvader wil opstarten. Marie ziet in die periode haar biologische moeder blijkbaar nog regelmatig. Tijdens een van die bezoeken vertelt moeder dat het jongere zusje van Marie rode schaamlipjes heeft en daarvoor naar de arts is geweest. Dat heeft moeder gehoord van haar zus, de stiefmoeder van Marie.

Marie zegt dat zij dat vroeger ook heeft gehad en dat dat komt omdat stiefvader haar misbruikte. Moeder vertelt dat aan haar zus en beiden dringen er bij Marie op aan om aangifte te doen. Eind 2006 volgt een informatief gesprek bij de zedenpolitie en kort erna volgt de aangifte van seksueel misbruik door haar broer, de huisvriend en haar stiefvader. Het duurt enkele weken voordat Marie die ondertekent omdat zij depressief is, haar kinderen mist en daardoor de gemaakte afspraken met de zedenpolitie niet nakomt.

Begin 2007 doet stiefmoeder aangifte tegen stiefvader wegens misbruik van het jongere zusje van Marie. Het zusje zou gezegd hebben dat stiefvader aan haar vagina zat. Het meisje wordt in een verhoorstudio verhoord. Enige tijd erna wordt de stiefvader buiten heterdaad aangehouden. De stiefvader ontkent het misbruik van het jongere zusje van Marie en geeft uiteindelijk toe dat hij Marie slechts eenmaal aan haar vagina heeft gelikt. De stiefvader zegt hierover: 'Waar ligt de grens van seksueel misbruik, dat moet ik aan mijn advocaat vragen. Hij zegt verder: *'Mijn seksuele relatie met mijn vrouw was nul. Met Marie schoot ik uit, het ging te ver. Als ik alle details ga vertellen dan ben ik bang dat ik daarvoor*

word veroordeeld. Het is maar een keer gebeurd. Mijn vrouw wil mij een hak zetten'. In 2007 seponeert de officier van justitie de zaak van het misbruik van Marie en haar zusje. De stiefvader heeft geen antecedenten, zo blijkt uit HKS.

Uit verschillende politieregistraties nadien blijkt het niet goed te gaan met Marie. In 2010 wordt ze dronken en verward op straat aangetroffen. Een ambulance wordt gebeld en ze probeert een ziekenbroeder te bijten. Een paar weken later wordt ze weer dronken en verward aangetroffen. Ze zegt dat ze veel drinkt vanwege ernstige emotionele problemen uit het verleden. Ze heeft de problemen naar eigen zeggen niet onder controle maar heeft geen professionele hulp nodig. Dan volgt de melding bij het servicecentrum (zie aanleiding).

Casus Johan

Aanleiding

Johan is een volwassen man met een IQ van een kind van vier jaar. Hij woont in een huis met drie medebewoners. Het huis staat op het terrein van een instelling voor verstandelijk beperkten. Eind 2004 zegt Johan uit het niets tegen zijn moeder, waar hij op dat moment voor het weekend verblijft, *'A. heeft mij geneukt'*. Door de vragen van moeder wordt duidelijk dat A., die groepsleider is in het huis van Johan, aan de 'poeper en plasser' van Johan heeft gezeten. Moeder doet begin 2005 aangifte. Eind 2005 wordt A. buiten heterdaad aangehouden.

Resultaat

Het geboortejaar van Johan was verkeerd en leverde geen hit op in het oudere bedrijfsprocessensysteem Genesys. Vervolgens is gezocht op voorletter en achternaam. Dat leverde wel resultaat op. Er blijken meer bewoners aangifte te hebben gedaan tegen A. Uit Genesys wordt niet duidelijk wat er met de aangiften is gebeurd. De HKS-gegevens van A. laten zien dat het openbaar ministerie de aangifte van Johan in mei 2006 heeft geseponeerd op technische gronden (geen wettig overtuigend bewijs).

Context

In 2003 komt A. als groepsleider werken o.a. in het huis waar op dat moment drie volwassen medebewoners wonen (een man en twee vrouwen; ze hebben een IQ van een kind van 4 jaar). Johan komt in 2004 in het huis wonen. A. werkt al langer bij de betreffende instelling, maar dan in een andere functie.

De instellingsarts maakt zich zorgen om het gedrag van een van de bewoonsters. Zij heeft onverklaarbare buikklachten, is erg angstig, weert lichamelijk contact van de arts af met opmerkingen als *'niet vies doen'* et cetera. De arts duidt deze klachten als signalen van seksueel misbruik. In 2004 vertoont de andere bewoonster vergelijkbare klachten. De instellingsarts legt in de processen-verbaal een directe relatie met de komst van A. op de groep. Vanaf die tijd zijn de klachten begonnen. In overleg met het management wordt het protocol in gang gezet. Een orthopedagoog onderzoekt in hoeverre er sprake is van seksueel misbruik, maar het onderzoek levert niets op. Er wordt verder geen actie ondernomen.
Medio 2004 heeft A. een conflict met de mannelijke bewoner (niet met Johan, want die woont er dan nog niet). Er is onenigheid tussen de man en een medebewoonster. Op het moment dat dat conflict over is, vaart A. op een forse en intimiderende manier tegen de man in kwestie uit. Dat wordt gehoord door de collega die de wacht houdt en met elk huis is verbonden door middel van een radioverbinding. Ze kan letterlijk horen wat A. zegt en spreekt hem er later op aan. Hij reageert laconiek. Collega's vinden het merkwaardig dat A. na de late dienst nog gaat kijken of de bewoners slapen. Dat is geen normale gang van zaken. A. reageert *'ik wilde gewoon zien of de bewoners al sliepen'*.

De collega's, en bijvoorbeeld ook de moeder van Johan, vinden A. een aardige, sympathieke man. Dat beeld verandert in de loop van de tijd. A. wordt van zijn andere taak, pastoraal medewerker, ontheven door de predikant omdat hij zich niet netjes gedraagt rich-

ting de bewoners. In een van de processen-verbaal wordt A. omschreven als: *'koud'*, *'machtsgeil'* en *'autoritair'*. Een van zijn collega's adviseert A. om therapie te volgen, omdat A. een stoornis heeft.

Sommige vrouwelijke collega's klagen bij het management over het gedrag van A. Hij zou seksueel getinte opmerkingen tegen ze maken. Uit de processen-verbaal wordt niet goed duidelijk wanneer dat speelt maar vermoedelijk al enkele maanden. In november 2004 stelt het management A., na verschillende gesprekken, op non-actief vanwege die seksueel grensoverschrijdende opmerkingen. A. vindt de hele gang van zaken *'belachelijk'*. Tegen de tijd dat hij weer aan het werk zal gaan, spelen de aangiften c.q. vermoedens van seksueel misbruik en wordt hij opnieuw op non-actief gesteld.

Eind 2004 meldt de moeder van Johan bij de arts hetgeen Johan gezegd heeft over A. De moeder van Johan kan zich dat in eerste instantie niet goed voorstellen van A., want hij is een sympathieke man, maar het gedrag (zenuwachtig, angstig, in de war) en de persoon van Johan (houdt niet van lichamelijk contact) baren haar dermate zorgen dat ze die kenbaar maakt bij de instellingsarts. Die brengt haar op de hoogte van de andere vermoedens.

Begin 2005 doet moeder aangifte van seksueel misbruik en een paar dagen nadien wordt Johan in een verhoorstudio gehoord. Het verhoor verloopt volgens de orthopedagoog erg moeizaam, vanwege de spanning en het lage functioneren van Johan. Uit het verslag komt naar voren dat het erop lijkt dat Johan verschillende keren is betast (hij heeft dan geen kleding aan) en dat A. met zijn piemel tegen zijn billen heeft gedrukt.

In datzelfde jaar doet de manager aangifte van seksueel misbruik van drie personen: dat zijn de bewoners van het huis, exclusief Johan. Het is niet duidelijk waarom dit zo is, maar het kan zijn dat de aangifte van de moeder van Johan voor de manager voldoende was.

Eind 2005 wordt A. buiten heterdaad aangehouden. Hij ontkent het misbruik van de bewoners, ook van Johan ('hij is een kind en weerloos'). A. zegt dat het wel kan zijn dat hij Johan bij het helpen per ongeluk heeft aangeraakt in de doucheruimte. Twee dagen na zijn aanhouding wordt A. heengezonden.

Begin 2006 wordt de zaak van Johan en die van de andere drie aangevers geseponeerd. A. heeft een (1) antecedent in HKS, namelijk voor zedendelicten (artikel 247/243) en vier registraties in Genesys. Al deze registraties hebben betrekking op de zedenfeiten zoals hiervoor genoemd. Daarnaast heeft A. geen politieregistraties.
A. werkt niet meer bij de instelling.

Casus Fatima

Aanleiding

In 2010 doet de dertienjarige Fatima aangifte van verkrachting door een nachtwaker van de instelling waar zij op dat moment verblijft. De man, B., zou haar na een kort gesprekje rond 23.00h op haar kamer hebben gedwongen tot orale en vaginale seks.

Resultaat

Er staan verschillende mutaties over Fatima in BVH. Die gaan over eerdere registraties (o.a. in verband met weglopen). Het proces-verbaal rondom de zedenzaak is door de politie opgehaald bij het OM. Eind 2010 wordt B. op het bureau ontboden en verhoord. De officier besluit dat er een 'loopzaak' van wordt gemaakt. In een mutatie uit 2011 blijkt dat de politie aan het OM heeft gevraagd wat ze met deze zaak moeten doen. Diezelfde maand mailt de officier dat de zaak kan worden afgerond en ingestuurd en dat die vervolgens wordt geseponeerd wegens gebrek aan bewijs.

Context

Begin 2010 meldt de moeder van Fatima bij de politie dat ze is weggelopen van huis. Dat is vaker gebeurd. De thuissituatie is voor Fatima onhoudbaar; ze is bang voor problemen met

haar familie omdat ze naar eigen zeggen rookt, blowt en te veel met jongens omgaat. De situatie is bekend bij jeugdzorg.

Haar familie, vriendinnen en de politie proberen te achterhalen waar Fatima verblijft. Zonder resultaat. Een aantal weken na de melding van moeder treft de politie Fatima dronken aan in Amsterdam in gezelschap van een aantal mannen. Ze geeft aan dat ze door (deze?) mannen verschillende malen gedwongen zou zijn om seksuele handelingen te verrichten, maar wil daarover verder niets verklaren. De politie neemt haar mee en schakelt jeugdzorg in. Dezelfde dag wordt ze naar een instelling in haar woonplaats gestuurd om aldaar op een gesloten afdeling te worden geplaatst.

Het betreft een gesloten afdeling waar meer meisjes verblijven. Op de avond van het vermeende delict heeft nachtwaker B. dienst. Het is zijn tweede dienst op deze afdeling. Uit HKS-informatie blijkt dat B. een aantal antecedenten heeft voor diefstal, bedreiging en geweldpleging. Het laatste antecedent is uit 2006.

Vanwege ziekte van een collega moet hij alleen werken, maar heeft hij wel back-up van een collega die op verschillende afdelingen toezicht houdt. De meisjes lopen die avond constant uit hun kamer, de gang op en maken allerlei opmerkingen tegen de bewaker ('hey, lekker ding'). De bewaker schenkt er naar eigen zeggen geen aandacht aan. Rond 23.00h maakt hij een praatje met Fatima over de Koran. Fatima zegt dat hij haar daarna heeft gedwongen tot seks en dat ze niets heeft durven doen (schreeuwen o.i.d.) omdat ze bang was dat hij zou slaan.

Volgens de instelling is Fatima een paar dagen voor het vermeende incident in de isoleercel geplaatst omdat ze zich had misdragen tegenover een groepsleider. De groepsleider had iets negatiefs over Fatima in het dagrapport gezet en Fatima dreigde aangifte te doen van seksueel misbruik. De instelling merkt verder op dat Fatima richting *'iedere man'* seksueel grensoverschrijdend gedrag vertoont. Op de eerste dag van haar verblijf stond Fatima te tongzoenen met een medebewoner, aldus de instelling. De nachtwaker was voor zijn dienst ook ingelicht over c.q. gewaarschuwd voor het gedrag van Fatima.

Kort na het delict laat ze een van de andere meisjes 'sperma' zien in de wasbak en zegt tegen haar dat ze seks heeft gehad met B. Fatima zou dat na de seks met B. hebben uitgespuugd. De volgende dag zegt een klasgenoot tegen Fatima dat de hele school weet dat ze heeft *'geneukt'* met de groepsleiding. Een bewoner zou dat vanuit een ander gebouw hebben kunnen zien omdat de gordijnen half open stonden. Fatima zegt in een van haar verklaringen: *'toen werd ik een beetje rood en dacht: hoe kan hij dat weten?'*

De groepsleiding organiseert een groepsgesprek en de meisjes op de afdeling moeten hun eigen verhaal op papier zetten. Fatima zegt dat het een grapje was van dat sperma, dat zou ze zelf hebben gemaakt met zeepsop. Ze zegt tegen de groepsleiding dat ze na de vermeende verkrachting een tampon heeft ingedaan omdat de tampon het sperma zou opzuigen waardoor haar vagina *'weer schoon zou worden'*. De tampon en de deken (in verband met haren) waarop zij zouden hebben gelegen, worden door de groepsleiding in een vuilniszak gedaan en later overhandigd aan de politie.

Medio 2010 wordt ze vanwege het vermeende incident overgeplaatst naar een andere instelling elders in het land. Daarna wordt daar de aangifte opgenomen en worden er diverse getuigen binnen de instelling gehoord en ook nachtwaker B. Die ontkent in het geheel op de kamer van Fatima te zijn geweest. Hij zegt dat er al die tijd een collega bij hem aanwezig was, wat blijkens getuigenverklaringen niet klopt. Er wordt wangslijm bij hem afgenomen alsmede haren.

Het onderzoek van het NFI naar de tampon en de deken duurt blijkbaar enige tijd want eind 2011 wordt bekend dat er wel haren zijn aangetroffen op de deken van Fatima, maar die zijn van haarzelf en niet van B. Op de tampon zijn geen spermaresten aangetroffen. De officier besluit diezelfde maand de zaak te seponeren.

Casus Rinze

Aanleiding

Begin 2011 krijgt de politie tijdens het zakenoverleg zeden het verzoek om contact te leggen met de vader van Rinze. De vader heeft een klacht ingediend bij de commissie-Samson in verband met seksueel misbruik van zijn zoon in een jeugdinrichting door een van de medewerkers.

Resultaat

De politie neemt contact op met vader en de inrichting. Er blijkt een interne rapportage te zijn over de medewerker. Op basis hiervan besluit de Officier eind 2011 niets met de zaak te doen (op te leggen of seponeren).

Context

In 2006 is er een onderzoek gedaan door het bureau Integriteit en Veiligheid van de jeugdinrichting. Vader heeft het rapport ook ingezien. Vader zegt dat zijn zoon destijds niet conform de waarheid heeft verklaard omdat hij bang was voor de verdachte (een medewerker). In het rapport van de jeugdinrichting is aangegeven dat er gedragingen van de medewerker zijn geweest die niet door de beugel konden, maar dat er van seksueel misbruik geen sprake is geweest. Dat is dan ook de reden dat er destijds door de jeugdinrichting geen aangifte is gedaan. De verdachte heeft blijkens justitiële documentatie een aantal vermogens- en geweldsantecedenten die overigens niet te linken zijn aan de jeugdinrichting. De politie heeft kennisgenomen van het interne rapport van de jeugdinrichting. Het OM gaat niets met deze zaak doen.

Casus Rolinda

Aanleiding

Moeder meldt zich begin 2011 bij het politiebureau. Haar ex-man zou in 2010 seksueel misbruik hebben gemaakt van zijn toen driejarige dochter. Ze wil aangifte tegen hem doen.

Resultaat

De politie praat met moeder. Vervolgens legt de politie de zaak voor aan de officier. Gezamenlijk wordt besloten dat het doen van aangifte tot niets zal leiden. Dat wordt moeder meegedeeld die dat ook begrijpt.

Context

In 2010 doet de moeder van Rolinda bij de commissie melding van seksueel misbruik van haar dochtertje. Het misbruik heeft in een pleeggezin plaatsgevonden toen het meisje drie jaar oud was. De politiefunctionaris neemt op verzoek van het meldcentrum telefonisch contact op met de moeder. Die ochtend is de moeder met haar dochtertje bij de kinderarts geweest en die vermoedt dat Rolinda misbruikt is geweest toen ze drie jaar was. Een en ander wil moeder graag met de politie bespreken. Een maand later heeft de politie een gesprek met de moeder en haar ex-man. Ze zijn geïnformeerd over de rechtsgang na seksueel misbruik. Omdat niet duidelijk is of er daadwerkelijk sprake is van een strafbaar feit geeft de politie aan dat ze wachten op nadere informatie.

Eind 2010 maakt de politie een eindmutatie op. De stukken die ze van de moeder hebben ontvangen, zijn bestudeerd en er is overleg geweest met de officier. Het is zeer moeilijk aan te tonen of er sprake is geweest van seksueel misbruik en daarnaast is ook onduidelijk wie de verdachte zou kunnen zijn: vader, pleeggezin of ouders van moeder. Politie meldt moeder dat de zaak gesloten wordt.

Moeder meldt medio 2011 aan het politiebureau dat ze nieuwe informatie heeft over het misbruik van haar dochter. Uit het gesprek dat de politie met moeder heeft, komt naar voren dat moeder nu aangeeft dat vader hun dochtertje mogelijk seksueel heeft mis-

bruikt. Hij zou zijn piemel aan haar hebben laten zien en aan haar vagina hebben gezeten (wrijven). De politie legt de zaak voor aan de officier en gezamenlijk besluiten ze dat het geen haalbare kaart is dat moeder aangifte doet. Daarna is er weer contact met moeder. Zij begrijpt het standpunt van de politie maar maakt zich wel zorgen over de omgang met Rolinda en haar vader. De politie adviseert haar deze zorg neer te leggen bij de Raad voor de Kinderbescherming. Moeder gaat dit doen.

Casus Manon

Aanleiding

Moeder doet bij de commissie een melding van seksueel misbruik van haar dochter Manon. Als plegers wijst moeder de pleegouders aan. Het misbruik vindt plaats in de periode 2001-2002 in een pleeggezin. Manon is dan dertien jaar.

Resultaat

De politie heeft in het politiesysteem BlueView gezocht op alle genoemde eigennamen, zonder resultaat. Er is nadien contact geweest met de afdeling zeden met de vraag of het dossier daar bekend was. Dat bleek niet het geval. Uit de gegevens van de commissie komt ook niet expliciet naar voren dat er aangifte is gedaan en zo ja wanneer.

Context

Er is geen informatie om iets te zeggen over de context van het misbruik en/of melding.

Casus Anne

Aanleiding

Medio 2010 wordt de politie gebeld door de moeder van Anne, een meisje van veertien jaar dat onder toezicht staat en woonachtig is in een opvanginstelling. Moeder zegt dat Anne bij de leiding had aangegeven verkracht te zijn door een jongen. Omdat moeder niet wilde dat het in de doofpot zou verdwijnen, neemt ze contact op met de politie. Moeder noemt ook de verdachte.

Resultaat

De politie kon deze zaak relatief gemakkelijk achterhalen want een van de rechercheurs had de zaak zelf afgehandeld. Uit de politieregistraties komt het volgende naar voren met betrekking tot de casus Anne. De politie verhoort Anne en trekt de antecedenten na van de verdachte, die twee zedenantecedenten blijkt te hebben. Hij wordt buiten heterdaad aangehouden en verschillende malen verhoord. Hij ontkent in alle toonaarden. De officier besluit de verdachte heen te zenden (en vermoedelijk de zaak op technische gronden te seponeren, maar dat wordt niet duidelijk uit de registraties).

Context

Kort na de melding maakt de politie via de begeleidster van Anne een afspraak om met haar een informatief gesprek te voeren. Dat gesprek vindt een week erna plaats. De politie gaat de gangen van de verdachte na. Het blijkt een 26-jarige man te zijn met twee eerdere zedenantecedenten (seks met minderjarigen). Anne doet aangifte bij de politie van verkrachting. Ze is op een hangplek in contact gekomen met de verdachte die ze kende en met hem naar het bos gegaan. Daar heeft hij haar eerst betast en daarna verkracht. Volgens Anne waren er op een zeker moment een man, een vrouw en een paar kinderen in de buurt en dat is de reden dat de verdachte gestopt is met de verkrachting en haar heeft laten gaan. Via MSN heeft hij later aangegeven dat ze niet naar de politie mocht gaan. Ze heeft het hele verhaal vervolgens verteld aan haar begeleidster. Politie en justitie doen een persbericht uit waarbij men op zoek is naar de man, vrouw, twee kinderen en twee honden.

Dit levert geen reacties op. De politie hoort de mentor als getuige en die bevestigt dat Anne melding heeft gemaakt van verkrachting. De politie gaat met Anne en haar mentor naar de PD. Anne loopt resoluut de route en geeft duidelijk aan waar ze verkracht is. De politie maakt foto's van de PD. De recherche vraagt met toestemming van het OM het reclasseringsrapport van de verdachte op. Dit is naar aanleiding van een eerder zedenmisdrijf in 2009 opgemaakt. Verdachte is verstandelijk beperkt (IQ van 70), zo blijkt onder andere uit de rapportage. Eind 2010 wordt de verdachte buiten heterdaad aangehouden. Hij wordt vier keer verhoord en op last van de officier een paar dagen nadien weer in vrijheid gesteld. Hij ontkent in alle toonaarden dat hij Anne heeft verkracht.

12.

Onderzoek OM-afdoeningen van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg.

Rapport mr. S.J. van Klaveren,

mr. R.S.T. van Rossem-Broos en

mr. L.A.J.M. de Wit

Onderzoek OM-afdoeningen van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg

mr. S.J. van Klaveren

mr. R.S.T van Rossem-Broos

mr. L.A.J.M. de Wit

april 2012

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en context

2.Werkwijze van de commissie; samenstelling van de steekproef

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Arrondissement Den Haag

3.2 Arrondissementen Arnhem en Zutphen

3.3 Arrondissementen Maastricht en Roermond

3.4 Arrondissement Groningen

3.5 Arrondissement Amsterdam

4. Nader onderzoek naar dossiers uit onderzoek-Beke

5. Slotconclusies en observaties.

1. Onderzoek OM-afdoeningen van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg

Rapport van de onderzoekers deelonderzoek OM naar de afdoeningen door het Openbaar Ministerie van zaken van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg.

1. Aanleiding en context

De commissie-Samson doet in opdracht van de ministers van Justitie en Jeugd en Gezin (thans Veiligheid en Justitie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport) onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen die sedert 1945 onder verantwoordelijkheid van de overheid in de jeugdzorg zijn geplaatst. Dit is een breed en veelsoortig onderzoek, in het kader waarvan een aantal deelonderzoeken is verricht.

Dit rapport is een verslag van het deelonderzoek dat door mr. S.J. van Klaveren, oud vicepresident rechtbank Rotterdam, mr. R.S.T van Rossem-Broos, oud hoofdofficier van justitie te Assen en oud-voorzitter OM commissie Zeden, en mr. L.A.J.M. de Wit, oud hoofdofficier van justitie te Rotterdam en Amsterdam, werd uitgevoerd naar de sepot- en transactiebeslissingen van het Openbaar Ministerie in de onderzoeksperiode.
De onderzoeksopdracht luidt:
- Aan de hand van een representatieve steekproef en dossieronderzoek nagaan of de sepot- en/of transactiebeslissing van het Openbaar Ministerie op correcte en begrijpelijke wijze (inhoud en procedure) tot stand is gekomen en van de bevindingen gemotiveerd verslag doen aan de commissie-Samson;
- de casuïstiek van het onderzoek van Bureau Beke naar de reactie van de politie (met name de zaken waarin de aangifte werd doorgestuurd) bezien op de afdoening door het Openbaar Ministerie; een en ander tegen de achtergrond van de gebruikelijke vervolgingspraktijk in de onderzochte jaren.

Alvorens nader in te gaan op de inhoud van het onderzoek willen de onderzoekers in het kort een paar ontwikkelingen noemen die in de jaren na 1945 invloed hebben gehad op de aanpak door het Openbaar Ministerie (OM) van zaken van seksueel misbruik in het algemeen.

De onderzoeksperiode loopt volgens de opdracht vanaf 1945 tot 2010, een lange periode waarin grote en belangrijke ontwikkelingen plaatsvonden, waarin het denken over seksualiteit en het al dan niet criminele karakter daarvan aan forse verandering onderhevig waren en waarin het OM, maar ook de politie aanzienlijk is veranderd. Tot ver in de jaren zestig van de vorige eeuw had het OM weliswaar volgens de wet het gezag over de opsporing, maar oefende het dit lang niet altijd en dan nog vooral in incidentele gevallen uit. Er was in de praktijk een forse kloof tussen opsporing en vervolging; wat de politie overigens vaak wel best vond omdat het OM zich dan niet zo met haar bemoeide, ‘doet u nou maar de vervolging, dan sporen wij wel op’.

Daarin kwam langzamerhand verandering; ontwikkelingen in de samenleving maakten een veranderde gedragslijn van het OM nodig. De nadruk werd gelegd op vervolgingsbeleid (met de klemtoon op beleid), prioritering en sturing van de opsporingstaak van de politie. Dit kwam ook tot uiting in de veelvuldige wijzigingen in de zedelijkheidswetgeving, met betrekking tot strafbaarstelling maar ook decriminalisering, verlaging van leeftijdsgrenzen, klachtmogelijkheid etc.

De aanpak van zedenzaken door het OM was tot einde jaren tachtig van de vorige eeuw niet geprotocolleerd; sterker nog, zaken van seksueel misbruik werden eigenlijk niet als bijzondere

zaken gekwalificeerd maar veeleer als 'reguliere' geweldsdelicten beschouwd. Als gezegd, de sturing van de politie door het OM, ook en juist in zedenzaken, stond in de kinderschoenen en de politie deed veel zaken zelf af. Er was geen specialisme binnen het OM aanwezig t.a.v. de behandeling van deze zaken, elke officier van justitie, ongeacht anciënniteit of ervaring, kon die doen. Wel begon in die periode de bewustwording van de noodzaak van een specialistische aanpak van zedenzaken toe te nemen; dit was te danken aan een aantal bevlogen officieren van justitie met affiniteit voor het onderwerp, maar daarnaast ook en niet in het minst aan de toegenomen aandacht voor het slachtoffer. Er kwamen politieregio's waar de zedentaak op prima wijze was georganiseerd en parketten waarin officieren van justitie samen met de politie die taak oppakten en probeerden verandering in gang te zetten.

Het strafrecht is van oorsprong vooral een daderstrafrecht. De 'erkenning' van de belangen van het slachtoffer in het algemeen, alsook (eindelijk) van de bijzondere emotionele problematiek in zaken van seksueel misbruik bracht daarin verandering. Dit heeft tot wetgeving en richtlijnen van het OM geleid, op basis van de werkzaamheden van drie landelijke commissies.

De eerste was de commissie-De Beaufort, die tot taak had 'voorstellen te doen omtrent de inhoud van eenvormige richtlijnen met betrekking tot het opnemen en behandelen van aangiften ter zake van jegens vrouwen gepleegde zedenmisdrijven'; de Richtlijn-De Beaufort[1] trad in 1986 in werking.

De beide andere commissies waren de commissie-Terwee en de commissie-Vaillant; zij bereidden de Wet Terwee[2] en de Aanwijzing slachtofferzorg van het Openbaar Ministerie, beide van 1995, voor. Deze wet en aanwijzing betekenden een aanzienlijke versterking van de positie van de slachtoffers (van zedendelicten) in het strafproces.

Als gevolg van een aantal zedenzaken met grote landelijke impact (De Bolderkar, Oude Pekela, incestzaak Epe), waardoor veel commotie ontstond en de belangstelling voor (de aanpak van) deze zaken groeide, werden de 'zedenaanwijzingen' van het OM ontwikkeld: in 1999 trad de Aanwijzing opsporing seksueel misbruik in afhankelijkheidsrelaties (waarbij tevens de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken werd ingesteld) tezamen met de Aanwijzing bejegening slachtoffers van zedendelicten in werking[3]. Beide aanwijzingen werden in 2005 samengevoegd tot één Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik, die laatstelijk werd herzien en vastgesteld op 1 november 2011[4]. Ook werd in 1999 een landelijk platform van zedenaanspreekofficieren van justitie opgericht en stelde het college van procureurs-generaal in 2000 een landelijke Commissie Zeden in ter bevordering en coördinatie van alles wat met deskundigheid en sturing op het zedenterrein te maken had. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot een verdergaande professionalisering en specialisering van de zedentaak van het OM en in het verlengde daarvan van de politie. Zij onderstrepen het grote belang van deskundigheid in én capaciteit voor deze bijzondere zaken.

Op dit moment vinden, wat betreft zedenzaken, in principe geen politiesepots meer plaats. Alle zaken worden aan het OM voorgelegd en in beginsel is er altijd een gesprek van

---

[1] *Staatscourant* 1986, nr. 33.

[2] Wet tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet schadefonds geweldsmisdrijven en andere wetten met voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van strafbare feiten, in werking getreden op 1 april 1995.

[3] Beide Aanwijzingen gepubliceerd in *Staatscourant* 1999, nr. 174, gewijzigd op 9 januari 2001, Stcrt 2001, nr. 64.

[4] www.om.nl/beleid/overzichtbeleidsregels/zeden

de officier van justitie met het slachtoffer. Niet alle zaken leiden tot een door de rechtbank te behandelen zaak. Inherent aan het karakter van de zaak blijft de bewijsproblematiek; er zijn nu eenmaal in het algemeen geen derden tijdens het misbruik aanwezig en daarom zal er altijd een aanzienlijk sepot percentage blijven, terwijl ook de kans dat een aan de rechtbank voorgelegde zaak tot vrijspraak leidt, niet denkbeeldig is.

2. Werkwijze van de commissie; samenstelling van de steekproef

Ten aanzien van de onderzoeksperiode stuitten de onderzoekers al direct op het probleem van de wijze van registratie van strafzaken bij de parketten. Tot aan ongeveer 1990 werden strafzaken/misdrijven handmatig in de zogenoemde parketregisters ingeschreven en werd de voortgang ook handmatig bijgehouden. Daarin zaken van seksueel misbruik in residentiële jeugdzorg en pleegzorg terug te vinden is ondoenlijk.

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw werd begonnen met de automatisering van het parketadministratiesysteem (Compas), een systeem dat rond 1990 op alle parketten operationeel was. Dit betekent dat de onderzoekers voor hun opdracht slechts zaken vanaf 1990 hebben kunnen bestuderen. In Compas vindt evenwel geen registratie plaats op basis van slachtoffergegevens. Dat heeft tot gevolg dat een eerste selectie van dossiers van de in aanmerking komende zedenzaken, uitsluitend aan de hand van de relevante artikelen van het Wetboek van Strafrecht kon plaatsvinden.

De definitie van seksueel misbruik die de commissie-Samson ter toetsing in haar onderzoek hanteert kón door de onderzoekers niet anders dan ‘vertaald’ worden in de relevante artikelen van het Wetboek van Strafrecht. Om op wetenschappelijk verantwoorde wijze aan de opdracht te kunnen voldoen is derhalve in nauw overleg met leden van de commissie-Samson het volgende besloten:

- álle dossiers die zijn geregistreerd op de artikelen 242t/m 249 van het Wetboek van Strafrecht uit de jaren 1992, 1997, 2002 en 2007 worden beschouwd;
- het onderzoek beperkt zich tot de arrondissementen Den Haag, Arnhem/Zutphen, Maastricht/Roermond, Amsterdam en Groningen.

In het totaal zijn 3880 dossiers gelicht en aan de hand van de voor het onderzoek relevante criteria geselecteerd. Deze eerste selectie (de ‘voorwas’) is verricht door de medewerkers van het secretariaat van de commissie. Vervolgens hebben de onderzoekers, waar mogelijk gedrieën optredend, deze dossiers – een aantal van honderdzeven – bestudeerd. Ter vervulling van het tweede deel van de opdracht, bestudering van de casuïstiek van bureau Beke, hebben de onderzoekers, via het secretariaat van de commissie, negentien dossiers ontvangen afkomstig uit het Beke-onderzoek.

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Arrondissement Den Haag

In dit arrondissement zijn in totaal ruim 800 dossiers gelicht. Van die dossiers zijn er, na verdere selectie, 31 door de onderzoekers bestudeerd: 11 dossiers uit 1997, 8 dossiers uit 2002 en 12 dossiers uit 2007. Van deze zaken vielen er uiteindelijk 15 onder de criteria 'zedendelict met minderjarige in jeugdinrichting of pleeggezin' en 'afdoening door het OM'. De afdoeningen door het OM bestonden uit 13 sepots, een taakstraf en een transactie. Slechts in één geval was er sprake van seksueel misbruik binnen een jeugdinrichting door een bij die inrichting betrokkene. Dit betrof een zaak uit 2007. Het ging hier om de verdenking van ontucht gepleegd door een 16-jarige jongeman, bewoner van een leefgroep in een opvangtehuis, met een 13-jarige medebewoonster. De zaak is geseponeerd wegens onvoldoende bewijs, een naar het oordeel van de onderzoekers, juiste en begrijpelijke beslissing. Uit het dossier kon overigens niet worden opgemaakt of dit 13-jarige meisje gedwongen uit huis was geplaatst.

Voorbeelden van andere zaken die niet onder de criteria vielen maar die wel het vermelden waard zijn om duidelijk te maken hoe groot de diversiteit van de onderzochte zaken zijn, zijn de volgende.

Een zaak uit 1997, handelend over de verdenking van ontucht van een vader met zijn 3-jarig dochtertje tijdens de hem toegestane bezoekregeling. Een psychologisch onderzoek van het slachtoffertje leverde onvoldoende aanwijzingen op van seksueel misbruik. De zaak is geseponeerd wegens onvoldoende aanwijzing van schuld.

Weer een ander voorbeeld was een verdenking van ontucht gepleegd door een taxichauffeur met een verstandelijk gehandicapt meisje van 20 jaar, een zaak die eveneens wegens onvoldoende bewijs is geseponeerd.

Ook de overige geselecteerde dossiers betroffen zaken waarin er weliswaar sprake was van (verdenking van) seksueel misbruik van een jeugdige, maar gepleegd door een verdachte die geen relatie had met de inrichting dan wel het pleeggezin, waarin het slachtoffer verbleef, of zaken die door de officier van justitie waren voorgelegd aan de rechtbank.

Ondanks de omstandigheid die zich in het merendeel van de onderzochte dossiers voordeed, dat niet kon worden vastgesteld of de plaatsing in het jeugdtehuis of in het pleeggezin op bevel van de kinderrechter was gebeurd, zijn deze afdoeningen door het OM door de onderzoekers beoordeeld op haar correctheid en begrijpelijkheid. De bevindingen zijn dat ieder van die beslissingen die toets kan doorstaan.

3.2 Arrondissementen Arnhem en Zutphen

In deze arrondissementen gezamenlijk zijn in totaal ruim 1300 dossiers gelicht en door het secretariaat van de commissie gescreend. Dat heeft 51 dossiers opgeleverd die door de onderzoekers zijn bezien: 1 dossier uit 1990 (?), 12 dossiers uit 1992, 9 dossiers uit 1997, 16 dossiers uit 2002 en 13 dossiers uit 2007. Van deze 51 dossiers vielen 41 binnen één of meer van de voor het onderzoek relevante criteria, in elk geval het criterium dat het slachtoffer minderjarig was.

De afdoeningen door het OM bestonden uit 18 sepots, een voorwaardelijk sepot en een transactie met schadevergoeding. Eén sepot heeft geleid tot een klacht bij het gerechtshof op grond van artikel 12 van het Wetboek van strafvordering, met de beslissing van het hof om alsnog tot (verdere) vervolging over te gaan.

Bij 4 gevallen (waaronder 2 gekoppelde zaken tegen 2 verdachten) waarin de beslissing van het OM, volgens de onderzoekers, correct en begrijpelijk was, wordt wel de

kanttekening geplaatst dat, alvorens de sepotbeslissing te nemen, een gerechtelijk vooronderzoek niet overbodig zou zijn geweest. In een van die zaken is door de officier van justitie nog wel een vordering tot het openen van een gerechtelijk vooronderzoek opgesteld, maar die is uiteindelijk niet ingediend.

Ook hier deed zich overigens het probleem voor dat niet in alle gevallen kenbaar was of de betrokken minderjarige op bevel van de kinderrechter in inrichting of pleeggezin was geplaatst.

3.3 Arrondissementen Maastricht en Roermond

In deze arrondissementen bleven, na de voorselectie uit een totaal van 630 dossiers door het secretariaat van de commissie, 12 zaken over ter bestudering door de onderzoekers. 10 van deze zaken vielen buiten de onderzoeksopdracht; negen zaken omdat deze door de officier van justitie waren voorgelegd aan de rechtbank Maastricht of de rechtbank Roermond en een zaak omdat die was overgedragen aan een ander arrondissement.

Van de sepots is één zaak, een ogenschijnlijk ongestuurde vergaarbak van verklaringen en evaluaties vanuit de hulpverlening en begeleiding, betrekking hebbend op de verdenking van ontucht van een pleegvader met een stiefdochter, geseponeerd wegens onvoldoende bewijs, omdat er uiteindelijk twijfel bestond over de geloofwaardigheid van aangeefster. Die twijfel is naar het oordeel van de onderzoekers begrijpelijk.

Het tweede sepot betrof een zaak waarin de betrokken minderjarige niet op grond van een beslissing van de kinderrechter in de inrichting was geplaatst en valt dus buiten de onderzoeksopdracht. Vermeldenswaard is in deze zaak overigens dat na de afdoening er een discussie op het parket heeft plaatsgevonden over de vraag of de directeur van de nieuwe inrichting waar de verdachte nadien werkzaam was, op de hoogte gesteld moest worden van de verdenking die er tegen hem, de (voormalige) verdachte, had bestaan. Ook na overleg met het ministerie van Justitie is besloten geen informatie over te dragen omdat de privacy van de betrokken groepsleider daarmee geschonden zou worden.

De behandeling en finale afwikkeling door de officier van justitie van deze zaak was overigens zorgvuldig:

- uitvoerig onderzoek waarin onder meer de directeur en (andere) groepsleiders binnen de inrichting zijn verhoord;
- afrondend gesprek van de officier van justitie met de verdachte, gevolgd door een stevige brief aan de verdachte;
- goed gemotiveerde sepotbeslissing;
- aangevers worden gewezen op de procedure van art. 12 van het Wetboek van Strafvordering.

3.4 Arrondissement Groningen

Van in totaal 330 dossiers bleven na de voorselectie 3 dossiers over ter nadere bestudering door de onderzoekers, 1 dossier uit 2002 en 2 dossiers uit 2007.

In geen van deze zaken was er sprake van een plaatsing in een inrichting dan wel in een pleeggezin door de kinderrechter. In alle gevallen is de zaak vervolgd tot en met de behandeling door de rechtbank (twee maal een veroordelend vonnis en één vrijspraak).

3.5 Arrondissement Amsterdam

Na de voorselectie van de totale hoeveelheid dossiers van zedendelicten (achthonderdtwintig) bleven ter bestudering van de onderzoekers 6 dossiers over. 3 zaken vielen buiten de onderzoeksopdracht omdat zij door de officier van justitie aan de rechtbank waren voorgelegd.

Van de 3 zaken die in een sepotbeslissing zijn geëindigd, is het volgende te vermelden. Eén zaak betrof de verdenking van ontucht door de mentor/begeleider met een pupil van 6 jaar, geplaatst in een sociaal agogisch centrum te Amsterdam door de kinderrechter. De aangifte door de moeder (een vrouw met een getraumatiseerd verleden) was totaal onsamenhangend. Even onsamenhangend was een achtentwintig pagina's lang studioverhoor van het slachtoffer. Opvallend is dat de betrokken mentor niet als verdachte is gehoord, maar dat met hem uitsluitend een 'voorlichtend gesprek' heeft plaatsgevonden, waarvan overigens geen proces-verbaal is opgemaakt.

In de sepotbrief wordt de beslissing tot niet (verdere) vervolging gemotiveerd met een verwijzing naar de aangifte, het studioverhoor en de psychologische rapporten die over kind en moeder in een eerder stadium waren uitgebracht in het kader van de ondertoezichtstelling. Als sepotgrond wordt aangevoerd dat de betrokken mentor ten onrechte als verdachte is aangemerkt. Los van het opmerkelijk feit dat er geen verhoor van de mentor heeft plaatsgevonden, is de sepotbeslissing die behoorlijk gemotiveerd was naar het oordeel van de onderzoekers correct en begrijpelijk.

De tweede zaak betrof de verdenking van ontucht door de vriend van de moeder van het slachtoffer, een 15-jarige jongen, die zodanig zwakbegaafd was dat hij niet gehoord kon worden. Het slachtoffer verbleef al in een tehuis, maar werd in de loop van het opsporingsonderzoek voorlopig onder toezicht gesteld. De sepotbeslissing wegens onvoldoende bewijs 'omdat niet met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld dat seksueel misbruik heeft plaatsgevonden en indien dat wel het geval is, dan niet duidelijk is of de verdachte de dader is', is goed te begrijpen.

De derde zaak uit 1997 die met een sepot is geëindigd betrof de verdenking van ontucht door de kok van een tehuis voor jongens met een jongen van 14 jaar. Omdat de moeder lange tijd niet bereikbaar was voor het doen van aangifte en het indienen van een klacht (het feit was in 1995 een klachtdelict), liep het onderzoek ernstige vertraging op. De zaak is uiteindelijk in 2000 geseponeerd wegens 'oud feit'. Deze beslissing is, gelet op het aanzienlijke tijdsverloop niet onbegrijpelijk.

De heer De Wit heeft zich overigens onthouden van enige bemoeienis met die zaken die dateren uit de periode waarin hij als hoofdofficier van justitie in Amsterdam werkzaam was.

4. Nader onderzoek naar dossiers uit onderzoek-Beke

Het onderzoek omvatte tevens een onderzoek naar dossiers afkomstig van het onderzoek door het Bureau Beke van de politieregistraties in de politieregio´s Haaglanden en Gelderland Noordoost.

Het onderzoek door Bureau Beke heeft in totaal 19 dossiers (11 zaken uit de regio Haaglanden en acht uit de regio Gelderland Noordoost) opgeleverd die door de politie naar het Openbaar Ministerie in Den Haag of Zutphen waren doorgezonden. De afdoeningen in deze zaken waren:
10 afdoeningen door de rechtbank: negen veroordelende vonnissen en een vrijspraak en, wat de OM-afdoeningen betreft, 9 sepots; 3 van deze sepots betroffen zaken die binnen de criteria van het onderzoek vallen; 6 vielen daarbuiten. De 3 sepotbeslissingen in zaken die binnen de criteria van het onderzoek vallen, waren naar het oordeel van de onderzoekers correct en begrijpelijk.

Eén van die zaken betrof vermoedelijke ontucht van een 18-jarige pupil van een internaat met een 14-jarige medebewoner, uit het dossier bleek dat niet duidelijk was óf dit had plaatsgevonden, en zo ja of de – terloopse – aanraking in dat geval opzettelijk was. Een begrijpelijk sepot.

5. Slotconclusies en observaties

Uit een totaal aantal dossiers van ruim 3880, afkomstig uit 7 arrondissementen, hebben de onderzoekers, na de voorselectie door de medewerkers van het secretariaat van de commissie, 107 dossiers bestudeerd. In 41 dossiers was er sprake van een afdoening door het OM (sepot, taakstraf of transactie).

De dossiers, afkomstig uit het onderzoek door Bureau Beke bij de politie, waren negentien in totaal.

De onderzoekers zijn geen zaken tegengekomen waarin sprake is geweest van onjuiste of onbegrijpelijke beslissingen tot afdoening door het OM.

Bij deze conclusie past wel de kanttekening dat de onderzoekers hun oordeel hebben gebaseerd op de inhoud en kwaliteit van het opsporingsonderzoek en eventueel daaropvolgend gerechtelijk vooronderzoek zoals dat toen, in de onderzochte jaren, plaatsvond. De onderzoeksopdracht spreekt ook over een beoordeling tegen de achtergrond van de in de onderzochte periode geldende vervolgingspraktijk.

Ten overvloede, van de onderzochte zaken werd ongeveer 60% aan de rechter voorgelegd; dit ondersteunt de bovenstaande conclusie dat, áls een zaak bij het OM kwam, er niet lichtvaardig werd geseponeerd.

De algemene conclusie van de onderzoekers gaat vergezeld van de volgende observaties. Vóór het proces van beleidsverdieping en specialisatie behandelde het OM deze zaken routinematig als onderdelen van de algemene weekdienst. Het OM beoordeelde het resultaat van het opsporingsonderzoek op een casuïstisch technische wijze. Met de blik van nu zou in een aantal gevallen een gerechtelijk vooronderzoek (dan wel een mini-instructie) gevorderd zijn om een verdieping in het onderzoek aan te brengen of belastende of ontkennende verklaringen/omstandigheden nog eens nader tegen het licht te houden. Hiermee is uiteraard niet gezegd dat deze benadering ook tot een andere afdoening van de strafzaak geleid zou hebben.

De routinematige benadering van het OM in die tijd (tot ver in de jaren negentig van de vorige eeuw) heeft ook consequenties voor de omvang en intensiteit van de sturing van het OM in het politieonderzoek. Veel dossiers wekken de indruk dat politie en OM nogal onafhankelijk van elkaar opereerden en dat er niet veel overleg plaats vond over inhoud en richting van het onderzoek. In een enkel geval leidde dat tot procedurele tekortkomingen, zoals bijvoorbeeld een nodeloze vertraging in de behandeling van de zaak. Ook de kwaliteit en volledigheid van verhoren laat een wisselend beeld zien. Datzelfde beeld geldt voor de inschakeling van gedragsdeskundigen.

De onderzoekers stellen ook vast dat de leiding van de desbetreffende inrichtingen zelden in het opsporingsonderzoek wordt bevraagd op haar verantwoordelijkheid ten aanzien van waarborgen van controle en toezicht of, meer algemeen, te treffen preventieve maatregelen. In veel dossiers lijken eveneens screening van en controle op pleeggezinnen niet duidelijk aanwezig. Zo valt ook niet vast te stellen of van gemaakte fouten voldoende is geleerd of dat fouten tot bijstelling van beleid hebben geleid.

De onderzoekers menen te kunnen vaststellen dat sinds eind 1990 met de invulling van beleid, voortgaande specialisatie en concentratie van kennis, zoals onder 1. beschreven, ten aanzien van de behandeling van dit soort zaken, inhoudelijk en procedureel/organisatorisch, de uiteindelijke afdoening van zedenzaken aan kwaliteit en overtuiging wint. Dan is ook te zien dat de positie van het slachtoffer meer betekenis krijgt dan enkel in zijn strafvorderlijke rol, bijvoorbeeld in de sfeer van opvang, begeleiding en nazorg.

4 april 2012.

13.

Overheid en gedwongen jeugdzorg: een nader onderzoek naar toezicht en inspectie in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot midden jaren tachtig.

Rapport Rijksuniversiteit Groningen,

prof. dr. J.J.H. Dekker

Overheid en gedwongen jeugdzorg: een nader onderzoek naar toezicht en inspectie in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot midden jaren tachtig

Dr. Jacques Dane, drs. Evelien C. Walhout en prof. dr. Jeroen J.H. Dekker
(eindverantwoordelijk)

Groningen: Rijksuniversiteit Groningen

Onderzoeksperiode: mei – half augustus 2012

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding
2. Onderzoeksstrategie
3. Formele werking van de inspectie in de onderzoeksperiode
4. Resultaten van het archiefonderzoek
   4.1. Ministerie van Justitie, Afdeling/Directie Kinderbescherming
   4.2. Justitie: Openbaar Ministerie Den Haag; de 'Bossche dossiers'
   4.3. Instellingsarchieven
      4.3.1 Instelling: Archief BNS Voorhout / Broeders van Amsterdam (o.a. Harreveld)
      4.3.2 Instelling: Utrechts Archief / Montfort
      4.3.3 Instelling: Archief Zutphen / Nederlandsch Mettray
5. Conclusies

Bijlagen
- Tabel 1. Inspecteurs inrichtingen, werkzaam bij het departement van Justitie (1950-1990)
- Tabel 2. Overzicht van inspectierapporten, gevonden in het archief Directie Kinderbescherming, 1904-1985, over de periode 1948-1977

1. Inleiding

Het rooms-katholieke internaat Harreveld was in maart en april 2012 onderwerp van discussie, eerst in de media en daarna in politieke kring. De aanleiding was een journalistiek onderzoeksartikel in *NRC Handelsblad*, geschreven in het kielzog van het rapport van de commissie-Deetman, over een minderjarige jongen die in de jaren vijftig seksueel misbruikt was in Harreveld en daarna wegens zijn homoseksualiteit operatief werd gecastreerd.[1] Na zijn aangifte onderzocht justitie deze zaak indertijd slechts oppervlakkig. De aanleiding voor de discussie was, dat deze misbruikzaak uit de jaren vijftig bij de commissie-Deetman werd gemeld, maar volgens de onderzoekers buiten de onderzoeksopdracht viel en daarom niet werd opgenomen in het rapport.

Deze discussie – met mogelijke implicaties voor de rol van de overheid – met betrekking tot Harreveld was voor de commissie-Samson reden een aanvullend onderzoek te laten verrichten naar het *feitelijk* toezicht vanuit de overheid op de instellingen van kinderbescherming (particulier en van de overheid zelf) in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot midden jaren tachtig. Dit onderzoek, dat in de eindfase van de werkzaamheden van de commissie-Samson werd geïnitieerd, is een vervolg op hoofdstuk 6 over inspectie en toezicht in het in april 2012 afgeronde deelrapport 1; wegens de voor dat rapport gestelde deadline kon daarin nauwelijks aandacht besteed worden aan het opsporen van inspectierapporten uit de periode 1950-1985.[2]

Het onderhavige onderzoek richt zich vooral op seksueel misbruik en – in breder verband – op problematische interacties tussen personeel en pupillen en tussen pupillen onderling. Het archiefonderzoek was gericht op een aantal casussen (met Harreveld als hoofdcasus). Er is in het bijzonder gezocht naar bronnen met betrekking tot inspectiebezoeken en inspectierapporten, plus de follow-up daarvan (via correspondentie). In dit rapport komen achtereenvolgens ter sprake: de onderzoeksstrategie (par. 2), de werking van de inspectie na de Tweede Wereldoorlog tot medio jaren tachtig (par. 3), de resultaten van het archiefonderzoek (par. 4) en enkele conclusies (par. 5).

2. Onderzoeksstrategie

Wat betreft de onderzoeksstrategie is in eerste instantie voortgebouwd op de reeds voor de onderzoekers beschikbare historische (deel)onderzoeken ten behoeve van de commissies Samson en Deetman. In de archieven van onder andere de inrichtingen Harreveld, Zetten, Nederlandsch Mettray, Montfort, de William Schrikker Groep (WSG) en De Hunnerberg was al onderzoek verricht; de dagelijkse gang van zaken in deze instellingen was al deels in kaart gebracht.[3] De instellingsarchieven, in het bijzonder het Archief van de Broeders van Amsterdam waar Harreveld onder ressorteerde, werden nu nader onderzocht op inspectiesporen. Was er contact tussen de genoemde instellingen en het ministerie van

[1] Joep Dohmen, 'Het verminkte leven van Henk Heithuis.' In *NRC Handelsblad*, 17 maart 2012.

[2] Zie hoofdstuk 6 (thema IV. Toezicht en inspectie) en de bijbehorende samenvatting in: J.J.H. Dekker et al. (2012). *Jeugdzorg in Nederland, 1945-2010. Resultaten van deelonderzoek 1 van de commissie-Samson: Historische schets van de institutionele ontwikkeling van de jeugdsector vanuit het perspectief van het kind en de aan hem/haar verleende zorg. I Tekstgedeelte.* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

[3] Zie hiervoor de deelrapporten 1 (Dekker et al., [2012]) en 4 (M.C. Timmerman et al. [2012]). *Aard en omvang van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg, en reacties op signalen van dit misbruik (1945-2008*). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Justitie? Vanuit de commissie-Samson werd ook om toestemming verzocht de WSG-archieven te raadplegen. Wegens het tot nu toe uitblijven van deze toestemming kon de WSG niet in dit onderzoek worden betrokken.[4]

Met betrekking tot het voorliggende onderzoek is het onderwerp van twee kanten onderzocht. Ten eerste zijn archieven van de overheid zelf onderzocht: van het ministerie van Justitie (de A-dossiers en de archieven van de Afdeling/Directie Kinderbescherming) en van het Openbaar Ministerie, de zogeheten 'Bossche dossiers'.[5] Ten tweede is in de archieven van de genoemde tehuizen met speciale aandacht gezocht naar sporen met betrekking tot het feitelijke toezicht van de overheid (ministerie van Justitie). Het archiefonderzoek richtte zich op inspectieverslagen, correspondentie voorafgaand of naar aanleiding van inspectie en toezicht en daarnaast ook op bronnen waarin inspectie en toezicht genoemd zouden kunnen worden (zoals personeelsdossiers, bestuursvergaderingen, correspondentie met het ministerie van Justitie: zie Tabel 2 in de Bijlage voor een lijst van inspectierapporten, aangetroffen in de archieven van het ministerie van Justitie).

3. Formele werking van de inspectie in de onderzoeksperiode[6]

Hoe stak na de Tweede Wereldoorlog het toezicht- en inspectiesysteem in elkaar? Er was een Algemeen College van Toezicht, Bijstand en Advies, er waren de rijksinspectie, de rijksagenten voor de gezinsverpleging, en later afdelingen van het ministerie van Justitie. De rooms-katholieke en protestants-christelijke takken van de kinderbescherming – zij maakten het gros van de kinderbescherming uit – hadden daarnaast een eigen, vaak kleinschalig, toezicht via hun koepelorganisaties. Daarnaast oefenden ook kinderrechters en heel soms ook officieren van justitie toezicht uit op individuele gevallen. D.Q.R. Mulock Houwer (1903-1985) typeerde het toezicht in 1947 als chaotisch: het toezicht werd door het Rijk en ook door de particuliere sector uitgeoefend en was zowel gericht op instituties als op individuele pupillen. Inspectie en toezicht waren dus niet volgens een vast stramien geregeld, er waren geen wetenschappelijke pretenties en de activiteiten waren meestal verstrengeld met de verzuilde kinderbescherming.

De overheid hield overigens vanuit haar verantwoordelijkheid bij gedwongen uithuisplaatsing niet alleen toezicht op haar eigen instellingen, maar ook op de particuliere tehuizen en inrichtingen. Vanuit de particuliere sector was de weerstand tegen dit overheidstoezicht, vooral als het de pedagogische kant van het werk betrof, echter dikwijls groot. Daarom ging overheidstoezicht op de particuliere sector voornamelijk over controle op de wettelijke subsidie-eisen die voor de kinderbescherming golden. Via deze controle op subsidie-eisen kwam echter langzamerhand ook steeds meer aandacht voor niet-financiële en niet-materiële zaken. Genoemde eisen werden namelijk in de loop der jaren stringenter en

[4] Brief van C.J. Ruppert, secretaris van commissie-Samson, aan de WSG, d.d. 30 mei 2012.

[5] Aanvullend is informatie over de archieven van de Raden voor de Kinderbescherming ingewonnen bij Bruno van Gent. Volgens Van Gent – in een eerder leven directeur van een van de raden vóór de herstructurering midden jaren negentig – was het niet ongebruikelijk dat de Raad inspectierapporten ontving over tehuizen in het eigen arrondissement. Er is echter, volgens Van Gent, weinig kans deze nu nog terug te vinden in de archieven. De raden waren volgens Van Gent überhaupt al niet goed in archiveren en bij de reorganisatie van de raden in 1995 is veel verloren gegaan door de vele verhuisbewegingen, waarbij 'die oude zooi' werd weggegooid. Van Gents conclusie is dan ook dat er veel archief van de periode 1956-1995 is verdwenen. Verder onderzoek zou zich kunnen richten op de raden te Zutphen en Arnhem (in verband met Harreveld). De kans op vondsten blijft echter ongewis.

[6] Zie hierover verder hoofdstuk 6 (thema IV. Toezicht en inspectie) en de bijbehorende samenvatting in: Dekker et al. (2012).

bevatten ook inhoudelijke componenten. Zo werd bijvoorbeeld sinds eind jaren vijftig professionalisering, en daarmee personeelsbeleid, een criterium waaraan moest worden voldaan; op die manier probeerde de overheid langzaam maar zeker ook via haar inspecteurs – het waren er overigens maar een handvol – meer vat te krijgen op het reilen en zeilen binnen de kinderbescherming.

In het archief van Nederlandsch Mettray is een algemeen schrijven van de minister van Justitie (d.d. 6 december 1950) met betrekking tot bovenstaande aangetroffen, gericht aan 'de instellingen belast met de verpleging van Regerings- en voogdijkinderen, alsmede aan de zgn. aangeschakelde inrichtingen'. In dit document komen onder andere zaken als inspectie en rapportage vanuit het ministerie, opleidingseisen, antecedentenonderzoek en zedelijk gedrag van het personeel en het bijhouden van pupillendossiers ter sprake. Er diende bijvoorbeeld contact met pleegouders te worden gehouden, 'zij behoeven ook leiding':

> 'De beschrijving van recente gevallen uit de practijk in de verschillende vaktijdschriften wijzen overduidelijk op de noodzaak hiervan. Deze leiding dient te geschieden door behoorlijk opgeleide krachten. […] Opdat de inspectie van de gezinsverpleging [door een functionaris van de voogdij-instelling, JD/EW/JJHD] tot haar recht kome, zal gewaakt moeten worden tegen een overbelasting van de betreffende functionarissen. Van invloed is uiteraard de uitgestrektheid van het gebied, waar de te bezoeken gezinnen wonen. Hoewel het juiste aantal niet nauwkeurig is vast te stellen, meen ik voorshands een aantal van ten hoogste honderdvijftig te bezoeken gezinnen als uiterste grens te moeten stellen, terwijl twee bezoeken per jaar [per gezin, JD/EW/JJHD] wel een minimum vereiste zijn. De personen belast met deze inspectie, zullen schriftelijk rapport dienen uit te brengen, welke rapporten aan het reeds eerder genoemde dossier dienen te worden toegevoegd.'[7]

Vanaf de jaren zeventig werden inspectie en toezicht meer bemiddelend en adviserend en minder inspecterend: een inspecteur van het ministerie van Justitie kon de instelling steunen bij onderhandelingen met datzelfde ministerie, maar dan in de rol van subsidiegever. In de woorden van een oud-directeur van een justitiële jeugdinrichting: 'Als ik dan zei dat we problemen hadden met personeel, zoals ziekteverzuim en te weinig mensen, en zei: kun je nou niet regelen dat… dan zei de inspecteur: Ik maak me hard voor je. Hij was daardoor een bondgenoot voor je.'[8]

Tot in de jaren tachtig stonden rechtmatigheid en adviseren centraal. Daarna kwam – en dat was een ontwikkeling binnen het overheidstoezicht in het algemeen – de doelmatigheid steeds meer centraal te staan. In de ontwikkeling van inspectie en toezicht met betrekking tot de omgang met seksualiteit en meer in het bijzonder seksueel misbruik, is het ingewikkeld om grote lijnen te trekken. Slechts enkele observaties kunnen hier worden gemaakt. Seksueel misbruik en ontucht vormden in de eerste decennia na de oorlog een thema dat een zekere vanzelfsprekendheid leek te hebben: het kwam voor en er moest tegen opgetreden worden. Maar er moest niet te veel en te openlijk aandacht aan worden geschonken. Ongetwijfeld speelde daarbij mede een rol dat er in die tijd weinig besef was van de gevolgen die dergelijk misbruik voor kinderen had; een inzicht dat pas decennia later door zou breken. De grootste zorg gold het vage begrip *zedenbederf* of de angst voor homoseksualiteit. De vrees voor wat

[7] Regionaal Archief Zutphen, Archief van de Vereniging Nederlandsch Mettray (1850-1961) [in het vervolg als RAZ Mettray], nummer toegang 0107, inv.nr. 11. Notulen van de vergaderingen van de commissarissen Nederlandsch Mettray. RAZ Mettray, inv.nr. 222, ingekomen stukken en minuten van uitgaande stukken en andere stukken, welke door de directeur afzonderlijk op zijn kamer werden bewaard 1949-1956.
[8] Zie Dekker et al. (2012), par. 6.3.

kinderen onderling deden was dan ook groter dan voor het gevaar dat hen van de kant van volwassenen bedreigde, terwijl het risico dat volwassenen liepen in hun contacten met pupillen juist wel meer aandacht kreeg.

Tussen eind jaren tachtig en nu is de inspectie op de kinderbescherming en jeugdzorg wat betreft vorm, werkwijze en doelstelling wezenlijk veranderd. Er zijn, volgens een oud-inspecteur, eigenlijk alleen verschillen en niet of nauwelijks overeenkomsten. Anno 2010 is de chaos en complexiteit wat betreft de vele vormen van de inspectie, waarover Mulock Houwer eind jaren veertig sprak, verdwenen. Er is nu één inspectie voor de jeugdzorg (in plaats van de talloze van vroeger). Deze inspectie – die uitgaat van de overheid en niet van de particuliere sector – inspecteert in beginsel alle instellingen voor jeugdzorg, legt veel nadruk op methodisch werken, en staat verder af van het beleid dan haar voorganger bij het Rijk, de inspectie van het ministerie.[9]

In deze rapportage staat echter in het vervolg niet deze inspectie anno 2012 centraal, maar toezicht en inspectie in een eerdere periode, tot eind jaren tachtig. Daartoe wordt eerst ingegaan op organisatie en taakstelling van deze inspectie, en vervolgens, op basis van een interview met een inspectrice uit die jaren, op enkele aspecten van de uitvoeringspraktijk.

Organisatie en taakstelling inspectie

Om een indruk te krijgen van de organisatie en taakstelling van inspectie en toezicht bij het ministerie van Justitie zijn allereerst de *Staatsalmanakken* van de jaren 1950 tot 1988 bekeken (zie Bijlage, Tabel 1, voor de personele bezetting). In de jaren 1950-1953 heeft het zogenoemde Bureau B Inspectie, dan onderdeel van de Zevende Afdeling, als hoofdtaak ‘controle over, stimulering van, steun en advies aan de buitendiensten en particuliere instellingen. Administratie van de Inspectie; tekeningen archief.’ Voor de daaropvolgende periode 1954-1958 wordt het als volgt geformuleerd: ‘contact met particuliere instellingen. Voorbereiding van goedkeuring der inrichtingen en aanvaarding van voogdij-instellingen. Het beleid met betrekking tot de Rijksinrichtingen.’ Vanaf 1960 vervalt de naam Bureau B en wordt een tweedeling gehanteerd tussen de Onderafdeling Contacten Inrichtingen en de Onderafdeling Contacten Instellingen.

De doel- en taakstelling van de Onderafdeling Contacten Inrichtingen[10] luidt:

> ‘Goedkeuring van particuliere inrichtingen en tehuizen. Toezicht op de naleving van daarbij gestelde voorwaarden. Verstrekking van adviezen aan de leiding van particuliere inrichtingen en tehuizen. Bevordering van een doelmatige interne en externe differentiatie. Toezicht op het in de rijksinrichtingen gevoerde beheer. Opstelling en wijziging van de richtlijnen voor de directies van de rijksinrichtingen. Verstrekking van aanwijzingen en adviezen aan de directies en rijksinrichtingen inzake opvoedkundige, organisatorische en algemene beleidsproblemen. Bevordering van een doelmatige interne en externe differentiatie.’

De andere afdeling, die voor de contacten met instellingen, krijgt als taak:

[9] Dekker et al. (2012), hoofdstuk 6.1.
[10] Het betreft hier zowel particuliere instellingen als rijksinrichtingen.

> ‘Behandeling van verzoeken tot aanvaarding van a. particuliere voogdijinstellingen; b. verenigingen voor gezinsvoogdij en patronage. Verstrekken van adviezen aan de instellingen. Toezicht op de naleving van de bij de aanvaarding gestelde voorwaarden. Contact met niet-aanvaarde voogdij-instellingen, voor zover deze nog voogdij is opgedragen.’

In 1969 wordt voor de inrichtingen een aparte referendaris voor bouwzaken aangesteld en in het volgende jaar wordt de taakstelling van de twee afdelingen aangepast. De Onderafdeling Contacten Inrichtingen krijgt daarbij de taak:

> ‘Behandelingen van verzoeken tot goedkeuring van particuliere inrichtingen en tehuizen. Controle op de naleving van gestelde voorwaarden bij goedgekeurde tehuizen. Verstrekking van adviezen aan de leiding van inrichtingen m.b.t. opvoedkundige, organisatorische, administratieve en financiële problemen. Bevordering van een doelmatige interne en externe differentiatie. Advisering in gevallen van nieuwbouw en verbouw. Controle op de verzorging van kinderen in niet goedgekeurde inrichtingen, wier kosten van verpleging ten laste van het rijk komen.’

Voor de instellingen wordt aan de reeds bestaande taakstelling toegevoegd het ‘adviseren omtrent subsidiabele salarissen en bijkomende kosten van maatschappelijke werkers bij de instellingen en subsidies voor diverse organisaties werkzaam op het terrein van de kinderbescherming’. Aan de taakstelling van de Onderafdeling Contacten Inrichtingen wordt in 1979 bijgevoegd de ‘behandeling van werkzaamheden met betrekking tot de landelijke en regionale beraadsgroepen’. Deze taakverdeling wordt aangehouden tot einde jaren tachtig.

De inspectie in de praktijk (1969-1975)

Mevrouw mr. M.A.A.L. Njiokiktjien werkte van 1969-1975 als inspecteur bij het ministerie van Justitie, afdeling kinderbescherming.[11] Haar hoofdtaak bestond uit het inspecteren van de internaten en behandelings- en observatiehuizen. De onderafdeling waar zij voor werkte, bestond voor haar komst wat inspectie betreft uit twee personen. Daarnaast was er een juridische afdeling, waar de latere hoogleraar familie- en jeugdrecht Jaap Doek werkzaam was. Er werd, in de woorden van mevrouw Njiokiktjien, onderscheid gemaakt tussen de inspectie van rijksinstellingen (de voormalige ROG’s, met een langere, diepgaandere inspectietraditie), particuliere tehuizen en voogdij-instellingen. De dienst had in haar tijd ook een juridische en een administratieve afdeling en een afdeling adoptie. De inspectietaken waren in eerste instantie inhoudelijk en financieel toezicht. Maar wanneer er bij een instelling financiële problemen waren, dan werd een collega van de afdeling financiën hierbij betrokken. Met andere woorden, de inspecteurs moesten zich in eerste instantie op de inhoudelijke aspecten richten. Volgens mevrouw Njiokiktjien hadden de inspecteurs goede banden met de directies en besturen van de tehuizen; als je een band had, dan was men eerder geneigd problemen met je te delen. Als er ernstige problemen waren – bijvoorbeeld rond seksueel misbruik – dan ging men als team van inspecteurs naar de inrichting. Deze problemen werden soms door de directies aangekaart. Het is ook voorgekomen dat een directeur dader was (zoals in het geval van de directeur van De Trintel te Enkhuizen[12]).

[11] Interview met mevrouw mr. M.A.A.L. Njiokiktjien, d.d. 9 augustus 2012.
[12] Dekker et al. (2012), deel II Bijlagen, bijlage 4: De media over seksueel misbruik in de jeugdzorg.

Volgens mevrouw Njiokiktjien werden deze misbruikgevallen – waarvan zij er enkele heeft meegemaakt – in haar herinnering niet gearchiveerd in de dossiers van de tehuizen, omdat het strafzaken betrof, die waarschijnlijk in een strafdossier gearchiveerd werden.

Schematisch overzicht van de Directie Kinderbescherming uit 1970, op basis van de Staatsalmanakken en het gesprek met mevr. mr. M.A.A.L. Njiokiktjien:

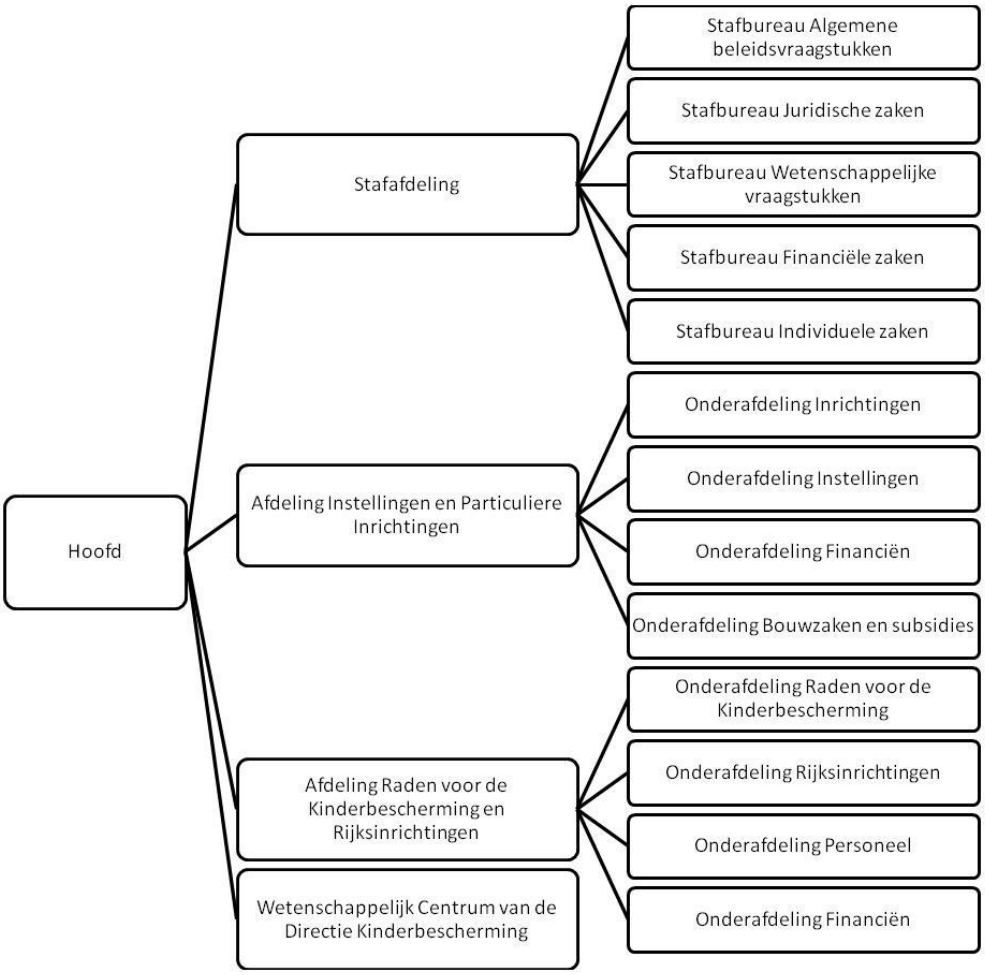

4. Resultaten van het archiefonderzoek

In deze paragraaf worden in kort bestek de resultaten gepresenteerd van het archiefonderzoek: in archieven van de afdeling/directie Kinderbescherming van het Ministerie van Justitie (par. 4.1.), in archieven van het Openbaar Ministerie in Den Haag, namelijk de 'Bossche dossiers' (par. 4.2.) en in archieven van enkele instellingen voor kinderbescherming, namelijk Harreveld (par. 4.3.1.), Montfort (par. 4.3.2.) en Nederlandsch Mettray (par. 4.3.3.).

4.1 Ministerie van Justitie, Afdeling/Directie Kinderbescherming [13]

De archiefvormer is het ministerie van Justitie, Afdeling/Directie Kinderbescherming. Het betreft de periode 1904-1993 (in feite de periode 1904-1985). De omvang van het archief is 17,6 meter (1385 inventarisnummers). Het archiefmateriaal bestaat onder andere uit correspondentie, financiële stukken, subsidiegerelateerde stukken met betrekking tot verbouwingen, personeelsformaties, jaarverslagen en inspectierapporten van instellingen en particuliere inrichtingen. In de periode 1904-1990 is de Afdeling/Directie Kinderbescherming enkele malen van naam veranderd:

Naamgeving Kinderbescherming 1904-1990

Periode	Naam
1904-1956	Rijks Tucht- en Opvoedingswezen
1956-1989	Directie Kinderbescherming
1982	Directoraat-Generaal Jeugdbescherming & Delinquentenzorg
1989	Directie Delinquentenzorg & Jeugdinrichtingen / Directie Jeugdbescherming & Reclassering
Jaren 90	Directoraat-Generaal Preventie, Jeugd en Sancties (DGPJS)

Per instelling is er, globaal gesteld, een onderdeel jaarverslagen en een dossier met overige stukken. De jaarverslagen zijn in de regel als serie gearchiveerd (met hiaten). De aangetroffen stukken zijn beschikkingen, goedkeuringen over personeelsformaties, verbouwingen, maar ook bouwtekeningen, soms foto's en, zoals reeds gezegd, stukken m.b.t. toezicht en inspectie. De dossiers van de verschillende tehuizen en instellingen zijn niet uniform opgebouwd: omvangrijke tehuis- en instellingsdossiers worden afgewisseld door dossiers waarin slechts enkele documenten zijn opgenomen (zoals een beschikking en een personeelsformatie). Voor een overzicht van de gevonden inspectierapporten, zie Tabel 2 in de Bijlage.

[13] Voor een uitgebreide beschrijving van dit archief, zie: Nationaal Archief, Den Haag (2009). *Inventaris van de Afdeling/Directie Kinderbescherming van het ministerie van Justitie, 1904-1985 (1993)* [Nummer Toegang: 2.09.87], blz. 27-37. Annotatie: Nationaal Archief, Den Haag, ministerie van Justitie, Afdeling/Directie Kinderbescherming 1904-1985 (1993), nummer toegang 2.09.87, inventarisnummer ... [in het vervolg als: NL-HaNA, Directie Kinderbescherming van het ministerie van Justitie, 2.09.87, inv.nr. ...]. Dit deel van het archief was ten tijde van het onderzoek opgeslagen bij het project Doc-Direkt te Apeldoorn. In dit project worden overheidsarchieven geselecteerd, geconserveerd, toegankelijk gemaakt en daarna overgebracht naar het Nationaal Archief in Den Haag.

Archiefonderzoek

Het gehele archief van de Kinderbescherming van het ministerie van Justitie (1904-1985/1993) is uitputtend onderzocht: voor alle inventarisnummers is nagegaan of er inspectierapporten, correspondentie met betrekking tot inspectie en toezicht en/of aanverwante documenten (zelfrapportage, personeelsleden of pupillen die door het ministerie onderzocht zijn e.d.) gearchiveerd zijn.

Structuur van de rapporten in de jaren vijftig, zestig en zeventig

In de jaren vijftig en zestig zijn de rapporten getypt, voorzien van een nummer, datum en handtekening van de inspecteur, gericht aan het 'Hoofd van de Directie Kinderbescherming'. Onderdelen van het rapport zijn in de regel:

1. Bezetting/capaciteit: hoeveel pupillen; sekse; leeftijd, onderwijstype dat gevolgd wordt of, als het wat oudere kinderen betreft, de betrekking – het beroep – van de pupil.
2. Plaatsende instanties: kinderrechters, Raad voor de Kinderbescherming, Sociale Zaken, diaconieën, Pro Juventute.
3. Personeel: naam, leeftijd, opleiding(en) en functie(s) binnen de instelling worden geregistreerd.
4. Contact met ouders.
5. Interieur en staat van het onderhoud van de instelling (brandveiligheid e.d.).
6. Medische zorg, dossieronderzoek; vanaf eind jaren zestig werden ook zaken als behandelmethoden en rapportage genoteerd.

Daarnaast wordt in een brief van de minister van Justitie aan het bestuur van de Congregatie van de H. Joseph te Heerlen een andere vorm van inspectie verwoord, namelijk de *zelfinspectie*: 'Naar ik vertrouw, zal aan de opleiding van de broeders, aan wie de vorming en zorg der pupillen is toevertrouwd, door U een voortdurende aandacht besteed worden. Daarnaast moge ik U met aandrang verzoeken de interne rapportage, het geregeld bijhouden in ieder dossier van de ontwikkelingsgang van de pupil en een systematisch op geregelde tijden bespreken van iedere pupil door directie, deskundige, hoofd jongenspaviljoen, groepsleider(s), onderwijzer(s) ter hand te nemen.'[14]

Voor de periode 1948-1977 zijn uiteindelijk zo'n zeventig inspectierapporten in het archief aangetroffen. Hieronder volgt, aan de hand van citaten, een beschrijving van de inhoud van deze rapporten voor de jaren vijftig, zestig en zeventig. De beschrijving is toegespitst op de wijze waarop het personeel en de pupillen in de dossiers opgetekend zijn.

[14] NL-HaNA, Directie kinderbescherming van het ministerie van Justitie, 2.09.87, inv.nr 493, St. Josephgesticht, d.d. december 1951.

***Jaren vijftig – gegevens uit de inspectierapporten*[15]**

Wat is er in de in het archief van het ministerie van Justitie aanwezige dossiers van de tehuizen en instellingen te vinden op het gebied van inspectie en toezicht? Hieronder volgt een beeld van de aard van informatie zoals opgenomen in de rapporten met betrekking tot inspectie en toezicht in de jaren vijftig.

Personeel

Inspecteur Melchior, Leger des Heils, Utrecht (d.d. 28-11-1948), inv.nr. 1317[16]
'Majoor Crok vertelt, dat het huis eigenlijk een restant van het slumwerk is. Er zijn nog 6 onvolwaardige, debiele vrouwen in huis, die zich niet met de kinderen mogen bemoeien, maar belast zijn met groente schoonmaken, huiswerk, boodschappen doen.'

Inspecteur Van der Mieden, Huize Sonnenburgh, Wassenaar (d.d. 20 januari 1954), inv.nr. 1001
'Wanneer 2 kinderen van verschillende sexe boven de kleuterleeftijd ziek zijn, zal een kamer van een der leidsters als ziekenkamer worden gebruikt. Deze leidster slaapt dan zolang bij een andere leidster op haar kamer.'

Inspecteur Van der Mieden, De Widdonck te Heythuysen (d.d. 12-06-1956), inv.nr. 1379
Van der Mieden maakt in dit rapport melding van het feit dat broeder Timotheus op De Widdonck verblijft: '[…] een der broeders vermeld in de 2 processen-verbaal van de officier van Justitie te Zutphen […] Het ging mij alleen maar om te verifiëren wat broeder Liguori mij had medegedeeld namelijk, dat broeder Timotheus geen paedagogische taak heeft, doch alleen de functie heeft van plaatsvervangend overste van de broeders. Hij zou niet bij de jongens komen, doch alleen bij de broeders in een ander gedeelte der gebouwen. Het is nu zo, dat als hij wil hij gemakkelijk bij de jongens kan komen, doch hij heeft er geen taak en dus geloof ik, dat wij deze situatie wel kunnen aanvaarden. Br. Timotheus zou volgens Broeder Liguori en volgens broeder Christophorus niet een man zijn, die op dit bepaalde gebied initiatieven zou vertonen. Hij is er echt ingelopen. Nu men hem in de gaten heeft, ben ik van mening, dat wij deze situatie wel kunnen aanvaarden. Een opvoedkundige taak heeft hij dus niet. De 2 dagverblijven der jongens liggen in een ander gebouw dan waar de broeders verblijven.'[17]

---

[15] NL-HaNA, Directie Kinderbescherming van het ministerie van Justitie, 2.09.87, inv.nr. 1294. Betreft: *Vragenlijst ten dienste van de Inspectie*. Dit is een voorgedrukte vragenlijst, in dit geval ingevuld voor de Leo-stichting te Borculo (d.d. 08-01-1953). Dergelijke vragenlijsten wijzen op een systematische aanpak van het maken van inspectierapporten, ook in de periode vóór eind jaren tachtig. Overigens zijn deze lijsten niet standaard aanwezig in de dossiers: ze werden dus blijkbaar niet altijd gebruikt door de inspecteurs. De vragenlijst bevat 28 onderdelen (met subonderdelen). Voorbeelden: 4 m Hoe is het dagelijks en nachtelijk toezicht geregeld; 21 a Heerst er in het gesticht voldoende tucht; 23 a Hoe behandelt men sexuele problemen; 24 b Worden de kinderen op sexueel gebied voorgelicht. Voor de Leo-stichting werd ook een *Formulier van inlichtingen* in het dossier aangetroffen, ondertekend door de voorzitter de secretaris van het bestuur. Dit formulier bevat 44 vragen.

[16] NL-HaNA, Directie Kinderbescherming van het ministerie van Justitie, 2.09.87, inv.nr. …[staan in de hoofdtekst van dit rapport bij aanvang van de citaten genoteerd].

[17] In het rapport van de commissieDeetman wordt dit geval niet vermeld.

Van der Mieden, inspectie Huize Sonnenburgh, Wassenaar (d.d. 12 januari 1959), inv.nr. 1001
'Het geheel maakt geen ongunstige indruk, hoewel ik voorlopig nog een vraagteken zet achter de persoon van Mej. Leijsen.' [de directrice, JD/EW/JJHD]

Inspecteur Melchior, inspectie Doorgangshuis Kinderzorg, Meppel (d.d. 26-02-1959), inv.nr. 183
Melchior informeert over de gezondheid van de directrice, mejuffrouw Sterel: 'De directrice is na haar 7e hersenoperatie (de laatste maal schedellichting) verlost van haar hevige hoofdpijnen. De werking van het linker oog is echter gestoord. Zij is een energieke, opgewekt persoon, die een uitstekende sfeer weet te scheppen voor deze meest jonge kinderen. De voortdurende verbouwingen zijn voor haar een moeilijke factor geweest; personeelswisselingen kwamen zelden voor.'

Pupillen/cliënten

Inspecteur Van der Mieden, Groot Kijkduin te Zandvoort (05-09-1951), inv.nr. 1220
Van der Mieden heeft oog voor het individuele leed van pupillen. In dit rapport vraagt hij aandacht voor twee kinderen, broer en zus, die op 8 juli 1939 door hun ouders, die naar Engeland vertrokken, op Groot Kijkduin zijn geplaatst en sindsdien nooit meer iets van zich hebben laten horen. De jongen van 17 jaar is debiel, het 14-jarige meisje is zwakbegaafd.

Tijdens een bezoek aan Groot Kijkduin op 01-09-1954 vermeldt Van der Mieden dat de pupillen van Groot Kijkduin er 'florissant' uitzien.

Inspecteur Huijsman, inspectie Van Arkelinstituut te Soestdijk (d.d. 11-11-1951), inv.nr. 43
Passage over de toiletten. Voor 40 jongens en 40 meisjes zijn er 4 toiletten voor de kinderen. Volgens directeur Beishuizen is dit genoeg: 'Onder schooltijd gaan de kinderen practisch nooit naar de w.c.: "dit lukt best".'

'Jongens van pav. C. wassen zich iedere dag met ontbloot bovenlijf onder de in hun paviljoen aanwezige ocriet wasfontein. Zij hebben iedere Vrijdag douche- en baddag in pav. B. De meisjes hebben iedere donderdag voor en na schooltijd douche- en baddag in pav. B, waarin ook een ocriet wasfonteintje is. Deze wordt echter niet gebruikt voor het ploeteren met ontbloot bovenlijf, omdat meisjes dit niet doen [onderstreping door Huijsman, JD/EW/JJHD]. De reden hiervan ontgaat mij voorlopig.'

In hetzelfde dossier bevindt zich een kopie van Notulen van de Inspectievergadering d.d. 05-02-1951, waarin over het Van Arkelinstituut wordt gemeld dat er te weinig douches en toiletten aanwezig zijn.

Inspecteur Melchior, inspectie Tehuis voor Werkende meisjes, Rotterdam (d.d. 06-05-1952), inv.nr. 1211
'Ook in dit huis was het probleem de vermenging van door de wol geverfde klantjes met vrij onschuldige kinderen.'

Inspecteur Van der Mieden, inspectie St. Jozef, Den Bosch (d.d. 18-06-1958), inv.nr. 1371
'Vervolgens heb ik nog een onderhoud gehad met de Secretaris van de Raad v.d. Kinderbescherming te Den Haag, Mr. Meyer, die mij mededeelde dat er in 1957 wat moeilijkheden zijn geweest in St. Jozef tussen broeders en jongens op sexueel gebied. Enkele broeders moesten overgeplaatst worden.'

Inspecteur Van der Mieden, inspectie Huize Sonnenburgh, Wassenaar (d.d. 12 januari 1959) inv.nr. 1001
De inspecteur maakt melding van pupillen die problemen veroorzaken of kindergebreken vertonen, zoals diefstal of bedplassen (enuresis).

Inspectrice De Brauw, inspectie St. Joseph Kinderhuis, Vogelenzang (d.d. 10-03-1959), inv.nr. 1286
'Een moeilijk geval is een nu bijna 16-jarige kleurlinge. Ze werd door de Kinderrechter Middelburg in juli 1957 op 14-jarige leeftijd geplaatst. Al spoedig merkte men, dat zij een baby verwachtte. Het meisje kon niet naar huis en werd na de bevalling, met kind weer opgenomen. Het kind is toevertrouwd aan de Raad v.d. Kinderbescherming Middelburg. Men tracht een vereniging te vinden, die de voogdij voor dit "Chineesje" wil aanvaarden. Het meisje presteert heel weinig en zorgt graag voor haar kindje.'

Jaren zestig – gegevens uit de inspectierapporten

Personeel

Inspecteur Van der Mieden, Kinderhuis Aldegonde, Amersfoort (d.d. 27-02-1961), inv.nr. 1193
Vorige directeur, de heer Van Dijk, heeft zijn ontslag gekregen.[18]

Inspecteur Hanrath, Stichting AGO (William Schrikker Groep), Amsterdam (d.d. 13-08-1965), inv.nr. 1380
'Volgens hun eigen mededeling maken de m.w.'s [maatschappelijk werksters, JD/EW/JJHD] van ieder bezoek [aan een pleeggezin] een rapport. Het wordt echter door niemand bekeken en verdwijnt onmiddellijk in het dossier. Ook de directeur kreeg de rapporten niet onder ogen.'
[…]
'Ik krijg de indruk dat bij deze instelling de voogdijsector onvoldoende aandacht krijgt van directie en bestuur. De m.w.'s varen bijna geheel op eigen kompas. Van toezicht of leiding blijkt maar weinig. Ook de voorzitter [William Schrikker, JD/EW/JJHD] leek mij zeer slecht op de hoogte van de voogdij-afdeling. Er zou dezerzijds m.i. op moeten worden aangedrongen dat de nieuwe te benoemen directeur voldoende tijd krijgt om leiding te geven aan de voogdijsector. Ik acht het onverantwoord dat de rapporten ongezien in het dossier verdwijnen. Wij zullen moeten eisen dat de directeur van deze rapporten tenminste kennis neemt en ze indien nodig met de m.w.'s doorspreekt.'

Pupillen/cliënten

Inspectrice De Brauw, Tehuis voor werkende meisjes, Rotterdam (d.d. 12-01-1960), inv.nr. 1211
'De sexuele opvoeding wordt door persoonlijke gesprekken met de meisjes geleid. Men laat de meisjes het boekje Stippellijnen lezen.'[19]

[18] Uit het dossier wordt niet duidelijk waarom directeur Van Dijk ontslagen is.
[19] H. de Ranitz (1960[2] [1951]). *Stippellijnen voor meisjes in het seksuele leven van 13-18 jaar*. Nijkerk: Callenbach.

Inspectrice De Brauw, Tehuis voor Werkende meisjes, Rotterdam (d.d. 04-04-1961), inv.nr. 1211
‘De kinderen komen over het algemeen uit gezinnen met kapotte huwelijken. De meisjes hebben te weinig steun thuis gekregen. Momenteel zijn er veel kinderen die gestolen hebben en veel die sexueel ontremd zijn.’

‘De directrice [mej. N.T. den Boer, JD/EW/JJHD] heeft nadat herhaaldelijk gesprekken over sexuele belevenissen zo openlijk in de groep behandeld werden, dat ze over de grenzen gingen, de meisjes elk persoonlijk proberen duidelijk te maken dat zij hierin verkeerd waren. In deze persoonlijke gesprekken kwam de vervlakking van het ouderlijk milieu ook heel erg naar voren.’

Inspectrice De Brauw, Alg. Tehuis voor 24 werkende meisjes, Rotterdam (d.d. 01-02-1966) inv.nr. 1211
Inspectrice De Brauw presenteert in haar inspectierapport een korte beschrijving van elke pupil. Bij twee pupillen is thuis sprake (geweest) van seksueel misbruik:

[Pupil nummer 11] ‘Door Kinderrechter Rotterdam werd op 29 april 1965 een meisje, geboren in 1949, in het tehuis geplaatst. Haar moeder ging met een jonge man op een schip leven en werd uit de ouderlijke macht ontzet. De vader bleek echter sexueel niet vertrouwd te zijn met zijn dochter. Het meisje werkt als verkoopster in een lingeriezaak.’

[Pupil nummer 14] ‘Door Kinderrechter Rotterdam werd op 23 maart 1965 een meisje, geboren in oktober 1946, in het tehuis geplaatst. Zij komt uit een gezin (Gereformeerde Gemeente) waar veel sexuele narigheden geschieden. Het meisje werkt als verkoopster bij de Gruyter.’

Jaren zeventig – gegevens uit de inspectierapporten

Pupillen/cliënten

Inspecteur Van der Mieden, bezoek aan Jongenshuis De Brink te Amsterdam (28-10-1971), inv.nr. 105
‘Er zijn maar weinig jongens, die hier drugs gebruiken en dan in matige vorm.’

Personeel

Inspectrice Njiokiktjien, De Wielingen & Woodrose, Behandelingshuis van het Sociaal Agogisch Centrum het Burger Weeshuis te Amsterdam (december 1972) inv.nr. 124

Mevrouw Njiokiktjien bezocht op 26 oktober, 1 december en 6 december 1972 deze instellingen, waarover zij een uitgebreid rapport schreef. In dit rapport komt één verwijzing voor naar seksueel misbruik: ‘De kritiek pedagogisch lag vnl. op het gebied van te grote tolerantie, waarbij vooral de sexuele normen van die dagen [jaren vijftig, JD/EW/JJHD] werden overschreden.’ (blz. 1)

Inspectrice Njiokiktjien schreef een *Basisrapport ten dienste van de Directie Kinderbescherming* (n.a.v. bezoek in 1972/1973) over diverse tehuizen, inv.nr. 1169

Bezoek aan Huize De Berg te Amersfoort (21-12-1972):
'In mei 1972 kwamen er nog meer moeilijkheden [ander probleem was de ziekte van mw. Andriessen, het hoofd, JD/EW/JJHD]. Een hoofdgroepleider moest acuut ontslagen worden doordat hij waarschijnlijk een homosexuele relatie met een van de jongens was aangegaan.'

Enkele conclusies naar aanleiding van het dossieronderzoek in het archief van de inspectie kinderbescherming

In de periode na de Tweede Wereldoorlog werd er door de Afdeling Kinderbescherming van het ministerie van Justitie toezicht en inspectie uitgeoefend. In de jaren vijftig, zestig en zeventig was dit een kleine afdeling, bestaande uit enkele personen met uiteenlopende achtergronden – (ortho)pedagogen, psychologen, juristen en personen met een praktijkachtergrond in het instellingswerk – die de tehuizen en instellingen bezochten.

De inspecteurs reisden in de regel met de trein het land door en bezochten op deze manier zo veel mogelijk tehuizen en instellingen.[20] De bezoeken hadden een zeker uniform karakter: onderhoud met de directie en/of het bestuur, gesprekken met de groepsleiders en dossieronderzoek. De inspecteur liep ook rond en sprak soms met pupillen – het kwam ook voor dat de inspecteur mee bleef eten en dan op deze manier met pupillen in gesprek raakte.[21] Dat niet alle tehuizen en instellingen – en dat gold met name voor de talrijke kleine instellingen – regelmatig aan bod kwamen, is met een dergelijke geringe bezetting begrijpelijk.

Uit de dossiers uit de jaren vijftig, zestig en zeventig spreekt ontegenzeggelijk een zekere mate van persoonlijke betrokkenheid van de inspecteurs met de instellingen, het personeel en de pupillen. Het duidelijkst is dit in het geval van de AGO (de huidige William Schrikker Groep). Inspecteur Hanrath noteerde in 1965 dat er niets gedaan werd met de rapporten uit de voogdijsector. Hij was zeer stellig toen hij schreef: 'Ik acht het onverantwoord dat deze rapporten ongezien in het dossier verdwijnen. Wij zullen moeten eisen dat de directeur van deze rapporten tenminste kennis neemt en indien nodig ze met de m.w.'s [maatschappelijk werksters] bespreekt.' In de inspectieverslagen worden tevens opmerkingen gemaakt over onder meer de gezondheidstoestand van het personeel; problemen met pupillen worden genoteerd en indien nodig met collega's op het ministerie van Justitie besproken[22]; personeelsproblemen komen aan bod; en ook de aanblik van het exterieur en het interieur van de tehuizen en instellingen wordt in het rapport gemeld (zoals staat van verfwerk, aantal toiletten, douche- en badgelegenheden, wel of niet gezellig ingericht). In de jaren zeventig worden ook problemen met verdovende middelen – drugs – ter sprake gebracht.

[20] Mondelinge mededeling van mw. mr. M.A.A.L. Njiokiktjien, 9 augustus 2012.
[21] Mondelinge mededeling van mw. mr. M.A.A.L. Njiokiktjien, 9 augustus 2012.
[22] Mondelinge mededeling van mw. mr. M.A.A.L. Njiokiktjien, 9 augustus 2012; NL-HaNA, Directie Kinderbescherming van het ministerie van Justitie, 2.09.87, inv.nr. 43. In het dossiers betreffende het Van Arkelinstituut te Soestdijk zijn notulen d.d. 5 februari 1951 aangetroffen van een vergadering van inspecteurs, begin jaren vijftig – dit was de enige schriftelijke aanwijzing van een dergelijk overleg. Uit het interview met mw. M.A.A.L. Njiokiktjien dd. 9 augustus 2012 bleek dat regelmatig overleg in haar inspectie-periode (1969-1975) gebruikelijk was.

Terloops worden observaties genoteerd over seksuele voorlichting door de groepsleiders, co-educatie, douches en badgelegenheid. Op het gebied van seksueel misbruik kan gesteld worden dat de onderzochte rapporten minieme aanwijzingen bevatten dat de betreffende inspecteur hiervan op de hoogte was. Inspecteur Van der Mieden bijvoorbeeld noteerde in 1956 – in enigszins cryptische bewoordingen – in zijn rapport dat broeder Timotheus, werkzaam in De Widdonck te Heythuysen, ver van het jongensverblijf werd gehouden en dat hij geen pedagogische taken heeft. Er werd ook intern toezicht op hem gehouden: 'Nu men hem in de gaten heeft, ben ik van mening, dat wij deze situatie wel kunnen aanvaarden.' In het dossier van De Widdonck is dit de enige verwijzing naar seksueel misbruik.

Justitie: ministerie van Justitie – A-dossiers

In het verlengde van het eerder verrichte onderzoek door Paul Koedijk (zie voor de resultaten deelrapport 1) is op het ministerie van Justitie onderzoek gedaan in de zogenaamde A-dossiers. Het gaat hier onder andere om stukken betreffende het opstellen van jaarverslagen van de Directie Kinderbescherming in de periode 1979-1987, het structuurplan kinderbescherming (1965-1970), het dossier afhandelen klachten van de Belangenvereniging Minderjarigen. In deze A-dossiers bleken echter geen stukken aanwezig over feitelijk toezicht. Er werd slechts één inspectierapport (Heldring-stichtingen) aangetroffen; dit bevond zich tussen stukken over bouwsubsidies. Dit rapport – van de inspecteurs M.A.A.L. Njiokiktjien en W.J. Lucieer – was echter eerder al aangetroffen en onderzocht, namelijk in het archief van de OGH (zie deelrapport 1). [23]

4.2 Justitie: Openbaar Ministerie Den Haag; de 'Bossche dossiers'

De 'Bossche correspondentiedossiers', tijdelijk ter inzage op het Openbaar Ministerie in Den Haag (waarover eerder, op 18 april, door procureur-generaal mr. H. Moraal is gerapporteerd aan de Vaste Commissie voor Veiligheid en Justitie van de Tweede Kamer in verband met de kwestie Harreveld), zijn uitputtend onderzocht. Het betreft voornamelijk brieven van officieren van justitie in de provincies Noord-Brabant en Limburg aan de procureur-generaal te Den Bosch. In enkele gevallen is een proces-verbaal bijgevoegd.

De 52 dossiers hebben betrekking op:

Internaten/tehuizen	7
Zwakzinnigeninrichting	1
Onderwijs	7
Parochies (o.a. misdienaar)	23
Openbaar[24]	14
Totaal	52

Onderliggende stukken bij dit brievenarchief zijn niet aangetroffen en lijken ook niet meer aanwezig. In de brieven wordt er wel naar verwezen.[25]

[23] Dekker et al., 2012, par. 6.3., Extern toezicht, inspectie en verboden seksualiteit, 1945-2010.
[24] Met openbaar wordt bedoeld dat het delict heeft plaatsgevonden in bijvoorbeeld een zwembad, een speeltuin, het bos of een urinoir.

Volgens informatie van het OM is het nog bestaan van dit archief van de procureur-generaal van Den Bosch – het gaat om brieven van officieren van justitie aan de procureur-generaal – een uitzondering op de regel. Zo is een dergelijk archief voor de PG in Arnhem – van belang in verband met de casus Harreveld – niet meer aanwezig.

In het vervolg wordt ingegaan op de inhoud van de zeven Bossche dossiers die verband houden met huizen en internaten. Uit deze inhoud komt met name naar voren hoe het OM destijds bij deze gevallen handelde.

[1] In de periode 1952-1957 verrichtte de rooms-katholieke geestelijke NN1 (1912) ontuchtige handelingen met pupillen uit het internaat Onze Lieve Vrouwe ter Duinen in Ossendrecht. De verdachte was tevens rector van genoemd internaat. Hij nam de jongens altijd mee naar een hotelkamer in Amsterdam. De delicten zijn gemeld bij het parket van Breda, maar overgedragen aan een ambtgenoot in Amsterdam. De verdachte nam zelf ontslag en is erna benoemd tot kapelaan in Breda. Wat het parket in Amsterdam uiteindelijk met deze zaak heeft gedaan, is overigens niet opgenomen in het dossier.

[2] In 1958 – of mogelijk eerder – heeft NN2 (1907) ontuchtige handelingen gepleegd met drie in zijn gesticht geplaatste pupillen (geboren in 1941, 1938 en 1938). Het dossier bevat alleen deze mededeling. Het geeft geen informatie over mogelijk handelen van het OM.

[3] Parket Den Bosch, 1960: Kloosterbroeder NN3 (1925), behorende tot de 'Broeders van de Christelijke scholen', was als jeugdleider belast met de leiding van een groep jongens in Huize St. Joseph te Roermond. De kloosterbroeder werd verdacht van het plegen van ontucht met aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige jongens. (In het dossier is alleen de brief van de officier van justitie Bartels aanwezig, waarin bovengenoemde is verwoord; of deze zaak verder is uitgezocht en of tot vervolging is overgegaan blijft onduidelijk.)

[4] In 1960 wordt NN4 (1928), broeder in de orde van Onze Lieve Vrouw Moeder van Barmhartigheid verdacht van '[…] met iemand beneden de leeftijd van zestien jaren ontuchtige handelingen plegen'. Ten tijde van het plegen van genoemd delict was deze broeder werkzaam in Huize La Salle te Boxtel – een inrichting waarin voogdij- en regeringspupillen verblijven – als leider van een groep jongens. Hij geeft toe het delict te hebben gepleegd. (Brief van officier van justitie Bruigom aan PG Den Bosch d.d. 9 februari 1960). Er is tot vervolging overgegaan met een vonnis als gevolg, getuige de volgende uitspraak uit dit dossier: '[…] voorwaardelijke gevangenisstraf van zes maanden met een proeftijd van drie jaren'.

[5] Tussen 1960-1962 heeft NN5 (1927), kloosterling en wonende te Itteren in Huize Meerssenhoven, meermalen ontucht gepleegd met minderjarige jongens, geplaatst in Huize Meerssenhoven. NN5 is al de derde broeder in dit huis die gearresteerd wordt wegens ontucht met minderjarigen (zie dossier over NN6 hieronder). Er werd een uitvoerig onderzoek ingesteld door het parket van Maastricht. Er vond vervolging plaats en de verdachte heeft bekend. Uitspraak: gevangenisstraf van 1 jaar, met aftrek van voorlopige hechtenis waarvan 2 maanden voorwaardelijk, en een proeftijd van 2 jaar. De officier van justitie nam contact op met de Raad voor de Kinderbescherming en het departement van Justitie over eventuele

[25] Dit niet meer aanwezig zijn van de onderliggende stukken sluit aan bij de standaardpraktijk – overeenkomstig de archiefwet – om correspondentie tussen ambtsdragers te bewaren maar onderliggende stukken van vervolgingen te vernietigen.

sluiting van Huize Meerssenhoven. De congregatie was, zo vond de officier, niet voor haar taak berekend. Bij het onderzoek kwamen namelijk allerlei misstanden aan het licht (zo ook in Heel, vallend onder dezelfde congregatie: daarom wordt de ambtgenoot te Roermond op de hoogte gebracht). Huize Meerssenhoven wordt in oktober 1961 inderdaad vrijwillig gesloten, zo valt in dit dossier te lezen. Overigens werd het tehuis volgens het rapport van de commissie-Deetman onder het bewind van een andere instelling voortgezet.[26]

[6] NN6 (1917), kloosterling, pleegde meermalen ontucht met minderjarige in Huize Meerssenhoven geplaatste pupillen. NN6 werd ingesloten in een Huis van Bewaring.[27] (Overige opmerkingen: zie dossier [5] over NN5).

[7] NN7 (1917), broeder-directeur van het jongensinstituut Eigenhorst te Tilburg (een tehuis voor werkende jongens, alwaar door de kinderrechters van de voogdijverenigingen minderjarige jongens worden geplaatst). In een brief van de officier van justitie van Den Bosch in het dossier (d.d. 13 mei 1963) staat vermeld: 'Tegen voornoemde NN7 bestaan ernstige vermoedens dat hij met verschillende jongens van "Eigenhorst" alwaar hij broeder-overste is, in 1962 en 1963 ontucht heeft gepleegd. Aanvankelijk ontkende hij, doch thans geeft hij toe met een tweetal jongens ontucht te hebben gepleegd.' De hiervoor geciteerde brief was gericht aan het Kabinet van de PG te Den Bosch. In de laatste alinea staat: 'Van voornoemd misdrijf heb ik Uedelgrootachtbare niet onmiddellijk kennis gegeven, omdat voornoemd geval niet als een "Ernstig misdrijf" werd beschouwd, noch door Mr. R.H.F.H.M. Grasso, noch door mij. Het is een van de vele zedendelicten die het Bredase parket jaarlijks bereiken.'

Conclusie naar aanleiding van het onderzoek naar de 'Bossche dossiers'

De Bossche dossiers kunnen in het kader van dit onderzoek een toevalstreffer worden genoemd: standaard worden conform de archiefwet onderliggende stukken van vervolgingen op den duur vernietigd. Wel komt het vaker voor dat correspondentie tussen ambtsdragers bewaard wordt. In het geval van Harreveld (dat ressorteerde onder de PG te Arnhem) en waarover hieronder meer, zijn voor zover wij dit hebben kunnen nagaan, dergelijke dossiers niet meer beschikbaar. Toegespitst op de vraag of de overheid in geval van seksueel misbruik binnen de gedwongen jeugdzorg handelend optrad, kan gesteld worden dat dit, op basis van het onderzoek naar de zeven in de Bossche dossiers aanwezige gevallen, zeker het geval was. Er is echter geen zicht op de volledigheid van de misbruikzaken. Het is tot op heden onbekend of er nog andere plekken zijn (archiefbewaarplaatsen, vergeten dossierkasten) waar justitiële bronnen gedeponeerd zijn met dossiers over soortgelijke misbruikzaken. Het blijft daarom vooralsnog gissen of de in de Bossche dossiers aangetroffen wijze van handelen van de overheid in genoemde periode exemplarisch was voor het optreden in de overige arrondissementen.

[26] In Deel 1 van het rapport van de commissie-Deetman wordt het misbruik in Huize Meerssenhoven behandeld. Met betrekking tot de in het Bossche dossier genoemde sluiting van Meerssenhoven rept de commissie-Deetman over een overname: 'De instelling werd overgenomen door het Katholiek Verbond van Kinderbescherming, die de zorg voor de jongens overliet aan de broeders franciscanen, die Meerssenhoven tot 1979 hebben geëxploiteerd. Daarna is het complex verkocht. Het is nu in particulier bezit.' (Rapport commissie-Deetman, Deel 1, blz. 277-279, citaat blz. 279).

[27] Het dossier bevat geen informatie wanneer NN6 naar het Huis van Bewaring is gebracht en voor hoe lang.

4.3 Instellingsarchieven

4.3.1 Instelling: Archief BNS Voorhout / Broeders van Amsterdam (o.a. Harreveld)

In het archief van de Broeders van Amsterdam zijn enkele sporen aangetroffen van contacten met het ministerie van Justitie.[28]

Uit een brief uit 1960, van de algemeen-overste van de congregatie aan de vicaris-generaal van het bisdom Haarlem, blijkt dat er een al drie maanden lopend onderzoek door de rijksrecherche onder personeel en pupillen van Harreveld plaatsvindt. Het moet, zo laat de brief van de algemeen-overste doorschemeren, over iets belangrijks gaan – maar wat, dat blijft in deze brief onduidelijk. Binnenkort, zo staat in de brief, komt er onder voorzitterschap van de secretaris-generaal van het ministerie van Justitie een gesprek tussen leden van het bestuur van Harreveld, de procureur-generaal van Arnhem en de officier van justitie te Zutphen.[29]

In het rapport van de commissie-Deetman worden de in het instituut Harreveld gepleegde misbruikzaken uitgebreid beschreven. Met behulp van het meldingenbestand van de commissie-Samson met betrekking tot Harreveld zijn de personeelsdossiers van de Broeders van Amsterdam onderzocht. In totaal gaat het om zestien in het meldingenbestand genoemde daders, van wie bij vier de namen onbekend blijven, omdat de melder zich deze namen niet meer kon herinneren. De twaalf wel bekende namen zijn teruggezocht in de personeelsdossiers; van deze twaalf is slechts één broeder teruggevonden. Deze broeder was van 1961 tot 1969 werkzaam in Harreveld en bekleedde daar een tamelijk hoge functie. Het misbruik vond plaats in de periode 1965-1967. De broeder werd overgeplaatst naar Huize Raphael in Santpoort – ook een huis voor kinderen – maar werd wel geadviseerd om buiten Raphael te gaan wonen (brief dd. 19-7-1973). Op 3 juli 1973 heeft deze broeder het hem verleende secularisatiebesluit vrijwillig aanvaard. In de correspondentie wordt echter niets direct gezegd, alles is in bedekte termen verwoord.

4.3.2 Instelling: Utrechts Archief / Montfort[30]

Hier is wederom gezocht naar stukken die iets met toezicht en inspectie van doen zouden kunnen hebben. Onderzocht zijn:

De ingekomen stukken van het ministerie van Justitie 1908-1968: bekeken is het jaar 1960 (bij wijze van steekproef). Het dossier bevat slechts documenten met betrekking tot

[28] Navraag bij de beheerder van het BNS-archief leverde op dat verwijzingen met betrekking tot inspectie en toezicht waarschijnlijk te vinden zijn in de archiefstukken van de Frentrop-stichting (ook aanwezig in het BNS-archief te Voorhout). Deze Frentrop-stukken werden eveneens grotendeels onderzocht.

[29] Deze casus verdient nader onderzoek: ze betreft immers de toezichtsrelatie tussen Harreveld en de overheid. Dat nader onderzoek zal overigens moeilijk worden omdat, volgens actuele informatie van het OM, het archief van de PG te Den Bosch een uitzondering was op de regel van vernietigen van materiaal en het hier de PG te Arnhem betreft. Een andere ingang is echter het in de archieven van justitie zoeken naar een verslag van dit in genoemde brief aangekondigde gesprek. In Deel 1 van het rapport van de commissie-Deetman worden achtereenvolgens drie crisissen op Harreveld beschreven. Ook deze crisis rond 1960 wordt daar behandeld (blz. 254-255).

[30] Het archiefonderzoek was gericht op De Hunnerberg, maar van deze instelling waren geen stukken met betrekking tot toezicht voorhanden; er is daarom voor gekozen om Montfort te onderzoeken (in de inventarislijst zijn stukken m.b.t. toezicht en controle opgenomen).

zaken als verzoeken om functieomschrijvingen en levering van bijvoorbeeld artikelen voor de rooms-katholieke eredienst.[31]

Doorslagen van uitgaande stukken naar het ministerie van Justitie 1907-1968: bekeken zijn de jaren 1961-1963. Betreft zaken als het doorgeven van ziekteverzuim, verzoek een vacaturetekst te plaatsen in pedagogische tijdschriften, etc. Maandelijks worden de statistieken rond de pupillen aan Justitie doorgegeven (aantallen vertrokken pupillen, in huis verblijvende pupillen, etc.).[32]

Commissie van Toezicht, correspondentie van de commissie 1905-1968[33]: bekeken zijn de jaren 1955, 1956, 1957 en 1958. Het betreft vooral aanbiedings- en begeleidende brieven, bijvoorbeeld bij jaarverslagen. Eén brief handelt over een medewerker die beschuldigd wordt van een relatie met een pupil (men overweegt vervolging).[34]

Jaarverslagen van de verrichtingen en bevindingen van de commissie. Deze verslagen gaan over de bezoeken van de commissie aan de inrichting. Jaarlijkse verslagen beslaan circa drie getypte pagina's met 'oppervlakkigheden' en herhalingen (zoals: 'het personeel heeft zijn werk goed gedaan'). De leden van de interne commissie waren uiteraard geen ambtenaren; het waren vrouwen van hoge komaf uit de omgeving.[35]

4.3.3 Instelling: Archief Zutphen / Nederlandsch Mettray

In de notulen van de vergadering van de Raad van Advies en het stichtingsbestuur[36] werden de volgende sporen met betrekking tot inspectie en toezicht aangetroffen:

1. Vertrouwelijk stuk aan de commissarissen van de Stichting Nederlandsch Mettray (d.d. 4 maart 1955) over een rapport van commissie Ned. Herv. Kinderzorgbond over Nederlandsch Mettray.
2. Notulen van de 11e vergadering van de Raad van Advies (d.d. 19 januari 1957): 'De Heren van Houten, Finkensieper [ds. K.O., JD/EW/JJHD] en Otter hebben over een recent bezoek aan Mettray zeer gunstig aan het Departement van Justitie gerapporteerd. Naar hun oordeel voorziet Mettray thans in een dringende behoefte in de kinderbescherming.'
3. Notulen 26e vergadering Raad Advies (d.d. 17 november 1962): in deze notulen wordt uitgebreid gerapporteerd over de contacten tussen Mettray en justitie – vooral over financiële zaken en het voortbestaan van Nederlandsch Mettray.

In het archief van Nederlandsch Mettray zijn enquêtes met betrekking tot ontslagen pupillen opgenomen. Deze enquêtes werden afgenomen om na te gaan hoe het met de fysieke en sociaal-economische toestand van de ex-pupillen gesteld was (in dit geval in 1955). Enquêtes zijn losse, voorgedrukte vellen met gegevens van pupillen; vaak ingevuld door de gezinsvoogd. Uit de enquêtes komt onder andere ook naar voren dat het door het departement van Justitie geplaatste pupillen betreft.[37]

---

[31] W.B. Heins, *Inventaris van de archieven van de rijksinrichtingen voor de kinderbescherming te Montfoort, Zeist en Nijmegen 1958-1975* (Utrecht: Rijksarchief Utrecht 1983 en Het Utrechts Archief 2010). In het vervolg geciteerd als: Utrechts Archief, Toegangsnummer 20, inv.nr. 758.
[32] Utrechts Archief, Toegangsnummer 20, inv.nr. 783.
[33] Het betreft hier een door de instelling zelf ingestelde commissie van toezicht.
[34] Utrechts Archief, Toegangsnummer 20, inv.nr. 831-g.
[35] Utrechts Archief, Toegangsnummer 20, inv.nr. 832.
[36] RAZ Mettray, inv.nr. 16.
[37] RAZ Mettray, inv.nr. 138.

Onderwijsinspecteur G.J.F. Helmink voerde met de directeur van Nederlandsch Mettray correspondentie over inspectiebezoeken. Brieven en rapporten zijn gedetailleerd (namen van pupillen, groepsleiders worden genoemd). Deze stukken gaan hoofdzakelijk over inspectie van scholen.[38]

Twee stukken naar aanleiding van een bezoek van de minister van Justitie aan Nederlandsch Mettray (d.d. 21 februari 1962). De stukken gaan vooral over de financiële problemen van Nederlandsch Mettray. Tevens is een kort verslag gemaakt over de aankomst en het eerste deel van het bezoek van de minister, waar gesproken wordt over de structuur en de praktijk op Nederlandsch Mettray, contact met de ouders, de nazorg voor de pupillen, relatie van de pupil met de buitenwereld e.d.[39]

Conclusie naar aanleiding van het onderzoek in de instellingsarchieven

In de instellingsarchieven werden nauwelijks sporen aangetroffen met betrekking tot inspectie en toezicht vanuit de afdeling kinderbescherming van het ministerie van Justitie. Er zijn wel sporen van rapporten uit andere hoek aangetroffen (bijvoorbeeld het hierboven besproken bisschoppelijke rapport over Harreveld) en ook sporen van contacten tussen het ministerie van Justitie en instellingen (zoals, wederom, tussen Harreveld en justitie). De specifieke teksten en rapporten zijn in de instellingsarchieven echter niet te traceren. Bij Nederlandsch Mettray is er ook sprake van contacten met de inspectie. Instellingen kregen overigens niet automatisch een inspectierapport toegestuurd; alleen wanneer hier expliciet om gevraagd werd.[40] Overigens waren in de archieven deze opgevraagde inspectierapporten niet te traceren; het blijft daarom onduidelijk of de door de instellingen aangevraagde rapporten gearchiveerd of vernietigd werden of kwijtraakten.

5. Conclusies

Op basis van het archiefonderzoek kunnen enkele conclusies geformuleerd worden. Meer, ongetwijfeld opnieuw tijdrovend, archiefonderzoek zou wellicht nog nieuwe gegevens en gevallen kunnen opleveren. Ook zou een uitputtende inhoudsanalyse van de gevonden inspectierapporten de hieronder weergegeven conclusies kunnen aanscherpen. Het is echter onze indruk dat het algemene beeld niet wezenlijk anders zou zijn dan nu, op basis van het nu verrichte archiefonderzoek, kan worden geschetst.[41]

1. De vraag vanuit de commissie-Samson of er al dan niet gesproken kan worden van een ‘structureel falen’ van de overheid met betrekking tot toezicht en inspectie in de hier onderzochte periode is niet eenvoudig te beantwoorden. Eerder was in deelrapport 1 al uiteengezet dat er in genoemde periode op zich zelf geen gebrek aan toezicht op en inspectie van de Kinderbescherming was, maar dat het geheel van inspectie en toezicht uitermate

[38] RAZ Mettray, inv.nr. 238. Rapporten inspectie (N.B. geen rapporten aangetroffen).
[39] RAZ Mettray, inv.nr. 408. Verslag van het bezoek van de minister van Justitie op 21 februari 1962 [1962] 1 stuk; inv.nr. 409. Verslag van de hoofdpunten die besproken zijn bij het bezoek van de minister van Justitie / z.j. 1 stuk.
[40] Mededeling van mw. mr. M.A.A.L. Njiokiktjien, interview d.d. 9 augustus 2012.
[41] De WSG-archieven konden wegens het tot nu toe uitblijven van deze toestemming niet in dit onderzoek worden betrokken. Er is een inspectierapport met betrekking tot WSG aangetroffen, waarin de betreffende inspecteur wijst op het feit dat de rapporten van de maatschappelijk werksters over de situatie in de pleeggezinnen ongelezen blijven.

complex en moeilijk te doorgronden in elkaar zat. Van dat geheel van inspecties maakte ook de inspectiedienst van de Afdeling Kinderbescherming deel uit. Deze dienst moest bij uitstek de verantwoordelijkheid van de overheid voor een juiste opvoeding en verzorging van uit huis geplaatste kinderen waarmaken. Uit de bestudeerde bronnen van de afdeling Kinderbescherming van het ministerie van Justitie rijst het beeld op van een beperkte inspectiedienst met slechts enkele ambtenaren, die de tehuizen en instellingen bezochten. Dat deze dienst in verhouding tot de omvang van het ambtelijke apparaat zo klein was, zegt iets over het politieke belang dat destijds aan inspectie en toezicht werd gehecht. De kwaliteit van de inspectie in deze jaren hing vooral af van de inzet van de individuele inspecteurs. Deze inzet moet overigens groot zijn geweest: men probeerde jaarlijks tenminste alle grotere instellingen te bezoeken. Ook was de manier van inspecteren en rapporteren systematischer dan men soms, redenerend vanuit de normen van inspectie die tegenwoordig worden gehanteerd, veronderstelt. De in het archief aangetroffen inspectierapporten – zie Bijlage, Tabel 2 – zijn in de regel uniform (er werd geïnformeerd naar het personeel, de pupillen, behandelmethoden, medische zaken en financiën) en geven de indruk van een serieuze analyse van een reeks van zaken met betrekking tot het bezochte tehuis.

2. Met betrekking tot de Bossche dossiers – waarbij het niet om inspectie vanuit het ministerie van Justitie ging maar om mogelijke vervolging door het OM – kan gesteld worden dat seksueel misbruik in de gevonden casussen werd onderzocht en dat de misbruikers gestraft werden. De Bossche dossiers zijn echter een toevalstreffer. Op de vraag waarom juist deze dossiers bewaard zijn gebleven is geen antwoord te geven[42]; andere, soortgelijke bronnen – bijvoorbeeld voor Harreveld, vallend onder het arrondissement Arnhem – zijn niet aangetroffen en zijn naar alle waarschijnlijkheid conform de archiefwet vernietigd.

3. De inspectieverslagen uit de jaren vijftig, zestig en zeventig laten zoals gezegd zien dat ook toen naar de toenmalige normen kwaliteit kon worden geleverd. Maar het blijft onduidelijk wat er met de conclusies van een dergelijk rapport werd gedaan.[43] Verder werd er wat betreft inspectie en toezicht, ondanks de ook toen heldere eindverantwoordelijkheid van de overheid met betrekking tot het gedwongen uit huis plaatsen van kinderen – het waren niet de particuliere organisaties, maar de overheid zelf die uit huis plaatste via haar instellingen van kinderbescherming zoals de Raad en de kinderrechter – veel overgelaten aan de levensbeschouwelijke koepels zelf (zoals in het in dit verslag genoemde voorbeeld van Nederlandsch Mettray).

[42] Voor selectie in rooms-katholieke archieven zie onder andere: Jacques Dane, ‘Seksueel misbruiken en geheime archieven’, in: *Nederlands Dagblad*, 19-07-2010; Peter Nissen, ‘Doofpot is bij kerkelijke wet voorgeschreven’, in: *NRC Handelsblad*, 20-12-2010.
[43] Zie het voorbeeld van de Heldring-stichtingen zoals beschreven in Dekker et al. (2012), par. 6.3.

BIJLAGEN

Tabel 1. Inspecteurs inrichtingen, werkzaam bij het departement van Justitie (1950-1990)

Het aantal (N) betreft het totaal aantal medewerkers, inclusief de inspecteurs.

Jaar	*N*	*Referendarissen*
1950	4	Hoofd: Huijsman
		Ref. met pers. titel van inspecteur: Melchior en Dommerholt
		Hoofdcommies: Van der Mieden
1951	6	Ref. met titel: Huijsman, Dommerholt; Melchior
		Ref.: Berger
		Hoofdcommies: Van der Mieden
		Commies: Haan
1952	6	Ref. met titel: Huijsman, Dommerholt; Melchior
		Ref.: Berger; Lignac
		Hoofdcommies: Van der Mieden
1953	7	Ref. met titel: Huijsman, Dommerholt; Melchior
		Ref.: Berger; Lignac; Van der Mieden
		Tijd. ambtenaar: Vogelzang
1954	11	Hoofd: Bosz
		Ref. met titel: Huijsman, Dommerholt; Melchior
		Ref.: Berger, Lignac, Van der Mieden, Vogelzang
		Hoofdcommies: De Bruyn
		Adjunctcommies: Govers
		Tijdelijk werkzaam: Terwindt
1955	10	Hoofd: Bosz
		Ref. met titel: Dommerholt; Melchior
		Ref.: Berger, Lignac, Van der Mieden, Vogelzang
		Hoofdcommies: De Bruyn
		Adjunctcommies: Govers
		Tijdelijk werkzaam: Terwindt
1956	10	Hoofd: Bosz
		Ref. met titel: Dommerholt; Melchior
		Ref.: Berger, Lignac, Van der Mieden, Vogelzang
		Hoofdcommies: De Bruyn
		Adjunctcommies: Govers
		Tijdelijk werkzaam: Terwindt
1957	10	Ref. met titel: Melchior
		Ref.: Berger, Lignac, Van der Mieden, Vogelzang, Wijsman
		Hoofdcommies: De Bruyn, Kroneman

		Ref. 2e klasse: Zaat Adjunctcommies: Govers	
1958	11	Ref.: Melchior, Berger, Dommerholt, Lignac, Van der Mieden, Vogelzang, Wijsman Hcm: De Bruyn, Kroneman, Sanders Ref II: Zaat	
1959	?	Staatsalmanak niet aanwezig	

		Onderafdeling Contacten Inrichtingen	*Onderafdeling Contacten Instellingen*
1960	8	Hoofd: Dijk Ref.: Van der Mieden, Wijsman, De Brauw	Hoofd: Lignac Hcm: De Bruyn, Kroneman, Sanders
1961	8	Hoofd: Dijk Ref.: Van der Mieden, Wijsman, Duvekot, De Brauw	Hoofd: Lignac Hcm: Kroneman, Sanders
1962	8	Hoofd: Dijk Ref.: Van der Mieden, Wijsman, Duvekot, De Brauw	Hoofd: Lignac Hcm: Kroneman, Sanders
1963	9	Hoofd: Dijk Ref.: Van der Mieden, Wijsman, Duvekot, De Brauw	Hoofd: Lignac Hcm: Kroneman, Blom, Drewes
1964	8	Hoofd: Dijk Ref.: Van der Mieden, Vogel, De Brauw	Hoofd: Lignac Hcm: Kroneman, Blom, Drewes
1965	7	Ref.: Van den Mieden, Vogel, Wiegel (tijd.) Hcm: De Brauw en Van Elven (tijd.)	Hoofd: Kroneman Werkzaam: Hanrath
1966	7	Ref.: Van den Mieden, Vogel, Wiegel (tijd.) Hcm: De Brauw en Van Elven (tijd.)	Hoofd: Kroneman Werkzaam: Hanrath
1967	6	Hoofd: Botter Ref.: Van der Mieden Hcm: De Brauw en Van Elven (tijd.)	Hoofd: Kroneman Werkzaam: Hanrath
1968	7	Hoofd: Botter Ref.: Van der Mieden, Visser Hcm: De Brauw	Hoofd: Kroneman Ref: Hanrath; en Ref. II: Rasker
1969	9	Hoofd: Botter Ref.: Van der Mieden, Visser Ref. bouwzaken: Foudraine Ref II: Draaisma en hcm: De Brauw	Hoofd: Kroneman Ref: Hanrath; en Ref. II: Langlois vd Bergh
1970	10	Hoofd: Hendriks Cons. Isp.: Van der Mieden, Kaasjager, Foudraine, De Brauw, Draaisma, Njiokiktjien	Hoofd: Kroneman Ref: Hanrath, Ten Cate
1971	11	Hoofd: Hendriks Cons. Isp.: Lucieer, Van der Mieden, Kaasjager, De Brauw, Njiokiktjien	Hoofd: Kroneman Ref: Hanrath, Ten Cate, Veira Cm: Groenewegen
1972	11	Hoofd: Hendriks	Hoofd: Kroneman

		Cons. Isp.: Lucieer, Van der Mieden, Kaasjager, De Brauw, Njiokiktjien	Ref: Hanrath, Ten Cate, Veira Cm: Groenewegen
1973	11	Hoofd: Hendriks Cons. Isp.: Lucieer, Van der Mieden, Kaasjager, De Brauw, Njiokiktjien	Hoofd: Kroneman Ref: Hanrath, Ten Cate, Veira Cm: Groenewegen
1974	9	Hoofd: Hendriks Cons. Isp.: Lucieer, Kaasjager, De Brauw, Njiokiktjien	Ref: Hanrath, Ten Cate, Veira Cm: Groenewegen
1975	9	Cons. Isp.: Lucieer, Kaasjager, De Brauw, Njiokiktjien	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ten Cate, Veira, De Willigen Cm: Groenewegen
1976	7	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Kaasjager, De Brauw, Dijk	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ten Cate, Ter Linden
1977	10	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Kaasjager, De Brauw, Dijk Huinen, Van Dijk-Bossers	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ten Cate, Ter Linden, Van Vught
1978	10	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Kaasjager, Dijk, Huinen, Van Dijk-Bossers, Lockefeer	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ten Cate, Ter Linden, Van Vught
1979	10	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Kaasjager, Dijk, Huinen, Van Dijk-Bossers, Lockefeer	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ten Cate, Ter Linden, Van Vught
1980	9	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Kaasjager, Dijk, Van Dijk-Bossers, Lockefeer	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ter Linden, Van Vught, Röder
1981	10	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Kaasjager, Dijk, Van Dijk-Bossers, Lockefeer, Paauw	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ter Linden, Van Vught, Röder
1982	11	Hoofd: Lucieer Cons. Isp.: Dijk, Van Dijk-Bossers Lockefeer, Paauw, Brink, Nierman	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ter Linden, Van Vught, Röder
1983	10	Hoofd: Dijk Cons. Isp.: Van Dijk-Bossers, Lockefeer, Paauw, Brink, Nierman	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ter Linden, Van Vught, Röder
1984	10	Hoofd: Dijk Cons. Isp.: Van Dijk-Bossers, Lockefeer, Paauw, Brink, Nierman	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ter Linden, Röder, De Lange
1985	10	Hoofd: Dijk Cons. Isp.: Brink, Van Dijk-Bossers, Lockefeer, Nierman, Paauw	Hoofd: Hanrath Cons. Isp.: Ter Linden, Röder, De Lange
1986	9	Hoofd: Dijk	Hoofd: Hanrath

		Cons. Isp.: Brink, Van Dijk-Bossers, Lockefeer, Paauw	Cons. Isp.: Ter Linden, Röder, De Lange
1987	5	Cons. Isp.: Röder	Hoofd: Hanrath
			Cons. Isp.: Ter Linden, Lockefeer, De Lange
1988			Hoofd: Ter Linden

Bron: *Staatsalmanak* 1950-1988

TABEL 2

Overzicht van inspectierapporten, gevonden in het archief Directie Kinderbescherming, 1904-1985, over de periode 1948-1977

Jaar	*Internaat*	*Plaats*	*Inv.nr.*	*Inspecteur*
1948	Kinderhuis Leger des Heils	Utrecht	1371	Melchior
1949	Groot Emaus	Ermelo	243	Van der Mieden
1950	Groot Emaus	Ermelo	243	Van der Mieden
1950	Leger des Heils	Amsterdam	1317	Melchior
1951	Van Arkelinstituut Soestdijk	Soestdijk	43	Geen naam
1951	Groot Kijkduin	Zandvoort	1220	Van der Mieden
1951	Groot Kijkduin	Zandvoort	1220	Van der Mieden
1951	Tehuis voor Zuigelingen	Rotterdam	1281	Melchior
1951	Tehuis voor Zuigelingen	Rotterdam	1283	Melchior
1951	Leger des Heils	Utrecht	1317	Van der Mieden
1951	Leger des Heils	Utrecht	1317	Van der Mieden
1952	Weeshuis	Buren	1131	Melchior
1952	Kinderzorg Middelburg	Middelburg	1278	Van Dijk
1953	Huize Folmina	Amsterdam	254	Van der Mieden
1953	J.P. Heyestichting	Oosterbeek	371	Van der Mieden
1953	Leostichting Borculo	Borculo	1294	Van der Mieden
1953	Huize Snoekheuvel	Amersfoort	1347	Melchior
1953	De Sonnenburgh	Wassenaar	1350	Van der Mieden
1954	Weeshuis	Burgh	1131	Melchior
1954	Groot Kijkduin	Zandvoort	1220	Van der Mieden
1954	De Drempel	Arnhem	1233	Melchior
1954	Martha Stichting	Alphen a/d Rijn	1335	Van der Mieden
1954	Weeshuis der Hervormden	Zaltbommel	1341	Van der Mieden
1955	De Sonnenburgh	Wassenaar	1350	Van der Mieden
1956	Huize Welkom	Almelo	1240	Van der Mieden
1956	Heibloem	Heythuysen	1379	Van der Mieden
1958	St. Jozef	Den Bosch	1371	Van der Mieden
1958	Het Gereformeerd Burger Weeshuis	Rotterdam	994	Geen naam
1958	De Sonnenburgh	Wassenaar	1350	Van der Mieden
1959	Tehuis voor werkende meisjes	Rotterdam	1211	Melchior
1959	St. Joseph Kinderhuis Casa Carmeli	Vogelenzang	1286	De Brauw
1959	Stichting Hervormd Weeshuis	Grootebroek	1341	Van der Mieden
1959	Doorgangshuis Kinderzorg	Meppel	1276	Melchior
1959	De Sonnenburgh	Wassenaar	1350	Van der Mieden
1961	Kinderhuis Aldegonde	Amersfoort	1193	Van der Mieden
1961	Tehuis voor werkende meisjes	Rotterdam	1211	De Brauw
1964	Weeshuis der Hervormde Gemeente	Purmerend	1220	Van der Mieden
1964	De Sonnenburgh	Wassenaar	1350	Van der Mieden

1965	Huize St. Joseph	Heerlen	1267	Van der Mieden
1965	Stichting AGO	Amsterdam	1380	Hanrath
1966	Pr. Marijkehuis	Amsterdam	1270	Van der Mieden
1967	Tehuis voor werkende jongeren De Brink	Amsterdam	1066	Van der Mieden
1967	R.K. Jongensinternaat	Delft	1066	Van der Mieden
1967	St. Vincentiushuis	Delft	1066	Van der Mieden
1968	Huize Welkom en Huize De Stiepel	Almelo	1240	Van der Mieden
1969	Tehuis voor werkende meisjes	Rotterdam	1211	De Brauw
1969	De Driehoek	Ede	1234	Van der Mieden
1971	Jongenshuis De Brink	Amsterdam	105	Van der Mieden
1971	Sociaal Agogisch Centrum (4 tehuizen)	Amsterdam	124	Njiokiktjien en Lucieer
1971	Observatiehuis Pater Dehon	Nijmegen	161	Njiokiktjien
1971	Huize Nazareth	Tilburg	1313	Van der Mieden
1972	De Wielingen en Woodrose (Soc. Ag. Centrum)	Amsterdam	124	Njiokiktjien
1972	Huize De Brug	Hilversum	1169	Njiokiktjien
1972	Huize De Berg	Amersfoort	1169	Njiokiktjien
1972	‘t Treekerbergje	Amersfoort	1169	Njiokiktjien
1972	Jeugdpsychiatrisch Centrum Zandwijk	Amersfoort	1172	Njiokiktjien
1972	Groot Kijkduin	Zandvoort	1220	Van der Mieden
1972	t Klaverblad	Rotterdam	1280	De Brauw
1972	Huize Nazareth	Tilburg	1313	Van der Mieden
1972	Huize Nazareth	Venlo	1314	De Brauw
1973	Amstelstad	Amsterdam	564	Lucieer
1973	Jeugdhuis Trompendaal	Hilversum	1150	Van der Mieden
1973	De Korkaan en De Korhoen	Amersfoort	1169	Njiokiktjien
1973	Maria Immaculata	Bloemendaal	1288	Njiokiktjien
1973	Meisjeshuis Olympiakade	Amsterdam	1322	De Brauw
1973	Jeugdhuis De Stuw	Utrecht-Overvecht	1018	De Brauw
1974	Moria	Rotterdam	1312	De Brauw
1974	Jeugdhuis De Stuw	Utrecht	1354	De Brauw
1974	Maatschappij Zandbergen	Amersfoort	1383	Njiokiktjien
1976	Maria Goretti	Tilburg	493	Dijk
1977	Tehuis voor vrouwen (met kinderen)	Amsterdam	1355	Van Dijk

14.

Samenvatting commissiegesprekken

Samenvatting commissiegesprekken

Van 7 maart 2011 tot en met 22 maart 2012 heeft de commissie veertig persoonlijke gesprekken gevoerd met melders om een beter beeld te krijgen van wat hen overkomen is. Deze gesprekken zijn geselecteerd uit de meldingen bij het meldpunt. In hoofdstuk 3 van deel 2 van het rapport zijn de criteria voor de gemaakte keuzes vermeld. Benadrukt dient te worden dat het hierna geschetste beeld de ervaringen zijn van een beperkt aantal melders en dat geen sprake is van een representatieve steekproef.

Uit een analyse van deze gesprekken is een aantal patronen naar voren gekomen met betrekking tot de omstandigheden waaronder het misbruik kon plaats vinden en is een goed beeld ontstaan over gevolgen van het seksueel misbruik voor het verdere leven van de slachtoffers. In dit hoofdstuk zal eerst ingegaan worden op de omstandigheden waaronder het misbruik kon plaatsvinden. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen misbruik in instellingen en in pleeggezinnen. Daarbij is gekeken naar hoe plegers volgens de melders te werk gingen en hoe het contact met de (gezins)voogden was. Daarna wordt aandacht besteed aan wat het seksueel misbruik in het verdere leven van deze melders teweeg heeft gebracht. Het hoofdstuk eindigt met het verhaal van een pleger.

Omstandigheden waaronder het misbruik kon plaatsvinden

<u>Instelling</u>
Volgens de melders was er te weinig toezicht door de groepsleiding. Vooral ’s nachts was er vaak maar één groepsleider en als er al twee groepsleiders waren werd er om beurten toezicht gehouden. Het kwam voor dat niemand toezicht hield op de kinderen, waardoor misbruik tussen kinderen onderling plaats kon vinden. Ook gezamenlijk baden en zwemmen zonder toezicht werden genoemd. Bij sommige instellingen was de indeling van de gebouwen zodanig dat de situatie onoverzichtelijk was en er veel plekken waren die onbeheerd bleven. Misbruik en mishandeling werden daardoor niet opgemerkt. Kinderen mochten vroeger in de weekenden en vakanties mee naar het huis van de groepsleiders als er geen eigen gezin was dat ze kon opvangen. Deze kinderen konden onopgemerkt misbruikt worden.

De (groeps)leiding zou vaak wel van het seksueel misbruik en de fysieke mishandelingen geweten hebben, maar er werd niet of niet naar behoren gehandeld. Er werd bijvoorbeeld geen onderzoek ingesteld en geen aangifte bij de politie gedaan. De instelling probeerde het probleem intern op te lossen.

De plegers in de instellingen bouwden vaak een vertrouwensband op om het kind voor zich te winnen met bijvoorbeeld snoep, sigaretten en geld. Ook waren er groepsleiders die kinderen bewust verliefd lieten worden, onder het mom van ‘ik geef je de liefde die je tekort bent gekomen’.

<u>Pleeggezin</u>
Dikwijls durfden de kinderen uit loyaliteit naar de pleegouder(s) niets te zeggen en waren zij bang weggehaald te worden uit hun vertrouwde omgeving. Het seksueel misbruik door pleegvader of pleegbroer gebeurde vaak in huis, als pleegmoeder niet thuis was of voor het slapen gaan bij het voorlezen. Ook een aparte ruimte in of bij het huis, zoals de zolder of een schuur was regelmatig de plek waar het misbruik plaatsvond.

Het seksueel misbruik begon bijvoorbeeld tijdens het voorlezen of kreeg op een andere manier spelenderwijs gestalte. Kinderen dachten ook dat het normaal was dat vaders *dat* met hun

kinderen deden. Het besef dat het niet normaal was kwam meestal in de puberteit in de gesprekken met leeftijdgenoten.

Plegers

Slachtoffers werden door pleger(s) vaak gechanteerd of bedreigd. Dit betrof veelal bedreigingen met afranselingen of daadwerkelijke mishandeling, het afpakken van dierbare spullen of dreiging van overplaatsing naar iets 'ergers', bijvoorbeeld van pleeggezin naar instelling, isoleren van de sociale omgeving etc. Ook waren plegers dikwijls dominant, streng of in sommige gevallen juist aardig en slinks en maakten ze misbruik van de zwakte (stil, teruggetrokken) of het verleden (incest, mishandeling, opstandigheid) van het kind. Plegers speelden hier op in door bijvoorbeeld te vertellen *dat bedplassen zou stoppen als het kind seks met hem zou hebben*. Ook onder het mom van liefde werd misbruik gepleegd en werd geheimhouding afgedwongen.

> 'Ik weet dat het niet goed is wat ik doe, maar jij moet de liefde inhalen die je vroeger te kort bent gekomen. Je hebt het nodig en ik doe het voor jou, maar je mag het tegen niemand zeggen, het is ons geheimpje'.
>
> 'Ik heb al die jaren zo een vader voor je proberen te zijn en dan doe je mij dit aan.'

(Gezins)voogden

Meerdere keren is aangegeven dat er nauwelijks (1 à 2x per jaar) contact was met de (gezins)voogd. Ook ervoer het kind vaak een afstand tot de (gezins)voogd. Als er al contact was met de (gezins)voogd, dan werd er vaak gepraat met het kind in aanwezigheid van de pleegouders c.q. de groepsleider. Regelmatig is gemeld dat er veel wisselingen van (gezins)voogden waren. Daardoor was er geen stabiele basis van waaruit het kind een vertrouwensband kon opbouwen.

Als het misbruik bekend werd, dan werd het kind meestal niet geloofd en voor leugenaar uitgemaakt. Soms werd er door de leiding of (gezins)voogd gedreigd met overplaatsing of het nooit meer zien van biologische ouders. In een aantal gevallen is de (gezins)voogd echter een grote steun geweest en heeft deze gezorgd voor het weghalen van het kind bij de instelling of het pleeggezin. Het kind werd er echter niet op gewezen dat er ook aangifte gedaan kon worden.

> 'De mensen die mij misbruikt hebben zijn degenen die mij op jonge leeftijd het verschil tussen goed en kwaad hebben geleerd voor hun eigen belang. Mensen vragen mij wel eens waarom ik nooit bezwaar heb gemaakt, maar als je opgroeit met het idee dat je geen rechten hebt maak je ook op latere leeftijd geen bezwaar. Ik heb niet geleerd dat ik als mens bestond. Ik ben opgegroeid met het idee dat ik een gebruiksvoorwerp was. Dat is heel hard geweest. Ik was lief omdat ik hoopte dat mensen dan aardig voor mij zouden zijn en ik niet weg zou moeten.'
>
> 'Je bent een notoire leugenaar, waar haal je die onzin vandaan, en je moet geen vieze boekjes lezen.'
>
> 'Als het tehuis toentertijd de politie niet heeft willen inschakelen zal er wel niets gebeurd zijn.' Aldus de politie waar het slachtoffer zich heeft proberen te melden.

Gevolgen op korte termijn

De melders vertelden dat zij in hun jeugd door het misbruik zijn veranderd. Zij werden bijvoorbeeld balorig en gingen rellen schoppen. Ze vroegen om aandacht. Of ze zeiden niets meer en werden wantrouwig. Ze wilden niet praten met – alweer – een nieuwe gezinsvoogd en ze hadden soms fysieke pijn of letsel.

Gevolgen voor het latere leven

Sociale gevolgen
Vooral op sociaal vlak hebben slachtoffers problemen ervaren. Sommige volwassenen hebben nooit of zelden een intieme relatie gehad. In intieme relaties zijn de gevolgen groot. Er is aangegeven dat er geen plezier beleefd wordt aan seksuele contacten en intimiteit wordt vermeden. Mede daardoor gaat het in stand houden van relaties moeizaam. Tevens is verteld dat er nog steeds een gevoel van schaamte is en van zich minderwaardig voelen. Hierdoor zijn slachtoffers naar eigen zeggen geneigd in relaties alles te accepteren en geen grenzen te stellen. Ook dit is een reden waarom relaties stuklopen. Dit geldt niet voor iedereen. Meerdere slachtoffers gaven aan terughoudend te zijn (geweest) in fysiek contact met hun eigen kinderen of hebben er zelfs van afgezien om kinderen te krijgen. Verschillende melders hebben voorts aangegeven agressieproblemen te hebben en mede hierdoor zijn enkelen van hen in de criminaliteit beland. Ook geven ze aan geen vertrouwen te hebben in mensen en daarom op hun hoede te zijn. Veel slachtoffers die de commissie gesproken heeft voelen zich eenzaam en niet goed begrepen. Als er biologische broers of zussen zijn, dan hebben zij meestal geen band meer met hen in hun latere leven kunnen opbouwen. Anderen vertelden dat ze juist een betere band met hun broers of zussen hadden opgebouwd, nadat ze over het vroegere misbruik hadden gesproken. Bij een slachtoffer met een allochtone achtergrond kwam daar nog de druk vanuit de allochtone gemeenschap bij en de angst dat het misbruik binnen die beperkte gemeenschap bekend zou worden.

> ‘In de praktijk heb ik ondervonden dat ik altijd heel erg bezig ben geweest met de mannen in mijn leven en hoe ik om moest gaan met seksualiteit. Kan ik ooit nog seks hebben en het prettig vinden? Ik wilde natuurlijk heel graag een vriend, een relatie en later trouwen. Maar ik heb daar heel erg mee geworsteld en dat heeft te maken gehad met het voorbeeld dat ik gehad heb.’

> ‘Het heeft voor mij lang geduurd om te zien dat andere mensen ook fouten kunnen maken. Dat komt waarschijnlijk door het misbruik want ik probeerde van jongs af aan het anderen naar de zin te maken.’

> ‘Ik ben mijn hele leven afgestraft. Er is nooit hulp naar me toegekomen. Ik heb in feite hulp moeten afdwingen door een delict te plegen. Er is niemand ter verantwoording geroepen voor hetgeen mij in het verleden is overkomen.”

Daarnaast hebben de meesten geen goede scholing gehad of hebben hun scholing pas veel later opgepakt. Dit kwam mede door concentratiestoornissen en omdat zij als kind steeds naar andere

scholen moesten en daardoor soms opnieuw aan een schooljaar moesten beginnen. Mensen die wel een opleiding hebben gevolgd, gaven nogal eens aan studievertraging te hebben opgelopen. Meerdere slachtoffers hebben aangegeven dat zij ten gevolge van de fysieke en psychosomatische klachten arbeidsongeschikt zijn verklaard. Vaak zwegen zij over het misbruik. Hun klachten zijn niet altijd begrepen door de sociale dienst. Ook geven zij aan verschillende kortdurende banen te hebben gehad en niet lang bij één werkgever te hebben gewerkt, omdat zij niet konden omgaan met de druk van hiërarchie.

> ‘Ik had graag een normale baan willen hebben en normaal willen functioneren. Ik heb mijzelf nooit kunnen ontwikkelen, omdat ik er lang mee heb gezeten. Daardoor voelt het alsof vele jaren van mij zijn afgenomen.’

Een aantal slachtoffers heeft de eigen ervaringen een rol laten spelen bij de beroepskeuze. Een aantal van hen is uiteindelijk gaan werken in de hulpverlening (in de jeugdzorg, met kinderen of bij de politie). Anderen hebben hun ervaringen op een creatieve wijze kunnen benutten, bijvoorbeeld door het schrijven van een boek of column. Sommigen studeren, vinden een baan en hebben een bestendige relatie. De machteloosheid van vroeger heeft plaatst gemaakt voor een vechtersmentaliteit.

> ‘Het is voor mij een heel hard leven geweest om überhaupt een toekomst op te bouwen. Ik kom nu eigenlijk pas toe aan de verwerking.’

Slachtoffers voelen zich er later schuldig over dat ze het hebben *laten gebeuren*, omdat zij op dat moment niet beter wisten. Wanneer ze gezocht hebben naar oud groepsgenoten blijkt meestal dat zij zijn afgegleden in de maatschappij ofwel overleden zijn (zelfmoord, verslaving).
Ook werd aangegeven dat ze het er moeilijk mee hebben gehad dat ze, vanaf het moment dat zij volwassen werden, geen begeleiding meer kregen van een (gezins)voogd. Zij hadden toen geen sociaal netwerk om op terug te vallen of adviezen aan te vragen.

> ‘Weet je, het seksueel misbruik is een onderdeel en is wel een zwarte pagina, maar de ellende is groter. De hele constellatie van eigenlijk niemand kunnen vertrouwen, het gevoel er altijd alleen voor te staan en jezelf heel erg onzeker te voelen, dat versterkt elkaar allemaal.’

> ‘Het seksueel misbruik was verschrikkelijk, maar het steeds uit huis plaatsen en weer terugplaatsen in instellingen en het pleeggezin heeft mij meer kwaad gedaan. Ik voelde mij als kind volledig in de steek gelaten, omdat ik bij niemand terecht kon. Ik voelde mij enorm eenzaam, waardoor ik zo introvert was. Ik was net een pakketje, je werd afgeleverd en je hebt maar te doen wat anderen zeggen.

<u>Fysieke gevolgen/psychische gevolgen</u>
Melders geven aan veel last te hebben van hoofdpijn en soms littekens te hebben overgehouden van lichamelijke mishandelingen (zoals een verlamde sluitspier na seksueel misbruik). Een aantal gaf aan dat er posttraumatische stressstoornis (PTTS) is vastgesteld. Ook hebben veel slachtoffers nog steeds last van nachtmerries, slecht slapen, wanen of flashbacks. Een aantal gaf ook aan een zelfmoordpoging te hebben gedaan. Om deze klachten te verminderen worden antidepressiva of andere medicijnen gebruikt. Opvallend is ook dat er meerdere slachtoffers voor langere tijd

opgenomen zijn geweest in een psychiatrische inrichting. Ook blijkt een grote groep een drugs- of drankverslaving te hebben gehad.

> ‘Als ik ’s ochtends wakker word heb ik geen ziel. Psychologen weten zich vaak geen raad met mijn verhaal. Zij kunnen mij niet helpen. Ik leef altijd met een achteruitkijkspiegel. Het is iets dat gebeurd is en ik moet ermee leren leven’.

Hulpverlening

In veel gevallen hebben de slachtoffers destijds geen hulp gezocht. Het merendeel van de personen met wie gesproken is gaf aan later wel therapie gehad te hebben. Indien op latere leeftijd wel hulp is gezocht, bleek soms dat het lastig was om de juiste therapie te krijgen. Mensen gaven aan zich niet begrepen te voelen door de hulpverlening. De hulpverlening is volgens hen qua duur en aantal behandelingen niet altijd toereikend. Er is vooral behoefte aan een specifiekere therapie zoals EMDR en lotgenotengroepen.

Ook is aangegeven dat men zich de rest van zijn leven steeds door de overheid in de steek gelaten voelde op verschillende fronten, zoals bij het aanvragen van een uitkering, bij financiële hulp voor een studie en bij financiële vergoeding van psychische hulp.

Een enkeling heeft aangegeven een schadevergoeding te willen, maar het overgrote deel gaf aan erkenning te willen. Een excuus van de overheid/de Jeugdzorg/de Raad voor de Kinderbescherming is wenselijk volgens de slachtoffers.

> ‘Het is niet eens zozeer wat die jongen mij heeft aangedaan, maar hoe andere mensen daar mee om zijn gegaan. Wat daarvan het gevolg voor mij is geweest.’

> ‘Iedere dag is het vechten, ik ben meer aan het overleven dan aan het leven.’

Samenvatting:

De slachtoffers hebben verteld over hun gevoelens van onmacht, eenzaamheid en angst als kind, over gebrek aan toezicht en zorg van mensen om hen heen en over ongeloof als ze hun verhaal deden. En over wat het misbruik later met hen gedaan heeft, over hun problemen met relaties en intimiteit en met opleiding en werk, over schaamte en agressie, over wantrouwen, depressies en verslavingen. Over de moeite die het vaak gekost heeft goede hulp te vinden en over het gevoel in de steek gelaten te zijn. Natuurlijk vormt dit alles niet het hele verhaal. Er zijn er ook die zich staande hebben weten te houden en ondanks alles hun leven op orde hebben weten te krijgen. Er zijn ook goede ervaringen gemeld met professionals die wel bescherming boden. De commissie heeft hier geen schets gegeven van de jeugdzorg, maar van indringende verhalen over wat deze mensen als kind is aangedaan en wat dat toen en later voor hen betekend heeft.

Dit waren verhalen van slachtoffers. Het hoofdstuk wordt afgesloten met twee heel andere verhalen. Het eerste is van iemand die als pleegmoeder de zorg heeft gehad voor twee seksueel misbruikte kinderen. Het tweede betreft iemand die zich als professional aan seksueel misbruik heeft schuldig gemaakt en daarbij herhaalde wat er met haar als kind gebeurd was. Ook deze verhalen zijn uiteraard niet representatief.

Gesprek met pleegmoeder
De pleegmoeder, werkzaam in de sociale sector, heeft verteld dat zij de zorg heeft gehad voor twee kinderen, een jongen en een meisje, die in een vorig pleeggezin door de pleegvader en in een instelling door een groepsgenootje van 9 jaar seksueel zijn misbruikt. Zij heeft de indruk dat de leiding van de instelling van het seksueel misbruik op de hoogte moet zijn geweest, omdat de betreffende jongen vanwege zijn seksuele problematiek was geplaatst, maar dat er te weinig toezicht op deze jongen is gehouden. De instelling heeft de pleegmoeder voor de plaatsing van de kinderen geïnformeerd over het seksueel misbruik en wat de gevolgen hiervan zouden kunnen zijn. De pleegmoeder geeft aan dat ondanks deze waarschuwing zij niet heeft kunnen voorzien wat de consequenties waren. Het meisje was bijvoorbeeld geobsedeerd door piemels. Dit gedrag verdween toen zij op 9-jarige leeftijd een vriendje kreeg. Het jongetje had weinig aansluiting met leeftijdgenootjes. Hij heeft aan pleegmoeder verteld zich het seksueel misbruik niet te kunnen herinneren. Het seksueel misbruik zou volgens pleegmoeder op dit moment nu de kinderen volwassen zijn, nauwelijks meer een rol spelen in hun leven. Het is een van de nare ervaringen die zij in hun jeugd hebben meegemaakt.

Gesprek met pleger (vrouw, tevens zelf slachtoffer)
Mevrouw kwam uit een groot gezin waarin zij het enige meisje was. Er was weinig liefde en aandacht van haar ouders, haar moeder is jong overleden en haar vader was nooit thuis. Er was sprake van incest vanaf haar 4e jaar door haar elf jaar oudere broer. Verder is zij misbruikt door een opa in een soort pleeggezin en door een buurman. Mevrouw vertelde zich beschermend te hebben opgesteld ten opzichte van haar misbruikers. Ze gaf ook aan zelf op jonge leeftijd seksuele prikkelingen te hebben gehad. Seksuele voorlichting heeft zij nooit gehad.

Zelf heeft zij op 20-jarige leeftijd een jongetje van 10 jaar seksueel misbruikt toen zij werkte in een kindertehuis. Dit gebeurde op de slaapzaal als zij alleen was met het kind. Er is nooit aangifte gedaan van het misbruik. Mevrouw weet ook niet zeker of het jongetje het misbruik wel gemerkt heeft, omdat de handelingen gebeurden toen hij sliep of zich slapend hield. Ook weet zij niet of andere kinderen iets van het seksueel misbruik gemerkt hebben. Het seksueel misbruik stopte, omdat haar broer in zijn werk in aanraking kwam met het gezin van het jongetje en zij bang was dat het uit zou komen. Mevrouw heeft zelf nauwelijks intieme relaties gehad.

15.

Meldingen buiten het onderzoeksbereik

Statistische data van de meldingen buiten het onderzoekbereik
De 263 meldingen die buiten het onderzoeksbereik van de commissie vallen zijn eveneens geanalyseerd. Een deel van deze meldingen betrof geen seksueel misbruik maar bijvoorbeeld fysiek geweld. De zaken waar wel sprake was van seksueel misbruik zijn nader bezien. Hierbij is gekeken naar de duur, frequentie en aard van het seksueel misbruik dat werd gemeld.

Duur van het gemelde misbruik
Het bij de commissie gemelde seksueel misbruik dat buiten het onderzoeksbereik viel hield minder lang aan dan bij de meldingen die binnen het onderzoeksbereik vielen. Desondanks hield ook het misbruik dat buiten de taakopdracht van de commissie viel, lang aan (zie tabel 1).

1. Hoe lang hield het misbruik aan? (duur) N=127		
	Absoluut	Procentueel
eenmalig	17	13,4
< 1 week	4	3,1
1 week - 1 maand	7	5,5
1-3 maanden	11	8,7
3-12 maanden	20	15,7
1-3 jaar	24	18,9
3-10 jaar	38	29,9
> 10 jaar	6	4,7
Totaal	127	100,0

Frequentie van het gemelde misbruik
De frequentie van het misbruik, van niet door de overheid uit huis geplaatste kinderen, dat bij de commissie werd gemeld, was minder hoog dan het gemelde misbruik van kinderen die door de overheid uit huis waren geplaatst.

In tabel 2 is de antwoordcategorie ‘regelmatig’ opgenomen omdat slachtoffers zich soms, niet meer exact wisten te herinneren hoe vaak zij seksueel werden misbruikt.

2. Frequentie van het misbruik N=106		
	Absoluut	Procentueel
dagelijks	14	13,2
2 of meer keren per week	15	14,2
wekelijks	13	12,3
maandelijks	4	3,8
< / ca.10x in totaal	11	10,4
eenmalig	18	17,0
regelmatig	21	19,8
overig	10	9,4

Totaal	106	100,0

Aard van het gemelde misbruik
De aard van het bij de commissie gemelde seksueel misbruik dat buiten de taakopdracht van de commissie viel was eveneens bijzonder ernstig, zie Tabel 3.

3. Aard van het misbruik N=121		
	Absoluut	Procentueel
penetreren met penis	44	36,4
andere vormen van genitale penetratie (vingers, tong, andere voorwerpen etc.)	9	7,4
ander genitaal contact	32	26,4
betasten	29	24,0
anders (bijvoorbeeld tongzoenen)	7	5,8
Totaal	121	100,0

Geweld
In tabel 4 staat niet seksueel misbruik centraal, maar gaat het over meldingen van geweld.

4. Fysiek geweld ja/nee? N=131		
	Absoluut	Procentueel
ja	49	37,4
nee	41	31,3
bedreiging/geestelijk geweld	41	31,3
Totaal	131	100,0

Leeftijd slachtoffers
De leeftijd van de slachtoffers bij aanvang van het misbruik is uitgesplitst in tabel 5. De helft van de kinderen was bij aanvang van het misbruik jonger dan 12 jaar en 17% was jonger dan 6 jaar.

5. Leeftijd slachtoffer bij aanvang misbruik N=130		
	Absoluut	Procentueel
t/m 5 jaar	22	16,9
6 t/m 11 jaar	43	33,1
12 t/m 17 jaar	61	46,9

18 t/m 21 jaar	4	3,1
Totaal	130	100,0

Conclusie
Net zoals ten aanzien van de meldingen die binnen de taakopdracht van de commissie vallen, is op basis van de meldingen die buiten de taakopdracht vallen geen beeld te schetsen van de omvang van seksueel misbruik of van andere soorten van geweld. Wel is duidelijk dat het voorkomt, dat het ernstig kan zijn, en dat ook veel van deze slachtoffers behoefte hebben aan een luisterend oor, hulpverlening en/of erkenning van het hun aangedane leed. Deze slachtoffers namen relatief vaak contact op met het Meldpunt van de commissie, omdat zij bijvoorbeeld bij andere instanties geen gehoor vonden, of niet wisten waar zij hun verhaal konden doen.

In algemene zin kan worden gesteld dat het gemelde misbruik vallend buiten het onderzoeksbereik, gemiddeld genomen minder lang aan hield, de frequentie lager lag en de aard minder ernstig lijkt dan het gemelde seksueel misbruik dat binnen het onderzoeksbereik valt. De verschillen tussen beide categorieën meldingen zijn echter gering, zodat ook het misbruik buiten het onderzoeksbereik ernstig is te noemen.

16.

Statistische analyse Meldpunt

Statistische analyse Meldpunt

Inleiding

In de periode 19 juli 2010 tot en met 16 maart 2012 ontving de commissie zevenhonderdeenenveertig meldingen van seksueel misbruik. Een analyse van deze meldingen kan onder meer inzicht geven in de ernst van het bij de commissie gemelde seksueel misbruik. Op basis van deze meldingen is het niet mogelijk om algemene uitspraken te doen over de aard en omvang van seksueel misbruik van kinderen die in Nederland onder verantwoordelijkheid van de overheid uit huis zijn geplaatst. Immers niet alle slachtoffers zullen gebeld hebben, bijvoorbeeld omdat ze niet meer met het seksueel misbruik geconfronteerd willen worden, het verwerkt hebben of inmiddels overleden zijn. De groep melders is dus niet als representatief te zien voor alle slachtoffers van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en de pleegzorg.

Methode van analyseren

Aan de hand van de vragenlijst (zie Bijlage 8, deel 2) werd door medewerkers van het Meldpunt informatie ingewonnen die relevant was voor het onderzoek van de commissie. Deze data werden vervolgens systematisch in excel ingevoerd. Aan de hand van een codesheet werd hierna alle informatie gecodeerd, waarna het analyseren van de informatie mogelijk was. Hierbij is gebruik gemaakt van het statistisch analyseprogramma SPSS. Zo kon bijvoorbeeld de samenhang tussen verschillende variabelen (antwoorden op verschillende vragen) berekend worden.

Meldingen binnen en buiten het onderzoeksbereik

Bij de analyse van de meldingen zijn de meldingen die buiten het onderzoeksbereik van de commissie vallen, apart geanalyseerd. Van de zevenhonderdeenenveertig meldingen die de commissie ontving, vielen tweehonderddrieënzestig meldingen buiten het onderzoeksbereik. Het betrof hier bijvoorbeeld meldingen die uitsluitend betrekking hadden op fysieke mishandelingen, meldingen waarbij kinderen vrijwillig (niet onder verantwoordelijkheid van de overheid) uit huis waren geplaatst, meldingen over seksueel kindermisbruik van voor 1945 of het betrof misbruik buiten de residentiële jeugdzorg of pleegzorg.

Meerdere gevallen van seksueel misbruik per melding

In sommige gevallen was er bij een melding sprake van meerdere gevallen van seksueel misbruik. Een voorbeeld hiervan is een moeder die melding deed van het misbruik van haar twee kinderen in een en hetzelfde pleeggezin. Daardoor ligt het aantal gevallen van seksueel misbruik dat werd gemeld hoger dan het totale aantal van zevenhonderdeenenveertig meldingen. Er bleek dat in eenentwintig gevallen van seksueel misbruik, die binnen het onderzoeksbereik vielen, twee of meerdere slachtoffers expliciet werden genoemd. In totaal werden vierhonderdachtennegentig gevallen van seksueel misbruik die voldeden aan de criteria van de onderzoeksopdracht van de commissie geanalyseerd.

Misbruik op meerdere locaties

Naast de verschillende gevallen van seksueel misbruik per melding kwam het ook voor dat één slachtoffer op meer dan één locatie werd misbruikt. Hierbij ging het bijvoorbeeld om een kind dat in drie verschillende instellingen was misbruikt. Bij dertig meldingen is het kind op meer dan één locatie misbruikt. Aangezien de informatieve waarde van de melding afnam en een deel van de locaties soms ook buiten het onderzoeksbereik lag, is er voor gekozen om maximaal twee locaties

per melding te analyseren. Zo konden in totaal vijfhonderdachtenvijftig voorvallen worden geanalyseerd, in plaats van de hiervoor genoemde vierhonderdachtennegentig gevallen.

Belangrijkste resultaten en conclusies

Nadat de meldingsformulieren waren gecodeerd en geanalyseerd, kreeg de commissie een eerste beeld van de aard van het gemelde misbruik. Het seksueel misbruik was, zoals hierboven vermeld, over het algemeen zeer ernstig. Tussentijds bracht de commissie op 22 juni 2011 naar buiten dat het beeld naar aanleiding van de eerste vijfhonderd ontvangen meldingen schokkend was. Halverwege maart 2012 had de commissie in totaal zevenhonderdeenenveertig meldingen ontvangen. De meldingen die buiten het onderzoeksbereik van de commissie vallen zijn niet meegenomen in de analyse.

Analyse van de door de commissie ontvangen meldingen van seksueel misbruik van kinderen die vanaf 1945 onder verantwoordelijkheid van de overheid uit huis werden geplaatst, laat het volgende beeld zien.

Duur van het gemelde misbruik

Het bij de commissie gemelde seksueel misbruik hield lang aan. In 21% van de gevallen betrof het misbruik dat 3-12 maanden aanhield, in 29% van de gevallen hield het misbruik 1-3 jaar aan en in 36% van de gevallen gaven melders aan dat het misbruik (veel) langer dan 3 jaar duurde (zie tabel 1).

1. Duur van het seksueel misbruik N=361		
	Absoluut	Procentueel
eenmalig	29	8,0
< 1 week	1	0,3
1 week - 1 maand	7	1,9
1-3 maanden	14	3,9
3-12 maanden	77	21,3
1-3 jaar	104	28,8
3-10 jaar	114	31,6
> 10 jaar	15	4,2
Totaal	361	100,0

Frequentie van het gemelde misbruik

De frequentie van het misbruik dat bij de commissie werd gemeld was hoog (zie tabel 2). In 14% van de gevallen ging het om seksueel misbruik dat dagelijks plaatsvond. In 38% van de gevallen vond het misbruik wekelijks, dan wel twee of meerdere keren per week plaats.

In de tabel is de antwoordcategorie ‘regelmatig’ opgenomen als slachtoffers zich niet meer exact wisten te herinneren hoe vaak zij seksueel werden misbruikt, of als melders zodanig emotioneel werden toen hun de vraag werd gesteld hoe vaak het misbruik plaats vond, dat geen eenduidig antwoord meer gegeven kon worden. Van deze gevallen is dus alleen geregistreerd dat het misbruik regelmatig plaats heeft gevonden.

2. Frequentie van het misbruik N=325		
	Absoluut	Procentueel
dagelijks	46	14,2
2 of meer keren per week	69	21,2
wekelijks	55	16,9
maandelijks	12	3,7
< / ca.10x in totaal	30	9,2
eenmalig	30	9,2
regelmatig	64	19,7
overig	19	5,8
Totaal	325	100,0

Leeftijd van het slachtoffer ten tijde van het misbruik
In tabel 3 is een uitsplitsing gegeven naar de leeftijd van de slachtoffers ten tijde van het seksueel misbruik. Ruim de helft van de kinderen was jonger dan 12 jaar.

3. Leeftijdscategorie slachtoffers t.t.v. het misbruik N=347		
	Absoluut	Procentueel
t/m 5 jaar	50	14,4
6 t/m 11 jaar	142	40,9
12 t/m 17 jaar	149	42,9
18 t/m 21 jaar	6	1,7
Totaal	347	100,0

Aard van het gemelde misbruik
De aard van het bij de commissie gemelde seksueel misbruik was bijzonder ernstig (zie tabel 4). In bijna de helft van de gevallen was sprake van penetratie. ‘Penetratie met penis’ maakte 39% uit van de vormen van seksueel misbruik die de commissie heeft onderscheiden. In 33% van de gevallen ging het om ander genitaal contact en in 19% van de gevallen was er sprake van betasting.

4. Aard van het misbruik N=397		
	Absoluut	Procentueel
penetreren met penis	156	39,3
andere vormen van genitale penetratie (vingers, tong, andere voorwerpen etc.)	31	7,8
ander genitaal contact	129	32,5
betasten	75	18,9
anders (bijvoorbeeld tongzoenen)	6	1,5
Totaal	397	100,0

Verschillen tussen jonge (0-12 jaar) en oudere slachtoffers (12-18/21 jaar)
Omdat in de overige onderzoeken van de commissie naar aard en omvang vooral jongeren vanaf 12 jaar belicht worden, is binnen de meldingen die bij de commissie binnenkwamen nog een nadere analyse gedaan. Bezien is of de aard, duur en gevolgen van het misbruik verschilde voor slachtoffers onder en boven de 12 jaar.

In tabel 5 is te zien dat bij kinderen onder de 12 jaar vooral meer betasting en andere vormen van genitale penetratie voorkwamen dan bij oudere kinderen, en relatief minder penetratie met de penis. Dit verband, tussen aard van het misbruik en leeftijd van het kind, is significant (Chi-kwadraat = 9.336, df=3, p=.025).

5. Leeftijd slachtoffer bij aanvang misbruik * Aard van het misbruik N= 292

			Aard van het misbruik				Totaal
			penetreren met penis	andere vormen van genitale penetratie	ander genitaal contact	betasten	
Leeftijd slachtoffer bij aanvang misbruik	t/m 11 jaar	absoluut	51	18	67	26	162
	12 t/m 17 jaar	absoluut	61	9	37	23	130
Totaal		absoluut	112	27	104	49	292

Er werden geen verschillen gevonden in het gebruik van fysiek geweld. Het misbruik hield langer aan bij slachtoffers onder de 12 jaar dan bij slachtoffers boven de 12 jaar (Mann-Witney toets, z-=-5.844, p<.000), en was eveneens frequenter (Mann-Witney toets, z-=-3.089, p<.002).
Er waren geen verschillen in de mate waarin slachtoffers nog behoefte hadden aan hulp, of al hulp hadden gehad.

Fysiek geweld
In 35% van de gevallen werd er bij seksueel misbruik ook lichamelijk geweld gebruikt en in 33% van de gevallen werd er met geweld gedreigd of werd er geestelijk geweld gebruikt (zie tabel 6).

6. Fysiek geweld ja/nee? N=350

	Absoluut	Procentueel
ja	121	34,6
nee	117	33,4
bedreiging/geestelijk geweld	112	32,0
Totaal	350	100,0

Man vrouw verhouding slachtoffers in combinatie met tijdvakken
Tabel 7 geeft de sekse van de slachtoffers per tijdvak weer. Waren jongens aanvankelijk als slachtoffer in de meerderheid, in de latere jaren lijkt dat beeld te kantelen. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat de commissie relatief weinig meldingen over de laatste jaren ontving. Het is de vraag waardoor deze verschuiving optreedt. Het kan zijn dat jongens vroeger vaker slachtoffer werden, het kan ook zijn dat met het klimmen der jaren mannen meer de behoefte hadden om zich bij de commissie te melden.

De gekozen tijdvakken sluiten aan bij de tijdvakken die zijn gebruikt bij de verschillende wetenschappelijke deelonderzoeken van de commissie. Waar sprake is van man en vrouw betreft het een situatie waarin zowel een jongen als een meisje slachtoffer is.

7. Periode van het misbruik en sekse van het slachtoffer N=380

		beginjaar misbruik					Totaal
		1945 t/m 1964	1965 t/m 1979	1980 t/m 1995	1996 t/m 2007	2008 t/m 2011	
Slachtoffers	man	85	59	20	24	4	192
		59,4%	56,7%	32,3%	53,3%	15,4%	50,5%
	vrouw	57	44	39	18	22	180
		39,9%	42,3%	62,9%	40,0%	84,6%	47,4%
	man en vrouw	1	1	3	3	0	8
		0,7%	1,0%	4,8%	6,7%	0,0%	2,1%
Totaal		143	104	62	45	26	380
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Hulp
De impact van het seksueel misbruik is groot geweest. Meer dan de helft van de melders geeft aan behoefte te hebben aan hulp of hulp te hebben gehad. Anderzijds geeft 38% aan geen behoefte aan hulp te hebben (zie tabel 8).

8. Heeft u behoefte aan hulp? N=342

	Absoluut	Procentueel
ja	68	19,9
nee	130	38,0
misschien/weet niet	15	4,4
melder geeft aan dat hij/zij al hulp heeft gehad	129	37,7
Totaal	342	100,0

Sekse plegers

Het overgrote deel van de genoemde plegers van het seksueel misbruik was man (86%) en in 7% van de gevallen was de pleger een vrouw (zie tabel 9). De categorie ‘man en vrouw’ slaat op gevallen waarbij er zowel een man als vrouw als pleger van het seksueel misbruik werden genoemd, bijvoorbeeld zowel de pleegvader als pleegmoeder.

9. Pleger man/vrouw N=465		
	Absoluut	Procentueel
man	398	85,6
vrouw	34	7,3
man en vrouw	33	7,1
Totaal	465	100,0

Leeftijden plegers

In onderstaande tabel zijn de plegers ingedeeld naar leeftijd. Hierbij wordt duidelijk dat er niet alleen sprake was van bijvoorbeeld groepsleiders en pleegouders die een kind seksueel hebben misbruikt, maar dat er ook sprake was van seksueel misbruik door leeftijdgenoten.

Deze uitsplitsing laat zien dat bij de commissie vooral (ongeveer 80%) misbruik door volwassenen is gemeld.

10. Leeftijd plegers N=298		
	Absoluut	Procentueel
0 t/m 11	10	3,4
12 t/m 17	50	16,8
18 t/m 24	28	9,4
25 t/m 34	48	16,1
35 t/m 44	99	33,2
45 t/m 54	41	13,8
55 t/m 64	14	4,7
65+	8	2,7
Totaal	298	100,0

Misbruik in instelling, pleeggezin of in beiden

De meeste meldingen die de commissie ontving, hadden betrekking op misbruik in één of meerdere instellingen (65%). In 30% van de gevallen vond het misbruik plaats in één of meerdere pleeggezinnen. Sommige kinderen werden bijvoorbeeld eerst in een instelling misbruikt, waarna zij werden overgeplaatst en vervolgens ook misbruikt werden in een pleeggezin. Hiervan was in 5% van de gevallen sprake van (zie tabel 11).

11. Instelling of Pleeggezin? N=472		
	Absoluut	Procentueel
Instelling(en)	307	65,0
Pleeggezin(nen)	142	30,1

Zowel in instelling als pleeggezin	23	4,9
Totaal	472	100,0

Conclusie

Hoewel het in absolute zin om een beperkt aantal ontvangen meldingen gaat, laten de bovengenoemde cijfers zien dat er sprake is van zeer ernstige vormen van misbruik, zowel qua aard als frequentie en duur. Hierbij dient wel te worden bedacht, dat het waarschijnlijk is dat juist de meer ernstige gevallen gemeld zijn, gezien de impact die het misbruik op de verdere levens van de slachtoffers heeft gehad. De meldingen geven waarschijnlijk geen representatief beeld van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg. Over verschillen tussen heden en verleden zijn op basis van deze gegevens geen uitspraken te doen. In ruim een derde van de gevallen ging het om jonge kinderen. Relatief veel melders rapporteerden over seksueel misbruik in instellingen door voornamelijk volwassen mannelijke plegers. Dit in tegenstelling tot de overige onderzoeken waar het merendeel van de plegers leeftijdgenoten betrof. Het seksueel misbruik ging vaak gepaard met geweld en/of bedreiging. Veel slachtoffers hadden behoefte aan hulp of hebben aangegeven al hulp te hebben gehad. Zie voor meer informatie deel 2.

17.

Soms kun je het alleen maar fout doen

Artikel D. van den Berg en S. van der Goot

Vakmanschap aan Zet-methode
Concrete cases weergegeven op een tijdlijn (behangrol) vormen het uitgangspunt voor de Vakmanschap aan Zet-methode, zoals we die eerder binnen de Amsterdamse jeugdhulpverlening toepasten. De betrokken professionals rond één gezin komen één dag samen om hun ervaring en kennis te bundelen. Zij identificeren stimulerende en belemmerende patronen in het gezin én in hun eigen functioneren. Daarmee leggen zij de onderliggende oorzaken van de problemen bloot en bedenken een aanpak die de disfunctionele patronen doorbreekt.

Commissie-Samson
De commissie-Samson onderzoekt seksueel misbruik van kinderen die sinds 1945 door de overheid geplaatst zijn in pleeggezinnen en jeugdinstellingen. De commissie wil professionals uitdrukkelijk bij dit onderzoek betrekken. Zij gaf opdracht voor deze deelstudie om meer inzicht te krijgen in de problemen die hulpverleners tegenkomen bij de signalering en behandeling van gevallen van vermoed seksueel misbruik.

Soms kun je het alleen maar fout doen

Hoe de pleegzorg worstelt met vermoedens van seksueel misbruik

Wie echt wil weten hoe de jeugdzorg-keten omgaat met verdenking van seksueel misbruik in de pleegzorg, moet met hulpverleners gaan praten; zij kennen de situaties van 'binnen uit'. Daarom nodigden we in maart 2012 in totaal negenenvijftig professionals uit om in drie sessies te reconstrueren wat er in de loop der jaren voor en na de verdenking allemaal was gebeurd. Van hen gingen negenentwintig op ons verzoek in. We maakten met hen een reconstructie van de gebeurtenissen in drie gezinnen die alle drie te maken hadden met ondertoezichtstellingen en waar vermoedens van seksueel misbruik speelden.

Leidraad voor de gesprekken was een vooraf door ons samengesteld overzicht op een – soms meterslange – behangrol met alle interventies rond kinderen en ouders in het gezin. Vaak was het niet mogelijk om het overzicht vooraf compleet te maken en werd het ter plekke aangevuld. Het aantal betrokken professionals bij een gezin varieerde van dertien tot meer dan vijftig. De periode van hun betrokkenheid varieerde van negen tot achtentwintig jaar. We beperkten ons niet tot de periode waarin het vermoeden van seksueel misbruik speelde. Dit vanuit de ervaring dat de hulpverlening rondom seksueel misbruik vaak onderdeel is van een (complex) hulpverleningstraject.

Voor betrokkenen was het in veel gevallen de eerste keer dat zij elkaar zagen. Een van de betrokken organisaties had al onderzoek gedaan naar haar eigen rol in de hulpverlening aan één van de drie gezinnen uit deze studie. Voor de andere twee gezinnen was het voor het eerst dat er een compleet beeld werd opgebouwd van de hulpverlening aan die gezinnen. De deelnemers brachten hun eigen ervaringen en hun eigen dossiers mee. Puzzelstukjes werden gedurende de dag aan elkaar gelegd, om zo het complete verhaal te reconstrueren. Een fascinerend maar ook confronterend proces. 'Het is niet te geloven dat we dit hebben laten gebeuren,' zei een professional tijdens een bijeenkomst.

Wij, de onderzoekers, willen leren van de drie sessies. Niet om daaruit snelle conclusies te trekken. Wel om goed te begrijpen hoe de hulpverlening en de pleegzorg in het bijzonder omgaat met meldingen van seksueel misbruik. Welke patronen werkten, welke niet?

Dit onderzoek gaat niet over de tekortkomingen van professionals. Deelnemers aan het onderzoek waren ervan doordrongen dat iedereen met inzet en de beste intenties had gewerkt binnen de grenzen van de eigen kennis, tijd, vaardigheden en bevoegdheden. Dat neemt niet weg dat in alle drie de gevallen unaniem het gevoel bestond dat het systeem van jeugdhulpverlening ernstig tekort was geschoten.

Dit onderzoek is een blik 'onder de motorkap' van de pleegzorg. Dankzij de inzichten uit deze drie sessies, hebben we een aantal basismechanismen in de pleegzorg in kaart kunnen brengen. Zo werd duidelijk waar, wanneer of waarom deze mechanismen vastlopen. Deze patronen vertonen deels overlap met de patronen die we tegenkomen in de jeugdzorg[1]. Deels zijn ze ook uniek, vooral door de grote ongemakkelijkheid en de explosieve maatschappelijke lading van het thema seksueel misbruik.

[1] Artikelen 'Systeem in beeld' / 'Cirkel van onmacht'
zie: www.amsterdam.nl/vaz

Verontrustende signalen

Als kinderen signalen afgeven van seksueel misbruik, is dat vaak terloops. Een meisje schrijft in een brief hoe ze school haat, zich verveelt, ze haar pleegvader haat. En dan komt pas aan het einde dat ene zinnetje: Hij zit aan mijn vieze plekjes. Zes woorden die een papierlawine op gang brengen van honderden, soms duizenden A4-tjes. Zes woorden die heel wat hulpverleners buikpijn bezorgen. Zes woorden die een reeks pijnlijke dilemma's opwerpen.

Is er echt wat aan de hand? Zijn er nog meer aanwijzingen? Meer aanwijzingen bij andere pleegkinderen in hetzelfde gezin misschien? Wat doen we met het kind? Hoe lichten we de biologische ouders in? Wat doen we met de pleegouders? Gaan we aangifte doen?

Vaak zijn er alleen indirecte aanwijzingen: klachten aan piemel en anus van de zesjarige Z die met zijn vijfjarige zusje hetzelfde weekendpleeggezin bezoekt. Hij masturbeert in de klas. De twee kinderen huilen heftig als ze naar het pleeggezin worden gebracht. Moeder koopt iedere maand een nieuwe logeertas, omdat de kinderen anders in paniek raken zodra het ding tevoorschijn komt. Maar als ze door de hulpverlener bij het weekendpleeggezin zijn afgezet, zwaaien ze haar lachend uit.

Is het pleeggezin onveilig? Of ligt het probleem misschien toch elders? Want al voor de kinderen naar het pleeggezin gingen waren er signalen. De juf van het medisch-orthopedagogisch centrum liet toen weten dat het gedrag van de jongen veranderde. Hij ging ineens buiten poepen en plassen. Zijn oudere broer gedroeg zich seksueel getint naar de juf.

De groepsleidster van de naschoolse opvang, bevestigt: 'De broer was vrij agressief. Om rust te vinden en weer tot zichzelf te komen ging hij zich dan aftrekken. Hij maakte rijbewegingen aan tafel en opmerkingen over neuken. Hij durfde niet alleen naar de wc.' Zo ontstond toen het vermoeden dat de kinderen ergens getuige van waren geweest. De voogd: 'De partner van moeder neemt dingen als hij ze wil. Dat geldt ook voor seks. De moeder heeft weleens tegen hem gezegd: "We moeten oppassen als de kinderen erbij zijn".'

Nog een puzzelstukje: de pleegmoeder van de oudste twee kinderen rapporteerde dat een zekere oom Y thuis aanwezig zou zijn bij het douchen van de kinderen, terwijl de kinderen daarvoor gewoon zelfstandig douchten. Niemand weet precies wie die oom Y is. Moeder is licht verstandelijk gehandicapt met vier licht verstandelijk gehandicapte kinderen van drie vaders.

Jacht op de dader

'Juridisch gezien zeggen de losse signalen voor seksueel misbruik meestal helemaal niets,' zegt een zedenrechercheur: 'Het is de combinatie van signalen die een vermoeden van seksueel misbruik rechtvaardigt.' Maar wat dan? Zonder een uitspraak van het kind is het lastig om een stap verder te komen. Er wordt pas een studioverhoor georganiseerd als het kind zelf over het seksuele misbruik is begonnen.

De studiobeheerder maakt de afweging. Ook wordt bekeken of er risico's bestaan van (her)traumatisering; zo is er geen studioverhoor van kinderen onder de 4 jaar.

Bij een melding verzamelt de zedenrecherche aanvullend bewijs door 'eromheen te rechercheren'. Mogelijk bewijsmiddel is letsel dat door een arts is geconstateerd.

Verklaringen van derden zijn een plusje in de bewijsvoering; ze kunnen de verklaring van het kind ondersteunen. De juf kan bijvoorbeeld vreemd gedrag in de klas hebben opgemerkt of uitspraken van het kind hebben opgevangen. Het hele netwerk van een

pleeggezin kan bevraagd worden. Maar een overzicht krijgen is lastig: er hangen vaak zoveel mensen om het gezin heen. Mensen zoals die oom Y.

Dat 'eromheen rechercheren' moet behoedzaam gebeuren. De hulpverlening wordt gevraagd meer aanknopingspunten te verzamelen voor de verdenking, zonder iets los te laten over de verdenking.

Een gezinsvoogd vertelt hoe zij spelenderwijs probeert om een jongen aan het praten te krijgen. Als ze het subtiel doet klapt hij direct dicht. Ze zegt een andere keer: 'Kom op nu gaan we even serieus praten.' Het haalt niets uit.

Ondertussen blijven ook de pleegouders in het ongewisse, zeker als die zelf verdacht zijn. 'We hebben enkel gezegd de kinderen komen niet meer. Sorry, we kunnen verder niets vertellen', aldus de pleegzorgwerker van een pleeggezin. Daar moeten ze het mee doen. Het onderzoek kan maanden tot zelfs meer dan een jaar in beslag nemen. In die tijd worden er geen nieuwe pleegkinderen geplaatst. Eerdere pleegkinderen worden gecheckt op signalen van seksueel misbruik, voor zover traceerbaar. Want een centrale landelijke registratie ontbreekt: kwaadwillende pleegouders kunnen zich buiten de officiële kanalen om, elders aanbieden.

Tijdens de gesprekken van een onderzoeker van een centrum dat psychiatrische zorg verleent aan de zesjarige Y, komen er geen bijzonderheden over het pleeggezin naar voren. In het tweede gesprek wil de jongen ineens niets meer zeggen. 'Dat is mijn privacy,' zegt hij, alsof iemand hem die volwassen woorden heeft ingefluisterd.

Naar aanleiding van een aangifte tegen de pleegvader van de zesjarige Y wordt deze ontboden op het bureau. Het dossier vermeldt: 'Verdachte is eigenstandig op het bureau verschenen en daar is hij formeel aangehouden.' De rechercheur: 'Na het verhoor van de pleegvader hebben we de zaak ingezonden naar het Openbaar Ministerie.' Een sterke zaak is het niet, vinden ook de rechercheurs zelf: 'We hadden al het gevoel: dat gaat 'm niet worden.'

De meeste zaken worden geseponeerd: geen bewijs, geen antecedent, geen strafblad. Maar daarmee is de verdenking niet weersproken. De pleegouders van meisje X hebben een advocaat genomen. Ze willen hun onschuld terug. En ze willen geen pleegouders meer zijn. Ook de biologische moeder heeft een advocaat in de arm genomen. Ze is een artikel-12-procedure gestart om het onderzoek opnieuw op te pakken. 'Een kansloos verhaal,' zegt een gezinsmanager Bureau Jeugdzorg: 'Alleen de advocaat wordt er rijker van.'

'Seksueel misbruik is een van de ergste dingen die je kunnen overkomen,' zegt een zedenrechercheur: 'Maar het is ook een van de ergste dingen waarvan je beschuldigd kunt worden. Als iets niet controleerbaar is dan is het er niet. Er moeten feiten op tafel liggen die je moet kunnen checken. Een derde van de verhalen over seksueel misbruik klopt niet. Er wordt nergens zoveel gelogen als bij zedenzaken.'

Het blijkt erg lastig om seksueel misbruik te bewijzen. Het oplossingspercentage van de Nederlandse zedenpolitie is gering. Zo'n 5 tot 10%, schat een rechercheur: 'En misschien nog wel minder.' Veruit de meeste zaken belanden dus uiteindelijk in een mist waarin schuld noch onschuld is vastgesteld. De schade is groot aan het kind dat al zo kwetsbaar was, aan diens biologische ouders en broers en of zussen; zij blijven in onzekerheid achter: wat is er echt gebeurd? Schade ook voor de pleegzorg, die de samenwerking met de pleegouders vaak heeft moeten verbreken. Schade voor de pleegouders, die – soms na jaren dienst – in veel gevallen nooit meer iets met pleegzorg te maken willen hebben. Maar ook schade voor de (gezins)voogd en de andere betrokken hulpverleners die, wanneer het systeem weer overgaat tot de orde van de dag, vaak achterblijven met een diep gevoel van dubbel falen: falen in hun verantwoordelijkheid voor kind en gezin en falen doordat de dader niet wordt gevonden of vrijuit gaat. Een voogd kan ook juridisch vervolgd worden bij aantoonbare fouten.
In de praktijk is dat slechts een keer voorgekomen en in dit geval ging het om de dood van een kind.

Bij een verdenking van seksueel misbruik schieten betrokkenen vaak in de kramp van een groot taboe. Dan kan het gebeuren dat niemand ervoor zorgt dat men met elkaar vaststelt wat er – met alle onzekerheden daarover – aan de hand is en met elkaar besluit wat er gebeuren moet; besluiteloosheid en stuurloosheid zijn het gevolg. Bij verdenking van seksueel misbruik houdt het hulpverleningssysteem zich zo mogelijk gesloten. Veel activiteiten lijken vooral gericht op stabilisatie en risicobeperking. Als het misbruik dan niet te bewijzen blijkt, veert het systeem terug in de oude toestand: de druk is van de ketel. Het handelen wordt slechts in relatie tot het protocol geëvalueerd: heeft iedereen zich aan de regels gehouden? Het

menselijk drama van kinderen en (pleeg)ouders blijft hangen in de mist: het systeem leert niet.

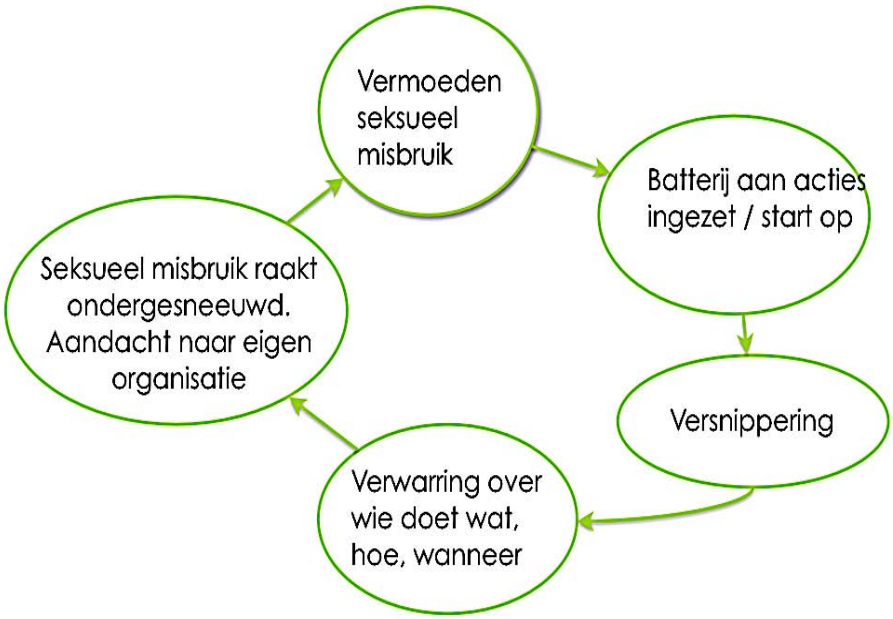

Onderbuikgevoelens

'Iedereen had een onderbuik gevoel bij oom X,' vertelt een pleegzorgwerker: 'Daar gaat in je binnenste buik een rood lampje branden, maar niemand kon het hard maken.' Oom X bemoeide zich met de tweejarige jongen nadat die bij diens broer oom Y was geplaatst. 'De jongen vertoonde zorgelijk gedrag. Panisch als hij de badkamer in moest, zijn piemel in een wasbol stoppen, hij wilde niet verschoond worden.'

Wat de zaak gevoelsmatig nog ingewikkelder maakte is dat de hulpverleners het niet eens waren over de uithuisplaatsing van de jongen. 'Ik heb een visieverschil met mijn staf,' zegt een gezinsvoogd: 'Mijn visie is dat de moeder gewoon een beetje een gek mens is. Ze heeft een huis vol dieren maar ze zorgt wel goed voor haar kinderen.'

'Er waren voortdurend onderbuikgevoelens,' zegt de gezinsvoogd van een ander gezin: 'Het heeft nooit goed gevoeld. Het is een grote tombola geweest. Kinderen gingen de pleeggezinnen in en er weer uit. Voortdurend pijn in onze buik, maar onvoldoende feiten op papier.'

Vermoedens van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen scheppen grote dilemma's. Een coördinator van Eigen Kracht vertelt hoe moeilijk hij het had toen een kind werd weggehaald bij een pleeggezin waarover twijfels waren gerezen: 'Die jongen had wel een goede plek in het pleeggezin. Toen hij hoorde dat hij weg moest is hij trillend onder een stoel gekropen, greep de enkels van pleegmoeder vast en schreeuwde: "Nee dat wil ik niet!"'

Het is erg moeilijk een beslissing te nemen over een kind dat nog in het pleeggezin woont. Alles is zwaarwegend. Zowel uit plaatsen, als laten zitten. 'En dan heb je ook nog een verantwoordelijkheid naar de andere pleegkinderen, en naar de biologische kinderen van de pleegouders,' zegt een pleegzorgwerker: 'Er zijn wel honderd dilemma's in zo'n casus.'

'Er is heel hard gezwommen, maar geen idee welke kant op,' concludeert een pleegzorgwerker. 'Ik heb enorm veel professionals geraadpleegd. Overal gezocht en gevraagd help ons hierin te bepalen wat te doen.'

Gebrek aan overzicht

Vanaf 1999 had de moeder van een van de drie gezinnen te maken met ruim veertig hulpverleners. Dat betekende veertig intakes, veertig verslagen plus eenenzestig rapportages. In totaal 1892 A4tjes met tekst: meer dan een meter dossiermappen. Waarom zoveel papier? Bij een vermoeden van seksueel misbruik gaan alle betrokken organisaties, onafhankelijk van elkaar, dossiers produceren. Elke stap die wordt gezet, wordt uitvoerig gedocumenteerd. 'Al dat rapporteren heeft alleen maar tot doel de verantwoordelijkheid van de organisatie in te dekken,' zegt een afdelingsmanager jeugdpsychiatrie.

Wat de situatie kritiek maakt is dat de hulpverleners zelf bijna geen observaties doen in het pleeggezin en het biologische gezin. Daar is vanwege de caseload nauwelijks tijd voor. Dus acteert men en beslist noodgedwongen op basis van gesprekken op kantoor en vooral op basis van wat er op papier staat.

De papierberg blokkeert ieder overzicht. Voor een nieuwe hulpverlener wordt het onbegonnen werk om zich in te lezen. 'Bij een dergelijk gezin krijg je geen overzicht. En dus registreer je de informatie selectief. Je mist de kern,' zegt een woonbegeleider.

Dat besef dringt pijnlijk door wanneer alle gegevens wel ordelijk op de tijdbalk zijn gezet. 'Deze behangrol geeft veel meer overzicht dan alle rapportages,' zegt een gezinsvoogd. Een pleegzorgwerker: 'Je hebt honderdduizend balletjes, maar welke moet je eruit pikken?' 'Ik wist wel dat er van alles speelde, maar ik was maar op de hoogte van een heel klein stukje,' zegt een schoolmaatschappelijk werker.

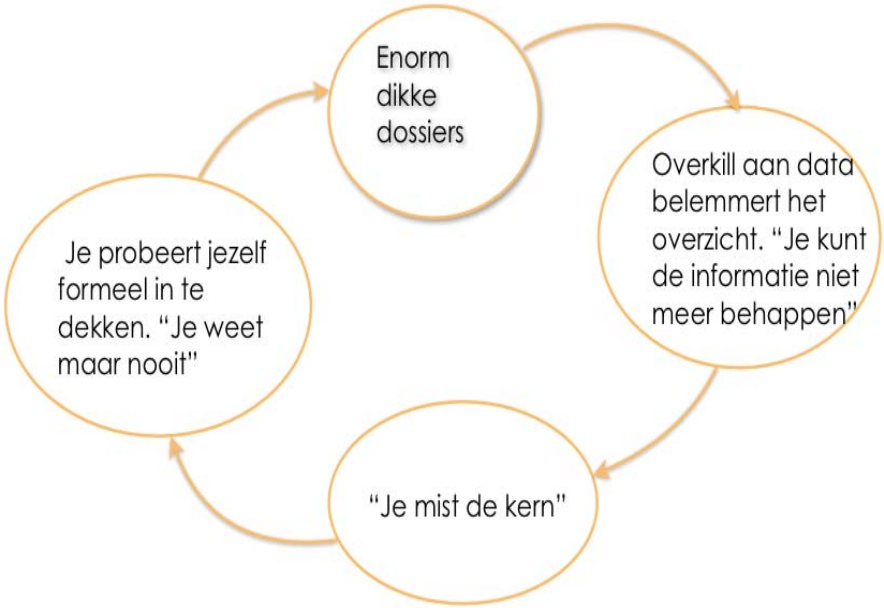

Door de frustratie van de hulpverleners over het gebrek aan vooruitgang, klampen ze zich vast aan de standaardwerkwijze, bij wijze van laatste houvast. Heel veel informatie in de dossiers is *copy paste*, soms vele malen onveranderd overgenomen. Kennelijk wordt het vastleggen van de gegevens in het uitdijende dossier gezien als een formaliteit.

Gegevens worden niet meer bijgesteld op basis van eigen observatie. Doordat de hulpverleners elkaar meestal niet bellen of ontmoeten gaan de woorden in de dossiers gemakkelijk een eigen leven leiden. De hulpverlening valt ten prooi aan automatisme. Hulpverleners gaan klakkeloos door op de lijn die door de voorganger is ingezet.

Kind als bijwagen

'Deze moeder heeft echt pech gehad,' zegt een medewerker van Spoedhulp: 'Veel zieken. Veel wisselingen. Het sloot slecht op elkaar aan allemaal. Falende hulpverlening!' De aandacht is vaak sterk op de moeder gericht, en dat gaat geregeld ten koste van die voor het kind. Moeder speelt nu eenmaal een sleutelrol. 'Ik moet het contact met moeder goed houden,' legt een pleegzorgwerker uit: 'En ook het contact tussen moeder en het pleeggezin moet goed zijn, want anders zit het kind ertussen.'

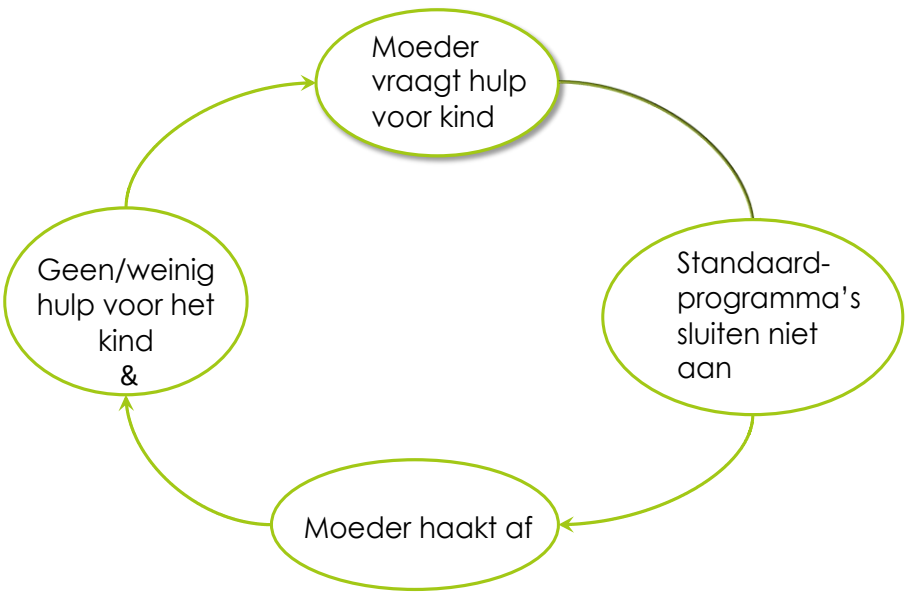

Door het ontbreken van een vertrouwensband met de moeder, voelen veel hulpverleners geen basis om grenzen te stellen zonder zich onmogelijk te maken. Zij hebben vaak ook geleerd om dat niet te doen. Er worden geen consequenties verbonden aan niet nagekomen afspraken. Wil de vrijblijvende medewerking niet

vlotten, dan zit het proces snel vast.

‘De hulpverlening is te vrijblijvend geweest,’ concludeert een zedenrechercheur betrokken in een van de zaken: ‘Te weinig dwang, te weinig stok achter de deur.’.

‘Moeder heeft een duidelijke borderline problematiek,’ vertelt de medewerker van een organisatie voor pleegzorg: ‘Als er niks te halen valt bij een hulpverlener dan ben je slecht en dan haakt moeder af. Daar heeft ze gebruik van kunnen maken. We hebben haar te veel ruimte gegeven. In die twaalf jaar hulpverlening is de dochter niet beschermd. De hulp is vooral gericht op de moeder en haar onvermogen.’

‘Iedereen vliegt op de rook af, maar niemand kijkt waar het vuur is’, zegt een pleegzorgwerker over een andere zaak**.** Een behandelingsmanager: ‘Er is in deze zaak zoveel energie gestoken in het gevecht met elkaar, die had ook ingezet kunnen worden ten gunste van het kind.’

Worstelen met protocollen

‘Er waren geen signalen van het kind en op dat moment ook geen andere zorgen,’ zegt een casemanager: ‘We hadden een risicotaxatie instrument ingevuld dus de kindveiligheid was getoetst. Dan heb je geen reden om door te gaan: het kind moest terug naar huis.’ Toch was er twijfel. Het gevoel van de casemanager zei dat de moeder haar afspraken niet zou nakomen en dat de situatie niet zo veilig was als die leek. Ze wist eigenlijk wel dat ze de jongen snel terug zou zien via een zorgmelding door school, huisarts of een andere hulpverlener. ‘Het is dan spannend,’ zegt ze ‘Op welke manier krijgen we de jongen terug en krijgen we ‘m op tijd terug.’

‘Het protocol is heel formeel,’ zegt een begeleider van pleeggezinnen: ‘Wat je nou feitelijk moet doen om het kind te helpen en in veiligheid te brengen staat er niet in.’ Het protocol lijkt vaak vooral de organisatie in te dekken. Pas daarna wordt er nagedacht over de veiligheid van het kind. Als de problemen boven een bepaalde lijn uit stijgen, wordt er ingegrepen tot ze weer onder die lijn dalen. Dan is het wachten tot er weer signalen komen.

Hulpverleners worstelen met de protocollen. Ze maken voortdurend afwegingen vanuit het protocol én vanuit hun hart. Het protocol timmert de beslissing dicht. ‘Je mag een case niet preventief open laten staan.’ Maar vanuit het hart blijft het wringen. ‘Hoeveel zorgen je ook hebt, als je het op dat moment niet hard kunt maken, kun je niets doen,’ zegt een medewerkster van Spoedhulp. ‘Je gaat alles aflopen,’ vertelt een schoolmaatschappelijk werkster: ‘Heb je voldoende in handen om een verzoek bij de Raad in te dienen, ja of nee? Je moet kiezen: of je gaat weer naar de Raad van de Kinderbescherming of je sluit af.’

‘Ik zat tussen twee vuren,’ zegt een pleegzorgwerker over een kind in een pleeggezin: ‘Ik heb heel veel vragen aan mezelf gesteld. Waar komt dit gedrag van de jongen vandaan? Is dit pleeggezin wel veilig genoeg? Het voelde als een spagaat: de jongen moest in het pleeggezin blijven, dat was bij ons het beleid. Ik moest het contact met de moeder en dat tussen de moeder en het pleeggezin ook goed houden, anders zat de jongen daartussen.’

Soms kun je het alleen maar fout doen. Bij vermoedens van seksueel misbruik weten de professionals niet waarop ze later zullen worden afgerekend. Ze moeten zich aan het protocol houden, ze moeten naar de politie luisteren, ze moeten het kind in veiligheid brengen, de moeder te vriend houden...

‘De vraag moeten we de plaatsing überhaupt wel starten is niet aan de orde geweest,’ zegt de gedragswetenschapper pleegzorg en begeleider van een van de betrokken pleegzorgwerkers: ‘Je zit in je eigen kader. Op een gegeven moment ging het vrij goed met de jongen in het pleeggezin en hebben we niet meer naar de bezwaren van moeder gekeken. Er was ook geen uitweg. Alternatief: ander crisispleeggezin of tehuis. Wat is schadelijker?’

In andere gevallen dwingt het protocol tot overplaatsing. ‘Bij signalen van seksueel misbruik moet je een kind acuut weghalen uit een pleeggezin,’ zegt de begeleider van een weekendgezin. ‘Je veroordeelt pleegouders die met de beste bedoeling kinderen opvangen. Je ontneemt het kind die twee dagen rust in het weekend die zo belangrijk zijn. En je stuurt het kind terug naar een laag verstandelijk begaafde moeder en een gezin dat ook niet helemaal pluis voelt.’

Taboe

Tijdens onze bijeenkomsten verklaarden alle aanwezige professionals zichzelf goed in staat te achten om een gesprek over seksualiteit te voeren, maar de praktijk leert dat dergelijke beladen onderwerpen als seksueel misbruik lastig bespreekbaar zijn voor hulpverleners. Dit staat een professionele, doortastende aanpak in de weg.

'Ik geloof wel dat als het gedragen wordt door de organisatie, je kunt leren het gesprek over seksualiteit aan te gaan,' zegt een pleegzorgwerkster: 'Het is wel lastig, zeker als je jong bent. Je moet dan al zoveel posities bevechten: moeder overtuigen van je professionaliteit ondanks dat je zelf (nog) geen kinderen hebt, twintig jaar jonger bent en minder levenservaring hebt.'

Tegelijkertijd is seksualiteit ook een blinde vlek. 'Seksualiteit is lastig bespreekbaar omdat het een ver-van-ons-bed-show is,' zegt een pleegzorgwerkster van een weekendpleeggezin. 'Het is geen seconde in mijn hoofd opgekomen dat het gedrag van dit kind iets met seksueel misbruik te maken kon hebben,' zegt zij.

Hoe belangrijk de aandacht voor seksuele ontwikkeling ook is, ook voor opgroeiende kinderen in pleeggezinnen en wankele thuisgezinnen, met soms seksueel getraumatiseerde moeders, vaak is het voor de hulpverleners geen aandachtspunt, en blijft het thema in de dagelijkse routine onbenoemd. In de opleiding wordt om het thema seksualiteit en seksueel misbruik heen gelopen: alsof het iets exotisch en exceptioneels is. Een onderwerp dat los staat van de dagelijkse praktijk in de pleegzorg. Ten onrechte.

Bij kinderen die opgroeien in een pleeggezin speelt seksualiteit haast per definitie een belangrijke rol. Ligt de ontluikende seksualiteit van kinderen vaak al gevoelig in een gewoon gezin, in een pleeggezin is het ronduit complex. Pleegkinderen groeien op naast biologische kinderen, zonder de natuurlijke bescherming voor seksuele interesse die biologische broers en zussen wel hebben**,** mede doordat ze van jongs af aan elkaar gewend zijn. Ook in de verhouding tussen pleegkinderen en pleegouders is het thema seksualiteit niet triviaal en vraagt daarom goede begeleiding. Zeker wanneer pleegkinderen van elders vroege seksuele ervaringen meenemen.

Zoals elders in de samenleving wordt ook in de pleegzorg seksualiteit van het dagelijks leven gesepareerd. Pas bij een vermoeden van misbruik moeten hulpverleners er over beginnen. 'Dan spreek je de taal niet.' Hulpverleners zouden getraind moeten worden om het onderwerp routinematig aan te snijden, ook met pleegouders, ook met kinderen. Praten over seksualiteit moet geen exotisch specialisme zijn.

Er is binnen de pleegzorg dus meer kennis van en meer ruimte nodig voor het thema seksualiteit. Meer tijd om het gevoelige onderwerp te bespreken met pleegouders en pleegkinderen.

Tijd ook voor de professionals om er onderling bij stil te staan. Alleen wanneer seksualiteit en seksueel misbruik een regulier thema is voor evaluatie en overleg kan de organisatie leren de signalen eerder op te pikken en beter te verstaan en beter met de risico's rekening te houden bij de dagelijkse beslissingen.

Time out

'We hebben aan paniekvoetbal gedaan,' zegt een gezinsmanager tijdens de evaluatie van één van de drie gesprekken: 'We hebben nooit de rust gehad om goed te kijken wat er nu eigenlijk nodig was.' Dat die rust ontbrak is geen kwestie van achteloosheid maar afgedwongen door het systeem. 'We krijgen niet meer betaald voor intervisie en contact met derden,' verklaart een systeemtherapeut GGZ de blinde vlekken die zijn ontstaan. De hulpverlening moet productie draaien, en dat maakt de dilemma's van het werk in veel gevallen tot een privézaak. Zorgen voor 's avonds in bed: om in je eentje over te malen. Zorgen die energie vreten zonder dat het pleegkind in nood geholpen kan worden zodat het veilig is.

Opvallend vinden wij dat de betrokken organisaties kennelijk grote moeite hebben om van deze complexe en emotioneel beladen situaties te leren. De werkers raken in paniek en belanden in het drijfzand van de onmacht. Hierdoor grijpen zij en hen organisaties terug naar de bureaucratische instrumenten zoals protocollen, die bieden hen houvast. Hiermee verliezen ze de veiligheid en het belang van het kind uit het oog. We zien dat protocollen deze kwetsbare kinderen niet redden. Het kind betaalt de rekening.

De organisatie evalueert bij verdenking van seksueel misbruik meestal slechts de procedures, niet hoe onderliggende processen van oordeels- en besluitvorming veelal in het teken hebben gestaan van onzekerheid en onveiligheid. Daarvoor is seksueel misbruik voor de professionals te pijnlijk en voor de organisatie te schadelijk: een hoofdpijndossier.

Vermoedens van seksueel misbruik gaan voor de betrokken professionals gepaard met heftige gevoelens van onveiligheid. Er ontstaat stress over professioneel falen, over maatschappelijke afkeuring en juridische aansprakelijkheid. Ze voelen zich vogelvrij. Gevoelens waar geen of nauwelijks ruimte voor is. Daarmee is niet voldaan aan een belangrijke basisconditie voor professioneel handelen en ontwikkeling van expertise. Elke brandweerman leert dat hij altijd eerst moet zorgen voor zijn eigen veiligheid.

Het verdient aanbeveling dat hulpverleners bij vermoedens van seksueel misbruik de ruimte krijgen, en nemen, om een *time out* te organiseren. Een bijeenkomst waarin zij, net zoals wij dat in dit onderzoek deden, een gezamenlijk beeld scheppen van de problematiek, en één actieplan trekken voor in de komende weken. Zo'n bijeenkomst biedt meer vaste grond onder vage vermoedens en helpt hulpverleners doordacht en doortastend op de vermoedens te reageren. Dit voorkomt een eenzijdige uitvoering van protocollaire stappen waarbij grote schade kan worden gedaan aan het kind, thuisgezin en pleeggezin.

Een doordachte en gezamenlijk gedragen reactie van de betrokken professionals is bij vermoedens van seksueel misbruik van groot belang voor het kind, thuisgezin en pleeggezin. Maar het is zeker ook belangrijk voor de organisatie. Samen optreden helpt om professionals in hun kracht te zetten en helpt de organisatie om van zeer pijnlijke situaties te leren.

Conclusies

(On)veiligheid

- De dader vinden en straffen en de regels en protocollen volgen lijkt bij vermoedens van seksueel misbruik meer prioriteit te krijgen dan de veiligheid voor het kind.
- Hulpverleners worden 'gevangen gezet' door het protocol. Als zij in het belang van de veiligheid van het kind, buiten de regels om handelen, lopen zij een groot risico te worden berispt of ontslagen.
- Bij de professional overheerst het gevoel: wat je bij een vermoeden van seksueel misbruik ook doet, welke keuze je ook maakt je doet het eigenlijk nooit goed. Welk perspectief de werker ook kiest, hij/zij schaadt altijd de belangen van een van de betrokken partijen of die van zichzelf.
- Een pleeggezin lijdt altijd schade bij een vermoeden van seksueel misbruik. Op safe spelen kan ertoe leiden dat de pleegouders buiten spel worden gezet en zelfs dat niemand meer naar hen omkijkt. Ook als van de vermoedens van seksueel misbruik niets bewezen wordt.
- Iedereen die betrokken is bij een vermoeden van seksueel misbruik loopt emotionele en vaak (onherstelbare) persoonlijke en/of professionele schade op.
- De professionals delen de signalen, hun vragen en twijfels wel, maar deze blijven steken binnen de binnen de uitvoerende afdelingen en worden gebrekkig vertaald naar een tactisch niveau.
- De objectieve en emotionele eigen veiligheid van de professionals is onvoldoende gewaarborgd.

Expertise

- Seksueel misbruik wordt gezien als uitzondering, en niet als een risico dat in (pleeg) gezinnen altijd op de loer kan liggen.
- (Gezins)voogden en pleegzorgwerkers hebben onvoldoende kennis van seksueel misbruik en ontberen de specifieke gespreksvaardigheden om dit beladen onderwerp adequaat met pleeg- en biologische ouders en (pleeg)kinderen te bespreken.
- Signalen die duiden op seksueel misbruik worden vaak over het hoofd gezien of wel geregistreerd maar niet gecommuniceerd. Seksueel misbruik komt meestal min of meer toevallig aan het licht.
- Onderbuikgevoelens maken onvoldoende deel uit van een gezamenlijke diagnose. In een wereld waarin regels en protocollen prevaleren dreigen 'zachte' signalen terzijde te worden geschoven.
- Hulpverleners krijgen en nemen te weinig ruimte om preventief in te grijpen bij combinaties van risicofactoren in een gezin waarvan bekend is dat die vrijwel altijd tot mishandeling van kinderen leidt, zoals drugs plus geweld plus criminaliteit.

Overzicht

- De professionals komen te weinig toe aan een geregeld contact met het pleeggezin en het biologische gezin. Daar is vanwege de *caseload* nauwelijks tijd voor. Dus acteert en beslist men te vaak op basis van 'tweedehands' en gedateerde informatie.
- Een adequaat en praktisch overzicht van de (hulpverlenings-)geschiedenis van de kinderen ontbreekt.
- Bij vermoedens van seksueel misbruik genereren organisaties zoveel rapportages dat er geen doorkomen meer aan is. Hierdoor missen professionals essentiële informatie. Dit leidt tot verkeerde en schadelijke beslissingen.

(Geen) regie

- De hulpverleningsketens rond jeugdzorg en seksueel misbruik zijn complex georganiseerd en de regiefunctie niet helder belegd. Hierdoor wordt uitval of slecht functioneren van een ‘schakel’ vaak niet tijdig gesignaleerd en kan er niet tijdig en adequaat gereageerd worden.
- Bij (vermoedens van) seksueel misbruik worden weliswaar vele acties ingezet, echter zonder heldere regie. Voor de betrokkenen blijft onduidelijk wat de stand van zaken is, wat de strategie is, en welke acties gewenst zijn.

Colofon

Simen van der Goot is onafhankelijk onderzoeker, veranderkundige & organisatieadviseur (Parresia consultans B.V.). Hij houdt hij zich bezig met lastig grijpbare organisatievraagstukken. Simen helpt om complexe werksituaties te ontwarren en constructief over knelpunten te praten. Hij zoekt naar oplossingen die werken zodat mensen hun vakmanschap weer kunnen inzetten

Douwe van den Berg is als organisatieadviseur en veranderkundige verbonden aan de gemeente Amsterdam. Het liefst werkt hij in situaties waar professionals met sterk uiteenlopende vakgebieden gezamenlijk voor een complexe opgave staan, zoals in de Amsterdamse jeugdzorg. Samen met professionals, managers, beleidsmakers en bestuurders zoekt hij naar nieuwe werkwijzen en oplossingen die ruimte geven aan de professionals en tegelijk de organisaties lerend maken.

Mark Mieras is wetenschaps journalist. Hij hielp ons met de structuur, het redigeren en inhoudelijk verbeteren van het artikel.

Vakmanschap aan Zet-methode
Concrete cases weergegeven op een tijdlijn (behangrol) vormen het uitgangspunt voor de Vakmanschap aan Zet-methode, zoals we die eerder binnen de Amsterdamse jeugdhulpverlening toepasten. De betrokken professionals rond één gezin komen één dag samen om hun ervaring en kennis te bundelen. Zij identificeren stimulerende en belemmerende patronen in het gezin én in hun eigen functioneren. Daarmee leggen zij de onderliggende oorzaken van de problemen bloot en bedenken een aanpak die de disfunctionele patronen doorbreekt.

Commissie-Samson
De commissie-Samson onderzoekt seksueel misbruik van kinderen die sinds 1945 door de overheid geplaatst zijn in pleeggezinnen en jeugdinstellingen. De commissie wil professionals uitdrukkelijk bij dit onderzoek betrekken. Zij gaf opdracht voor deze deelstudie om meer inzicht te krijgen in de problemen die hulpverleners tegenkomen bij de signalering en behandeling van gevallen van vermoed seksueel misbruik.

Soms kun je het alleen maar fout doen

Hoe de pleegzorg worstelt met vermoedens van seksueel misbruik

Wie echt wil weten hoe de jeugdzorg-keten omgaat met verdenking van seksueel misbruik in de pleegzorg, moet met hulpverleners gaan praten; zij kennen de situaties van 'binnen uit'. Daarom nodigden we in maart 2012 in totaal negenenvijftig professionals uit om in drie sessies te reconstrueren wat er in de loop der jaren voor en na de verdenking allemaal was gebeurd. Van hen gingen negenentwintig op ons verzoek in. We maakten met hen een reconstructie van de gebeurtenissen in drie gezinnen die alle drie te maken hadden met ondertoezichtstellingen en waar vermoedens van seksueel misbruik speelden.

Leidraad voor de gesprekken was een vooraf door ons samengesteld overzicht op een – soms meterslange – behangrol met alle interventies rond kinderen en ouders in het gezin. Vaak was het niet mogelijk om het overzicht vooraf compleet te maken en werd het ter plekke aangevuld. Het aantal betrokken professionals bij een gezin varieerde van dertien tot meer dan vijftig. De periode van hun betrokkenheid varieerde van negen tot achtentwintig jaar. We beperkten ons niet tot de periode waarin het vermoeden van seksueel misbruik speelde. Dit vanuit de ervaring dat de hulpverlening rondom seksueel misbruik vaak onderdeel is van een (complex) hulpverleningstraject.

Voor betrokkenen was het in veel gevallen de eerste keer dat zij elkaar zagen. Een van de betrokken organisaties had al onderzoek gedaan naar haar eigen rol in de hulpverlening aan één van de drie gezinnen uit deze studie. Voor de andere twee gezinnen was het voor het eerst dat er een compleet beeld werd opgebouwd van de hulpverlening aan die gezinnen. De deelnemers brachten hun eigen ervaringen en hun eigen dossiers mee. Puzzelstukjes werden gedurende de dag aan elkaar gelegd, om zo het complete verhaal te reconstrueren. Een fascinerend maar ook confronterend proces. 'Het is niet te geloven dat we dit hebben laten gebeuren,' zei een professional tijdens een bijeenkomst.

Wij, de onderzoekers, willen leren van de drie sessies. Niet om daaruit snelle conclusies te trekken. Wel om goed te begrijpen hoe de hulpverlening en de pleegzorg in het bijzonder omgaat met meldingen van seksueel misbruik. Welke patronen werkten, welke niet?

Dit onderzoek gaat niet over de tekortkomingen van professionals. Deelnemers aan het onderzoek waren ervan doordrongen dat iedereen met inzet en de beste intenties had gewerkt binnen de grenzen van de eigen kennis, tijd, vaardigheden en bevoegdheden. Dat neemt niet weg dat in alle drie de gevallen unaniem het gevoel bestond dat het systeem van jeugdhulpverlening ernstig tekort was geschoten.

Dit onderzoek is een blik 'onder de motorkap' van de pleegzorg. Dankzij de inzichten uit deze drie sessies, hebben we een aantal basismechanismen in de pleegzorg in kaart kunnen brengen. Zo werd duidelijk waar, wanneer of waarom deze mechanismen vastlopen. Deze patronen vertonen deels overlap met de patronen die we tegenkomen in de jeugdzorg[1]. Deels zijn ze ook uniek, vooral door de grote ongemakkelijkheid en de explosieve maatschappelijke lading van het thema seksueel misbruik.

[1] Artikelen 'Systeem in beeld' / 'Cirkel van onmacht'
zie: www.amsterdam.nl/vaz

Verontrustende signalen

Als kinderen signalen afgeven van seksueel misbruik, is dat vaak terloops. Een meisje schrijft in een brief hoe ze school haat, zich verveelt, ze haar pleegvader haat. En dan komt pas aan het einde dat ene zinnetje: Hij zit aan mijn vieze plekjes. Zes woorden die een papierlawine op gang brengen van honderden, soms duizenden A4-tjes. Zes woorden die heel wat hulpverleners buikpijn bezorgen. Zes woorden die een reeks pijnlijke dilemma's opwerpen.

Is er echt wat aan de hand? Zijn er nog meer aanwijzingen? Meer aanwijzingen bij andere pleegkinderen in hetzelfde gezin misschien? Wat doen we met het kind? Hoe lichten we de biologische ouders in? Wat doen we met de pleegouders? Gaan we aangifte doen?

Vaak zijn er alleen indirecte aanwijzingen: klachten aan piemel en anus van de zesjarige Z die met zijn vijfjarige zusje hetzelfde weekendpleeggezin bezoekt. Hij masturbeert in de klas. De twee kinderen huilen heftig als ze naar het pleeggezin worden gebracht. Moeder koopt iedere maand een nieuwe logeertas, omdat de kinderen anders in paniek raken zodra het ding tevoorschijn komt. Maar als ze door de hulpverlener bij het weekendpleeggezin zijn afgezet, zwaaien ze haar lachend uit.

Is het pleeggezin onveilig? Of ligt het probleem misschien toch elders? Want al voor de kinderen naar het pleeggezin gingen waren er signalen. De juf van het medisch-orthopedagogisch centrum liet toen weten dat het gedrag van de jongen veranderde. Hij ging ineens buiten poepen en plassen. Zijn oudere broer gedroeg zich seksueel getint naar de juf.

De groepsleidster van de naschoolse opvang, bevestigt: 'De broer was vrij agressief. Om rust te vinden en weer tot zichzelf te komen ging hij zich dan aftrekken. Hij maakte rijbewegingen aan tafel en opmerkingen over neuken. Hij durfde niet alleen naar de wc.' Zo ontstond toen het vermoeden dat de kinderen ergens getuige van waren geweest. De voogd: 'De partner van moeder neemt dingen als hij ze wil. Dat geldt ook voor seks. De moeder heeft weleens tegen hem gezegd: "We moeten oppassen als de kinderen erbij zijn".'

Nog een puzzelstukje: de pleegmoeder van de oudste twee kinderen rapporteerde dat een zekere oom Y thuis aanwezig zou zijn bij het douchen van de kinderen, terwijl de kinderen daarvoor gewoon zelfstandig douchten. Niemand weet precies wie die oom Y is. Moeder is licht verstandelijk gehandicapt met vier licht verstandelijk gehandicapte kinderen van drie vaders.

Jacht op de dader

'Juridisch gezien zeggen de losse signalen voor seksueel misbruik meestal helemaal niets,' zegt een zedenrechercheur: 'Het is de combinatie van signalen die een vermoeden van seksueel misbruik rechtvaardigt.' Maar wat dan? Zonder een uitspraak van het kind is het lastig om een stap verder te komen. Er wordt pas een studioverhoor georganiseerd als het kind zelf over het seksuele misbruik is begonnen.

De studiobeheerder maakt de afweging. Ook wordt bekeken of er risico's bestaan van (her)traumatisering; zo is er geen studioverhoor van kinderen onder de 4 jaar.

Bij een melding verzamelt de zedenrecherche aanvullend bewijs door 'eromheen te rechercheren'. Mogelijk bewijsmiddel is letsel dat door een arts is geconstateerd.

Verklaringen van derden zijn een plusje in de bewijsvoering; ze kunnen de verklaring van het kind ondersteunen. De juf kan bijvoorbeeld vreemd gedrag in de klas hebben opgemerkt of uitspraken van het kind hebben opgevangen. Het hele netwerk van een

pleeggezin kan bevraagd worden. Maar een overzicht krijgen is lastig: er hangen vaak zoveel mensen om het gezin heen. Mensen zoals die oom Y.

Dat 'eromheen rechercheren' moet behoedzaam gebeuren. De hulpverlening wordt gevraagd meer aanknopingspunten te verzamelen voor de verdenking, zonder iets los te laten over de verdenking.

Een gezinsvoogd vertelt hoe zij spelenderwijs probeert om een jongen aan het praten te krijgen. Als ze het subtiel doet klapt hij direct dicht. Ze zegt een andere keer: 'Kom op nu gaan we even serieus praten.' Het haalt niets uit.

Ondertussen blijven ook de pleegouders in het ongewisse, zeker als die zelf verdacht zijn. 'We hebben enkel gezegd de kinderen komen niet meer. Sorry, we kunnen verder niets vertellen', aldus de pleegzorgwerker van een pleeggezin. Daar moeten ze het mee doen. Het onderzoek kan maanden tot zelfs meer dan een jaar in beslag nemen. In die tijd worden er geen nieuwe pleegkinderen geplaatst. Eerdere pleegkinderen worden gecheckt op signalen van seksueel misbruik, voor zover traceerbaar. Want een centrale landelijke registratie ontbreekt: kwaadwillende pleegouders kunnen zich buiten de officiële kanalen om, elders aanbieden.

Tijdens de gesprekken van een onderzoeker van een centrum dat psychiatrische zorg verleent aan de zesjarige Y, komen er geen bijzonderheden over het pleeggezin naar voren. In het tweede gesprek wil de jongen ineens niets meer zeggen. 'Dat is mijn privacy,' zegt hij, alsof iemand hem die volwassen woorden heeft ingefluisterd.

Naar aanleiding van een aangifte tegen de pleegvader van de zesjarige Y wordt deze ontboden op het bureau. Het dossier vermeldt: 'Verdachte is eigenstandig op het bureau verschenen en daar is hij formeel aangehouden.' De rechercheur: 'Na het verhoor van de pleegvader hebben we de zaak ingezonden naar het Openbaar Ministerie.' Een sterke zaak is het niet, vinden ook de rechercheurs zelf: 'We hadden al het gevoel: dat gaat 'm niet worden.'

De meeste zaken worden geseponeerd: geen bewijs, geen antecedent, geen strafblad. Maar daarmee is de verdenking niet weersproken. De pleegouders van meisje X hebben een advocaat genomen. Ze willen hun onschuld terug. En ze willen geen pleegouders meer zijn. Ook de biologische moeder heeft een advocaat in de arm genomen. Ze is een artikel-12-procedure gestart om het onderzoek opnieuw op te pakken. 'Een kansloos verhaal,' zegt een gezinsmanager Bureau Jeugdzorg: 'Alleen de advocaat wordt er rijker van.'

'Seksueel misbruik is een van de ergste dingen die je kunnen overkomen,' zegt een zedenrechercheur: 'Maar het is ook een van de ergste dingen waarvan je beschuldigd kunt worden. Als iets niet controleerbaar is dan is het er niet. Er moeten feiten op tafel liggen die je moet kunnen checken. Een derde van de verhalen over seksueel misbruik klopt niet. Er wordt nergens zoveel gelogen als bij zedenzaken.'

Het blijkt erg lastig om seksueel misbruik te bewijzen. Het oplossingspercentage van de Nederlandse zedenpolitie is gering. Zo'n 5 tot 10%, schat een rechercheur: 'En misschien nog wel minder.' Veruit de meeste zaken belanden dus uiteindelijk in een mist waarin schuld noch onschuld is vastgesteld. De schade is groot aan het kind dat al zo kwetsbaar was, aan diens biologische ouders en broers en of zussen; zij blijven in onzekerheid achter: wat is er echt gebeurd? Schade ook voor de pleegzorg, die de samenwerking met de pleegouders vaak heeft moeten verbreken. Schade voor de pleegouders, die – soms na jaren dienst – in veel gevallen nooit meer iets met pleegzorg te maken willen hebben. Maar ook schade voor de (gezins)voogd en de andere betrokken hulpverleners die, wanneer het systeem weer overgaat tot de orde van de dag, vaak achterblijven met een diep gevoel van dubbel falen: falen in hun verantwoordelijkheid voor kind en gezin en falen doordat de dader niet wordt gevonden of vrijuit gaat. Een voogd kan ook juridisch vervolgd worden bij aantoonbare fouten.
In de praktijk is dat slechts een keer voorgekomen en in dit geval ging het om de dood van een kind.

Bij een verdenking van seksueel misbruik schieten betrokkenen vaak in de kramp van een groot taboe. Dan kan het gebeuren dat niemand ervoor zorgt dat men met elkaar vaststelt wat er – met alle onzekerheden daarover – aan de hand is en met elkaar besluit wat er gebeuren moet; besluiteloosheid en stuurloosheid zijn het gevolg. Bij verdenking van seksueel misbruik houdt het hulpverleningssysteem zich zo mogelijk gesloten. Veel activiteiten lijken vooral gericht op stabilisatie en risicobeperking. Als het misbruik dan niet te bewijzen blijkt, veert het systeem terug in de oude toestand: de druk is van de ketel. Het handelen wordt slechts in relatie tot het protocol geëvalueerd: heeft iedereen zich aan de regels gehouden? Het

menselijk drama van kinderen en (pleeg)ouders blijft hangen in de mist: het systeem leert niet.

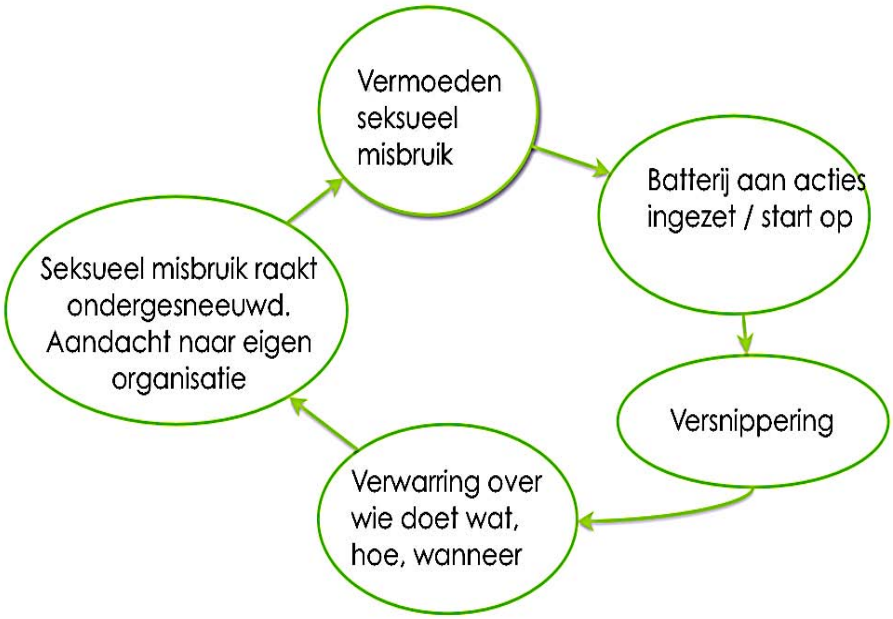

Onderbuikgevoelens

'Iedereen had een onderbuik gevoel bij oom X,' vertelt een pleegzorgwerker: 'Daar gaat in je binnenste buik een rood lampje branden, maar niemand kon het hard maken.' Oom X bemoeide zich met de tweejarige jongen nadat die bij diens broer oom Y was geplaatst. 'De jongen vertoonde zorgelijk gedrag. Panisch als hij de badkamer in moest, zijn piemel in een wasbol stoppen, hij wilde niet verschoond worden.'

Wat de zaak gevoelsmatig nog ingewikkelder maakte is dat de hulpverleners het niet eens waren over de uithuisplaatsing van de jongen. 'Ik heb een visieverschil met mijn staf,' zegt een gezinsvoogd: 'Mijn visie is dat de moeder gewoon een beetje een gek mens is. Ze heeft een huis vol dieren maar ze zorgt wel goed voor haar kinderen.'

'Er waren voortdurend onderbuikgevoelens,' zegt de gezinsvoogd van een ander gezin: 'Het heeft nooit goed gevoeld. Het is een grote tombola geweest. Kinderen gingen de pleeggezinnen in en er weer uit. Voortdurend pijn in onze buik, maar onvoldoende feiten op papier.'

Vermoedens van seksueel misbruik bij kinderen in pleeggezinnen scheppen grote dilemma's. Een coördinator van Eigen Kracht vertelt hoe moeilijk hij het had toen een kind werd weggehaald bij een pleeggezin waarover twijfels waren gerezen: 'Die jongen had wel een goede plek in het pleeggezin. Toen hij hoorde dat hij weg moest is hij trillend onder een stoel gekropen, greep de enkels van pleegmoeder vast en schreeuwde: "Nee dat wil ik niet!"'

Het is erg moeilijk een beslissing te nemen over een kind dat nog in het pleeggezin woont. Alles is zwaarwegend. Zowel uit plaatsen, als laten zitten. 'En dan heb je ook nog een verantwoordelijkheid naar de andere pleegkinderen, en naar de biologische kinderen van de pleegouders,' zegt een pleegzorgwerker: 'Er zijn wel honderd dilemma's in zo'n casus.'

'Er is heel hard gezwommen, maar geen idee welke kant op,' concludeert een pleegzorgwerker. 'Ik heb enorm veel professionals geraadpleegd. Overal gezocht en gevraagd help ons hierin te bepalen wat te doen.'

Gebrek aan overzicht

Vanaf 1999 had de moeder van een van de drie gezinnen te maken met ruim veertig hulpverleners. Dat betekende veertig intakes, veertig verslagen plus eenenzestig rapportages. In totaal 1892 A4tjes met tekst: meer dan een meter dossiermappen. Waarom zoveel papier? Bij een vermoeden van seksueel misbruik gaan alle betrokken organisaties, onafhankelijk van elkaar, dossiers produceren. Elke stap die wordt gezet, wordt uitvoerig gedocumenteerd. 'Al dat rapporteren heeft alleen maar tot doel de verantwoordelijkheid van de organisatie in te dekken,' zegt een afdelingsmanager jeugdpsychiatrie.

Wat de situatie kritiek maakt is dat de hulpverleners zelf bijna geen observaties doen in het pleeggezin en het biologische gezin. Daar is vanwege de caseload nauwelijks tijd voor. Dus acteert men en beslist noodgedwongen op basis van gesprekken op kantoor en vooral op basis van wat er op papier staat.

De papierberg blokkeert ieder overzicht. Voor een nieuwe hulpverlener wordt het onbegonnen werk om zich in te lezen. 'Bij een dergelijk gezin krijg je geen overzicht. En dus registreer je de informatie selectief. Je mist de kern,' zegt een woonbegeleider.

Dat besef dringt pijnlijk door wanneer alle gegevens wel ordelijk op de tijdbalk zijn gezet. 'Deze behangrol geeft veel meer overzicht dan alle rapportages,' zegt een gezinsvoogd. Een pleegzorgwerker: 'Je hebt honderdduizend balletjes, maar welke moet je eruit pikken?' 'Ik wist wel dat er van alles speelde, maar ik was maar op de hoogte van een heel klein stukje,' zegt een schoolmaatschappelijk werker.

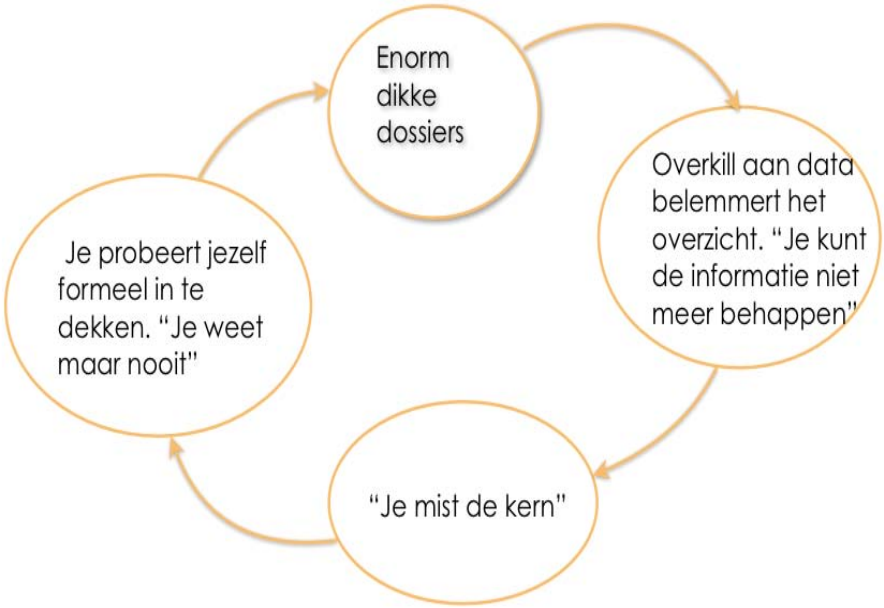

Door de frustratie van de hulpverleners over het gebrek aan vooruitgang, klampen ze zich vast aan de standaardwerkwijze, bij wijze van laatste houvast. Heel veel informatie in de dossiers is *copy paste*, soms vele malen onveranderd overgenomen. Kennelijk wordt het vastleggen van de gegevens in het uitdijende dossier gezien als een formaliteit.

Gegevens worden niet meer bijgesteld op basis van eigen observatie. Doordat de hulpverleners elkaar meestal niet bellen of ontmoeten gaan de woorden in de dossiers gemakkelijk een eigen leven leiden. De hulpverlening valt ten prooi aan automatisme. Hulpverleners gaan klakkeloos door op de lijn die door de voorganger is ingezet.

Kind als bijwagen

'Deze moeder heeft echt pech gehad,' zegt een medewerker van Spoedhulp: 'Veel zieken. Veel wisselingen. Het sloot slecht op elkaar aan allemaal. Falende hulpverlening!' De aandacht is vaak sterk op de moeder gericht, en dat gaat geregeld ten koste van die voor het kind. Moeder speelt nu eenmaal een sleutelrol. 'Ik moet het contact met moeder goed houden,' legt een pleegzorgwerker uit: 'En ook het contact tussen moeder en het pleeggezin moet goed zijn, want anders zit het kind ertussen.'

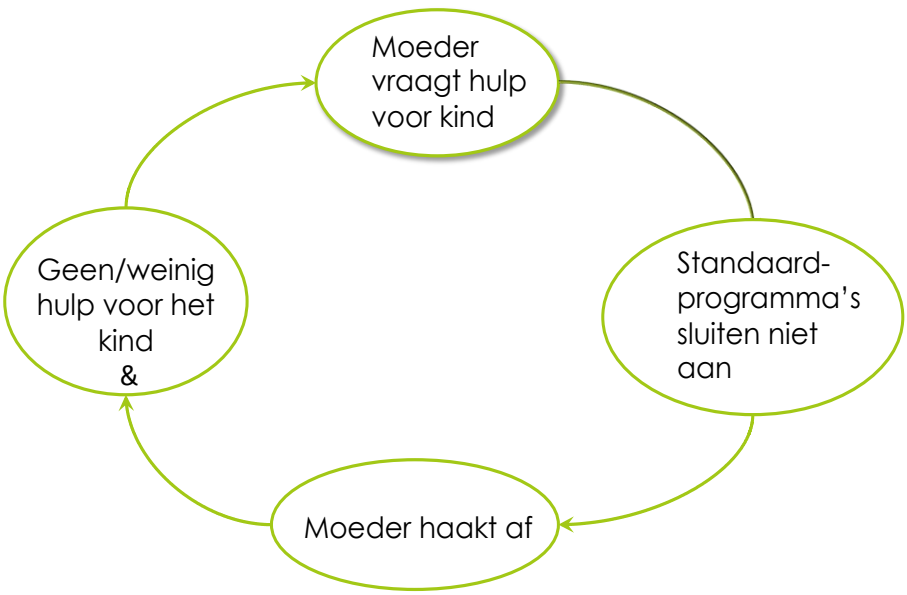

Door het ontbreken van een vertrouwensband met de moeder, voelen veel hulpverleners geen basis om grenzen te stellen zonder zich onmogelijk te maken. Zij hebben vaak ook geleerd om dat niet te doen. Er worden geen consequenties verbonden aan niet nagekomen afspraken. Wil de vrijblijvende medewerking niet

vlotten, dan zit het proces snel vast.

‘De hulpverlening is te vrijblijvend geweest,’ concludeert een zedenrechercheur betrokken in een van de zaken: ‘Te weinig dwang, te weinig stok achter de deur.’.

‘Moeder heeft een duidelijke borderline problematiek,’ vertelt de medewerker van een organisatie voor pleegzorg: ‘Als er niks te halen valt bij een hulpverlener dan ben je slecht en dan haakt moeder af. Daar heeft ze gebruik van kunnen maken. We hebben haar te veel ruimte gegeven. In die twaalf jaar hulpverlening is de dochter niet beschermd. De hulp is vooral gericht op de moeder en haar onvermogen.’

‘Iedereen vliegt op de rook af, maar niemand kijkt waar het vuur is’, zegt een pleegzorgwerker over een andere zaak**.** Een behandelingsmanager: ‘Er is in deze zaak zoveel energie gestoken in het gevecht met elkaar, die had ook ingezet kunnen worden ten gunste van het kind.’

Worstelen met protocollen

‘Er waren geen signalen van het kind en op dat moment ook geen andere zorgen,’ zegt een casemanager: ‘We hadden een risicotaxatie instrument ingevuld dus de kindveiligheid was getoetst. Dan heb je geen reden om door te gaan: het kind moest terug naar huis.’ Toch was er twijfel. Het gevoel van de casemanager zei dat de moeder haar afspraken niet zou nakomen en dat de situatie niet zo veilig was als die leek. Ze wist eigenlijk wel dat ze de jongen snel terug zou zien via een zorgmelding door school, huisarts of een andere hulpverlener. ‘Het is dan spannend,’ zegt ze ‘Op welke manier krijgen we de jongen terug en krijgen we ‘m op tijd terug.’

‘Het protocol is heel formeel,’ zegt een begeleider van pleeggezinnen: ‘Wat je nou feitelijk moet doen om het kind te helpen en in veiligheid te brengen staat er niet in.’ Het protocol lijkt vaak vooral de organisatie in te dekken. Pas daarna wordt er nagedacht over de veiligheid van het kind. Als de problemen boven een bepaalde lijn uit stijgen, wordt er ingegrepen tot ze weer onder die lijn dalen. Dan is het wachten tot er weer signalen komen.

Hulpverleners worstelen met de protocollen. Ze maken voortdurend afwegingen vanuit het protocol én vanuit hun hart. Het protocol timmert de beslissing dicht. ‘Je mag een case niet preventief open laten staan.’ Maar vanuit het hart blijft het wringen. ‘Hoeveel zorgen je ook hebt, als je het op dat moment niet hard kunt maken, kun je niets doen,’ zegt een medewerkster van Spoedhulp. ‘Je gaat alles aflopen,’ vertelt een schoolmaatschappelijk werkster: ‘Heb je voldoende in handen om een verzoek bij de Raad in te dienen, ja of nee? Je moet kiezen: of je gaat weer naar de Raad van de Kinderbescherming of je sluit af.’

‘Ik zat tussen twee vuren,’ zegt een pleegzorgwerker over een kind in een pleeggezin: ‘Ik heb heel veel vragen aan mezelf gesteld. Waar komt dit gedrag van de jongen vandaan? Is dit pleeggezin wel veilig genoeg? Het voelde als een spagaat: de jongen moest in het pleeggezin blijven, dat was bij ons het beleid. Ik moest het contact met de moeder en dat tussen de moeder en het pleeggezin ook goed houden, anders zat de jongen daartussen.’

Soms kun je het alleen maar fout doen. Bij vermoedens van seksueel misbruik weten de professionals niet waarop ze later zullen worden afgerekend. Ze moeten zich aan het protocol houden, ze moeten naar de politie luisteren, ze moeten het kind in veiligheid brengen, de moeder te vriend houden...

‘De vraag moeten we de plaatsing überhaupt wel starten is niet aan de orde geweest,’ zegt de gedragswetenschapper pleegzorg en begeleider van een van de betrokken pleegzorgwerkers: ‘Je zit in je eigen kader. Op een gegeven moment ging het vrij goed met de jongen in het pleeggezin en hebben we niet meer naar de bezwaren van moeder gekeken. Er was ook geen uitweg. Alternatief: ander crisispleeggezin of tehuis. Wat is schadelijker?’

In andere gevallen dwingt het protocol tot overplaatsing. ‘Bij signalen van seksueel misbruik moet je een kind acuut weghalen uit een pleeggezin,’ zegt de begeleider van een weekendgezin. ‘Je veroordeelt pleegouders die met de beste bedoeling kinderen opvangen. Je ontneemt het kind die twee dagen rust in het weekend die zo belangrijk zijn. En je stuurt het kind terug naar een laag verstandelijk begaafde moeder en een gezin dat ook niet helemaal pluis voelt.’

Taboe

Tijdens onze bijeenkomsten verklaarden alle aanwezige professionals zichzelf goed in staat te achten om een gesprek over seksualiteit te voeren, maar de praktijk leert dat dergelijke beladen onderwerpen als seksueel misbruik lastig bespreekbaar zijn voor hulpverleners. Dit staat een professionele, doortastende aanpak in de weg.

'Ik geloof wel dat als het gedragen wordt door de organisatie, je kunt leren het gesprek over seksualiteit aan te gaan,' zegt een pleegzorgwerkster: 'Het is wel lastig, zeker als je jong bent. Je moet dan al zoveel posities bevechten: moeder overtuigen van je professionaliteit ondanks dat je zelf (nog) geen kinderen hebt, twintig jaar jonger bent en minder levenservaring hebt.'

Tegelijkertijd is seksualiteit ook een blinde vlek. 'Seksualiteit is lastig bespreekbaar omdat het een ver-van-ons-bed-show is,' zegt een pleegzorgwerkster van een weekendpleeggezin. 'Het is geen seconde in mijn hoofd opgekomen dat het gedrag van dit kind iets met seksueel misbruik te maken kon hebben,' zegt zij.

Hoe belangrijk de aandacht voor seksuele ontwikkeling ook is, ook voor opgroeiende kinderen in pleeggezinnen en wankele thuisgezinnen, met soms seksueel getraumatiseerde moeders, vaak is het voor de hulpverleners geen aandachtspunt, en blijft het thema in de dagelijkse routine onbenoemd. In de opleiding wordt om het thema seksualiteit en seksueel misbruik heen gelopen: alsof het iets exotisch en exceptioneels is. Een onderwerp dat los staat van de dagelijkse praktijk in de pleegzorg. Ten onrechte.

Bij kinderen die opgroeien in een pleeggezin speelt seksualiteit haast per definitie een belangrijke rol. Ligt de ontluikende seksualiteit van kinderen vaak al gevoelig in een gewoon gezin, in een pleeggezin is het ronduit complex. Pleegkinderen groeien op naast biologische kinderen, zonder de natuurlijke bescherming voor seksuele interesse die biologische broers en zussen wel hebben**,** mede doordat ze van jongs af aan elkaar gewend zijn. Ook in de verhouding tussen pleegkinderen en pleegouders is het thema seksualiteit niet triviaal en vraagt daarom goede begeleiding. Zeker wanneer pleegkinderen van elders vroege seksuele ervaringen meenemen.

Zoals elders in de samenleving wordt ook in de pleegzorg seksualiteit van het dagelijks leven gesepareerd. Pas bij een vermoeden van misbruik moeten hulpverleners er over beginnen. 'Dan spreek je de taal niet.' Hulpverleners zouden getraind moeten worden om het onderwerp routinematig aan te snijden, ook met pleegouders, ook met kinderen. Praten over seksualiteit moet geen exotisch specialisme zijn.

Er is binnen de pleegzorg dus meer kennis van en meer ruimte nodig voor het thema seksualiteit. Meer tijd om het gevoelige onderwerp te bespreken met pleegouders en pleegkinderen.

Tijd ook voor de professionals om er onderling bij stil te staan. Alleen wanneer seksualiteit en seksueel misbruik een regulier thema is voor evaluatie en overleg kan de organisatie leren de signalen eerder op te pikken en beter te verstaan en beter met de risico's rekening te houden bij de dagelijkse beslissingen.

Time out

'We hebben aan paniekvoetbal gedaan,' zegt een gezinsmanager tijdens de evaluatie van één van de drie gesprekken: 'We hebben nooit de rust gehad om goed te kijken wat er nu eigenlijk nodig was.' Dat die rust ontbrak is geen kwestie van achteloosheid maar afgedwongen door het systeem. 'We krijgen niet meer betaald voor intervisie en contact met derden,' verklaart een systeemtherapeut GGZ de blinde vlekken die zijn ontstaan. De hulpverlening moet productie draaien, en dat maakt de dilemma's van het werk in veel gevallen tot een privézaak. Zorgen voor 's avonds in bed: om in je eentje over te malen. Zorgen die energie vreten zonder dat het pleegkind in nood geholpen kan worden zodat het veilig is.

Opvallend vinden wij dat de betrokken organisaties kennelijk grote moeite hebben om van deze complexe en emotioneel beladen situaties te leren. De werkers raken in paniek en belanden in het drijfzand van de onmacht. Hierdoor grijpen zij en hen organisaties terug naar de bureaucratische instrumenten zoals protocollen, die bieden hen houvast. Hiermee verliezen ze de veiligheid en het belang van het kind uit het oog. We zien dat protocollen deze kwetsbare kinderen niet redden. Het kind betaalt de rekening.

De organisatie evalueert bij verdenking van seksueel misbruik meestal slechts de procedures, niet hoe onderliggende processen van oordeels- en besluitvorming veelal in het teken hebben gestaan van onzekerheid en onveiligheid. Daarvoor is seksueel misbruik voor de professionals te pijnlijk en voor de organisatie te schadelijk: een hoofdpijndossier.

Vermoedens van seksueel misbruik gaan voor de betrokken professionals gepaard met heftige gevoelens van onveiligheid. Er ontstaat stress over professioneel falen, over maatschappelijke afkeuring en juridische aansprakelijkheid. Ze voelen zich vogelvrij. Gevoelens waar geen of nauwelijks ruimte voor is. Daarmee is niet voldaan aan een belangrijke basisconditie voor professioneel handelen en ontwikkeling van expertise. Elke brandweerman leert dat hij altijd eerst moet zorgen voor zijn eigen veiligheid.

Het verdient aanbeveling dat hulpverleners bij vermoedens van seksueel misbruik de ruimte krijgen, en nemen, om een *time out* te organiseren. Een bijeenkomst waarin zij, net zoals wij dat in dit onderzoek deden, een gezamenlijk beeld scheppen van de problematiek, en één actieplan trekken voor in de komende weken. Zo'n bijeenkomst biedt meer vaste grond onder vage vermoedens en helpt hulpverleners doordacht en doortastend op de vermoedens te reageren. Dit voorkomt een eenzijdige uitvoering van protocollaire stappen waarbij grote schade kan worden gedaan aan het kind, thuisgezin en pleeggezin.

Een doordachte en gezamenlijk gedragen reactie van de betrokken professionals is bij vermoedens van seksueel misbruik van groot belang voor het kind, thuisgezin en pleeggezin. Maar het is zeker ook belangrijk voor de organisatie. Samen optreden helpt om professionals in hun kracht te zetten en helpt de organisatie om van zeer pijnlijke situaties te leren.

Conclusies

(On)veiligheid

- De dader vinden en straffen en de regels en protocollen volgen lijkt bij vermoedens van seksueel misbruik meer prioriteit te krijgen dan de veiligheid voor het kind.
- Hulpverleners worden 'gevangen gezet' door het protocol. Als zij in het belang van de veiligheid van het kind, buiten de regels om handelen, lopen zij een groot risico te worden berispt of ontslagen.
- Bij de professional overheerst het gevoel: wat je bij een vermoeden van seksueel misbruik ook doet, welke keuze je ook maakt je doet het eigenlijk nooit goed. Welk perspectief de werker ook kiest, hij/zij schaadt altijd de belangen van een van de betrokken partijen of die van zichzelf.
- Een pleeggezin lijdt altijd schade bij een vermoeden van seksueel misbruik. Op safe spelen kan ertoe leiden dat de pleegouders buiten spel worden gezet en zelfs dat niemand meer naar hen omkijkt. Ook als van de vermoedens van seksueel misbruik niets bewezen wordt.
- Iedereen die betrokken is bij een vermoeden van seksueel misbruik loopt emotionele en vaak (onherstelbare) persoonlijke en/of professionele schade op.
- De professionals delen de signalen, hun vragen en twijfels wel, maar deze blijven steken binnen de binnen de uitvoerende afdelingen en worden gebrekkig vertaald naar een tactisch niveau.
- De objectieve en emotionele eigen veiligheid van de professionals is onvoldoende gewaarborgd.

Expertise

- Seksueel misbruik wordt gezien als uitzondering, en niet als een risico dat in (pleeg) gezinnen altijd op de loer kan liggen.
- (Gezins)voogden en pleegzorgwerkers hebben onvoldoende kennis van seksueel misbruik en ontberen de specifieke gespreksvaardigheden om dit beladen onderwerp adequaat met pleeg- en biologische ouders en (pleeg)kinderen te bespreken.
- Signalen die duiden op seksueel misbruik worden vaak over het hoofd gezien of wel geregistreerd maar niet gecommuniceerd. Seksueel misbruik komt meestal min of meer toevallig aan het licht.
- Onderbuikgevoelens maken onvoldoende deel uit van een gezamenlijke diagnose. In een wereld waarin regels en protocollen prevaleren dreigen 'zachte' signalen terzijde te worden geschoven.
- Hulpverleners krijgen en nemen te weinig ruimte om preventief in te grijpen bij combinaties van risicofactoren in een gezin waarvan bekend is dat die vrijwel altijd tot mishandeling van kinderen leidt, zoals drugs plus geweld plus criminaliteit.

Overzicht

- De professionals komen te weinig toe aan een geregeld contact met het pleeggezin en het biologische gezin. Daar is vanwege de *caseload* nauwelijks tijd voor. Dus acteert en beslist men te vaak op basis van 'tweedehands' en gedateerde informatie.
- Een adequaat en praktisch overzicht van de (hulpverlenings-)geschiedenis van de kinderen ontbreekt.
- Bij vermoedens van seksueel misbruik genereren organisaties zoveel rapportages dat er geen doorkomen meer aan is. Hierdoor missen professionals essentiële informatie. Dit leidt tot verkeerde en schadelijke beslissingen.

(Geen) regie

- De hulpverleningsketens rond jeugdzorg en seksueel misbruik zijn complex georganiseerd en de regiefunctie niet helder belegd. Hierdoor wordt uitval of slecht functioneren van een ‘schakel’ vaak niet tijdig gesignaleerd en kan er niet tijdig en adequaat gereageerd worden.
- Bij (vermoedens van) seksueel misbruik worden weliswaar vele acties ingezet, echter zonder heldere regie. Voor de betrokkenen blijft onduidelijk wat de stand van zaken is, wat de strategie is, en welke acties gewenst zijn.

Colofon

Simen van der Goot is onafhankelijk onderzoeker, veranderkundige & organisatieadviseur (Parresia consultans B.V.). Hij houdt hij zich bezig met lastig grijpbare organisatievraagstukken. Simen helpt om complexe werksituaties te ontwarren en constructief over knelpunten te praten. Hij zoekt naar oplossingen die werken zodat mensen hun vakmanschap weer kunnen inzetten

Douwe van den Berg is als organisatieadviseur en veranderkundige verbonden aan de gemeente Amsterdam. Het liefst werkt hij in situaties waar professionals met sterk uiteenlopende vakgebieden gezamenlijk voor een complexe opgave staan, zoals in de Amsterdamse jeugdzorg. Samen met professionals, managers, beleidsmakers en bestuurders zoekt hij naar nieuwe werkwijzen en oplossingen die ruimte geven aan de professionals en tegelijk de organisaties lerend maken.

Mark Mieras is wetenschaps journalist. Hij hielp ons met de structuur, het redigeren en inhoudelijk verbeteren van het artikel.

18.

Verslag internationale expertmeeting

Report on international meeting, 29 and 30 March 2012

Day 1:

General remarks:

- Caution should be exercised when publishing prevalence figures. In general, it can be said that the prevalence of sexual abuse of children in residential care (RC) is three times higher than that of children who have not been placed in a youth institution in the United Kingdom.
- A study carried out in the UK found that 40% of girls in RC had been sexually abused prior to placement.

Presentation by Frédérique Six: 'Governance'

Mandatory reporting

Mandatory reporting may be advantageous regarding the reporting of sexual abuse. A disadvantage of mandatory reporting is that it heightens concerns about the so-called 'nanny state'. There is no mandatory reporting in the UK.

Residential care versus foster care

Residential care (RC): risk that besides group leaders, peers may be perpetrators of sexual abuse.
Foster Care (FC): risk that foster parents may be perpetrators of sexual abuse.

Differences between RC and FC: in RC, several group leaders and children are present. Thus in a case of unacceptable behaviour, the child can confide in another child or the group leader (i.e. there is a larger network around children in RC as compared to children in FC).
Children in RC are a priori at greater risk. In the case of sexual abuse in FC, the child has fewer chances to break free from the abuse due to the absence of a network around the child.

Recommendations:

- Strengthen the child's network (including attention to peers). Peers can be perpetrators, but they can also be helpful as receivers of signals. In the case that peers are receiving signals, one disadvantage can be that the child is seen by the group as an 'undercover leader.'
- Strengthen the empowerment of the child.
- Private telephone for the child.
- Complaints procedure that meets the needs of children.

Cost-benefit analysis

A system that is too heavy undermines itself: too many protocols and obstacles can be a reason for group leaders not to take action immediately in case of a suspicious of sexual abuse. So a too heavy system makes it more difficult to tackle the problem of child abuse.

In the last few years, there have been financial cuts in RC, with the result that children are not receiving the treatment that they need. The wisdom of this is questionable, because investing in the right treatment for children can save a lot of money in the future. This is because fewer children then end up in the judicial system, which is extremely costly.
In economic terms, FC is cheaper than RC. In the UK, children aged under three years are not permitted to enter RC.

Sexual abuse and the reporting of sexual abuse by the child (empowerment of the child)

- Encouraging children to talk about what has happened to them puts too heavy a burden on them, and gives them too much responsibility. It is recommended that rather than training a child to speak out, staff and people in the child's environment should be trained to recognize the signs of sexual abuse. Yet, it is seen as a problem that children do not talk about what has happened to them. In cases of sexual abuse, only 10% of children speak to staff about what has happened. It would seem

best to encourage children to talk about what has happened to them by training them. The training of the child should not only be aimed at encouraging them to talk, but it should also be aimed at educating the child. Being properly informed is a form of protection for children.
It is also recommended that two people should always be present in a group, 24 hours a day. This obviously has financial implications.

- In Germany, group leaders involve children and talk to children so they feel that they are being listened to. For example, children are asked what they need to feel safe. All the points that they bring up are ranked and then discussed in the group.

- All children should be trained to understand what constitutes normal and abnormal behaviour. As part of the training, sexual abuse should be discussed in a broad context (what is a good/bad secret, what is a nice/unpleasant way to be touched, what is a good/bad relationship, etc.).

- Staff should be more sensitive and groups should be smaller. There should be more staff so that they can pay more attention to the children, not because they should monitor their colleagues.

Open dialogue and climate
The discussion about creating an open climate in institutions and the importance of dialogue has been going on for many years. RC is by definition a riskier place for children than FC (note that in the UK this is not true for high-quality residential care). RC employees are often inadequately trained and there is a high turnover of staff. A solid and committed team is needed to create an open climate. There should be more attention to the proper handling of false accusations.
In the UK, there are a lot of multi-agency approaches and there is also multi-agency training. During multi-agency training, different care workers get to know each other and how they work.

Presentation by Jan Hendriks: 'Perpetrators' characteristics'
- The relatively high age of the perpetrators is remarkable. In this presentation, Jan Hendriks was concerned with the characteristics of convicted offenders. Most offenders have a history of sexual abuse, but have not been convicted for these violations.

- It is indicated that 50% of perpetrators were themselves victims of sexual abuse. The question is whether this figure is correct, or whether perpetrators state that they were sexually abused in the hope of receiving a reduced penalty. Having a history of domestic violence is strongly linked to becoming a perpetrator.

- On basis of the data, it is difficult to give an overall picture/profile of the perpetrators. A small number of perpetrators were examined in this study; it is an atypical study. Only a few studies have been conducted in this area, and few cases of sexual abuse are forwarded to the Public Prosecutor (and even fewer result in convictions).The question is whether these perpetrators are very different from other offenders.

- Modus operandi: the modus operandi is usually very effective. A perpetrator will often invest in building a good relationship with a child. This relationship is often better than the relationships that the child has with other people. Being manipulative and controlling are key characteristics of professional perpetrators. They also control other staff and other children, and sometimes let older children groom the younger ones. The aim is to socially and emotionally isolate the child. In this sense, it is logical to have less contact with the child's family.

- Munro's study on the demoralization of staff in institutions was mentioned. Demoralization is still an issue in everyday practice.

- Research is often carried out after a scandal. This kind of research looks for answers and asks who was involved. Research that is not scandal-driven will focus more on what went wrong and what can be learned from this. One recommendation is that data should be collected systematically. In addition, the committee should report on what has been done with respect to all of the opinions and recommendations made by committees in recent years (probably very little!).

- In the Netherlands, central government pays for the treatment of children in RC or FC. This means that there is no incentive for local government to invest in preventive or early treatment for children.

Day 2

Presentation by Wim Slot: overview of civil and penal placements in the Netherlands

- In the UK, the so-called 'family climate scale' instrument is used to measure the interaction between family members.
- A study in the UK has shown that children in care are placed, on average, in eight different settings by the time they are 14.
- In the UK, there is specialist FC. Specialists are paid a fee in addition to their basic salary for their area of expertise/specialism.
- In the UK, there is a limit on the number of children per family that can be placed in FC. The limit is three children per family, but sometimes this limit is exceeded.
- In the UK, there are no more than 200 children in Youth psychiatric care; the rest are placed in RC.

Presentation by Catrien Bijlefeld: qualitative research (sub-studies 3 and 5)

Most international literature studies give a global definition of abuse. Sexual abuse is one of many forms of abuse, and in many studies, it is not investigated separately.

Interviewing children

Of all the children who filled in the questionnaire, 36 wrote that they would like to be interviewed. One problem relating to interviewing the children is that confidentiality has been promised, which makes it hard to get in touch with the children to make appointments for interviews.

Some children wrote on the form that they had been abused, but during the interviews, they said that nothing had happened. One explanation for such 'crumbling' in the interviews might be an error in the electronic questionnaire. Some children probably mistakes when filling out the questionnaire.

This might also explain the discrepancies between the first and second surveys conducted by the Deetman Committee. People often fail to read the question properly, or they do not understand the question.

Behaviour of children in test situations:

- difficulty understanding the question
- blackout
- may cross boxes at random instead of taking the time to read and answer the questions correctly

Children are terribly inconsistent, and this is something that also applies to abused children. When making such statements, children do not define themselves as 'abused', once and for all. When they understand the enormity of the situation, they might say that they made a mistake.

- False denials are much more common than false allegations. When such statements come from a child (even a child under ten), they are much more likely to be true.

- The context in which the child is interviewed is crucial. In the UK, children are only interviewed in a domestic environment. A multidisciplinary team is involved: police, medical staff, youth care staff, etc. All professionals wear normal clothes and are specially trained in interviewing children.
- Kevin Browne makes use of projective drawing techniques. They can be used to back up the story and drawing can also be used to break the ice.
- The use of professional judgement and skills when interviewing children is very important.

Inspectorate

- In the UK, there is one main inspectorate that covers the places where children can stay: schools, RC, FC, adoption, local agencies, etc. Local authorities carry out surprise inspections every year.
- When a family home opens in the UK, the inspectorate always visits the home. The Inspectorate also counts the beds.
- In the Netherlands, the inspectorate collects data that is then analysed by researchers.
- This raises the question, why does the inspectorate not analyse the data itself?
- In the UK, it is standard procedure to ask for references, to make checks on care workers' personal and employment histories and to check for any gaps in their CVs.

The broader scope of sexuality, relationships and power

- We should not just talk about abuse, but also about the broad spectrum of relationships and sexuality. There is no education on relationships and sexuality in schools. Professionals feel embarrassed about talking openly about sex *(handelingsverlegenheid*). Introducing protocols on this does not work; we have to build an open culture.
- Who talks with youngsters when it comes to prevention, intervention and after-care? There should be more direct supervision of the child. Create an environment in which children feel safe and not morally condemned.
- Even if you have a system of checks and increasing supervision, abuse will still occur.
  Talking about boundaries and sexuality should be 'all the time procedures'. This should not occur in the framework of a supervisory system that states what is and is not allowed, and which procedures should be followed if something goes wrong.
- We do not listen enough to the biological parents, because we see them as unable to raise their own children.
- There is an ongoing discussion about risk between the child and the workers. Children write down what they consider to be a risk, which things are more risky than others, and then discuss this. Consciousness-raising discussions. In the Netherlands, there is a programme on safety for children in RC called '*Samen veilig wonen'* [living together safely]. This covers children's emotional, social and physical health.
- We should not forget that a sex offence is not always about a sexual interest; a large part has to do with power. Finkelhor has written on power relationships, and how there are big differences between adult-child and peer-to-peer abuse in terms of power. There is also a big difference between a stranger and a familiar person: compared to abuse by a stranger, abuse by someone who is familiar is much more traumatic in the long term. Abuse by a professional perpetrator can be seen as abuse of trust, an act of betrayal.
- Do not put too much emphasis on sexual abuse. Take the example of drug abuse; the last thing you should do is talk about drugs.
- Most children do not see the taking of pornographic photographs as abuse. 'That happens all the time.'
- Gay men are seen as a risk. There are a lot of misunderstandings relating to gender and abuse. Boys who are abused by men tend not to want to talk about it. Some institutions have homophobic atmospheres. Children are afraid of being beaten up by their peers.

What to do with victim and perpetrator in the case of peer-to-peer abuse? If one of them has been in the institution or foster family for five years, it will have become their family. This child cannot be moved easily. The outcome depends on the purpose of the placement. Temporary placement > move. But if the aim is to find a permanent place for the child, then the decision is harder to make. There are no rules; the outcome is dependent on the situation. In the case of a power relationship, the victim and the abuser should always be separated.
Sometimes there is a tension between long-term wellbeing and short-term safety.

Presentation by Catrien Bijlefeld: Nature and prevalence 1945 – 2008 (sub-study 4)

- The survey only covers confirmed cases, although we specifically asked that suspicions be covered as well.
- Professional perpetrators are often highly respected individuals in society.
- A common modus operandi in FC is to systematically isolate the victim.
- Pindown made children more vulnerable. Acceptance of therapeutic methods that are actually abusive creates an atmosphere in which sexual abuse is also accepted.

Presentation by Catrien Bijlefeld: Prevalence 2008 – 2010 (sub-study 3a)

Prevalence rate

- This is not a prevalence study but an incident study, because the research covers a short time period.
- How to interpret the big difference in numbers between the self-reporting and the informant study? This tells us something about the situation in the institution. The staff members are not in the least aware of what is going on. Similar results in the UK; Kevin will send the report.
- If the children in the survey still live in the institutions when filling in the questionnaire, they are probably underreporting.
- We need statistics for political purposes. The numbers you get depend on the question you ask and how you interpret it. Who is asking for the data and what do you want to do with it?
- Children under 12 were not questioned. Finkelhor wrote on interviewing children from the age of eight. Strauss even wrote on interviewing children from the age of six.
- Gender effects are very important in prevalence: young boys in RC and (teenage) girls in FC.
- It might be useful to look at research focused on people who have left institutions, as these people are more likely to disclose information.

The abuse is ingrained in the system: children with traumatic backgrounds and serious behavioural problems are put together in the same groups, while they are supervised and cared for by unqualified personnel. Qualified workers and experts (psychiatrists, educationalists) are present from 9 am to 5 pm, but it is after this that the abuse takes place. When sexual abuse occurs, in the evening and at night, the personnel with the least training are present. Besides, the majority of the staff members 'on the work floor' are not informed about earlier abuse of the children.

Perpetrators

- We should make a distinction between perpetrators who are intrinsically motivated to abuse children and perhaps even choose to work with them for that very reason, and perpetrators who cross boundaries as a consequence of certain dynamics in foster families and institutions.
- The selection process and screening are focused on catching those applicants who have the wrong intentions. For the other group, we need to invest in training to ensure that any sexual behaviour on the part of the child is handled in a very careful way. It is no excuse to say, 'She seduced me.'
- Some perpetrators in temporary FC try to stay in touch with the child after the child has gone back home.

Children with disabilities, including mental disabilities

- In Germany, the health system (including that for children with low IQs) is much more closed than the youth system. At the moment, attempts are being made to open up the 'black box'. In the Netherlands, it is the other way around. The government has more influence on the health care system, and the inspectorate has more influence on the sector.
- A large study was conducted in the UK on children with disabilities (including day care). Disabled children are three times more likely to be victims of abuse than children with normal IQs. Children suffering from behavioural problems are seven times more likely to become victims of abuse.
- UK manual on working with children with behavioural problems in RC. Checklist for all kinds of groups. (www.aimproject.org.uk/index.php)

Presentation by Sietske Dijkstra: 'Round-tables'

To clarify her presentation, Sietske said that the round-tables take place in relation to cases that really occurred, whereby all the professionals who had to deal with the case come together to examine what happened. The purpose is to find out what went wrong and what can be improved. Discovering the patterns enables the professionals to learn from past cases and handle similar cases differently in the future.

Professionals

- It looks like as if we are at the beginning of the professionalization. How can we train professionals to handle cases differently?
- Children feel powerless and that feeling of powerlessness must be discussed. Professionals also have that feeling of powerlessness.
- It is not about working with the child, it is about the group leaders themselves. There is no information 'from above' on daily operations. Professionals often have no training on how to recognize sexual abuse. Therefore, they feel powerless. It is necessary to improve supervision.
- We forget how important supervision is. There is supervision, but in the Netherlands, it is only focused on rules and achieving targets. That must change.

Children/privacy

- Guardians and caregivers cannot have the same boundaries as biological parents. Children are forced to show their 'naked bodies' in a large group. Institutions are not really 'homey' and there is little privacy for a child. Children don't learn how to live with each other.
- In the Netherlands, institutions are more homelike than in the UK. All children have private bedrooms and separate showers.
- However, it is still difficult for children to have privacy.

Round-tables

- Marion complimented the committee for organizing the round-tables. She said that the round-table is a good tool for professionals to learn from cases. She also referred to the SKY Centre of Excellence & Outcomes and the CAF (Common Assessment Framework). It is often the case that professionals do not want to share information.
- Under what conditions is it 'safe' for the people involved to talk about their experiences openly? The round-tables must be organized by an independent person or organization.
- In the UK, round-tables are regularly organized to evaluate cases. Sheila Fish (SCR) can be contacted on this. However, during the evaluation, allegations (directed at professionals) should be avoided.
- There are many complaints at the round-tables about the things that are wrong with the system. Sometimes these complaints mean that the round-table is no longer about the children themselves.

Summary debate

The child

Children are not responsible for their own safety. 'False accusations' should be given another name. Children deny sexual abuse rather than falsely accusing someone. To make sexual abuse discussable, we have to create an environment in which children and professionals can speak openly. They should not only be able to talk about sex, but also about how people in relationships should treat each other. In addition, children have a different relationship with the perpetrator, in which the abuse of power plays a major role.

The professionals

Supervision of group leaders is important, but we should also encourage supervision of foster parents. During supervision, the discussion should not only cover work, but also the professionals' experiences and the effect these have had on them. In addition, there must be better cooperation between supervisors and group leaders/FC staff. Training should also be provided for foster parents, in which they can learn how to deal with the problems encountered by children in out-of-home placements, including children who were sexually abused by their biological parents.

The system

The fact that the FC system is booming and that it continues to be affected by many problems makes the system very dangerous, especially for the children involved. It should be ensured that children do not have to be in so many institutions and foster homes.

The abuse in foster/adoptive families is not very different from the abuse that occurs in families with biological parents. Sexual abuse takes place in many more settings than in biological families, foster families and adoptive families.

Focus on outcomes: how do you know what is successful? Make a plan for each child that covers every step of the process, from the beginning to the end. This could include a type of client tracking system for all children who come into the system, so it is possible to see what they go through.

Recommendations and best practices

Research

Use a minimum dataset. The figures do not appear to be complete. In order to monitor, we need to know how many children there are, the kind of care they are in, and for how long. Characteristics such as age, gender, legal status and voluntary placement should be included in the dataset. Don't make it too complicated. It is the government's duty to know the figures. They are the ones who are responsible for the children. In addition, undertake evidence-based research.

With older offenders, the issue at hand is often power, not the sex itself. It is therefore counterproductive to only look at the sexual aspect of sexual abuse. We should also make a distinction between offenders who have a clear motive to abuse children and offenders who 'just' want to abuse someone.

System

When monitoring, it is good to make unannounced home visits. During such visits, the observations have to be made by professionals. Health workers are needed for this, instead of social workers. There is no more effective way of signalling sexual abuse than through observing the housing situation during a home visit. In the long term, this is useful and financially achievable. This can be done with both foster parents and biological parents.

More strategies are needed to change the system. It is important to develop risk analysis tools. In addition, having a say about what happens in an institution is important. Create a complaints system for children so that they can participate. Sexual abuse is part of a larger phenomenon. It is not the only thing that we have to supervise; for example, we should also focus on other aspects of the

climate, such as bullying.

All legislation regarding children should fall under one responsible institution. It is also important for FC and institutions to be under the responsibility of the government. The most dangerous system is one in which what happens to a child is not recorded.

The Child
Children need an independent trustee. Children do not trust anyone within the system and therefore need someone who is independent. Peers may also help in identifying signals. In addition, there should be therapy for children in institutions and foster homes who have been sexually abused. An example from the UK is the 'Safe in your own house' project.

Professionals
Schools are an important place for the reporting of sexual abuse, especially among foster children. Professionals must be trained to recognize sexual abuse, and should be taught to pick up the signals. In addition, ensure that professionals know how to communicate with children and mentally disabled children. Also make sure that research is translated into practice and that it is used during the training and evaluation of professionals.

Biological parents
Children's biological parents should be more involved. The involvement of the biological parents will not only help the children to speak out for themselves, but also increases the chance that children can be quickly returned to their biological parents.

Cost
If you present something new, something else has to go. In the Netherlands, there is a hotline for children who are abused (*de kindertelefoon*). It allows a child to tell his or her story to someone they can trust. New initiatives always cost money.

Remaining issues
- In the UK, more children are removed from their biological parents than anywhere else in the world. This partly has to do with the fact that parents tend to have another child if one child has been taken by the state.
- Society is only interested in scandals and wants quick solutions and figures.
- Rudi referred to the exit project in Flanders. The project is designed for people who are afraid that they might abuse children and ask for help.
- The discussion has not addressed the socio-economic aspects in much depth. Tackling poverty, including relative poverty, is the best means of prevention.
- Rudi noted that we did not talk about children aged under 12 (perpetrators and victims).

19.

Verslag rondetafelgesprek professionalisering

Verslag rondetafelgesprek professionalisering, d.d. 26 juni 2012.

Deelnemers
Katinka Lünnemann, werkzaam bij het Verwey-Jonker Instituut en projectleider van het governance-onderzoek van de commissie-Samson.
Goos Minderman, lid van de commissie-Samson en hoogleraar aan de VU non profit management.
Goos Cardol, jurist, werkzaam bij het landelijk bureau van de Raad voor de Kinderbescherming en lector aan de Hogeschool Sittard (transitie jeugdzorg).
Irene Vissers, psycholoog, docent en 1 dag in de week werkzaam bij het lectoraat huiselijk geweld van Sietske Dijkstra bij de Hogeschool Den Bosch.
Jacqueline Kleijer, trainer bij Pretty Woman, werkt momenteel met risicomeisjes (loverboy-problematiek).
Lisette Kerssemakers, psycholoog en kindertherapeut, werkt met seksueel misbruikte kinderen.
Ton Theunisse, GZ-psycholoog, unitmanager in JJI De Hunnerberg (psychologisch klimaat), waar langdurig geplaatste meisjes verblijven.
Claire Vlug, directeur BJAA.
Erik van de Sandt, werkt bij de Nationaal Rapporteur Mensenhandel, houdt zich bezig met seksueel geweld tegen kinderen (voorheen kinderpornografie).
Marijke Lammers, voormalig medewerkster MOVISIE, sinds kort geheel zelfstandig. Deskundige op veiligheid binnen instellingen (publicatie: 'Van incident tot fundament').

De commissie-Samson heeft voor het onderzoek naar seksueel misbruik in de gedwongen jeugdzorg een tiental wetenschappelijke onderzoeken laten uitvoeren. Om lacunes in de onderzoeksresultaten op te vullen wordt een aantal Ronde Tafels georganiseerd.
Doel van de Ronde Tafel van vandaag is <u>concretisering</u>: Wíe kan op het terrein van professionalisering wát doen om seksueel misbruik in de jeugdzorg terug te dringen. De indruk bestaat dat het onderwerp seksueel misbruik in de jeugdzorg moeilijk ligt, zowel in de opleiding als op de werkvloer. Vandaag willen we hierover graag van gedachten wisselen met mensen uit verschillende disciplines in de jeugdzorg.

<u>Opleidingen</u>

Voor de opleidingen zijn de vragen: welke kennis is nodig en hoe krijg je deze in het curriculum van de jeugdzorgopleidingen? Vervolgens is de vraag hoe deze kennis daarna beklijft in het werkzame leven, toegespitst op de doelgroep waarmee men werkt (trainingen). Wat wordt op dit moment gemist bij de opleidingen en wat gaat goed en moet geborgd worden?

Al tijdens de opleiding moet duidelijk zijn dat bepaalde vaardigheden (competenties) nodig zijn. Leerlingen moeten de boodschap meekrijgen dat het om professioneel opvoeden gaat. Het beeld is dat voor het werk ongeschikte mensen het één tot anderhalf jaar volhouden in dit werk. Daardoor krijg je dat enorme verloop. Een basishouding die reflectie en empathie mogelijk maakt is eigenlijk een voorvereiste voor deelname aan de opleiding. Dat vereiste is nu niet opgenomen, waardoor er ongeschikte mensen in de opleiding terecht komen en er wordt tijdens de opleiding bijna nooit gezegd dat iemand ongeschikt is en beter een andere opleiding kan volgen. Stages zijn belangrijk om te toetsen of iemand geschikt is, maar worden niet als toetsmoment gebruikt. Als je

constateert dat een stagiaire ongeschikt voor het werk is, dan zou je dat moeten zeggen. Dat gebeurt nu wel, maar niet heel makkelijk of snel. Stagiaires worden nu onvoldoende begeleid vanuit de (Hoge) school.

Punt bij de scholing is de leeftijd van de leerlingen. Bij de start van de opleiding zijn ze 16 of 17 jaar oud. Dat is de leeftijd van de doelgroep zelf. Handelingsverlegenheid bestaat bij deze categorie nog op bijna alle gebieden. Je vraagt ze eigenlijk zichzelf te overstijgen. Meer reflectie is nodig, maar dat is lastig als de werkers zelf nog zo jong zijn. Het maakt reflectie op zich niet onmogelijk. Bij jonge werkers is een goede begeleiding (extra) belangrijk.

Seksualiteit moet onderdeel zijn van een breder geheel: de beroepshouding. Bij de JJI's is minder sprake van handelingsverlegenheid. Het onderwerp wordt er iedere dag besproken (volgens geïnterviewde groepsleiders). Binnen het programma YouTurn is het een ontwikkelgebied. Opgemerkt wordt dat je tijdens de opleiding de module seksualiteit kunt volgen terwijl je jezelf buiten beeld houdt. Er is te weinig aandacht voor het gegeven dat je je eigen normen en blokkades moet kennen. Werkers in de jeugdzorg zijn zelf ook slecht seksueel voorgelicht. Bij de zedenpolitie is men wel in staat geweest het tot een bespreekbaar onderwerp te maken. De zedenpolitie is echter een specifieke groep binnen de politie die makkelijker te scholen is (zoals aandachtsfunctionarissen seksueel misbruik binnen de jeugdzorg) en het is hun werk concrete vragen omtrent het zedendelict te stellen.

TNO heeft enige jaren geleden een curriculum ontwikkeld over deze thematiek van seksualiteit en seksueel misbruik. Er is al veel beschreven met daarbij behorende competenties. Dat is indertijd (2007) gepresenteerd aan de hbo-raad en Ronald Plasterk. Het programma is nooit ingevoerd. Op dit moment kan slechts een aantal keuzemodulen (vnl. op het terrein van huiselijk geweld) gevolgd worden. Er zit geen lijn in de opleiding.

De status van jeugdzorgwerker is niet hoog. Welke kinderen kiezen uiteindelijk voor werken in een instelling? Naast de studenten die sociaal werk willen doen, is het de vraag of er veel 'left-overs' van andere opleidingen zijn (zijn daar niet toegelaten of struikelden over hun propedeuse). Zijn het wel de kinderen met de beste competenties, zo wordt naar voren gebracht. Daarnaast zijn het voornamelijk meisjes. Die eenzijdigheid is niet goed voor de werkvloer.

Op de werkvloer

Hoe beklijft opgedane (opleidings)kennis tijdens het werk en wat is extra nodig om met deze problematiek professioneel om te kunnen gaan?

Op de werkvloer zijn intervisie, supervisie en de bespreking van casuïstiek onontbeerlijk. Tijdens het werk moet een hulpverlener ook uit kunnen spreken dat hij iets niet kan en/of ergens moeite mee heeft, of dat hij met een bepaalde cliënt moeite heeft. Ook tijdens intervisie moet benoemd (kunnen) worden waar mensen wel of juist niet goed in zijn.

Een niet-pluis gevoel moet meteen bespreekbaar gemaakt worden. Hoe langer je wacht, hoe moeilijker het namelijk wordt. Risico is wel dat je iemand beschadigt door een onterechte beschuldiging. Het is goed om over het niet-pluis gevoel eerst te reflecteren met een vertrouwenspersoon: waarom heb ik dat gevoel, waar komt dat vandaan? Dus niet meteen stappen ondernemen. Een team waarin je dergelijke vragen kwijt kunt is belangrijk. Dat vraagt ook iets van de professionaliteit van het management.

Het protocol is nu dat een medewerker tegen wie verdenkingen bestaan eerst op non actief wordt gesteld en dat er daarna pas gepraat wordt. HKZ-achtige audits en protocollen sluiten soms helemaal niet aan op de realiteit. Protocollen en procedures kunnen enerzijds een normaal

gesprek in de weg staan, aan de andere kant is een protocol ook een product van professionalisering. Protocollen moeten in ieder geval geen eigen leven gaan leiden. Voor het protocol geldt: Pas toe, of leg uit waarom niet (professioneel afwijken van het protocol).

Kinderen zijn vaak al (seksueel) beschadigd voordat zij in de jeugdzorg terecht komen. Dat is vaak niet of onvoldoende bekend. Ze ontvangen dan geen goede begeleiding en/of therapie. Overigens zien weinig hulpverleningsprogramma's slachtoffer en dader, terwijl de loyaliteitsproblematiek enorm is. Bij de JJI's worden vanaf dag 1 de ouders binnengehaald, omdat ouders verantwoordelijk en opvoeder blijven. Er is (even) sprake van een gezamenlijke opvoeding. JJI-jeugdzorgwerkers werken met ontwikkelplannen. En kinderen mogen zelf kiezen met wie ze daarover praten. Gegarandeerde mentorgesprekken waarbij het kind zelf de mentor kiest is een zaak die al in de hardware geregeld kan worden. Bij De Hunnerberg (JJI) gelden de volgende preventieve maatregelen: Geen slaapdiensten, 's nachts lopen zes mensen rond, er zijn altijd twee personen op de groep, er is nooit iemand alleen bij een kind op zijn kamer, ook niet bij buikpijn 's nachts ed.

Gewezen wordt op de risico's in de pleegzorg. Daar is veel minder toezicht. Hoe krijg je de pleegzorgwerker voldoende toegerust om seksueel misbruik te kunnen signaleren? Zowel de pleegzorgwerker als de pleegouder moet professioneel kunnen handelen. Hoe ga je zo met een kind om dat het zich veilig genoeg voelt om te praten? En met wie moet dat zijn? De beschermingsconstructie in de pleegzorg is erg moeilijk. De pleegzorgwerker richt zich voornamelijk op de ouders.

<u>Wie moet wat doen?</u>

Wie is waar verantwoordelijk voor en waarin kan de commissie hierbij ondersteunend zijn? Wat moet in instellingen geborgd zijn en wie moet dat borgen? Hoe zorg je dat het niet alleen bij beleid blijft (rol medewerkers, middel-management etc.)?

Het hoger management (en raden van bestuur) moet (mede) eigenaar worden van de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik. Er wordt te veel gedelegeerd. In alle werkprocessen en -plannen moet het beleid rond seksualiteit en seksueel misbruik verankerd worden. De lijnen moeten daarbij duidelijk zijn. Over seksuele veiligheid zou verantwoording moeten worden afgelegd in het jaarverslag: wat is gedaan om daaraan te werken. Dit moet samengaan met gesprekken van onderop: de werkers op de vloer moeten zelf invloed hebben op het kader van veiligheid en de wijze waarop binnen de instelling de veiligheid wordt geborgd. Met jongeren zelf moet worden gepraat over wat zij veilig vinden. Protocollering van bovenaf werkt niet. Het moet gaan om en-en: er moet dialoog zijn tussen alle lagen van de organisatie en de jongeren zelf moeten erbij worden betrokken.

De professionaliteit in het omgaan met deze problematiek ligt bij de professionals zelf. Het is belangrijk dat de professional zijn eigen werk/zichzelf waardevol vindt en de organisatie dit (met supervisie, nascholing casuïstiekbesprekingen etc.) stimuleert. De basis moet zijn: Het begeleiden van een kind (o.a.) in een normale seksuele ontwikkeling (en niet: de professional is een gevaar voor het kind). Het probleem beperkt zich namelijk niet tot seksueel misbruik. Het gaat om de seksuele ontwikkeling (normaal en/of afwijkend) van het kind. De professional behoort het kind op te voeden tot 'bewaker van zijn eigen grenzen'. Seksuele ontwikkeling moet in een totaalontwikkelingsproces geplaatst worden, zowel in onderwijs als in opvoeding. Daarbij moeten deze risicogebieden (seksueel misbruik/seksuele veiligheid) behandeld worden als aparte aandachtsgebieden (zonder beschuldiging) tijdens besprekingen.

Het management moet stoppen met zwart-wit denken, dat wil zeggen er moet ruimte blijven voor een leerontwikkeling van het kind en daar past geen zwart-wit denken bij. Er is een spanningsveld. Bij seksuele grensoverschrijding heb je nu meteen de inspectie over de vloer. Hoe kun je het ontwikkelingsproces van een kind ruimte geven en iedere grensoverschrijding bewaken? Dat kan dus niet, het gaat om zoveel als mogelijk voorkomen, om het bieden van een veilige omgeving binnen een leeromgeving met heldere normen.

In het handen en voeten geven van omgaan met seksualiteit en seksueel misbruik kunnen professionals leren van elkaar, de verschillende groepen binnen instellingen maar ook tussen instellingen.

Medewerkers moeten meer weten van sociale media/de digitale wereld (internet, ping, Facebook, whatsApp, sms etc.) en in de groep bespreekbaar maken hoe je daar mee omgaat. Sociale media moeten ook gebruikt worden om de doelgroep te bereiken. Kinderen van nu leven in die wereld.

Naar voren wordt gebracht dat registratie en certificering van jeugdzorgwerkers verplicht moet worden. Daarbij kan aangehaakt worden bij de certificering i.v.m. de transitie van de jeugdzorg. Aan die verplichte registratie moeten ook inhoudelijke voorwaarden op dit terrein verbonden worden.

Tussenconclusie is dat supervisie, intervisie en reflectie inherent zijn aan professionaliteit. Systematische inbreng van casuïstiek rondom deze thema's tijdens intervisie en jongerenbespreking zijn nodig en ook verplicht reflecteren op een vast moment (opgelegd van bovenaf). Het onderwerp moet zichtbaar zijn op een aantal niveaus/ingebed zijn. Aan intervisie en casuïstiekbespreking mogen inhoudelijke normen gesteld worden.
Vraag is vervolgens hoe we dat voor elkaar krijgen en wat de overheid daaraan kan bijdragen. De vraag wordt gesteld hoe het kan dat we hier al vijftien jaar mee bezig zijn en het toch niet overal structureel is ingebed in de organisatie.

In de discussie die daarna volgt, gaan we in op probleemeigenaarschap.

Niet altijd is duidelijk wie eigenaar van het probleem is, en dat werkt vrijblijvendheid in de hand. Probleemeigenaarschap op verschillende niveaus is daarom belangrijk. De volgende probleemeigenaren passeerden de revue.

Gemeenten
De gemeenten krijgen een steeds grotere rol. Boegbeelden (charisma) zijn belangrijk. In de Amsterdamse zedenzaak (Van der Laan) zijn strikte aanwijzingen gegeven. Die worden allemaal opgevolgd. Het werkt!, zo wordt enthousiast naar voren gebracht. Meldingen blijven nu nergens meer hangen. Hier is sprake van één regisseur die verantwoordelijk is en het onderwerp niet loslaat tot het afgerond is. Gemeenten dragen straks de zorg voor de uitvoering. Hoe komt het onderwerp straks daar terecht? Gemeenten moeten kennis hebben van wat goede jeugdhulp is.

De koepel JN
JN moet het belang van het onderwerp gaan uitstralen en normen vastleggen waaraan aangesloten leden moeten voldoen. Toetsing en certificering van instellingen, waarbij de onderwerpen seksuele ontwikkeling (normaal en afwijkend) en seksueel misbruik meegenomen worden, zou verplicht moeten worden

Instellingen

Instellingen moeten convenanten hanteren. Daar kun je je als werknemer dan ook op beroepen.

De bedrijfscultuur is van belang. Het is belangrijk dat er een open cultuur is: Haal ook mensen van buiten naar binnen. Laat zien wat je doet, ook aan totaal andere disciplines en aan politici. Het management heeft een belangrijke rol in het creëren van een open cultuur. Manager, aandachtsfunctionaris en werker moeten een driespan vormen. Herkennen van signalen is van groot belang. Denk aan het vlaggensysteem. Dat is op iedere casus toepasbaar en internet is er ook in opgenomen. De op handen zijnde Meldcode is een stimulans om meer aandacht aan (scholing) op seksualiteit en seksueel misbruik te geven.

Belangrijk is mensen concreet aan te spreken. Mensen algemeen aangespreken werkt niet, het moet duidelijk zijn wie waar verantwoordelijk voor is. Daarnaast is het belangrijk te werken met divers samengestelde teams en altijd werken met iemand met een master seksuologie erbij. Een verklaring omtrent gedrag is op zichzelf niet voldoende. Standaard zouden ook referenties opgevraagd moeten worden.

Aandacht voor kinderen

Maak laagdrempelige ontmoetingen tussen kinderen mogelijk en biedt ruimte voor een onderling jongerenforum. De vraag is waar je dit neerlegt/adresseert. Het kan op meerdere niveaus opgenomen worden in de nieuwe Wet op de Jeugdhulp.

Opleidingen

Opleidingen kunnen nu zelf bepalen wat ze opnemen in de opleiding. Opname van vakken op het terrein van seksualiteit en seksueel misbruik in de uitstroomprofielen jeugdzorgwerker zou verplicht moeten worden.

Public Health model

Er wordt naar voren gebracht of voor dit maatschappelijke probleem een algemeen Public Health Model zinvol zou zijn. Seksuele gezondheid moet onderdeel worden van gezondheid algemeen. Zo’n model omvat alle lagen van preventie tot interventie en nazorg, en van scholen, tot instellingen en ziekenhuizen. Preventie zou al op de kleuterschool moeten beginnen (Marietje Kessels project). En in opvoedondersteuning moet expliciet seksualiteit een onderwerp zijn.

Om het onderwerp op de maatschappelijke en politiek agenda te houden, is politieke druk noodzakelijk.

20.

Verslag rondetafelgesprek toezicht pleegzorg

Verslag rondetafelgesprek toezicht pleegzorg, d.d. 28 juni 2012.

Aanwezig: Dhr. G. Minderman (voorzitter), Mw. A. van Dijke (Fierfryslan), Mw. L. van Eijkern (oud gezinsvoogd), Dhr. J.J.K. Gerards (Bureau Bestuurlijk Advies), Mw. C. Görts (Inspectie Jeugdzorg), Dhr. J. W Holtslag (WRR), Dhr. G. Kuin (Elker), Mw. K. Lünnemann (Verwey-Jonker Instituut), Mw. M. Bartelomij (BJZ Zuidholland (Dordrecht)), Mw. I. Daemen (verslag).

De voorzitter opent met een korte uiteenzetting omtrent de afrondende fase waarin de commissie-Samson zich thans bevindt en de rol van de ronde tafelgesprekken daarbinnen. De ronde tafels dienen om nadere verdieping en invulling te geven aan hetgeen een groot aantal onderzoeken heeft opgeleverd. De voorzitter nodigt de gesprekspartners uit om mee te denken langs de lijn dat er een beschermingsmechanisme nodig is om een potentieel slachtoffer te beschermen tegen seksueel misbruik. Daarnaast verzoekt de voorzitter de deelnemers toezicht te definiëren als een drieslag: het gaat om informatie inwinnen, de bevoegdheid tot beoordelen en de bevoegdheid tot interventie. In de pleegzorg meent de commissie-Samson te moeten vaststellen dat zowel het beschermingsmechanisme alsmede het toezicht op het pleegkind te gering is.

De deelnemers die een pleegzorgorganisatie vertegenwoordigen geven aan hoe vaak zij de laatste jaren te maken hebben gehad met seksueel misbruik binnen hun organisatie. Aangeven wordt dat in één instelling de afgelopen zes tot zeven jaar er twee keer sprake is geweest van een vermoeden van seksueel misbruik in een pleeggezin. Hard bewijs is nooit gevonden. Binnen een andere pleegzorginstelling is in de afgelopen vijf jaar ongeveer tien keer een vermoeden geweest van seksueel misbruik, maar dat was op een veel grotere populatie. Aangegeven wordt dat er sinds de start van de commissie-Samson nog af en toe telefoontjes binnen komen van mensen die dertig jaar geleden als pleegkind zijn geplaatst door de instelling en zeggen destijds seksueel misbruikt te zijn. Het aantal zou daarom wellicht wat hoger kunnen liggen.

Indien een kind thuis niet veilig kan opgroeien dan is de beste keuze het kind te plaatsen in een pleeggezin. Het pleeggezin is een succes omdat het voor het pleegkind het meest lijkt op een normale gezinssituatie. Daarnaast is het ook een goedkope vorm van opvang van kinderen die thuis niet veilig kunnen opgroeien. Echter, door de jaren heen is de problematiek met pleegkinderen toegenomen. Het gaat in alle gevallen om zeer kwetsbare kinderen. Veel pleegkinderen hebben al een heel verleden achter de rug met veel verschillende plaatsingen in instellingen of pleeggezinnen. Dat is funest voor kinderen. Het telkens maar overplaatsen van kinderen moet daarom een halt worden toegeroepen! Er zou toezicht moeten komen op zorgtrajecten van kinderen om te voorkomen dat je het zicht kwijtraakt op de kinderen.

Aangegeven wordt dat voor het eerst sinds jaren er dit jaar minder pleegouders bij gekomen zijn dan voorafgaande jaren. Vermoedelijk komt dit door strengere criteria die gesteld worden aan potentiële pleegouders. Voor pleegouders die al vijfentwintig jaar in het vak zitten gelden de huidige criteria niet, destijds zijn aan deze pleegouders andere criteria gesteld. Overigens geldt dit ook voor medewerkers die al vijfentwintig jaar in dienst zijn. Deze medewerkers zijn in de tussentijd onderdeel geworden van de pleeggezinnen.

Screening van pleegouders op harde criteria en competenties is evident. De zachte criteria, zoals het hebben van een niet-pluisgevoel bij aanstaande pleegouders ligt moeilijker. Met dat criterium kom je moeilijk weg en loop je het risico door de klachtencommissie te worden gehoord. Algemeen wordt door de deelnemers gedeeld dat bij een niet-pluisgevoel, potentiële pleegouders niet moeten worden geaccepteerd.

Voordat een kind geplaatst wordt in een pleeggezin moeten eventuele trauma's van het kind in kaart gebracht worden en er duidelijkheid zijn wat van wie verwacht wordt. Hierbij moeten de pleegouders nauw betrokken worden zodat zij van begin af aan op de hoogte zijn van eventuele trauma's bij het kind en de mogelijk consequenties hiervan voor de opvoeding. Er zou veel meer moeten worden geïnvesteerd in het begintraject van plaatsing van kinderen. Daarnaast moet vanaf de start van plaatsing van een kind in een pleeggezin het onderwerp veiligheid met de pleegouders expliciet bespreekbaar gemaakt worden.

Er moet meer onderscheid komen tussen pleegkinderen met een verschillende achtergrond. Pleegouders kunnen dan vooraf aangeven welke kinderen zij willen opvangen. Zo voorkom je dat pleeggezinnen afhaken indien zij een 'te moeilijk pleegkind' in het gezin geplaatst krijgen maar ook dat er te veel geschoven wordt met pleegkinderen. Keerzijde is echter dat er te weinig pleegouders zijn die de meest zwaar getraumatiseerde kinderen willen opnemen in hun gezin. Belangrijk is het om juist deze pleeggezinnen in het begin heel goed te begeleiden. Pleegouders zouden veel meer ondersteund moeten worden bij de opvoeding van pleegkinderen. Als pleegouders aangegeven 'het niet meer te weten met het pleegkind' geeft het ook opluchting als blijkt dat het normaal is dat pleegkinderen anders reageren op een normale opvoeding. Die kennis moet er zijn bij de pleegouders.

De trend is om pleegouders meer en meer te professionaliseren. Dit is tegenstrijdig met het streven om een pleeggezin een zo veel mogelijk 'gewoon gezin' te laten zijn. Aan de ander kant, in een residentiële instelling zijn hooggeschoolde professionals aanwezig voor het kind, pleegouders staan er alleen voor met een beschadigd kind.

Vanaf de start van plaatsing moet er openheid zijn over de mogelijke duur van plaatsing van het kind. Als blijkt dat het kind gehecht is aan het pleegezin en de verwachting is dat het kind niet meer terugkeert naar de biologische ouders (ook al gaat het daar beter mee), moet dit direct open gecommuniceerd worden met de pleegouders. In de praktijk blijkt dat niet altijd het geval te zijn.

Aangegeven wordt dat de rol van de biologische ouders heel erg zwak is en dat er zeker mogelijkheden zijn om hun rol in het beschermingsarrangementen te versterken. Het is noodzakelijk een betere balans te vinden tussen hechting aan het pleeggezin en de relatie met de biologische ouders. Biologische ouders worden thans per definitie niet serieus genomen als zij kritiek uiten. Het contact tussen het kind en de biologische ouders moet hoe dan ook in stand gehouden worden, ongeacht de situatie van de biologische ouders. Je moet de biologische ouders blijven betrekken, dat is heel belangrijk voor kinderen. De biologische ouders kunnen dan ook gebruikt worden om balans te krijgen in toezicht. Wellicht, een rol op afstand. Ondanks beperkingen van de biologische ouders, moeten de ouders serieus genomen worden.

De relatie gezinsvoogd en pleegouders is niet altijd zakelijk van aard. In het verleden was de relatie gezinsvoogd-pleegouders er met name een vanuit liefdadigheid van de pleegouders wat een meer zakelijke en professionele relatie in de weg stond. Dit maakt het moeilijk om de veiligheid van het pleegkind bespreekbaar te maken. Met name bij netwerkplaatsingen lag dit punt moeilijk. Netwerkgezinnen werden (en worden) minimaal gescreend en er was al snel het gevoel, bemoei je er niet mee want het is familie van het kind.

De doorstroom van medewerkers is daarnaast groot. Dit is vaak erg frustrerend voor de pleegkinderen. Telkens weer een nieuw gezicht. Door de hoge wisselingen is het moeilijk de juiste kwaliteit te behouden en krijgen jonge gezinsvoogden zware taken. Als de gezinsvoogd het pleegkind ziet en spreekt, wat kan hij/zij dan echt zien met betrekking tot de veiligheid van het kind? Er is in de opleidingen nauwelijks aandacht voor seksueel misbruik. Het thema seksualiteit zou veel prominenter op de agenda moeten komen te staan zowel wat betreft scholing als op de werkvloer. Geadviseerd wordt het beroep van gezinsvoogd meer serieus te nemen en randvoorwaarden voor het beroep op te stellen (bijvoorbeeld voor de

moeilijkste pleegkinderen dient de gezinsvoogd minimaal tien jaar werkervaring te hebben etc.).

De samenwerking tussen BJZ en pleegzorgorganisatie verloopt niet altijd optimaal. Deze samenwerking zou nader onderzocht moeten worden. Van belang is dat er afstemming plaats vindt tussen pleegzorgmedewerkers en gezinsvoogden. Er is momenteel te weinig afstemming tussen de gezinsvoogd en de pleegzorgmedewerker. Beiden zijn niet altijd op de hoogte van elkaars werkzaamheden. Het pleegkind wordt over het algemeen te weinig gezien om signalen op te kunnen pikken. Er moet tussen de gezinsvoogd en pleegzorgmedewerker afstemming plaats vinden over welke onderwerpen tijdens een gesprek met het pleegkind aan de orde moeten komen. Het mag niet bij prietpraat blijven.

Twee derde van het misbruik in pleeggezinnen wordt gepleegd door jongeren onderling, zo meent één van de deelnemers aan het gesprek te hebben gelezen. Er is onvoldoende alertheid om kinderen bij elkaar te plaatsen in hetzelfde pleeggezin: soms is er een gezin met vier kinderen van vier verschillende plaatsingsbureaus. De achtergrond van kinderen zou een rol moeten spelen bij de keuze van het pleeggezin (geldt net zo hard voor het plaatsen van kinderen in een residentiële instelling). Niet altijd is bekend of een kind seksueel misbruikt is maar er is wel altijd sprake van verwaarlozing of een onveilige thuissituatie van de pleegkinderen. Kinderen hebben daardoor bijna per definitie trauma's opgelopen en kunnen hierdoor ernstige hechtingsproblemen vertonen. Bij deze kinderen lopen hechting en seks vaak door elkaar. Kleine kinderen kunnen al op hele jonge leeftijd verleidelijk gedrag vertonen. Pleegouders moeten hierover geïnformeerd worden.

Seksueel misbruik van pleegkinderen komt vaker voor in geïsoleerde pleeggezinnen. De context rondom het pleeggezin is daarom van groot belang. Het zou wenselijk zijn als in de informele sfeer er een persoon is die er continue is voor het kind (soort burgervoogd). De gezinsvoogd zou ook contacten met deze persoon moeten onderhouden en daarnaast met school/familie/sportvereniging. Daar worden dikwijls de signalen afgegeven omdat het kind zelf kiest waar een signaal wordt afgegeven.

Het is een illusie te denken een pleeggezin te kunnen 'beheersen' door de overheid. Een van de aanwezigen trekt de parallel van de regeldichtheid en protocollaire voorschriften in de zorg waardoor de chirurg als het ware het mes hanteert 'onder ministeriële verantwoordelijkheid'. Alleen lokale checks and balances kunnen effectief zijn maar bestrijken dan een brede groep van mensen, inclusief bijvoorbeeld het onderwijs. Alle administratie en bemoeienis via protocollen leidt alleen maar tot schijncontrole.

Training op herkennen van signalen van seksueel misbruik zijn er voldoende. Probleem is dat het weinig effectief is omdat signalen wel worden opgepikt maar er niets of te weinig mee gedaan wordt. Er is sprake van handelingsverlegenheid en onbekendheid met wat er moet gebeuren met de signalen. Hier is winst te behalen. Een overgroot gedeelte van de (pleeg)kinderen is verbonden aan een groep, zoals bijvoorbeeld crèche, school, naschoolse opvang, sportclub etc. Deze instellingen (of een persoon die werkzaam is bij de instelling/sportclub etc.) zouden getraind moeten worden in wat te doen bij signalen bij kinderen. De politie en ziekenhuizen melden over het algemeen het meeste. Dit komt omdat bij de politie een grote campagne heeft gelopen over huiselijk geweld en bij de ziekenhuizen de Inspectie voor de Gezondheidszorg er bovenop heeft gezeten om ziekenhuizen te laten melden. Er zou nagedacht kunnen worden over een brede campagne om mensen (of crèches, scholen etc.) te informeren over signalen en wat ermee te doen zodra ze opgepikt worden.

Opgemerkt wordt dat er vaak minder zicht is op kinderen die vrijwillig worden geplaatst in een pleeggezin dan op kinderen die op basis van een OTS in een pleeggezin worden geplaatst. Dit omdat er bij vrijwillig geplaatste kinderen geen sprake is van een gezinsvoogd die toezicht houdt op de veiligheid van het pleegkind en die signalen van seksueel misbruik kan oppikken, naast de pleegzorgwerker.

Instellingen en organisaties binnen de jeugdzorg worden op grond van risico inschattingen van de Inspectie Jeugdzorg geïnspecteerd. Om papieren inspectie te voorkomen spreekt de Inspectie Jeugdzorg naast bestuursleden ook met kinderen in de residentiële setting en met de medewerkers op de werkvloer. Pleegkinderen worden niet gehoord door de Inspectie Jeugdzorg, dat ligt wat moeilijker omdat Inspectie Jeugdzorg dan een gezin moet binnen treden. Indien blijkt dat een instelling onvoldoende scoort bij de inspectie dan moet de instelling met een verbeterplan komen. Hierna vindt een hertoets plaats door de Inspectie Jeugdzorg. Mocht ook dan de instelling niet voldoen aan de gestelde normen en eisen dan kan de instelling onder verscherpt toezicht komen te staan. De Provincie wordt van de bevindingen op de hoogte gesteld en kan in het uiterste geval de geldkraan dichtdraaien. Instellingen zijn verplicht calamiteiten bij de Inspectie Jeugdzorg te melden. Seksueel misbruik binnen een instelling moet dus in alle gevallen door de betreffende instelling gemeld worden. In geval van een calamiteit start de Inspectie Jeugdzorg een onderzoek.
Ook kan de Inspectie Jeugdzorg besluiten samen met betrokken partijen te kijken hoe een calamiteit heeft kunnen gebeuren. Bij een dergelijke zogenaamde serieus case review ligt niet de nadruk op de schuldvraag maar wat ging er fout en nog belangrijker wat kan ervan geleerd worden. De deelnemers geven aan dat dit ook zou moeten gebeuren met ‘mislukte plaatsingen’ om te voorkomen dat kinderen te vaak worden overgeplaatst.

De Inspectie Jeugdzorg geeft aan dat vroegtijdig signaleren moeilijk is voor professionals. Een ander punt is dat het voor een pleegkind dikwijls zeer traumatisch is om uit een pleeggezin weggehaald te worden, ook als er sprake is van (signalen van) seksueel misbruik, zeker als het kind goed gehecht is. Een pleegkind zal in dat geval niet snel gaan praten over seksueel misbruik. De deelnemers geven aan dat eens in de vijf jaar binnen een pleegzorgorganisatie de pleegkinderen bevraagd zouden moeten worden over onder andere de veiligheid.

Inspectie Jeugdzorg focust met name op de netwerkpleegzorg omdat daar volgens de Inspectie Jeugdzorg grotere risico’s zijn. De screening van familieleden is minder diepgaand in vergelijking met de screening van bestandpleegzorg pleegouders.

Inspectie Jeugdzorg geeft aan op zichzelf geen zwaardere bevoegdheden en sanctiemogelijkheden te willen krijgen voor het uitvoeren van haar werkzaamheden. Wel zou zij graag meer handhavende bevoegdheden krijgen. Ook zou zij graag jaarlijks elke instelling bezoeken. Inspectie Jeugdzorg maakt zich zorgen over de transitie van bevoegdheden naar de gemeenten en wat dat betekent voor de handhaving. Die ligt nu bij de provincie maar het ligt meer voor de hand om de handhaving en het toezicht in één hand onder te brengen. De transitie leidt tot versplintering en dus tot kwaliteitsverlies, zeker bij calamiteiten. De vraag is immers of gemeenten adequate handhaving kunnen garanderen . De aanwezigen zijn voorstander van het behoud van een landelijke Inspectie Jeugdzorg en de samenbrenging van toezicht en handhaving.

Inspectie Jeugdzorg merkt op dat het moeilijk is voor professionals de juiste acties te ondernemen indien er signalen van seksueel misbruik zijn. Er is sprake van handelingsverlegenheid.

Valse aangifte is een drempel om te melden. Daarnaast is het moeilijk voor de professional om een vermoeden uit te spreken omdat je je als professional heel wat op de hals haalt. Er zou een scheiding van taken moeten komen waardoor het makkelijker is voor de professional/gezinsvoogd om een vermoeden uit te spreken. Nu is het zo dat de gezinsvoogd verantwoordelijk is voor het opvangen van een signaal, het melden, het erover te hebben met het kind en (pleeg)ouders en uiteindelijk het probleem moet zien op te lossen. Zodra een gezinsvoogd een vermoeden heeft zou een getrainde collega het verder moeten oppakken en het gesprek moeten aangaan met alle betrokkenen.

Idealiter zouden bestuurders moeten weten wie de professionals zijn en wat zij in huis hebben binnen hun organisatie. Bestuurders moeten bevraagd worden of de professionals de juiste instrumenten in huis hebben om de veiligheid van het pleegkind te kunnen beoordelen. Echter, niet altijd is het bestuur inhoudelijk betrokken bij de werkvloer en daarnaast is er ook bij het bestuur dikwijls sprake van handelingsverlegenheid als het gaat over seksueel misbruik.

De Raad van Toezicht zou het gesprek met het bestuur moeten aangaan over veiligheid en kwaliteit binnen de instelling, inclusief de professionaliteit van de medewerkers. Hier is nog winst te behalen omdat veel Raden van Toezicht zich nog te weinig inhoudelijk bezig houden met de betrokken organisatie. Deze intermediaire structuur zou moeten worden versterkt! De Raad van Toezicht speelt op dit moment geen rol voor de Inspectie Jeugdzorg. Inspectie Jeugdzorg zou de raden van toezicht meer willen betrekken bij hun inspecties. Ook zouden aan de samenstelling van de Raad van Toezicht en aan de toelating van leden aan de Raad eisen gesteld kunnen worden door de overheid. Daarnaast zou bijvoorbeeld binnen de Raad van Toezicht er een commissie moeten zijn die zich richt op de veiligheid en de kwaliteit van de instelling.

Opgemerkt wordt dat de schaalgrootte van pleegzorgorganisaties een rol speelt bij de aansturing en de handhaving maar dat incidenten zich met name hebben voorgedaan bij de kleinere organisaties. Daarnaast wordt opgemerkt dat HKZ certificering van organisaties geen toegevoegde waarde heeft en weinig oplevert, behalve nog meer bureaucratie.

De voorzitter dankt allen voor hun inbreng in de discussie en hoopt van hen te vernemen hoe zij – als het rapport van de commissie-Samson gepubliceerd is – aankijken tegen de analyse en de conclusies.

21.

Verslag rondetafelgesprek pleegzorg

Verslag rondtafelgesprek pleegzorg d.d. 6 juli 2012.

Aanwezig: prof. dr. H.E.M. Baartman (voorzitter), dr. P.M. van den Bergh, R. Burgersdijk, drs. P.H.M. Deijkers-van Riel, J.J.A.M. van der Donk, prof. dr. H.W.E. Grietens, S. Holtrop, J. van Lieshout, dr. R. van Pagée, C. Thomas, dr. T. Weterings, prof. dr. T. Zandberg, mr. D.E.M. van den Hoogen en mr. I. Otting-Noordhoek (verslag)

Introductie

Thema van het rondetafelgesprek is de veiligheid van het kind in een pleeggezin, toegespitst op seksueel misbruik. Uit het onderzoek van de commissie-Samson blijkt dat kinderen in pleeggezinnen net als in gewone gezinnen en instellingen niet gevrijwaard zijn van seksueel misbruik. Seksueel misbruik van pleegkinderen zou niet mogen voorkomen, maar is niet geheel uit te sluiten. De vraag is wat we kunnen doen om de risico's te verkleinen.

Om het onderwerp meteen concreet te maken, bij het voorstelrondje graag een voorbeeld geven van een geval dat je hebt meegemaakt waarbij seksueel misbruik van een kind in een pleeggezin vermoed werd en wat er vervolgens mee gedaan is.

Kennismaking

Coos Thomas werkt sinds negentwintig jaar bij De Rading, als pleegzorgwerker en begeleider netwerk. Is sinds 1979 pleegouder van twee kinderen. Heeft meegeschreven aan een cursus 'omgang met pleegkinderen met een verleden van seksueel misbruik'. Zij herinnert zich dat twee meisjes in een netwerkpleeggezin werden geplaatst. Er waren twijfels bij pedagogische en cognitieve vaardigheden van de pleegouders. Het oudste meisje heeft aangegeven dat ze het vervelend vond dat pleegvader boven door een raam in de deur keek als ze zichuitkleedde. Dat is aan de orde gesteld. Uiteindelijk bleek het om de zoon van de pleegouders te gaan. De kinderen zijn uitgeplaatst maar na rechtszitting weer teruggeplaatst. Meisjes zijn nu 18 jaar en 15 jaar en op hun verzoek nu uit huis en via WSG in zorgboerderij geplaatst.

Sonja Holtrop werkt sinds 1983 in de pleegzorg. Aanvankelijk als gezinsonderzoeker, sinds de jaren negentig in een leidinggevende functie. Zij herinnert zich een geval waarin seksueel misbruik is aangetoond en aangifte is gedaan. Het kind is uit het pleeggezin gehaald en de pleegvader is veroordeeld tot een gevangenisstraf.

Rob van Pagée heeft de Stichting voor Pleegzorg Educatie opgericht en STAP ontwikkeld en geïmplementeerd. Is zijn hele leven in de pleegzorg werkzaam geweest. Het werd hem duidelijk dat er iets bij het traject werving van pleegouders niet klopte toen hij merkte dat een stel ging scheiden en hij verrast was over de scheiding. Met het echtpaar waren tien gesprekken gevoerd waarbij wel gescreend was maar niet geluisterd. Hij benadrukt het belang van voorbereiding, naar de mensen toegaan en in gesprek gaan en wil minder nadruk leggen op screening. Hij heeft gezinshuizen begeleid. Drie jaar geleden kwam een zusje langs van een jongen die in een gezinshuis zat en zij vertelde dat haar broer seksueel misbruikt was door de pleegvader (toen al verjaard). Het was een schok dat hij dat zelf niet gemerkt had, terwijl hij elke week in het gezinshuis was geweest.

Hans van der Donk was in de jaren zeventig (elf jaar) gezinsvoogd, daarna werkzaam bij de Raad voor de Kinderbescherming, directieposten en thans hoofd beleid op het hoofdkantoor. Ook in het verleden vond screening van het pleeggezin plaats. Herinnert zich een meisje van een jaar of 12-13 met wie hij een aantal gesprekken heeft gevoerd. Achteraf vertelde zij te zijn misbruikt door de pleegvader. Hij heeft zich afgevraagd of hij dat had kunnen voorzien. Hij heeft het geval besproken met collega's. Dat begon in die tijd. Heeft nooit een goed antwoord gevonden. Naar zijn idee is de zaak-Finkensieper de trigger geweest om meer alert te zijn op seksueel misbruik. Over Finkensieper werd onderling gesproken, men had zijn twijfels over hem, maar hij werd niet aangepakt. Naar seksueel misbruik werd vanuit een ander perspectief gekeken dan nu: het werd niet goedgekeurd maar er was minder besef van de schadelijke gevolgen.

Els Deijkers heeft dertien jaar als voogdij maatschappelijk werker gewerkt, daarna tien jaar voor de koepel Vedivo en tien jaar als beleidsadviseur bij het ministerie van Justitie. Zij kan zich niet herinneren dat ze ooit aan gevallen van seksueel misbruik dacht wat ze illustratief vindt voor die periode. Zij herinnert zich één geval begin jaren tachtig van seksueel misbruik door een pleegvader. Deze werd ter verantwoording geroepen, het kind werd weggehaald. De pleegvader was verbaasd dat er moeilijk over werd gedaan, het was toch immers niet zijn eigen kind. Seksueel misbruik was in die jaren geen bijzonder item.

Jan van Lieshout, is en was redacteur van diverse tijdschriften op het gebied van maatschappelijk werk en jeugdzorg. Werd in 1972 gezinshuisouder. Is al jaren werkzaam als zzp'er , o.a. voor de Eigen Kracht Centrale. Heeft het STAP-programma samen met Rob van Pagée ontwikkeld. Hij heeft veel voorbeelden van kinderen die hem op de een of andere manier uitdaagden. Bij elke confrontatie moet je nadenken hoe dun het lijntje is om controle te houden bij pubers en hoe dicht je bij de rand zit om geweld tegen opstandige pubers te gebruiken.

Tonny Weterings doet vanaf 1970 wetenschappelijk onderzoek onder pleeggezinnen. Aanvankelijk richtte het onderzoek zich op het pleeggezin en het pleegkind, in latere jaren ook op de ouders. Zij is niet veel voorbeelden van seksueel misbruik tegengekomen. Zij herinnert zich een geval dat een meisje seksueel was misbruikt in een pleeggezin. De pleegzorgwerker lette goed op signalen en nam de zaak serieus op. Het meisje is overgeplaatst naar een ander pleeggezin waar het verder goed met haar ging. Pleegzorgwerkers hebben redelijk goed zicht hoe het gaat met het kind. Zij zijn in de positie daarvoor omdat ze regelmatig in het gezin komen. De gezinsvoogd heeft weinig zicht. De pleegzorgwerkers zijn bovendien in toenemende mate beter opgeleid om signalen van het kind te zien. Een andere casus van seksueel misbruik was in een internaat. Het meisje is door een jongen zwanger gemaakt. Het internaat heeft daar niets aan gedaan. Er was geen controle, tegen de dader werd niets gedaan en het meisje is teruggeplaatst in het internaat.

Peter van den Bergh is onderzoeker op het gebied van pleegzorg en treedt als deskundige bij rechtbanken op. Vaak wordt gepraat over vermoeden van seksueel misbruik, dikwijls in een juridische strijd zoals bij echtscheidingszaken. Wie uit het vermoeden en welk belang heeft deze daarbij? Ouders gebruiken het om kinderen uit het pleeggezin weg te krijgen. Oudere kinderen doen een beschuldiging van seksueel misbruik om uit het pleeggezin weg te komen. (Tonny Weterings heeft dezelfde ervaring en vindt dat frustrerend voor pleegouders). Veiligheid hoort een belangrijk issue te zijn bij terugplaatsing uit het pleeggezin naar het gezin van herkomst. Bestaan er over die veiligheid twijfels, dan blijken juridische argumenten vaak toch doorslaggevend, en dan wordt een kind teruggeplaatst naar een onveilige situatie met kans op verwaarlozing, mishandeling. De dominante visie is dat het kind het beste af is bij de biologische ouders. Er zijn aanwijzingen in onderzoek dat het , zonder hier te bagatelliseren uiteraard, met de omvang van seksueel misbruik in pleeggezinnen wel meevalt. In pleeggezinnen is evenveel toezicht als in residentiële instellingen.

Hans Grietens is hoogleraar orthopedagogiek in Groningen en heeft voor de commissie-Samson seksueel misbruik in de pleegzorg onderzocht over de periode 1945 t/m 2007. Hij kent m.u.v. de meldingen van de commissie-Samson in Nederland geen gevallen van seksueel misbruik. In Vlaanderen is het niet zo'n issue als in Nederland. Hij herinnert zich een geval van een jongen en een meisje in een pleeggezin bij wie een vermoeden van seksueel misbruik in de thuissituatie was. Na het bezoek kwamen de jonge kinderen steeds onrustig terug. Er waren wel vermoedens dat het seksueel misbruik in het gezin door ging maar er is niets mee gedaan.

Tjalling Zandberg is emeritus hoogleraar orthopedagogiek in Groningen en heeft veel onderzoek naar pleegzorg gedaan. Heeft ook in residentiële zorg gewerkt. Hij herinnert zich twee beschuldigingen van meisjes van seksueel misbruik die ook gemeld zijn. In het eerste geval bleek dat het meisje zich aan het regiem wilde onttrekken; in het tweede geval is de groepsopvoeder ontslagen en veroordeeld. Hij is verder lid van de klachtencommissie van de Raad voor de Kinderbescherming en zag ook daarbij beschuldigingen van ouders in vechtscheidingen en ook in de context van pleegzorg. De klachtencommissie kan alleen de uitspraak gegrond of ongegrond doen en gaat ervan uit dat de instanties vervolgens handelen. Hij vraagt aandacht voor netwerkpleeggezinnen. Het is moeilijk om een kind daar weer uit te krijgen. De vraag rijst of gezinshuizen in het onderzoek van de commissie-Samson worden betrokken en of deze dan als residentiële voorziening of als pleegzorg behandeld worden. Deze voorziening zit eigenlijk tussen beide in. Dat zal worden nagegaan.

Repel Burgersdijk werkt bij de Bascule en is sinds 1981 werkzaam in de pleegzorg. Sinds vijf jaar werkzaam als teamcoördinator bij de therapeutische gezinsverpleging. Zij heeft tien jaar geleden meegewerkt met Francien Lamers aan een cursus seksueel misbruik voor collega's en pleegouders. Deze betrof onder meer informatie waar je op moet letten bij signalen van seksueel misbruik. Daar is toen een video voor gemaakt. Die wordt niet meer gebruikt. Bij De Rading en in Lelystad wordt hij volgens Coos Thomas nog wel gebruikt, verder onbekend. Een paar jaar geleden kwam een vrouw bij haar van rond de 30 jaar die zij als 5-jarige

geplaatst heeft in een leuk pleeggezin. Deze vrouw vertelde daar jarenlang te zijn misbruikt. In haar puberteit heeft ze geprobeerd anderen hierover te informeren, maar ze werd niet geloofd. De vrouw had veel problemen van het misbruik ondervonden. Als teamcoördinator heeft ze twee gevallen van 'seksueel misbruik' van kinderen onderling meegemaakt. Het is de vraag of het om seksueel misbruik gaat of om seksuele spelletjes. Daar wordt nu soms fors op gereageerd, bijvoorbeeld met uitplaatsing wat ook schadelijk kan zijn voor het kind.

Rob van Pagée geeft aan dat STAP ook een module heeft over seksueel misbruik, maar dat deze module het minst wordt afgenomen. Jan van Lieshout licht toe dat het een module is waarin in zes avonden de mensen geconfronteerd worden met hun eigen seksuele gevoelens, de seksuele gevoelen van kinderen en vice versa. Persoonlijke gevoelens worden door professionals heel bedreigend gevonden. De training is omgezet in een tamelijk rationele kennisoverdracht. In de periode 1990-2010 was hier weinig belangstelling voor. Sonja Holtrop zegt dat zeker de laatste twee jaar veel meer aandacht voor het onderwerp seksueel misbruik is en pleegouders hier ook naar gevraagd worden. Het is voor pleegouders wel moeilijk zich voor te stellen hoe zij zouden reageren op bepaald gedrag van het kind. Jan van Lieshout vindt het jammer als cursusmateriaal/begeleiding zich alleen richt op kennisoverdracht en er niet meer gepraat wordt op gevoelsniveau. De confrontatie van dingen die jezelf hebt meegemaakt met die van het kind leidt tot grotere impact. Wie helpt jou dan om daar adequaat op te reageren.

Herman Baartman is lid van de commissie-Samson, emeritus hoogleraar Preventie en Hulpverlening inzake kindermishandeling en pleegvader.

Aandacht voor de veiligheid en seksueel misbruik in pleegzorg

Op de vraag waar het omslagpunt ligt dat seksueel misbruik in de pleegzorg een apart issue is waar aandacht voor kwam worden genoemd: de zaak-Finkensieper, een module uit 1994 over omgang met seks en vanuit het voorbereidingsprogramma. Het onderwerp werd bespreekbaar gemaakt niet als seksueel misbruik, maar als hoe leeft een pleeggezin. Het kind heeft een voorgeschiedenis en het is belangrijk dat tijdens de voorbereidingsfase duidelijk wordt wat voor kind je in huis krijgt. Het kind kan uitdagend gedrag vertonen. De pleegouders krijgen daarbij o.a. het advies een dagboek bij te houden waarin ook aandacht besteed wordt aan ervaringen met het kind en gedrag van het kind op het gebied van intimiteit. Dat kan ook helpen mocht er later sprake zijn van vermoedens of beschuldigingen. Het bespreken van seksualiteit met de medewerkers zelf en hoe daarover te praten kwam ook in de jaren negentig op gang. Pleegzorg is lang het verlengde geweest van de begeleiding van het kind. Daarbij speelde de vraag hoe het kind zich in dit pleeggezin zal voegen. Later bij de ontvlechting en de komst van de pleeggezincentrales kwam er pas aandacht voor het pleeggezin.

De systematische aandacht voor de ontwikkeling van bewustwording van seksueel misbruik ligt eind jaren tachtig/begin jaren negentig. Schandalen als De Bolderkar hebben daaraan bijgedragen. Men zag toen veel meer seksueel misbruik dan daarvoor. In die tijd moest de pleeggezinsmedewerker rapporteren over seksueel misbruik. Vanaf 2000 is deze verhoogde aandacht weggeëbd. Toen moest je zelf een paar problemen noemen, waaraan je

zou gaan werken en werd het dus weggelaten. Aan seksueel misbruik moet systematisch aandacht worden geschonken. In de checklist veiligheid (ingevoerd na zaken als Rowena), die twee keer per jaar moet worden ingevuld en met de pleegouders wordt besproken (in de praktijk gebeurt het een keer per jaar) is seksueel misbruik een onderwerp. Pleegouders vermoeden soms ook dat de kinderen bij de bezoekregeling thuis door de biologische ouders worden misbruikt. De professionals geven daar minder aandacht aan; mensen hebben er soms moeite mee te accepteren dat er ouders zijn die hun kinderen niet kunnen opvoeden.

Het is van belang dat er contact is tussen ouder, pleegouder en kind. Over het algemeen willen pleegouders dat kinderen contact met hun ouders onderhouden. Er moet met deze triade besproken kunnen worden wat er voorvalt. Daarvoor is het van belang dat er een intensief contact is tussen professional en het gezin, zodat deze niet de politieagent wordt die vooral de problemen aankaart. Voorheen was het ook ingewikkeld om kritisch te zijn op pleegouders, omdat we blij moeten zijn dat ze pleegouder willen zijn. Nu wordt gesproken vanuit het belang van het kind met het doel de versterking van de positie van het kind. Het werken met *evidence based* interventies heeft tot een andere werkwijze geleid.

Het perspectief hoe je kijkt naar de triade van ouders, pleegouders en kind maakt verschil hoe je de onderwerpen als seksueel misbruik op scherp zet. Hoe gaat de pleegzorgmedewerker/gezinsvoogd om met een vermoeden van seksueel misbruik in een pleeggezin. Vaak is er niet meer dan een vermoeden. Speelt het verlies van het pleeggezin een rol?

Het delen van informatie met de pleegouder voor de komst van het kind is erg belangrijk. Soms wordt allerhande informatie zoals allergie maar ook seksueel misbruik, niet doorgegeven om redenen van privacy. De hulpverlener richt zich dan op het goed houden van de relatie met deze en gene en verliest het kind uit het oog. Veel kinderen zijn voor de uithuisplaatsing seksueel misbruikt. De vraag rijst dan of er alleen om redenen van privacy deze informatie niet gedeeld wordt. Ook het feit dat het een onderwerp is waar men zich niet goed raad mee weet kan daar een rol in spelen Pleegouders worden wel geïnformeerd over het aantal doorplaatsingen van het kind, maar 90% zou niet van de geschiedenis van het kind op de hoogte zijn. Tonny Weterings heeft de ervaring dat er vaak contact is tussen ouders en pleegouders, maar dat er inhoudelijk weinig wordt besproken: ouders geven weinig informatie. Bij netwerkpleegzorg (bij De Rading maakt dat bijna de helft van de plaatsing uit) weet de familie wel van het verleden van het kind. Het beeld dat een wel bekend verleden van een kind niet wordt gedeeld met de pleegouders is niet algemeen. Er bestaat op dit punt een verschil tussen de plaatsende instanties onderling. Vroeger zou er meer informatie zijn gedeeld. Sinds Bureau Jeugdzorg de indicatie stelt is de informatieverstrekking sterk geformaliseerd waardoor er veel informatie verloren gaat. Het is dan een probleem als de ouders geen informatie willen geven. Volgens Tonny Weterings zijn de regels veranderd en wordt informatie aan de pleegouders verstrekt ook als de ouders geen informatie willen geven.

Herman Baartman heeft in Engelse literatuur gelezen dat niet alle informatie wordt gedeeld omdat pleegouders het kind dan niet zouden willen. Speelt dat ook in Nederland? Door het tekort aan pleeggezinnen wordt soms gekozen voor een gezin dat misschien minder geschikt is, waarbij dan wordt gedacht dat het later tijdens de begeleiding wel goed komt.

Conclusie.
Als je pleegouders serieus neemt, moet je de gelegenheid bieden hun rol te vervullen. Daarbij hoort ook dat je ze goed informeert. Unaniem vinden de deelnemers dat pleegouders geïnformeerd moeten worden over de geschiedenis van het kind, waaronder seksueel misbruik. Zij kunnen alleen adequaat reageren als ze het gedrag van het kind kunnen duiden en daarvoor moet je de voorgeschiedenis kennen

Toezicht
Informeren over de achtergrond van het kind is niet genoeg. Er moet ook met de pleegouders over gesproken worden. Daarvoor is voorwaarde dat pleegouders in een gelijkwaardige positie komen. De contactfrequentie is van belang. Nu komt de gezinsvoogd circa twee keer per jaar in een gezin en de pleegzorgwerker een keer per zes weken en bij problemen vaker. De rol van de pleegouder is diffuus: hij is geen ouder en geen professional. In de jaren tachtig/negentig vonden pleegouders zich onvoldoende erkend in hun rol en voelden ze zich tweederangs. Het feit dat een pleegouder geen professional is, maakt het ook moeilijker om hem aan te spreken. Sommige pleegouders zijn zo overtuigd van hun eigen vaardigheden dat ze niet openstaan voor opmerkingen en begeleiding. Pleegouders hoeven geen begeleiding te accepteren maar er ligt wel een controlerende rol bij de pleegzorgwerker.

Het is een dilemma wat je moet doen bij een vermoeden van seksueel misbruik. Het gaat om het risico van twee kwaden: inbreuk op hechting over en weer in het pleeggezin versus doorgaan van het seksueel misbruik. Tonny Weterings stelt voor het kind niet direct weg te halen en met observatie (hoe reageert het kind op de ouders/pleegouders) meer informatie proberen te verzamelen. Daarvoor zou er minimaal een keer per week gedurende twee maanden contact moeten zijn. Als er iemand uit huis moet dan zou dat ook de pleegvader kunnen zijn wanneer over hem vermoedens van misbruik bestaan. Sonja Holtrop heeft onlangs bij een geval observatie en contextuele hulp ingezet. Daarna is het kind alsnog uitgeplaatst. Ze is tevreden over het proces want het netwerk werd niet in de steek gelaten en ouders en kind had ze meegekregen over deze aanpak. Els Deijkers vindt dat er bij een ernstig vermoeden van seksueel misbruik gezocht moet worden naar een tijdelijke uitplaatsing, een time out. De aanwezigen vinden enerzijds dat het dilemma met de betrokkenen besproken moet worden maar dat het onderwerp erg kwetsend kan zijn. Om het te kunnen bespreken moet er een goede band zijn tussen professional en pleegouders. De gevoelige kwesties kunnen volgens Rob van Pagée goed besproken worden als de kring van betrokkenen groter wordt gemaakt. Dat leren de Eigen Kracht Conferenties bij huiselijk geweld. Daarmee neemt het informele aantal toezichthouders toe en wordt tegelijkertijd het (eventuele) geheim, dat misbruik in stand houdt, gedeeld waardoor het minder kans heeft door te gaan. Dit is ook een van de basisprincipes van *Signs of Savety*. Tonny Weterings vindt Eigen Kracht Conferenties goed maar ze heeft ook gevallen gezien waarin ondanks afspraken in een Eigen Kracht Conferentie niets wordt gerapporteerd aan de gezinsvoogd. De afspraken worden dan niet nagekomen.
Conclusie.

In situaties waarin sprake is van een vermoeden van seksueel misbruik zou het onjuist zijn om primair op safe te spelen door het kind weg te halen. Beter is: accepteren van onzekerheid, ophelderen van de situatie waar mogelijk en het creëren van veiligheid door analyse van risico's, afspraken over zorg voor veiligheid, over toezicht daarop en over sancties bij niet nakomen van afspraken.

Jan van Lieshout stelt de vraag waar het dilemma op tafel ligt: binnen of buiten het gezin? Hij benadrukt dat het gesprek met betrokkenen aangaan alleen maar kan als veel onderwerpen in de voorbereiding aan de orde worden gesteld en er een vertrouwensband bestaat met een hoge contactfrequentie. Wanneer het moeilijk communiceren is met ouders of pleegouders dan kan wellicht de rol van de grootouder versterkt worden. Omwille van de veiligheid van het kind moet het netwerk vergroot worden. Hans Grietens heeft in zijn onderzoek vastgesteld dat seksueel misbruik in pleeggezinnen vaker voorkomt bij gezinnen die in een sociaal isolement leven. Tijdens de internationale expertmeeting kwam de vraag op of, met het oog op toezicht, de pleegzorgwerker niet vaker onverwacht op bezoek zou moeten komen. Jan van Lieshout ziet die mogelijkheid alleen als een vorm van 'buurten', niet als een controlemoment. De groep staat hier afwijzend tegenover. Het riekt naar wantrouwen en is bovendien niet effectief. Repel Burgersdijk vindt dat je aan pleegouders kunt meegeven dat je overal navraag gaat doen naar de veiligheid van het kind. Verder is het belangrijk om na te gaan hoe ouders en pleegouders terugkijken op hun eigen jeugd. Dat bepaalt mede hun omgang met eigen kinderen en pleegkinderen. De vraag wordt opgeworpen of een pleegkind een eigen vertrouwenspersoon toegewezen zou moeten krijgen. Men ziet daar niets in. Een pleegkind wil vooral een gewoon kind zijn en dit zou weer bevestigen dat het een bijzonder kind is. Het kind bepaalt zelf wie hij in vertrouwen neemt en dat hoeft niet telkens dezelfde persoon te zijn. Idealiter is er een vertrouwenspersoon voordat het kind in het pleeggezin geplaatst wordt en kan met deze contact worden opgenomen in de voorbereidingsfase. Nog beter als de vertrouwenspersoon zelf contact met de professional opneemt. De positie van de vertrouwenspersoon zou versterkt moeten worden maar niet geformaliseerd. Hiermee is nog niets geregeld voor kinderen van 0-4 jaar.

Conclusie.
Netwerk rond gezin zoveel mogelijk betrekken en investeren in vertrouwensband.

Systeemveranderingen
Besproken is welke effecten de ontvlechting heeft gehad op de contacten met het pleeggezin en de veiligheid van het kind. De pleegzorg bestaat veertig jaar. In de jaren tachtig lag de focus op het kind en niet op de pleegouders. Dat is veranderd doordat CRM subsidie verleende voor de ontwikkeling van STAP. Pleegouders werden partners en soms weer cliënten. Rob van Pagée verwacht dat de bestandspleegzorg spoedig zal verdwijnen. Hij vindt het een merkwaardige constructie dat particulieren een professionele taak moeten vervullen. Hij verwacht veel meer van de Eigen Kracht Conferenties en verwijst naar een onderzoek van Slot waarin blijkt dat de grote familiekring dezelfde zorgen heeft als de professional. Bij Spirit is ervoor gekozen dat één functionaris het gezin blijft begeleiden waar de verschillende kinderen zich ook bevinden. Er bestaat op dit punt een verschil tussen de plaatsende instanties

onderling. Tonny Weterings vindt dat de ontvlechting de situatie slechter heeft gemaakt doordat de gezinsvoogd nauwelijks nog in het gezin komt. De gezinsvoogd bepaalt het beleid bij de individuele casus, hij heeft de macht, en misbruikt die soms ook, om zaken door te drukken waar de pleegzorgwerker, die meer in het gezin komt, het niet mee eens is. Els Deijkers is onder de indruk van de investering in de kwaliteit van de pleegzorgwerker. De ontvlechting heeft daar naar haar mening zeker aan bijgedragen. Zij pleit voor verdere ontvlechting zoals bij de residentiële voorzieningen. De gezinsvoogd zou dus alleen een toezichtfunctie moeten houden en vandaaruit de contacten met pleegzorgwerker en gezin moeten onderhouden. Dan zou de gezinsvoogd misschien ook weer gelegenheid hebben iets gezelligs met het pleegkind te doen. Hans van der Donk heeft moeite met de ontvlechting. De gezinsvoogd heeft gezag en dus macht om het kind terug te plaatsen, maar weet niets van het gezin. Gezag, zorg en hulp zijn niet te ontvlechten. Hij vindt dat de wetswijziging van 1995 het werken een stuk ingewikkelder heeft gemaakt. Gelukkig gaat de kinderrechter nu weer toetsen. Dat is in zekere zin de situatie van voor 1995. Rob van Pagée vindt dat degene die het kind uit huis plaatst, verantwoordelijk moet blijven.

Conclusie.
De metafoor dat te veel koks de brij bederven wordt herkend.

Wat verder ter tafel komt
Aan de commissie wordt meegegeven aandacht te besteden aan de volgende punten.
a. De voorbereiding van de pleegouders op de komst van het pleegkind is erg belangrijk en zou verplicht gesteld moeten worden. In sommige Europese landen is dat wettelijk verplicht.
b. Bij een goed relatiebeheer dreigt het kind vergeten te worden.
c. Hou rekening met het hechtingsproces van het kind met het pleeggezin. Let op signalen van het kind.
d. Kijk naar de positie van de gezinshuizen in de verhouding tot pleegzorg en residentiële zorg
e. Relativeer de wenselijkheid van plaatsing in een netwerkpleeggezin, dat nu gepopulariseerd wordt.
f. Investeer in deskundigheidsbevordering van het praten met het kind over seksuele ontwikkeling.
g. Hoe schadelijk is seksueel misbruik van kinderen onderling?
h. De fysieke veiligheid van het kind krijgt onvoldoende aandacht.

Literatuuroverzicht

Abbenhuis, C.W.E. (1974) *Rapport van de Commissie bestudering functie en positie van de colleges van de raden voor de kinderbescherming*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Abma, R. (1997). Jeugd en geestelijke volksgezondheid. In G. Hutschemaekers, C. Hosman & P. van Lieshout (Red.), *Geestelijke volksgezondheid. Geschiedenis van het denken en stand van zaken* (pp. 15-32). Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.

Abramowitz, R. & Bloom, M. D. (2003). Creating sanctuary in residential treatment for youth: from the 'well-ordered asylum' to a 'living-learning environment'. *Psychiatric Quarterly*, *74*(2), 119-135.

Adler, A. (1953). *Het moeilijke kind. Twintig opvoedkundige studies* (P. Dijkema, Vert.). Amsterdam: Wereldbibliotheek.

Adriaanse, J. (1998). *Mits op waardige wijze. De Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak 1923-1998*. Den Haag: SDU.

AFCA: The Australian Foster Care Association (2001). *Supporting strong parenting in the Australian foster care sector*. Canberra, Australië.

Aichhorn, A. (1925). *Verwahrloste Jugend: die Psychoanalyse in der Fürsorgeerziehung*. Leipzig: Internationaler Psycho-analytischer Verlag.

Ainsworth, F. & Hansen, P. (2000). Letter to the Editor. *Child Abuse & Neglect*, *24* (8), 1011-1013.

Akbas, S., Turla, A., Karabekiroglu, K., Pazvantoglu, O., Keskin, T., & Boke, O. (2009). Characteristics of sexual abuse in a sample of turkish children with and without mental retardation, referred for legal appraisal of the psychological repercussions. *Sexuality and Disability*, *27*, 205-213.

Akkerman, T. & Stuurman, S. (Red.). (1985). *De zondige rivièra van het katholicisme. Een lokale studie over feminisme en ontzuiling*. Amsterdam: SUA.

Alewijn, A.A. (1980). *'De Instellingen', 75 jaar kinderwetten 1905-1980*. Zwolle: Tjeenk Willink.

Alexander, P.C. (1992). Application of attachment theory to the study of sexual abuse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *60*, 185-195.

Algemene Rekenkamer (2012). *Centra voor Jeugd en Gezin in gemeenten; een samenwerkingsproject met gemeentelijke rekenkamers*.

Alink, L.R.A., Euser, S., Tharner, A., Van IJzendoorn, M.H., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2012). *Prevalentie Seksueel Misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg in 2008-2010: Een Kwantitatieve Studie*. Den Haag: Boom.

Alink, L.R.A., Euser, S., Tharner, A., Van IJzendoorn, M.H., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2012). *Prevalentie Seksueel Misbruik bij Kinderen met een Lichte Verstandelijke Beperking in de Nederlandse Jeugdzorg in 2008-2010: Een Kwantitatieve Studie*. Amsterdam: Boom.

Alink, L.R.A., Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Pannebakker, F., sVogels, T., Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2010: De tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.

Allen, B.S. & Vacca, J.S. (2011). Bring back orphanages – An alternative to foster care? *Children and Youth Services Review*, *33*, 1067-1071.

Allnock, D., Bunting, L., Price, A., Morgan-Klein, N., Ellis, J., Radford, L., & Stafford, A. (2009). *Sexual abuse and therapeutic services for children and young people. The gap between provision and need. Executive summary*. London: NSPCC

Allnock, D. & Barns, R. (2011). Researching Sexual Abuse: Methodological Issues (editorial). *Child Abuse Review*, *20*, 153-157.

Alten, I. & Knuttel, W. P. C. (1957). *Oud-pupillen antwoorden. Een onderzoek naar de levensloop van 160 oud-pupillen van de voogdijvereniging 'tot steun'*. Amsterdam: Ploegsma.

American Psychiatric Association. (1995). *Beknopte handleiding bij de diagnostische criteria van de DSM-IV*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Andel, H.W.H. van, Grietens, H. & Knorth, E.J. (2012). De Pleegouder-Pleegkind Interventie (PPI): Een interventie gericht op reductie van stress bij jonge kinderen die in een pleeggezin worden geplaatst. *Orthopedagogiek. Onderzoek en Praktijk*, *51*, 1-2.

Andrews, D.A. & Dowden, C. (1999). A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. *Forum on Corrections Research*, 11, 18-21.

Angenent, H. & Beke, B. (1985). *Tehuisweglopers. Een oriënterend onderzoek naar het weglopen van jongeren uit kinderbeschermingstehuizen*. Groningen: Criminologisch Instituut.

Angenent, H., Beke, B. & Poorthuis, L. (1983). *Het leefgroephuis. Kleinschaligheid in de kinderbescherming*. Haarlem: De Toorts.

Anglin, J. (2004). Creating 'well functioning' residential care and defining its place in a system of care. *Child and Youth Care Forum*, *33*(3), 175-192.

Asher, S.J. (1988). The effects of childhood sexual abuse: A review of the issues and evidence. In L.E.A. Walker (Ed.), *Handbook on sexual abuse of children* (pp. 3-18). New York: Springer Publishing Company.

Asselt, R. van (2007). *Uit huis geplaatst? Gesprekken met betrokkenen en beroepskrachten over gevolgen en dilemma's*. Amsterdam: SWP.

Atkins, P., & Pike, J. (2003). *From the ground up-building models of staff support to address issues of client-initiated violence in residential care*. Retrieved August, 2011, from http://www.berrystreet.org.au/Publications/Protecting%20Children%20Conference%20Paper%20July%2003.pdf

Atkinson, P. & Delamont, S. (2006). *Narrative methods*, *Vol. III: Oral History and Testimony*. London: SAGE Publications.

Baarspul, J. (1983). *Uit mijn leven gegrepen... Het eigen verhaal van een ex-pupil uit de Rijks Kinderbescherming van 20.4.1978 t/m 23.4.1982*. Utrecht: s.n.

Baart, A. & Steketee, M. (2003). *Wat aandachtige nabijheid vermag. Over professionaliteit en present-zijn in complexe situaties*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Baartman, H. (2010). Werken met angst, *Ouderschapskennis*, 13, 125-141.

Baartman, H. & Zandberg, T. (1997). *Pleegzorg*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Baat, M. & Bartelink, C. (2011). *Wat werkt in de pleegzorg?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bac, J.R. (1998). De kinderstrafrechter 75 jaar: vitaal of terminaal?! In J.R. Bac (Red.), *De Kinderrechter 75 jaar: reden tot vreugde!?* Deventer: Kluwer.

Bac, J.R. (1998). *Kinderrechter in strafzaken. Evolutie en evaluatie*. Deventer: Gouda Quint.

Bais, K. (1989). Niemand weet waar de geloste 18-plussers zijn. *Tijdschrift voor de sociale sector*, *4*, 2-7.

Baker, A.J.L., Gries, L., Schneiderman, M., Parker, R., Archer, M. & Friedrich, B. (2008). Children with Problematic Sexualized Behaviors in the Child Welfare System. *Child Welfare*, *87*, 5-27.

Bakker, C.J. & Clarijs, Y.L.A.M.T. (Red.) (1994). *Plan van aanpak: Werkontwikkeling en deskundigheidsbevordering hulpverlening allochtone jongeren.* Utrecht: NIZW Publishing Company.

Bakker, N., Noordman, J. & Rietveld-Van Wingerden, M. (2010). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Idee en praktijk 1500-2000.* Assen: Van Gorcum.

Baladerian, N. (1994). *Abuse and neglect of children with disabilities*. ARCH National Resource Center for Respite and Crisis Care Service Factsheet 36, 1-5.

Balogh, R., Bretherton, K., Whibley, S., Berney, T., Graham, S., & Richold, P., e.a. (2001). Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, *45*, 194-201.

Bancroft, L. & Silverman J.G. (2002). *The Batterer as Parent. Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics*. London: Sage Publications.

Bannink, D., Lettinga, B. & Heyse, L. (2006). NPM, bureaucratisering en de invloed op de professie, *Beleid & Maatschappij*, 33 (3): 159-174.

Barlow, G. (2000). *Safe caring. Issues of care, control and sexual abuse in residential settings.* Glasgow: The Centre for Residential Child Care.

Bart, H. (1999). Seksueel misbruik door medewerkers. Onvolledig VOG-protocol aangevuld. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg, 1*, 16-23.

Bartels, J.A.C. (1979). *Pleegkinderen, pleegouders, pleeggezinnen*. Amersfoort: De Horstink.

Bartels, J.A.C. (1980). Kritiek, vertwijfeling en bezinning. De periode van 1955 tot 1980. In Bartels, J.A.C. (Red.), *75 jaar kinderwetten 1905-1980*, Zwolle: Tjeenk Willink.

Barter, C. (1997). Who's to blame: Conceptualising institutional abuse by children. *Early Child Development and Care*, 133, 101-104.

Barter, C. (1999). Independent Investigations into Institutional Abuse. In: Stanley, N. Manthorpe, J. and Penhale, B. (eds.). *Institutional abuse: perspectives across the life course* (pp.66-88). London: Routledge.

Barter, C. (1998). *Investigating institutional abuse of children: an exploration of the NSPCC experience*. London: NSPCC [NSPCC Policy Practice Research Series].

Barter, C. (2003). *Factsheet: Abuse of children in residential Care*. Londen: NCPCC.

Barter, C. (2006). Discourses of blame: deconstructing (hetero)sexuality, peer sexual violence and residential children's homes. *Child and family social work, 11*, 347-356.

Barter, C., Keep, G. & MacLeod, M. (1996). *Children at Crisis Point*. ChildLine.

Barter, C., Renold, E., Berridge, D. & Cawson, P. (2004). *Peer violence in children's residential care.* Houndmills: Palgrave Macmillan.

Bass, S., Shields, M.K., & Behrman, R.E. (2004). The Future of Children: Children, Families, and Foster Care. *The Future of Children*, 14(1), 130-149.

Bastiaensen, P.A.C.M. (2001). *Belaste pleegouders en verscheurde pleegkinderen? Onderzoek naar de wijze waarop pleegouders de opvoedingssituatie beleven en pleegkinderen de relatie met het pleeggezin en het gezin van oorsprong beleven*. Zundert: s.n.

Bath, H. (2002). Services for children and young people with high support needs – its time to rethink. *Developing Practice, 5. Association of Children's Welfare Agencies*, Sydney, 5-10.

Bavel, J. van & Smet, J. de (1980). 10 jaar alternatieve hulpverlening. In J.A.C. Bartels (Red.), 75 jaar kinderwetten *(pp. 147-163). Zwolle: Tjeenk Willink.*

Baxter-Stern, K. (1978). *Prevention of abuse and neglect of children in out-of-home care.* San Francisco: San Francisco Child Abuse Council.

Beail, N., & Warden, S. (1995). Sexual abuse of adults with learning disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 39*, 382-387.

Beck, J.J.H., Bekker, M.D., Driel, M.F. van, Roshani, H., Putter, H., Pelger, R.C.M., Elzevier, H.W. (2011). Prevalence of Sexual Abuse among Patients Seeking General Urological Care, *Journal of Sexual Medicine, 8*: 2733-2738.

Beck, U. (1992). *Risk society, towards a new modernity.* Los Angeles: Sage.

Becker, J.W. & Vink, R. (1994). *Secularisatie in Nederland 1966-1991. De verandering van opvattingen en enkele gedragingen.* Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Beek, F. van (1998). *'Ze zijn er gewoon voor mij'. Pleegkinderen over pleegzorg. Eindrapport van het onderzoek naar de mening en beleving van pleegkinderen 'Kind Centraal'.* Voorhout: WESP onderzoek.

Beek, F. van & Buinink, J. (2006). '*Ze doen het voor mij'. Kinderen en jongeren over de jeugdbescherming.* Amsterdam: SWP

Beek, F. van & Hameetman, M. (1998). *'Hoe ze er gewoon voor mij zijn'. Pleegkinder Kwaliteitscriteria t.a.v. de pleegzorg*. Voorhout: WESP onderzoek.

Beek, F. van & L. Rutjes eds. (2009) *Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4C: wat kinderen en jongeren belangrijk vinden als ze niet thuis wonen.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Beek, F. van (2009). *'Ik heb nooit een grens durven trekken, maar nu wel'. Onderzoek naar Eigen Kracht-conferenties binnen het Steunpunt Huiselijk Geweld Kop van Noord-Holland.* Voorhout: Stichting WESP.

Beets, N. (1958). *Over lichaamsbeleving en sexualiteit in de puberteit*: e*en bijdrage tot de antropologische psychologie speciaal van de jongen.* Utrecht: J. Bijleveld.

Beetstra, T.A. (2004). Massahysterie in de Verenigde Staten en Nederland. De affaire rond de McMartin Pre-School en het ontuchtschandaal in Oude Pekela. In P. Burger & W. Koetsenruijter (Red.), *Mediahypes en moderne sagen. Sterke verhalen in het nieuws* (pp. 53- 69). Leiden: SNL.

Beitchman, J.H., Zucker, K.J., Hood, J.E., Dacosta, G.A., & Akman, D. (1991). A Review of the Short-Term Effects of Child Sexual Abuse. *Child Abuse & Neglect, 15*, 537-556.

Beker, M., Maas-de Waal, C.J., Boelhouwer, J. & Hoff, S.J.M. (1998). *Rapportage Jeugd 1997.* Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Beks, H. (1973). Het doorbreken van vooroordelen rond homoseksualiteit. *Jeugd en samenleving, 3*, 317-326.

Belangenvereniging Minderjarigen (1973). *Zetten zat gezeten*.

Beleidsbrief staatssecretarissen WVC en Justitie Bestrijding van kindermishandeling (1990). *Het is niet de vraag of het kan maar weten dat het moet*.

Bellaart, H., Ferrier, J. & Rees, K. van (1992). Deskundigheidsbevordering op maat. *TJJ, 11*, 14-22.

Belsky, J. (1984). Determinants of parenting. *Child Development*, *55*, 83-96.

Benedict, M.I., & Zuravin, S. (1992a). *Factors Associated With Child Maltreatment by Family Foster Care Providers*. Baltimore: Johns Hopkins University, School of Hygiene and Public Health.

Benedict, M.I., & Zuravin, S. (1992b). *Child maltreatment in family foster care*. (Final report to the National Center on Child Abuse and neglect for grant 90-CA-1 367). Fairfax, VA: Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information.

Benedict, M.I., Zuravin, S., Brandt, D., & Abbey, H. (1994). Types and frequency of child maltreatment by family foster-care providers in an urban-population. *Child Abuse & Neglect, 18*, 577-585.

Benedict, M.I., Zuravin, S., Somerfield, M., & Brandt, D. (1996). The reported health and functioning of children maltreated while in family foster care, *Child Abuse & Neglect*, *20*(7), 561-571.

Benfer, J. (2007) *Therapeutic Needs of Children and Young People Receiving a Placement and Support Package – Final Report*. Service Support Unit, Queensland Department of Child Safety, in Hersey, B. (2007) *Continuum of Therapeutic Care: Project Report*, DChS: Queensland.

Berchem, L. (1988). *Meiden en kinderbescherming. Een informatiebundel voor de studiedag 'meisjes en de kinderbescherming', 18 maart 1988*. Amsterdam: Jongeren Advies Centrum, Meidenwegloophuis.

Berends, I.E., Campbell, E.E., Wijgergangs, E. & Bijl, B. (2010). Bescherming bekeken. Een onderzoek naar ontwikkelingen en regionale verschillen in het aantal ondertoezichtstellingen en machtigingen uithuisplaatsingen. Duivendrecht: PI Research.

Berendse, F.G. (1969). Bij Ira Reiss 'nog drie reacties'. *Mozaïek*, *20*, 255-256.

Berg, B. van den (2011). *Stukboek: jongeren tegen geweld in opvoeding en relaties*. BznAtlas.

Berg, C. van den, Bijleveld, C., & Hendriks, J. (2011). Jeugdige zedendelinquenten. *Tijdschrift voor Criminologie, 3*(53), 227-243.

Berg, D. van den & Goot, S. van der (2012). *Soms kun je het alleen maar fout doen*. Amsterdam: Boom.

Berg, G. van den (2000). *On describing the residential care process. Social interactions between care workers and children according to the SASB model*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Berg, M. van den, Knorth, E.J. & Noom, M.J. (2004). *Omkapseling van jeugdigen. besloten opvang en begeleiding voor jeugdigen met sterk antisociaal en oppositioneel gedrag?* Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Bergh, P.M. van den. (1991). *Beslist geïnformeerd ....? Een onderzoek naar de opname-besluitvorming in drie internaten voor jeugdhulpverlening*. Leuven: Garant.

Bergh, P. van den & Weterings, T. (Red.). (2010). *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk*. Assen: Van Gorcum.

Bergmann, C. (2011). *Abschlussbericht der unabhängigen Beauftragten zur Aufarbeitung des sexuellen Kindesmissbrauchs*. Berlin: Geschäftsstellen der unabhängigen Beauftragten zur Aufarbeitung des sexuellen Kindesmissbrauchs.

Berlo, W. van (1995). *Seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap. Een onderzoek naar de omvang, kenmerken en preventiemogelijkheden*. Utrecht: Nisso.

Berlo, W. van, Haas, S. de, Oosten, N. van, Dijk, L. van, Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). *Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking*. Utrecht: Movisie.

Berridge, D., & Brodie, I. (1996). Residential child care in England and Wales: The inquiries and after. In: M. Hill and J. Aldgate (eds) *Child Welfare Services : Developments in Law, Policy, Practice and Research*. London : Jessica Kingsley.
Berridge, D., & Brodie I. (1998). *Children's Homes Revisited*. London: Jessica Kingsley.
Bettelheim, B. (1950). *Love is not enough. The treatment of emotionally disturbed children* Glencoe IL: Free Press.
Beus, J.W. de & Doorn, J.A.A. van (1984). *De interventiestaat. Tradities, ervaringen, reacties*. Meppel: Boom.
Beyaert, F.H.L. (1996). Intimiteit: bedreigd of bedreigend? *Tijdschrift voor de sociale sector, 50*, 22-26.
Bezemer, W. (1986). Problemen met leefstijl. In C. van Lichtenburcht, W. Bezemer, & W. Gianotten (Red.), *Verder na incest. Hulpverlening bij het verwerken van incestervaringen* (pp. 159-169). Baarn: Ambo.
Biehal, N. & Parry, E. (2010). *Maltreatment and allegations of maltreatment in foster care. A review of the evidence. (Working paper No. 2437)*. York: University of York, Social Policy Research Unit.
Biehal, N., Ellison, S., Baker, C., & Sinclair, I. (2010). *Belonging and permanence: Outcomes in long-term foster care and adoption.* London: British Association for Adoption and Fostering.
Bij, I. van der, Willemse, T., Dane, J. & Lechner, D. (Red.). (2006). *Honderd jaar kinderbescherming, uitgave ter gelegenheid van het jubileum van de Raad voor de Kinderbescherming en de Kinderwetten (1905-2005)*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
Bijlsma, A. (1980). Aansluiting tussen opleiding en veld is slecht. *SJOW*, *8*, 14-16.
Bijnoord, A.G. (1988). *Krassen*. Baarn: Ambo.
Billings, P. & Moore, T. (2004). *Child Maltreatment in Foster Care*. Kansas: OKDHS Children and Family Services, University of Kansas.
Blatt, E. (1990). Staff Supervision and the Prevention of Institutional Abuse and Neglect in Residential Care Settings. *Journal of Child and Youth Care*, *4*, 73-80.
Blatt, E.R. (1992). Factors Associated with Child Abuse and Neglect in Residential Care Settings. *Children and Youth Services Review, 14*, 493-517.
Blatt E.R. (1992). Factors associated with child-abuse and neglect in residential care settings. *Children & Youth Services Review*, *16*(6), 493-517.
Blatt, E. & Brown, S. (1986). Environmental Influences on Incidents of Alleged Child Abuse and Neglect in New York State Psychiatric Facilities: Toward an Ecology of Institutional Child Maltreatment. *Child Abuse and Neglect, 10*, 171-180.
Blom, J.C.H. (1996). *Burgerlijk en beheerst. Over Nederland in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Balans.
Blom, J.C.H. (2000). Pillarisation in perspective. *West European Politics*, *3*, 153.
Bloom, R.B. (1992). When staff members sexually abuse children in residential care. *Child Welfare, 71* (2), 131-146.
Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality & Quantity, 36*, 391-409.
Boelrijk, M. (1996). Gezocht: pedo-gerichte jeugdhulpverleners. Commentaar op de VOG-richtlijn. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 8*, 28-32.
Boendermaker, L. (1995). *Jongeren in justitiële behandelinrichtingen*. Den Haag: WODC.
Boendermaker, L. (1998). *Eind goed, al goed? de leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelinrichting*. Den Haag: WODC.

Boendermaker, L. (1999). *Justitiële behandelinrichtingen voor jongeren. Populatie en werkwijze*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
Boendermaker, L. (2008). JeugdzorgPlus – drang en dwang in de jeugdzorg. *Jeugd en Co, 1*, 8-20.
Boendermaker, L. & Malsch, M. (2000). Plaatsing in een justitiële behandelinrichting voor jeugdigen. Voorwaarden voor een selectie-instrument. *Kind en Adolescent, 21*, 144-157.
Boendermaker, L., Rooijen, K. van & Berg, T. (2010). *Residentiële jeugdzorg: Wat werkt?* Utrecht: NJI.
Boendermaker, L. & Verwers, C. (1996). Een veld in beeld; een beschrijving van het werk in de justitiële behandelinrichtingen. *Onderzoek en Beleid*, 159.
Boer, R. de (2008). *De ondertoezichtstelling. Een beschrijving van het wettelijk kader voor gezinsvoogden*. Woerden: Van Montfoort.
Boeser, A. & Montfoort, A. van (2009). Veiligheidsbeleid Jeugd & Opvoedhulp. Utrecht: MO-groep jeugd.
Bolt, A. & Oosterhuis, E. (1988). Jongens, meisjes en sex in Nederland. Een secundaire analyse van kwantitatief materiaal uit 1968 en 1981. *Bevolking en Gezin, 1*, 59-72.
Bolton, F., Laner, R., & Gai, D. (1981). For better or for worse? Foster parents and foster child in an officially reported child maltreatment population, *Child and Youth Services Review*, *3*, 37-53.
Boon, A.E. & Colijn, S. (2001). *Adolescents in residential psychiatric care. Treatment outcome, social support and cultural background.results from the laanzicht research project*. Den Haag: Pasman.
Boonstra, J.J. (2010). *Leiders in cultuurverandering*. Koninklijke Van Gorcum: Assen.
Bos, C. van den & Derksen, G. (1989). Beroepsopleidingen en vrijwilligerswerk. *TJJ*, *1*, 49-51.
Bos, N. & Bos, C. van den (1989). De verhouding tussen beroepskrachten en vrijwilligers in het jeugd- en jongerenwerk. TJJ, 1, 22-25.
Bosselaar. H., Deursen C. van, Bannink D. & Trommel W. (2007). *Werkt de WWB?* Den Haag: Ministerie SZW.
Bouman, A. (1950). Heden en toekomst van het werk der zedelijke volksgezondheid. (Juridische en sociale aspecten). *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, *4*, 293-298.
Boutellier, H. & Lünnemann K.D. (2007). Dokteren aan disciplinering: Noties achter straf en zorg bij mensen met een psychische of psychiatrische stoornis die crimineel gedrag vertonen. In: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling RMO, *Straf en zorg: een paar apart: Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen*. Den Haag: RMO: 87-118.
Bovaird, T. & Löffler E. (2009). *Public Management and Governance*. London & New York: Routledge.
Bovens, M. (2005). Public accountability. In E. Ferlie, L.E. Lynn en C. Pollitt (red.). *The Oxford handbook of public management*¸ Oxford: Oxford University Press: 182-208.
Bowlby, J. (1952). *Maternal care and mental health. A report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations programme for the welfare of homeless children.* Geneva: World Health Organization.
Braaksma, A. (2002). Eén gezinscoach voor alle soorten hulpverlening. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg, 3*, 165-169.
Brabander, B. (1978). Vrijwilligers terug in de kinderbescherming. *SJOW*, *6*, 192-197.

De Brabandere, R., Delange, M., Gryspeerdt, I., Nys, V., Stock, R., Vanlandschoot, R. & Vandepitte, P. (Red.). (1999). *Wreeck geen quaedt, maer dwing tot goed. Het Sint-Pietersveld, kruispunt van historische en maatschappelijke ontwikkelingen in Vlaanderen.* Ruiselede: De Zande, Gemeenschapsinstelling Bijzondere Jeugdbijstand.

Braithwaite, J., Makkai T. & Braithwaite V. (2007). *Regulating aged care, ritualism and the new pyramid*. Cheltenham: Edward Elgar.

Brandon, P.D. (2001). State intervention in imperfect families. The child, the state, and imperfect parenting reconsidered from a theory of comparative advantage. *Rationality and Society, 13*, 285-303.

Brannan, C., Jones, J.R., & Murch, J.D. (1993a). *Castle Hill Report: Practice Guide*. Shropshire County Council.

Brannan, C., Jones, J.R., & Murch, J.D. (1993b). Lessons from a residential special school enquiry: reflections on the Castle Hill Report. *Child Abuse Review*, *2*, 271-275.

Brants, L. (2004). *Leiding moet zij hebben. Geschiedenis van de sociaal pedagogische zorg voor mensen met een verstandelijke handicap in Nederland tussen 1900 en 1945*. Apeldoorn: Garant.

Brants, L. & Gennep, A. van (1992). *50 jaar tegendraads. Een historische schets van het werk van de William Schrikker Stichting*. Amsterdam: William Schrikker Stichting.

Bras, J. (1973). *De opleiding van de groepsleider. Een bijdrage tot ontwikkeling van orthopedagogische residentiële hulpverlening*. Lochem: Tijdstroom.

Bray, S. & Minty, B. (2001). Allegations against foster carers and the implications for local-authority training and support. *Adoption & Fostering, 25*, 55-66.

BRC (2006). *Risk, Responsibility and Regulation. Whose risk is it anyway?* London: Better Regulation Commission.

Breno, A.L. & Galupo, M.P. (2008). Sexual abuse histories of young women in the U.S. child welfare system: A focus on trauma-related beliefs and resilience. *Journal of Child Sexual Abuse, 16*, 97-113.

Brenner, E. & Freundlich, M. (2006). Enhancing the safety of children in foster care and family support programs: automated critical incident reporting. *Child Welfare*, *85*(3), 611-632.

Brief van de Kinderombudsman aan de Algemene commissie voor Jeugdzorg, d.d. 18 juni 2012.

Brief van de minister en de staatssecretaris van WVC, d.d. 4 maart 1991, TK 1990-1991, 22028, nrs. 1 en 2.

Briggs, F. (1995). *From Victim to Offender: How Child Sexual Abuse Victims Become Offenders*. London: Allen & Unwin.

Brink, L.T. ten (1998). *De ontwikkeling van kinderen tijdens een periode van klinische jeugdzorg: Status, beloop en prognose*. Proefschrift, Vrije Universiteit, Amsterdam.

Broadhurst, K., Hall C., Wastell, D., White, S. & Pithouse, A. (2010). Risk, instrumentalism and the humane project in social work: identifying the informal logics of risk management in children's statutory services. *British Journal of Social Work*, 40: 1046-1064.

Broderick, C.B. (1971). *Kind, jeugd en seksualiteit* (J. Mertens, Vert.). Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum. (vert. van Kinder- und Jugend Sexualität. Rowolt:Reinbek, 1970).

Brogi, L. & Bagley, C. (1998). Abusing victims: detention of child sexual abuse victims in secure accommodation. *Child Abuse Review 7*, 315-329.

Bromley, D.D. & Britten, F.H. (1950). *Jeugd en sexualiteit. Een studie over 1300 studenten.* Amsterdam: Het Wereldvenster.
Brongersma, E. (1983). Kinderen, seks, wet, justitie. *Jeugd en samenleving, 13*, 126-133.
Brooks-Gunn, J., Han, W.J. & Waldfoge, J. (2010). First-Year Maternal Employment and Child Development in the First 7 Years. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 75 (2).
Brouwer, G. (1998). Vrijwilligerswerk in het jeugdbeleid: overwaarde en overwaarden. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg*, *3*, 22-23.
Brown, H., & Turk, V. (1992). Defining sexual abuse as it affects adults with learning disabilities. *Mental Handicap, 20*, 44-54.
Brown, H., Stein, J., & Turk, V. (1995). The sexual abuse of adults with learning disabilities: Report of a second two-year incidence survey. *Mental Handicap Research, 8*, 3-24.
Browne, A. & Finkelhor, D. (1986). Initial and long-term effects: a review of the research. In D. Finkelhor (Ed.), *A Sourcebook on Child Sexual Abuse* (pp. 119- 142). Beverly Hills, CA: Sage.
Browne, K.D., & Lynch, M.A. (1999). The experiences of children in public care. *Child Abuse Review, 8*, 353-356.
Brugman, E. & Slagter, K. (2011). *'Door de ogen van een pleegkind'. Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen en bevindingen van kinderen in een pleeggezin.* Ongepubliceerde masterthese, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
Bruijn, J. de & Timmerman, G. (1988). Ongewenste intimiteiten en verschuivende machtsverhoudingen. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift, 15*, 291-310.
Bruijn, J. A. de (2010) Causaal of contextueel redeneren. *Tijdschrift voor Toezicht, 1*(4): 3-5.
Bruil, J., Veldt, M.C. van der & Mesman Schultz, K. (1992). *Deskundigheidsbevordering in de pleegzorg. Resultaten van een evaluatie-onderzoek naar de invoering en de effecten van het STAP-programma.* Leiden: Rijksuniversiteit Leiden, Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening (COJ).
Bruinsma, M. & Boon, A.E. (2001). *Orthopsychiatrie, (be)handelbare jongeren? eindrapport van vier jaar onderzoek in de fjord*. Amsterdam: SWP.
Bruning, M.R. (2001). *Rechtvaardiging van kinderbescherming: naar een nieuw maatregelenpakket na honderd jaar kinderbescherming*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
Bruning, M.R. (2002). Herziening Kinderbeschermingsmaatregelen: over noodzaak en uitstel. *FJR*, nr. 4, p. 102-108.
Bruning, M.R. (2005). Internationale verplichtingen ter bescherming van kinderen tegen kindermishandeling. in: Baartman, Bullens & Willems (red.). *Kindermishandeling: de politiek een zorg*. Amsterdam: SWP.
Bruning M.R. (2010), Vermoedens van kindermishandeling: actie maar uiterste zorgvuldigheid geboden! Annotatie bij *EHRM*. NTM/NJCM-Bulletin, nr. 6, p. 1017.
Bruning, M.R. (2011). Samenvatting Wet op de Jeugdzorg. In: N. Duits & J.A.C. Bartels (red). *Jeugdpsychiatrie en recht. Wetgeving, zorgveld en praktijk*. Assen: Van Gorcum, p. 3-18.
Bruning, M.R. & Liefaard, T. & Volf, L.M.Z. (2004). *Rechten van jeugdigen in justitiële jeugdinrichtingen – wetsevaluatie Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen*. Amsterdam: ACK.
Buelens, J. (1974). *Anti-autoritair opvoeden. Analyse en kritiek.* Meppel: Boom.
Bühler, C. & Hetzer, H. (1935). *Testing children's development from birth to school age*. London: Allen and Unwin.

Buinink, J. (2004). (Gezins)voogdij-instelling, uitvoeringspraktijk. In N. Duits, J.A.C. Bartels & W.B. Gunning (Red.), *Jeugdpsychiatrie en recht*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
Bundschuh, C. (2011). *Sexualisierte Gewalt gegen Kinder in Institutionen. Nationaler und internationaler Foschungsstand.* München: Deutsches Jugendinstitut.
Buré, M.J. (1960). Sexuele uitingen in de inrichtingsgroep. *De Koepel, 14*, 414-423.
Burgemeestre, C., Vanwijnsberghe, A. & Klein, K. de (1983). *Als je nu nog één keer wegloopt breken we je beentjes. Interviews met kinderen die van overheidswege werden beschermd*. Amsterdam: NADA.
Burgsteden, R. van, Heestermans, M., & Swennen, M. (2011). *Handreiking seksualiteit en seksueel misbruik*. Utrecht: VGN.
Burik, A. van, Kayser, T. & Mortel, M. van de. (2001). Vraaggestuurd werken vereist vier basiscompetenties. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg*, *6*, 288-291.
Burke, B.F. & Costello B.C. (2005) The human side of managing for results. *American Review of Public Administration*, 35(5): 270-286.
Burlingham, D. & Freud, A. (1943). *Children without families.* London: Allen & Unwin, Ltd.
Burns, C. (Ed.) (2009). *Disabled children living away from home in foster care and residential settings.* London: Mac Keith Press.
Burrage, M. & Torstendahl, R. (Red.). (1990). *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*. London: SAGE Publications.
Burton, D.L. & Meezan, W. (2007). A Preliminary Examination of Racial Differences in Trauma and Sexual Aggression Among Adolescent Sexual Abusers. *Smith College Studies in Social Work, 77* (1), 101-121.
Butler, B. (2004). *Protecting children. An inquiry into abuse of children in foster care.* Brisbane: Crime and Misconduct Commission.
Buunk, B. (1973). Sexgedrag en sexbeleving bij ongeschoolde werkende jeugd. *Jeugd en samenleving, 3*, 77-90.
Buysse, W.H. (1997). *Personal social networks and behavior problems in adolescence. An explorative study in three samples. A residential sample, a day treatment sample and a reference sample*. Leiden: Graphical bureau UFB.

Child and Family Welfare Association of Australia (CAFWAA, 2002). *A Time to invest*. Sydney: CAFWAA.
Calder, M.C. (1995). Child protection. Balancing paternalism and partnership. *British Journal of Social Work, 25*, 748-766.
California Department of Social Services. (2001). *Report to the Legislature on Investigation of Complaints Against Certified Family Homes and Foster Family Agencies*. California Department of Social Services, Community Care Licensing Division, California, CA.
Cameron, P. (2005). Are over a third of foster parent molestations homosexual? *Psychological Reports, 96*, 275-298.
Caparulo, F. (1991). Identifying the developmentally disabled sex offenders. *Sexuality and Disability, 9*, 311-322.
Caris, J. (2009). De ondeelbare cliënt en het onverenigbare aanbod. *Jeugdbeleid*, *2*, 91-98.
Carr, A., Flanagan, E., Dooley, B., Fitzpatrick, M. Flanagan-Howard, R., Shevlin, M., Tierney, K., White, M., Daly, M., & Egan, J. (2009). Profiles of Irish survivors of institutional abuse with different adult attachment styles. *Attachment & Human Development*, 11, 183-201.

Casas, F., Cornejo, J.M., Colton, M. & Scholte, E. (2000). Perceptions of stigmatization and satisfaction with services received, among users of social welfare services for the child and the family in 3 European regions. *Social Indicators Research, 51*, 287-308.
Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse and Neglect, 26*, 837-847.
Cavara, M. & Ogren, C. (1983). Protocol to investigate child abuse in foster care, *Child Abuse & Neglect*, *7*, 287-295.
Cawson, P. (1997). Who will Guard the Guards? Some Questions about the Models of Inspection for Residential Settings with Relevance to the Protection of Children from Abuse by Staff. *Early Child Development and Care, 133*, 57-71.
Cawson, P., Berridge, D., Barter, C., & Renold, E. (2001). *Physical and Sexual Violence Between Children Living in Residential Settings: Exploring Perspectives and Experiences: Key Findings 1998-2002*, ESRC Violence Research Programme. Retrieved 1 July 2011, from http://www1.rhbnc.ac.uk/sociopolitical-science/vrp/Findings/rfcawson.PDF.
Cawson, P., Berridge, D., Barter, C. & Renold, E. (2002). *Physical and Sexual Violence between Children Living in Residential Settings: Exploring Perspectives and Experiences. Key Findings 1998-2002*. ESRC Violence Research Programme. Retrieved from http://www1.rhbnc.ac.uk/sociopolitical-science/vrp/Findings/rfcawson.pdf.
CBS. (1995). *Statistisch Jaarboek 1995*. Den Haag: CBS.
CBS. (1999). *Statistisch Jaarboek 1999*. Den Haag: CBS.
CBS. (2010). *Trendrapport 2010. Landelijke Jeugdmonitor*. Den Haag: CBS.
Chamberlain, A., Rauh, J., Passer, A., McGrath, M., & Burket, R. (1984). Issues in fertility control for mentally retarded female adolescents. *Pediatrics, 73*, 445-450.
Chamberlain, P. (2003). *Treating chronic juvenile offenders. Advances made through the Oregon Multidimensional Treatment Foster Care Model*. Washington, DC: American Psychological Association.
Chapman, M.V., Wall, A. & Barth, R.P. (2004). Children's voices. The perceptions of children in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry, 74*, 293-304.
Chernoff, R., Combs-Orme, T., Risley-Curtiss, C., & Heisler, C. (1994). Assessing the Health Status of Children Entering Foster Care. *Pediatrics*, *93*(4), 594-601.
ChildLine: Looked after children talking to ChildLine. Childline casenotes, 2011
Child Welfare League of America. (1975). *Standards for foster family service* (Rev. ed.). New York: Child Welfare League of America.
Claassens, M.N. (1960). Wat is de taak van de directie inzake de sexuele opvoeding? *De Koepel, 14*, 224-227.
Claessens, S.M. (1994). Mag ik nog even bij jou in bed? Het pedagogisch klimaat van een Browndalehuis: warm en accepterend. *Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening en Jeugdwerk, 6*, 62-66.
Clark, A., Kjørholt, A.T. & Moss, P. (Red.). (2005). *Beyond listening. Children's perspectives on early childhood services*. Bristol: The Policy Press.
Clay, N. (2002-3). Young people with high needs – a practical response. *Developing Practice, No 5* Sydney: Association of Childrens Welfare Agencies, 11-15.
Cleland, A. & Tisdall, K. (2005). The challenge of antisocial behaviour: New relationships between the state, children and parents. *International Journal of Law, Policy and the Family, 19*, 395-420.

Clemens Schröner, B.L.F. (1952). *Gezinsvoogdij en levensloop. Onderzoek naar de resultaten van gezinsvoogdij-gevallen in de grote stad en op het platteland.* Leiden: Instituut voor Praeventieve Geneeskunde.

Clemens Schröner, B.L.F. (1956). *Psychische kindermishandeling*. Den Haag: Nijhoff.

Coates, G. (1997). Leadership and Authority: Power, Charisma and Institutional Abuse. *Early Child Development and Care, 133* (1), 5-19.

College Bouw Zorginstellingen. (2007). *Monitoring gebouwkwaliteit Kinder- en Jeugdzorg: Macrorapportage*. Utrecht: College Bouw Zorginstellingen.

Colton, M., Drakeford, M., Roberts, S., Scholte, E.M., Casas, F. & Williams, M. (1997). Child welfare and stigma. *Childhood. A Global Journal of Child Research, 4*, 265-283.

Colton, M. (2002). Factors Associated with Abuse in Residential Child Care Institutions. *Children & Society*, *16*, 33-44.

Colton, M., Roberts, S., & Vanstone, M. (2010). Sexual Abuse by Men Who Work with Children. *Journal of Child Sexual Abuse, 19*(3), 20.

Colton, M. & Vanstone, M. (1996). *Betrayal of trust: Sexual abuse by men who work with children.* London: Free Association Books.

Colton, M. & Vanstone, M. (1998). Sexual Abuse by Men who Work with Children: An Exploratory Study. *British Journal of Social Work, 28*, 511-523.

Colton, M., Vanstone, M. & Walby, C. (2002). Victimization, Care and Justice: Reflections on the Experiences of Victims/Survivors Involved in Large-scale Historical Investigations of Child Sexual Abuse in Residential Institutions. *British Journal of Social Work, 32*, 541-551.

Commissie Financiering Jeugdzorg. (2009). *Het eerste advies van de Commissie Financiering jeugdzorg*. Den Haag: Jeugd en Gezin/IPO.

Commissie tot Reorganisatie van de Voogdijraden (1949). *Rapport van de commissie tot reorganisatie van de voogdijraden* [Commissie E.A.M. Lamers] Den Haag: Nationaal Bureau voor Kinderbescherming.

Commissie Seksueel Misbruik van Jeugdigen (1994). *Handelen bij vermoeden van seksueel misbruik van kinderen en jeugdigen; richtlijnen voor beroepsbeoefenaren*. Van Gorcum/Dekker & van de Vegt: Assen.

Conen, M.L. (2002). Institutionen und sexueller Missbrauch. In D. Bangert & W. Körner (Eds.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch* (196 e.v.). Göttingen: Hogrefe.

Connor, D.F., Doerfler, L.A., Toscano, P.F. jr., Volungis, A.M. & Steingard, R.J. (2004). Characteristics of Children and Adolescence to a Residential Treatment Center. *Journal of Child and Family Studies, 13* (4), 497-510.

Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Sprague, C., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R., Kagan, R., Liautaud, J., Mallah, K., Olafson, E., & Kolk, B. van der (2007). Complex trauma in children and adolescents. *Focal Point, 21*, 4-8.

Coolsma, C. & Stoelers, J. (1979). Vroeger was ik groepsleider, nu ben ik Jacques van Roy. *SJOW*, *7*, 175-188.

Cornsweet, C. (1990). A review of research on hospital treatment of children and adolescents. *Bulletin of the Menninger Clinic, 54*, 64-77.

Coser, L.A. (1974). Greedy institutions: patterns of undivided commitment. Riverside NJ: The Free Press.

Coser, L.R. (1975). The complexity of roles as a seedbed of individual autonomy. In L.A. Coser (Red.), *The idea of social structure*. New York: The Free Press, 237-263.

Cottyn, L. (2000). Puberteit en pleegzorg. Puber-tijd in pleeggezin. *Systeemtheoretisch Bulletin, 18*, 205-219.
Coulborn Faller, K. (2007). Coaching children about sexual abuse: A pilot study on professionals' perceptions. *Child Abuse & Neglect, 31*, 947-959.
Council of Europe (2006). *Rights of children at risk and in care.* Strasbourg: Author.
Courtney, M.E., Skyles, A., Miranda, G., Zinn, A., Howard, E., & Goerge, R.M. (2005). *Youth who run away from out-of-home care.* (Issue Brief, March 2005). Chicago: University of Chicago, Chapin Hall Center for Children.
Courtney, M.E., & Zinn, A. (2009). Predictors of running away from out-of-home care. *Children and Youth Services Review, 31*, 1298-1306.
Cousins, J. (2011). *Making matches.* London: British Association on Adoption and Fostering.
Couwenberg, S.W. (Red.). (2005). *Seksuele revolutie ter discussie. Van Phil Bloom tot Sex and the City.* Budel: Damon.
Craven, S., Brown, S., & Gilchrist, E. (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. *Journal of sexual aggression, 12*(3), 287-299.
Create Foundation. (2005). *Do no harm: Towards good practice in protecting children and young people in out of home care from abuse and neglect*: Create Foundation.
Creighton, S. J. (2002). Recognising changes in incidence and prevalence. In: Browne, K. D., Hanks, H., Stratton, P. and Hamilton, C. (Eds). *Early prediction and prevention of child abuse. A handbook*. Chichester: Wiley.
Crenshaw, D. A. (1988). Responding to sexual acting out. In C. E. Schaefer & A. J. Swanson (Eds.), *Children in residential care: Critical issues in treatment* (pp. 56-74). New York: Van Nostrand Reinhold Co.
Crone, F. (2005). *Voorbijgaand verblijf. Joodse weeskinderen in oorlogstijd.* Amsterdam: de Prom.
Crosse, S.B., Kaye, E., & Ratnofsky, A.C. (1993). *A report on the maltreatment of children with disabilities.* Washington, DC: National Center on Child Abuse and Neglect, Department of Health and Human Services.
Curry, L. & McGowan, B.G. (2008). The DeShaney case. Child abuse, family rights, and the dilemma of state intervention. *Political Science Quarterly, 123*, 184-186.
Curtis, P. A., Alexander, G. & Lunghofer, L. A. (2001). A literature review comparing the outcomes of residential group care and therapeutic foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal, 18*, 377-392.

Daalen, R. van & Stolk, B. van (1991). Over revolutie en onwetendheid. Seksuele ervaringen en klachten van jongeren. In P. Lieshout, P. & D. de Ridder (Red.), *Symptomen van de tijd. De dossiers van het Amsterdamse instituut voor medische psychotherapie IMP 1968-1977* (pp. 34-54). Nijmegen: SUN.
Daems, S. (Red.). (2008). *De Waaiburg schrijft geschiedenis. 150 jaar bijzondere zorg en bijstand voor kinderen en hun gezinnen binnen De Waaiburg in Geel.* Antwerpen: Garant.
Dalderop, E. (z.j.). *Pro Memorie. Herinneringen van een tevreden mens. Deel 5 – Jeugd-kampenperiode, 1.* Geraadpleegd op 23 maart 2012, via http://www.cubra.nl/eddalderop/eddalderop5/01.htm.
Daly, M., & Wilson, M. I. (1994). Some differential attributes of lethal assaults on small children by stepfathers versus genetic fathers. *Ethology and Sociobiology, 15*, 207-217.

Dam, P. van. (2011). *Staat van verzuiling. Over een Nederlandse mythe* Amsterdam: Wereldbibliotheek 2011.

Dam, W. van, Nordkamp, S. & Robbroeckx, L. (1997). *Passen en meten in de pleegzorg. Plaatsingsmethodiek nader onderzocht*. Utrecht: SWP.

Damen, H., Elsen, M. van den & Pijnenburg, H. (2010). Begeleiding van pleeggezinnen vanuit de jeugdhulpverlening: het Integraal Gelderse Pleegzorgmodel. In P. van den Bergh & T. Weterings (Red.), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (pp. 287-302). Assen: Van Gorcum.

Damstra-Wijmenga, S.M.J. (1976). Sexualiteit in een tehuis voor moeilijk opvoedbare meisjes. Openheid, voorlichting en begeleiding nodig. *SJOW, 4*, 201-204.

Dane, J. & Bij, I. van der (Red.). (2006). *Honderd jaar kinderbescherming 1905-2005*. Amsterdam: SWP.

Dane, J., Walhout, E.C. & Dekker, J.J.H. (2012). *Overheid en gedwongen jeugdzorg: een nader onderzoek naar toezicht en inspectie in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot midden jaren tachtig*. Amsterdam: Boom.

Daniël, V. & Harder, A. (2010). *Relatie als de sleutel? Ervaringen van jongeren en hulpverleners in de residentiële jeugdzorg*. Amsterdam: SWP.

Das, T., & Teng, B. (1998). Between trust and control: developing confidence in partner cooperation in alliances. *The Academy of Management Review*, 23(3): 491-512.

Davidson-Arad, B., Benbenishty, R. & Golan, M. (2009). Comparison of Violence and Abuse in Juvenile Correctional Facilities and Schools. *Journal of Interpersonal Violence, 24*, 259-279.

Deelstra, H.J., Van der Molen, M.J., Niessen, J.S.T., & Ponsioen, A. (2001). Therapieën in LVG-instituten: De resultaten van een inventarisatie-ronde. *Ontwikkelingen Wetenschappelijk Onderzoek, 4*, 1-8.

Deetman, W., Draijer, N., Kalbfleisch, P., Merckelbach, H., Monteiro, M., & De Vries, G. (2011). *Seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke kerk*. Amsterdam: Balans.

Dercksen, A. & Verplancke, L. (1987). *Geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland, 1914-1970*. Meppel/Amsterdam: Boom.

De Seksuele Revolutie I, II. (1969). Speciale nummers van *Oost-West*, (april en november-december).

Deijkers, E. (Red.). (1995). *De gezinsvoogdij in theorie en praktijk*. Utrecht: VEDIVO.

Deken, A., Kerkhoff, F., Strumpher, A. & Angenent, H. (1976). *Verslag van een oriënterend onderzoek naar de mening van kinderen in tehuizen over hun groepsleiding*. Groningen: Kriminologisch Instituut.

Dekker, J.J.H. (1985). *Straffen, redden en opvoeden. Het ontstaan en de ontwikkeling van de residentiële heropvoeding in West-Europa, 1814-1914, met bijzondere aandacht voor 'Nederlandsch Mettray'*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Dekker, J.J.H. (1990a). The fragile relation between normality and marginality. Marginalization and Institutionalization in the History of Education. *Paedagogica Historica, 26*, 13-29.

Dekker, J.J.H. (1990b). The Role of Temporary Marginalization. Reformatories and Insane Asylums. The Netherlands in the Nineteenth Century. *Paedagogica Historica, 26*, 125-146.

Dekker, J.J.H. (1996). Éduquer et punir. Michel Foucault et l'histoire de l'éducation surveillée. *Sociétés et Représentations, 3*, 257-268.

Dekker, J.J.H. (2000). The Century of the Child Revisited. *International Journal of Children's Rights*, *8*, 133-150.
Dekker, J.J.H. (2001). *The Will to Change the Child. Re-education Homes for Children at Risk in Nineteenth Century Western Europe*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
Dekker, J.J.H. (2002). Demystification in the Century of the Child. The Conflict between Romanticism and Disenchantment in (Residential) Youth Care from the 1830s to 2000. In E.J. Knorth, P.M. van den Bergh & F. Verhey (Red.), *Professionalization and Participation in Child and Youth Care. Challenging understandings in theory and practice* (pp. 27-48). Burlington: Ashgate,
Dekker, J.J.H. (2007). Philanthropic Networks for Children at Risk in Nineteenth-century Europe. *Paedagogica Historica*, *43*, 235-244.
Dekker, J.J.H. (2007a). Opvoeding onder toezicht. De Nederlandse kinderwetten in de eeuw van het kind. In: *Honderd jaar kinderwetten 1905-2005* (pp. 10-33). Den Haag: Ministerie van Justitie.
Dekker, J.J.H. (2009). Children at Risk in History. A Story of Expansion. *Paedagogica Historica*, *45*, 17-36.
Dekker, J.J.H. (2010a). *Educational Ambitions in History. Childhood and Education in an Expanding Educational Space from the Seventeenth to the Twentieth century*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
Dekker, J.J.H. (2010b). Child maltreatment in the last fifty years. The use of statistics. In P. Smeyers & M. Depaepe (Red.), *Educational Research. The Ethics and Aesthetics of Statistics*. Dordrecht: Springer.
Dekker, J.J.H. (2012). *Onderzoek Harreveld en Integraal toezicht*. Amsterdam: Boom.
Dekker, J.J.H., Amsing, M., van der Bij, I., Dekker, M., Grietens, H., Harder, A., Koedijk, P.C.M., Parlevliet, S., Schreuder, P., Talhout, M., & Timmerman, M.C. (2012). *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010. Resultaten van deelonderzoek 1 van de commissie Samson. Historische schets van de institutionele ontwikkeling van de jeugdsector vanuit het perspectief van het kind en de aan hem/haar verleende zorg*. Den Haag: Boom.
Dekker, J.J.H. & Groenendijk, L.F (in druk). (2012). Philippe Ariès's Discovery of Childhood after Fifty Years. The Impact of a Classic Study on Educational Research. *Oxford Review of Education*, 38.
Dekker, J.J.H., Kruithof, B., Simon, F. & Vanobbergen, B. (2012). Discoveries of Childhood in History. An Introduction, *Paedagogica Historica, 48*, 1-9.
Dekker. J.J.H. & Lechner, D.M. (1999). Discipline and Pedagogics in History. Foucault, Ariès, and the History of Panoptical Education. *The European Legacy*, *4*, 37-49.
Delfos, G. (1980). Administratiefrechtelijke regelingen in de kinderbescherming. In J. A. C. Bartels, M. E. Doek, L. van der Sijs & G. Delfos (Red.), *75 jaar kinderwetten, 1 december 1905-1980* (pp. 33). Zwolle: Tjeenk Willink.
Delfos, G. & Doek, J.E. (1974). *Kinderrecht civielrechtelijke deel*. Zwolle: Tjeenk Willink.
Delfos, G. & Doek, J.E. (1983). *Organen van kinderbescherming*. Zwolle: Tjeenk Willink.
Delfos, M. (1995). Intimiteit en pleegzorg: Aantrekken en afstoten. *Mobiel: Tijdschrift voor pleegzorg, 22*(4), 6-7.
Delicat, J.W. (2001). *Van ijzeren vuist naar zachte hand? Idee en praktijk in de rijksopvoedingsgestichten 1901-1961.* Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
Dellaert, R. (1960). Psychische hygiëne van de opvoeder. *De Koepel, 14*, 82-95.
DePanfilis, D. & Girvin, H. (2005). Investigating child maltreatment in out-of-home care: Barriers to effective decision-making. *Children and Youth Services Review, 27*, 353-374.

Department of Education and Science. (1992). *The boarding school line*. London: Department of Education and Science.
Department of Health. (1998). *Caring for children away from home: Messages from research*. Chichester: John Wiley and Sons.
Derrix, H. & IJzendoorn, M. van (1994). Intimiteit. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk 6, 45*.
Desmet, C. & Lemmens, I. (2011). *Seksueel misbruikte kinderen in de pleegzorg. Een literatuurstudie naar effectief pleegouderschap en interventies voor pleegouders*. (Masterproef), Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
Deutsches Jugendinstitut (2010). *Sexualisierte Gewalt gegen Kinder in Institutionen. Nationaler und internationaler Forschungsstand*. München: Deutsches Jugendinstitut.
Dienst Justitiële Inrichtingen (2010). *Gedragscode Dienst Justitiële Inrichtingen*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
Dijk, H. (1990). *Voetangels en klemmen. Op zoek naar kwaliteit in de jeugdhulpverlening*. Utrecht: SWP.
Dijk, van, Soomeren, van en Partners, *Evaluatie VWS-beleid Bestrijding Seksueel Geweld (1991-1995). Deelrapport IV: Preventie*. Rijswijk: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
Dijkhuis, J.H.M.T. (Red.) (1976). *Rapport van de commissie belast met een onderzoek naar het pedagogisch en psychiatrisch beleid der Heldringstichtingen*. Den Haag: Staatsdrukkerij.
Dijkstal, J. (1962). *Nationale gids voor kinderbescherming*. 's-Gravenhage: Vuga.
Dijkstal, J. (1969). *Nationale gids voor kinderbescherming*. 's-Gravenhage: Vuga.
Dijkstra, S. (1994). Vermoedens van seksueel misbruik. Verslag van het congres 'Handelen bij vermoeden van seksueel misbruik van kinderen en jeugdigen'. 15 april 1994 te Ede. *MGv*. 49, p. 1136-1141.
Dijkstra, S. (1996). *Bij stukjes en beetjes. Mannen die als kind seksueel misbruikt zijn*. Utrecht: Transact.
Dijkstra, S. (2007). *Geweld en veerkracht in gezinnen. Over posities, professionals en preventie van overdracht*. Bilthoven: Van Arkel.
Dijkstra, S. (2010). *Partnergeweld en kindermishandeling. Denkprikkels van en voor professionals*. Breda: Avans Hogeschool.
Dijkstra, S., Dartel, N. van, Verhoeven, W. & Veldkanp, T. (2010). *Verborgen schatten. Wat goede professionals doen en cliënten ervaren bij de aanpak van geweld*. Breda: Avans Hogeschool.
Dillewijn, E. van (1947). *Gezinsverpleging*. 's-Gravenhage: Nationale Federatie de Nederlandse Bond tot Kinderbescherming.
Dimmendaal, G. (1987). Over 'deraillerende meisjes'. De opvang van ontspoorde jonge vrouwen in een Groningse inrichting rond 1945. In Galesloot, H. & Schrevel, M. (red.), *In fatsoen hersteld: zedelijkheid en wederopbouw na de oorlog* (pp. 115-135). Amsterdam: SUA.
Dimmendaal, G. (1990). *Groningen ingericht. 125 jaar residentiële hulpverlening in de provincie Groningen*. Groningen: Stichting Noordelijke Orthopedagogische Voorzieningen.
Dimmendaal, G. (1998). *Heropvoeding en behandeling, meisjes in Huize de Ranitz Groningen 1940-1967*. Assen: Van Gorcum.

Directie Kinderbescherming. (1961). *Verslag over de jaren 1950-1960*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1965). *Verslag over de jaren 1961-1962*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1972). *Verslag over de jaren 1964-1968*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1973). *Verslag over de jaren 1969-1970*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1976). *Verslag over de jaren 1971-1974*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1979). *Verslag over de jaren 1977-1978*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1981). *Verslag over de jaren 1979-1980*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1983). *Verslag over de jaren 1981-1982*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1985). *Verslag over de jaren 1983-1984*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Directie Kinderbescherming. (1987). *Verslag over de jaren 1985-1986*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's-Gravenhage.
Dirkse, G. (1976). Sexualiteit in de pedagogisch-therapeutische relatie. Omgaan met sexuele gevoelens: een gebeuren vol onzekerheid. *SJOW, 4*, 194-197.
Dodde, N.L. (2001). *'Een speurtocht naar samenhang'. Het rijksschooltoezicht van 1801 tot 2001*. Den Haag: SDU.
Doek, J.E. (1972). *Vijftig jaar ondertoezichtstelling. Schets van ontstaan en ontwikkeling van een maatregel van kinderbescherming. Academisch proefschrift Amsterdam*. Zwolle: Tjeenk Willink.
Doek, J.E. & Drewes, H.M.A. (1984). *Jeugdrecht en jeugdbescherming in Nederland*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
Doek, J.E. & Drewes, H.M.A. (1998). *Jeugdrecht en jeugdbescherming in Nederland*. Deventer: Wolters-Noordhoff.
Doek, J. E. & Vlaardingerbroek, P. (2009). *Jeugdrecht en jeugdzorg*. Amsterdam: Elsevier Juridisch.
Doerfler, L.A., Toscano, P.F. jr. & Connor, D.F. (2009). Sex and Aggression: The Relationship Between Gender and Abuse Experience in Youngsters Referred to Residential Treatment. *Journal of Child and Family Studies, 18*, 112-122.
Doeven, I. (2008). *Meldcodes kindermishandeling. Beschikking, waardering, gebruik en scholing*. Amsterdam/Den Haag: Veldkamp/Ministerie voor Jeugd en Gezin.
Dohmen, J. (2010). *Vrome zondaars: misbruik in de rooms-katholieke kerk. NRC* boeken.
Donker, L.A. (1955). Rede van de minister van justitie, mr. L.A. Donker. In *Toespraken gehouden ter herdenking van de gouden kinderwetten op 1 december 1955, in de Ridderzaal te 's-Gravenhage* (pp. 5-14). Den Haag: Ministerie van Justitie.
Doorn, J.A.A. van & Schuyt, C.J.M. (1978). *De stagnerende verzorgingsstaat*. Meppel: Boom.
Doornenbal, J., Dooyeweerd, J., Haasbeek, W., Schoone, M. & Vugts, J. (1983). *Histories onderzoek naar afwijkend gedrag van meisjes en de institutionalisering daarvan, met name in de Zettense inrichtingen.* Rijksuniversiteit Utrecht: Instituut voor ontwikkelingspsychologie.

Doreleijers, Th., Workel, M. & Timmer, S. (2003). Jeugdige zedendelinquenten gedetineerd. *MGv*. 58, p. 78-90.
Dorhout, B. (1955). Taak en positie van de kinderrechter. In *Vijftig jaar kinderwetten. Geschriften van De Nationale federatie de Nederlandse bond tot kinderbescherming* (pp. 113-121). Alphen aan den Rijn: Samson.
Dorp, M. van (2008). Schouderklopje met effect. *Jeugd en Co, 2*(3), 18-19.
Dorp, M. van (2010). Beschaamd vertrouwen. Spotlights op misbruik in de jeugdzorg. *Jeugd en Co 4,* 18-19.
Douglas, E.M. & Straus, M.A. (2006). Assault and injury of dating partners by university students in 19 countries and its relation to corporal punishment experienced as a child. *European Journal of Criminology, 3*, 293-318.
Douma, J.C.H., Bergh, P.M. & Hoekman, J. van den (1998). *Verstandelijke handicap en seksueel misbruik*. Rotterdam: Lemniscaat.
Dowdell, E.B., Cavanaugh, E.J., Burgess, A.W. & Prentky, R.A. (2009). Girls in foster care. A vulnerable and high-risk group. *MCN: The American Journal of Maternal Child Nursing 34*, 172-178.
Dozier, M., Grasso, D., Lindhiem, O. & Lewis, E. (2007). The role of caregiver commitment in foster care. Insights from the 'This is my Baby Interview'. In D. Oppenheim & D.F. Goldsmith (Red.), *Attachment theory in clinical work with children. Bridging the gap between research and practice* (pp. 90-108). New York: The Guilford Press.
Draijer, P.J. (1985). *De omgekeerde wereld. Seksueel misbruik van kinderen in het gezin.* Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
Draijer, P.J. (1988). *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten; een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en psychosomatische gevolgen*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
Draijer, P.J. (1990). *Seksuele traumatisering in de jeugd. Gevolgen op lange termijn van seksueel misbruik.* Amsterdam: SUA.
Drakeford, M., Colton, M., Scholte, E.M., Casas, F., Williams, M. & Roberts, S. (1997). Social policy and stigma. *International Journal of Child & Family Welfare, 2*, 21-38.
Drillich, P.A. (1961). Is het beroep van inrichtingsopvoeder geestelijk hygiënisch verantwoord? *De Koepel, 14*, 488-500.
Drillich, P.A. (1975). Opleidingen inrichtingswerk bezien via hun literatuurlijsten. *SJOW*, *3*, 403-408.
Drost, J. (2011). Justitiële jeugdinrichtingen. In J. van der Ploeg & Scholte (Red.). *Orthopedagogische probleemvelden en voorzieningen in Nederland* (pp. 281-294). Antwerpen-Apeldoorn: Garant-Uitgevers.
Dubbeldam, J.W.E., Stapper, E.A.A. & Knorth, E.J. (1994). Aanmeldingsrapporten in de residentiële jeugdzorg. Een vooronderzoek naar het informatief gehalte. *Kind en Adolescent, 15*, 46-51.
Dubois, O.W. (2010). *Reddende liefde. Het werk van de Heldringstichtingen in Zetten 1847-2010*. Hilversum: Verloren.
Dungen, M.G.M. van den. (1960). Kind en gezinsvoogd. In M.G.M. van den Dungen, B.W. van Houten, J.C. Hudig, J. Ritsema van Eck, M.B. van Werk & D. Zuithoff (Red.), *Gezinsvoogdij.* (2e dr., pp. 60-74) Nationale federatie voor kinderbescherming.
Dupuis, P.J.F. (1958). Uw lichaam een tempel; jeugd en sexe in deze tijd. Sexuele voorlichting voor jongeren van 16-22 jaar. *De Koepel, 12*, 112-113.

Dupuis, P.J.F. (1969). *Sex in Nederland*. Utrecht: Het Spectrum.
Dutij, J. (1980). Belangenvereniging minderjarigen. In Bartels, J.A.C. (Red.), *75 jaar kinderwetten* (pp. 171-174). Zwolle: Tjeenk Willink.

Edens, M. & Mertens, H. (1993). *TJJ, 9*, 49-52.
Edmond, T., Auslander, W., Elze, D., & Bowland, S. (2006). Signs of resilience in sexually abused adolescent girls in the foster care system. *Journal of Child Sexual Abuse, 15*, 1-28.
Edmond, T., Auslander, W., Elze, D.E., McMillen, C. & Thompson, R. (2002). Differences between sexually abused and non-sexually abused adolescent girls in foster care. *Journal of Child Sexual Abuse, 11*, 73-99.
Eeland, K. & Woelinga H. (1991). *Praktische richtlijnen voor de hulpverlening bij seksueel misbruik van kinderen*. Amsterdam: VU uitgeverij
Eggertsen, L. (2008). Primary Factors Related to Multiple Placements for Children in Out-of-Home Care. *Child Welfare, 87* (6), 72-90.
Egmond, M. van (zj). *Wijzigingen Beginselenwet Justitiële jeugdinrichtingen*. Geraadpleegd via: http://www.commissievantoezicht.nl/wetgeving/jeugd/Overzicht-wijzigingen/wijzigingen-beginselenwet-justiti-le-jeugdinrichti/
Eisenstadt, S.N. (1972). Social Institutions. *International Encyclopedia of the Social Sciences*. London/New York: Macmillan.
Ellemers, J.E. (1995). De jaren vijftig in Nederland. *Jaarboek Mediageschiedenis, 7*, 9-26.
Ellemers, J.E. (1995). Veranderingen in de Nederlandse maatschappij en de rol van de sociale wetenschappen. In J.E. Ellemers, *Modernisering, macht, migratie. Opstellen over maatschappij en beleid* (pp. 31-56). Amsterdam/Meppel: Boom.
Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse & Neglect, 19*(5), 579-594.
Elzevier, H.W. (2008). *Female sexual function in urological practice*, Doctoral thesis, Leiden University Medical Center.
Ende, H.W. van den (1990). *Heroriëntering particulier initiatief*. Utrecht: WIJN.
Engelen, T. (1997) Stiekem en met mate? Huwelijk en voortplanting in Nederland tijdens de jaren vijftig. In P. Luyck & P. Slot (Red.), *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig* (pp. 131-145). Hilversum, Verloren.
Enschedé, C.J. (1968) *Rapport van de Commissie Kinderrechtspraak*. Amsterdam.
Epps, K. (1994). Treating adolescent sex offenders in secure conditions: The experience at Glenthorne Centre. *Journal of Adolescence, 17*, 105-122.
Erooga, M. (2009). *Towards safer organisations*: London: NSPCC.
Eurochild (2010). *Children in alternative care. National surveys (Second edition)*. Brussels: Author.
Euser, E.M., Van IJzendoorn, M.H., Prinzie, P., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2010). The prevalence of child maltreatment in the Netherlands. *Child Maltreatment, 15*, 5-17.
Evers-Emden, B. (1994). *Geleende kinderen. Ervaringen van onderduikouders en hun Joodse beschermelingen 1942-1945*. Kampen: Kok.
Evers-Emden, B. (1996). *Geschonden bestaan. Gesprekken met vervolgde Joden die hun kinderen moesten 'wegdoen'*. Kampen: Kok.
Evers-Emden, B. (1999). *Je ouders delen. Eigen kinderen en pleegkinderen, in de oorlog en nu*. Kampen: Kok.

Evers-Emden, B. & Flim, B.J. (1995). *Ondergedoken geweest – een afgesloten verleden?* Kampen: Kok.
Ewijk, H. van (1983). Dan blijft het kinderlijk. Over kinderen, volwassenen en seksualiteit. *Jeugd en samenleving, 13*, 66-67.

Fabricotti, I.N., Oud, M., Redekop, W.K. & Huisma, R. (2011). De meerwaarde van HKZ-certificering voor GGZ-instellingen. Rotterdam: iBMG.
Fahlberg, V.I. (2008). *A child's journey through placement (UK edition).* London: BAAF.
Faller, K. C. (1988). The spectrum of sexual abuse in daycare: An exploratory study. *Journal of Family Violence, 3*(4), 283-298.
Fanshel, D. & Shinn, E.B. (1978). *Children in foster care. A longitudinal investigation.* New York: Columbia University Press.
Fanshel, D., Finch, S.J., & Grundy, J.F. (1990). *Foster children in a life course perspective.* New York, NY: Columbia University Press.
Farmer, E. (2004). Patterns of placement, management and outcome for sexually abused and/ or abusing children in substitute care. *British Journal of Social Work, 34*(3), 375-393.
Farmer, E., & Pollock, S. (1998). *Sexually Abused and Abusing Children in Substitute Care*. Chichester: John Wiley & Sons.
Farmer, E., & Pollock, S. (2003). Managing sexually abused and/or abusing children in substitute care. *Child and Family Social Work, 2003*(8), 101-112.
Feddema, G. & Wagenaar, A. (2001). *En als we nou weer eens gewoon gingen opvoeden*. Amsterdam: Unieboek.
Felitti, V.J. (2002). The relationship between adverse childhood experiences and adult health: turning gold into lead. *The Permanente Journal, 6*: 44-47.
Felitti, V.J., Anda, R.F., Nordenberg, D., Williamson, D.F., Spitz, A.M., Edwards, V., Koss, M.P., & Marks, J.S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, *14*(4), 245-258.
Ferguson, H. (2007). Abused and looked after children as 'moral dirt'. Child abuse and institutional care in historical perspective. *Journal of Social Policy, 36*, 123-139.
Ferguson, H., Kenny, P. & Carroll, A. (1995). On behalf of the child. Child welfare, child protection and the child care act 1991. *Irish Journal of Sociology, 5*, 212-214.
Fernandez, E. & Barth, R.P. (Red.). (2010). *How does foster care work? International evidence on outcomes*. London: Jessica Kingsley Publishers.
Festinger, T. (1983). *No one ever asked us... A postscript to foster care.* New York: Columbia University Press.
Finkelhor, D. (1979). *Sexually victimized children*. New York: Free Press.
Finkelhor, D. (1984). *Child sexual abuse. New theory and research*. New York: Free Press.
Finkelhor, D. (1986). *A sourcebook on child sexual abuse.* Newbury Park: Sage Publications.
Finkelhor, D. (1998). The Responses of Preadolescents and Adolescents in a National Victimization Survey. *Journal of Interpersonal Violence, 13*, 362-82.
Finkelhor, D. & Browne, A. (1986). Initial and long-term effects: a conceptual framework. In: D. Finkelhor (ed.). *A sourcebook on child sexual abuse*, Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Finkelhor, D., Hamby, S.L., Ormrod, R.K., and Turner, H.A. (2005). The Juvenile Victimization Questionnaire: Reliability, validity, and national norms. *Child Abuse & Neglect, 29*, 383-412.

Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., & Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse & Neglect, 14*(1), 19-28.

Finkelhor, D., Meyer Williams, L. & Burns, N. (1988). *Nursery Crimes: Sexual Abuse in Day Care*. Newbury Park CA: Sage.

Finkensieper, K.O. (1955). Opvoedkunde voor iedereen. *Onze Jongens en Meisjes. Maandblad van de Heldringstichtingen – Zetten, Martha-stichting – Alphen a/d Rijn, Valkenheide* – Maarsbergen, 3 (7).

Finkensieper, K.O. (1955). Opvoedkunde voor iedereen. *Onze Jongens en Meisjes. Maandblad van de Heldringstichtingen – Zetten, Martha-stichting – Alphen a/d Rijn, Valkenheide* – Maarsbergen, 3 (10).

Finkensieper, K.O. (1956). Opvoedkunde voor iedereen. *Onze Jongens en Meisjes. Maandblad van de Heldringstichtingen – Zetten, Martha-stichting – Alphen a/d Rijn, Valkenheide* – Maarsbergen, 4 (3).

Firth, H., Balogh, R., Berney, T., Bretherton, K., Graham, S., & Whibley, S. (2001). Psychopathology of sexual abuse in young people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*, 244-252.

Fitzpatrick, M., Carr, A., Dooley, B., Flanagan-Howard, R., Flanagan, E., Tierney, K., White, M., Daly, M., Shevlin, M. & Egan, J. (2010). Profiles of adult survivors of severe sexual, physical and emotional institutional abuse in Ireland. *Child Abuse Review, 19*, 387-404.

Flanagan, E., Carr, A. Dooley, B., Fitzpatrick, M., Flanagan-Howard, R., Shevlin, M., Tierney, K., White, M., Daly, M. & Egan, J. (2009). Profiles of resilient survivors of institutional abuse in Ireland. *International Journal of Child and Family Welfare*, 12, 56-73.

Flick, U. (2007). *An introduction to qualitative research (Third edition).* London: Sage Publications.

Flikweert, M. & Melief, W. (2003). Mapping van hulpverlening na seksueel misbruik. *Nederlands Tijdschrift voor Jeugdzorg*, *7*, 36-42.

Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, *12*, 219-245.

Fonseca, C., Noonan, E. J., Blum, A. S., Mookherjee, N., Tully, S. R. & Leinaweaver, J. B. (2007). The state and children's fate. Reproduction in traumatic times. *Childhood, 3*, 291-392.

Fontein, L.H. (1958). Hoe bepaalt u Uw houding ten aanzien van sexuele uitingen in uw groep? *De Koepel, 12*, 94-101.

Fontein, L.H. (1959). Boekbesprekingen 'Vragen van jongeren' door R. Hacker. *De Koepel, 13*, 232-233.

Fontein, L.H. & Kraan, H.H. (1961). Najaarsvergadering. *De Koepel, 14*, 462.

Fortuin, J. (1973). Vrouw-zijn, je vrouw voelen. *Jeugd en samenleving, 3*, 155-175.

Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Éditions Gallimard.

Foucault, M. (1976). *Histoire de la sexualité.* Paris: Gallimard.

Fournier, S., & Crey, E. (1998). *Stolen from our embrace. The abduction of First Nation Children and the restoration of aboriginal communities.* Vancouver: Douglas & McIntyre Publishers.

Fox, A. & Berrick, J.D. (2007). A response to no one ever asked us. A review of children's experiences in out-of-home care. *Child and Adolescent Social Work Journal, 24*, 23-51.

Frans, E. (2010). Seksueel gedrag van kinderen bespreekbaar stellen. Het Vlaggensysteem als pedagogische interventie. *Lief en Leed, 4*, 118-122.
Frans, E., & Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem. Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen/Apeldoorn: Sensoa/Garant.
Frans, K. (1978). *Extreem moeilijk gedrag bij meisjes. Een descriptief onderzoek naar achtergronden en kenmerken van meisjes die in een kinderbeschermingsinrichting werden opgenomen en naar hun functioneren in de maatschappij enige jaren later.* Meppel: Krips Repro (Academisch Proefschrift).
Freeman, M. & Mathison, S. (2009). *Researching children's experiences.* New York: The Guilford Press.
Freidson, E. (1994), *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy, and Policy.* Cambridge: Polity Press.
Frenken J. & Stolk, B. van (1987). Hulpverleners en incestslachtoffers, *onderzoek naar belemmeringen in de hulpverlening*. Van Loghum Slaterus.
Frey, B. (1997). *Not Just For the Money – An Economic Theory of Personal Motivation.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
Fulcher, L.C., & McGladdery, S. (2011). Re-examining social work roles and tasks with foster care. *Child & Youth Services, 32*, 19-38.
Furedi, F. (1997). *Culture of fear: risk-taking and the morality of low expectation*. London: Cassell.
Furedi, F. (2001). *Paranoid parenting*. London: Cappella.
Furey, E.M. (1994). Sexual abuse of adults with mental retardation: Who and where. *Mental Retardation, 32*, 173-180.
Furey, E.M., Granfield, J.M., & Karan, O.C. (1994). Sexual abuse and neglect of adults with mental retardation: A comparison of victim characteristics. *Behavioral Interventions, 9*, 75-86.

Gaag, R.S. van der & Speet. B. (2010). Bureau Jeugdzorg Utrecht onderzoekt indicaties voor vrijwillig geïndiceerde jeugdzorg: Verschillen tussen allochtone en autochtone cliënten. *Jeugd en Co Kennis, 4*, 34-43.
Gageldonk, A. van & Bartels, A. (1990). *Evaluatieonderzoek in de jeugdhulpverlening*. Leiden: DSWO Press.
Gainsborough, J.F. (2009). Scandals, lawsuits, and politics. Child welfare policy in the U. S. states. *State Politics and Policy Quarterly, 9*, 325-355.
Gallagher, B. (1999). Invited literature review: The abuse of children in public care. *Child Abuse Review, 8*(6), 357-365.
Gallagher, B. (2000). The extent and nature of known cases of institutional child sexual abuse. *British Journal of Social Work, 30*, 795-817.
Gallagher, B., Hughes, B. & Parker, H. (1996). The nature and extent of known cases of organised child sexual abuse in England and Wales. In P. Bibby (ed.) *Organised Abuse: The Current Debate* (pp. 215-230). Aldershot: Arena.
Gatoux, K.W. (2007). *History of child sexual abuse and acting out among adolescents in residential treatment*. Dissertation. The University of North Carolina at Chapel Hill.
Gedragscode commissies van toezicht bij de justitiële inrichtingen (2011).
Geeraert, A. (1987). *Veranderende seksuele norm- en gedragspatronen bij adolescenten. Een representatieve survey bij 15- tot 19-jarigen in Vlaanderen*. Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën.

Geest, V. van der, Bijleveld, C. & Wijkman, M. (2005). *Delinquentie na behandeling: een verkennend onderzoek naar geregistreerde justitiecontacten, persoonlijke en omgevingskenmerken van jongeren uit een behandelinrichting*. Leiden: NSCR.
Gelder, R. van (1965). *De taak van de groepsleider in de inrichting*. [S.l.] : [s.n].
George, A.L. & Bennett, A. (2004). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences.* Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
Gerritsen, E. (2011). *De slimme gemeente nader beschouwd; hoe de lokale overheid kan bijdragen aan het oplossen van ongetemde problemen*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
Gesell, S., Maris, S., Berlo, W. van & Haastrecht, P. van (2010). *Slapende honden wakker maken? Quickscan van het interventieaanbod ter bevordering van seksuele gezondheid van mensen met een beperking of chronische ziekte*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
Geurts, E.M.W. (2010). *Ouders betrekken in de residentiële jeugdzorg. Een onderzoek naar inhoud en uitkomsten van contextgerichte hulpverlening*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
Gezondheidsraad (2011). *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*. Den Haag: Gezondheidsraad.
Gibbs, I. & Sinclair, I. (2000). Bullying, sexual harassment and happiness in residential children's homes. *Child Abuse Revies, 9*(4), 247-256.
Gids hulpverlening jeugdigen. (1978). 's-Gravenhage: Vuga-Boekerij.
De Gids voor de Rechterlijke Macht in het Koninkrijk der Nederlanden (1946). Gorinchem: Noorduijn.
Gids voor de Rechterlijke macht en het rechtswezen in het koninkrijk der Nederlanden (1948). Gorinchem: Noorduijn.
Gieles, F. (1983). Warmte en intimiteit, kan dat wel? *Jeugd en samenleving 13,* 497-508.
Gieles, F. (1985). Boekbespreking 'Om het fijne gevoel. Groepsopvoeders over erotiek in de omgang met kinderen' door T. Sandfort. *Jeugd en samenleving, 15*, 277-278.
Gil, E. (1982). Institutional abuse of children in out-of-home care. *Child & Youth Services*, *4*(1-2), 7-13.
Gilbert, R., Spatz Widom, C., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Jansson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries, *The Lancet, 373*, 68-81.
Gilbertson, R. & Barber, J.G. (2002). Obstacles in involving children and young people in foster care research. *Child & Family Social Work, 7*, 253-258.
Gilby, R., Wolf, L., & Goldberg, B. (1989). Mentally retarded adolescent sex offenders. A survey and pilot study. *Canadian Journal of Psychiatry, 34*, 542-548
Gillisen, M. (1991). Geen herhaling van Zetten. Over de vergroting van de handelingsruimte van welzijnswerkers en het begrip verantwoordelijkheid. *Tijdschrift voor de sociale sector, 45*, 37.
Giovannoni, J. (1990). Definitional issues in child maltreatment. In D. Cicchetti & V. Carlson (Red.), *Child Maltreatment. Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (pp. 3-37). Cambridge: Cambridge University Press.
Glasgow, D., Horne, L., Calam, R. & Cox, A. (1994). Evidence, incidence, gender and age in sexual abuse of children perpetrated by children: towards a developmental analysis of child abuse. *Child Abuse Review 3*, 196-210.

Gleeson, J.P., O'Donnell, J., & Johnson Bonecutter, F. (1997). Understanding the complexity of practice in kinship foster care. *Child Welfare, 76*, 801-826.
Goderie, M. & Nieborg, S. (1999). Seksuele ontwikkeling van jongeren: een evenwicht tussen vrijheid en bescherming. In: *Jong geleerd, oud gedaan*.
Goes, B. (1974). Maxima cum laude. *SJOW*, 2, 62-97.
Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books.
Goldstein H., & Healy, M.J.R. (1995). The graphical presentation of a collection of means. *Journal of the Royal Statistical Society, 158*, 175-177.
Goldstein, J., Solnit, A.J., Goldstein, S. & Freud, A. (1996). *The best interests of the child. The least detrimental alternative.* New York: Free Press.
Gomez, R., & Hazeldine, P. (1996). Social information processing in mild mentally retarded children. *Research in Developmental Disabilities, 17*, 217-227
Gooren, J.C.W. (2011b). 'Seksueel grensoverschrijdend gedrag en ontucht; wiens grens?' In: *Justitiële Verkenningen*, 37 (1), p. 90.
Goorhuis, M. & Meyknecht, G. (2006). *Ik dacht dat ik uit logeren ging...'. 10 jaar Associatie Jeugdzorg*. Sneek: MGM-producties.
Gorp, K. van (2007). Samen op weg naar een volwassen, professionele jeugdzorg. *Jeugdbeleid*, 1, 51-53.
Görtzen, R. (1984). *Weg met de opvoeding. Met een keuze uit het werk van Janusz Korczak, Ekkehard von Braunmühl, Alice Miller.* Meppel: Boom.
Görtzen, R. (2001). *Janusz Korczak: Bibliografisch benaderd.* Amsterdam: SWP & Görtzen.
Gover, A.R. (2004). Childhood Sexual Abuse, Gender, and Depression Among Incarcerated Youth. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 48*, 683-696.
Graaf, M. de, Schouten, R. & Konijn, C. (2005). *De Nederlandse jeugdzorg in cijfers: 1998-2002*. Alkmaar: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
Graafsma, T. (1976). Promiscuïteit bij meisjes in de puberteit. Vele, ongeregelde en willekeurige sexuele relaties. *SJOW, 4*, 210-214.
Graham, F. (1996). *The Derwent series: Assessing risk in sexually abusive young people*. The Derwent Initiative, Newcastle upon Tyne.
Green, L. (2001). Analysing the sexual abuse of children by workers in residential care home: characteristics, dynamics and contributory factors. *Journal of Sexual Aggression*, *7*, 5-24.
Green, L. (2005). Theorizing sexuality, sexual abuse and residential children's homes: adding gender to the equation, *British Journal of Social Work*, *35*: 453-481.
Green, L., & Masson, H. (2002). Adolescents who sexually abuse and residential accommodation: issues of risk and vulnerability. *British Journal of Social Work, 32*, 149-168.
Grewel, F. (1947). *Pedagogische verwaarlozing en opvoedingsfouten.* Purmerend: J. Muussens.
Grietens, H. (2005). Kinderen en jongeren met delinquent gedrag. In H. Grietens, J. Vanderfaeillie, W. Hellinckx & W. Ruijssenaars (Red.), *Handboek orthopedagogische hulpverlening. 1. Een orthopedagogisch perspectief op kinderen en jongeren met problemen* (pp. 329-366). Leuven: Acco.

Grietens, H. (2009). Een nieuwe toekomst voor de bijzondere jeugdzorg? Complexiteit en onmacht vraagt om fundamentele veranderingen. *Tijdschrift voor Welzijnswerk, 33*, 5-11.
Grietens, H. (2011). *Kleine stemmen, grote verhalen!? Over pleegkinderen in orthopedagogisch onderzoek.* Antwerpen: Garant.
Grietens, H. (2012, in druk). Pleegzorg vanuit kindperspectief... of hoe het is om een pleegkind te zijn. In J. Vanderfaeillie, F. Van Schoonlandt & F. Van Holen (Red.), *Pleegzorg. Kansen en risico's, heden en toekomst.* Leuven: Acco.
Grietens, H. (2012). *Seksueel misbruik van kinderen in de pleegzorg. Deelrapportage bij deelonderzoek 4: Aard en omvang van seksueel misbruik in de jeugdzorg in de periode 1945-2007.* Amsterdam: Boom
Grietens, H., Oijen, S. van & Huizen, M. ter (2012, in druk) Stressvolle levensgebeurtenissen en traumasymptomen bij pleegkinderen. Een verkennend onderzoek in Noord-Nederland. *Orthopedagogiek: Onderzoek & Praktijk, 51, 16-27.*
Grietens, H., Vanbinst, K., & Vanschoonlandt (2011). *Jeugdzorg in beeld: een synthese van de internationale context.* (Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Werknota, 11). Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
Grijpma, G., & Spanjaard, H.J.M. (1998). *Behandeling van jeugdige (licht verstandelijk gehandicapte) plegers van seksueel geweld. Werkboek met hulpmiddelen en werkvormen voor individuele en groepstherapie* (versie 1.0). Ermelo/Amsterdam/Duivendrecht: Groot-Emaus/Paedologisch Instituut.
Grimshaw, R. & Berridge, D. (1994). *Educating Disruptive Children: Placement and Progress in Residential Special Schools for Pupils with Emotional and Behavioural Difficulties.* London: National Children's Bureau.
Groen, A. & Haarsma, L. (1995). 'Die macht daar heb je geen last van. Die onmacht wel. Rondetafelgesprek met groepsleiders. *SPH, 2*, 18-21.
Groenveld, S., Dekker, J.J.H. & Willemse, T.R.M. (1997). *Wezen en Boefjes. Zes eeuwen zorg in wees- en kinderhuizen.* Hilversum: Verloren.
Groze, V. (1990). An exploratory investigation into institutional maltreatment. *Children & Youth Services Review*, *12*, 229-241.

Haan, I. de & Duyvendak, J. W. & van Bottenburg, M. (2002). *In het hart van de verzorgingsstaat. Het ministerie van maatschappelijk werk en zijn opvolgers (CRM, WVC, VWS), 1952-2002*. Zutphen: Walburg Pers.
Haans, G. & IJzendoorn, M. van (1990). Meisjes in tehuizen. *Tijdschrift voor jeugdhulp-verlening en jeugdwerk, 2*, 20.
Haarsma, L. & Heteren, M. van (1994). Beleid inzake seksueel misbruik door jeugdhulp-verleners en tussen jongeren onderling. *TJJ*, *1/2*, 26-30.
Haaven, J., Little, R. & Petre-Miller, D. (1990). *Treating Intellectually Disabled Sex Offenders: A Modal Residential Programme*. Orwell, VT: The Safer Society Press.
Haavik, S.F. & Menninger, K.A. (1981). *Sexuality law and the developmentally disabled person*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
Haeck, J.F. (1956). 50 Jaar Kinderwetten. *Onze Jongens en Meisjes. Maandblad van de Heldringstichtingen – Zetten, Martha-stichting – Alphen a/d Rijn, Valkenheide – Maarsbergen*, 4 (2).

Haeck, J.F. (1959). Gestichtsverpleging. In T. Hart de Ruyter, B.W. van Houten, S. Kranenburg & M.J.A. Moltzer (Red.), *Jeugd en samenleving. Deel III Handboek voor de bijzondere jeugdzorg (justitiële kinderbescherming)* (pp. 42-89). 's-Gravenhage: Nijgh & van Ditmar.

Halfon, N., Mendonca, A., & Berkowitz, G. (1995). Health status of children in foster care. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine, 140*, 386-392.

Halter, M., Brown, H. & Stone, J. (2007). *Sexual boundary violations by health professionals: An overview of the published empirical literature*. London: Council for Healthcare Regulatory Excellence (CHRE).

Haly, M.K. (2010). Neoliberalism and child protection: A deadly mix. *Labour History, 98*, 121-142.

Hamby, S.L. & Finkelhor, D. (2000). The victimization of children: Recommendations for assessment and instrument development. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 829-840.

Hamilton, P. & Shopes, L. (Red.). (2008). *Oral History and Public Memories*. Philadelphia: Temple University Press.

Handboek Deltamethode Gezinsvoogdij. Methode voor de uitvoering van de ondertoezichtstelling van minderjarigen. (2009). Woerden/Amsterdam: Adviesbureau van Montfoort/PI Research.

Handwerk, M.L., Friman, P.C., Mott, M.A. & Stairs, J.M. (1998). The relationship between program restrictiveness and youth behavior problems. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 6*, 170-179.

Harder, A.T. (2011). *The downside up? A study of factors associated with a successful course of treatment for adolescents in secure residential care.* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Harder, A.T. & Knorth, E.J. (2207). Kleine groepen voor grote problemen. Jeugd en Co Kennis, 3, 22-29.

Harder, A.T. & Knorth, E.J. & Boendermaker, L. (2010). Residentiële jeugdzorg in beeld. In J.D. van der Ploeg & A. Scholte, (Red.). *Orthopedagogische probleemvelden en voorzieningen in Nederland* (pp. 263-281). Antwerpen/Apeldoorn : Garant-Uitgevers.

Harder, A.T., Knorth, E.J. & Zandberg, T. (2006). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een overzichtsstudie naar de doelgroep, werkwijzen en uitkomsten*. Amsterdam: SWP Publishers.

Hargrave, M.C. (1987). *Client characteristics at Re-Ed West: A four year comparison.* Unpublished manuscript.

Hargrave, M.C. (1991). Sexual Incidents In Residential Treatment. *Child & Youth Care Forum*, *20*(6), 413- 419.

Hart De Ruyter, T., Boeke, P.E. & Beugen, van M. (1968). *Het moeilijk opvoedbare kind in het pleeggezin*. Assen: van Gorcum NV.

Hart de Ruyter, T. & Hubertus, E. (1970). *Gezinsverpleging* (Herdr.). Amsterdam: Stichting voor het Kind.

Hart de Ruijter, T. & Moltzer, M.J.A. (1951) *Handboek voor de Kinderbescherming*. Rotterdam/'s-Gravenhage: Nijgh & van Ditmar: s.n.

Harten Oudijk, J.A. van (1988). *Uithuis en thuis. Begeleiding en beleid bij uithuisplaatsingen, terugkeer naar het oorspronkelijk gezin en pleeggezinplaatsingen*. Utrecht: Werkverband Integratie Jeugdwelzijnswerk Nederland (WIJN).

Hartman, P.D. (2009). *The effects of foster care residence and age of child on credibility of child sexual abuse allegations*. The University of Tennessee at Chattanooga, United States. Geraadpleegd via: http://proquest.umi.com.proxy-ub.rug.nl/pqdweb?did=2267047261&sid=2&Fmt=2&clientId=17054&RQT=309&VName=PQD.
Hasenfeld, Y. (1983). *Human Service Organizations*. Upper Sadde River: Prentice Hall.
Hasselt, J.F. van (1949). Het verhoren van kinderen bij zedendelicten. *Tijdschrift voor maatschappelijk werk, 3*, 259-260.
Hasselt, J.F. van (1961). De behoefte aan gesloten inrichtingen. Gezien vanuit het standpunt van de kinderrechter. *De Koepel, 14*, 270-280.
Hawkins, R.M.F. & Briggs, F. (1997). The Institutionalised Abuse of Children in Australia: Past and Present. *Early Child Development and Care, 133*, 41-55.
Hayden, C. (2010). Offending behaviour in care: is children's residential care a'criminogenic' environment? *Child & Family Social Work, 15*: 461-472.
Haywood, T. W., Kravitz, H. M., Grossman, L. S., Wasyliw, O. E. & Hardy, D. W. (1996). Psychological aspects of sexual functioning among cleric and noncleric alleged sex offenders. *Child Abuse & Neglect, 20*(6), 527-536
Heerma van Voss, A.J. (1993). *De haas en de jager. Psychische stukken*. Amsterdam: Meulenhoff.
Heiden-Attema, N. van der & Wartna, B.S.J. (2000). *Recidive na verblijf in een JBI. Een vervolgstudie naar de geregistreerde criminaliteit onder jongeren uit een justitiële behandelinrichting*. Den Haag: WODC.
Helderman, J.K. & Honingh, M.E. (2009). *Systeemtoezicht; Een onderzoek naar de condities en werking van systeemtoezicht in zes sectoren*. Den Haag: Boom.
Hellett, J. & Simmonds, J. (2003). *Parenting a child who has been sexually abused. A training program for foster carers and adopters.* London: British Association for Adoption and Fostering.
Hellinckx, W. (1984). *Orthopedagogische ontwikkelingen in de kinderbescherming.* Leuven: Acco.
Hellinckx, W. (2002). Residential care. Last resort or vital link in child welfare? *International Journal of Child and Family Welfare, 5*, 75-83.
Hellinckx, W. & Pauwels, J. (1984). *Orthopedagogische ontwikkelingen in de kinderbescherming. Leven en werk van dr. D.Q.R. Mulock Houwer.* Leuven: Acco.
Helm, P. van der (2011). *First do no harm. Living group climate in secure juvenile correctional institutions*. Amsterdam: SWP.
Helm, P. van der & J. Hanrath (2011) *Wat werkt in de gesloten jeugdzorg? Werken met jongeren op een gesloten leefgroep.* Amsterdam: SWP.
Helming, E., Kindler, H., Langmeyer, A., Mayer, M., Entleitner, C., Mosser, P. & Wolff, M. (2011). *Sexuelle Gewalt gegen Mädchen und Jungen in Institutionen. Rohdatenbericht Im Auftrag der Unabhängigen Beauftragten zur Aufarbeitung des sexuellen Kindesmissbrauchs, Dr. Christine Bergmann.* München: Deutsches Jugendinstitut e.v., Abteilung Familie und Familienpolitik.
Helweg-Larsen, K. & Larsen, H.B. (2006). The prevalence of unwanted and unlawful sexual experiences reported by Danish adolescents: Results from a national youth survey in 2002. *Acta Paediatrica, 95*, 1270-1276.
Hendriks, A.C., Frederiks, B.J.M. & Verkerk M.A. (2008). Het recht op autonomie in samenhang met goede zorg bezien. *Tijdschrift voor GezondheidsRecht*, 32(1): 2-18.

Hendriks, J. (2006). *Jeugdige zedendelinquenten: een studie naar subtypen en recidive*. Utrecht: Forum Educatief.
Hendriks, J. (2011). Seksueel deviant gedrag bij jongeren. In: N. Duits & J.A.C. Bartels (red). *Jeugdpsychiatrie en recht. Wetgeving, zorgveld en praktijk*. Assen: Van Gorcum. P. 162-170.
Hendriks, J. & Bijleveld, C.C.J.H. (2004). *Recidive van jeugdige zedendelinquenten: Een onderzoek naar de algemene-, zeden-, en geweldsrecidive van in JJI Harreveld behandelde jeugdige zedendelinquenten.* Leiden: NSCR.
Herman, J.L. (1992). *Trauma en herstel. De gevolgen van geweld – van mishandeling thuis tot politiek geweld.* Amsterdam: Wereldbibliotheek.
Hermanns, J. (2008). *Verschoven gezag. Methodisch werken in de voogdij*. Utrecht/Woerden: Collegio/COACT Consult.
Hermanns, J. & Horn, T. (1999). Pleegzorg in revisie. *Nederlands Tijdschrift voor jeugdzorg 3*, 3-9.
Hermans, H.E.G.M. (1984). *De raad voor de kinderbescherming. Een juridische beschouwing over het ontstaan, de ontwikkeling en toekomstmogelijkheden*. Zwolle: Tjeenk Willink.
Heron, G. & Chakrabarti, M. (2003). Exploring the perceptions of staff towards children and young people living in community-based children's homes. *Journal of Social Work*, *3*(1), 81-98.
Hessen, J.S. van (1965). *Samen jong zijn. Een jeugdsociologische verkenning in gesprek met vorigen.* Assen: Van Gorcum.
Hicks, C. & Nixon, S. (1991). Unfounded allegations of child abuse in the United Kingdom: A survey of foster parents' reactions to investigative procedures. *Child & Youth Services*, *15*, 249-260.
Hicks, S. (2006). Maternal men – perverts or deviants? Making sense of gay men as foster carers or adopters. *Journal of GLBT Family Studies, 2*, 93-114.
Hill, M. & Hupe, P. (2009) *Implementing public policy*. Los Angeles: Sage.
Hillesum, H. (1918). *Biografisch onderzoek naar de werking van het Rijksopvoedingsgesticht voor meisjes en naar de oorzaken der meisjesmisdadigheid.* Amsterdam: Kruyt.
Hillige, H. (1994). Het is de kunst om tegelijk spontaan en behoedzaam te zijn. Intimiteit in een zeer intensieve behandeling van pubers en adolescenten. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 6*, 57-61.
Hobbs, G.F., Hobbs, C.J. & Wynne, J.M. (1999). Abuse of Children in Foster and Residential Care. *Child Abuse & Neglect., 23* (12), 1239-1252.
Hobbs, G.F., Hobbs, C.J. & Wynne, (2000). Letter to the editor. C*hild Abuse & Neglect., 24* (8), 1015-1017.
Hoekendijk, L. (1981). *De vrijwilliger in de hulpverlening*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
Hofman, A.J. (1987). Meer praktijk in de practicum team begeleiding voor de orthopedagoog. *Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening SJOW, 15*, 50-54.
Hofstede, H. (1995). Hulpverlening aan seksueel misbruikte moeilijk lerende kinderen en jongeren. In: H. Baartman (Ed.), *Op gebaande paden?* Utrecht: SWP.
Hogebrink-Visscher, L.C.P. (1960). Gevaarlijke route. *De Koepel, 14*, 96-98.
Holder, W., Nabinger, D., Lund, T.R., Costello, T. & Morton, T.D. (2003). *Maltreatment in out-of-home placement.* Duluth, GA: National Resource Center on Child Maltreatment.

Holland, S. (2009). Listening to children in care. A review of methodological and theoretical approaches to understanding looked after children's perspectives. *Children & Society, 23*, 226-235.
Hoogh, K. de (2005). Van seksueel taboe naar hedonistische commercialisering. In Couwenberg, S.W. (Red.), *Seksuele revolutie ter discussie. Van Phil Bloom tot Sex and the City* (pp. 72-84). Budel: Damon.
Horjus, B. & Baerveldt, C. (2001). Wasmachines, Glen Mills of het taakvaardigheidsmodel. presentatie en illustratie van een methode om interventies in residentiële instellingen voor jeugdzorg te vergelijken. *Kind en Adolescent, 22*, 257-267.
Horst, W. ter (1970). *Ontwarring en ordening. Ervaringen met meisjes in de zeer moeilijke opvoedingssituatie in de afdeling Orthopedagogiek van de Heldringstichtingen te Zetten (Bet.)*. Kampen: Kok.
Horst, W. ter (1973). *Proeve van een Orthopedagogisch Theorie-Concept*. Kampen: Kok.
Horst, W. ter (1977). *Herstel van het gewone leven*, Groningen: Wolters Noordhoff.
Horwath, J. (2000). Childcare with Gloves on: Protecting Children and Young People in Residential Care. *British Journal of Social Work*, 30, 179-191.
Houten, E. van & Berg, G. van den (1997). *Interacties in de leefgroep. Interpersoonlijke gedragingen van groepsopvoeders en kinderen*. Utrecht: SWP.
Howarth, K. (1998). *Oral History. A Handbook*. Stroud: Sutton.
Howitt, D. (1995). *Paedophiles and Sexual Offences Against Children*. Chichester: John Wiley & Sons.
Hox, J. (2002). *Multilevel Analysis: Techniques and applications*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
Hoyano, L. & Keenan, C. (2007). *Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*. Oxford: Oxford University Press.
Hughes, O.E. (2010). Does governance exist? In S.P. Osborne (red.). The new public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance. London & New York: Routledge: 87-104.
Huizinga, C. (1976). Gewenstheid of ongewenstheid van homo-pedofiele relaties niet in het algemeen te beoordelen. Pedagogische vooronderstellingen in de jeugdbescherming. *SJOW, 4*, 399-404.
Huizinga, C. (1979). Pedofilie in de actualiteit. *SJOW, 7*, 133-135.
Huizinga, J. (1986). Teambegeleiding, een must voor de orthopedagoog. *SJOW*, *14*, 326-328.
Hukkanen, R., Sourander, A., Bergroth, L. & Piha, J. (1997). Behavior problems and sexual abuse in residential care in children's homes. *Nordic Journal of Psychiatry, 51*, 251-258.
Hunt, J., Waterhouse, S. & Lutman, E. (2008). *Keeping them in the family. Outcomes for children placed in kinship care through care proceedings*. London: British Association for Adoption and Fostering.
Hutschemaekers, G. & Neijmeijer, L. (1998). *Beroepen in beweging. Professionalisering en grenzen van een multidisciplinaire GGZ*. Utrecht: Bohn Stafleu Van Loghum.
Huybrechts, J. (2004). *Seksueel misbruik door hulpverleners in residentiële voorzieningen voor kinderen en jongeren met psychosociale problemen*. Ongepubliceerde masterthese, Katholieke Universiteit Leuven, Leuven.
In 't veld, uit 't veld. Pedofilie nog alles behalve geaccepteerd. *SJOW 5*, p. 22.
Inderson, F. & Katsman, P. (1978). Voelen doe je met je lijf. *SJOW, 6*, 102-104.

Inspectie Gezondheidszorg (2002). *Staatstoezicht op de Volksgezondheid. Jaarrapport 2001.* Den Haag.
Inspectie jeugdhulpverlening en jeugdbescherming. (2003). *Jeugdigen onder voogdij.* Zwolle: Inspectie jeugdhulpverlening en jeugdbescherming.
Inspectie Jeugdzorg. (2007). *Melden van calamiteiten (Informatiebrochure).* Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg (2009). *Jaarverslag 2008*. Den Haag.
Inspectie Jeugdzorg (2009). *Notitie toezicht veiligheid JJI's – toezicht gesloten jeugdzorg*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg. (2008). *Ruimte en grenzen rond seksualiteit: Beleid van instellingen voor 24-uurs jeugdzorg op het gebied van seksualiteit*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie jeugdzorg (2010). *Jaarbericht 2010.* Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg. *Jaarwerkprogramma 2010.* Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg. (2011). *Leidraad melden van calamiteiten: Onderzoek door de Inspectie Jeugdzorg naar aanleiding van meldingen van calamiteiten*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg (2011). *Leidraad melden van calamiteiten*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg (2011). *Jaarwerkprogramma 2011.* Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg (2011). *Notitie aanpak meldingen.* Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
Inspectie Jeugdzorg, Inspectie van het Onderwijs, Inspectie voor de Gezondheidszorg en Inspectie voor de Sanctietoepassing (2007). *Veiligheid in justitiële jeugdinrichtingen: opdracht met risico's*. Utrecht.
Inspectie Jeugdzorg, Inspectie van het Onderwijs, Inspectie voor de Gezondheidszorg en Inspectie voor de Sanctietoepassing (2010). *Veiligheid in justitiële jeugdinrichtingen: risico's aangepakt, maar kwetsbaar.* Utrecht.
Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen (1984) *Eindrapport van de I.W.R.V.* 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen voor Hulpverlening aan Jeugdigen (1984) *Tussen droom en daad: eindrapport van de I.W.A.P.V.* Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. 's-Gravenhage: Distributiecentrum Overheidspublicaties.
IJzendoorn, M.H. van (2007). De Vragenlijst Voorbij. Schets van Onderzoek naar Kindermishandeling. *Pedagogiek, Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, *27*, 36-243.
IJzendoorn, M.H. van (2007). Kindermishandeling in Nederland. Ongeveer 107.200 Slachtoffers in 2005. *Pedagogiek, Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, *27*, 160-175.
IJzendoorn, M.H. van (2007). *Kindermishandeling. Leiden Attachment Research Program*. The Hague: Ministry of Justice/WODC.
IJzendoorn, M.H. van (2008). *Opvoeding over de grens. Gehechtheid, trauma en veerkracht.* Meppel: Boom Academic.
IJzendoorn, M.H. van, Euser, E.M., Prinzie, P., Juffer, F. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2009). Elevated risk of child maltreatment in families with stepparents but not with adoptive parents. *Child Maltreatment, 14*, 369-375.

IJzendoorn, M.H. van & Haans, G. (1990a). Geïsoleerde ligging met een functie. Meisjesinternaat Maria Regina. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 2*, 36-39.

IJzendoorn, M.H. van & Haans, G. (1990b). 'Wij voeren geen expliciet emancipatiebeleid'. ZIB-internaat Zetten. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 2*, 40-45.

IJzendoorn, M.H. van, Palacios, J., Sonuga-Barke, E.J.S., Gunnar M.R., Vorria, Y., McCall, R., LeMare, L., Bakermans-Kranenburg, M.J., Dobrova-Krol, N. & Juffer F. (2011). Children in institutional care: delayed development and resilience. *Monographs of the Society for Research of Child Development,76*, 8-30.

IJzendoorn, M.H. van, Prinzie, P.J., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., Van Noort-Van der Linden, A.M.T., Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Mesman, J., Klein Velderman, M. & San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005).* Leiden: Casimir Publishers.

Jaarverslag Vereniging Doorgangshuis (DGH). 1945. DGH-archief, voorlopig inv. Nr. 22. (Gemeentearchief Groningen).

Jack, G. & Stepney, P. (1995). The children act 1989 – protection or persecution? family support and child protection in the 1990s. *Critical Social Policy, 15*, 26-39.

Jaffee, S.R., Caspi, A., Moffit, T.E., Polo-Thomas, M. & Price, T.S. (2004). The limits of child effects: Evidence for genetically mediated child effects on corporal punishment but not on physical maltreatment. *Developmental Psychology, 40*, 1047-1058.

James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood.* New York: Teacher College Press.

James, S., Leslie, L.K., Hurlburt, M.S., Slymen, D.J., Landsverk, J., Davis, I., Mathiesen, S.G. & Zhang, J. (2006). Children in Out-of-Home Care: Entry Into Intensive or Restrictive Mental Health and Residential Care Placements. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 14*, 196.

Jansen, M.G. & Feltzer, M.J.A. (2002). Follow-up en belevingsonderzoek bij jeugdigen uit een behandelingstehuis. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 41*, 332-345.

Jansen, M.G. & Oud, J.H.L. (1993). *Residentiële hulpverlening geëvalueerd. Een onderzoek naar de ontwikkeling en het behandelingsverloop van residentieel opgenomen jeugdigen in noord-brabant*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, Instituut voor Orthopedagogiek.

Janssens, K., Felten, H. & Frans, E. (2010). Seksueel (grensoverschrijdend) gedrag: Balanceren tussen openheid en normen stellen. In: R. Groot, de, e.a. (Eds.), *Grensoverschrijdend gedrag van pubers* (pp. 169-196). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Janssens, K., Schakenraad, W., Lammers, M. & Brants, L. (2009). *Seks: waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijkonderwijs aan het woord*. Utrecht: MOVISIE.

Jenkins, S. (2004). Developing a residential program for children in response to trauma-related behaviours. *Children Australia, 29*(3), 22-29

Jenny, C. (2008). Medicine Discovers Child Abuse. *The Journal of the American Medical Association (JAMA), 300*, 2796-2797.

Jeugdzorg Nederland (2011). *Brancherapportage jeugdzorg 2010.* Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

Jeugdzorg Nederland (2011). *Kwaliteitskader voorbereiding en screening aspirant pleegouders*.
Johnson, D.L. (2006). *Alphacare: A family-based training program for foster parents living with and caring for sexually abused children.* (Dissertation). New Jersey: State University of New Jersey.
Johnson, K. (2005). *A retrospective support assessment study of foster and relative care providers.* Madison, Wisconsin: Children's Research Centre.
Jones, J. (1995). Institutional Abuse: Understanding Domination from the Inside Looking Out. *Early Child Development and Care*, *100*, 69-76.
Jones, J. & Gallop, L. (2003. No time to think: protecting the reflective space in children's services. *Child Abuse Review*, 12: 101-106.
Jong, C. de (2000). Functiedifferentiatie in de jeugdzorg. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg, 2*, 18-25.
Jong, R. de (2012). *Daders van seksueel misbruik van onder toezicht gestelde kinderen: een verkennende studie*. Amsterdam: Boom.
Jonge, M. de (2012). Pleegoudervoogd in de toekomst onder toezicht gesteld? *RIGHT*, februari/maart 2012.
Jongh, E. de (2010). *Kwetsbaarheid overbrugd. Een verkennend praktijkonderzoek naar de zorgbehoeften van clienten met een licht verstandelijke beperking en hun kinderen in de vrouwenopvang.* Breda: Avans Hogeschool.
Jongh, G. T. J. de (1931). Ons eenig neutraal opvoedingsgesticht voor meisjes. *Maandblad voor berechting en reclassering van volwassenen en kinderen jrg. 1931, p. 321-324*.
Jonker, I. (1988). Bij incest verliest de moeder altijd. *Tijdschrift voor de sociale sector, 42*, 22-26.
Juffer, F. & IJzendoorn, M.H. van (2005). Behavior problems and mental health referrals of international adoptees: A meta-analysis. *Journal of the American Medical Association, 293*, 2501-2515.
Julious, S.A. (2004). Using confidence intervals around individual means to assess statistical significance between two means. *Pharmaceutical Statistics, 3*, 217-222.
Junger-Tas, J., Kruissink, M. & Laan, P.H. van der (1992). *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit en de justitiële jeugdbescherming: de periode 1980-1990*. Gouda: Quint bv.

Kagie, R. (1979). *De kinderbeschermers: over de kinderbescherming in Nederland*. Baarn: Het Wereldvenster.
Kalverboer, M.E. & Zijlstra, A.E. (2006) *Het belang van het kind in het Nederlands recht: voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief.* Amsterdam: SWP.
Kamerstukken II 2008/09, 31 808 (R1872), nr. 3.
Kamerstukken II 1990/91, 20 930, nr. 13, p. 4.
Kapteyn, P. (1980). *Taboe, macht en moraal in Nederland.* Amsterdam: De Arbeiderspers.
Katz, C.F. (1935). *Rapport over de rijks- straf en opvoedingsgestichten voor vrouwen en meisjes. Van een commissie samengesteld door het Nederlands Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.* Amsterdam: Nederlands Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.
Kay, H., Kendrick, A., Stevens, I., & Davidson, J. (2007). Safer recruitment? Protecting children, improving practice in residential child care. *Child Abuse Review*, *16*(4), 223-226.

Keilson, H. (2005). *Sequentielle Traumatisierung bei Kindern. Untersuchung zum Schicksal jüdischer Kriegswaisen.* Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
Kempe, C.H. (1977). Sexual abuse, another hidden pediatric problem. The 1977 C. Anderson Aldrich Lecture. *Pediatrics, 62*, 382-389.
Kempe, C.H., Silverman, F.N., Steele, B.F., Droegemuller, W. & Silver, H.K. (1962). The Battered-Child Syndrome. *The Journal of the American Medical Association (JAMA), 181*, 17-24.
Kempe, R.S. & Kempe, C.H. (1978). *Child Abuse*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
Kempen, P.H.P.H.M.C., van (2008), *Repressie door mensenrechten, over positieve verplichtingen tot aanwending van het strafrecht ter bescherming van fundamentele rechten* (oratie Nijmegen). Nijmegen: WLP.
Kempen, H. van & Zeijl, E. (2009). Drempel jeugdzorg te hoog voor meisjes of te laag voor jongens? In *m/v scp-nieuwjaarsuitgave 2009* (pp. 51-57). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
Kendall Tackett, K.A., Williams, L.M. & Finkelhor, D. (1993). Impact of Sexual Abuse on Children – A Review and Synthesis of Recent Empirical-Studies. *Psychological Bulletin, 113*, 164-180.
Kendrick, A. '*Who do we trust?: the abuse of children living away from home in the United Kingdom.* Paper presented to the 12th international congress on child abuse and neglect; protecting children: innovation and inspiration, ISPCAN-International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, Auckland, 6-9 september 1998.
Kendrick, A. (1998). *Abuse of children in residential and foster care: A brief review.* (Unpublished paper). Dundee: University of Dundee, Centre for Residential Child Care.
Kenny, M. (2004). Teachers' attitude toward the knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect, 28*, 1311-1319
Kent, R. (1997). *Children's Safeguards Review.* Edinburgh: The Scottish Office.
Kerman, B., Freundlich, M. & Maluccio, A.N. (Red.). (2009). *Achieving permanence for older children & youth in foster care.* New York: Columbia University Press.
Kindler, H. & Unterstaller, A. (2010). Reviktimisierung sexuell missbrauchter Kinder. *IzKK-Nachrichten*, 1, 9-12.
Kindler, H. & Schmidt-Ndasi, D. (2011). *Wirksamkeit von Massnahmen zur Prävention und Intervention im Fall sexueller Missbrauch gegen Kinder.* München: Deutsches Jugendinstitut.
Kinsey, A.C., Wardell, B.P. & Martin, C.E. (1948). *Sexual behavior in the human male.* Saunders: Philadelphia.
Kinsey, A.C., Wardell, B.P. & Martin, C.E. (1953). *Sexual behavior in the human female.* Saunders: Philadelphia.
Kirkwood, A. (1993). *The Leicestershire Inquiry 1992*. Leicestershire County Council: Leicester.
Kish, L. (1965). *Survey Sampling*. New York: Wiley.
Kist, B. (1966). Openingsrede. *De Koepel, 20*, 34-37.
Klaveren, S.J. van, Rossem-Broos, R.S.T. van & Wit, L.A.J.M. de (2012). Onderzoek OM-afdoeningen van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en pleegzorg. Amsterdam: Boom.

Klein Velderman, M., & San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005).* Leiden: Casimir Publishers.
Klijn, A. (1995). *Tussen caritas en psychiatrie. Lotgevallen van zwakzinnigen in Limburg 1879-1952*. Hilversum: Verloren.
Knorth, E.J. (1983). *Ingenomen met opname? Ervaringen van jongeren met de opname in een tehuis*. Leiden: Rijksuniversiteit.
Knorth, E.J. (1995). Besluitvorming over uithuisplaatsing in de jeugdzorg. *Kind en Adolescent, 16*, 45-59.
Knorth, E.J. (2003). De pedagogisch medewerker in de leefgroep. *Tijdschrift voor Sociaal Pedagogische Hulpverlening, 51*, 4-7.
Knorth, E.J. (2004). Uithuisplaatsing in de jeugdzorg. In J. Hermanns, C. van Nijnatten, F. Verheij & M. Reuling (Red.), *Handboek jeugdzorg. Methodieken, zorgprogramma's en doelgroepen, deel 2.* Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
Knorth, E.J. & Eldering, L. (1997). Residentiële zorg voor allochtone jongeren. *Kind enadolescent, 18*, 58-72.
Knorth, E.J., Kalverboer, M. & Knot-Dickscheit, J. (Red.). (2010). *Inside out. How interventions in child and family care work. An international source book.* Antwerpen: Garant.
Knorth, E.J., Knot-Dickscheit, J. & Strijker, J. (2008). *The Netherlands.* In M. Stein & E.R. Munro (Red.), *Young people's transitions from care to adulthood. International research and practice* (pp. 132-146). London: Jessica Kingsley Publishers.
Knorth, E.J., Metselaar, J., Josias, H.J., Konijn, C., Noom, M.J. & Yperen, T.A. van. (2003). Indications for treatment in child and youth care: Results from two complementary empirical studies. *International Journal of Child and Family Welfare, 6*, 167-184.
Knorth, E.J. & Smit, M. (1999) *Planmatig handelen in de jeugdhulpverlening*. Leuven/ Apeldoorn: Garant.
Knorth, E.J. & Woensel, C.L.M. van (2000). Zorgtoewijzing in de jeugdhulpverlening. Een onderzoek onder 151 jongeren, aangemeld voor residentiële zelfstandigheidstraining. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 39*, 48-66.
Knottenbelt, J.W. & Delfos, G. (1956). *Kinderrecht. Wettelijke voorschriften met betrekking tot het kinderrecht en de kinderbescherming*. 's-Gravenhage: Vuga.
Koekebakker, J. (1941). *Kinderen onder toezicht: psycho-paedagogische beschouwingen over patronaat en gezinsvoogdij.* Purmerend: Muusses.
Koekebakker, J. (1954). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen. Rapport van de Werkgroep Gestichtsdifferentiatie.* Den Haag: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
Koekebakker, J. (1958). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen*. 's-Gravenhage: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
Koekebakker, J. (1959). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen. Rapport van de werkgroep gestichtsdifferentiatie*. Den Haag: Nederlandse Federatie voor Kinderbescherming.
Koekoek, H. (1982). *Het groenesteinsyndroom of een lege plek in Den Haag*. Baarn: Fontein.
Koenders, P. (1996). *Tussen christelijk réveil en seksuele revolutie. Bestrijding van zedeloosheid in Nederland met nadruk op de repressie van homoseksualiteit.* Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.

Korfker, D. & Vink, R. (2007). *Inventarisatie van aandacht voor Huiselijk Geweld, Seksueel Geweld en Kindermishandeling in de beroepsopleidingen Jeugd(gezondheids)zorg tot 12 jaar*. TNO: Leiden.

Kok, J.A. de (1978). Het socioculturele leven in Nederland 1895-1914. Kerken en godsdienst: het uiteengaan van kerk en sociale voorzieningen. In D.P. Blok, *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (pp. 373-383). Haarlem: Fibula-Van Dishoeck.

Kolen, M. (2005). Autonomie in de jeugdzorg: vrucht van de relatie. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg, 3/4*, 133-137.

Komen, J. (1949). Opleiding van het personeel der Rijksopvoedingsgestichten en Tuchtscholen. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk, 3*, 381-383.

Komen, M. (1999). *Gevaarlijke kinderen – kinderen in gevaar. De justitiële kinderbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren, 1960-1995*. Utrecht: SWP.

Konijn, C. (1990). De 'zaak F.': het falen van de kinderbescherming. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk 3*, 15-19.

Kooijman, K. (2011), *'Niets doen is geen optie! Verder met de aanpak van kindermishandeling'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Kooiman, J. (1999). Social-Political Governance. *Public Management: An International Journal of Research and Theory*, 1: 67-92.

Kooiman, J. (2010). Governance and governability. In S.P. Osborne (red.). *The new public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. London & New York: Routledge, pp. 72-86.

Kool, R.S.B. (1999). *De strafwaardigheid van seksueel misbruik*. Arnhem: Gouda Quint.

Koot, H.M., Oosterlaan, J., Jansen, L.M., Neumann, A., Luman, H. & Lier, P.A.C. van. (2008). Individual factors. In R. Loeber, W. Slot, P. van der Laan & M. Hoeve (Red.), *Tomorrow's criminals. The development of child delinquency and effective interventions (*pp. 75-90). Surrey: Ashgate Publishing Limited.

Kooy, G.A. (1972). *Jeugd en sexualiteit tegen de jaren zeventig*. Wageningen: Veenman.

Kooy, G.A. (1975). Kenterende seksuele moraal. *Jeugd en samenleving, 5*, 297-307.

Kooy, G.A. (1975). *Seksualiteit, huwelijk en gezin in Nederland: ontwikkelingen en vooruitzichten*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

Kooy, G.A. (1976). *Jongeren en seksualiteit. Sociologische analyse van een revolutionaire evolutie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

Kort, N. de & Stoeiers, J. (1977). Opleiding voor 'residentieel agoog': waaraan begin ik in vredesnaam? *SJOW, 5*, 24-30.

Kossmann, E.H. (1986). *De Lage Landen 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en België. Deel 2, 1914-1980*. Amsterdam: Olympus.

Kraak, H. (1989). *Seksualiteit en kinderbescherming. Een onderzoek naar normoverschrijdend seksueel gedrag van meisjes bij het vrij patronaat tussen 1922 en 1940*. Scriptie Andragologie. Universiteit van Amsterdam.

Kramer, S., Janssens, K., Çinibulak, L., & Cense, M. (2007). *Over de grens. Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.

Krevelen, D.A. van (1959). Het kind als slachtoffer. *Nederlands tijdschrift voor criminologie, 1*, 139-154.

Kroef, M. (1994). Als ik een 'erotisch veld' creëer, stap ik eruit. Cursus omgaan met intimiteiten. *Klik, 23*, 6-9.

Kromhout, M.H.C., Knorth, E.J. & Smit, M. (1999). Het veld van de Jeugdhulpverlening in Nederland. In *Planmatig handelen in de Jeugdhulpverlening* (pp. 55-72). Leuven/Apeldoorn: Garant.
Kruissink, M. & Verwers, C. (2001). *Het nieuwe jeugdstrafrecht. Vijf jaar ervaring in de praktijk*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek en Documantatiecentrum.
Kruithof, B. (Red.). (1981). *Internaat of pleeggezin. 200 jaar discussie.* Utrecht: WIJN.
Kruithof, B. (1983). De deugdzame natie. Het burgerlijk beschavingsoffensief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tussen 1784 en 1860. In: B. Kruithof e.a. (eds.). *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs. Inleiding, Bronnen, Onderzoek* (pp. 371-385). Nijmegen: SUN.
Kruithof, B. & Rooy, P. de (1987). Liefde en plichtsbesef. De kinderbescherming in Nederland rond 1900. *Sociologisch Tijdschrift, 13*, 637-668.
Kruyswijk-Hamburger, R.C.S. (1927). *De resultaten van de opvoeding ingevolge de kinderwetten*. Utrecht: Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming.
Kubasak, T. & Hargrave, M. (1987). *California Association of Services for Children: Child Abuse Survey*. Unpublished manuscript.
Kufeldt, K., Baker, J., Bennett, L. & Tite, R. (1998). *Looking after children in Canada: Interim draft report*. St. John's, NF: Memorial University.
Kvam, M.H. (2000). Is sexual abuse of children with disabilities disclosed? A retrospective analysis of child disability and the likelihood of sexual abuse among those attending Norwegian hospitals. *Child Abuse and Neglect, 24*, 1073-1084.

Laan, G. van der (2002). Vraagsturing, professionaliteit en burgerschap. *Sociale Interventie, 11*, 44-051.
Laan, P.H. van der, Verwers, C. & Essers, A.A.M. (1992). *Moeilijk plaatsbare jongeren. Een onderzoek naar plaatsingen en pogingen tot plaatsing in tehuizen van OTS-pupillen in de leeftijd van 12 tot 17 jaar*. Arnhem: Gouda Quint.
La Fontaine, J. (1990) *Child Sexual Abuse*, Polity Press, Cambridge
Lalor, K. & McIverney, R. (2010). Child sexual abuse, links to later sexual exploitation/high-risk sexual behaviour and prevention/treatment programs. *Trauma, Violence & Abuse, 11*, 159-177.
Lambert, R. (1968). *The Hothouse Society. An exploration of boarding-school life through the boys' and girls' own writings.* London: Weidenfeld and Nicholson.
Lamers-Winkelman, F. (2001). Een seksueel misbruikt kind in je huis, hoe ga je daar mee om? In M. Delfos & N. Visscher (Red.), *(Pleeg)kinderen en vreemd gedrag* (pp. 73-79). Amsterdam: SWP.
Lamers-Winkelman, F. & Bicanic, I. (2000). *Therapeutenhandleiding bij een werkboek voor kinderen die seksueel misbruik hebben meegemaakt*. Amsterdam: SWP.
Lamers-Winkelman, F., Slot, N.W. & Bijl, B. (2007). Scholieren over Kindermishandeling. Het VU-PR Research Onderzoek. *Pedagogiek, Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming, 27*, 220-235.
Lamers-Winkelman, F., Slot, N.W., Bijl, B. & Vijlbrief, A.C. (2007). *Scholieren Over Mishandeling. Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs / WODC.

Lamers-Winkelman, F. & Sterkenburg, P.S. (1996). *Seksualiteit en seksueel misbruik. Leemten in de kennis met betrekking tot mensen met een verstandelijke handicap*. Amsterdam: Bisschop Bekkers Instituut, Vrije Universiteit.

Lamers-Winkelman, F. & Tierolf, B. (2012). *Literatuurstudie, interviews en dossierstudie seksueel misbruik in pleeggezinnen en instellingen voor jeugdzorg*. Amsterdam: Boom.

Lammers, M. & Brants, L. (2010). *Veiligheid in de residentiële jeugdzorg – vormgeving en implementatie beleid rond bejegening, seksualiteit en seksueel misbruik, 3 delig*, Utrecht: MOVISIE.

Lammers, M. & Houdijk, N. (2005). *Een weerbaar kind – handreiking voor ouders van een kind met verstandelijke beperkingen over seksualiteit en weerbaarheid*. Utrecht: Federatie van Oudervereningingen.

Landschoot, R. van (2008). *Sluit ze op... Jongeren in de criminaliteit 1400 tot nu.* Leuven: Davidsfonds.

Lane, S. (1991). Special offender populations. In: *Juvenile Sexual Offending: Causes, Consequences and Correction* (pp. 299-307). Lexington: Lexington Books.

Langendonk, M. (1994). Praten met je collega's over seks is eng maar ook wel leuk.Training over omgaan met seksualiteit in het werk. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 6*, 67-70.

Langeveld, M.J. (1952). *Maatschappelijke verwildering der jeugd. Rapport betreffende het onderzoek naar de geestesgesteldheid van de massajeugd*. 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij.

Larsen, H. (2012). *Booze brothers: imitation and alcohol use in youth*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.

Leclerc, B., Proulx, J. & McKibben, A. (2005). Modus operandi of sexual offenders working or doing voluntary work with children and adolescents. *Journal of sexual aggression, 11*(2), 187-195.

Lee, B.R. & Thompson, R. (2008). Comparing outcomes for youth in treatment foster care and family-style group care. *Children and Youth Services Review, 30*, 746-757.

Leeuwen, M.C. van, Kreijnsten Braak, E.G.M.A. & Sark, H.M.L.H. (1954). *Bespreking van de enquête ingesteld door de F.I.O.M. naar de pleegkinderen geplaatst door de commissie tot centralisatie inzake de afstand van kinderen sedert 1940, gehouden in de algemene vergadering ... op 6 nov. 1953*. 's-Gravenhage: s.n.

Leffert, J.S. & Siperstein, G.N. (1996). Assessment of social-cognitive processes in children with mental retardation. *American Journal of Mental Retardation, 100*, 441-455.

Lev-Wiesel, R. & Amir, M. (2005). Holocaust child survivors and child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse, 14*, 69-83.

Levander, K. & Kvarnström, G. (1974). *Flipje stelt vragen*. Bruna: Utrecht.

Levy, A. & Kahan, B. (1991). *The Pindown Experience and the Protection of Children.* Stafford: Staffordshire County Council.

Lewin, R. (2002). Each of Us Sees History through Our Own Eyes. *The Oral History Review*, *29*, 47-51.

Liagre Böhl, H. de (1987). Zedeloosheidsbestrijding in 1945. Een motor van wederopbouw. In: H. Galesloot & M. Schrevel (Red.), *In fatsoen hersteld. Zedelijkheid en wederopbouw na de oorlog* (pp. 15-29). Amsterdam: SUA

Lichtenauer, P. (Red.). (1969). *Sexualiteit in Nederland. Wat wij denken en doen. Resultaten van het eerste nationale onderzoek naar opvattingen en gedrag van jeugd en volwassenen, uitgevoerd in opdracht van Margriet*. Amsterdam: Geïllustreerde Pers.

Lieshout, J. van (1997). De ontwikkeling van het pleegouderschap. In H. Baartman & T. Zandberg (Red.), *Pleegzorg* (pp. 13-61). Groningen: Wolters-Noordhoff.
Lieshout, P.A.H. van & Meij, M.S.S. van der (2007). *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
Ligthart, L. & Keyser, F. de (1993). Bieden van structuur belangrijker dan begripsvol klimaat scheppen: onderzoek naar verdriet van jeugdigen in de residentiële zorg. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 5*, 42-51.
Lijphart, A. (1968). *The Politics of Accommodation. Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press.
Lijphart, A. (1968). *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*. Amsterdam: De Bussy.
Lijst van aangesloten instellingen en gestichten bij het departement van justitie, rijkstucht- en opvoedingswezen. (1938). 's-Gravenhage: s.n.
Lijst van boeken over 'Sexuele opvoeding en voorlichting' samengesteld door het Nationaal bureau voor kinderbescherming en het K en O-Voorlichtingscentrum voor Ouders en Opvoeders (1964). Vragen van jongeren door R. Hacker (1958)(1964). *De Koepel, 18*, 186-189.
Linden, A.P. van der, Reep, G.B.C.M. van der, Siethoff, F.G.A. ten, Zeijlstra-Rijpstra, A.E.I.J. (1996) *Jeugd en Recht*. Houten, Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghem.
Linden, A.P. van der, Siethoff, F.G.A. ter & Zeijlstra-Rijpstra, A.E.I.J. (2009). *Jeugd en recht* (9e dr.). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
Linden, B. ter (1954). Eén van onze jongens. *Onze Jongens en Meisjes. Maandblad van de Heldringstichtingen – Zetten, Martha-stichting – Alphen a/d Rijn, Valkenheide –* Maarsbergen, 4.
Lindsay, M. (1997). *The Tip of the Iceberg: Sexual Abuse in the Context of Residential Child Care*. Centre for Residential Child Care, University of Strathclyde.
Lindsay, M. (1999). The Neglected Priority: Sexual Abuse in the Context of Residential Child Care. *Child Abuse Review, 8*, 405-418.
Lindsay, M., & Foley, T. (1999). Getting them back to school-touchstones of good practice in the residential care of young people. *Children and Society, 13*, 192-202.
Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemma's of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation
Little, S.B. (2007). Grandparents raising grandchildren. *Journal of Health & Social Policy, 22*, 167-180.
Littner, N. (1976). *Some traumatic effects of separation and placement*. New York: Child Welfare League of America.
Loeffen, M. (2007). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een onderzoek naar de intersectorale stand van zaken in Nederland*. Utrecht: Collegio.
Loftus, J. A., & Camargo, R. J. (1993). Treating the clergy. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 6*(4), 287-303.
Lugt, H. van der & Wienke, D. (2005). De jeugdzorginstelling als kwalitaria. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg*, *5*, 204-207.
Lunenberg, M. (1988). *Geluk door geestelijke groei. De institutionalisering van de jeugdzorg tussen 1919 en het midden van de jaren dertig, uitgewerkt voor Amsterdam*. Zwolle: Waanders.
Lunn, T. (1990). Solution or stigma. *Social Work Today, 22*(9), 20-21.

Lünnemann, K.D. (1989). Seksueel geweld. In: W. Derksen, Th. G. Drupsteen en W.J. Witteveen (red.). *De terugtred van regelgevers*. Zwolle: WEJ Tjeenk Willink.
Lünnemann, K.D. (1996). *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan? Strafrechtelijke regulering van mannelijk geweld tegen vrouwen in de privé-sfeer.* Dissertatie. Deventer: Gouda Quint.
Lünnemann, K.D. (2009). *Wmo en het nut van een beschermingsarrangement.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Lünnemann, K.D., Boutellier, H., Goderie, M. & Graaf, P. van der (2005). *Beschermings-arrangementen: Recht doen vanuit het perspectief van de burger*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Lünnemann, K.D., Nieborg, S., Goderie, M., Kool, R., & Beijers, G. (2006). *Kinderen beschermd tegen seksueel misbruik. Evaluatie van de partiële wijziging in de zedelijkheidswetgeving.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Lünnemann, K.D. & Raijer, C. (2004). *De RSJ en zijn taken: rechtspraak, advies en toezicht*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Lünnemann, K.D. & Wijers, M. (2010). *Eergeweld voorbij: Een nieuwe gemeentelijke aanpak van eergerelateerd geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Lünnemann, K.D., Six, F.E., Smit, W. (2012). *Seksueel misbruik in de jeugdzorg. Governance vanuit het kindperspectief.* Amsterdam: Boom.
Luyckx, P. & Slot, P. (Red.) (1997). *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*. Hilversum: Verloren.

Maas, H. & Engler, R. (1959). *Children in need of parents.* New York: Columbia University Press.
Maasen, T. (1983). De smalle marges van de pedofilie. Inleiding in een aantal ideeën van René Schérer. *Jeugd en samenleving, 3*, 116-125.
Maaskant, A. (2007). *Kind tussen pleegouders en ouders.* Amsterdam: SWP.
Maat, A. van der (2011). Het taboe doorbreken. *Mobiel: Tijdschrift voor Pleegzorg, 22*(2), 5.
Macaskill, C. (1991). *Adopting or Fostering a Sexually Abused Child*. Batsford, London.
Maccoby, E.E. & Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family. Parent-child interaction. In E. Mavis Hetherington (Red.), *Handbook of child psychology* (4e dr.) (pp. 1-101). New York: John Wiley & Sons.
Macleod, M. (1999). The abuse of children in institutional settings : children's perspectives. In N. Stanley, J. Manthorpe, and J. Penhale (eds.) *Institutional abuse-Perspectives across the life course* (44-49). London: Routledge.
Mali, B. (2007). Geregistreerde zedencriminaliteit in Nederland. In A. P. van Wijk, R. A. R. Bullens & P. van den Eshof (Eds.), *Facetten van zedencriminaliteit* (pp. 71-97). 's-Gravenhage: Reed Business Information.
Manen, O. van (2011). *'Versterking en uitbreiding van pleegzorgplaatsingen voor kinderen die niet meer thuis kunnen wonen'. Opzet voor het pleegzorgprogramma van Stichting Kinderpostzegels Nederland.* Leiden: Stichting Kinderpostzegels Nederland.
Manneke, N. (1998). *Vrouwen van kaliber: politievrouwen in de twintigste eeuw*. Apeldoorn: Nederlands Politie Museum.
Marchant, R., & Page, M. (1992). Bridging the gap: Child protection work with children with multiple disabilities. *Child Abuse Review, 1*, 179-83.
Margolin, L., & Craft, J.L. (1989). Child sexual abuse by caretakers. *Family Relations, 38*, 450-455.

Masson, J.M. (2003). *The assault on truth. Freud's suppression of the seduction theory.* New York: Ballantine Books.
Matson, J.L., & Sevin, J.A. (1988). *Psychopathology in persons with mental retardation*. Oxford: Behavior Intervention Specialists.
May-Chahal, C. & Cawson, P. (2005). Measuring child maltreatment in the United Kingdom. A study of the prevalence of child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, *29*, 969-984.
Mcalinden, A. M. (2006). 'Setting'Em Up': Personal, Familial and Institutional Grooming in the Sexual Abuse of Children. *Social & Legal Studies, 15*(3), 339.
McClain, N.M. (2004). *The process of disclosing childhood sexual abuse.* (Dissertation). Texas: The University of Texas, School of Nursing at Houston.
McDermott, B.M., McKelvey, R., Roberts, L. & Davies, L. (2002). Severity of children's psychopathology and impairment and its relationship to treatment setting. *Psychiatric Services, 53*, 57-62.
McFadden, E.J. (1989). Chapter 7: The sexually abused child in specialized foster care. *Child & Youth Services, 12*, 91-106.
McFadden, E.J. & Ryan, P. (1986). *Abuse in family foster homes: Characteristics of the vulnerable child.* Paper presented at the 6th International Congress on Child Abuse and Neglect. Sydney, Australia, August 1986.
McFadden, E.J. & Ryan, P. (1991). Maltreatment in family foster homes: Dynamics and dimensions. *Child & Youth Services, 15*, 209-232.
McFall, M.T. (2009). *Licensing parents. Family, state, and child maltreatment*. Lanham, Md: Lexington Books.
McHugh, M. (2003). *Paying for care: the state of affairs in fostering*. Paper presented at the 8th AIFS Conference, Steps Forward for Families: Research, Practice and Policy, Melbourne, 12-14 February 2003.
Meerdink, J. (1997). *Weet u wanneer ik wegga? Kinderen over hun beleving van en mening over de jeugdhulpverlening*. Voorhout: WESP.
Meerdink, J. (1997). *Weet u wat ze moeten doen? Kinderen die terugkijken op de (semi)residentiële hulpverlening*. Voorhout: WESP.
Meerdink, J. (1999). *'Weet u hoe het in een groep is?' Kinderen en jongeren over de kwaliteit van de organisatie in de (semi-)residentiële hulpverlening*. Utrecht: SWP.
Meerdink, J. (1999a). *'Weet u waarom ik hier ben?' Kinderen en jongeren over de kwaliteit van het primair proces van de (semi-)residentiële hulpverlening*. Utrecht: SWP.
Meerdink, J. (1999b). *'Weet u wat een hulpverlener moet doen?' Kinderen en jongeren over de kwaliteit van uitvoerend medewerkers in de (semi-)residentiële hulpverlening*. Utrecht: SWP.
Meintser, A. (2011). *Expert over ontwikkelingen en trends in seks en seksueel geweld*. Utrecht: MOVISIE.
Melai, A.L. (1980). *Eindrapport van de Adviescommissie Zedelijkheidswetgeving*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
Mertens, F. (2009). *De regulerende staat. Ontwikkeling van het toezicht bij inspecties*. Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.
Meurs, P. (2008). De samenhang tussen structuurdenken en professionaliteit. *Jeugdbeleid*, *2*, 127-132.

Meuwese, S. (Ed.) (2003). *Kids behind bars. A study on children in conflict with the law: towards investing in prevention, stopping incarceration and meeting international standands.* Amsterdam: Defence for Children International.
Meuwese, S., Blaak, M. & Kaandorp, M. (2005). *Handboek Internationaal Jeugdrecht*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
Mevis, A. (2010). *Dora Lignac*. Geraadpleegd op 30 maart 2012, via: http://www.talktoaletta.nu/blog/dora-lignac.
Miedema, T.Y. (1994). Instelling moet als politie en als rechter functioneren. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 6*, I-IV.
Miller-Perrin, C.L., & Perrin, R.D. (2007). *Child maltreatment. An introduction.* Thousand Oaks: Sage Publications.
Millham, S., Bullock, R., & Hosie, K, (1976). On Violence in Community Homes. In Tutt, N. (Ed) Londen: Violence London, HMSO
Milligan, I. (2003). A new route to professionalism? The development of a residential child care DipSW in Scotland. *Social Work Education, 22*(3), 283-295.
Milner, J.S., & Crouch, J.L. (1999). Child maltreatment evaluations. *International Journal of Child & Family Welfare, 4*, 6-23.
Ministerie van Justitie, D.K. (1961). *Verslag over de jaren 1955 t/m 1960*. 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.
Ministerie van Justitie (1994). *Rapport van de werkgroep ritueel misbruik*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (1984). *Nota met betrekking tot het beleid ter bestrijding van sexueel geweld tegen vrouwen en meisjes*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
Ministerie VWS/Ministerie van Justitie. (2002). *Voortgangsrapportage 2003-2006*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Directie Jeugdbeleid.
Ministerie van W.V.C. (1991). Aanbevelingen voor het ministerie van WVC. In E. Glaser & B. Straver, *Seksueel misbruik door hulpverleners in de geestelijke en lichamelijke gezondheidszorg: een analyse, aanbevelingen en het verslag van de landelijke werkconferentie 'seksueel misbruik door hulpverleners'*. Den Haag/Rijswijk: Ministerie van WVC/Rutgersstichting,
Ministers voor Jeugd en Gezin en van Justitie. (2007) *Actieplan Aanpak Kindermishandeling; kinderen veilig thuis*.
Minty, B., & Bray, S. (2001). Allegations against foster carers: An in-depth study. *Child Abuse Review, 10*, 336-350.
Mol, A. & Lieshout, P. van (1987). Geestelijke hygiëne en de wereldvrede. In H. Galesloot & M. Schrevel (Red.), *In fatsoen hersteld. Zedelijkheid en wederopbouw na de oorlog* (pp. 75-88). SUA: Amsterdam.
Moltzer, M.J.A. (Red.). (1949). *Problemen van maatschappelijk werk. Gedenkboek ter gelegenheid van het 50-jarige bestaan (1899-1949) van de school voor maatschapelijk werk Amsterdam*. Purmerend: Muusses.
Monasso, T. (2010). Professionalisering in jeugdzorg leidt tot rust en regelmaat. *Jeugdbeleid*, *1*, 35-40.
Montfoort, A. van (1994). *Het topje van de ijsberg; kinderbescherming en de bestrijding van kindermishandeling in sociaal-juridisch perspectief*. SWP: Utrecht.

Montfoort, A.J. van (2007). Specifiek jeugdbeleid en jeugdzorg. In P.A.H. van Lieshout, M.S.S. van der Meij & J.C.I. de Pree, *Bouwstenen voor een betrokken jeugdbeleid*, Den Haag/Amsterdam: WRR/Amsterdam University Press.

Montfoort, A.J. van & Tilanus, C.P.G. (2007) *Jeugdzorg en Jeugdbeleid*. Amsterdam: SWP.

Moonen, X. & Verstegen, D. (2006). LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving. Onderzoek & Praktijk. *Tijdschrift voor de LVG-zorg, 1*, 23-28.

Moore, D.S. & McCabe, G.P. (1996, 4th edition). *Introduction to the Practice of Statistics.* New York: Freeman.

Morano, J.P. (2001). Sexual abuse of the mentally retarded patient: Medical and legal analysis for the primary care physician. *Primary Care Companion Journal Clinical Psychiatry, 3*, 126-135.

Morgan, D.L. (Ed.) (1993). *Successful focus groups. Advancing the state of the art.* Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.

Morris, S., Wheatley, H., & Lees, B. (1994). *Time to Listen: The Experiences of Young People in Foster and Residential Care.* London: Childline.

Morrison, T. (1997). Learning, training and change in child protection work: towards reflective organisations. *Social Work Education, 16(2)*: 20-43.

Morton, J., Clark, R., & Pead, J. (1999). *When care is not enough*. Melbourne: Department of Human Services, Victoria.

Moss, M., Sharpe, S. & Fay, C. (1990). *Abuse in the Care System: A Pilot Study by the National Association of Young People in Care*. London: National Association of Young People in Care (NAYPIC).

Most, G.H.F. van der, Bax H., Horn, G.H.M.M. ten, Hoogwater A. & Trooster B.M. (Red.) (2001). *Hechting en therapeutische pleegzorg. Een behandelmethodiek voor kinderen met een bedreigd perspectief.* Assen: van Gorcum.

Moulden, H. M., Firestone, P., & Wexler, A. F. (2007). Child Care Providers Who Commit Sexual Offences. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51*(4), 384-406.

Mulder, C. (1950). Een enquête inzake ongecontroleerde kindertehuizen. *Tijdschrift voor maatschappelijk werk, 4*, 6-8.

Muller, L. (1986). De zelfstandige pedagoog in de eerste lijn. *SJOW*, *14*, 291-294.

Muller-Eckhard, H. (1958). *Sexuele opvoeding*. Amsterdam: Het Spectrum.

Mullighan, E.P. (2008). *Children in State Care: Commission of Inquiry. Allegations of sexual abuse and death from criminal conduct.* Adelaide: Office of the Commissioner.

Mulock Houwer, D.Q.R. (1938). *Gestichtspaedagogische hoofdstukken*. Eibergen: Heinen.

Mulock Houwer, D.Q.R. (1940). *Gezinsverpleging.* Eibergen: Heimer.

Munro, E. (2004). State regulation of parenting. *Political Quarterly, 75*, 180-184.

Munro, E. (2010). Learning to reduce risk in child care. *British Journal of Social Work, 40*, 1135-1151.

Nabrink, G. (1990). *Seksuele hervorming. Ratio, revolutie, restauratie*. Bergen NH: Anarchistische Uitgaven.

Nagtegaal, M.H. (2012). *Gerapporteerde problemen van slachtoffers van seksueel misbruik in de kindertijd: een metareview.* Den Haag: WODC.

National Association of Young People in Care (NAYPIC). (1989). *Report on violations of the basic human rights of young people in care of London Borough of Greenwich and other local authorities*. London: NAYPIC.
National Children's Homes (NCH). (1992). *The report of the committee of enquiry into children and young people who sexually abuse other children*. London: National children's Homes
Nationale Federatie/De Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming. (1951). *Leidraad voor onderzoek en rapport in de kinderbescherming*. Den Haag: Nationale Federatie/De Nederlandse Bond tot Kinderbescherming.
N.B.K. (1949). Selectie, opleiding en rechtspositie van het opvoedkundig personeel, werkzaam in inrichtingen voor kinderbescherming. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 138-140.
Nederlands Huisartsen Genootschap. (1977). *Helpen bij seksuele moeilijkheden*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
Nederlands Jeugd Instituut (2012). *Inspecties verder als Samenwerkend Toezicht Jeugd 03-02-2012*. Geraadpleegd op 1 april 2012, via: http://www.nji.nl/smartsite.dws?id=134272.
Nesmith, A. (2006). Factors predicting running away from foster care. *Child Welfare, 85*, 585-609.
Netwerk (2005). *Gezinsvoogden onder vuur na rapport zaak-Savannah*. Geraadpleegd op 21 februari 2012, via: http://www.nieuwsbank.nl/inp/2005/03/14/F183.htm.
New York State Commission on Quality of Care. (1992). *Child Abuse and Neglect in New York State office of Mental Health and Office of Mental Retardation and Developmental Disabilities Residential Programs*. New York State Commission on Quality of Care for the Mentally Disabled.
Nijnatten, C.H.C.J. van (1985). 'Losse Leentje' en de kinderbescherming. Het zedenoffensief in de jaren dertig. *Tijdschrift voor Seksuologie 9,* 195-204.
Nijnatten, C.H.C.J. van (1997). Tales of ordinary badness. Sexuality in Dutch Child Welfare Discourse. *American Journal of Forensic Psychiatry, 18*(2), 51-67.
Nijnatten, C.H.C.J. van (2000). Authority relations in families and child welfare in the Netherlands and England. New styles of governance. *International Journal of Law, Policy, and the Family, 14*, 107-130.
Nijnatten, C.H.C.J. van (2004). De ontkoppeling van zorg en gezag. Pleidooi voor burgerbevoogding in de kinderbescherming. In: H. Baartman, D. Graas, R.de Groot & Tj. Zandberg (red.) *Wie maakt de dienst uit. Macht en onmacht in de hulpverlening*, Utrecht: Agiel, p, 65-74.
Nijs, P. & Vandenberghe-Devriendt, M. (Red.). (1979). *Het kind en zijn seksualiteit. Leuvense cahiers voor seksuologie, deel 5*. De Nederlandse Boekhandel: Antwerpen/Amsterdam.
Niles, W. J. (1986). Managing episodic homosexual behavior of adolescents in residential settings. *Child Care Quarterly*, *13*, 15-26
Nixon, S. & Verity, P. (1996) Allegations against foster families. *Foster Care*, *84*, 11-14.
Nobody's Children Foundation (2011). *Sexual violence against children.*
Study of the phenomenon and dimensions of the violence against children raised in the residential institutions (Project DAPHNE). Warsaw: Nobody's Children Foundation.
Noordegraaf M., Geuijen, K. en Meijer, A. (2011). *Handboek publiek management*. Den Haag: Boom.

Nooteboom, B. (2002). *Vertrouwen, vormen, grondslagen, gebruiken en gebreken*. Schoonhoven: Academic Service.
Norrick, N.R. (2005). Talking about Remembering and Forgetfulness in Oral History Interviews. *The Oral History Review*, *32*, 1-20.
Nunno, M.A. (1997). Institutional Abuse: The Role of Leadership, Authority and the Environment in the Social Sciences Literature. *Early Child Development and Care, 133*, 21-40.
Nunno, M.A., & Rindfleisch, N. (1991). The abuse of children in out of home care. *Children & Society*, *5*(4), 295-305.
Nygård, M. (2009). Competent actors or vulnerable objects? Constructions of children and state intervention among Finnish politicians in relation to the child protection act 1983 and 2006. *Social Policy and Administration, 43*, 464-482.
Officiële staatsalmanak voor het koninkrijk der nederlanden 1954-1957. 's-Gravenhage: Nijhoff.
Oftedahl, C.L. (1989). *Characteristics of foster parents most frequently linked with the maltreatment of children*. Long Beach: California State University. ProQuest Dissertations and Theses. Retrieved from http://search.proquest.com/docview/303808048?accountid=11219.
Oijen, S. van, & Strijker, P. (2010). Het verplaatsen van kinderen. In P. van den Bergh & T. Weterings, *Pleegzorg in perspectief: Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (pp. 195-209). Assen: Van Gorcum.
Okma-Rayzner, C.M. (2006). *Pleegkinderen in conflictsituaties*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
Oldfield, N. (1997), *The Adequacy of Foster Care Allowances*, Ashgate, England.
O'Melia, M. (2002). From person to context. The evolution of an empowering practice. In M. O'Melia & K.K. Miley (Red.). *Pathways to power. Readings in contextual social work practice* (pp. 1-14). Boston: Allyn & Bacon.
Onderzoeksraad voor de Veiligheid (2011). *Over de fysieke veiligheid van het jonge kind. Themastudie: voorvallen van kindermishandeling, met fatale of bijna fatale afloop*. Den Haag; onderzoeksraad voor Veiligheid.
Onderzoek zedendelicten waarbij kinderen betrokken zijn (1958). *Maandblad voor berechting en reclassering*.
Oosterhuis, H. & Gijswijt-Hofstra, M. (2008). *Verward van geest en ander ongerief. Psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg in Nederland (1870-2005)*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
Ooyen-Houben, M.M.J. van (1991). *De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing*. Maastricht: Datawyse.
Osborne, S.P. (red.) (2010). *The new public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. London & New York: Routledge.
Oswald, S.H., Heil, K. & Goldbeck, L. (2010). History of maltreatment and mental health problems in foster children. A review of the literature. *Journal of Pediatric Psychology, 35*, 462-472.
Otter, G.H.J. den (1963). *Voogdijkinderen. Enige gedachten over de opvoeding van voogdijkinderen, gebaseerd op de gegevens verkregen uit een interview met 294 oud-pupillen van de vereniging kinderzorg te Rotterdam*. 's-Gravenhage: Nijhoff.
Overwater, J. (1948) *Kinderrechtspraak en kinderbescherming*. Alphen aan den Rijn: Samsom.

Overwater, J. (1949). *De geschiedenis van de Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming 1899-1947*. Amsterdam: De Nationale Federatie/De Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming.

Overwater, J. (1951) *Rapport van de commissie ingesteld met het doel van advies te dienen over de vraag in welke richting het rijkstucht- en opvoedingswezen en in verband daarmede het kinderstrafrecht zich zullen moeten ontwikkelen*. Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.

Overwater, J. (1955). Rede van de voorzitter van de Nationale Federatie 'De Nederlandse Bond tot Kinderbescherming'. In *Toespraken gehouden ter herdenking van de gouden kinderwetten op 1 december 1955, in de Ridderzaal te 's-Gravenhage* (pp. 15-23). 's-Gravenhage: Ministerie van Justitie.

Pagée, R. van, Miltenburg, W. van & Mayers Pasztor, E. (1991). The international transfer of foster parent selection and preparatory technology. The example of the Netherlands and the United States. *Journal of Policy, Practice and Program Child Welfare League of America, 70*, 219-228.

Paine, M.L. & Hansen, D.J. (2002). Factors influencing children to self-disclose sexual abuse. *Clinical Psychology Review, 22*, 271-295.

Parkin, W. (1989). Private experiences in the public domain: sexuality and residential care establishments. In J. Hearn, D.L. Sheppard, P. Tancred-Sheriff, & G. Burrell, (Eds.), *The sexuality of organisations*. Londen: Sage.

Parkin, W. & Green, L. (1997). Cultures of abuse within residential childcare. *Early child development and care*, *133*, 73-86.

Parlementaire werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg. *Jeugdzorg Dichterbij*, TK 2009-2010, 32296, nr. 7.

Parrott, B., MacIver, A. & Thoburn, J. (2007). *Independent Inquiry Report into the circumstances of child sexual abuse by two foster carers in Wakefield*. Wakefield: Authors.

Parton, N. (2008). Changes in the form of knowledge in social work: from the 'social' to the 'informational'? *British Journal of Social Work,* 38: 253-269.

Parton, N. & Busby, D.M. (1993). Governing the family – child care, child protection and the state. *Social Science Quarterly, 74*, 237.

Paul, M. (2009). The last protector. *Arena Magazine, 100*, 74-75.

Payton, M.E., Greenstone, M.H., & Schenker, N. (2003). Overlapping confidence intervals or standard error intervals: What do they mean in terms of statistical significance? *Journal of Insect Science, 3*, 1-6.

Pedofilie nog alles behalve geaccepteerd. (1977). *SJOW, 5*, p. 22.

Pels T., Lünnemann, K., & Steketee, M. (red.) (2011), *Opvoeden na partnergeweld: ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Assen: Van Gorcum.

Penders, J. (1976). Een lullige erfenis, de angst voor het lichaam. Van afwijzing naar herwaardering van de lichamelijkheid, *SJOW, 4*, 186-193.

Pennings, P. (1991). *Verzuiling en ontzuiling: de lokale verschillen*. Kampen: Kok.

Perks, R. & Thomson, A. G. (Red.). (2006). *The Oral History Reader*. London: Routledge.

Perlman, N. & Ericson, K. (1992). Interviewing handicapped persons: The ability of developmentally handicapped individuals to accurately report on witnessed events. In: J. Casselman (Ed.) *Law and Mental Health* (pp. 202-206). Leuven: International Academy of Law and Mental Health.

Perquin, N. (1963). Integratie en desintegratie der jeugdige sexualiteit. *Dux, 30*, 43-70.
Perquin, N. (1965). Sexualiteitsvoorlichters. *Mozaïek, 16*, 74-79.
Perquin, N. (1969). Bij Ira Reiss 'Het probleem'. *Mozaïek, 20*, 154-155.
Perry, B. & Szalavitz, M. (2007). *De jongen die opgroeide als hond en andere verhalen uit het dagboek van een kinderpsychiater.* Schiedam: Scriptum.
Peters, F. & Strijp, I. (2011). *Leiderschap & strategische opgave. Een contextuele benadering van leiderschapseffectiviteit*. Tilburg: s.n.
Petrova-Dimitrova, N. (2005). '*Sexual abuse of children – analysis of the situation in Bulgaria'.* Ph.D. Thesis.
PI Research Van Montfoort (2008). *Handboek Deltamethode gezinsvoogdij. De nieuwe methode voor de uitvoering van de ondertoezichtstelling*. Woerden: Van Montfoort/Collegio.
Platvoet, A., Dubbink, A. & Ofrein, R. (1988). *Incest. Hun zorg, jouw zorg. Begeleiding in kinderhuizen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
Pleegzorg Nederland (2011). *Factsheet Pleegzorg 2010.* Utrecht: Auteur.
Ploeg, J.D. van der (1960). Enkele notities bij het begrip sexualiteit. *De Koepel, 14*, 220-224.
Ploeg, J.D. van der (1979). *Elfhonderd jeugdigen in tehuizen. Bekeken en vergeleken*. Utrecht: W.I.J.N.
Ploeg, J.D. van der (1979). *Elfhonderd jeugdigen in tehuizen. Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken en achtergronden van jeugdigen in kinderbeschermingstehuizen, medische kindertehuizen en B.J.-internaten*. Maarsbergen: Centrale Raad voor Kinderbescherming.
Ploeg, J.D. van der. (1984). *Jeugd (z)onder dak. 1. Theorieën, voorzieningen en jeugdigen in de residentiële hulpverlening* (2e herz. dr.). Alphen aan den Rijn: Samsom.
Ploeg, J.D. van der. (1989). *BJ-centra in beeld*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
Ploeg, J.D. van der (1992). *Vulnerable youth in residential care. I: Social competence, social support and social climate*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
Ploeg, J.D. van der (1995). Geweld in instituties. *Tijdschrift Voor Orthopedagogiek, 34*, 307.
Ploeg, J.D. van der (1995). Het schrijnend tekort aan residentiële plaatsen voor jeugdigen. *TIAZ, 3*, 112-122.
Ploeg, J.D. van der (1999). De diagnostiek van de jeugdige in (semi)residentiële settings. In E.J. Knorth & M. Smit (Red.), *Planmatig handelen in de jeugdhulpverlening* (pp. 161-180). Leuven/Apeldoorn: Garant-Uitgevers.
Ploeg, J.D. van der (2000). Een eeuw tehuizen: van idealisme naar professionalisme. In R. de Groot (Red.). Het kind van de eeuw: het kind van de rekening? (pp. 69-88). *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 38, 69-88.*
Ploeg, J.D. van der (2002). Pleegzorg. In J.D. van der Ploeg (Red.), *Orthopedagogische werkvelden in Nederland* (2e herz. dr.) (pp. 61-69). Leuven: Garant.
Ploeg, J.D. van der (2003). *Knelpunten in de jeugdzorg. Onderbelichte onderwerpen*. Rotterdam: Lemniscaat.
Ploeg, J.D. van der, Janssens, J.M.A.M. & Bruyn, E.E.J. de (1997). *Diagnostiek in de jeugdzorg*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (1988). *Tehuizen in beeld*. Leiden: WOJ.
Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (2000). *Interventies bij zeer problematische jeugdigen*. Amsterdam: NIPPO.

Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (2003). *Effecten van behandelingsprogramma's voor jeugdigen met ernstige gedragsproblemen in residentiële settings. Eindrapport*. Amsterdam: NIPPO.

Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (Red.) (2010). *Orthopedagogische probleemvelden en voorzieningen in Nederland*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant-Uitgevers.

Ploeg, J.D. van der & Smid, M. (1988). Uitvallers. Jongeren die het niet uithouden in tehuizen. *Tijdschrift jeugdonderzoek, 1*, 30.

Poertner, J., Bussey, M., & Fluke, J. (1999). How safe are out-of-home placements? *Children and Youth Services Review*, *21*(7), 549-563.

Polderman, N. (1998). Hechtingsstoornissen, beginnen bij het begin. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 10*, 422-433.

Polit, D.F., Morton, T.D., & White, C.M. (1989). Sex, contraception and pregnancy among adolescents in foster care. *Family Planning Perspectives, 21*, 203-208.

Polit, D.F., White, C.M., & Morton, T.D. (1990). Child sexual abuse and premarital intercourse among high-risk adolescents. *Journal of Adolescent Health Care, 11*, 231-234.

Pollitt, C. & G. Bouckaert (2004). *Public management reform: A comparative analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Power, M. (1997). *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.

Pratt, J. (2005). Child sexual abuse: purity and danger in an age of anxiety. *Crime, Law & Social Change, 43*: 263-287.

Price, J. (2002). Listen to the client. Battered and abusing women speak of their early victimization in out of home placement. In E.J. Knorth, P.M. van den Bergh, & F. Verheij (Eds.), *Professionalization and participation in child and youth care* (p. 229-237). Aldershot: Ashgate Publishing Limited.

Prins, P.G. (1949). Over Kinderbescherming en Opleiding. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, *3*, 53-55.

Prins, P.G., Sluiter, A. & Zeylstra-van Loghem, J. G. (1959). *Inleiding in het kinderrecht en de kinderbescherming* (5e herz. dr.). Alphen aan den Rijn: Samsom.

Prins, P.G., Sluiter, A., Zeylstra-van Loghem, J.G. & Werk, M.B. van de. (1971). *Inleiding in het kinderrecht en de kinderbescherming*. Alphen aan de Rijn: Samsom.

Productenboek de Bascule, cluster Gezinnen, zorglijn Therapeutische Pleegzorg. (2009). Amsterdam: de Bascule.

Pruijs, F.H. (1964). Onze houding tegenover gewone en ongewone uitingen van sexualiteit. Rede uitgesproken op de 44ste jaarlijkse conferentie van de Centrale Bond voor Inwendige Zending en Christelijk Maatschappelijk Werk, gehouden te Oosterbeek van 1 tot 4 november 1963. *De Koepel, 18*, 476-489.

Pruijs, F.H. & Oort-Wegelin, B.M. van (1966). Beantwoording van vragen uit de discussiegroepen. *De Koepel*, *20*, 53-62.

Punselie, E.C.C. (2001). *Thuisplaatsing van pleegkinderen. Een onderzoek naar de thuisplaatsing van pleegkinderen na langdurige uithuisplaatsingen in het kader van ondertoezichtstelling*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.

Punselie, E.C.C. (2006). *Voor een pleegkind met recht een toekomst. Een studie naar de (rechts)positie van (pleeg)ouders en (pleeg)kinderen in geval van langdurige uithuisplaatsing*. Deventer: Kluwer.

Quik-Schuijt, N. (2010). Het juridisch kader van een pleeggezinplaatsing. In: P.M. van den Bergh & A.M. Weterings (red.) *Pleegzorg in perspectief, Assen: Van Gorcum.* p.113-141.
Quinton, D. (2007). Matching adopters and children. In H. Grietens, E. Knorth, P. Durning & J. Dumas (Red.), *Promoting competence in children and families. Scientific perspectives on resilience and vulnerability* (pp. 89-123). Leuven: EUSARF & University Press Leuven.

Raad voor de Kinderbescherming (2009). *Protocol Afstand, Screening, Adoptie en Afstammingsvragen* (ASAA).
Raalten, G.W. van (1966). Jeugd en sexualiteit. Ter inleiding. *De Koepel, 20*, 33.
Rapport Werkgroep Onderzoek zedendelicten waarbij kinderen betrokken zijn (1958). *Maandblad voor berechting en reclassering, 6*, 125-141.
Ras, M., Woittiez, I., Van Kempen, H., & Sadiraj, K. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
Raymond, N.C., Coleman, E., Ohlerking, F., Christenson, G. A., & Miner, M. (1999). Psychiatric comorbidity in pedophilic sex offenders. *American Journal of Psychiatry, 156*(5), 786-788.
Redmond, G. (2010). Children's agency and the welfare state. Policy priorities and contradictions in Australia and the UK. *Childhood, 17*, 470-484.
Reenen, H. van. (1977). Vaardigheidstraining voor hulpverleners. *SJOW*, *5*, 396-397.
Reiter, S., Bryen, D.N., & Shachar, I. (2007). Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse. *Journal of Intellectual Disabilities, 11*, 371-387.
Residential Child Care Project. (2003). *Therapeutic Crisis Intervention System Information Bulletin*. Ithaca: Residential Child Care Project Family Life Development Centre.
Reyome, N.D. (1990). Executive directors' perceptions of the prevention of child abuse and maltreatment in residential facilities. *Journal of Child and Youth Care*, *4*(6): 45-60.
Rhodes, R.A.W. (1996). The New Governance: Governing without Government. *Political Studies*, 44: 652-667.
Richardson, J., & Lelliott, P. (2003). Mental health of looked after children. *Advances in Psychiatric Treatment, 9*, 249-251.
Richtlijn Familiaal Huiselijk Geweld bij kinderen en volwassenen. (2009). Utrecht: Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie.
Riessman, C.K. (2008). *Narrative methods for the human sciences.* Los Angeles: Sage Publications.
Riggs, D.W., King, D., Delfabbro, H. & Augoustinos, M. (2009). 'Children out of place'. Representations of foster care in the Australian news media. *Journal of Children and Media, 3*, 234-248.
Righart, H. (1995). *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
Righart, J.A. (1986). *De katholieke zuil in Europa.* Meppel: Boom.
Rindfleisch, N. & Rabb J. (1984a). How much of a problem is resident mistreatment in child welfare institutions. *Child Abuse and Neglect*, *8*, 33-40.
Rindfleisch, N. & Rabb J. (1984b). Dilemmas in planning for the protection of children and youths in residential facilities. *Child Welfare*, *63*, 205-215.

Rindfleisch, N. & Foulk, R.C. (1992). Factors that influence the Occurrence and the Seriousness of Adverse Incidents in Residential Facilities. *Journal of Social Service Research*, *16*, 65-87.
Rindfleisch, N. & Nunno, M. (1992). Progress and Issues in the Implementation of the 1984 Out-of-Home Care Protection Amendment. *Child Abuse and Neglect, 16*, 693-708.
Ritsema van Eck, J. (1958). Boekbesprekingen '"Onbevangen voorlichting". Een gesprek met jongens en meisjes van 12-18 jaar over het sexuele leven' door P.J. Stolker (1957). *De Koepel, 12*, 77.
Rittel, H.W.J. & Webber, M.M. (1973). Dilemma's in a general theory of planning, *Policy Sciences, 4:* 155-169.
Ritter, P. & Ritter, J. (1973). *Vrije opvoeding in het gezin. Praktijkervaringen van ouders én kinderen*. Bloemendaal: Nelissen.
Robbroeckx, L. & Bastiaensen, P. (2001). *Feit en f(r)ictie in de pleegzorg*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
Robin, M. (1991). The social construction of child abuse and 'false allegations'. *Child & Youth Services, 15*, 1-34.
Roeland, D. *Kinderbescherming in de maatschappij 1905-1980.* Baarn: Ambo
Rolf, P. (1969). Geen sexuele revolutie in Amerika. *Mozaïek, 20*, 242-248.
Röling, H.Q. (1994). *Gevreesde vragen. Geschiedenis van de seksuele opvoeding in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
Röling, H.Q. (2003). The problem of sex education. In M. Gijswijt-Hofstra & H. Marland (Red.), *Cultures of child health in Britain and the Netherlands in the Twentieth Century* (pp. 243-263). Amsterdam/New York: Rodopi.
Romano, E. & De Luca, R.V. (2001). Male sexual abuse: A review of effects, abuse characteristics, and links with later psychological functioning. *Aggression and Violent Behaviour, 6*, 55-78.
Romero, D., Chavkin, W. & Wise, P.H. (2000). The impact of welfare reform policies on child protective services. A national study. *Journal of Social Issues, 56*, 799-810.
Römkens, R. (1989). *Geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam: Stichting tot wetenschappelijk onderzoek bij de Universiteit van Amsterdam omtrent Sexualiteit en Geweld.
Rooden, P. van. (1996). *Religieuzen regimes. Over godsdienst en maatschappij in Nederland 1570-1990*. Amsterdam: Bert Bakker.
Rooijen, M. van (2001). De tel kwijt. *0/25, 3*, 10-13.
Roos, I.J.W., & Spanjaard, H.J.M. (1999). *Eindverslag van het project 'Preventie van seksueel grensoverschrijdend en gewelddadig gedrag van en tussen verstandelijk gehandicapte jongeren*. Ermelo: Groot-Emaus.
Rooy, P. de (1986). Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig. *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden 101,* 76-94.
Rooy, P. de (2005). *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813* (2e herz. dr.). Amsterdam: Mets & Schilt.
Rooy, P. de, Bosscher, D., Bloemgarten, S. & Carasso-Kok, M. (2007). *Geschiedenis van Amsterdam*. Amsterdam: Sun.
Rosenthal, J., Motz, J., Edmondson, D., & Groze, V. (1991). A descriptive study of abuse and neglect in out-of-home placement. *Child Abuse and Neglect*, *15*, 249-260.

RSJ (2009). *Verbetering rechtspositie pleegouders*. Advies 14 mei 2009. Den Haag: Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
Ruch, G. (2005). Relationship-based practice and rellective practice: holistic approaches to contemporary child care social work. *Child and Family Social Work, 10*: 111-123.
Ruch, G. (2007). 'Thoughtful' practice: child care social work and the role of case discussion. *Child and Family Social Work, 12*: 370-379.
Ruch, G. (2011). Where have all the feelings gone? Developing reflective and relationship-based management in child-care social work. *British Journal of Social Work, forthcoming*.
Ruiter, J. de. (1980). Woord vooraf. In J.A.C. Bartels, J.E. Doek, L. van der Sijs & G. Delfos (Red.), *75 jaar kinderwetten 1 december 1905-1980* (pp. IX-XI). Zwolle: Tjeenk Willink.
Ruiter, J. de & Schouten, J.A.M. (1972). *Hulp en recht. Hulpverlening en jeugdrechter in de toekomst*. Deventer: Kluwer.
Ruyter-De Zeeuw, C.A. de (1949). Kinderverhoren bij zedendelicten. *Tijdschrift voor maatschappelijk werk, 3*, 210-211.

Saal, C.D. (1950). *Hoe leeft en denkt onze jeugd. Resultaten van een in 1946-1947 gehouden enquête. Met een inleiding van prof. dr. W. Banning*. 's-Gravenhage: Boekencentrum N.V.
Safe & Sound. (1995). *So Who Are We Meant to Trust Now? Responding to Abuse in Care: The Experiences of Young People*. London: NSPCC.
Sajkowska, M. (2005). *Sexual abuse – experiences of children from children's homes*. Warsaw: Nobody's Children's Foundation.
Sandfort, T. (1983). Erotische momenten in het werken met kinderen. *Jeugd en samenleving 13*, 77-92.
Sandfort, T. (1988). *Het belang van de ervaring. Over seksuele contacten in de vroege jeugdjaren en seksueel gedrag en beleven op latere leeftijd*. Utrecht: Interfacultaire Werkgroep Homostudies Rijksuniversiteit Utrecht.
Sandfort, T. & Hoogma, M. (1982). *Ervaringen van jongens in pedofiele relaties*. Eindhoven: Stichting JEP.
Sarti, A. & Neijboer, D. (2011). *Dat voelt als een thuis voor mij. De Gezinshuizen met de Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4C getoetst, als opmaat voor interactieve certificering van gezinshuizen.* Amsterdam: Stichting Alexander.
Savornin Lohman, J. de & Bruning, M.R. (2000). *Met recht onder toezicht gesteld. Evaluatie herziene Ots-wetgeving*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Savornin Lohman, J. de, Goderie, M. et al. (1996). *Betere en adequate bescherming door de nieuwe zedelijkheidswetgeving? Evaluatieonderzoek naar de effecten en de doelbereiking van de nieuwe zedelijkheidswetgeving.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Schakenraad, W. & Janssens, K. (2008). *Seksualiteit en grenzen. Wat maakt jongeren met een lichte verstandelijke beperking kwetsbaar, wat maakt hen weerbaar?* Utrecht: Movisie.
Schérer, R. (1975). *Das dressierte Kind. Sexualität und Erziehung: Über die Einführung der Unschuld.* Berlin: Verlag Klaus Wagenbach (vert. van *Emile Perverti*. 1973. Editions Robert Laffont: Paris).
Schillemans-Potma, A. (1975). Onbesproken niemandsland tussen tieners en ouders. Boekbespreking. *Jeugd en samenleving, 5*, 439-441.

Schnabel, P. (1990). Het verlies van de seksuele onschuld. In G. Hekma, B. van Stolk, B. van Heerikhuizen & B. Kruithof (Red.), *Het verlies van de onschuld. Seksualiteit in Nederland* (pp. 11-51). Amsterdams Sociologisch Tijdschrift. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Schnabel, P. (1996). Het jonge en het oude gezicht van de psychiatrie. In C.F.A. Milders (Red.), *De januskop van de psychiatrie* (pp. 151-159). Assen: Van Gorcum.

Schoemaker, B. (1992). Ach stil nou maar, we hebben die inrichtingen zo hard nodig. *Tijdschrift voor de sociale sector, 46*, 3-11.

Schofield, M. (1970). *Seksueel gedrag van jongeren.* Utrecht, Antwerpen: Het Spectrum.

Scholte, E.M. & Ploeg, J.D. van der. (1990). Jongens en meisjes in tehuizen. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 2*, 22-31.

Scholte, E.M. & Ploeg, J.D. van der. (2000). Exploring factors governing successful residential treatment of youngsters with serious behavioural difficulties. Findings from a longitudinal study in holland. *Childhood, 7*, 129-153.

Scholte, E.M. & Ploeg, J.D. van der. (2002). *Effectieve hulpverlening aan jeugdigen met meervoudige psychosociale problemen.* Amsterdam: NIPPO.

Scholte, E.M. & Ploeg, J.D. van der. (2003). Effectiveness of residential treatment methods for youngsters with severe behavioural problems. Findings from a one year follow-up study. *International Journal of Child and Family Welfare, 6*, 185-197.

Scholten, T. (1951). Wat is eigenlijk een V.S.B.-kamp? *Officieel orgaan van de Zaandamse Gemeenschap*, 12. Geraadpleegd op 27 maart 2012, via: http://www.volksfeest hummelo.nl/geschiedenis-hummelo/kamp-de-tol/164-kamp-de-tol-in-het-nieuws-1949-1960-.html.

Schouten, J.H.J. (1971) Eindrapport van de Commissie Opleiding Justitieel Inrichtingswerk aangeboden aan de Minister van Justitie en de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen. S.l.: s.n.

Schuengel, C., Venmans, J., Van IJzendoorn, R., & Zegers, M. (2006). *Gehechtheidsstrategieen van zeer problematische jongeren. Onderzoek, diagnostiek en methodiek.* Amsterdam: SWP.

Schuyt, K., Veen, R. van der & Beek, E. van de. (1990). *De verdeelde samenleving. Een inleiding in de ontwikkeling van de Nederlandse verzorgingsstaat* (2e herz. dr.). Leiden: Stenfert Kroese.

Schuyt, K. & Taverne, E. (2000). 1950. *Welvaart in zwart-wit.* Den Haag: Sdu Uitgevers.

Scott, S., Jackson, S. & Backett-Milburn, K. (1998). Swings and roundabouts: risk anxiety and the everyday worlds of children. *Sociology, 32*(4): 689-705.

Scottish Institute for Residential Child Care. (2004). *Areas of concern in residential child care*. Taken from the SIRCC Annual Report. Retrieved 28 July, 2005.

Sebre, S., ebedeva, L., & Trapenciere, I. (2004). *'Study of coefficient factors of marriage, birth and positive relationships between children and parents.'* Rga: Projekts ABD, 1-48.

Sedlak, A.J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A., & Li, S. (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS–4): Report to Congress*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.

Seksualiteit & moraal. Het omstreden rapport aangeboden aan de Britse Raad van Kerken met kanttekeningen van dr. C.J.B.J. Trimbos en prof.dr. E.L. Smelik. (1967). Amsterdam: Polak en Van Gennep.

Seksueel overschrijdend gedrag voorkomen, signaleren, melden en vervolgacties (2011). Jeugdhulp Nederland.
Sen, R., Kendrick, A., Milligan, I., & Hawthorn, M. (2007). *Historical Abuse Systemic Review: Residential Schools and Children's Homes in Scotland 1950 to 1995*. Scottish Institute for Residential Child Care, University of Strathclyde. The Scottish Government.
Senate Community Affairs References Committee. (2005). *Protecting vulnerable children: A national challenge*. Canberra: Commonwealth of Australia.
Senden Theis, S., van (1924). *How foster children turn out*. New York: State Charities Aid Association.
Serrien, L. (1981). De verkering opleidingen-praktijk. *SJOW*, *9*, 267-282.
Servatius, A.H. (1949). *Onderzoek onder de oud-verpleegden der vereeniging 'Kinderzorg' te Zwolle, 1907-1947*. Zwolle: Vereeniging 'Kinderzorg'.
Sexgevoelens van groepsleiding tegenover pupillen. Ervaringen van een groepsleiding (1976). *SJOW, 4*, 206-208.
Shaw, T. (2007). *Historical abuse: Systematic Review, Residential schools and children's homes in Scotland 1950-1995*. Edinburgh: The Scottish Government.
Showers, J., Farber, E., Joseph, J., Oshins, L., & Johnson, C. (1983). The sexual victimization of boys: a three year survey. *Health Values, 7*, 15-18.
Sidebotham, P. & Golding, J. (2001). Child maltreatment in the 'Children of the Nineties'. A longitudinal study of parental risk factors. *Child Abuse & Neglect*, *25*, 1177-1200.
Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005). *Foster children. Where they go and how they get on*. London: Jessica Kingsley Publishers.
Sinclair, I., & Gibbs, I. (1998). *Children's Homes: A Study in Diversity*. Chichester: Wiley.
Sinclair, R. (1996) 'Editorial', *Children & Society,* 10 (2):87-89.
Singer, E., Doornenbal, J. & Okma, K. (2004). Why do children resist or obey their foster parents? The inner logic of children's behavior during discipline. *Child Welfare, 83*, 581-610.
Six, F.E. (2005). *The trouble with trust, the dynamics of interpersonal trust building*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
Skarbek, D., Hahn, K., & Parrish, P. (2009). Stop sexual abuse in special education: An ecological model of prevention and intervention strategies for sexual abuse in special education. *Sexuality and Disability, 27*, 155-164.
Skevik, A. (2003). Children of the welfare state. Individuals with entitlements, or hidden in the family? *Journal of Social Policy, 32*, 423-440.
Sleutel, J. & de Ruyter, D. (2011), What should be the moral aims of compulsory sex education, *British Journal of Educational Studies, 59*: 75-86.
Slot, N.W. et al. (2005). Kinderbescherming in ontwikkeling. in: H. Baartman, R. Bullens & J. Willems (red). *Kindermishandeling: de politiek een zorg*. Amsterdam: SWP.
Slot, N.W, Veldt, M.C.A.E. van der & Beenker L.G.M. (2004). *Effectief beschermd. Een onderzoek naar de haalbaarheid van een instrument voor het meten van de effectiviteit van de uitvoering van kinderbeschermingsmaatregelen*. Duivendrecht: PI Reseacrh BV.
Smallbone, S., & Wortley, R. K. (2000). *Child sexual abuse in Queensland: Offender characteristics and modus operandi* (Vol. 2): Queensland Crime Commission and Queensland Police Service.
Smit, M. (1993). *Aan alles komt een eind. Een onderzoek naar beëindiging van tehuishulpverlening*. Proefschrift, Universiteit van Leiden, Leiden.

Smith, D.W., Letourneau, E.J., Saunders, B.E., Kilpatrick, D.G., Resnick, H.S., & Best, C.L. (2000). Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey. *Child Abuse & Neglect, 24*, 273-287.
Smith, S.L., & Howard, J.A. (1994). The impact of previous sexual abuse on children's adjustment in adoptive placement. *Social Work, 39*, 491-501.
Sobsey, D. (1994). *Violence and abuse in the lives of people with disabilities: The end of silent acceptance?* Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co
Sobsey, D. & Doe, T. (1991). Patterns of sexual abuse and assault. *Sexuality and Disability, 9*, 243-259.
Sociale kaart jeugdzorg 1996. Houten: BohnStafleu van Loghum.
Sociale kaart jeugdzorg 2011 (2010). Houten: BohnStafleu van Loghum.
Sommer, B.W. & Quinlan, M. K. (2002). *The Oral History Manuel*. Lanham: AltaMira Press.
Sonnenschein, A., Braak, S.W., van den, Moolenaar, D.E.G. & Smit, P.R. (2011) *Trendwatch. Introductie en eerste resultaten van een instrument ter verbetering van justitiële capaciteitsramingen*. Cahier 2011-4. Den Haag: WODC.
SOS Children's Village. (2011). Quality in alternative care. Abstract book. Geraadpleegd op 8 december 2011, via www.quality-care-conference.org/programme/Documents/1103023-Abstract-Booklet-QiAC-web.pdf.
Spanjaard, H. (1993). Jongens, wat zitten jullie nou te kletsen? De rol van de groepsleider bij de seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren. *Jeugd en samenleving, 23*, 442-453.
Spanjaard, H. (2005). *Jongens, het kan ook anders! Het voorkómen van seksueel geweld van jongens tegenover meisjes*. Amsterdam: SWP.
Spanjaard, H.J.M., & Haspels, M.J.G. (1996a). *Jongeren en seksualiteit: Grenzen stellen en respecteren. Trainingsmap voor groepsleiders* (versie 1.0). Duivendrecht: Paedologisch Instituut.
Spanjaard, H.J.M., & Haspels, M.J.G. (1996b). *Jongeren en seksualiteit: Grenzen stellen en respecteren. Handleiding voor trainers* (versie 1.0). Duivendrecht: Paedologisch Instituut.
Spanjaard, H.J.M., Haspels, M., & Roos, I. (2000). Grenzen stellen en respecteren: Onderzoek naar de effecten van programma-ontwikkeling omtrent seksualiteit. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten, 26*, 211-228.
Spanje, M.J.A. van (1956). Disposities tot homo-sexueel gedrag binnen het opvoedingswerk van inrichting of gesticht. *Maandblad geestelijke volksgezondheid, 11*,161-173.
Spanje, M.J.A. van (1957). *Het kind in de inrichting*. Arnhem: Van Loghum Slaterus.
Spanje, M.J.A. van (1961). Over leiding, begeleiding en supervisie van de groepsleider in het internaat. *Mozaïek, 12*, 248-264.
Spanje, M.J.A. van (1968). *Kind en pleeggezin*. Arnhem: Van Loghum Slaterus
Spanje, M.J.A. van (1969). *Het kind in de inrichting*. (4e druk). Arnhem: Van Loghem Slaterus.
Spanje, M.J.A. van. (1976). *Kind en pleeggezin. Gedachten en beschouwingen* (2e herz. dr.). Arnhem: Van Loghum Slaterus.
Spencer, J.W. & Knudsen, D.D. (1992). Out-of-home maltreatment – an analysis of risk in various settings for children. *Children & Youth Services Review*, *14*(6), 485-492.
Spitz, R. (1945). An inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood. *Psychoanalytic Study of the Child, 1*, 53-74.

Spindler, C. (1997). 75 jaar OTS in cijfers. *Perspectief, 7*, 4.
Staatssecretaris VWS en minister VenJ, *Actieplan aanpak kindermishandeling 'Kinderen Veilig'*, TK 2011-2012, 31015, nr. 69.
Stalker, K., & McArthur, K. (2012). Child abuse, child protection and disabled children: A review of recent research. *Child Abuse Review, 21*, 24-40.
STAP. (1992). *STAP voorbereidings- en selectieprogramma in de pleegzorg*. Amsterdam: STAP.
STAP. (1996a). *Seksueel misbruik. Confrontatie in pleegzorg*. Amsterdam: Stichting Op Kleine Schaal.
STAP. (1996b). *Seksueel misbruik. Confrontatie in pleegzorg. Trainershandleiding*. Amsterdam: Stichting Op Kleine Schaal.
Steege, M. van der (2003). Vraaggericht werken en anders leren van professionals. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg*, *6*, 283-289.
Stein, M. (2011). *Care less lives. The story of the rights movement of young people in care*. London: National Care Advisory Service.
Stein, M. & Munro, E.R. (Red.). (2008). *Young people's transitions from care to adulthood. International research and practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
Steketee, M., Vandenbroucke, M. & Rijkschroeff, R. (2009). *(Jeugd) zorg houdt niet op bij 18 jaar*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
Stensrud, M., Wormdal, A.K., Tjelflaat, T., & Sørli, A. (2007). *Omsorg og overgrep. Gransking av barnehjem, skolehjem og fosterhjem benyttet av Trondheim kommune fra 1930-årene til 1980-årene [Zorg en misbruik. Onderzoek naar kindertehuizen, internaten en pleeggezinnen in de gemeente Trondheim 1930-1980]*. Trondheim: Øien & Indergaard, AS.
Sternberg, K.J., Lamb, M.E., Guterman, E. & Abbott, C. B. (2006). Effects of early and later family violence on children's behavior problems and depression. A longitudinal, multi-informant perspective. *Child Abuse & Neglect*, *30*, 283-306.
Steutel, J. & D. de Ruyter (2011). What should be the moral aims of compulsory sex education, *British Journal of Educational Studies*, 59, 75-86.
Stevens, J., Pommer, E., Kempen, H. van, Zeijl, E., Woittiez, I., Sadiraj, K., Gilsing R. & Keuzenkamp, S. (2009). *De jeugd een zorg. Ramings- en verdeelmodel jeugdzorg 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
Steverlycnk, C. (1997). *Kleine martelaars. Een historisch document over misbruikte kinderen, kindermishandeling, incest en prostitutie*. Antwerpen: Icarus.
Stichting Alexander. (2011). *Nergens is het zoals thuis...meestal – De jeugdzorg met de Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4C getoetst*. Amsterdam: Auteur.
Stichting Ambulante Fiom, Rutgers Nisso Groep & TransAct. (2006). Aanpak van seksueel geweld in Nederland. Stand van zaken & aanbevelingen voor beleid, onderzoek, preventie en hulpverlening. Geraadpleegd op 30 maart 2012, via: http://www.movisie.nl/onderwerpen/seksueel_geweld/docs/Aanpak_seksueel_geweld_notitie%5B2%5D.pdf
Stichting AZZ. (2006). *Een kind is geen postpakket. 100 jaar Vereeniging Kinderzorg*. Middelburg: Auteur.
Stock, C.D., & Fisher, P.A. (2006). Language delays among foster children: Implications for policy and practice. *Child Welfare, 85*, 445-461.

Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment, 26*, 79-101.

Straus, M.A., Hamby, S., Finkelhor, D., Moore, D.W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect*, *22*, 249-270.

Straus, M.A. & Savage, S.A. (2005). Neglectful Behavior by Parents in the Life History of University Students in 17 Countries and Its Relation to Violence Against Dating Partners. *Child Maltreatment*, *10*, 124-135.

Strijker, J. (2006). *Pleegzorg: Overzicht van wetenschappelijk onderzoek*. Utrecht: Stili Novi.

Strijker, J. (2009). *Kennisboek pleegzorg.* Utrecht: Stili Novi.

Strijker, J. & Knorth, E. J. (2007). Verplaatsing van pleegkinderen. *Kind en Adolescent. Tijdschrift Voor Pedagogiek, Psychiatrie En Psychologie, 28*, 32-45.

Strijker, J., & Loo, S. J. M. van de (2010). Placement breakdown among foster children with intellectual disabilities. *British Journal of Developmental Disabilities, 56*, 111-121.

Sturm, J.C. & Groenendijk, L.F. (1998). Educational pluralism – a historical study of so-called 'pillarization' in the Netherlands. *Comparative Education*, *3*, 281.

Stuurman, S. (1983). *Verzuiling, kapitalisme en patriarchaat. Aspecten van de ontwikkeling van de moderne staat in nederland*. Nijmegen: SUN.

Stuurman, S. (1992). *Wacht op onze daden. Het liberalisme en de vernieuwing van de Nederlandse staat*. Amsterdam: Bakker.

Sullivan, J., & Beech, A. (2002). Professional perpetrators: Sex offenders who use their employment to target and sexually abuse the children with whom they work. *Child Abuse Review, 11*(3), 153-167.

Sullivan, J. & Beech, A. (2004). A comparative study of demographic data relating to intra-and extra-familial child sexual abusers and professional perpetrators. *Journal of sexual aggression, 10*(1), 39-50.

Sullivan, J. Beech, A. R., Craig, L. A., & Gannon, T. A. (2011). Comparing Intra-Familial and Extra-Familial Child Sexual Abusers With Professionals Who Have Sexually Abused Children With Whom They Work. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 55*(1), 56.

Sullivan, P.M. & Knutson, J.F. (1998). The association between child maltreatment and disabilities in a hospital-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect, 22*, 271-288.

Sullivan, P.M. & Knutson, J.F. (2000). Maltreatment and disabilities: a population based epidemiological study. *Child Abuse and Neglect, 24*, 1257-1273.

Sultmann, C. & Testro P. (2001), *Directions in OOHC: Challenges and Opportunities*, Queensland: Peakcare Queensland Inc.

Sundram, C. (1986). Strategies to Prevent Abuse in Public Institutions. *New England Journal of Human Services*, *6*, 20-25.

Swaan, A. de (1979). *Uitgaansbeperking en uitgaansangst. Over de verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Swaan, A. de (1988). *In Care of the State. Health care, education and welfare in Europe and the USA in the Modern Era.* New York: Oxford University Press.

Swaan, A. de & Hendriks, H. (2004). *Zorg en de staat* (6e dr.). Amsterdam: Bakker.

Swan, T.A. (1997). Problems in caring for sexually abused girls: Care providers speak out. *International Journal of Family Care, 9*, 71-87.
Swanborn, P.G. (2008). *Case-study's. Wat, wanneer en hoe?* Amsterdam: Boom Onderwijs.

Tames, I. (2009). *Besmette jeugd. De kinderen van NSB'ers na de oorlog.* Amsterdam: Balans.
Taylor, N. J., & Smith A. B. (1997). *Quality and Safety for Children Living Away from Home.* Dunidin: Children's Issues Centre.
Terpstra, J. & Havinga, T. (2001) Implementation Between Tradition and Management: Structuration and Styles of Implementation. *Law & Policy*, 23: 95-116.
Tharinger, D., Horton, C.B., & Millea, S. (1990). Sexual abuse and exploitation of children and adults with mental retardation and other handicaps. *Child Abuse & Neglect, 14*, 301-312.
Theunissen, H.L.A. (1986). *Het sociaal klimaat van de leefgroep*. Meppel: s.n.
Thoburn, J. (2007). *Globalisation and child welfare: Some lessons from a cross-national study of children in out-of-home care*. Norwich: University of East Anglia Social Work Monographs.
Thoburn, J., Lewis, A. & Shemmings, D. (1995). *Paternalism or partnership? Family involvement in the child protection process.* London: HMSO.
Thomas, C. & Thomas, N. (Red.). (2005). Listening to children. *Adoption & Fostering, 29, Special issue.*
Thomas, G. (1990). Institutional child abuse, the making and prevention of an un-problem. *Journal of Child and Youth Care*, *4*(6), 1-22.
Thompson, P.R. (1978). *The Voice of the Past. Oral History*. Oxford: Oxford University Press.
Thurlings, J.M.G. (1971). *De wankele zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*. Nijmegen/Amersfoort: Dekker & van de Vegt.
Tilanus, C.P.G. (1997). *Jeugdhulpverlening en de overheid.* Utrecht: SWP.
Tilanus, C.P.G. (1998). *Jeugdzorg. Historie en wetgeving*. Utrecht: SWP.
Tilanus, C.P.G. & Montfoort A.J. (2005). Jeugdzorg. In J. Hermanns, C. van Nijnatten, F. Verheij & M. Reuling. *Handboek Jeugdzorg, deel 1, stromingen en specifieke doelgroepen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghem.
Timmerman, M.C. (1990). *Werkrelaties tussen vrouwen en mannen. Een onderzoek naar ongewenste intimiteiten in arbeidssituaties.* Amsterdam: SUA.
Timmerman, M.C. (2010). *Jeugd in perspectief. Individueel èn samen jong* (inaugurele rede). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
Timmerman, M.C., Schreuder, P.R., Harder, A.T., Dane, J., Klein, M. van der, Walhout, E.C. (2012). *Aard en omvang van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en reacties op signalen van dit misbruik (1945-2008).* Amsterdam: Boom
Timms, S., & Goreczny, A. J. (2002). Adolescent sex offenders with mental retardation: Literature review and assessment considerations. *Aggression and Violent Behavior, 7*, 1-19.
Tittle, G., Poertner, J. & Garnier, P. (2001). *Child Maltreatment in Foster Care: A Study of Retrospective Reporting*. Urbana (IL): University of Illinois at Urbana-Champaign, School of Social Work, Children and Family Research Center.
Trommel, W. (2008). *Gulzig Bestuur*. Den Haag: Lemma.

Trommel, W. & Veen, R. van der. (1999). *De herverdeelde samenleving. De ontwikkeling en herziening van de nederlandse verzorgingsstaat*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
Turk, V., & Brown, H. (1993). The sexual abuse of adults with learning disabilities: Results of a two-year incidence survey. *Mental Handicap Research, 6*, 193-216.
Turnell, A., & Edwards, S. (2009). *Veilig opgroeien. De oplossingsgerichte aanpak 'Signs of Safety' in jeugdzorg en kinderbescherming.* Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
Turnell, E. & Essex, S. (2010). *Als er 'niets aan de hand' is; een oplossingsgerichte methode bij ontkenning van kindermishandeling*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
Tweede Kamer (2002). *Handhaving rijksinspecties* 2. Geraadpleegd op 13 februari 2012, via: http://www.rekenkamer.nl/Publicaties/Onderzoeksrapporten/Introducties/2002/03/Handhaving_door_rijksinspecties.
Twijnstra, M.H. (1989). Kwaliteit en professionaliteit in de jeugdhulpverlening. *TJJ*, *3*, 44-51.

Unen, A.A.W. van (1996). *De wet op de jeugdhulpverlening: overheid of particulier initiatief?* Amsterdam: Vrije Universiteit.
Unen, A.A.W. van (1996a). *De Wet op de Jeugdhulpverlening: overheid of particulier initiatief.* Utrecht: Lemma.
Unen, A.A.W. van (1996b). *Hoofdstukken uit het Jeugdhulpverleningsrecht.* Utrecht: De Tijdstroom.
Unen, A.A.W. van (1999). Cliëntenbeleid en medewerkers. *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, *6*, 22-27.
UNICEF Nederland & Defence for Children. *Jaarbericht Kinderrechten 2012*, (2012).
Unrau, Y.A. (2007). Research on placement moves. Seeking the perspective of foster children. *Children and Youth Services Review, 29*, 122-137.
U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics. (2010). *Sexual Victimization in Juvenile Facilities Reported by Youth, 2008-09*. (NCJ 228416). Ontleend aan http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/svjfry09.pdf
Ussel, J. van (1968). *Geschiedenis van het seksuele probleem.* Meppel: Boom.
Ussel, J. van (1970). *Afscheid van de seksualiteit*.: Meppel: Boom.
Utting, W. (1991). *Children in the Public Care: A Review of Residential Child Care*. London: HMSO.
Utting, W. (1997). *People Like Us: The Report of The Review of the Safeguards for Children Living Away From Home.* London: HMSO.

Vaiko namas. (2003). *Abuse against Children. Evaluation of Situation in Foster Care Institutions*. ('Prievarta prie vaikus. Situacijos globos institucijose vertinimas'). Ontleend aan: www.children.lt
Valstar, H. & Afman, T. (2010). *JJI in getal 2006-2010*. Den Haag: JJI.
Vasterman, P. (2004). Mediahypes en de sociale constructie van seksueel misbruik van kinderen. In P. Vasterman, *Mediahype* (pp. 133-201). Amsterdam: Aksant.
Veerman, J.J. (1969). Implikaties voor de inrichting. *Mozaïek, 20*, 260-261.
Veerman, J.J. (1970). Sexualiteit als internaatsprobleem. *Mozaïek, 21*, 66-74.
Veerman, P. (2009). Advocaten bij verhoor jongeren is eigen métier. *Jeugdbeleid*, *3*, 133-135.

Veerman, P. (2011). Eindelijk een Kinderombudsman in Nederland. *Jeugd en beleid*, 5(3): 153-160.
Velde, H. te (1992). *Gemeenschapszin en plichtsbesef. Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870-1918*. 's-Gravenhage: SDU Uitgeverij.
Veldt, M.C.A.E., van der & Leeuwen, E. van (2004). *Inzicht in OTS, uitzicht op MST. Civielrechtelijk in JJI'en geplaatste jongeren als mogelijke doelgroep voor MultiSysteem Therapie. Een verkennend onderzoek*. Utrecht : Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn/NIZW.
Vera Institute of Justice (1983). *Protection of children in family foster care. A guide for social workers.* New York: Author.
Verbraak, A.M.L. (1998). De plaats van de pleegzorg binnen de jeugdzorg. In A.M. Weterings (Red.), *Pleegzorg in balans. Bestaanszekerheid voor kinderen* (pp. 15-26). Leuven/Apeldoorn: Garant-Uitgevers.
Verdere stijging OTS. (1997). *Perspectief, 4*, 7.
Verdugo, M.A., & Bermejo, B.G. (1997). The mentally retarded person as a victim of maltreatment. *Aggression and Violent Behavior, 2*, 143-165.
Verenigde Naties (1989). *Internationaal verdrag inzake de Rechten van het Kind*.
Verheij, F. (1999). Het einde van de psychotherapeut. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg. 3*, 20-23.
Verheule, P. (1994). De angst voor praatjes heerst. De grenzen van lichamelijk contact tussen jeugdwerker en kind. *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk, 11/12*, 52-55.
Verhoeff, J. (1974). Hogere beroepsopleiding IW: ook hoger funktiebereik?, *SJOW*, 2, 7.
Verhoeven, R. (1988). *De kinderbescherming als zedenmeester: de geschiedenis van sekse specifieke opvattingen over deviant gedrag van meisjes.* Amsterdam: Criminologisch Instituut, Vrije Universiteit.
Verhulst, S. (2011). De pedagogische huisarts komt eraan. *Jeugd & Co*, p. 8-11.
Verkaik, J. (1996). *Voor de jeugd van tegenwoordig. Kinderbescherming en jeugdhulpverlening door Pro Juventute in Amsterdam, 1896-1994*. Utrecht: SWP.
Vermaak, H. (2009). *Plezier beleven aan taaie vraagstukken; werkingsmechanismen van vernieuwing en weerbarstigheid*, Deventer: Kluwer.
Vermeulen, T., Jansen, M. & Feltzer, M. (2007). LVG: een lichte verstandelijke handicap met zware gevolgen. Een onderzoek naar de problematiek van licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen. *Onderzoek en Praktijk, 5*, 4-14.
Verstegen, D. & Moonen, X. (2010). Van debilitas mentis naar licht verstandelijke beperking. *Onderzoek en Praktijk, 8*, 8-16
Veth, G. (1951). Rapport Gereformeerde Kinderbescherming. *Maandblad voor Berechting en Reclassering, 11*, 259.
Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2007). Into adulthood. A follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child & Family Social Work, 13*, 144-155.
Visie op seksualiteit, relaties en omgangsvormen voor de justitiële jeugdinrichtingen. (2009).Utrecht: Rutger Nisso Groep.
Visser, G.J. (1963). 'Dat zal mij niet overkomen'. (Over de omgang tussen jongens en meisjes). *De Koepel, 17*, 298-303.
Vlis, I. van der (2005). *Van wezen tot zijn. Vier eeuwen zorg voor jongeren*. Zutphen: Walburg Pers.

Vlugt, I. van der & Jong, I. de (2005). *Verkeerde afslag? Eerdere ervaringen met steun en hulp van civielrechtelijk geplaatste jongeren in de JJI.* Utrecht: TransAct/Collegio.

Vreugdenhil, C., Doreleijers, T.A.H., Vermeiren, R., Wouters, L.F. & Brink, W. van den (2004). Psychiatric disorders in a representative sample of incarcerated boys in the Netherlands. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 43*, 97-108.

Vriens, G., Haage, B. & Jumelet, H. (2002). *'Ik ben geen probleem op pootjes!' Een participatief onderzoek naar de kwaliteitsbeleving en inspraakmogelijkheden van jongeren in de pleegzorg*. Amsterdam: Stichting Alexander.

Vries, A.D.W. de & Tricht, F.J.G. van (Red.). (1903-1905). *Geschiedenis der wet op de ouderlijke macht en de voogdij (6 februari 1901, staatsblad no. 62). Verzameling van regeringsontwerpen, gewisselde stukken, gevoerde beraadslagingen, enz., met enkele korte kanttekeningen en register.* Groningen: Wolters.

Vries, A.D.W. de & Tricht, F.J.G. van (Red.). (1905-1907). *Geschiedenis der wetgeving op de misdadige jeugd (Wetten van 12 Febr. 1901 (563) en 12 Febr. 1901 (564). Verzameling van regeeringsontwerpen, gewisselde stukken, gevoerde beraadslagingen enz.* Haarlem: Tjeenk Willink.

VSK (1982). *De straf op zwijgen is levenslang. Over seksuele kindermishandeling binnen het gezin.* Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.

Vuijsje, H. (1997). *Correct. Weldenkend Nederland sinds de jaren zestig*. Amsterdam: Contact.

Waaldijk, K. (1997). Janusz Korczak, an inspiring pioneer in residential youth care. *International Journal of Child & Family Welfare, 2*, 157-172.

Waals, P. van der (1960). Former foster children reflect on their childhood. *Children, 7*, 29-33.

Wachelder, J.C.M. & Wiegman, N. (Red.). 2004. *Zorgen als professie.* Rotterdam: Erasmus Publishing.

Wafelbakker, F. (1983). Waar ligt de grens tussen seksueel contact en seksueel misbruik van kinderen? *Jeugd en samenleving, 13*, 92-105.

Walsweer, A. (1976a). Alleen de ouders hebben 't voor het zeggen. Kinderrechter oordeelt over relatie. *SJOW, 4*, 215-216.

Walsweer, A. (1976b). Misschien ben ik wat meer betrokken op jongens dan op meisjes. Ontslagen wegens homofiel contact. *SJOW, 9*, 412-415.

Walsweer, A. (1976c). Rotterdamse kinderrechters blijven huiverig voor homofielen. Oordelen en vooroordelen. *SJOW, 9*, 416.

...want ik hield wel van hem (1976). *SJOW 4*, 209.

Warner N. (1992). *Choosing with care: the report of the Committee of Inquiry into the Selection, Development and Management of Staff in Children's Homes*. London: Department of Health, HMSO.

Wartna, B.S.J., El Harbachi, S., & Laan, A.M., van der (2005). *Jong vast. Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van ex-pupillen van justitiële jeugdinrichtingen.* (Vol. 80). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Waterhouse, L., Dobash, R.P. & Carnie, J. (1994). *Child Sexual Abusers.* Edinburgh: The Scottish Office Central Research Unit.

Waterhouse, R. (2000). *Report of the Tribunal of Enquiry into the abuse of children in care in the former county council areas of Gwynedd and Clwyd since 1974*. London: HMSO
Weibel, A. (2007). Formal Control and Trustworthiness. Shall the Twain Never Meet? *Group Organization Management*, (32)4: 500-517.
Weibel, A., & Six, F. E. (2012). Trust, control and intrinsic motivation – impossible siblings? In R. Bachmann & A. Zaheer (Eds.), *Advances in trust research*. Cheltenham: Edward Elgar.
Weijenberg, J. (2008). *Professionele ouderbegeleiding. Een systemische wegwijzer voor hulpverleners* (2e dr.). Assen: Van Gorcum.
Weijenberg, J. & Rasenberg, T. (1998). Effectieve thuishulp door tijdelijke internaatsplaatsing. Onderzoek naar kwaliteitsbeleving bij ouders. *Nederlands Tijdschrift voor Jeugdzorg, 2*, 24-32.
Weijers, I. (1999). De verantwoordelijkheidspedagogiek van Mulock Houwer. *Nederlands tijdschrift voor opvoeding, vorming en onderwijs, 15*, 82-102.
Weijers, I. (2001). De pedagogische taak van de kinderrechter. In P. Smeyers & B. Levering (Red.), *Grondslagen van de wetenschappelijke pedagogiek. Modern en postmodern* (pp. 245-260). Rotterdam: Boom.
Weijers, I. (2001). *De creatie van het mondige kind. Geschiedenis van pedagogiek en jeugdzorg*. Amsterdam: SWP.
Weijers, I. (2005). *De pedagogische uitdaging van het jeugdstrafrecht*. Utrecht: SWP.
Weinstein, E. (1960). *The self-image of the foster child.* New York: Russell Sage Foundation.
Wenken voor gezinsvoogden. (1965). Arnhem: Vereniging voor Katholieke Gezinsvoogdij en Patronage.
Werkgroep Gestichtsdifferentiatie. (1959). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen*. Den Haag: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
Werkgroep Publieke Verantwoording (2008). *Vertrouwen in verantwoording*. Den Haag: BZK.
Werkgroep Stage. (1955). De samenwerking tussen inrichtingen voor kinderbescherming en opleidingscentra. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, *9*, 3-9.
West, A. (1999). They make us out to be monsters. Images of children and young people in care. In B. Franklin (Red.), *Social policy, the media and misrepresentation* (pp. 253-267). London: Routledge.
Westcott, H. (1993). *Abuse of children and adults with disabilities*. London: NSPCC.
Westcott, H. & Clement, M. (1992). *NSPCC Experience of Child Abuse in Residential Care and Educational Placements: Results of a Survey*. London: NSPCC.
Westhoff, H. (1996). *Geestelijke bevrijders. Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw.* Nijmegen: Valkhof Pers.
Weterings, A.M. (1977). *Het opvoedingsproces in een pleeggezin. Samenvatting van de resultaten van een onderzoek onder 46 voogdijpupillen en hun opvoeders.* Utrecht: WIJN.
Weterings, A.M. (1977). *Het pleeggezin als opvoedingssituatie. Een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin*. Groningen: Brouwer.
Weterings, A.M. (Red.). (1984). *Opgroeien in een pleeggezin.* Deventer: Van Loghum Slaterus.
Weterings, A.M. (1998). *De ontwikkeling van pleegkinderen in pleeggezinnen. Een onderzoek onder 58 pleegzorgsituaties. Met behulp van het IPP*. Leiden: Universiteit Leiden.

Weterings, A.M. (2007). Pleegzorg. In J. Hermanns, C. van Nijnatten, F. Verheij & M. Reuling, *Handboek Jeugdzorg, deel 2, methodieken en programma's* (pp. 255-274). Houten: Bohn Stafleu van Loghem.

Weterings, A.M. & Bergh, P. van den. (2008). *PSI: Pedagogisch SignaleringsInstrumentarium. Een risicotaxatieinstrument voor de opvoedingssituatie*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.

Weterings, T. & Bartels, H. (1984). *Opgroeien in een pleeggezin*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

Weterings, T. & Bergh, P. van den (2010). De betekenis van de ouder voor het pleegkind. In: Van den Bergh, P. & Weterings, T. (red.). *Pleegzorg in perspectief*. p. 84-102. Assen: Van Gorcum.

White, S., Hall, C., & Peckover, S. (2009) The descriptive tyranny of the common assessment framework: technologies of categorization and professional practice in child welfare. *British Journal of Social Work*, 39: 1197-1217.

Wiarda, J. (1971) *Jeugdbeschermingsrecht. Rapport van de Commissie voor de Herziening van de Kinderbeschermingsrecht*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Wiarda, J.J. (2011). *Onderzoek naar seksueel misbruik van kinderen die onder verantwoordelijkheid van de overheid zijn geplaatst in instellingen en bij pleegouders. Beschrijving van het relevante juridische kader*. Amsterdam: Boom.

Wiener, A. & Wiener, E. (1990). *Expanding the options in child placement*. Lanham MD: University Press of America.

Wiersma, K. (1971) Jeugdbescherming en justitie: schets voor organisatie en structuur. Den Haag: Ministerie van Justitie.

Wigboldus, E.H.M. (2002). *Opvoedend handelen in een justitiële jeugdinrichting. Systematisering van het behandelaanbod binnen rentray.*Leuven/Apeldoorn: Garant (proefschrift).

Wijk, A.Ph. van en Ferwerda, H.B. (2012). Seksueel misbruik in de jeugdzorg. Onderzoek op basis van politieregistraties in opdracht van de commissie-Samson. Amsterdam: Boom.

Wijk, A. van, & Nieuwenhuis, A. (2011). Lastige verhalen. Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar. Arnhem: Bureau Beke.

Willems, J. (2005). De rechten van het kind als moreel, juridisch en politiek kompas voor de verhouding tussen kinderen, ouders en overheid. In H. Baartman, R. Bullens & J. Willems (Red.), *Kindermishandeling: de politiek een zorg* (pp. 82-97). Amsterdam: SWP.

Willemse, T. (1976). Het vraagt moed en vooral helderheid over jezelf en je eigen normen. Homoseksualiteit en kinderbescherming. *SJOW, 4*, 409-410.

Willemse, T. & Rijsterborgh, H. (1982). De staffunctionaris in het tehuis. *SJOW*, *10*, 136-137.

William Schrikker Stichting (1975). *Jaarverslag.* Diemen: Auteur.

Williams, G., & McCreadie, J. (1992). *Ty Mawr Community Home Inquiry*. Gwent County Council.

Wilson, E.B. (1927). Probable inference, the law of succession, and statistical inference. *Journal of the American Statistical Associations, 22*, 20-212.

Wilson, L. & Conroy, J. (1999). Satisfaction of children in out-of-home care. *Child Welfare, 78*, 53-70.

Wink, A. (1949). *Gids van opvoedingsinrichtingen in Nederland*. Rotterdam: Vereniging van Ambtenaren voor de Reclassering en voor de Kinderwetten.

Winnicott, D.W. (Red.). (1990). *Deprivation and delinquency*. London: Routledge.
Winokur, M.A., Crawford, C.A., Longobardi, R.C., Ralph, C., & Valentine, D.P. (2008). Matched comparison of children in kinship care and foster care on child welfare outcomes. *Families in Society, 89*, 338-347.
Winter, H. (2010). *Zicht op toezicht. Over de meerwaarde van toezicht in de risicosamenleving*. Groningen: RUG.
Wissink, I.B., Stams, G.J.J.M., Vugt, E.S., Moonen, X. (2012). *Seksueel grensoverschrijdend Gedrag en Misbruik bij Kinderen en Jongeren met een (Licht) Verstandelijke Beperking*. Amsterdam: Boom.
Wit, O. C. (1971). *Honderd pleeggezinnen onder de loep. Resultaten en beschouwingen naar aanleiding van een pleeggezinonderzoek*. Amsterdam: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
Wit, M., de, Moonen, X., & Douma, J. (2011). *Richtlijn effectieve interventies LVB*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
Woerden, C., Montfoort, A. van, Braak, J. van den & Hordijk, S. (2010) *Methode voogdij. Versie 3*. Utrecht: MOgroep Jeugdzorg.
Wolff, M. (2010). Sexualisierte Gewalt durch Professionelle in Institutionen Kein neues, aber ein halbherzig verhandeltes Thema. *IzKK-Nachrichten*, *1*, 4-7.
Wolters, W. (1982). *Seksueel misbruik van jeugdigen*. Nijkerk: Intro.
Wolthuis, A. (2011). *Herstelrecht, een kinderrecht. Voorstellen voor integratie van herstel in het hart van het jeugdstrafrecht*. Den Haag: Boom/Lemma.
WRR (2011). *Evenwichtskunst, over de verdeling van verantwoordelijkheid voor fysieke veiligheid*.
Wyatt, M. (2002). Partnership in health and social care. The implications of government guidance in the 1990s in England, with particular reference to voluntary organisations. *Policy and Politics, 30*, 167-182.

Yin, R. (1994) *Case study research: Design and methods* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publishing.
Young, T.L., Riggs, M., & Robinson, J.L. (2011). Childhood sexual abuse severity reconsidered: A factor structure of CSA characteristics. *Journal of Child Sexual Abuse, 20*, 373-395.
Yow, V.R. (2005). *Recording Oral History. A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Lanham: AltaMira Press.

Zakireh, B. (1999). *Residential and outpatient adolescent sexual and non-sexual offenders: history, sexual adjustment, clinical, cognitive, and demographic characteristics*. Dissertation. Pennsylvania: Bryn Mawr College.
Zalsman Wielenga, P.J.R. (1972). Kanttekeningen bij de seksuele opvoeding in internaten. *De Koepel, 9*, 281-285.
Zande, I. van der (Red.). (2000). *Deugt de jeugd? Normen en waarden in gezin, school en politiek*. Utrecht: De Tijdstroom.
Zanden, J.L. van (1996). *The Economic Development of the Netherlands since 1870*. Cheltenham: Elgar.
Zanden, J.L. van. (1998). *The economic history of the Netherlands, 1914-1995. A small open economy in the 'long' twentieth century*. London: Routledge.

Zanden, J.L. van & Lof, E. (1997). *Een klein land in de 20e eeuw. Economische geschiedenis van Nederland 1914-1995*. Utrecht: Het Spectrum.
Zandvliet, I. (2008). *Het belang van het kind in artikel 3 IVRK. Concretisering van een rechtsbegrip*. Master Internationaal en Europees recht. Amsterdam: VU, Faculteit der rechtsgeleerdheid.
Zeldenrust-Noordanus, M. (1958). De gevoelsmatige ontwikkeling van de kleuter in verband met de sexuele opvoeding. *De Koepel, 12*, 219-228.
Zeylstra-Loghem, J. G. van (1940). *Asociaal gedrag van meisjes: gegevens omtrent 200 verpleegden uit het Rijksopvoedingsgesticht te Zeist.* Amsterdam: [s.n.].
Zijderveld, A.C. (2000). *The Institutional Imperative. The interface of institutions and networks*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
Zimmermann, P. (2011). *Sexuelle Gewalt gegen Kinder in Familien.* Mücnhen: Deutsches Jugendinstitut.
Zuithoff, D. (1969). Bij nader inzien. Sex, welbevinden en delinquentie. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk, 23*, 431-436.
Zuravin, S.J., Benedict, M., & Somerfield, M. (1993). Child maltreatment in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry, 63*, 589-596.